

008
U-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

55

81 88

9

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544717

ANUL VI—SEPTEMBRIE

1 9 5 3

24

* P / 5 4 4 7 1 7 *

CUPRINSUL

	Pag.
CAMIL PETRESCU: Un om între oameni (Roman, I)	5
★	
MIHU DRAGOMIR: Războiul (Poem)	117
★	
SŪTŌ ANDRAS: Candidatul necunoscut (schiță)	155
VIORELA ARGHIRESCU: Todiriță (schiță)	166
PETRU SĂLCUDEANU: Tinerețe fără bătrânețe (schiță)	173
★	
VERONICA PORUMBACU: Ecouri	188
NICOLAE TĂUTU: Două cântece din Moscova: Turnul Spaski; Stejarii . . .	190
AURORA CORNU: Despre sărbători	191
★	
DIN ZILELE FESTIVALULUI (reportaj)	193
★	
A. BEZĂMENSCHI: Cuvântul comunistului (în românește de A. Rogoz) . .	226
PAVEL JELEZNOV: Invățătorul (în românește de Tașcu Gheorghiu)	228
PUBLICISTICĂ	
TOMA-GEORGE MAIORESCU: La Iasnaia Poliana, pe pământul titanului . .	232
AUREL MIHALE: Julius Fucik, luptător pentru libertate și pace	241
DISCUȚII	
PETRU DUMITRIU: Pentru literatura lui 1954	250
TEORIE ȘI CRITICĂ	
MIHAI GAFIȚA: O temă importantă în nuvelele unui scriitor tânăr	253
EUGEN CAMPUS: Pentru expresivitatea chipurilor literare	266
LUCIAN RAICU: Simțiri reci — imagini banale	279
EUGENIA TUDORICĂ: Din marea artă a unui clasic	285
TITUS PRIBOI: O problemă de creație în opera lui L. N. Tolstoi	295

RECENZII

IOAN HOREA: Tinerețea poetului	306
D. CARABĂȚ: O schiță valoroasă	310
PIA RĂDULESCU: Drumul unei proletare	312
G. VINICIU: Școli și dascăli de altădată	314
BIBLIOGRAFIE	319

CAMIL PETRESCU

UN CM INTRE OAMENI

R o m a n
C A R T E A I - a

Fuga din fața revoluției

Suntem în 1821, pe la începutul lui Februarie. Iarna fusese destul de ușoară, căci după o zăpadă moale și deasă, căzută cam după Sântu-Dumitru, vremea fusese mai mult uscată până la Bobotează, care trecuse cu sloată și pâclă. Micii boieri de țară de prin Argeș și Olt se tot întâlneau, vizitându-se speriați pe la conacele lor, întrebându-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămână locului (fie ce o fi). Umbla svonul pretutindeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele și îi supun la chinuri, ca să spună unde țin ascunși banii, giuvaericelele și sculele de preț. Se știa, e drept, că Tudor dăduse nu de mult porunci strașnice, și că pedepsea cu mânie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniță Răduțoiu, boier dela Steic din Mehedinți, pusese să-l bată la tălpi, cu nuiiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lângă Severin...

Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniștiți. Dela București mai toți marii boieri — în frunte cu banul Brâncoveanu și Teodor Văcărescu zis Furtună — fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Brașov. Umblau tot felul de vești, de se încrețea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova și se apropia, cu mult popor după ea, de Olt. Când auziră boiernașii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei, nu mai șovăiră nici ei. Căimăcămia ducea țara în locul lui Vodă Suțu, otrăvit se pare de proprii lui fii, care-l rugaseră să facă parte din Eterie, iar el refuzase și deaceea devenise primejdios căci ar fi putut da pe față totul, la Istambul, Devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de câteva zile se pornise o vifornită ce împânzea întreaga țară, sguđuia acoperișurile, ușile și gardurile, troienind drumurile și văile, oamenii, după ce-și încheiaseră pregătirile începute cu o săptămână înainte, stăteau pe picior de plecare. Miercuri, către prânz, viscolul mai slăbise. Pitarul Barbu Petrescu se pomeni că vine spre conac în goana calului, prin fulgii rari și grei de zăpadă, luptând cu nămeții, vecinul său, stolnicul Gheorghe Bâscoveanu. Il văzuse pe fereastră și i-a ieșit înainte în cerdacul înzăpezit.

— Boierule, hai, că plecăm într'un ceas, — îi strigă omul de pe cal, refuzând să mai intre înăuntru.

— Intr'un ceas? — întrebă pitarul speriat.

— Nu întârzia... E primejdie mare... Au trecut chiar acum un ceas, spre Sălătruc, stolnicul Matei Lăcusteanu și clucerul Ghinescu, cei doi ispravnici ai districtului de la Slatina... Au fugit cum au putut în cinci sănii... Chiar căpitanul Farmachi i-a sfătuit să fugă și le-a dat și doisprezece arnăuți de pază până la Căineni.

Pitarul îngălbeni. Il știa bine pe ispravnicul Matei Lăcusteanu, îl cunoscuse la botezul băiatului lui cel mare, Grigore, care acum avea aproape doisprezece ani și trebuia să fie pe drum în chervan, speriat și el de răzmeriță. Dacă și clucerul Matei Lăcusteanu, care fusese carbonar pe vremuri a fugit, atunci nu mai e nimic de făcut. Se întoarse grabnic spre stolnic și strigă parcă în fugă:

— Intr'un ceas suntem gata și noi. Ne întâlnim așa cum am vorbit, la mănăstirea Cotmeana, ca să călătorim toți în chervan.

Pe poarta deschisă, Bâscoveanu trecu în goană, pe surul lui costeliv, dar vânos, și se topi în ninsoarea care cădea moale.

La mănăstire, cei dela Bălcești sosiră ultimii. După cum se vorbiseră din vreme, luaseră acelaș calabalăc și acelaș număr de cai la fiecă sanie, ca să nu rămâie vreunul mai în urmă și să-i ție și pe ceilalți în loc.

La început hotărâseră să se îndrepte spre Sălătruc, ca să iasă pe la Greblești spre Turnu Roșu, dar auzind că unele cete de panduri ajunseseră de acum pe la Râmnic și că urcau spre Lotru, ei trecură Bâscovul și apoi dealurile, cum putură, căutând drumul Câmpulungului, pentru ca pe la Rucăr, pe lângă muntele Ghimbavului, să treacă spre graniță, lăsând la stânga peștera Dâmbovicioarei, unde de altfel unii se cam gândeau să se ascundă. Aveau să aștepte apoi la Râșnov, ori și mai bine la Brașov, până va trece urgia. Dar mai întâi, dacă treceau cu bine această goană de iarnă, urma să se facă un popas de câteva zile la Bran, unde să se înlocuiască pierderile depe drum și mai ales caii căzuți la suișuri grele, cu alți cai mari, săsești. Deocamdată, de-a-lungul văii largi, urcând mereu pe lângă râul Târgului, drumul e drept, dar când spulberat, când greu troienit. Acum s'au împotmolit de tot.

Boierii, călări, au alergat la sania din față unde slugile tuturor, laolaltă, fac drum cu lopețile... Sunt toți acolo: căminarul Băbeanu dela Vărzari, paharnicul Petculescu dela Dedulești, stolnicul Bâscoveanu dela Schitu și pitarul Barbu Petrescu dela Bălcești. Sania celor dela Bălcești e a treia din cap. E o sanie țărănească mare, acoperită cu un coviltir de rogojini, legate între ele cu șipci îndoite și căptușite pe dedesubt cu velințe și pânză groasă de cânepă. La fundul saniei au pus o ladă cu lucrurile de preț mai grele, sfeșnice, tăvi și vase de argint, șalurile de India, blănurile de samur și o parte din bani. Altă parte din bani, în aur, și câteva giuvaericele și scule erau ascunse prin diferite închețuri ale saniei și prin căptușelile hainelor. Peste ladă s'a prs fân din belșug, peste fân covoare și macaturi aduse pe vremuri de unchiul mamei, hagiul Faca dela Istambul, iar peste acestea, ascunzându-le, velințe mai de rând, perne multe, plăpumi groase.

De coviltir atârnavu înăuntru, pe ici pe colo, săculețe cu de-ale mâncării, căci pitarul dăduse poruncă să se adune toate afumăturile din porcii tăiați la Crăciun — șunci, trandafiri și costițe — și în grabă fuseseră fripte și vreo zece găini, ținute ca să aibe copiii mâncare mai ușoară pe drum. Luaseră deasemenea pâine multă, cu cartofi, cum știau dela nemți, să țină vreme mai îndelungată, și câțiva cozonaci, precum și ouă și brânză în coajă de brad, căci nu știau ce vor găsi pe drum și apoi fugarii înșiși erau mulți, ca la trei-zeci de suflete cu slugi cu tot, și greu ar fi fost să găsească, prin satele sărace

de pe acea vreme, cu ce să-i hrănească pe toți. E drept că, pentru slugi, pusese ră deabașca își milăcul cuvenit, tot așa cum, pe de altă parte, luasera și tainul de nutreț socotit cu grije, pentru cai. N'au uitat oamenii nici butoiușul cu vin, nici bota cu țuică, aceasta, mai ales, dând omului iarna o leacă de inimă la drum, cu deosebire când e fiartă cu zahăr și puțină scorțișoară. Alte lucruri de preț, pe care n'avuseseră chip să le ia, fuseseră ascunse la conac cum s'a putut, unele îngropate în beciuri, și totul rămăsese în seama vătafului Nistor și a nevestei lui, jupâneasa Tuca.

În sanie, pităreasa Zinca e mândră pe împielitul de băiat — Costache — care nu se mai astâmpără, bucuros de cele ce se întâmplă, căci mersul în sanie îi place — și ce poate să știe el la opt ani, de spaimele și necazurile celor mari?

Îmbrăcat cu cojocel, ca să nu tăvălească scurteicuța de pambriu verde și încălțat cu opincuțe, ca să poată să i se puie trei perechi de ciorapi de lână, cu căciula țuguiață în cap, vrea acum, zor nevoie, să coboare și el, iar mamă-sa îl ține în loc, doar cu amenințările. Cel mai mic, Nicu, o mână de om, nu are decât doi ani, și stă culcat în poala ei. E cam slăbuț, tare negricios, cu ochi mari, și căpșorul lungueț, seamănă cu maică-sa, femeie ca la treizeci de ani. Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptușită cu vulpe roșcată, pe care a pus-o la drum lung, ca să și-o cruțe pe cea de samur, și ține strâns la piept trupșorul cald al copilășului, care încă nu vorbește decât cu greutate, dar pricepe orice. Pruncul acesta stă toată ziua tăcut și parcă gânditor ca un filozof, are ochii negri cu albul catifelat. E îmbrăcat cu rochiță groasă, de fată.

Din sania din față a coborât bălăia și tânăra nevestă a Petculescului. Până se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă două, să se mai desmorțească. Dorește să afle de la pităreasă dacă vor ajunge până seara la Câmpulung, dacă la noapte va fi iar viscol, ori de se va însenina... Zinca de la Bălcești le știe pe toate: semnele vremii, cu ce se vindecă unele grele boale după naștere ale femeilor, cum se alege ierburile pentru ceaiuri și (ceea ce a făcut să i se ducă vestea departe dincolo de București, în toată țara), cum se vindecă albeața de pe ochii betegi.

Acum — întrebată — clatină din cap, cu nedumerire... Deși cerul e acoperit și e mult după chindie, nu e întunec de tot, căci zăpada dă o lumină scăzută.

— De, știu eu, cuconiță dragă? Dar și dacă n'om ajunge în faptul serii, înainte de cântatul cocoșilor tot ajungem... Viscol nu cred că are să mai fie, însă tocmai pentru că se înseninează, vom avea la noapte un ger năprasnic, să crape pietrele...

Toate le știa pităreasa Zinca Petrescu de la Bălcești, numai una n'ar fi putut s'o știe, căci nimeni n'ar fi putut bănui atunci asta, anume că însuși băiețușul acela negricios, micuț și cu ochi gânditori, în albul catifelat al scleroticei lor, pe care ea îl ține lipit de talia ei, e cel care, peste 27 ani, va slăvi și va duce mai departe, în fruntea poporului, tocmai revoluția lui Tudor Vladimirescu, de care ei fug acum cu toții înspăimântați.

Tucoltoi

Când în dimineața strălucitoare de Iulie (la vreo câțiva ani după întorcerea de la Brașov), toată casa fu sculată, când se cercetară nu numai șoproanele și toată curtea, dar și hățișurile din spate, până spre pădure, sus în deal, pe serdăreasa Zinca o cuprinsese amețea. Niculache nu putea

fi găsit nicăiri. Mai întâi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. Cum de nu l-au zărit, când s'a furișat din casă, slugile dela bucătărie și argații dela grajduri? Căci fără îndoială numai pe ușa ori pe fereastra din dos putea să iasă. În față, conacul avea doar o ușă groasă la tinda cea lungă și îngustă, din care se făceau trei odăi pe stânga și trei pe dreapta, iar ușa se închidea nu numai cu cheia, ci și cu un drug de fier, bine proptit pe dinăuntru. Toate ferestrele erau întărite cu zăbrele de fier țigănesc. Ușa din fundul tindei se închidea zdrăvăn, de asemeni, cu zăvor pieziș de-a-latul ușii, căci cele două fete care slujeau în casă dormeau sus într'o odaie mică de lângă intrarea podului. Să-i fi dat drumul cineva copilului nu era cu puțință; nimeni la conac n'avea îndrăzneala de neînchipuit să înfrunte mânia serdarului, căci pitarul Barbu Petrescu era acum serdar.

Nu era întâia oară când Nicu fugea dela conac ca să umble năuc până dincolo de Bălcești, prin zăvoaiele Topologului sau pe Dealul Negru, prin făgetul din spre Olt, cu copiii din sat. Avea voie de altfel să se joace cu ei, dar numai în curte. După câte se părea, fugise noaptea. Toată lumea din casă știa că, după ce se spălase pe față și se închinase cuminte, Niculache își trăsese plapuma peste cap ca să adoarmă mai ușor. Nu mai încăpea deci îndoială că ieșise după ce se încuiasera ușile, adică în timpul nopții. Cercetară zăbrelele dela odaia de oaspeți, din fund, ale cărei ferestre dădeau pe pridvorul larg dinspre bucătărie, și împreună cu vataful curții, serdăreasa trebui să fie și ea de părerea bătrânei jupănese Tuca.

— Cocoană, vă spun eu, împelițatul, șui de tot cume, s'a strecurat printre zăbrele...

— Da' unde o fi acum? Că nu e nicăiri...

— Cu blestematul ăla de Tucoltoiu, cu cine vreți să fie? Că parcă l-a vrăjit, așa se ține de el, de ăst Tucoltoiu... ca un câțel.

Noroc că serdarul se dusesese de ieri, din zorii zilei, la Pitești, să se înțeleagă pentru niște cazane de țuică și n'avea să vină decât tocmai mâine. L-ar fi cuprins mânia aflând că Niculache iar a fost lăsat să se joace cu copiii din sat. Și toate s'ar fi spart, firește, în capul serdăresei, iar găleavă, iar uși trântite, iar amenințări cu despărțirea, cum se întâmpla cam des dela o vreme.

Înaintat în cinul boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la școală a lui Costache, numele de Bălcescu, ca să nu se piardă boieria moșiei. Avea și el două petece de moșie ale lui proprii, la Dealul Mare, dar numele său de Petrescu era prea de rând. Evghenicos din cale afară, el n'a înțeles să-și lase copiii să se prostească, nici măcar la joacă, amestecându-se cu feciorii de țărani. Zinca era de altă părere. Ea socotea, de pildă, că lui Niculache, slăbuț cum era, i-ar fi priit să nu gogească pe lângă fustele ei și pe lângă casă, ci să se joace pe dealuri, să se scalde în Topolog. Totuși, deși era și ea destul de dărză, nu avea curajul să înfrunte mâniile serdarului, care-și pierdea măsura din nimic.

— Ce găsește copilul ăsta printre javrele alea țărănești? Costache cum de nu s'a jucat cu copiii din sat?

Ar fi fost foarte greu să înțeleagă omul acesta prea înalt, cu față prelungă și umării obrazilor osoși, cu ochii rotunzi și cu mustața amestecată cu barba ca mătasa porumbului, ce găsea Niculache în sat, înhăitându-se, cum zicea el, cu țiganii, care nu erau de altfel țigani.

... Căci nu era vorba chiar de jocuri copilărești, potrivite pentru un copil de zece ani. Niculache mergea la joacă rar, numai Duminica, fiindcă nici copiii din sat nu se jucau decât Duminica și în zilele de sărbătoare. Altfel ei, de cum se țineau pe picioare, erau puși temeinic la treabă...

Nicu se ținea de Tucoltoiu, feciorul lui Vasile Urloagă, e adevărat, de dimineată până seara, dar Tucoltoiu de dimineată până seara avea ceva de făcut în jurul casei, și mai ales pe dealuri, în pădure, pe Topolog... Urloagă era cărăuș și, când se îmbolnăvea, îl trimetea cu carul cu boi pe Dumitru, încă de când acesta avea doisprezece ani. Dela unul din drumurile acestea lungi se întorsese cu porecla de Tucoltoiu, dată de tovarășii lui de călătorie. Dumnezeu știe de unde i-or fi scos-o, că nu se potrivea cu nimic și acum nimeni nu mai știa că-l chiamă Dumitru. Nu numai că se pricepea să îngrijească de boi, atât cât se îngrijea pe vremea aceea, nu numai că se pricepea și la cai, căci aveau și trei cai, și nu numai că meșterea tot ce era de meșterit în jurul casei lor trântite pe o râună, sus pe deal, dar Tucoltoiu era singurul băiat din sat care știa să citească și încă fără să fi învățat vreodată. Se minunau de el popii dela Cotmeana, și doar aceștia știau să citească, nu făceau slujba pe dinafară, ca popa Răducanu din sat... Nicu se ținea ca vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cincisprezece ani. Tucoltoiu îi povestea și-i citea toată ziua, oriunde se găseau: pe padină, dacă erau cu vitele pe padină; în car, dacă duceau porumb la moară; spălând caii în Topolog, dacă se ducea Tucoltoiu — și Nicu după el — să spele caii și să înoate în Topolog... Tucoltoiu era o fire tăcută, nu se băga peste alții. Deși capii relelor din sat erau flăcăii adevărați, nu un băiențandru cael, totuși nimeni, nici dintre cei mari, nu avea curajul să-l înfrunte. Băiatul acesta negricios, cu toate că nu era înalt, ci mai mult mijlociu — cu un cap rotund ca de jder negru, cu sprâncene groase, dar nu îmbinate, — era tare ca de fier. Cu vreo doi ani înainte, când abia împlinise treisprezece, se dusese la Pitești cu câțiva oameni din sat, cu carele cu mere sub coviltir. Un vornicel sau așa ceva, dela podul de peste Argeș, îl croi cu o biciușcă pe Urloagă, fiindcă acesta nu făcuse loc mai repede unei calești pe pod. Apoi l-a prins de cojocel și se pregătea să-i mai dea încă. Oamenii — ce puteau oamenii să facă? — priveau din urmă de pe lângă carele lor, speriați. Dintr'un singur pumn Tucoltoiu, sărind ca o pisică neagră, îl umpluse de sânge pe vornicel și-l făcuse să-și scuipe doi dinți. Când să puie mâna pe el, sări în apă, peste parmalâcul podului, că înota ca un pește, iar de acolo, prin zăvoaiele Argeșului, se lăsase la vale spre Golești în jos. L-au căutat dorobanții toată vara, dar s'a aflat pe urmă că fusese tocmăi sus în munte, la niște stâni pe Negoiu. De atunci îi știau de frică toate satele din împrejurimi. Era lăsat în pace, mai ales că și dorobanții nu-l mai căutau, se vede că vornicelul se lăsase păgubaș sau plecase aiurea. Vorbea rar și domol, ca un om matur. Avea o voce aparte, pe care nimeni n'o putea uita.

Ceea ce spunea el — și ce-i plăcea cu osebite lui Niculache — nu semăna cu poveștile jupânesei Tuca cea grasă, care ținea morțiș că lângă cotețurile din fundul curții i-a ieșit înainte diavolul, un omuleț negru și lucios, ca de smoală, abia cât un copil, și când a vrut ea să-l dea la o parte, n'a putut să-l miște de parcă era de fier. Nu-i spunea nici basme ca ale mamei, cu Ilene Cosânzene și Feți Frumoși, în care el nu credea, ci povești adevărate despre lupi, care atacă pe drum de iarnă călătorii, despre focuri mari care ard pădurile, de fug năuce fiarele și vitele în toată părțile; cum se războiesc împărățiile; despre ape mari, ca dela Bălcești la Pitești, pe care se merge cu corăbii; și cum înoată, fără să-și piardă puterea, marinarii din corăbiile răsturnate de furtuni; cum sunt casele la Tarigrad; cum taie turcii oameni pe poduri; îi spunea că sunt în Itiopia bărbați și femei, negri ca smoala, și lei și elefanți. Nicu stătea cu răsufllarea tăiată să-i spuie încă odată cum luptă elefanții cu șerpui, dacă sunt mai voinici ca lei... Ce se întâmplă

când se cutremură pământul? Care e omul cel mai drept din sat? De ce l-au dus dorobanții pe un boier dela Suici? Dacă te sui pe Negoiu, ajungi la cer?

De unde le știa Tucoltoiu astea, Nicu n'a putut afla niciodată... Și nu numai că știa neînchipuit de multe lucruri, dar și ceea ce făcea el pe dealuri, în apă, în zăpadă, arăta o știință care nu se prea întâlnea la toți oamenii, afară de coana Zinca serdăreasa, dar aceasta nu stătea de vorbă cu Nicu serios și nu-l lăsa să vadă tot. Dacă ieșeau pe deal, Tucoltoiu știa care sunt ierburile otrăvitoare, îi arăta un soi din ele care prind și mănâncă gâze, îl vedea cum scoate racii din cottoanele Topologuii fără să se sângereze, îl vedea cum se urcă în stejar până în vârf și îi arăta cum să cunoști crăcile care nu se rup, cum să scoți gușterii de sub pietre. Acasă era totdeauna repezit de toți... „ia nu mai întreba atât. Cine știe multe moare“... Și el, Nicu, vrea să știe toate, nu obosea întrebând, și nu obosea niciodată nici Tucoltoiu răspunzând. Odată era să-i sfâșie niște câini dela o turmă de oi care pășteau pe padină, sus pe dealul Negru. Toți copiii au fugit, dar Tucoltoiu a rămas pe loc nemișcat și Nicu a rămas și el, legat cu spaimă de prietenul său, dar și cu încredere că nu se poate face altceva mai bun, decât ce face Tucoltoiu. Dulăii s'au repezit la ei sălbatec, dar Tucoltoiu le-a vorbit răstit, bătând din picior... „Ce vreți mă, nerozilor?“ Căinii s'au oprit, năuci... „V'ați repezit ca niște proști, așa...“ Căinii au lăsat cozile în jos și s'au depărtat rușinați, în timp ce Tucoltoiu stătea pe loc cu Nicu, ascuns după el. Până seara a stăruit să știe de ce s'au oprit dulăii și nu i-au mușcat. Nu putea pricepe lămuririle lui Tucoltoiu, dar ceva tot a priceput, că nu trebuie să fugi și că trebuie să le vorbești câinilor întocmai, dar întocmai ca la oameni. Vorbea domol flăcăiandrul, dar uneori i se aprindea privirea, mai ales atunci când povestea despre haiducii care calcă noaptea conacele, cum sunt spânzurați boierii ticăloși cu capul în jos până spun unde sunt ascunse sipeturile cu aur... Nicu știa că într-o zi Tucoltoiu se va face căpitan de haiduci și era hotărât să intre și el în ceata lui. Când întâlneau pe dealuri și prin păduri câte un om călare care întreba de drum, Nicu tremura tot, căci știa că e vreunul din oamenii lui Radu Găietașu care înnebunise târgurile dinspre Slatina.

Dacă văzură la curte că Nicu nu s'a întors până la chindie, Zinca trimise un om să-l caute pe Tucoltoiu... Atunci află că la un ceas după miezul nopții, acesta plecase cu moș Gună și cu Vasile Lungu, cu șapte cai ai oamenilor din sat, încărcăți cu desagii plini cu sare, mălai, tutun și opinci, pentru stănilile de sub Negoiu, dincolo de Sălătruc și de Căpățâneni, unde-și aveau ei oile date la păscut. Nu se putea deci întoarce înainte de trei zile. Asta nu și-ar fi putut-o închipui nici Zinca serdăreasa că ar fi cu puțință. Era ca bolnavă. Nu plângea, căci nu era în firea ei, dar fața negricioasă i se făcuse aproape pământie. Sprâncenele drepte și groase, păreau acum îmbinate. Iși mușca buzele mari, dar subțiri, ca să nu izbucnească în plâns. De serdar nu-i mai era frică. Întâmplarea era prea de spaimă ca să se mai sperie de ce va spune bărbatu-său. Știa că nu are nimic de făcut decât să aștepte.

Sătenii din Bălcești nu erau cu adevărat clăcași... Erau, cu hrisoave în regulă, moșneni, căci aveau locul lor de casă din strămoși și în jurul casei aveau câte 20—30 de prăjini, unii chiar până la două pogoane de fâncață și li-

vadă, dar erau nevoiți, ca să aibă iarna o mână de mălai, să ia pământ în dijmă dela boieri. Nu-i vorbă, nici boierii nu stăteau prea grozav. Deși ca întindere Bălceștii se cam apropiau de vreo trei mii de pogoane, erau mai mult păduri și mai ales râpi și zăvoaie; pământ bun de muncă nu era mai mult de 3—400 de pogoane. Încă vreo sută de pogoane erau livezi de pruni și meri, și dădeau un fân bun de tot, care era cosit cu grije de două, trei ori pe an și pus la păstrare, ca să aibă vitele nutreț iarna... Grâu nu se putea face decât pentru nevoile casei, și nu în toți anii. O vie, de vreo trei pogoane, da în anii călduroși două, trei butoaie de vin, pe care cocoana Zinca se pricepea să-l dichisească, până scotea din el lucru bun, de bătea vinurile podgorenilor din vale. Sătenii mai luptau să scape din nevoie cu vitele și cu oile... Ca să cruțe nutrețul din sat, pe care îl strângeau pentru nevoile iernii, își trimeteau și ei oile sus, la munte, tot satul la aceleași baci, cu care aveau învoieli, după răbojuri trecute și știute din străvechi. În faptul verii trimeteau desagi cu sare și mălai, pe cai, care se întorceau încărcăți cu brânză de burduf și lână... Pe colnicele de deasupra Topolcului pășteau numai vitele mari.

Dela Suici în sus, părăsiră drumul de care și o luară la dreapta pe o potecă prin pădure, pe deasupra unor viroage, ca să taie de-a-dreptul spre Argeș, ocolind mănăstirea. După părerea lui moș Gună, câștigară așa câteva ceasuri de drum. Caii mergeau acum în șir, legați în coadă, unul după celălalt, călcând apăsător, dând din cap la fiecare pas. Nicu era călare pe calul din frunte și alături de el mergea pe jos Tucoltoiu. Nu era așa de ușor să mergi călare, căci caii aveau burțile mari, iar șeile de lemn, tarnițele, erau acoperite cu niște pături. Nu vorbeau. Fața negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprâncenați, subț fruntea rotundă, îl arătau dus pe gânduri. Munții mari care se zăriseră mereu, de departe, acum nu se mai vedeau, căci erau pe suiful muscelor mari și străbăteau păduri de fagi, cu trunchiurile albicioase, drepte și înalte să-ți sucești gâtul privindu-le, în sus. Când ieșeau, din când în când, din pădure, vederea le era oprită de culmi cu pășuni vii, care străluceau sus de tot. Străbăteau luminișuri și pătrundeau mai departe, ca subț o boltă, în făgetul care se împetritea cu mesteacăni, cu aluni, cu paltini, călcău pe frunzarul mort din alți ani, ca pe scoarțe moi. Când soarele putea să răsbătă printre ramurile de sus, dăra lui aurie poleia trunchiurile albe și arunca bănuți de lumină pe frunzișul jilav de jos.

Se opriră ca să prânzească pe padină, într'o poiană încărcată cu rugi de mure și smeuret, cu petece de pășune, bălțate ca niște strachini smălțuite. Ii spunea poiana lui Răstoacea. Mirosea tare a fân copt și soarele ardea viu. Săbiuțe, roșii ca sângele, ori frunzele ca leușteanul ale isipolțului, mai în umbră lumânărica încărcată de flori albastre și arnica cea galbenă se amestecau cu nenumărate soiuri fără nume. Deteră jos desagi din spinarea cailor ca să pască liniștiți și, desfăcând o traistă din păr aspru de capră, moș Gună scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum. Felii reci de mămăligă tăiată cu sfoară, ceapă și puțin pește sărat, pe care le dumicară domol. Pentru feciorul cel negricios și micuț al boierului se găsiră și vreo două ouă, pe care el le mănca cu o foame de lup. Tucoltoiu aduse apoi niște smeură mare, brobonată și cu miros amețitor. Erau de aseară pe drum și până astă-seară nădăjduiau să ajungă la stâna știută de moș Gună. Mai aveau vreo două ceasuri de coborât spre albia Argeșului, alte două de-a-lungul Posadei și încă vreo trei de urcat din nou. Cel mai târziu când soarele va scăpa dincolo de Comarnicul cel mare, vor fi la stână.

— Trecem pe la Cetate? întreba neliniștit băiatul serdăresei și își răspundea singur... Trecem... trecem. Și, iar, peste câțva timp: „Nu-i așa că trecem, moș Gună, să vedem cetatea?”

— Apoi ce să vezi, păcatele mele, boierașule?... Niște ziduri pe care le-a cățărat dracu' pe muchea muntelui, că numai el le putea urca acolo.

Nicu știa dela Tucoltoiu că nu dracu' făcuse cetatea, ci Vodă Țepeș, care era viteaz ca un căpitan de haiduci. El făcuse cetatea, care pareă că e în nor, pe stâncă sus, iar când te uiți de jos la ea te doare ceafa, zicea Tucoltoiu. Acolo căraseră pietre boierii cei haini, acei care jefuiau poporul, iar după ce au sfârșit cetatea, i-a aruncat Țepeș pe toți în prăpastie, de li s'au sfărțicat în bucăți trupurile svârlite peste stânci, în adânc, până jos în Argeș. De ani de zile îi vorbea Tucoltoiu despre cetatea pe care el o vedea și în vis, dincolo de nori... pe stâncile amețitoare ale Posadei.

Nu știau de unde să ia apă proaspătă, dar Tucoltoiu a spus că găsește el. A golit tiuga galbenă și lucioasă de apă stătută și după ce a socotit el ce a socotit, privind pădurea și rupturile dintre pășuni, a pornit la vale peste frunzișul mort. Niculache, după el, firește... Nu departe, luncând ușor pe iarbă, dădură de un șipot, pus de ciobani sau de tăietorii de lemne. Apa era dulce, limpede și răcoritoare. La întoarcere, băiețușul îngheță, căci zărise în pom o vietate, mică de tot, ca un ghem castaniu. Știa că este o veveriță, dar o vietate, aci, în munții ăștia pustii, era ceva neliniștitor pentru inima lui de copil. Tucoltoiu îl ținea strâns de mână, să nu miște și începu să vorbească ușor din buze... Veverița, furioasă, se opri și ea... Incepură să vorbească, el șușotind, ciripind, ea frecându-și nasul cu lăbuțele, privind mânioasă. „Hai, să vezi că merge după noi...” Făceau ei încet cinci, șase pași, sarea și veverița pe altă cracă după ei... Se opreau, Tucoltoiu o certa, ea își freca furioasă nasul, proptită în coada stufoasă. Băiețelul se mira de această întâmplare, dar nu i se părea de necrezut ca Tucoltoiu să știe vorbi și animalelor din pădure. A venit după ei până la locul de hodină... De câte ori făcea cineva un pas spre el, șoricelul acesta cu coada stufoasă, care era de trei ori mai mare decât el, fugea pe brad în sus. La ciripit și nemișcare, iar cobora. A fugit de tot când Vasile a scos un drâng dela brâu și, izbind cârligul liber al cataramii, a început să zbârnâie un fel de cântec.

— Mă, Vasile, băiete, lasă drăcia aia, că zdrângăni din el degeaba... Nu iese nimic. Las'ă ne zică mai bine lupceanu ăsta ceva din frunză... Ia zi-i, nepoate. Tucoltoiu a râs, a luat de deasupra o frunză de caprifoi, a frecat-o, a lustruit-o și, culcat cu fața în sus, cu căciula sub căpătâi, a cântat de i s'au înegurat ochii lui moș Gună. — „Asta e haiducească, mă”, a spus el cu un soi de alean strepezit.

Au coborât culmea Comarnicului până la apa Argeșului și pe urmă, unii înaintea celor care mergeau în șir, legați în coadă, încărcăți și cu burțile mari, și care se proptiseră greu la scoborire, au luat-o printre pietroaiele Posadei și prin prundișul cu popândaci de iarbă și tufe de-a-lungul râului. Deodată, după ce ocoliră pe după un perete rece împădurit, sus de tot, pe alt perete, deasupra capului, în stânga, la o înălțime amețitoare pentru băiețușul cu inima cât un purice, deasupra unui brâu de nori, acolo pe creasta stâncoasă, s'a ivit cetatea. Era întocmai cum o visase el.

★

Când s'au întors, era a patra zi dela plecare, se înnoptase de-a-binelea și când l-a văzut la treptele de jos ale cerdacului din față, la ușa beciului de piatră, prins în lumina pâlpâitoare a lumânării ținută în mână, serdăreasa

a început să tremure... L-a luat în brațe, l-a pipăit să vadă dacă e întreg, și pe urmă a izbucnit în hohote de plâns. În cele trei nopți nedormite îi albiseră tâmpile. Copilul n'a fost nici certat măcar, serdarul părea sfârșit și el, dar chiar dacă ar fi fost certat, Nicu era hotărît să îndure totul... Văzuse cetatea lui Tepeș, veche de patru sute de ani, cum le-a spus și popa dintr'un sat al Posadei, printre casele căruia trecea șuvoiul îngust al Argeșului cum ar fi trecut pe la ei în ogradă.

Nici moș Gună și nici chiar Tucoltoiu nu au fost certați... Jupâneasa Tuca avea dreptate... Cu doi blestemați ca ăștia—căci ea îl știa din tinerețele ei și pe moș Gună—nu putea să i se întâmple copilului nimic, știut fiind că oamenii care și-au vândut sufletul diavolului nu au a se teme de nimeni pe lumea asta. Dar a doua zi, Nicu fu trimis la Dealul mare, la rude, unde era și Costache, încă dela închiderea școlii din București... Marghioala, Sevastița și Barbu, cel de trei ani, erau prea mici, ca să li se năzărească să cutreere dealurile căutând ziua de eri, după sfaturile lui Tucoltoiu. Ei nu se depărtau de curtea conacului, rar de urcau pe colnice.

Necazurile Serdăresei Zinca

De un ceas caută serdăreasa amărîtă, cu poștalionul ăsta galben și cu pânză de cânepă deasupra, casa postelnicului Medelioglu și nu o poate găsi. A făgăduit că vine după amiază să vadă pe nevasta lui bolnavă, care nu vrea să se lase văzută de doctorii bărbați, și acum a rămas de rușine. S'au oprit în loc și nu mai știe încotro s'o ia.

— Bine mă, Stoica, nu ți-a deslușit vizitiul lor care a venit să mă cheme, unde stau?

Stoica, bătrânul surugiu dela Bălcești e și el destul de rușinat. Își împinge căciula spre ceafă și ridică din umeri.

— Ba mi-a... Da'n Bucureștii ăștia e greu al naibii să te descurci.

Serdăreasa e mănioasă. Se strânge în maloteaua de pambriu, îmblănit cu vidră, își trage șalul de cașmir la piept.

— Nu ești bun de nimic.

Stoica clatină din cap, își teșește mustața stufoasă.

— Apoi eu ziceam că... dumneavoastră... unde ați fost mai mult ca mine în Bucureștii ăștia...

— Nici eu nu sunt bună de nimic, hotărăște sec serdăreasa.

Ca să-și poată ține în voie copiii la școală, Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la București, și după ce a încercat în două, trei locuri, a găsit ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Visarionului, cam în spre mahalaua Boteanului, căci pe vremea asta mahalalele erau foarte întinse, cu maidane nesfârșite între ele și cu casele uneori amestecate. ... Ii place că are oarecum aceeași împărțire ca la Bălcești. O săliță „marchiză” cu geamlăc în față, apoi o tindă îngustă și lungă, cu odăi în stânga și în dreapta. Dela „marchiză” la uliță e o mică grădină de flori, cu boltă de viță; în stânga casei, între acoperișul de șindrilă și gardul vecin se înalță un nuc puternic, care învâlee tot și nu mai îngăduie nimic sub el, din pricina umbrei lui puternice și a mirosului iute de frunză... E prea mare pentru o curte de oraș, și uneori se gândesc să-l taie, ca să poată umple locul cu flori sau cu pomi mai mici, vișini ori gutui, dar tocmai fiindcă dă umbră puternică e tare potrivit vara pe căldurile lui Cuptor. De aceea au făcut sub el o

masă rotundă cu picioarele în pământ, cu o laviță în jurul ei, la care se mănâncă din Mai și până în toamnă. Ca să nu se vadă dela vecin, e înălțat lângă gardul de șipci alt gard viu de tufe de liliac și soc încâlcite unele cu altele, iar cu spatele la stradă, bolta de viță. În dosul casei sunt acareturi mărunte, grajd pentru cai și două vaci cu lapte, o curte de păsări, curate, bibilici și găini, că păsările mari le ține la Bălcești. Aci se intră pe poarta cea mare. Dela prispa bucătăriei, cu parmalâc, o potecuță duce subț nuc

Singură acum, Zinca luptă să crească cinci copii, Costache, Niculache, Sevasta, Marghioala și Barbu, care toți trebuie îmbrăcați după moda nouă nemțească, adică cinci rânduri de haine și de rochii, cinci perechi de ghete, cinci scurteici și căciuli, și pălării, și cărți de școală, și rochii de bal, că fetele s'au făcut de măritat. Nu e lucru ușor, iar Bălceștii nu dau spor peste nevoile casei decât în anii buni când se fac fânul, prunele și porumbul. Se mai ajută și ea cum poate, cu meșteșugul doftoricesc... De când a fost chemată la palatul de la tei — Teii Doamnei dela Colentina, — odată cu doctorii Sporer, bătrânul, și Mayer, la o domniță a lui Grigore Vodă, bolnavă, și a făcut-o ea bine de o boală rea cu foi de patlagină adusă anume de pe Topolog, — e chemată ca doftoroaie nu numai pentru albeață de ochi, unde e neîntrecută, dar și pentru alte necazuri, unde sfatul ei e totdeauna bine venit, iar de la o vreme și plătit. Nu un galben de vizită, ca doctorilor nemți, dar doi-trei sfânțihi tot i se strecoară în buzunarul scurteicii. De aceea, cât stă în București, iarna și primăvara, ține și trăsura adusă dela Brașov din vremea fugii de panduri. E un fel de poștalion ușor, ca să poată urca dealurile Topologului, cu arcuri, acoperit cu pânză de cânepă bătută bine, de nu trece nici soarele nici ploaia prin ea. E mai încăpător ca o brișcă, făcut anume, fiindcă are tot timpul de adus lucruri și de ale mâncării dela Bălcești... Și apoi, undesă stea în brișcă, ea și copiii și femeia și vizitiul? Nu e prea arătos poștalionul, iar Costache care e foarte fudul și care e acum calemgiu la vistierie, spune că îi e rușine să meargă cu el la plimbare la Herăstrău. Se înlovărășește cu prieteni și iau împreună câte o birjă lipovevnească, cu un sfânțih, iar când e cu număr roșu, doi sfânțihi ceasul. Pentru ea însă e tare bun poștalionul ăsta, care uruie mai puțin decât oricare droșcă pe caldarâmul cel nou cu bolovani de râu al podurilor, căci e tare ușor.

Mai greu e că, în orașul ăsta babilonic, surugii ei dela Bălcești nu se pot descurca, neam. Ulițele sunt atât de încâlcite și mai ales sunt atâtea cu acelaș nume, că dacă locuiești în altă parte a orașului e greu să poți afla ceeace cauți, în partea cealaltă... Are o țidulă în grecește prin care e rugată să vină la postelnicul Medelioglu, din mahalaua Sf. Niculae, că postelniceasa zace de multă vreme în pat și a auzit că ea, serdăreasa Zinca, a mai făcut bine pe o cucoană, tot de betesugul ăsta... Dar se vede că postelnicul Medelioglu e foarte cunoscut în mahalaua lui și de aceea crede că-l cunoaște tot Bucureștii, și o fi poate așa de mândru de biserica Sf. Niculae a lor, de crede că nu mai e alta „lângă podul gârlei“. Dar lângă podul gârlei e și Sf. Nicolae de pe Prund și Sf. Nicolae Șelari, cum și Sfântul Nicolae din Țigănie, cel din spatele Mitropoliei, nu mai vorbim de Sfântul Nicolae de lângă Sfânta Vineri... Dar nicaieri nu e știută casa postelnicului Medelioglu.

De altfel, la fiecare câțiva ani, după câte un foc ori după câte un cutremur, toată fața unei părți din oraș se schimba, și până să se cunoască noua înfățișare, iar se schimba. Când vreun boier mai cunoscut își însura flăcăul și îi cumpăra casă, se ivea altă încurcătură, căci „dincolo de banu Ghica“ putea să fie ori lângă gârlă, în jos de biserica Zlătari, ori dincolo de Udricani. După zece, douăzeci de ani, nimeni nu mai știa unde anume îi

locuiseră rudele din cele patru părți ale orașului. Afară de unele „palate”, casele clădite din paiantă și cu temelii puțin îngropate, nu țineau la vreme și se tot cârpeau, așa cum spunea un neamț, cu adausuri și balcoane „scandaloase”, proptite într-o rână, înădite cu pridvoare din față, din dos și dintr-o parte. Mai ales pe ulițele Târgului din Lăuntru, unde negoțul era în toi și prețul binalei ridicat, că sporea de la o vreme nemăsurat numărul negustorilor, nu mai știai dacă o proprietate s'a sfârșit și începe alta. Ulițele, la fel, căci se iviseră la întâmplare după nevoi, iar crăspantie nu era o încrucișare, ci un maidan fără trotal... Acum, de pildă, poștalionul era oprit lângă o biserică și nu aveau pe cine să întrebe. În dreapta erau niște porți înalte cu coperiș de șindrilă, învăluite de un frasin și de duzi mici. S'a ridicat în picioare Stoica să vadă pe cineva în curte, dar casele erau cu dosul la stradă, departe... Cam pieziș, peste drum, era o casă veche fără curte, cu o scară de lemn putredă și strâmbă, care urca chiar de pe maidan la catul de sus, cu pridvor verde și geamlâc spart ici și colo... Pe vremuri o fi locuit cineva și jos, sau va fi fost vreo prăvălie, că sunt obloane trase și ținute cu o proptea de șipcă, iar zidul scorjot a fost odată roz...

— Stoica, hai acasă! că nu ne mai descurcăm.

— Săru'mâna cocoană... acas', acas'... dar pe unde?...—se scărpină în cap, gânditor, Stoica.

Nici serdăreasa nu cunoștea orașul mai bine, că ea se socotea acasă, la Bălcești.

— Caută de ieși pe pod... că pe urmă e mai ușor.

Stoica se scărpină iar în cap și iscusit trase poștalionul lângă pridvorul cu geamlâc. Bătu puternic cu codirișca în oblon și atunci, puțin strâmbă de ciudă că i-au stricat somnul de după masă, apăru la ușa din capul scării o femeie cam trecută, cu o clăie de păr roșcat în cap, îmbrăcată în capod roșu, care îi întrebă alene și cu un ochiu închis, pe cine caută.

— Incotro e podul, pe aici prin mahalaua asta a dumneavoastră?

Ea strâmbă nasul, închise mai mult ochiul stâng și arătă cu mâna spre răsărit, apoi închise ușa cu vopseaua roză, scorjită. Asta și trebuia, fiindcă lui Stoica îi era teamă să nu se înfunde pe undeva... Intr'adevăr, după ce se învărti, cu ochii spre soare, prin vreo două, trei ulițe și maidane mari ca printr'un sat, ieșiră cu uimire pe podul Târgului din Afară și se lămurii acum că biserica fusese biserica Sf. Silvestru. Adevăratul oraș erau aceste poduri, căile nesfârșite de intrare, care din cele patru părți ale țării se adunau în inima orașului în nodul Târgului din Lăuntru, în încâlcitura de ulițe negustorești dintre bisericile Sf. Gheorghe Nou, Sf. Vineri cu Bărăția, Sf. Sava, Curtea Veche și biserica Zlătarilor. Văzute dimpotrivă, aceste lungi drumuri erau ca picioarele unei caracatițe, al cărei trup era însăși încâlcitura Târgului din Lăuntru.

Podul Târgului din Afară, care avea să devină Calea Moșilor, Podul Mogoșoaiei, mai pe urmă numit Calea Victoriei, Podul Calicilor, mai pe urmă Calea Craiovei și după aceea Rahovei, Podul Beilîcului, numit apoi Calea Șerban Vodă, Podul de Pământ, rupt în bucăți, devenit în parte strada Belvedere și Calea Plevnei, își au în aceste vremi viața lor deasă ca un stup, mai ales spre cele două capete, pe la mijloc având uneori și case mari boierești cu un cat și cu două, trei sacnaciuri cu geamlâc scoase, după cum e și la Tarigrad, deasupra străzii, ca să vadă ai casei în lungul uliței. Când stă cineva în casă toată ziua, toată viața, trebuie să vadă și ceeace mai trece pe ulița cea mare. Inapoi, grădinile și curțile se întindeau ca bărăganele.

Pe aceste poduri, în afară de altele așezate în inima Târgului din Lăuntru mult mai mici, dar unde se află prăvăliile cele mai mari, ale negus-

torilor cu ridicata, cei ce aduc mărfurile cu chervanele dela Lipsca, dela Pesta, Beciu, Paris, Odesa ori Țarigrad, adică pe ulița Franceză, ulița Nemțească, ulița Lipscanilor și alte câteva zeci, Șelari, Cavafi, Gabroveni, este toată viața întinsului oraș.

Pe vremuri, aceste drumuri mari erau podite cu pavea de bârne dealatul, din lemn de stejar, de aci și numele de poduri. Din pricina lor tot orașul duhnea din primăvară până toamna târziu, când dădea înghețul, căci sub ele se adunau, în noroiul care nu se usca niciodată, toate mortăciunile și toate gunoaiile care nu se puteau scurge prin șanțul de desubt. Când droșcile treceau în goană, aceste bârne săltau stropind trecătorii. A fost o mare binefacere când, prin 1823, Grigore Ghica, chemând pe inginerul arhitect Nartel dela Viena, a început să le ridice bârnele și să le acopere cu caldarâm din bolovani mici de râu. Pe ele, prăvăliile, având rareori mai mult decât un cat mărunț (pentru locuință), se țineau una lângă alta, cu marfa scoasă în uliță, ca să se vadă, în loc de orice firmă, dacă nu cumva aveau atârnat deasupra vreun obiect oarecare, dela vreun zăbun, spânzurat sus ca o sperietoare, la vreun briciu cât sabia, pentru bărbieri.

Se țineau și unele și altele, după isnafuri. Iată, de pildă, trei, patru mari șelari, cu șei, hamuri întregi, tolbe de vânătoare, fote de piele pentru meșteșugari, chimire late, apoi vopsele de tot soiul și piei întregi lucrate iscusit pentru cismari. Marfa e scoasă pe tarabe de lemn acoperite, îndesate unele într'altele, până spre mijlocul podului, ca într'un bazar oriental. De obicei șelăriile au deasupra intrării un cap de cal, parcă împăiat, cu coamă până la greabăn, dacă nu un cal întreg, ca într'un muzeu de istorie naturală.

Serdăreasa așteaptă, fiindcă Stoica a coborît să cumpere o biciușcă și cum prăvăliile seamănă între ele, ea nici nu știe măcar în care a intrat, ca să-i spuie să iasă mai repede. Acum vin la rând, după o biserică, cinci, șase dogari cu marfă nouă, albă, nevopsită, de lemn, mese, scaune, butoaie și vedre, bote și căzi, âlbii și fluere înflorate, mături și lopeți de zăpadă, furci și dulapuri. Pe urmă, după o mare simigerie la care, ispitită de mirosul cald, a oprit ca să ia lipie fierbinte pentru copii, vin prăvăliile brașovenilor, gabrovenilor, cavafilor, ale fierarilor, jococarilor, apoi bragagerii mari, altă biserică, băcăniile unele lângă altele, cu butoaie și saci în uliță, cu mânățarci și caracatițe spânzurate în galantare. Din când în când, fiindcă nu mai e loc pe uliță, se vede câte un gang care dă într'o curte nesfârșită, cu zeci de maghernițe îndesate unele într'altele, dar cu „firmele” la intrare: cismari, modiste, râșnițari, tinichigii și alții.

Pusă în grămezi la intrare, atârnată de ferestre, desfăcută pe tarabe care silesc oamenii să ocolească prin mijlocul străzii, marfa trebuia să ațină astfel calea miilor și miilor de trecători, cum și a sutelor de care, căruțe, briște și droașce care pătrundeau pe aceste poduri în fiecă zi în oraș, circulația fiind pe ele obligatorie, căci deși întortochiata, ele erau totuși drumul cel mai scurt între oricare dintre feluritele mahalale ale orașului. Dacă vrea cineva să meargă, de pildă, dela bariera (cum s'a numit după introducerea axizelor) Moșilor, la bariera dela capul Podului Mogoșoaiei, tot prin nodul dela Sf. Gheorghe trebuia să treacă, deci după ce umblase un ceas întreg pe podul Țârgului din Afară, urma să o ia acum în tot lungul Podului Mogoșoaiei. Cum ar fi putut să nu devie astfel orice trecător muștirit silit într'un fel sau într'altul? Dacă avea bani, firește. Intre aceste poduri nu sunt drumuri de-a-dreptul, ci numai mahalalele, ca niște sate mici, cu maidane între casele adunate în jurul bisericilor, iar între ele livczi, lanuri de grâu, de secară, de ovăz. Pe la mijlocul veacului trecut, Universitatea

cea veche, atât de frumoasă, din fața mănăstirii și școlii de la Sf. Sava, era pe trei laturi înconjurată cu tarlale de porumb.

Deci, prin anii întâmplărilor pe care le povestim, Podul Târgului din Afară se prelungea cu drumul mare al Pantelimonului până departe, cu prăvălii și hanuri, cu cârciumi — tot în calea călătorului — până pe la un sfert de poștă către mănăstirea Mărcuța, dar pe toată această lungime nu erau case decât pe de-o parte și de alta a drumului, iar din curțile din dos ale căsuțelor, începeau numaidecât vii întinse. Vinul trecea din spatele casei în pivniță și din pivniță în cârciumă, mai cu seamă în zilele de târg la Obor, adică Marțea și Vinerea dimineața. Atunci, curțile imense ale hanurilor și cârciumilor erau pline de care dejugate, de căruțe cu caii deshămați și legați la codârlă ca să mănânce fân, iar pe jos numai paie risipite și bălegar, mocirle de apă vărsată.

La țară, crește de obicei întâi cătunul ori satul, și pe urmă credincioșii aleargă să-și ridice o biserică. Când nu se găsește vreun boier care vrea să-și capete iertarea grelelor păcate. Aici, în acest București mai întins decât cele mai multe capitale europene pe acea vreme, după mărturia călătorilor, Mitropolia ori vreo mănăstire care a primit în danie o moșie în cuprinsul orașului, ridică pe câmpul cu ciulini, mătrăgună și buruieni cât omul, o bisericuță, un metoh, chipurile... În câțiva ani s'a adunat în jurul bisericii un adevărat cătun, aci, între podurile orașului. Oamenii au venit de unde i-au adus vântul, au găsit loc, ca buruienile printre buruieni și au ridicat azi o cocioabă de lut văruit, mâine i-au adaos încă o odaie și altă odaie. Nimeni nu i-a întrebat nimic, nimeni nu i-a oprit. N'au știut al cui e locul. Când au putut, au ridicat și un gard, de mărăcini la început, de uluci mai târziu. Un corcoduș, un zarzăr, un dud, au dat puțină umbră.

Ulițele s'au bătătorit singure de picioarele lor de la un pod la altul. Când cătunul, ca să-i zicem așa, a devenit un fel de sat legat, cu căsuțe mai arătoase, cu grădini și bolte de viță pe rod, Mitropolia ori mănăstirea, ori biserica cea bogată, cu avere, și-au adus aminte că sunt proprietarele fostului câmp cu buruieni și scaieți. Acum au pretenții că tot ceeace s'a clădit e al lor, fiindcă după pravilă, „pământul rodește binău”. Urmează nesfârșite procese până la divanele, care firește respectă pravila și dau câștig proprietarilor. Oamenii devin acum embaticari și vor plăti, ei și ai lor, timp de 99 de ani embatic. Bani nu prea au, că sunt săraci. Nu-i nimic, vor plăti cu ce au: miere și ceară, roade din grădină, miei, vin, ouă, putini de brânză. Câmpul a devenit mahalaua Sf. Silvestru, mahalaua Sfântului Ion Nou, mahalaua Sfântului Nicolae din Țigănie.

Abia pe înserate a ajuns serdăreasa acasă ameteită, cu urechile împuiate de roțile legate în fier ale caleștilor, butcilor și birjilor, după ce s'a oprit vreo jumătate de ceas într'o mare băcănie de lângă Bărăție ca să ia câteva cutii de halva și tahân, apă de flori, vanilie și scorțișoară, pentru că a doua zi erau mucenicii, marca bucurie a copiilor.

S'au întors și ei dela școală, căci de cum a ocolit ea, a văzut cu o tresărire de bucurie în inimă luminile aprinse la ferestre.

Sunt în sufragerie și fac mucenici, Marghioala, Sevastița și Nicu, ajutând chipurile, bucătăreasa. E marea lor bucurie. Dintr'un castron adânc, iau câte un boț de cocă trecută prin făină și apoi, pe fața de lemn, îl subțiază cu palma până îl fac ca o sfoară groasă, pe urmă îl încolăcesc ca un covrig sau ca un opt. E treabă migăloasă și ține mult. Ceasuri întregi, uneori toți ai casei, răsucesc și împletesc de zor mucenicii, care sunt puși apoi

unul lângă altul pe tablale de lemn ori pe tipsii așternute cu pânză, pe talgere, și ori unde e o față de lemn curată. E plină sufrageria de mucenici, sunt tăvi chiar și pe paturile din odaia fetelor.

— Mamă, o întâmpină Sevastița mândră de isprava lor. Ia uită-te câți am făcut...

Serdăreasa clatină din cap.

— Mai trebuie... mai trebuie, fetițo.

— Nu-i așa, mamă? o întărește Nicu. La fierț, o tavă de asta nu umple nici castronul meu. Îi plac atât de mult mucenicii lui Nicu, încât el nu cere cu farfuria, cere cu castronul.

Se mai supără serdăreasa și pentru că femeia, care nu a mai făcut mucenici muntenești și nu a înțeles bine ce i s'a cerut, a pisat nucile.

— Femeie, nu trebuie zdrobite, numai puțin rupte ca să li se simtă gustul, când sunt strivite în dinți odată cu zeama de mucenici. Mai curăță încă vreo sută, dar pe astea lasă-le în sferturi.

Bucătăreasa răspunde că la cucoana la care a fost ea nu se făceau de Sfinții Mucenici, „de-ăștia cu zeamă”, că acolo se făceau colăcei uscați, care se umezeau cu miere și pe care se lipeau nuci... Dar copiii nici nu vor să audă de așa ceva. Ei vor rotoagoale de cocă mici și subțiri, în zeamă îngroșată de nucă, zahăr și scorțișoară, amestecată cu vreo două bețișoare de vanilie... Și peste ele apă de flori. Așa simt ei că e sărbătoare și că a venit primăvara. Va fi frumos anul ăsta, că nu mai e pic de zăpadă și, de două zile, e o lumină vie și caldută. Cerul e sidefiu. Stoica va râni la noapte grajdul, va aduna apoi tot frunzișul de an, în mici grămezi, se vor strânge toate resturile și rupturile din ogradă și din magazine... și se vor pune peste grămezi. Apoi copiii le vor da foc, ca să ardă încet, înfundat, ridicând stâlpi de fum cât casa. Așa vor face toți vecinii, întreg Bucureștii. Să se simtă într'un oraș curățit că a venit primăvara.

Sevastița și Marghioala au scotocit fundul grădinii și au dat de niște brebenei plâpânzi. Dela o prietenă a lor au adus niște toporași, de un violet împetrit cu galben. Îi vor pune pe masă mâine, lângă tacâmul mamei.

A venit și Barbu, intră cam codindu-se.

— Acum v'a dat drumul? Nu ți-e rușine, băiat mic, n'ai împlinit opt ani și umbli cu haimanalele pe maidan?

Dar băieșul cam lung, cam slăbuț pentru vârsta lui, știe ce să spună ca să îmnoaie inima mamei.

— A spus dascălul că am știut bine lecția la aritmetică. Mi-a zis că pot să-ți spun și dumatle.

— Ei, dacă ai știut lecția, poți să te joci.

Bagă capul pe ușe o fetiță tot ca de opt ani, bălaie, cu ochi albaștri, care așteaptă cu teamă. E cu părul vâlvoi, cu picioarele goale în ghetele rupte, cu rochița roșie strâmbă pe ea.

— Hai intră, Frusinico...

Fetița a căpătat curaj. E vecina și tovarășa de joc a lui Barbu. O haimana fără pereche.

Băiatul, scăpat de ceartă, se mai învârtește puțin prin casă, cercetează mucenicii, apoi scoate din buzunarul adânc al scurteicuței verzi o pungă de chembrică, plină și destul de grea. Scoate un ichiu.

— Niculache, ce zici de ăsta? Face cinci capre și o mială?

Nicu îl privește cu luare aminte, îl încearcă cu unghia.

— Nu e bine turnat plumbul, o să cadă... Și mai trebuie mult tocit pe piatră. Nu face mai mult de patru capre. Ce-aveți acolo? și arată un săculeț pe care Frusinica îl poartă de gât.

— Avem vreo cin'zeci de capre și vreo treizeci de miale. Câștigam mai mult, dar a făcut unul de la Floreasca pui de ghiol. A fugit cu o căciulă de arșice și nu l-am putut prinde... Da'l știm... Nu mai calcă el prin mahalaua noastră.

— Eu l-am văzut când a pus mâna pe arșice și i-am sărit de gât, lămurii serioasă fetița, dar era tare voinic și m'a trântit jos.

A intrat, înalt cât ușa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe subț falcile osoase și cam înguste, Costache. E acum un tânăr de douăzeci de ani, foarte elegant în redingotă scurtă cenușie, strânsă sus pe talie, iar jos largă aproape ca o rochie,—prea la modă —, așa cum se îmbracă uneori tinerii când își fac primele costume. Gâtul îi e înfășurat într'o legătură înfioată de tafta neagră, i se văd doar colțurile gulerului alb, întoarse în afară. Ochii mari, negri, sub fruntea dusă înapoi îi sunt încruntați. A trântit furios pelerina neagră, cilindrul scămos cenușiu, mânușile albe și bastonul cu măciucă de argint într'un jilt și, fără să dea bună seara, s'a dus în odaia lui... căci are odaia lui, acum nu mai vrea să doarmă cu frații mai mici, de când e calemgui la visterie.

Toți se privesc surprinși, cu înțeles. Baronul, cum l-au poreclit, deocamdată, fiindcă își exagerează eleganța, este iar mânios. Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor.

Dintr'odată, Zinca s'a înțunecat. Părul negru cu cărare până în creștet, întors spre tâmpile, îi strânge parcă și mai tare ovalul feței, încât cei doi zulufi lungi, unul în dreapta, altul în stânga, nu mai acoperă destul începutul de cărunțire dela coada ochilor. Gura mare, bărbătească, s'a strâns, crispată, și acum i se văd câte două încrețituri la colțul buzelor, subțiri ca niște fire, puțin întoarse. Ochii mari, fugiți spre tâmpile, și marea distanță dintre pleoapele de sus și sprâncenele groase îi dau un aer neliuștit, puțin straniu. În clipele acestea seamănă cu adevărat cu Nicu, deși nu are sprâncenele aproape îmbinate cum le are el.

Barbu, care s'a dus să asculte la ușe, se întoarce și le spune că nenicu plânge și se plimbă prin odaie.

S'a ridicat și s'a dus în odaia lui; îl întreabă puțin întăritat.

— Ce e cu tine?

El răspunde cu întârziere, fără s'o privească.

— Au plecat și nepoții lui Hrisoscoleu.

— Și ce e dacă au plecat?

— Acum din grupul nostru sunt singurul care am rămas în țară...

Până și copiii lui Tudorache — care nu e boer — au fost trimiși la München.

S'a trântit în jilțul capitonat, îmbrăcat în pânză groasă de cânepă vopsită în verde, și stă cu privirea țintă în pământ.

Ea se apropie îndurerată, îi pune palma în creștet și îi spune cu o voce mângăioasă și plină de duioșie:

— Costache, de ce nu înțelegi tu că eu nu am mijloace să te trimit la Paris?

— Și ce vrei dumneata, mamă, să fac aci?... Să mucezeze calemgui la visterie?

— Tu ești mare acum, băiatule... Tu trebue să înțelegi că fac tot ce se poate face... Dar e greu când... când ești singur... și crești cinci copii și cauți să-i ții în școli. Moșia și petecele acelea abia ne dau cât să ducem o viață cuviincioasă...

— Ai cinci sute de galbeni, de astă toamnă, dela prune și fân... Ai bani...

Este nespus de îndurerată și întăritată că el îi face ei socotelile.

— Nu-mi ține tu socotelile, nu face socotelile altuia, căci fiecare și le știe el singur mai bine... Nu sunt cinci sute de galbeni, că a trebuit să cumpăr malotele de samur la fete, de Crăciun. Cum poți tu să nu te gândești că avem două fete de măritat în casă? Ce vrei? Să rămână fete bătrâne?

El se ridică și se alătură de ea, cu oarecare elan.

— Mamă, tocmai dacă eu plec la Paris, le vom putea face zestre. În trei ani mă întorc avocat... Azi la divanul apelativ se câștigă bani ca avocat. V'ași ajuta pe toți.

Zinca a rămas mult pe gânduri. Da, socoteala nu e rea... dar... sunt atâția dar și atâția dacă... Poți să joci norocul fetelor pe asta? El uneori nu se gândește decât la el. Ce va fi oare, când va avea bani? Nu, nu are încredere în el.

— Oricum, ești prea cheltuitor, maică.

— Pe ce cheltuiesc?

Intrebarea o încurcă, el vede asta și devine stăruitor.

— Cheltuesc cu birjile, dus și întors, dela slujbă, nu? Pe asta mi se duce toată leafa. Crezi tu că asta e risipă?

E și ea de părere că nu...

— Dacă aș fi văzut de cineva mergând pe jos, mi s'ar închide toate ușile din lumea bună. Nu există nicio casă azi în București, în care cineva venind pe jos și încercând să între prin față, să nu fie trimis la ușa din dos a servitorilor și a negustorilor. E jignitor pentru casa care primește.

Zinca a rămas cu ochii îndelung pironiți în podea. Știe și ea că e așa... Apoi încearcă sfios.

— Nu zic, mamă, să mergi pe jos. Dar, și aci șovăi îndelung, de ce nu mergi la slujbă cu poștalionul nostru?

Costache se luă cu mâinile de cap.

— Taci... taci... cu poștalionul ăla caraghios?

— E pe arcuri, încercă ea din nou, cu șovăială...

— Pe arcuri? rânji el cu dispreț. A ajuns de pomină printre prietenii mei. Îți spun că dacă mi se întâmplă să-l văd de departe așa, galben, pe Podul Mogoșoaiei, îmi silesc prietenii să intre în vreo prăvălie... numai să nu mi-l arate, glumind pe socoteala noastră. Îți dau un sfat. Dacă vrei să-ți măriți fetele, nu le mai lăsa să se suie în poștalionul ăsta caraghios.

Zinca oftă... Băgase și ea de seamă că uneori, după ce l-a zărit de departe, fecioru-său dispărea în câte o prăvălie. Cum ar fi putut să se ducă la slujbă cu poștalionul ăsta cu pânză de cânepă deasupra, Costache, care nu se suie nici măcar în orice birje? Alege totdeauna o caleașcă de acelea de Viena, deschisă până jos, ca să i se vadă ghetetele lustruite, cu pantalonii întinși de bentița de sub talpă și stă răsturnat în colțul stâng al trăsurii, cu picioarele lungi unul peste altul, cu pelerina numai pe un umăr, așa cum fac „lionii“, cu fața palidă și frumoasă nemîșcată, cu ochii mari și întunecați... Știe că toate femeile întorc capul după el. Baronul...

— Cheltuești mult și cu îmbrăcămintea, mamă. Spun mulți, deh! că ești mai luxos decât feciorii lui Beizadea Ghica.

El îi ia mâna și îi spune cu gravitate.

— Trebuie să-mi țin rangul... Ce vrei, să-mi scrie pe frunte că nu suntem decât niște boernași de cinul al treilea? Dacă la slujbă nu m'ar vedea îmbrăcat așa cum trebuie, venind și plecând ca boierii, și cu ei, m'ar pune să fac slujbă adevărată, ca pe feciorii de oameni nevoiași. Nu pot... Trebuie să fiu alături de feciorii de boier care sunt la slujbă doar așa, numai cu numele... ca să poată să spue că au făcut puțină ucenicie. Avem noi acolo oameni încovoiați la mese, după douăzeci de ani de slujbă, care sunt fericiți să ră-

mână măcar și-așa... Ei știu că nu vor fi înaintați niciodată... Asta vrei să-mi fie soarta?

Zinca oftează și tace.

— Ce vrei, mamă, trebuie să-mi încerc și eu norocul... Dacă ași veni cu diploma dela Paris, m'ași însura mult mai ușor.

Serdăreasa Zinca oftează și mai mult.

Intâmplări la școala dela Sf. Sava

Colegiul Sf. Sava era legat de ulița Școalei (str. Academiei de mai târziu), cu o scurtă ulicioară care acum, în această zi de festivitate, se vedea stropită și măturată cu îngrijire, de parcă strălucea și ea în dimineata frumoasă de toamnă. Se puseseră și ghirlande de frunze de-a-latul ei, chiar în acest colț, legându-se astfel casa Dobrotineanului de a Spahiului... La câțiva pași de școală — cam unde avea să fie cândva statuia lui Gh. Lazăr — răspundea chiar ușa bisericii, iar poarta însăși era cuprinsă între casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii și curtea unui slujbaș la vornicie, Petrescu. Alte ghirlande de frunze și flori îmbrăcau, asemeni unui arc de triumf, poarta deschisă, în fața căreia aștepta directorul Petrache Poenaru și corpul profesoral al colegiului. Se anunțase vizita „președintelui împuternicit al celor două divane“, nume sub care generalul adjutant Pavel Dimitrievici Kisseleff conducea din 1829, după plecarea contelui Pahlen și a lui Jeltuhin, administrația celor două principate române, până la numirea noilor domnitori. Erau toți foarte emoționați și destul de îngrijorați. Nimeni nu uitase că, inspectând în timpul epidemiei de holeră — anul trecut — spitalul Filantropiei pe care-l găsisese neîngrijit, murdar, generalul pedepsisese pe loc pe coloneii Odobescu și Băleanu, comandantii cavaleriei și infanteriei, cu arest chiar la spital, până când sălile cu bolnavi și acareturile vor străluci de curățenie. Și au stat acolo trei zile și trei nopți. Generalul nu glumea și la inspecții nu-i scăpa nimic, stăruia încăpățânat asupra amănunțelor, deși avea reputația unui „monden“ și a unui spirit de formație liberală.

Era întâia sa vizită la Colegiul național. Un secretar al școlii se dusesese la colțul ulicioarei și pândea să vadă mai departe careta președintelui, ca să le facă semn celorlați. În fața profesorilor erau și cinci premianți ai întâiului an de studii dela redeschiderea școlii, îmbrăcați în uniformă cea nouă, pe care Petrache Poenaru vroia s'o propună spre aprobare generalului: frac de postav cenușiu, cu vipușcă galbenă pe margine și pe cusăturile pantalonilor, cum tot galbenă era banda lată a șepcii. Premiantul pe școală, Turnavitu, tremura atât de tare, încât îi juca în mână buchetul cel mare de trandafiri, pe care trebuia să-l ofere generalului, căci avea de spus și câteva vorbe de salut.

Fosta „Academie“ românească, cum i s'a zis mai pe urmă, dela mănăstirea Sf. Sava, fusese întemeiată în 1818, de eforii Bălăceanu, Ghica și Iordache Golescu și pusă sub conducerea dascălului ardelean Gh. Lazăr, care era adus în țară de la Sibiu de marea boieroaică Bărcăneasca, pentru învățătura copiilor ei. Cinci ani, cu o întrerupere de câteva luni în timpul revoluției din 1821, dăduse acesta lecții de limba românească, de filosofie și de trigonometrie, înflăcărând tineretul. S'a spus că așa cum academia grecească (care se mutase dela Sf. Sava la Măgureanu, din jos de biserică Zlătarilor, pe malul Dâmboviței, din cauza prea marelui număr de elevi) formase sufletul și mintea eroicului batalion sacru al grecilor bucureșteni, nimicit de turci

în măcelul dela Drăgășani, tot astfel Lazăr formase mintea și sufletul tineretului care a îmbrățișat cu atâta dragoste pe Tudor Vladimirescu. Chiar actualul director al școalelor, Petrache Poenaru, care acum aștepta în fracul lui cenușiu pe Kisseleff, cu profesorii, la intrarea școlii, fusese secretarul devotat al marelui răsvrătit oltean, în timp ce Lazăr însuși se ocupase, se pare, de artileria pandurilor, câtă era. În 1823, Lazăr, bolnav, plecase acasă în Ardeal la Avrig, unde și muri peste o lună.

Timp de zece ani apoi, școala viețui așa cum putu, când deschisă, când închisă, cum îi îngăduiau milostenia domnitorului și patriotismul unor boieri, ca marele vornic Iordache Golescu și fratele său, logofătul Dinicu Golescu, și mai ales vitregia vremurilor. Noul ei conducător, Ion Eliade Rădulescu, elev și apoi ajutor al lui Gh. Lazăr, o dusesse până prin 1827, când se retrăsese. Înființase în acest an o societate secretă, împreună cu logofătul Dinicu Golescu, autorul necriticatei „Insemnare a călătoriei mele“, prin care se legau să lupte pentru înființarea unui colegiu național, a unui teatru național, a unei gazete românești și să sprijine în orice mod formarea literaturii. Ca să scoată în 1829 „Curierul Român“, cea dintâi gazetă românească, Eliade lăsase în locul său pe eruditul călugăr Eufrosin Poteca—care, acum bătrân, mult înainte de vreme, și cam bolnav, cu barba albă peste tot pieptul, aștepta și el la poartă, înainte de a pleca la mănăstirea Motru unde, după cererea lui, fusese numit egumen. În timpul acestuia, școala fu mai mult închisă. Mai întâi din pricina războiului. Redeschisă din ordinul lui Kisseleff în 1830, la hanul Șerban-Vodă, fu din nou închisă, fiindcă în țară izbucnise o cumplită epidemie de holeră, cea dintâi în țările românești. Abia la începutul anului 1832, școala putu fi în sfârșit deschisă din nou, de astă dată reorganizată ca instituție de stat, pe baza dispozițiilor Regulamentului Organic, și tot în vechiul local dela Sf. Sava, reparat cum trebuia de arhitectul vienez Hartel. Se numea acum, așa cum dorise Dinicu Golescu, Colegiu Național. Avea un curs începător cu patru „clasuri“, un curs „central de umanioare“ tot cu patru clasuri, și încă un curs complimentar, de trei ani deocamdată, apoi cursuri speciale, până aveau să fie transformate cu timpul în universitate.

După obiceiul său, generalul vizită mai întâi cu deamănuntul localul, ca să vadă în ce fel și-a îndeplinit obligațiile arhitectul vienez. Cerea mereu lămuriri, când lui Petrache Poenaru, când colonelului Fanton, aghiotant al său, care venea des la școală, căci îl însărcinase să-l reprezinte de câte ori era vorba de învățământ. Mai era deasemenea întovărășit de un bărbat tânăr, îmbrăcat civil, foarte elegant, într'un frac parcă turnat pe el; purta în ochiul stâng o sticlă de ochelari, legată cu șnur negru. Nu-l mai văzuse nimeni până atunci. Generalul se opri încântat în sala în care era așezat frumos pe mese materialul didactic cu care fusese înzestrată școala. Globuri pământeste, instrumente ingineresti (căci era mare nevoie de ingineri hotarnici ca să se împuțineze nenumăratele procese de încălcări de moșii), o mașină de produs scânteii electrice, o mare busolă, animale împăiate, un schelet. Pe pereți erau hărți și planșe înfățișând corpul omenesc, când numai cu sistemul mușchilor, când numai cu plasa complicată a nervilor. Generalul, om ca la patruzeci și cinci de ani, voinic, cu talia strânsă în fracul verde, încheiat la gât ca o tunică, în față tăiat dela centură și înapoi numai cu o coadă scurtă, cu epoleta mari de aur care cădeau pe umeri în jos, trecea svelt de la o sală la alta și, bine dispus, își arăta mulțumirea pentru cele ce

vedea. Întrebă glumind pe mitropolitul Grigore dacă va binecuvânta planșele de anatomie.

— Știința e dela Dumnezeu, excelență, — i-a răspuns în rusește capul bisericii, binecuvântând sala.

Se întoarse spre civilul elegant și clătină din cap.

— Nu e prea rău răspunsul, ce zici, Nicolușca?

Nicolae era fratele mai mic al generalului, atașat de legăție la Viena, care, acum în trecere spre postul cel nou, se oprise câteva zile la București.

Au trecut apoi în sala cea mare a școalei, unde avea să aibă loc festivitatea începerii noului an școlar 1832—33. Era toată împodobită cu cununi și ghirlande de flori. În față se pusese jilțuri pentru mitropolit și pentru episcopul Buzăului, care era deasemeni de față, pentru cei trei efori, cum și pentru ceilalți boieri din protipendadă. În stânga erau încă două jilțuri, unul pentru general și altul pentru „provizorul școalelor“, cum se numea acum oficial Petrache Poenaru. Era și o masă dela care avea să se țină cuvântări. În spatele clerului și boierilor erau părinții copiilor; în fund și pe delături, în picioare, se îngrămădiseră elevii, dar nu fuseseră lăsați înlăuntrul decât premianții, căci nu era loc pentru toți cei șase sute. Bălcescu, care primise un „accesit“ la limba franceză, era de față și își găsisse loc cu alții pe o fereastră, al cărei chenar de zid era foarte lat.

Când intrară oaspeții, corul din fund făcu să răsunе armonios „Cântarea dimineții“ de Eliade Rădulescu, cu muzica de Esse. Vocile proaspete și limpezi încântară pe toți cei de față, căci asta era ceva nou. Apoi luă cuvântul marele logofăt al Dreptății, Al. Filipescu, fratele baș-boierului Iordache Filipescu, care era și el efor. Aducea laude nemăsurate președintelui celor două Divanuri, pe a cărui figură se vedea însă că asemenea fraze lingusitoare îl plictisesc. I le traducea la ureche chiar Poenaru, care vorbea, dela Paris unde făcuse studii strălucite, o franțuzească foarte plăcută.

În sală însă, liniștea era desăvârșită. Marele logofăt al Dreptății, cu barba rară și ascuțită și cu sprâncenele albe, îmbrăcat peste antierul de sevai cu un biniș roșu înflorit cu aur, își pusese pe masă islicul mare cât o căldare și rămăsese cu un cauc mic roșu de damasc, care i se cam lăsase pe o sprânceană. Ținând foaia departe, căci nu își mai înlocuise de mult sticlele dela ochelari, citea, cu un aer sfătos, fiindcă se socotea un soi de părinte al învățământului.

— Nicule, ce zici, nu seamănă Poenaru cu generalul Kisseleff? îl întrebă mirat puțin, pe Bălcescu, un alt coleg, care se înghesuisse cum putuse alături de el, pe fereastră.

— Da, oarecum... răspunse acesta încurcat.

Cei doi păreau că seamănă numai fiindcă, între atâția bărboși din sală, aveau amândoi fața în întregime rasă, și mărginită doar de doi cotleți periați spre urechi. Altfel, generalul era mai bălan și avea ochii verzi, iar Poenaru era închis la față, avea fălcile mai late și ochii câprij:

Logofătul Dreptății își citea cuvântarea, înșirând progresele școalei în anul trecut. Când lăudă încăodată pe general, acesta îl întrebă surâzând pe Poenaru, cu un ton plictisit, de bun cunoscător la oameni.

— Nu i se mai zice și Vulpe, acestui mare boer? Mă înșel cumva?

— Nu vă înșelați, excelență. I-au dat boierii cei mari această poreclă, plini de admirație pentru vicleșugul cu care, fiind prins de revoluție, acum zece ani, mare vistiernic în slujbă, s'a priceput „să-l ducă“ — așa spun ei — pe Tudor Vladimirescu.

Generalul îl privi surâzător.

— Dumneata trebuie să știi, căci ai fost, mi se pare, secretar de stat al răsvrătitului? Și zâmbi din nou ca să arate că e o muștrare glumeață.

— Numai secretar particular, răspunse serios Poenaru, dar privirea lui jucăuse arăta că răspunde la glumă cu glumă.

— Atunci trebuie să știi sigur dacă marele logofăt (le grand logothète) e o vulpe cu adevărat.

— Este o vulpe desăvârșită, excelență, însă de data asta el spune adevărul. Și eu cred că neamul românesc nu va uita niciodată numele domniei voastre. Vocea provizorului școalelor era atât de adâncă și avea în ea atâta sinceritate, încât generalul se tulbură și răspunse ironic, așa cum îi era obiceiul când vroia să-și ascundă tulburarea.

— Niciodată?... Să zicem... douăzeci de ani, dragă Poenarule (în franțuzește „mon cher Poenaru“ mai păstra încă o nuanță de rezervă).

— Excelență, cel puțin o sută de ani, neamul românesc va pomeni cu prietenie numele domniei voastre. Kisseleff rămase pe gânduri. Nu mai asculta ce spunea vorbitorul. Se juca răsucind mânușa albă, cea din dreapta pe care o scosese, lăsând să se vadă o mână exagerat de îngrijită.

— Și de ce atâta recunoștință, domnule provizor al școalelor? întrebă după un timp generalul, întărâtat parcă de emoția lui Poenaru.

Acesta zâmbi și răspunse scurt:

— Pentru aliniatul al II-lea al articolului 366 din Regulamentul Organic.

Generalul nu-și aminti în clipa asta despre care aliniat anume era vorba și repetă aproape fără să vrea:

— Aliniatul II... aliniatul II?...

— Da, aliniatul II, prin care se proclamă limba românească drept limba oficială a celor două principate. Obligatorie în administrație, în școală, în justiție, în biserică. Asta n'a fost niciodată la noi.

Ochii lui Poenaru se umeziseră. Durerea acestui luptător al lui Tudor Vladimirescu avea și o pricină foarte apropiată. Știa că un mare număr de părinți ai elevilor și mulți boieri, și aci în Țara Românească, și în Moldova, semnasera petiții către Kisseleff cerând cu stăruință ca limba de predare în ceeace era echivalent cu gimnaziul și facultatea, să fie limba franceză. Kisseleff respinsese cu hotărîre această înjositoare pretenție, dar atât Poenaru în București, cât și Gh. Asachi la Iași aveau să mai lupte din greu încă vreo cincisprezece ani, cu noi și dârze încercări de înstrăinare a învățământului, sub viitorii domni pământenii, Mihail Sturza într-o parte, Alex. Ghica și mai ales Bibescu, în cealaltă parte.

Vorbitorul își sfârșise cuvântarea și acum era aplaudat. Aplaudă și generalul oarecum, punându-și în acelaș timp plictisit mânușa. Se ridică, și odată cu el, toată lumea. Prin Poenaru, mulțumi călduros profesorilor, precizând că aceste mulțumiri vor lua și o formă scrisă.

E o zi de Martie mai mult ploios. Acum parcă s'a mai luminat. Peste o jumătate de oră, vătaful curții va suna din clopoțel destul de puternic sfârșitul lecțiilor de dimineață. Soarele, când se iveau, când se ascunde printre norii pufoși și alburii. Deși ține oarecum de Târgul din Lăuntru, legată de stupul lui de ulițe și ulicioare care se întretae în spatele ei, mănăstirea dela Sf. Sava poate fi socotită în acelaș timp și la marginea Bucureștilor, prin căsuțele țărănești din jurul ei și prin ogorul de peste drum, pe care de pe acum plugurile duc până în fundul zării, brazde în care se va semăna porumb. La poarta ei, și în curte, de-a-lungul zidurilor, așteaptă un

mare număr de vânzători de bunătați pentru școlari, cu tablakele lor care se atârnavă de gât, ori erau duse în mână. Dacă ei se opreau pe loc, atunci ele, pe picioare desfăcute, deveneau tarabe. Iată un simigiu cu covrigi și tăvi cu plăcinte (pe aceeași tipsie, cu cuptor dedesubt, plăcinta era jumătate cu carne, jumătate cu brânză, iar porția era tăiată cu lopățica, după cererea băiatului pofticios). Alături, altul are tablaua purtată de gât, cu corăbioare, nugale și foi dulci, roșcate, de pistil. Sunt și salepgii pentru cei ce vor să bea, ceva care ar putea să semene cu ceaiul și cu zeama de carne... Multă căutare au însă cei care vând dulciuri, câte un purcoi de floricele albe și roze, legate între ele cu sirop întărit, apoi bigi-bigi, un fel de cârnăciori roz făcuți din miezuri de nucă înșirate pe o sforică și năclăite în sirop gros de trandafiri. Se mănâncă ținând capul sforicelei în mână... Sunt pe alte tablake bucăți de rahat, baclavale turcești, acadele tari care se pun pe colivă, roșcove, poame, din pere și mere uscate, stafide, apoi candel ca niște bulgări de miere întărită. Vara, braga și limonada sunt purtate în spate și în donițe ferecate frumos cu cercuri de alamă și ținute cum se cuvine.

Iată, apare un școlar, a ieșit se vede mai repede, și toți negustorii care așteaptă pe vine, îmbrăcați cu ce dă Dumnezeu, cu calevri grosolani în picioare, bat în tarabe și-l chiamă la ei, toți odată, laudându-și marfa, cu glume potrivite sau nepotrivite. Școlarul, căruia îi lăsa gura apă privind tot în jurul său, nu știe ce să facă, șovăe, căci are numai o para strânsă în podul palmei. A luat un bigi-bigi, dar când să-l ducă la gură, o mână de fier i-a strâns brațul.

— Știi că-mi plac, verișcane?... Vrei să mănânci singur, hai? Nu vrei să plătești vama? Hehehe! E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca niște ciocane; iar când se desfac și se strâng la loc, prind ca niște clește. Stă mai mult în fața porții decât în clasă și e spaima colegilor lui. Acum băiețașul vede cu disperare că Sotea i-a mușcat mai mult de jumătate din bigi-bigi și îi dă înapoi numai ce se scurge pe capătul sforii. Nu are timp să zică nici pis, căci Sotea a alergat la un altul, căruia i-a luat paharul cu toartă dela gură. Băiețașul vrea să bea salepul fără să plătească birul cuvenit tiranicului vameș.

Iese acum pe poarta școalei, între mulți alții, și un alt băiețandru negricios, slăbuț, cu ochii întunecați, dar strălucitori în albul scleroticilor lor delicate. Nu pare să aibă cei paisprezece ani pe care îi are. E Nicolae Bălcescu, acum în clasa IV-a la umanioare. E îmbrăcat într'un fel de surtuc scurt, închis la gât, cu șapcă în cap și are în picioare cismulițe, căci locuind tocmai afară din oraș, la mahalaua Visarionului, trebuie să străbată ulițele, acum, cu ploile lui Martie, înfundate de noroi. La subțioară are un pachet de cărți și caiete legat cu sfoară. Se scotocește în buzunare și se apropie sfios de alvițarul care se ridicase bucuros de pe vine și își încuraja mușteriul. Iși alege cu poftă o bucată de alviță și tocmai se pregătește să muște din ea, când e luat de guler de Sotea.

— Frumos, nenicule.. vrei să mănânci singur și la nen'tu nu te gândești?....

Bălcescu își mușcă buza, puțin palid, și spune apoi liniștit, privindu-l de jos în sus, cu ochii lui puțin oblici.

— Dacă mă rogi frumos, poate că am să-ți dau jumătate...

Sotea se prăpădește de râs.

— Să te rog, hai? Știi că-mi plac? Pe cine a mai rugat Sotea? Uite... pentru că nu-ți cunoști datoria, ți-o iau pe toată. Și vlăjganul întinde mâna lacom spre alviță, dar înainte de a o ajunge, cu o smuncitură a brațului fulgerătoare, Bălcescu i-a trântit chiar pumnul cu alviță între ochi. Sotea, orbit,

năucit, alunecă în noroi, nepricepând ce i s'a întâmplat. S'a ridicat de jos, cu fața strâmbată de furie și s'a năpustit asupra băiatului negricios, să-l ia în brațe și să-l frângă. A mai primit de la el un pumn în obraz, dar așa nu l-a durut atât, și a izbutit să-i prindă și să-i strângă mâna, i-a sucit-o apoi, trăgându-l spre el, fără ca măcar să se aplece. Deși Bălcescu i-a pus un cot în dreptul gâtului, vlăjganul vrea să dea cu el de pământ, însă băiețașul s'a vârât în el și încleștarea între ei e atât de mare, încât nu s'a putut desprinde nici Sotea și au alunecat amândoi în noroi. N'a apucat să-i mai dea băiatului decât vreo doi ghionți, prin surtucul verzui, de aba vopsit, că vlăjganul se pomeni încălecat de alt negricios, nu mai mare decât Bălcescu, cu o figură ascuțită de viezure; acesta îl făcu să urle de durere, căci îi înfipsese mâinile în păr și trăgea fără milă. A urmat o scurtă învălmășeală în care Sotea a mai primit dela Bălcescu încă un pumn — tot cel cu halvița — între ochi și a fost bucuos să scape lipsindu-se de vama care i se cuvenea după părerea lui. Ceilalți doi, cam ciufuliți și mânjiți de noroi, dar mândri de biruința lor, au început să adune de pe jos cărțile și foile de caiet împrăștiate.

— Te-a lovit rău? întrebă Ion Ghica, băiatul cu mutra de viezure, care avea să povestească în amintirile lui scrise peste cincizeci de ani, această întâmplare. Nu trebuie să te pui cu un bivol ca asta... nu vezi că e voinic ca un bivol?...

— Nu are nicio însemnătate... Mă doare undeva între coaste... Principalul este că i-am dat vreo două între coarne... Ii scânteiază ochii negrii, de bucurie. Înțelegi? Tocmai fiindcă-i bivol, i-am dat drept între coarne... Ah, drept între coarne...

Ghica îi ține cărțile ca să-și așeze caietele.

— Ascultă, eu cred că e nebunie să te pui cu unul ca asta.

Bălcescu pare că nu pricepe ce-i spune noul său prieten.

— Și ce vrei să fac? Să îndur tirania lui? Mi-e silă de colegii noștri care se lasă batjocoriți de un astfel de bivol. Putea să mă omoare, dar nu vreau ca mândria mea de om să fie călcată în picioare... Viața nu merită să fie, dacă e trăită în genunchi în fața altora... Iși privi caietele încă amețit de propriul lui curaj, dar vocea i se coborî într'un ton de caldă prietenie. Și pe urmă trebuie să-ți spun că mai sunt oricum, unii oameni, ca tine de pildă, care să sară și ei, fără să se gândească prea mult, când văd lupta odată începută. Totul e să începi.

Ion Ghica ridică spre el ochii negri, cu un surâs de viezure inteligent în sclipirca lor, apoi începu să descifreze prin caietele adunate, de pe jos.

„Petru Maior spune...

„Fotino zice...

„Din Constantin căpitanul...

„După logofotul Radu Greceanu...

— Ce-i cu asta? Nu pricep nimic! Cine sunt ăștia?

— Istorici de-ai noștri... de-ai românilor...

— N'am auzit niciodată vorbindu-se despre ei! Există o istorie a noastră? La școală nu s'a pomenit niciodată despre asta, nimic... Aaron Florian nu e decât la egipteni.

— Nu există până acum o istorie adevărată a românilor, dar ne-au rămas o mulțime de însemnări, avem cronici și letopisești.

Ion Ghica nu știe ce sunt cronicile și letopiseștii....

— Și tu le-ai citit?... Unde le-ai găsit?

— Mi le-am copiat... Am să ți le dau și ție... Unele le-am găsit la mânăstirea Argeșului... A rămas o ladă de cărți și manuscrise dela Episcopul

Ilarion, cei care a fost prieten cu Tudor Vladimirescu... Toată vara trecută am stat mai mult la mănăstire decât la Bălcești.

— Eu nu știu, cum ți-am spus, din istorie decât cursul început acum două luni de Florian Aaron, despre asirieni, despre fenicieni și egipteni.

— E bună și aceasta, dar nu este istoria noastră, și trebuie să'nvățăm întotdeauna mai întâi istoria pe care o trăim.

— Vrei s'o scrii tu?... Spune, de ce surâzi?

Bălcescu zâmbește gânditor, dar nu răspunde...

Așa s'a legat o prietenie care mai târziu a luptat și împotriva altor tiranii.

Dar Sotea nu era singura pasăre de pradă care se rotea printre tarabele cu lunătăți pentru școlarii dela Sf. Sava.

Un rumân cu minteanul pe umeri, ca la el acasă, și cu nădragi de aba albă găetănați, vătaful curții, se opri în dreptul uneia dintre tarabele cu plăcintă și ceru poruncilor.

— Cu carne.

Plăcintarul, deși om în vârstă, și cam rotosfei, își sburli mustața mare și cărunță, sprincenele țepoase, deasupra nasului cărn.

— Astăzi nu e dzoi, astăzi nu-i tainu la tine, și întoarse capul către un elev, pierdut de muștiri, tocmai fiindcă vătaful curții ocupase locul în fața tipsiei cu cuptor dedesubt.

Omul stăpânirii, cum se socotea el, isbucni furios.

— Ascultă mă, grecule, cu mine vorbești așa? Mă, mâine să nu te mai prind pe aici, că-ți răstorn tava și te-arunc pe uliță!

— Grecu? Ma de țe ma fați tu grecu? Întrebă bătrânul Iani, mânios. Eu nu sunt grecu. Eu sunt plăintar aiți de douăzeci de ani.

— Mă, cațaoane, tu nu înțelegi s'o ștergi numaidecât din curtea școlii? Începe să urle vătaful, văzând îndărătnicia plăcintarului care nu mai voia, se vede, să-i plătească peșcheșul cuvenit, după cum socotea el că i se cuvine. Ai înțeles? Când oi zice trei, să nu te mai văd în curtea școlii.

— Ma dețe ma fați tu cațaoanu? Am plecat eu cu Academia grețească la Măgureanu? Nu, eu am remasu cu Lazaro, didascalos ala mare, la scola românească. Află că si Lazaro a mâncat plănta dela mine. Dă elu a plătit-o...

Adevărul este că Iani nu vorbea negramatical și cu accent grecesc decât când se înfuria și când îi scăpărau ochii. Altfel era om blajin și avea o grozavă memorie a datelor și a numerelor. Acum fierbea de mânie.

— Cațaoanu? auzi, eu, cațaoanu? Ma, dacă eram cațaoanu mă duțeam si eu cu scola grețească la Măgureanu... Acolo sase sute scolerii. Si didascalos toți muclesi. Porta fracu, da, fracu cu coda lunga pana la pamântu, cu bumbii de alama. Și pantaloni verzii si strimții pe pițior. Si guleru scrobiteu ca un bațu, ma.

Și asta e adevărat. Faimoasa academie de limbă greacă, întemeiată la Sveti Savva, de voevodul Șerban Cantacuzino la 1680, avea încă după 150 de ani, ceva din marea ei strălucire de odinioară. Se mutase la Măgureanu, unde locul este mult mai încăpător, cu profesorii ei mai toți vestiți, care se modernizaseră.

Iani își vărsa se vede un năduf vechi, căci nu se mai putea domoli, mai ales că simțea că toată lumea se uita la ci, că avea ascultători.

— Eu am remasu aițe unde erau numai douăzeți de scolarii si domnu părinte Lazaro avea gherocu negru de popa.

Nu slăbea din ochi pe vătaful curții, care se învârtea în loc, nemaiștiind ce să facă, și stăruia, acum simțind că l-a biruit.

— ...Da, așa să stii tu... Lazaro si cu mine am făcuto scola asta. Elu harania pe scolarii în clas, cu az-buche, cu filosofia si cu trigonometria, iar eu, în curte, cu plăinta...

Vătaful se lipsi de plăcintă și plecă, săltând furios minteanul pe umeri. Iani, nu se lăsă însă, și strigă după el, nu fără tâlc:

— Ma la mine a mancato plăinta si eforos dela scola, vornicu ala mare, Iordachi Golescu... Dacă nu crezi întreba pe elu, ori pe băiatu dela elu, pe Araplla.

Și asta era adevărat, anume că marele cărturar și iubitor al limbii românești Iordache Golescu, eforul care a sprijinit atât pe Gh. Lazăr, nu disprețuia plăcintele, îi plăcea vinul bun, și celelalte, dar mai mult iubea zicalele și proverbele românești din care făcuse o imensă culegere. A scos și el o gramatică românească. Cam în toate se asemana de altfel cu frate-său logofătul Dinicu Golescu, mort în 1830. Spre deosebire de frații și verii săi, Arăpilă (i se spunea așa fiindcă era oacheș de tot, ca și tată-său și ca să-l deosebească de vărul său, fiul lui Dinicu, tot Alecu Golescu, căruia i se spunea din aceeași pricină Albu) învățase câțva timp și în țară la Sf. Sava. Avea să devină cândva al treilea, alături de Bălcescu și de Ion Ghica, dintr'o puternică prietenie care a jucat un rol atât de mare în revoluție, mai târziu.

„O astfel de sălbăticie medievală“

Nicu, până nu-și începe lecțiile, trebuie s'o ducă seara acasă pe Frusinica. Numai așa scapă fetița de bătaie, când uneori vine din hoinăreală seara prea târziu, și cu rochița sfâșiată sau pierzând vreo ghetuță. Plânge și nu se duce până când nu merge coana Zinca însăși cu ea. Mamă-sa, bolnavă de atâta timp de piept și slăbită rău, nu poate nici s'o bată cu palma ei osoasă și umedă, nici să strige la ea... Geme și o croește cu un biciu de trăsură pe care-l are lângă ea, dând pe unde nimerește. Când e doftoreasa însă de față, se rușinează și pe urmă e atât de bucuroasă că o vede, încât de hatârul ei, lasă fetița, care se vâă repede în așternut, nespălată, și se preface că doarme... Din somn, maică-sa n'o scoală niciodată ca s'o bată. Mai e că într'o casă atât de lovită de nevoi, Zinca nu vine niciodată cu mâna goală.

— Hai, Frusinico, hai, că azi mama are de vorbit cu Costache... hai că te duc eu, o îndemnă acum Nicu. Ea se mai codește, dar merge.

E o seară răcoroasă de Martie, căci adie ușor vântul. Copacii sunt tot negri și uscați, dar miróase a primăvară. Frusinica stă cu trei case mai departe, după ce treci de un colț cu ceardacuri și duzi, și de un puț cu roată;—intri pe o poartă dărăpănată. Atât e fața la stradă. Apoi mergi vreo două sute de pași printre două garduri de uluci ascuțite la vârf și mâncate de ploi, ca pe o ulicioară, până dai fără să mai treci și prin altă poartă, în curtea cea mare. Aci, în fund, spre dreapta, sunt niște șoproane și un grajd mare, dărăpănat. Pe stânga sunt un șir de odăi joase, țărănești, cu prispă lipită cu lut fără parmalac, cu stâlpi strâmbi boiți cu albăstreală. Acoperișul este de șindrilă putredă, înegrită și spart pe ici pe colo. Deasupra casei e un cuib de barză, acum gol. În curtea cea mare sunt tot felul de sfă-

râmături. Roate cam fără spițe, butoaie cu multe doage lipsă; în jurul unui puț zac jghiaburi de trunchiu de copac uscate, cu mușchiu pe ele. Un car fără roate stă părăsit în fața șopronului, descoperit și el pe jumătate de furtuni. Înăuntru e și o caleașcă numai pe butuci, jupuită de piele, cu lacul aripilor șters, crăpat. Grajdul, pustiu, are ușa prăbușită, iar podul îi e într'o rână. Deși acum, în inserarea răcoroasă, Nicu nu le vede limpede, le știe bine pe dinafară, căci aci s'a jucat când era mic și el, cu alți copii din mahala, de-a surugii, de-a hoții care atacă trăsurile, de-a războiul cu Turcii... Nu-i plac dudele și nu le mănâncă nicăiri... dar în curtea asta e altceva, căci aici sunt niște duzi care fac dude mari, negre, lucioase și dulci ca murele.

Au intrat în tinda joasă în care, într'o albie, sunt niște rufe puse la înmuiat și de unde vine un mircs iute de săpun și leșie. Lumina vineslabă, prin ușa deschisă, din odaia de alături, dela o candelă care pâlpâie în colț, sub o icoană.

Pe un pat de scânduri, pe care sunt așternute niște țoale, Nicu vede capul uscat de suferință, cu părul despletit pe pernă, al mamei Frusinichii. Tot n'ar fi bătut-o astă seară, căci e sfârșită rău, primăvara care vine pare s'o doboare cu totul... Mâna pusă pe plapuma veche, cu lâna îngrămadită prost, e osoasă și palidă, fără pic de putere. Pâlpâirea candelii pune puțină strălucire în ochii, care se înfrumusează atât de mult înainte de moarte, ai tuberculoșilor... E fericită că îl vede pe feciorul serdăresei, care însă tresare puțin din pricina mirosului de mucigai și lut umed.

— Ești mulțumit, mamă?... Și-a învățat bine lecția?... că n'am văzut-o de azi dimineată...

Fetița se ține cam după ușă.

Bălcescu nu poate minți, dar nici nu poate spune adevărul. Bâlbâie ceva, surâzând cu prietenie. Frusinica este eleva lui, a învățat-o să citească și să scrie. Este foarte deșteaptă, dar nu-i prea place cartea. Numai de rușinea lui mai scrie, răbdătoare, cu condeiul de tibișir pe tăblița neagră. Altfel, îi este gândul numai la arșice și la hoinăreală, cu băieții pe maidan. Nu-i plac fetele, nu-i plac în deosebi Sevastița și Marghioala, care sunt mai mari decât ea cu doi-trei ani. Îl place cel mai mult pe Barbu, și îi e tare rușine de Nicu, dar poate fiindcă el e cu vreo cinci, șase ani mai mare decât ea.

— Bunicuțo, nu mănânc nimic... Am mâncat la Barbu, se grăbește fetița să spună unei bătrâne uscate și ușor încovoiate, care vine cu o cană de apă și o pune pe masa de lemn de lângă patul bolnavei. Dacă ar mânca, ar trebui să aștepte, și e grăbită să se vadă lungită pe lavița de sub fereastră, pe care doarme ea de vreo doi, trei ani, mai mult îmbrăcată.

Bălcescu spune cu căldură „sărut mâna“ și pleacă grăbit. Nu poate să îndure mult timp apropierea oamenilor care zac la pat. Bolnava, acum în vârstă de patruzeci de ani, e Maricica, născută Băl-Ceurescu, înrudită cu toate marele familii boeresti ale țării... Cu Filipeștii, cu Ghiculeștii, cu Grădiștenii, cu Cantacuzineștii și prin Cretzulești, cu Brâncovenii și deci cu firul întortochiat al Basarabilor. Până în Ianuarie 1824, fusese măritată cu biv-vel logofătul Ortoscoleu, înălțat în cinul boerilor mari de către Caragea, al cărui om fusese. Era un bărbat oacheș, mijlociu de statură, robust, și cu ochii negri sprâncenați. Din pricină că avea partea de jos a feții ieșită ca un bot de câine, barba neagră îi sta repezită înainte și prea aspră, nu creștea decât culcată de-a-lungul fălcilor mari. Era un om cu care nu se glumea și care nu râdea, ci numai rânjea. La curtea lui Caragea era ascultat mai mult decât oricare alt boier halea. Căci tăria lui nu sta în discuțiile pe față ori în slujbele împlinite în văzul tuturor. Avea rude puternice la Istanbul, care-l trimisese aci nepot sărac, anume ca să-l căpătuiască. Știa

asta și Caragea Vodă și o știa și Evghenie Băl-Ceaurescu, putred de bogat el însuși, dar mai ales bogat prin moștenirea pe care o aștepta dela bătrânul mare ban Gligore, tată-său. Acesta, bolnăvicios de nu putea merge decât sprijinit în cârje, cu un picior în groapă, tot nădăjduia să vadă măcar pe unul dintre cei trei feciori ai lui pe tronul țării Românești. Se învoi deci cu ușurință când Caragea îl chemă la curte și-i cceru mâna nepoatei lui, care n'avea decât paisprezece ani, pentru Ortoscoleu cu rude hotărîtoare la Istambul. Fata, singurul copil la părinți, era și ea tot atât de negricioasă și de sprâncenată ca și logodnicul ei, dar cu nasul cam lung și bărbia puțin adusă; numai ochii îi avea cu adevărat frumoși, căci erau adânci și blânzi. N'a fost o căsnicie fericită. Ortoscoleu luase fata numai pentru zestrea ei cea mare, și fiindcă i se spusese că nu poate intra în cinul marilor boieri dacă nu se înrudește cu vreuna din familiile de seamă ale țării. După fuga lui Caragea, după uciderea lui Șutu, după cât se pare de către proprii lui copii prin medicul lui, după Eterie și după răscoala lui Tudor, puterea lui Ortoscoleu părea că se topise, căci o parte dintre rudele lui fuseseră decapitate în timpul vânătoarei turcești dela Istambul, împotriva eteriaștilor; dar iată, peste noapte parcă, altă rudă a lui devenise mare dragoman și astfel subț Grigore Ghica, el, fără să mai fie boier haleb, era totuși foarte căutat de către cei care știau bine, că la Istambul se hotărește soarta domnilor și a boierilor români. Acum Ortoscoleu, căruia nu-i plăceau femeile oacheșe ca el, se ținea cu o văduvă tânără, voinică și bălană, și ar fi divorțat de nevastă, ca să poată trăi după pofta inimii lui, dar atunci ar fi trebuit să-i întoarcă toată zestrea primită, căci n'aveau copii. Era mai mult la țiiitoare și la clubul din casa Török, de lângă hanul lui Filaret, unde adeseori îl prindeau zorile la jocul de cărți. Nevastă-sa, căreia tatăl îi murise între timp — se topise, slăbise în cei șapte ani de căsnicie stearpă și lipsită de orice bucurie. Ar fi vrut să divorțeze și ea, dar toate rudele ei, ca și teribilul bunic sprijinit în cârje, țineau la căsnicia asta cu Ortoscoleu.

Intr-o seară de Ianuarie, una dintre slugi, Truță, care slujea la masă și care băgase de seamă că stăpâna glumește adeseori cu un fel de ucenic al lui, cu „Făt Frumosul din flori“, cum îi ziceau muierile din casă toate, și tinere și bătrâne, se puse la pândă. Manole era feciorul unei țigănci, o roabă, care venise cu mireasa din casa Băl-Ceaureștilor, dar era bălan ca un nufăr și cu părul strălucitor ca alama. Era cam de aceeași vârstă cu stăpâna casei; când erau mici de tot se jucaseră adesea împreună. Al cui o fi fost atât de auriu între țigani, după tată bine-înțeles, nimeni nu a știut niciodată. Truță era tot timpul cu ochii pe acest Făt-Frumos care-l ajuta la slujba mesei, căci îi era frică să nu-i ia cumva locul, dar niciodată nu aflase nimic, fiindcă glumele erau nevinovate cu totul, așa că nici nu era nimic de aflat. Totuși, în scara asta de Bobotează, după ce plecaseră musafirii, toți rude foarte apropiate, Maricica mai întârzie până către miezul nopții în sufragerie. Puțin amețită de vin, îl tot necăjea pe băetan făcându-l nătâng, și încurcându-l la strânsul tacâmurilor. Apoi spuse că vrea să ia singură cafeaua într'un iatac, zis al sofalelor, păstrat deobiceiu pentru musafiri. Zeflemitoare, îl trimisese de aci din iatac, de câteva ori înapoi cu cafeaua, certându-l că nu e bine fiartă, ori îl afuma cu fumul parfumat al ciubucului, pentru că acum îi trăznise prin cap să tragă din ciubuc, așa numai ca să vadă și ea cum e.

Ortoscolcu era dus la ibovnica lui, care mai poftise la masă și câțiva prieteni de petrecere, „edecuri“ de-ale lui. Știa toată lumea de legătura lor și se socoteau ca la ei acasă. Se jucau toți, prietenoși, cu fetita negricioasă și sprâncenată pe care o știau că e a biv-vel logofătului. Firește, acesta

lăsase vorbă că e la clubul nobililor de la casa Török, dar Truță știa unde e, și astfel când văzu că la ușa iatacului se întoarce cheia în broască, alergă în grajd, încălecă în fugă și se duse de-a dreptul la ibovnică acasă. Il chemă pe boier afară și-i spuse ce se întâmplă acasă. Cei doi armăsari vineți, care așteptau într'un șopron, fură numai decât înhămați la sanie. Era un ger năpraznic, un adevărat ger al Bobotezei și sania sbură, alunecând uneori pieziș pe zăpada înghețată. În mai puțin de un sfert de ceas, Ortoscolev, Truță și vizitiul erau în curte, neștiuți de nimeni, căci zurgălăii de la cai fuseseră scoși. Una din cele două jumătăți ale ușii se desfăcu la întâia izbitură a umărului, căci, vizitiul mustăcios era un munte de om.

Manole a sărit de-a-dreptul în picioare, zăpăcit de isbitură și de lumina care venea pe ușa desfăcută. Amețită de vin și de dragoste, Maricica, aproape goală, nu s'a trezit ca lumea nici când bărbatu-său o lumina cu sfeșnicul de argiut, cu toate cele cinci săclii ale lui, și amenința cu pistolul întins către cei doi. Flăcăul cel cu fața albă și părul alămiu, vâlvoi de groază, nu putea scoate nicio vorbă. Aștepta descărcarea pistolului, dar Ortoscolev avea altă socoteală. El nu vroia decât un scandal răsunător, care să-i îngăduie să isgonească femeia, fără să-i dea înapoi zestrea, așa cum cerea pravila. Incepu deci să urle, cu o mânie umflată și rece, lovindu-l cu pumnii și cu picioarele pe flăcăul pe care-l țineau ceilalți doi. — Un picior în piept o desmetici și pe femeia care încerca acum zadarnic să se acopere. Urletele lui, scaunele și mobila răsturnată, vasele de cristal și faianță sparte, deștetaseră toată casa și în fața ușii se adunaseră așa cum dorea el zeci de slugi, năucite, îngrozite de această întâmplare. Ortoscolev ceru întâiu să se aducă un măgar și o găleată cu păcură, ca să o plimbe goală pe un măgar prin oraș, cu fața întoarsă spre coada măgarului, unsă cu smoală, așa cum arăta legea nescrisă pentru femeile necredincioase. Când văzu însă că și așa are martori destui, se mulțumi să-i desbrace și pe el și pe ea până la piele. De altfel amândoi vinovații își pierduseră cunoștința. Flăcăul, sdorbit în bătaie, iar nevasta, de spaimă și rușine. Ii scoase, cu strâmbături de mânie brățelele dela mâini și cerceii, căci valorau o avere, inelele, și le puse liniștit într'un dulap, luând cheia la el. Dădu apoi poruncă să fie duși amândoi în sanie. Bătrâna doică, blestemând, îl îmbrâncea pe Truță, fiindcă pusese mâna pe trupul gol al femeii, și-i smuci brațul cu care el îi înconjurase sânii grei și molateci. O luă ea în brațe, cu alte femei, le lăsă apoi pe acestea să o ducă singure, și alergă înapoi să ia de pe măsută un inel cu un smaragd mic, care îi scăpase bărbatului printre degete, apoi smulse un macat de brocard așternut pe sofa și alergă din nou după ceilalți. Ii ajunse când cei doi erau așezați în sanie, unul sprijinit de altul, la lumina masalalelor aprinse dinadins, cu toată curtea în jurul lor. Aruncă macatul de brocard peste trupurile goale și avu timp, înainte ca Ortoscolev să smulgă, scrâșnind din dinți, macatul, să puie inelul pe degetul cel mic al femeii. Armăsarii vineți, puțin speriați, jucau în loc. Ortoscolev, care înjurase tot timpul, ca să dramatizeze și deci să facă să se întipărească bine întâmplarea, dar care în sinea lui era adânc bucuros de cum se întorseseră lucrurile, smulse aprig macatul și strigă încăodată, plesnind-o cu dosul palmei peste obrajii învinețiți:

— Așa pătesc, curvele care-și necinstesc casa și neamul! Apoi croi puternic cu biciușca întoarsă armăsarii, care porniră în goană sălbatică pe poarta deschisă.

În clipa aceea își dădu seama însă că s'ar putea ca sania să fie dusă de caii învâțați, la conacul din vie. Se îngrozi la gândul că astfel femeia nu ar mai fi fost, chiar în clipa descoperirii vinei, isgonită din propria ei

casă cu totul, și urlă din nou la vizitiu, împingându-l spre calul cu care venise Truță și care avea încă șeaua pe el.

— Aleargă la vie, spune-i lui Florea că-i împușc pe toți ăi de acolo, dacă le deschid cumva.

Doica strigă și ea, îngrozită:

— Nu fii blestemat, Năstase, du-i la soră-mea, Dumnezeu să-ți ierte tot ce ai făcut!

Armăsarii vineți, înebuniți de lovituri și de larmă, ca și de lumina masalalelor, porniseră într'un galop întins. Sania ușoară aluneca pieziș, sălta peste troiene. Zăpada azvârlită de copite cădea pe fața femeii, pe care mușcătura gerului aproape o paralizase. Văzu alături de ea capul însângerat al flăcăului, trupul îndoit pe spătarul sâniei, pe care se prelingea sângele. Părea mort. Se lipi de el și îl simți cald încă. Era o lună plină ca o tipsie de argint, a cărei lumină prefăcea stelele într'o pulbere aurie, ca o ceață în slava cerului senin. Zăpada care acoperea totul, de priveliștea părea un ținut polar, prinsese coaje și sclipea cu milioane de sfărâməturi de sticlă. Casele și arborii, și ei acoperiți de zăpadă, se căptușeau cu umbre vineții. Era târziu și orașul adormit părea pustiu pentru vecie. Vizitiul, care pierduse urma sâniei, alerga în galop, dar tropotul calului său îl împiedica să audă copitele armăsarilor, înăbușite dealtfel, de zăpadă. Aceștia alergau cu șleaurile largi întinse, cu coamele în vânt, nechezând de spaimă. Vizitiul cunoștea însă obiceiul cailor și știa deasemeni că unele ulițe care mergeau în lături, erau înfundate de troieni. Ajunse greu din urmă sania, tocmai pe podul Văcăreștilor și isbuti să prindă armăsarul din stânga de hățul care căzuse. Ocoli apoi spre un dâmb înzăpezit și sania se opri. Trupurile goale pe care le pipăi, să vadă de mai sunt vii, nu mai mișcau, dar femeia nu leșinase din nou, ci numai se prefăcea și ținea ochii închiși de rușine. O ajuta să reziste la un asemenea ger și faptul că băuse binișor. Vizitiul scoase de pe capră cele două pături moi și groase de păr de cămilă, cu care se acopereau caii când așteptau noaptea. Înfășură apoi bine trupurile goale. Intoarse sania și, după ce-și legă roibul înapoi, se sui pe capră și porni spre cealaltă parte a orașului. Luna era tot sus și peste fața ei plină treceau nori subțiri, ca un voal argintiu. Orașul părea adormit ca într'un mormânt de zăpadă. Acoperișurile, care stau să se năruiască, sticleau în lumina lunei. Trecură pe la Curtea Veche și ajunseră pe Podul Mogoșoaiei, lângă Hanul lui Constantin. Pustiu peste tot. Biserica Zlătarilor era întunecată și parcă îndepărtată, dar peste drum, la mănăstirea Sf. Ioan, văzu porțile dintre prăvălii deschise și călugării umblând cu lumânări aprinse, căci se pregăteau de slujba cea mare de noapte, fiindcă a doua zi era ziua Sf. Ioan și aveau hram mare cu slujbă de arhiereu.

Abia pe lângă palatul lui Costache Ghica, unde locuia acum Grigore Vodă, frate-său, întâlnește niște caraule înfolite, dar sgribulite, cu fața înțepenită de ger. Doi pași mai departe, la clubul de la Casa Török, era lumină. Ocolind pe după Biserica Albă, spre mahalaua Visarionului, unde știa că stă sora doicii, el opri caii în dreptul unei porți dărăpănate. O împinse cu greutate, fiindcă acum era înțepenită de troiene de zăpadă înghețată. Merse printre cele două garduri de uluci până în curtea cea mare cu grajduri, unde aveau să-și îngroape viața cei doi. Aci nu mai locuiau, de când nepoții boierului vânduseră caii, decât un rob bătrân cu nevastă-sa, care era chiar sora doicii, pus să mai păzească o bucată de vreme grajdul părăsit. Fuseseră uitați apoi acolo amândoi, fără hrană. Boierul cel mare își vânduse cu ani înainte curtea lui cea mare, de pe lângă biserica Sf. Vineri, în petece mici, căci isbutise să deschidă o uliță chiar prin ograda lui, ulița

care ducea în Târgul din Lăuntru, așa că se putea clădi prăvălii pe ea. Fusese nevoie să dărâme și grajdurile și de aceea cumpărase aici livada asta, ieftin, fiindcă era gătită ca o carafă pântecoasă și cu gât lung, neavând la uliță decât o față de cinci pași. Clădise apoi aci grajduri pentru vreo patruzeci de cai și vaci și șoproane, pentru tot felul de căruțe și trăsură. Mai ținea el și sus, lângă casa cea mare, alt grajd mic, pentru o caleașcă și doi cai de călărie, căci nu avea loc mai mult. Când avea nevoie de o trăsură, trimitea un călăreț și i-o aducea cât ai bate din palme. Aci, țiganii neînșurați dormeau în grajd, iar pentru cei înșurați, între care era și vâtaful Gălău, cu sora doicii, se făcuseră odăile țărănești, cu prispa lipită cu lut amestecat cu bălegar, fără parmalac, doar cu stâlpi strâmbi boiți siniliu.

Manole, făt-frumosul din flori, nu-și mai veni în fire și muri după trei săptămâni de aprindere la creier, din pricina cumplitei bătăi îndurate și a gerului năpraznic. Maricica, deși se ridică din pat, se îmbolnăvi din noaptea aceea geroasă de piept și dădu în oftică. Peste nouă luni născu o fetiță, rod al singurei nopți de dragoste neîngăduită din viața ei. Plodul era la chip leit tată-său. Timp de șapte zile Maricica, zdrobotă, așteptase un semn dela ai săi, dela cei de un sânge cu ea, ca s'o răzbune. Dar Băl-Ceaureștii, prefăcându-se și mai rușinați de întâmplarea de care vuiau Bucureștii, nu mai voră să știe de ea. Se lipsiseră de zestre, ca să nu se strice cu Ortoscoaleu, în schimb bunicul lor, mănios că nepoata i-a făcut neamul de răs, a desmoștenit-o, după ce mai întâi se gândise să o trimită tunsă la mănăstire. Astfel, le sporise celorlalți doi Băl-Ceaurești, considerabil moștenirea pe care o așteptau.

Maricica n'a mai ieșit, după înmormântarea iubitului ei, niciodată din curtea cu grajduri. Spunea cu un orgoliu înjunghiat că aci era mânăstirea ei. De fapt, era sălbăticită, căpătase groază de lume. Fetita a crescut ca o buruiiană, în bălăriile întinsului maidan al curții și al grădinii părăginite. De mare ajutor i-a fost femeii în ultimii ani Zinca Bălcescu, care nu numai că i-a dat îngrijirea doftoricească, dar a ajutat-o și cu ce a putut, din când în când. Cu prețul inelului, cam după vreo trei ani, a cumpărat curtea și ce se găsea pe ea, din dorința aprigă și din grija de a fi lăsată în pace, ca să se închidă astfel, fie și într'o vizuină, dar care să fie numai a ei, uitată de oameni și de Dumnezeu, cum își dorea neconținut. A refuzat să facă proces, deși i se spunea că ar putea să-și câștige înapoi zestrea. Numai gândul că ar vedea altă lume, care cine știe cum s'ar fi uitat la ea, o îngrozea.

În noaptea dintâi, sora doicii, nevasta lui Gălău, făcuse să duduie soba, pe a cărei plită strâmbă a fiert apoi cazane cu apă caldă ca să-i încălzească pe cei doi înghețați, după ce îi frecase pe amândoi mai întâi cu zăpadă. A doua zi, doica însăși încercase să aducă o boccea cu așternut și îmbrăcăminte, dar fusese pârîtă boierului, care surprinzând-o, îi opri boccea, îi dete câteva palme și o svărlise în stradă, în zăpadă. Fiind bolnavă și bătrână nu mai avea niciun preț ca roabă. Ea nu putuse să nu vină lângă fata ei, pe care o alăptase și o crescuse de mică, și de care nici nu s'a mai despărțit. Bătrânul Gălău, care în ultima vreme își câștiga pâinea, pentru el și pentru nevastă-sa, ca tăictor de lemne, speriat acum că s'ar putea pierde caili nemâncați, scosese sania și începuse să care lumea cu plată, cu cât i se dădea. Bucureștii nu cunoșteau pe atunci birjile, care aveau să fie introduse abia peste patru ani, după pilda Petersburgului, dela bursa căruia le venea și numele. Cam greu, dar Gălău tot isbutea să scoată, și uneori și mai mult, ovăzul cailor. căci mulți negustori aveau pentru treburile lor nevoie de sanie. Nu folosi, firește, sania cea lăcuită în negru, căci negustorii nu aveau

deocamdată dreptul să meargă în calești scumpe. Inhămasese caii doar la o sanie de lemn, cu care pe vremuri se căra lapte și ovăz la curte. În primăvară, sania a fost înlocuită cu o căruță, mai dreasă, mai înjghebată, dintre vechiturile rămase sub șopron. Un om, cunoscător al legii, a încercat de câteva ori și în anii următori, să-și facă meseria pentru bani buni și o sfătuisese pe Maricica să facă plângere la Divan, căci pravila îl îndatorează pe soț să-i dea zestrea înapoi. Cu ochii în fundul capului, de pe altă lume parcă, ea asculta neliiniștită și nu înțelegea ce vrea omul acesta dela ea.

Consulul unei puteri străine, auzind despre acest scandal din lumea boierească, despre care urlase întreg Bucureștii, se dusesese la Vodă să-i ceară „să facă ceva”. Domnitorul, om acum în vârstă, fire patriarhală, care pleca dela nunțile prietenilor săi cu lăutarii după el, pe uliță, în zorii zilei, ascultase pe gânduri, frământându-și nervos două degete subț nas, ca și cum ar priza tabac.

— O astfel de sălbăticie medievală, Alteță, spunea consulul, este nepotrivită cu un stat civilizat. Trebuie să interveniți neapărat.

„Sălbăticie medievală”? Vodă își ciupi firele bărbii scurte dar încă roșcate, cu ochi scăpărători de supărare.

— Vreți să-mi spuneți mie ce trebuie să fac? Mie, care sunt domnitorul acestei țări și pașă cu trei tuiuri? Și s'a ridicat ca să arate că s'a sfârșit audiența.

Soția acestui domnitor, isgonită și ea de el din țară, rățacea de vreo zece ani prin străinătate cu doi copii după ea. Pe un negustor care îndrăznise să-l roage sfios să o aducă înapoi, căci țara s'ar bucura, el pusese să-l bată pe loc, cu biciul la scară, scos din sărite de o astfel de obrăznicie.

Acum, după ce plecase consulul, se plimba prin iatac.

— Ticălosul ăsta vrea să ne strice obiceiurile din moși strămoși. Auzi? Să-mi ridic eu boierimea în cap pentru o muiere destrăbălată!

Necazurile stăpânitorilor

În fața chioșcului de lemn, mare cât o sală de palat, s'a pus un covor lung de Smirna, pe care coboară acum din caretă Alexandru Ghica, domnul Țării Românești. E în uniformă de cavalerie, cu fes în cap, cu cele trei mari decorații turcești pe care le are la gât, peste piept, și în dreptul inimii. E palid, obosit, căci n'a putut dormi de grijă toată noaptea, în conacul pe care i l-a pus la dispoziție Duna-Valesi, pașa cu trei tuiuri dela Silistra, guvernatorul tuturor ținuturilor turcești de pe Dunăre, comandantul tuturor pașalelor și al cetăților întărite situate de-a-lungul fluviului. N'a dormit, fiindcă înfățișarea asta, înaintea sultanului Mahmur II Han, cel care a nimicit cei 20.000 de ieniceri răsculați în piața Atmeidan la Istanbul, îl umple de o spaimă rece. Au primit poruncă, și el și domnul Moldovei, Mihail Sturza, să se înfățișeze Padișahului, aci la Silistra, unde urmașul lui Osman și al lui Mohamed al doilea își va sfârși plimbarea pe Dunăre. Acum careta lui Mihail Sturza s'a oprit și ea la vreo sută de pași mai departe și el va intra numaidecât după domnul Țării Românești. Chioșcul e îmbrăcat cu ștofe brodate cu aur, așternut cu cele mai de preț covoare, e mobilă luxoasă adusă din București. Alexandru Ghica ia un pas milităresc, își mușcă buzele, și pe urmă, cu privirea parcă oarbă, înaintează spre jilțul aurit... Pune un genunchi la pământ, ia pulpana cabaniței împărătești și o sărută, apoi trece în dreapta. După el, numaidecât intră Mihail Sturza, vânat de furie că domnul Țării Românești a trecut înaintea lui. Urmează același ritual, dar el trece în stânga. Pe urmă intră, amândoi

odată, cei doi mitropoliți ai principatelor, în negru amândoi, cu camilafca brodată cu aur, cu cârji sacerdotale încrustate cu rubine și diamante... Apoi cei șase boieri halea munteni, împreună cu cei șase mari boieri moldoveni. Intră, după aceștia, comandantii oștirii, cei doi coloneli din București și cei doi din Iași. Mihail Sturza strânge furios mânerul de aur al săbiei; colonelul său de infanterie s'a încurcat de covor și era cât pe aci să cadă. Cei doisprezece negustori din fiecare principat nu vor fi chemați înăuntru decât dacă va fi poruncă anume pentru asta. De pe jilțul aurit coboară, măreț cu căbănița lui împărătească pe umeri, marele logofăt Aristarchi, capucehaia domnilor pe lângă Sublima Poartă. Iși netezește mustața intoarsă în jos.

— E mult mai bine, ce să spun? Mult mai bine decât ieri. Totuși socot că, dacă nu sunteți nici astăzi poftiți de înaltul stăpân, după amiază să mai prubuluim încă odată toată afacerea asta.

Trec apoi toți afară, în fața chioșcului, pe un covor mare, să ia cafele, șerbet și ciubucuri și să mai discute unele amănunte. Aristarchi îi vede că sunt cârpe de spaimă și caută să le facă puțin curaj.

— Dacă e în toane bune, să nu vă fie frică de nimic, că râde el însuși de greșelile care se fac.

— Și dacă e în toane rele? întreabă grijuliu Mihail Sturza.

— Rugați-vă lui Dumnezeu totuși, să fie în toane bune.

E ziua Sfântului Gheorghe și toată lumea firitisește pe marele ban Iordache Filipescu, fratele Vulpiei, de ziua numelui. Vreosută de boieri mărunți, veniți numai să slujească, au apărut odată cu arnăuții care poartă tot soiul de tăvi și ciubuce. Indimineața cam rece, dar strălucitoare de Aprilie, Dunărea curge, cu valurile ei grele, pământii, la câțiva pași de chioșc, de se vede de pe coasta dulce pe care se găsesc cei neliniștiți, noian de ape în toată lățimea ei, împreună cu nesfârșite întinderi de lacuri și stușuri dincolo de malul celălalt.

N'au chef oamenii de nimic. Grija cea mare le taie pofta de dulciuri. Trag din ciubuce înfrigurați. Întrebarea cea mare este cum se vor înfățișa mâine sultanului; căci astăzi se pare că nu va fi nimic. Cu favoriți, cu barbă sau numai cu mustață? Au discutat asta cu Aristarchi toată seara, fără să ajungă la vreo înțelegere.

Portul bărbii și al mustații a fost totdeauna o armă prețioasă în mâna curtenilor și a supușilor slugarnici ai suveranilor, mai cu seamă în veacurile trecute. Curtenii lui Ludovic al XIV-lea se purtau, mai toți, cu fața rasă, aceia ai împăraților din Sfânta Alianță purtau favoriți, tineretul progresist purta barbă mică, colier în jurul feții (mai târziu, supușii lui Napoleon al III-lea aveau să poarte mai toți barbișa lui; alții își schimbau „capul” neconținut). Boierii cei mari a Țării Românești și ai Moldovei purtau bărbile ortodoxe, și numai ei aveau dreptul să poarte barbă încă de tineri, în afară de oamenii bisericii. Era în această hotărîre, venită prin domnitorii sosiți din Fanarul Patriarhiei, un fel încăpățânat de a-și apăra credința religioasă și puterea lor lumească, atâta câtă era.

Mahmud II Han purta o mustață turanică răsucită în jos, și fața rasă. Aristarchi fu de părere că a te înfățișa cu favoriți înaintea sultanului e nebunie curată și ar putea aduce neplăceri.

Alexandru Ghica se gândi cu jale că înainte de asta cu șase ani, mai făcuse una, își jertfise barba cea mare de boier, ca să devie domn, lăsându-și favoriți. Iși zise totuși, că o să se mai jertfească încă odată, dând jos și acei favoriți subțiri, ceva mai lați în dreptul gurii, care îi împodobeau acum fața. Știe ce o să spuie toată lumea, — dar nu în fața,

firește — că numai cu mustăcioara neagră răsucită și cu părul buclat și cam rar, cu fruntea cam goală, arată ca un bărbier. Mihail Sturza avusese o barbă mărunță pe care, după câțiva ani, o luase cu briciul la bărbie, care acuma apare pe jumătate puțin cam butucănoasă. Părul îl poartă cam în forma trifoiului, ridicat în creștet și umflat la tâmple. El, parcă mai mult decât ceilalți, nu vrea să audă de bărbier.

În timp ce ei discutau, Duna-Valesi se ivi pe coasta dulce a dealului, călare, însoțit de un pâlce de pași și bei de tot soiul, călări și ei. Ocoliseră prin spatele tabiei de pe deal și acum aveau fluviul cu brațele lui și cu nesfârșitele lacuri toate, în spate. Domnitorii se ridică să-l întâmpine respectuoși, căci ei aveau rang numai de pași cu două tuiuri, nu cu trei ca Duna-Valesi. Acesta era un bărbat înalt, slab și mustăcios, care nu mai dormea nici el de o săptămână, de când i se vestise venirea sultanului pe Dunăre. Nu credea povestea cu medicii care i-ar fi spus lui Mahmud al II-lea că suferă de bășica fierii și că i-ar face bine o plimbare pe Dunăre. Aflase de mult că niciodată nu se știe ce țintește acest stăpânitor care clocea în taină, îndelungă vreme, orice măsură plănuită și pe urmă hotărîrea lui cădea ca trăznetul. În noaptea de 1 August 1808, când acest Mahmud se urcă pe tronul sultanilor, ucise pe singurul descendent, în afară de el, al lui Osman, un copil de trei luni, și aruncă în Bosfor, cusute în saci, patru sultane însărcinate. Pe atunci era tânăr, nu avea decât 23 de ani. Acum se apropia de cincizeci și era și mai înrăit încă de războaiele pierdute cu Rusia în 1812, 1829, cât și de nenumăratele comploturi și revolte pe care le-a înecat în sânge. Când cei 20.000 de ieniceri au răsturnat în dimineata de Junie 1826 cazanele cu ciorbă, ceea ce era la ei semnul răscoalei, și aruncând lingurile pe care le purtau atârinate la fes s'au adunat în piața Atmeidon. Mahmud a ridicat pe moscheia cea mare a lui Ahmed steagul verde al profetului, înebunind pe fanatici și lupta a fost pe viață și pe moarte. A doua zi de dimineată, fostul agă al ienicerilor, Husein-Pașa, singurul care-i rămăsese fidel, s'a înfățișat în genunchi în fața sultanului și i-a spus:

— Înălțate stăpâne, nu au mai rămas decât doi ieniceri în viață. Înălțimea Voastră și cu mine. Ce trebuie să fac?

— Desființează acum și numele de ienicer, arde-le steagurile.

Soarta pașilor dela Bagdad și Scutari, trecuți împreună cu oștile lor prin sabie, îi dădeau de asemenea sudori reci lui Duna-Valesi. Venise deci să cerceteze și el cu grijă pregătirile și să dea ultimile porunci.

A doua zi de dimineată burnița ușor, iar pe Dunăre curgeau palele de ceață mâunate peste noianul de ape de adierea răcoroasă ca o respirație, a fluviului. Sultanul Mahmud Han sosi ocolind tot după tabie, într-o caretă verde, închisă cu geamuri, trasă de opt cai. Fu salutat de trupe după moda europeană, introdusă de el în imperiu și întâmpinat în fața cortului de Duna-Valesi și de peste 100 de pași, bei, ulemale și fel de fel de cichodari imperiali. Peste vreun ceas fură chemați și domnitorii români. Erau amândoi rași, căci Aristarchi ținuse tot timpul bărbierul după el și în ultima clipă îi convinsese să-și dea jos favoriții. Făcură întocmai ca în ajun. Sultanul era în toane bune și îi lăsă să se închine cu fruntea la pământ, dar nu aveau ce să sărute, căci Mahmud II Han era acum îmbrăcat într'un surtuc negru de lână de Damasc, cu ceaprazuri de mătase neagră. Purta fes mare și în mână o cravașă de mătase, cu mâner de aur. Nu ședea așezat turcește în jilț ci europenește, cu o mână în sold. Mocnea în el boala și călătoria asta era făcută într'adevăr după recomandăția profesorilor dela școala de me-

dicină, pe care o înființase chiar el. Ochii îi erau în fundul capului, nasul osos al celor ce erau „os din osul lui Osman” se cam încocârajase. Era pământiu la față, și mustața neagră, răsucită în jos după felul turanic, era fără îndoială vopsită. Călătoria îi făcuse oarecum bine, nu mai avea acele teribile arsuri și junghiuri, care îl înebuneau. Asculta ce i se traducea de către Aristarchi, schimbând priviri cu Topal-Pașa, sfetnicul lui favorit, om în vârstă de aproape 80 de ani, șchiop, care singur avea împărăteasca îngaduința să stea jos într'un jilt, alături de al sultanului. Din cand în cand zambea, însă din cauza suferințelor, fața lui căpătase un soi de strâmbături statornice și zâmbetul lui părea mai curând ranjet.

Domnitorilor nu le venea să creadă că au scăpat atât de ușor.

Au intrat cu bine și cei doi mitropoliți.

Alecu Ghica, aflat acum între marii pași în dreapta sultanului, era însă tot neliniștit. În ultima clipă, lordache Filipescu a refuzat să-și radă barba, spunând că nu și-o dă jos decât odată cu capul, dacă i l-or reteza. Intră acum cei doisprezece mari boieri ai principatelor. Sunt mai toți îmbrăcați după cum au apucat dela ai lor. Alecu Ghica ametește când îl vede în fruntea lor, cu barba lui albă lată peste piept, pe marele ban. Are pe cap taciit din șal de Persia, e încălțat cu meși roșii și tuziucii de salian. Poartă anterior de brocard, cu flori de aur și o giubea de moar bătranesc alb. Mustața groasă, albă, îi e întoarsă în sus, haiducește.

Sultanul, care vorbise cu domnitorii numai prin Aristarchi, strigă dintr'odată turcește, văzându-l pe bătrân, cu o voce groasă care îi înspăimântă pe toți:

— Ghel...ghel..

Lui lordache Filipescu i se înmuieră picioarele și închise ochii, amețit.

Atunci sultanul strigă din nou, strâmbându-se:

— Ghel... ghel.

Văzând că marele ban nu mai aude nimic de amețit ce e, se sculă din jilt, se apropie de bătrân, și-l trase de mâneca giubelei lângă el. Apoi îi spuse lui Aristarchi să tălmăcească ceea ce le va spune el domnitorilor. Și cuvântă:

— Voi sunteți mai mari decât el, dar voi să înțelegeți, trebuie să ascultați de el ca de un tată, că e mai bătrân decât voi, iar pe de altă parte el e dator să vă povățuiască totdeauna cum trebuie. Și ca să vedeți voi cum îl cinstesc eu, îl numesc acum chiar baș boier al Țării Românești.

Deși se uitau chiondărâș unul la altul, Alexandru Ghica și Mihail Sturza se simțiră acum totuși scăpați de orice grijă.

Trimiseră numaidecât ștafete boierești să ducă grabnic în Capitală știrea fericită că înaltul stăpân Mahmud II Han a fost în toane bune.

Necazurile unui mare negustor

Nimeni nu ar fi crezut că marelui tăbăcar State Dobrovici i s'ar putea face într'o zi silă de viață. Om care trăgea cu mult peste suta de ocale, de nu se mai putea cântări decât la cântarul cel mare de luat daraua, acum să-i plângi de milă, vorba ceea. Dacă s'ar fi cântărit — dar îi mai ardea de asta? — ar fi tras... mult 80 de ocale. Și ochii îi erau în cearcăne negre în fundul capului. Nu mai dormea de multă vreme, decât un ceas, două, pe noapte, și-l chinuiau fel de fel de năluciri și gânduri rele. Cu trei ani înainte, în ziua când a câștigat la divanul apelativ procesul pentru hanul

din Șelari, han de preț nu atât prin deverul lui, cât prin chiria mare dela multele prăvălii de de-desubt, căci era cu vad mare, în inima Târgului din Lăuntru. State Dobrovici plesnea de sănătate. Tăbăcăria de pe malul gârlei, una dintre cele mai mari din țară, și la care ținea ca ochii din cap, căci fusese chiagul averei lui, îi aducea și acum venit mare, mare de tot. Cumpărase și două moșii, apoi o vie de trei zeci de pogoane la Chițorani, lângă Ploești, avea trei proprietăți pe podul Văcăreștilor și încă o vie în dealul Filaretului, cu conac frumos de vară, pentruca să se răcorească omul în zilele de arșiță.

Cele trei fete îi erau măritate cu negustori de frunte, toate cu zestre mare și mai ales, bucuria vieții lui, avea un băiat care urma să împlinească la Sf. Ilie treisprezece ani, băiat bun, voinic și frumos. Nu prea învăța carte, dar ce-i trebuia carte la averea lui? Carte nu prea știa nici el, Dobrovici. Atât cât să citească scrisorile pe care le scria un logofăt cu condei, bine plătit, pe care-l ținea pe lângă el și i le da să le iscălească. Venit bun avea și dela fabrica dela Mărcuța, de tipărit, cu fel de fel de vopseli, temelele care aveau mare căutare. Aici era tovarăș cu marele logofăt paia, Băl-Ceaurescu. Tot cu marele logofăt făcuse acum și o fabrică de hârtie, nu chiar de scris cu cerneală pe ea, ci numai pentru plaivaz și pentru împachetat. Avusese nevoie să-și ia tovarăș pe postelnicul Băl-Ceaurescu fiindcă altfel nu-i s'ar fi dat niciodată aprobarea de către Vodă ca să facă o fabrică. Drept, după Regulament, ar fi avut el, dar știa bine că poate să rămână cu dreptul. Așa, el venise cu banii și tovarășul său adusese bunăvoința lui Vodă. La câștig mergeau parte și parte. Il cunoscuse pe Băl-Ceaurescu într-o împrejurare foarte grea a vieții lui. Cumpărase dela Beci, dela Viena, o calească nouă, cum nu se mai văzuse în București. Deschisă, cu îndoituri cu mare meșteșug, de parcă era o pasăre măiastră, cu arcuri de te legăna tot timpul în mers, cu aripi de talpă lăcuită cu albastru, încondeiată cu fel de fel de flori, galbene; era ceva care făcea toată lumea să se oprească în loc și să se uite după o asemenea minune. Intr'o după amiază, nevasta tăbăcarului și cu nevasta bunului său prieten Hagi Curti, care însă pe vremea aceea nu era hagi, amândouă frumos gătite, cu fesuri albe, legate cu barizuri scumpe din cea mai bună mătăasă italienească, cu ilicuri de Țarigrad și cu fuste de mătase grea de Ispahan, se plimbau în trăsură pe podul Mogoșoaiei spre Herestrău, când au fost ajunse de baș-ciohodarul lui Vodă, împreună cu alți patru călăreți, care le-au scos trei cai dela calească și le-au adus la palat, caleasca fiind trasă acum de un singur cal, cu oiștea goală într'o parte, de se ținea lumea după ele ca la urs. Fusese poruncă să le aducă la pas. La palat lucrurile s'au lămurit. Doamna, soția lui Vodă le văzuse trecând, și măria sa chemase pe baș-ciohodarul.

— De când au drept nevestele de negustori să umble în calească? Ce-i nerușinarea asta? Li s'a suit la cap averea?

Și a cerut să fie aduse la curte, cu alaiul caraghios.

Numai datorită lui Băl-Ceaurescu, pe atunci agă, au putut scăpa cei doi negustori cu fața curată, spunând că trăsura nu e a lor, ci doar trimisă spre vânzare, dacă le-o place s'o cumpere. I-a plăcut lui Vodă, care a plătit-o cât a vrut. Nu ar fi scăpat atât de ușor, dacă nu l-ar fi ajutat marele agă — nici vorbă.

Da, era fericit acum trei ani State Dobrovici. Avea planuri mari. Vrea să ia în anul acela otcupul sării. Nu s'a putut. A încercat să ia pe acela al vămilor. I-a scăpat din mână și acela, l-au luat pe sub mână câțiva boieri mari, dar cu capital negustoresc. Acum se gândește că măcar să prindă

otcupul căruțelor de poștă... E bun și ăsta, aduce câteva milioane pe an, din care trebuie să dai jumătate, știe el cui.

Și deodată au început necazurile. De trei ani umblă să fie pus în stăpânirea hanului de pe Șelari, și nu e chip. La judecată dovedise cu ușurință că nu-l vânduse niciodată marelui logofăt Ghica, ci numai îl închiriasse pe vremea holerii ca să-și puie acolo, după ce l-a reparat, niște oameni ai lui, aduși dela Țarigrad. Totuși hotărîrea nu se execută, nici de cum. De trei ani e amânat în fel și chip, prin tot soiul de născociri, de l-au înebunit. Nici azi nu poate intra în stăpânirea hanului. A trebuit să închirieze pentru afacerile lui alte prăvălii, pe altă uliță, la un vad mai prost.

Asta nu-i nimic... De trei ani n'a izbutit să trimeată la Lipsca niciun chervan, căci el nu trimite marfa cu vapoarele pe Dunăre, cum au început s'o facă de vreo doi ani unii negustori. Mereu îi e întoarsă marfa dela vamă. Când să iasă marfa lui din țară, iese un așteptat dela Vornicie, că marfa de felul cutare și cutare — parcă-i un făcut, chiar de felul mărții pe care vrea s'o trimeată el — e oprită să iasă din țară. Peste câteva luni află că nu mai e oprire, dar nu-i vine să încerce iar.

Și iată că de trei luni, altă nenorocire i-a căzut pe cap. În fiecare dimineață, când se crapă de ziuă, vine un ceauș cu un dorobanț, îl ridică de acasă și-l duce pe jos la agie... Acolo e pus într-o odaie, la beci, cu toți borfașii, cu țiganii și derbedeii adunați de dorobanții agiei. Nimeni nu-l întreabă nimic toată ziua. Când apune soarele, e trimis din nou acasă tot pe jos, tot cu ceauș și cu dorobanț după el, de se uită lumea de pe pod și e multă — ca la urs. A întrebat necentenit de ce e adus? Ce vină are? Spun toți că așa e poruncă. După ce s'or sfârși cercetările, are să i se spună.

Nevastă-sa, prietenul său Hagi Curti, au alergat în toate părțile, dar n'au aflat nimic. Omul e pe cale să-și piardă mințile. Astăzi Hagi Curti face o nouă încercare... A aflat că un alt prieten al lor, bancherul și arendașul Pavlicioni se are bine cu marele agă. S'a dus la el, cu nevasta lui State Dobrovici, i-au spus toată suferința, toată batjocura pe care o îndura bietul om, și acesta le-a făgăduit că va vorbi chiar în astă seară cu marele agă, fiindcă știe unde-l poate găsi.

Pe la 10 seara, într'adevăr, Hagi Curti s'a pomenit cu bancherul. „N'am putut afla nimic, omule“... i-a spus ridicând din umeri. „Marele agă m'a ținut un ceas, mi-a vorbit de câte în lună și în soare, mi-a dat cafea și ciubuc, dar atâta tot... Când am adus vorba, la plecare, de State, mi-a spus apelpisit: „Vorbește cu biv-vel logofătul Băl-Ceaurescu“.

Hagi Curti e uluit... Ce rost are asta? Băl-Ceaurescu e prieten și tovarăș la parte cu State, de ce să-l trimită marele agă la Băl-Ceaurescu? Mai năucită este Pena Dobrovici. Ea a vorbit de câteva ori până acum cu marele logofăt. Era foarte amărît și el. De fiecare dată a alergat în toate părțile și s'a întors și mai amărît, spunându-i că trebuie să fie ceva grav, de vreme ce dela nimeni nu poate afla nimic. Că de când el nu mai e în slujbă, e mai greu să afle ce vor cei de sus.

A doua zi, cei doi, Pavlicioni și Hagi Curti, se înfățișară marelui logofăt, nedumeriți și curioși, hotărîți să lupte pentru prietenul lor.

Au fost primiți cu cafele și ciubuce, și cu taifas. Taifas în toată legea. Când au văzut că trece timpul, Pavlicioni i-a spus de-adreptul că a fost sfătuit de marele agă să treacă pe la el, pe la logofătul.

Aci, Băl-Ceaurescu a tresărit încruntat. A mai tras dinciubuc, a privit în fundul unei cești de cafea și pe urmă parcă s'a hotărît să spue. Și-a mai încruntat sprâncenile mari, îmbinate, și-a frământat buzele late, groase, ca și când ar fi vrut să scuipe și a descleștat fălcile negre.

— Uite, eu am vorbit în două rânduri cu marele agă. Am vorbit și cu alți mari boeri. Toată lumea e furioasă pe State, tot izic că „bulgăroiul a prins prea multă osânză“... „S'a obrăznicit de tot“. „Nu mai are nimeni loc de el... a ajuns să dea fum cu ciubucul în nas la toată lumea... Unde te duci, te izbești de el...“ Eu l-am sfătuit să nu se întindă mai mult decât e plapoma, că e prost lucru. „Prea se întinde, prea vrea să trăiască numai el...“ Nu e bine să te pui cu boierii. Ca la o jumătate de ceas, Băl-Ceăurescu, cu sprincenele lui groase și negre când îmbinate, când depărtate, a tunat și a fulgerat împotriva tovarășului său dela cele două fabrici. I se sburlise și barba aspră. Vorbea cu atâta obidă și cu strâmbături ale buzelor groase atât de desgustate, încât Pavlicioni înțelese că își varsă omul propriul lui năduf. De altfel, după ce mai sorbi încă o cafea de pe tava de argint cu cafele adusă de slujitorul îmbrăcat arnăutește, o coti de-a-dreptul unde vrea să ajungă.

— Și mie câte necazuri nu-mi face la manufacturile astea două... Că mi-e lehamite și-mi vine să mă lipsesc... Își vâra nasul în toate... Ia hotărâri de parcă el ar fi stăpânul.

Hagi Curti îndrăzni să-l întrerupă.

— După câte știm, el a împărțit câștigul în mod cinstit. Mi-a spus că sunteți foarte mulțumit de el.

Băl-Ceăurescu tresări, încurcat.

— Nu e vorba numai de câștig... vorba e că el nu pricepe o seamă de lucruri... Sau se face că nu pricepe... Și deodată, brutal, cu ochii galbeni de mânie:— Nu pricepe că m'am plictisit să-l tot întâlnesc în cale... Că m'am săturat de mutra lui.

În schimb, cei doi priceuseră. Hagi Curti, după ce-l mai lăsă o bucată de timp să facă spume la gură, își încrucișă mâinile pe piept, peste giubea, și vorbi căutând cu grijă cuvintele, cu un glas topit de sfială.

— Măria Ta, eu am să fac o propunere prietenului meu... Și am să-i dau și un sfat...

Biv-vel logofătul fierbea.

— Dă-i sfatul să mai lase și pe alții să trăiască. Bine spunea marele vornic Ștefănaș Ghica: „Uită-te la scârba asta de negustor... Il lăsăm să ia zece pieci de pe mușterii lui... Nimeni nu-și bagă nasul să vadă cum își plătește și cum își ține lucrătorii la tăbăcăria aia a lui... Și drept recunoștință, bădăranul ăsta ne calcă pe picioare, ne face proces... Ne părăște în fața tribunalului. Apoi dacă-i așa, mama lui de pezevenghi, îi arătăm noi lui... Hotărîrea divanului nu se va executa nici dacă o aștepta până i-or albi toți perii în cap.“

Cei doi pricepură acum obârșia răului. Acum totul era lămurit. Pavlicioni era palid și mut de indignare, Hagi Curti puse iară mâinile încrucișate pe piept, și spuse, cu glasul din nou topit de sfială:

— Am să vorbesc cu prietenul, am să-i dau un sfat pe care-l cred cel mai potrivit.

— Numai să te priceapă, că e tot așa de gros la minte ca și la obraz.

— Cred că va pricepe.

Cei doi se ridicară să plece. Hagi Curti spuse cuviincios: „Sărutăm cinstita dreaptă a Măriei voastre.“ Dar Pavlicioni, în fracul lui cenușiu cu guler de catifea vișinie, șopti numai ceva neînțeles, bolborosit.

Pe drum, în caretă, Hagi Curti clătină din cap cu amărăciune.

— Ai văzut unde era buba? Și ăsta îi era tovarăș și prieten, ca să zicem.

— Da, Hagiule, am văzut... Cumplită bătaie de joc. Vai de negustori-

mea noastră, cum e călcată în picioare. Nu mi-am închipuit niciodată că marele agă ar putea să se dedea la asemenea fapte.

— Ce vrei, Rudi, el e omul marilor boieri, nu e omul nostru... Poate că o face de nevoie. Ei l-au numit acolo, ei îl scot... Asta e țara, și noi nu o putem schimba...

Pavlicioni, rezemat de fotoliul caretei, își plesni coapsa cu palma lui grăsuță.

— Ar trebui să se schimbe, Hagiule... Aiurea, în apus, dela revoluția cea mare a franțuzilor, negustorimea e stăpâna orașelor... Își are oamenii ei la conducere... Oamenii aleși de negustorime fac legile și numesc pe miniștrii... Au gazeturi, unde să se scrie, iarcând au nemulțumiri, pac la gazetă... Cade ministrul ca și cum ar fi un sac gol... Acolo nu merge ca ministrul să hotărască, așa cum îi place lui, ce mărfuri să între în țară și ce mărfuri să iasă... Acolo legea poruncește... Și legile le fac cei aleși de alegători... Ii place negustorului, votează... Nu-i place, nu votează.

— Rudi, cum vine asta, să aibă dreptul să aleagă... tot poporul?

— Nu, hagiule... nu tot poporul, ci numai proprietarii și cei bogați... Nimeni nu e alegător acolo dacă nu are cens. Dacă nu dovedește că are avere... adică. Se votează pe colegii, după câtimea averii. Nu se poate să voteze toți golanii, toți desculții.

— Rudi, acolo un negustor poate fi ales deputat? Nu e ca la noi, unde numai boierii au drept să fie aleși?

— Cum să fie așa, Hagiule? Acolo a fost revoluția cea mare, la '789... A mai fost una în '830... Acolo, orice negustor poate fi ales deputat și sunt mulți aleși de fiecare dată. Dar de cele mai multe ori ei se mulțumesc să-și aleagă oamenii lor, care în chestioanele de interes mare nu mișcă un deget fără să le ceară părerea, fără să fie încuviințați...

— De, Rudi, spui că acolo a fost revoluția mare. D'aia...

— Și ce-i cu asta? O să vie vremea să facem revoluție și la noi. Când i-o ajunge negustorimii cutitul la os... o să puie mâna pe par și o să lovească... Eu tot cred că vom apuca asemenea vremuri.

State Dobrovici a priceput și a mulțumit celor doi prieteni. S'a lipsit de hotărîrea judecătorească în privința hanului din Șelari, care a rămas proprietatea marelui vornic... S'a lipsit și de tovărășie cu marele logofăt la fabrica de testemele și la cea de hârtie. I le-a lăsat lui, fără despăgubire, amândouă fabricile.

Acum a început iar să se îngroașe. Ii merge din nou bine. Chervanele nu-i mai sunt oprite la vamă. Marele vornic Fanache Ghica l-a poștit într-o zi la el acasă, nu i-a dat nici cafea nici ciubuc, dar l-a întrebat dacă vrea să puie capital ca să ia împreună cu alții oțcupul vânilor, că o să fie pus în curând la mezat... Dobrovici a spus că intră bucuroși în afacere.

Lecția despre istoria patriei, despre măsurarea pământului și altele

Suntem cam la începutul lui Iunie, în 1840. La ștăbul batalionului 1 din regimentul I de Infanterie, câțiva ofițeri fac mare haz, râd cu hohote groase de ceea ce un locotenent (un „lieutenant“ cum se spune) povestește despre lecțiile pe care un iuncăr din escadronul de cavalerie, Niculae Bălcescu, le face cu unii sergenți și simpli soldați din batalion, la un fel de școală ciudată, înființată de el.

— Vere, le spune niște bazaconii de-ți stă mîntea în loc... Auzi, cică s'a măsurat pământul!...

— Cum o să se măsoare pământul, domnule, ce vorbești copilării? întrebă căpitanul cu mustața răsucită în sus, care nu vrea să treacă drept prost și credul.

— Dacă-ți spun eu?... Am auzit cu urechile mele... Dacă vrei, haideti să mergem în curte, să vedeți și auziți și dumneavoastră astfel de năsbătii.

În Mai 1830, se reînființase conform articolelor 379, 407, 408 și 409 din Regulamentul Organic, și sub supravegherea plină de dragoste a guvernatorului Kisseleff, armata română, redusă treptat, după uciderea lui Brâncoveanu, la un număr neînsemnat de lefegii, care nici nu mai era o armată propriu zisă. În primele șase luni, ca să se formeze cadrele ofițerești, au fost primiți în rândurile ofițerimii toți feciorii de boieri care au cerut să se înroleze dacă știau să scrie și să citească. Cei ai căror părinți aveau rang între ban și stolnic primeau gradul de ofițeri, cei dela stolnic în jos, grad de iuncări. Deosebit fuseseră încadrați mari boierii înșiși — cei care ceruseră — deasemenea și foștii comandanți și căpitani de panduri care luptaseră în timpul războiului din 1828, alături de armata rusă. Intraseră astfel de-a dreptul cu grad de colonel marele vornic Băleanu, cu grad de maior Ion Câmpineanu, tot colonel I. Odobescu, iar maior, comandirul Solomon.

Primele manevre ale acestei armate, compuse în Muntenia din trei regimente a câte două batalioane și câte un escadron de cavalerie, stârnise o bucurie de nedescris în inimile românești, și oriunde apăreau noii ofițeri, erau primiți cu dragoste și sărbătoriți.

Firește că, renunțându-se pentru aceste prime promoții la orice pregătire de specialitate, și chiar didactică obicinuită, cei mai mulți dintre acești entuziaști și proaspeți ofițeri nu prea străluceau prin cultura lor. Acesta era mai ales cazul unor ofițeri dela întâiul regiment, cu garnizoana în capitală, al doilea regiment fiind în garnizoană la Brăila și însărcinat cu paza pe frontiera Dunării până la Călărași. La Turnu-Măgurele, începea zona celui de al treilea regiment, cel dela Craiova. Deci ofițerii noștri, în uniforme lor pline de zorzoane, cu ledunci și ceaprazarie din belșug, cu chipie înalte de un cot, se iviră în curtea cazarmii, așezată cam lângă „Curtea Arsă” (pe o parte din locul Arsenalului de mai târziu), ca să vadă și să audă cu urechile lor, năsbătiile pe care iuncărul Bălcescu le spunea soldaților. Adevărul este că, alături de acești feciori de boieri, intraseră în armată și câțiva copilandri care aveau să lase nume glorioase în literatura românească. Un Cârlova, un Grigore Alexandrescu, mai târziu un Bălcescu însuși. Căci feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase și el după terminarea școlii dela Sf. Sava în oștire, cu gradul de iuncăr, poate și ca să facă pe voia familiei și a rudelor. Acum, el se plimba printre mesele lungi, cu picioare de pari înșipti în pământ, băncile fiind și ele, de o parte și de alta, lavițe de scânduri nedate la rindea, așezate pe pari mai mici. Totul sub un umbrar mare, sub care mânca trupa vara. Cazarma însăși este o clădire interminabilă, lungă și joasă ca o magazie. Nicu Bălcescu a mai crescut firește, dar deși are douăzeci și unu ani, pare cu mult mai tânăr, cu toată mustăcioara neagră care îi umbrește buza de sus și cu tot puful de pe obrajii palizi. Nu e deloc bucuros acum când vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie, ștăbul. Ochii negrii i se aprind de mânie și strânge nervos cu mâna dreaptă centironul care încheie mundirul strâns pe talie. El știe că ei nu vin ca prieteni... Se oprește, se întoarce și privește tăcut, în valc, orașul. Nu se văd decât rare acoperișuri de case, dar nenumărate turle de biserici care răsar parcă dintr’o nesfârșită dumbravă. Mai limpede se văd spre dreapta casele cele albe ale Ghiculeștilor, de o parte și de cealaltă a Dâmboviței, față ’n față, case cu un singur

cat, mare dar cu ferestre multe. Jos, de vale, pe prundișul gârlei, la vadul sacagiilor, oamenii umplu cu donițele, butoiașele lor pe două roate. Apa de băut o iau din diferitele pâraiașe care curg spre râu. Asta e bună de spălat. Pe podul înalt, strâmb de picioare, și cu scânduri sărite care duc spre Biserica Gorgani și la Dejurstfă, trec femei ducând legături cu rufe și olteni cu coșuri cu fructe pe care le aduc la hoteluri și la hanurile mari. Cărduri de găște și ici-colo porci, se bălăcesc în gârlă în dreptul movilei. E în spre chindie și soarele coboară dincolo de mănăstirea Cotrocenilor, umplând totul de o lumină liniștită, înainte de înserare.

— Ce-ai rămas așa, domnule iuncăr? Dumneata nu știi că atunci când ești cu trupa și vine superiorul dimitale, trebue să dai raportul? îl întrebă căpitanul Glădăianu. Palid, Bălcescu duce mâna la boneta cu ciucure, de iuncăr.

— Cu onor vă raportează că sunt aci 25 de ostași și gradați, care urmează lecții de citire, aritmetică și istorie națională...

— Foarte bine, acum continuă...

Bălcescu reia iritat, fără căldura cu care vorbise până atunci.

— Vă spuneam că la Călugăreni, văzând Mihai Viteazu că turcii dau mereu iureș peste pod și că pedestrima lui Novac nu mai prididește luptând, chemă pe Albert Kiraly, generalul său, comandantul rezervei formate din secui și al artileriei, hotărîndu-i locul în luptă, apoi dădu poruncă unui căpitan viteaz, Cocea, să atace cu oamenii lui din spate, iar el însuși se puse în fruntea unei cete îndrăznețe, de trei sute de oameni și porni, într'un iureș, la atac.

— Măi, măi, toate le știi dumneata, parcă ai fi fost de față... Poate că poți să ne spui și cine comanda avangarda, nu? întrebă un locotenent fălcos, cu mustața sucită în sus. Atunci, cu o apăsată ironie, Bălcescu, răspunse voit sacadat, ca o lecție.

— Există următoarele izvoare ale bătăliei dela Călugăreni: 1) Histoire universelle depuis 1543 jusqu'en 1607 de Augustin de Thon; 2) Geschichte der Moldau und Walachei de Engel; 3) Histoire de l'empire ottoman de J. Hommer; 4) Brevis rerum a Michaelae Moldoviae Transalpinarum sive Valachiae, Palatino gestiarum descriptio de Baldasar Walther....

Cei trei ofițeri ascultă năuci această rapidă înșiruire și se privesc neștiind ce să răspundă.

Bălcescu continuă, rece.

— Se mai găsesc multe amănunte în cronici, a lui Miron Costin, pe care eu însă nu am citit-o deocamdată și aceea a lui Constantin Căpitanul. Glădăianu fierbe de mânie.

— Mă rog, și de unde știi dumneata că Mihai Viteazu umbla cu avangarduri și avangardă? De unde ai mai născocit și asta?

Bălcescu îi sfătuiește rece, pe același ton.

— Cetiți-i și veți găsi în acești autori, descrise multe dintre mișcările de apropiere și de învăluire ale acestei campanii.

Un locotenent înalt și cu cap de miel, iritat de această lecție, se simți obligat să răspundă.

— Tare te crezi dumneata deștept... Te crezi mai deștept decât noi toți... Și ca să-l înfunde cu totul: E adevărat că ai spus dumneata oamenilor că pământul a fost măsurat?

— Da, răspunde Bălcescu, cu un calm reținut ca praful de pușcă în cartuș.

— Daaa? Nu mai spune... Și locotenentul se întoarce surâzător către ceilalți ofițeri, arătând triumfător: Nu vă spuneam eu?

Căpitanul reia batjocoritor.

— Ești bun să ne spui cum l-au măsurată oamenii? Cu cotul? și ofițerii toți râd de această glumă bună. Incurajat, superiorul continuă: — Sau poate cu pasul? Dar atunci ai putea să ne spui cum au măsurat cu pasul Oceanul? Și cum au ajuns la Polul Nord?

Urmează o lungă tăcere... Bălcescu își apasă mâna pe centiron, își trece limba pe buzele puțin uscate de mânie.

— Dacă ați cunoaște trigonometria, aș putea să vă explic foarte ușor cum s'a măsurat pământul, fără pași pe Ocean.

Căpitanul se ridică mânios, ceilalți se ridică și ei, automat.

— Vă spun eu că asta se crede mai deștept decât noi. Pleacă toți furioși, urmăriți de privirile ostașilor.

A doua zi, școala lui Bălcescu a fost desființată, mai ales că mai erau și mulții alții care o vedeau cu ochii răi.

Eleve neascultătoare

E mai greu să fi profesor la o clasă numai cu trei fete, de 15 ani, de 16 și de 17 ani, decât la un pluton de gradați, mai ales când tu însuți ești un iuncăr de 21 de ani, cu o mustăcioară abia mijind. Gradații ascultă de profesorul iuncăr, stând la mesele de sub umbrar nemișcați, știu ce e disciplina și le e frică de pedeapsă. Marghioala, Tița și Frusinica nu știu ce e disciplina și nu le e frică de profesor. Deși el este foarte grav și serios, sau poate tocmai de aceea, nici una dintre ele nu și-a scris lecția dată, nici la istorie, nici la franceză și toate au uitat viitorul verbelor neregulate. Frusinica, în loc de caet, a venit cu un buchet mare de țigăncușe roșii de vară pe care l-a pus într'o ulcică smălțuită cu albastru, luată dela bucătărie.

Bălcescu a luat adeseori premiu la limba franceză, începând din 1832, la clasa lui Vaillant, cât timp l-a avut profesor la colegiul Sf. Sava. După 1834, Vaillant, îndepărtat din învățământ pentru că vorbea prea mult elevilor despre revoluția franceză și despre Dacia, a făcut pension pentru fiii de boieri, și mai da pe deasupra și lecții particulare de franceză. A publicat și un dicționar, de care se servește chiar acum clasa feminină a tânărului iuncăr. Fetele învață, de altfel, la cursul popular al lui Vaillant, care le dă și el un fel de lecții de istorie națională în franțuzește, le vorbește despre Decabal, despre împăratul Traian și altele. Dar nu prea merg cu regularitate la clasă și acum, în vară, Vaillant și-a închis cursul.

Inserarea e prelungă, senină, și în grădină, sub nucul cel mare, la masa așternută cu o față brodată cu flori mari albastre, a început să se simtă aroma pătrunzătoare a cupelor mici, albe, de regina nopții. Totuși, se vede încă bine. Profesorul dictează:

Celui-là est bon qui fait du bien aux autres.

Frusinica scoate limba și rămâne cu pana în mână, încremenită. Nu știe cum se scrie „aux autres“... Și pe urmă are o poftă nebună să se joace, ca o pisică tânără, cu ciucurile auriu care atârnă în fața la capela iuncărului. Acum, deși toți îi mai spun tot Gheorghe, fetii nu-i mai place să se joace cu Barbu și ceilalți băieți de pe maidan. Dealtfel, nici lui Barbu nu-i mai face poftă să se joace cu o fată care a început să le facă la toți fel de fel de mutre. Ei îi place acum să stea de vorbă cu Niculache, dar nu să facă și lecție... Una fără alta se pare însă că nu se poate, iar ea se vede nevoită să învețe franțuzește și să scrie după dictat:

La valeur n'attend pas le nombre des années

Nu e de vină că scrie „Lavalier natan pas le nombre des anc.“ O să se supere, o s'o certe, dar ce să facă?

Bălcescu tresare... Pe porțița dela uliță, vopsită în verde, a intrat unchiul Luță. Pare mult mai bătrân decât e, cu burtă, cu guler cu aripi mari, care-i fac gâtul scurt, cu barba de o culoare nelămurită sare și piper, tunsă prost, că mereu arată colțul din dreapta mai lung decât cel din stânga. E burlac, e sameș la Departamentul Finanțelor și e un mâncău fără pereche. Pe deasupra, ia neconținut totul în zefleMEA. Mai ales face haz prostesc de lecțiile lui Niculache. Noroc că acum a venit la cumnată-sa cu un crap de șapte kilograme, într'o coșniță, și topit de pe acum de poftă, s'a dus cu el la bucătărie, să arate cum să i-l facă, jumătate marinată, și jumătate saramură, cu dichis pescăresc.

Fetele sunt puse să conjuge pe rând: *Je saurai, tu sauras, il saura, nous saurons, vous saurez, ils sauront.*

Își aruncă ochii pe pagina liniată și isbucnește autoritar, ca orice profesor — *nous saurons, Mademoiselle*, iar nu *nous serons*.

Pe pridvorul bucătărici, unchiul Luță așteaptă să se curățe crapul de solzi și stă de vorbă cu Zinca, privind la cei de subț nuc.

— Măi, Niculache ăsta al tău, toată ziua învață pe alții. Are el asta în cap, că trebuie să învețe pe alții și basta... nu se lasă. Eu nu pricep de ce vreți voi toți să-l faceți ofițer. I-am spus și lui frate-meu, că el s'a încăpățânat să vă facă să-l băgați în armată.

— Ca să nu moară de foame, măi Luță. Ce înseamnă o leafă de profesor? E băiat sărac, că vezi și tu, de abia o scoatem la căpătâiu. Ofițerii au mai multe posibilități. Au și ranguri boierești mai mari.

— Nu se face ăsta ofițer, cum nu mă fac eu popă!

Luță se duce în casă să-și ia din sufragerie ciubucul. Are la fiecare soră și cumnat câte un ciubuc al lui. Când trece pe lângă nuc, îl pufnește răsul, dar se ține serios, căci Frusinica întreabă cu o șireată nevinovăție.

— Niculache, spune-ne ce înseamnă „*Je vous aime à la folie*“. Atâta franțuzească știe și unchiul Luță, cum o știu toate fetele din București... Toți abia se țin serioși și așteaptă, gata să isbucnească în râs, răspunsul.

— Asta nu te-am învățat eu...

— Da... dar spune-mi ce înseamnă.

Răspunsul e îmbufnat și tăios:

— Nu știu...

Marghioala, de obicei mai serioasă, sare acum într'un picior subț nuc și cântă înveselită: *Je vous aime, je vous adore, ca pe un pui de curcă chior!*

Luță a uitat de ciubuc și râde în barbă, jovial și cu gura mare.

Bălcescu se supără și sever, le dictează ceva greu:

...*Vous aurez*

Le destin des fleurs si fraîches et si belles...

Comme elles vous plaisent, vous passerez comme elles...

N'au înțeles nimic și toate trei protestează nedumerite.

— Nicule, asta trebuie tradusă, mai întâiu... Nici eu nu știu, declară Tița. „Nici eu“ înseamnă că Tița e convinsă că și Nicu e de părere că ea e cea mai silitoare dintre cele trei.

Bălcescu traduce sever:

Veți avea soarta acelor flori proaspete și frumoase.

Plăceți la fel ca ele, ca ele vă veți trece.

Unchiul Luță tresare indignat.

— Mă Niculache, cum poți să spui asemenea măgării fetelor? Lasă-le naibii, cu lecțiile tale. Ce le trebuie lor atâta învățătură? Lasă-le să sburde puțin. Abia au lăsat păpușile și ca mâine se mărită.

— Viața nu e dată omului numai pentru ca să-și satisfacă plăcerile lui proprii... Frumusețea nu scutește de anumite obligații... Avem și datorii în viață... Datorii față de noi înșine, față de mintea noastră, datorii față de semenii noștri, datorii față de poporul din care am ieșit. N'a bătut cu pumnul în masă Bălcescu spunând asta, dar ochii lui puțin oblici sunt tăioși.

Unchiul Luță a încremenit cu ciubucul în gură. Acum răsuflă puternic și spune zeflemisitor, către Zinca, pe care o vede venind cu Paraschiva după ea, care poartă o tavă.

— Ascultă, Zinco, fii-tu ăsta nici nu i-au crescut tuleele sub nas și nu vorbește decât de datorii și de obligații. Vrea să'ndrepte neapărat lumea, el.

— Dacă oamenii mari ca dumneata, unchiule, uită, e nevoie să le amintești acest lucru... Ochii ușor oblici, subț fruntea mult prelungă, sunt mereu încruntați.

— Dăscălește-mă... Sigur... dăscălește-mă... Ce să mă mai mir, Zinco? Ce să mă mai mir? ăsta de când stâlcea primele cuvinte și încă îmi făcea pipi în brațe, certa și învăța pe cei din jurul lui!

Râd fetele, râde biruită de amintire și Zinca.

E adevărat că toți ai casei făceau mare haz de încăpățânarea cu care băiețașul negricios și cu căpșorul cam țuguiaț mormăia și îndrepta mereu covorul al cărui colț, ceilalți, în glumă, îl îndoiau mereu. De când văzuse o slujnică împiedicându-se de un căluț de lemn rămas pe sală în drumul celor ce veneau dela bucătărie, și scăpase pe jos o tavă cu ceai, omulețul de trei ani se speriasse atât de rău, încât când unchiu-său Luță puneă dinadins căluțul pe covorul îngust care ducea spre bucătărie, el îl dădea cu încăpățânare la o parte, bolborosind cuvinte stâlcite, de ocară. Toți făceau un haz nespus de asta.

Zinca se apropie de băiat, înduioșată, cu ochii aproape în lacrimi. Il mângâie pe păr, dar el e încă rușinat și supărat de gluma unchiului Luță, pe care o găsește nepotrivită de față cu fetele, care râd drăcoase. Nu-i place când autoritatea lui de om serios și cărturar e bagatelizată astfel.

Mamă-sa caută să-l împace, îi zâmbeste dintr'un prea plin de duioșie.

— N'ai să îndrepti tu lumea, băiatul mamei...

Unchiul Luță nu se lasă.

— Lumea nu se poate îndrepta, măi țângăule... Așa a făcut-o Dumnezeu. Așa va rămâne în vecii-vecilor.

Privirea iuncărului scânteiază de hotărîre. Il țintește pe unchiul bondoc și jovial drept în ochi.

— Trebuie să se îndrepte...

Unchiul Luță, care a scos ciubucul de cireș din gură, își turtește buzele acum, strângându-le nedumerit și disprețuitor.

— Și ai s'o îndrepti tu?

Răspunsul vine tăios.

— Da. Și Bălcescu adăogă: — Firește, nu eu singur... Cu alții care se vor simți, ca și mine, răspunzători față de poporul român. Nu însă cu oameni ca dumneata, care n'au de dimineată până a doua zi, decât un singur țel... să mănânce bine, să doarmă bine... să bea cafea și să tragă ciubuc, când se deșteaptă după masă... Tot ce doresc e să le fielor bine... și să fie lăsați în pace, ca să le fie bine... Fără niciun fel de răspundere față de cele ce se întâmplă în jurul lor.

Unchiul Luță e ros de o indignare întărită, dar se stăpânește ca să dea un răspuns usturător. Așteaptă, cu o falsă liniște, să sfârșească nepotu-său, și apoi surăde perfid, și privește cu ochii fără gene, pe jumătate închiși, adresându-se însă Zinchii, care se sprijinea cu duiosie de umărul feciorului ei.

— Zinco, ia-ți mâna de pe umărul lui, că ăsta crede cu înfumurare că poartă pe umerii lui soarta poporului român întreg. Și apoi șoptește parcă, acru și răutăcios:—Vai de poporul român dacă a ajuns să se sprijine pe astfel de umeri...

Zinca nu gustă gluma, pentru perfidia cu care ea atrage luarea aminte a celor de față asupra faptului că umerii lui Bălcescu sunt cam înguști. Mai ales când îl văzu pe băiat încrunțat, se hotărî să puie capăt discuției.

— Hei, Luță, fiecare cu răspunderile pe care și le alege singur... Tu ți-ai ales răspunderea să faci astă seară o saramură de burtă de crap, așa cum știi tu... nu cum credem noi, bucătăresele astea... hai, deci, la cuhnie. Și împinse fata care purta tava, spre bucătărie. O adusese ca să poată gusta Luță, sosul, fără să-l scoale dintre cei tineri, dar acum era supărată și-l îndemnă deci să vie după ea.

— Hai, Luță, să ne certăm la bucătărie... pentru burta peștelui... că pretinzi că te pricepi mai abitir ca o muiere.

Bălcescu fu recunoscător maică-sii că-l scăpase de acest palavragiu pofticios, dar fața lui era tot atât de gravă, că abia se mlădie într'un suris. Incepu să strângă supărat foile de pe masă, apoi se răzgândi și rămase o clipă cu privirea în gol, înainte de a spune ceea ce i se părea că trebuie spus acestor fete cam prea sburdalnice. Tremura tot. Zeflemelele unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane, dar îl și întăritaseră și îl scosese rău puțin din sărite. Vrând să se stăpânească, așa cum socotea el că trebuie să facă un bărbat, un cărturar adevărat, ajungea la o constrângere și la o luptă interioară care se traduceau prin tremurul mâinilor, al buzelor subțiri și al vocii.

— Ei bine, trebuie să știți și voi, fetele, că frumusețea și gingășia femeiască nu scutește de răspunderea față de neamul tău. Lupta pentru ridicarea poporului nostru din besna și ticăloșia în care a fost trăit, va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii. Va trebui dusă mai întâiu o muncă de ridicare prin învățătură, căci fără lumina cărții nu se poate ieși din întuneric. Trebuie să arătăm acestui popor care a fost trecutul lui de luptă pentru libertate, să vadă și el că poate fi mândru de ceea ce a fost cândva și că trebuie să năzuiască să scape din robia turcească pentru ca să fie, iar, așa cum a fost în zilele lui mari din trecut. Cum voi, dacă sunteți fete, nu tremurați de durere că acei care stau azi pe tronul lui Mihai Viteazul, al lui Ștefan cel Mare, trebuie să intre în genunchi în odaia în care se află Sultanul, care le dă să-i sărute vârful papucului ca un semn de bună voință și favor? Că aceștia, care-și zic parcă în derădere, „domnitori“, „slăviți stăpâni“ ai noștri, tremură de frica oricărui pașă, nu numai dela Silistra, dar și dela Ruscium, dela Vidin ori dela Șistov? Avem azi trei regimente, care nu ar putea rezista unei divizii turcești, dar la Călugăreni a fost înfrântă o armată otomană de șaiszeci de mii de oameni.

Zinca și unchiul Luță, pe prispa cu parmalac a bucătăriei, nu mai discutau despre saramură de crap și trăgeau cu urechea spre ce se vedea sub nuc, priveau fetele care ascultau încremenite, sorbindu-i cuvintele acestui tânăr dascăl.

— Profesoarașul mamei, profesoaraș, murmura Zinca, socotind că vorbește în gând, mândră de Niculache al ei.

Înflăcărât, Bălcescu se ridicase, cum făcea când vorbea la regiment,

apoi se opri brusc, închise ochii o clipă, respiră adânc. Tremuratul mâinilor și al vocii îi trecuse. Se așează jos și vorbe acum liniștit, cu o voce înduioșată de par'că și-ar fi cerut iertare.

— Cum, voi, fetele, nu trebuie să cunoașteți trecutul poporului nostru? Nu trebuie deci să învățați și să știți și voi carte? Multă, cât puteți de multă. Alte popoare care n'au avut nenorocul să cadă sub robia turcească, au astăzi școli înalte pentru băieți și fete. Au dus mai departe știința, au dat nume slăvite literaturii și artei, au poeți, pictori și muzicieni cu care se mândrește omenirea întreagă. Acolo femeile luptă și ele pentru ridicarea neamului lor, nu numai ca mame ignorante, care toarnă copii unul după altul, ca să fie acolo, ci ca adevărate educatoare ale acestor copii, luminate, iubitoare de artă, înțelegând muzica înaltă, citind și răspândind marile opere ale literaturii universale. Acolo, femeile sunt uneori și ele artiste, scriitoare, au început chiar să învețe matematici și chimie.

Era atât de pătruns și de înduioșat privindu-le, ele așteptau asupra lui ochii atât de copilăros măriți, că el luă, topit parcă, mâna Sevastiței.

— Nu vă supărați că v'am amintit că frumusețea femeii este trecătoare. Nu mă gândeam numai că durează mai puțin de un sfert din viața ei... Dar gândiți-vă și la atâtea câte se pot întâmpla neprevăzut. Fata clucerului Grădișteanu era frumcasă ca un înger și acum are în obraji găuri de vărsat, de poți să-ți bagi degetul... Știți și voi că nevasta marelui paharnic Ghica e șchioapă decând s'au speriat caii și au răsturnat în goana lor trăsura în șanț... Ați văzut ce frumoasă era nevasta lui beizadea Mitică, și acum are obrazul plin de pete galbene și zic toți că miroase urât fiindcă e bolnavă. Da, Tița dragă, frumusețea trupului te poate părăsi, dar frumusețea cărții, a muzicii, a picturii, niciodată. Frumusețea chipului depinde de vreme și chiar de oameni, frumusețea minții și a inimii depinde de tine și durează până la moarte.

Marghioala, cu fața lungă și osoasă, care era cea mai urâtă dintre ele, nu păru totuși convinsă și exclamă cu un fel de ciudă.

— Ah! să fii frumoasă, fie și numai un sfert din viață! Mi-ași da toată viața pentru acest sfert... Să fii un an măcar frumoasă, urmă ea exaltată. O lună, ah! o săptămână! baremi, simt că ași înnebuni de fericire. Își sprijini apoi coatele pe masă, obrajii în palme și rămase pe gânduri, într'un fel de contemplație, cu privirea îndreptată spre Frusinica. Odată cu pubertatea, fetele încep să fie preocupate de frumusețea feței, la început ele între ele, cele din același pâlce copilăresc, ca un secret, dar în același timp ca și un ecou al neconținutelor discuții despre femeile cunoscute ca frumoase, dintre cei mari. Ele între ele, adolescentele, raportează ceea ce aud, învață deosebirile dintre ele, verifică mugurii frumuseții viitoare, învață să observe și amănuntele acestei frumuseți, nu numai impresia generală pe care ea o produce. Adesea Tița și Marghioala recunoscuseră între ele ce frumoasă promitea să fie Frusinica, mai ales de când această descendentă a Băl-Ceaurăștilor, deși i se spunea încă Gheorghe, pentru apucăturile ei băiețești, părăsise cercul haimanalelor de pe maidan, al băieților de vârsta ei și căuta acum tovărășia fetelor și a celor mari.

Intr'o clipă, toate privirile, chiar și a celor de pe prispă se îndreptară asupra Frusinichii, ca un omagiu poruncit de însăși legea frumuseții, și nu fără un soi de uimire, căci în clipa asta frumusețea ei apărea și creștea dintr'o dată sub ochii lor chiar, ca un fel de revelație a feminității. Pricina era că niciodată fata aceasta nu privise pe cineva cu emoția și admirația cu care-l privea pe tânărul lor profesor. Ochii ei mari, în formă de migdală, care de obicei erau de un verde cam tulbure, deveniseră acum suav

albaștri, umezi; fruntea, netedă ca marmora, era acum ușor înegurată de gânduri, ca zăpada umbrită de trecerea unui nor; nasul care, cu nările țarpărea făcut numai ca să lupte cu guturaiul, se arătă acum dintr'odată întors într'o frumusețe de giuvaier, cu aripioarele lui, par'că gingaș înfiorate. Obrajii lungi căpătaseră un val de sânge, care desvăluia suavitatea de floare a pielii lor. Gura, până acum cu buzele netede, dar parcă pornite spre ocară băiețească, devenise moale și dulce ca un fruct. Ținea ușor capul ei de față de cincisprezece ani înclinat pe umărul drept, care îi ieșea rotund dintr'o rochiță de pânză țesută din resturi de borangie, mai mult noduri.

Bălcescu simți el însuși orientarea bruscă a celorlalți și rămase și el o clipă cu privirea oprită asupra fetei. De aceea se simți îndatorat parcă, să i se adreseze acum numai ei.

— Ce folos poate trage o femeie frumoasă din frumusețea ei, altul, decât să se poată îngrășa într'o cușcă aurită, sclavă a pozelor și toanelor bărbatilor? Dar aceeași frumusețe, pusă în slujba artei, capătă un tăle mai larg, are un rost mai înalt. Atunci ea e pusă în slujba poporului, a culturii, ajută la răspândirea frumuseții celei veșnice. Uite, încă nu vroiam să-ți-o spun, Frusinica, într'una din serile când ai fost cu noi la teatru, te-a văzut maiorul Voinescu II, cum îi spunem noi, care a fost în Comitetul Filarmoniceii, și mai e și acum prieten cu actorii. M'a întrebat dacă vrei să faci teatru.

— Te-a întrebat dacă vreau să joc teatru? isbucni Frusinica, uimită, copleșită. Doamne, și ce i-ai răspuns? Aștepta răspunsul lui, îngrozită.

— Știam cât de mult îți place să privești teatru, dar nu știu dacă ți-ar place să joci.

— Ah! face fata, mușcându-și buzele, dezamăgită.

— Totuși, i-am spus că am să încerc să-ți explic despre ce este vorba și cred că am să te conving. A zis că are să vorbească negreșit cu Aristia și de îndată ce va afla părerea acestuia, mergi cu el și cu mine, ca acesta să te vadă și să te poată cîtești ceva, bineînțeles dacă primești.

O clipă, Frusinica rămase înmărmurită, apoi avu în minte ca o fulgure de mătase felurit vopsită și cu chipuri omenești pe ea, clipa în care actrițele și actorii dela teatru mulțumesc pentru aplauze, apoi sări sălbatec în jurul mesei, strigând: „Mă fac artistă, mă fac artistă!“ După un timp, se repezi la fete, le sărută pe amândouă, șovăi o clipă, apoi se lipi de Bălcescu, îi ridică în palme fața spre ea, și-și lipi gura caldă și moale de buzele lui. Deși „Gheorghe“ nu mai sărutase niciodată un băiat, tocmai felul molatic al sărutului, care-l făcu să simtă plinătatea buzelor fetii, îl ameți o clipă pe Niculache, năucindu-l parcă. Așa ceva nu i se mai întâmplase până atunci.

Marghioala și Tița începură să bată din palme, vesele ca la teatru, văzându-l pe Nicu zăpăcit, pe Zinca o pufni răsul, iar Frusinica nu mai știa să se oprească, nu mai știa de nimeni, sărea frenetic în jurul mesei și cânta improvizând pentru ea însăși, cu o sinceritate verbală, ca la teatru, căci acum nu se mai adresa nimănui: *Je vous aime à la folie, je vous aime à la folie*. Celelalte două se porniră și ele să sară pe iarbă și astfel lecția luă sfârșit. Până la capătul vieții lui, Bălcescu nu avea să mai uite acest sărut, care era întâia clipă a unei descoperiri, așa cum trebuie să fi fost în scara biologică, descoperirea focului.

Zinca mai râdea fericită de acest joc al copiilor, așezând în tavă bucățile de crap pentru marinată, când unchiul Luță, care-și pusese peste ja-cheta albastră, ce nu-l mai ajungea să se încheie pe burtă, un șorț de bucătărie și potrivise sosul de untdelemn și foi de dafin, mârâi între fălcile pline.

— Nu e de răs. Zinco, nu e de răs. Vrei să-l însori pe Nicu cu fata asta fără niciun căpătâiu, să moară de foame amândoi!?

— Ei, și tu, Luță, par'că e vorba de însurătoare! Jocuri copilărești... Ce vrei? Au crescut împreună!

Luță gustă întâiu sosul auriu, își lipăi buzele, apoi spuse fără s'o privească pe Zinca:

— Așa o fi, dar ce ai să faci dacă fetița asta ți-o veni într'o zi cu un mic Niculache în brațe?

Zinca se clătină, de parcă i s'ar fi înfipt un cuțit deasupra inimii. Nici nu se putea gândi ca Nicu să nu se însoare cu o fată bogată. Pentru asta se trudește ea atât, pentru asta a învățat el atâta carte? Văzu negru înaintea ochilor. Ah! a fost oarbă? Nu, inima ei de mamă iubitoare nu va îngădui niciodată asta.

Seara prea caldă de Iunie era ca un amurg luminos și prelungit, încât după nouă era încă ziuă afară. Numai ferestrele casei se întunecaseră. Chiva veni din sufragerie cu o lumânare subt bășica de sticlă a felinarului și cu o fașă de masă. Aveau să mănânce subt nuc.

In oraș la București... sunt curți 'nalte și domnești]

Toma Panduru, poreclit Panduru fiindcă, deși muntean se luase în '21 după oastea lui Tudor, se dă jos din car ca să se mai desmoștească, și merge acum lângă fiul său Tudose, care pășește alături de boi, tot întrebând de ulița boierului Grădișteanu, unde sunt trimiși să ducă cinci care de grâu și orz, cumpărate de acest boier pentru nevoile curții lui, dela postelnicul Medelioglu de la Vadul rău.

Cineva i-a îndreptat să treacă gârla Dâmboviței pe podul Cilibiului, să ocolească pe la biserica Antim și apoi pe o uliță dintre vii or să ajungă drept la casa boierului Grădișteanu. Ei nu prea sunt obișnuiți prin partea asta a orașului și pierd mereu drumul. Pe urmă, pe aci, printre viile și livezile astea despărțite cu garduri încărcate cu tufișuri de gherghini și măcieși, pe ulițele astea pustii, nici nu au pe cine să întrebe. Li s'a spus numai că e undeva, din jos de Mitropolie. N'au inima să urce, cu carele încărcate, pieptiș, dealul, și s'au întors iar pe lângă prundișul gârlei, spre hanul cel mare al Goleșcului. Ca să nu mai chinuie bieteles vite... Dar iată că tocmai când să iasă pe Podul Calicilor, care este drumul mare al Craiovei, văd iar că nu se poate trece. Sunt un stup de oameni de-a-curmezișul ulicioarei, care privesc îngrămădiți ceva în susul acestui Pod al Calicilor. Oamenii noștri nu știu ce să creadă. O fi trecând pe pod butca vreunui mare boier și slugile merg înainte, strigând „loc” și oprind trecătorii, o fi vreo înmormântare cu alaiu mare, de om procopsit? Dar sunt și unii flăcăi urcați pe căsuța din colțul uliței. În fereastra dela catul de sus, cam strâmb, al prăvăliei din colț, stă lumea ciucure, privind stăruitor.

— Ce-i, mă, voinicule, de nu poate umbla lumea pe uliță, întreabă Toma pe unul dintre cei suiți pe casă.

Cel întrebat, un băiat din prăvălia de jos, cu cămașa cusută cu arnici și cu o fotă verde dinainte, răspunse, întorcând capul, cu un soi de turburare.

— Trec moșnenii din Dalota mare, cu rogojini aprinse în cap. Au azi judecată la Divan cu boierul lor, care vrea să le ia pământul și să-i facă pe toți clăcași.

Din urmă au venit în față și ceilalți dela celelalte care. Iși fac loc cum pot printre cei ce stau privind de-a curmezișul ulicioarei. Din susul podului, vine pe drumul acesta al Craiovei un alai, cum nu s'a mai pomenit în Bu-

curești de pe vremea lui Vodă Șuțu, când a vrut el să ia moșia Târgoviște nilor. Vreo două sute de săteni, în rând câte 4—5, pășesc unii în opinci, alții desculți, încet și apăsător. Poartă pe cap rogojini aprinse. Unii le-au prins pe o cruce din două șipci, ca să stea întinse și să ardă încet, alții le-au sucit și le țin ca niște căciuli uriașe în cap. Fetele tuturor, arse de soare, bătute iarna de crivăț, sunt încruntate și dârze. Din piepturile lor desgolite de căldura verii și a focului, iese din când în când, un singur cuvânt, dar strigat cu un glas pătrunzător, apăsător, ca o piatră căzută pe un mormânt: Dreptate... Dreptate...

În frunte e un moșneag scund și un flăcău voinic care „poartă jalba în proțap”, iar între amândoi un popă lat în umeri, cu ochi de haiduc, cu o barbă care trece de jumătatea pieptului. Toma l-a recunoscut îndată. E popa Radu Șapcă dela Celei. Dar ce-o fi cu el, de e în fruntea Doloteniilor? Popa l-a văzut deasemeni, și i-a făcut semn să vină alături. Atât i-a trebuit lui Toma. Iși chemă feciorul.

— Tudose băiete, eu mă duc cu ei la Divan, să mai strângem puțin boierii de... burtă. (El a zis altfel) Tu, du carele astea la locul spus în hârtiuța asta, căci știi să citești atât de lucru... Apoi, după ce le descarcăți, veniți toți la hanul de pe Ulița Târgoviștei. Așteptați-mă acolo, dar de nu viupână'n seară, plecați. Oricum, eu vă ajung pe drum la noapte...

Toma Panduru merge acum alături de Popa Șapcă. E un bărbat cam de 40 ani, cu o mustață întoarsă în jos, pe gura aprigă, tăiată parcă în lemn. Fața smeadă e încrețită sub ochii mari, duși în fundul capului. N'are mâna stângă și ochiul stâng îl tot supără mereu. A fost pandur în oastea lui Tudor... A fost, după aceea, pandur și în cetele lui Magheru, în 28 și 29 la Băilești, la Șișești, alături de oștile rusești. Așa l-a cunoscut pe Popa Șapcă, mai tânăr decât el cu aproape zece ani, un băiețandru care fugise din sat să se facă și el pandur. Mulțimea celor nevoiași, înșirați de-a-lungul uliței, se uită cu multă prietenie și cu strângere de inimă la îndârjitul alai. Negustorii au ieșit între țărabi, în pragul prăvăliilor și îi arată pe cei năpăstuiți, cu clătinări din cap. Și pe podul ăsta, tare umblat, stă prăvălie lângă prăvălie, căci dornici de câștig, boierii au zidit cam la întâmplare de-a-lungul drumului căsuțe înguste, închiriate scump. Sunt ici, colo, și case mari cu caturi deasupra, cu sacnacsii ca la Istanbul. Din acesta se poate vedea tot ce se întâmplă pe pod, căci sacnaciul e ca un balcon, ca o firidă mare eșită deasupra uliței, cu geamlâc, dar fără ușă, una cu odăile dinăuntru. Cine trece într-o asemenea casă, din tinda mare în odaia lungă de musafiri, vede în fund, împins spre stradă sacnaciul cu lavița joasă ca o sofa, acoperită cu covoare și perne de puf, cu măsuța scundă pentru cafea și ciubuce, ca de aci să poată privi în voie, de după perdelele de dantelă, demoaselele, pe cine le place lor, ori să lenevească boierii matofiți, care-și fac siesta cercețând ulița. Și chiar acum, de aci, dela geamurile sacnaciilor pornesc multe priviri rele, piezișe, spre sătenii năpăstuiți, care trec cu rogojini în cap spre Divan, cerând cu desnădejde: Drepta-tee... Slabi și aproape goi, oamenii sgudue pământul cu ființa lor trudită și dârză.

Popa Șapcă lămurește pe Toma. El nu e din Dalota mare, dar auzind ticăloșia boierului Băl-Ceurescu nu l-a răbdător inima. S'a dus în sat, a stat de vorbă cu oamenii, le-a ticluit jalba și le-a așternut-o pe hârtie cu cuvinte potrivite. I-a ajutat în tot felul. Și acuma a pornit cu ei, cale lungă, din sat în sat, până la Divanul apelativ.

Din spatele carelor încărcate se aud zurgălăi și un strigăt care se vrea fioros — Ecep! strigătul cu care surugii și vizitiii boierești cer din goană să li se facă loc prin prostimea de pe ulițe și de pe pod... Pe toate ulițele și podurile se aude neconținut acest ecp! și după el, de obicei, pocnetul harapnicului pe spinarea celor ce nu se grăbesc să se dea înlături, oameni laolaltă cu vitele. Acum, din spate, se aude și celălalt strigăt mai împăciuitor, „loc mă, loc măriei sale, marelui logofăt...” Se vede că, totuși, nu s'a putut trece așa de ușor.

Vine din urmă, într'adevăr, caleașca marelui logofăt Băl-Ceaurescu. A ocolit pe Podul Cilibiului ca să ajungă la Divan, lângă biserica Domnița Bălașa. Nu ar fi nevoie ca o așa înaltă față să-și apere prin înfățișare proprie dreptul, fiindcă hotărîrea este știută dinainte. Dar ori cum, e bine să fie într'o odaie alăturată. Oamenii sunt atât de lipsiți de caracter și s'ar putea ca vreunul dintre judecători să ție să-și arate prostește puterea. Iar cu nebunul de Teodor Văcărescu—Furtună, de multe ori ies lucrurile cum nu te aștepti. Mai bine să fie acolo, într'o odaie alăturată, ca să știe omul pas cu pas mersul dreptății, adică așternerea hotărîrii pe hârtie.

Dar iată că nu se poate trece... Calea e închisă, ba tot mai încâlcită, căci, dimpotrivă, dinspre Podul Calicilor, au intrat pe uliță un șir de brașoveneci ce caută să-și facă loc printre carele țărănești cu orice preț. Călare pe înaintașul din stânga, dintre cei șase cai înhămați la caleașca marelui logofăt, era chiar vătaful curții lui din București, semn de altfel că boierul e tare grăbit. În dreptul cailor, scos din sărite, vătaful a început să suduie de mamă și de cele sfinte pe țărani care se urcaseră acum în care, dar nu era nimic de făcut. Încâlcitura era prea mare.

Logofătul Băl-Ceaurescu, la fel ca ori care dintre boieri, și încă prin firea lui bătaioasă și sanchie mai mult decât alți boeri, socoate că i se aduce o injurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc, mai ales atunci când trece cu caii în goană. Acum s'a ridicat în picioare în caleașcă, și cu antereul vișiniu în vînt și ișlicul rotund împins spre ceafă, strigă plin de mânie către vătaf.

— Stâlcește-i, mă vită. Ce mai stai?

Așa se 'ntâmplă de obicei. Dar azi era ceva mai greu. Oamenii văzuseră crâncenul alaiu și nu mai păreau atât de grăbiți și speriați de cei mari, ca de obicei. Cu gârbaciul, vătaful în hainele lui găietănate lovea cât putea în oameni și în vite, dar loc tot nu prea izbutea să facă.

Un pâlce de tabaci, după îmbrăcămintea lor soioasă și pălăriile lor pleoștite, care alergaseră ca atîta lume să vadă alaiul și acum priveau mirați încurcătura din drum, începuse să cam mârâie. Cum vătaful lovi cam la întâmplare, plesni și pe un vânzător de vișine care încerca și el, amărât, să se descurce din îmbulzeală. Atunci unul dintre tabaci, o namilă de rumân bălan, între atâți oacheși, cu o mustață ca vrabia, întreabă cu obidă pe vătaf.

— De ce dai în oameni, jupâne? Nu vezi că nu e loc?

— Și tu, ce aia a mătii vrei? Că acum te plesnesc și pe tine!

— Arde-i una plăvanului ăsta, strigă răgușit marele logofăt, cu fața lui negricioasă, cu obrajii fâlcoși și cu sprâncenele lungi îmbinate la rădăcina nasului încoroiat.

Vătaful îi trase una cu gârbaciul, dar nu l-a putut atinge decât ușor, peste pălărie pleoștită, pe plăvanul ai cărui ochi verzi căprui scânteiau de furie dar și de stăpînire de sine, căci ca toată lumea, Licsandru Hergă, astfel se numea namila de rumân bălan, știa că nu se glumește cu vătafii boierești și mai puțin cu boierii.

Sfârceul lungului gârbaci l-a ajuns însă pe Tudose, fiul pandurului

fără o mână, care se întorcea după ce se despărțise de tatăl său, la care. Orb de furie, flăcăul, mijlociu de statură, dar vânjos, se repezi la vâtaf și punându-i mâna în șerpar, îl smunci jos de pe cal. Omul nu căzu, că se sprijini cu mâna de loitra carului încărcat din stânga, dar se lovi cu fața de dric și i se iviră fire de sânge din colțul gurii și din nas.

— Prinde-ți-l... puneți mâna pe el, strigă turbat boierul, ridicându-se iar în picioare.

Namila de rumân se grăbi să dea ascultare poruncii și alergă să pună mâna, odată cu ceilalți, pe Tudose. Il ajunsese, îl îmbrânci spre marginea gloatei.

— Dai în oameni boierești, ai? și îl înjură gălăgios. Dar în șoaptă, șuieră la urechea unui tabac de-ai lui: — Faceți-l mă, nevăzut... că de-l prind ăștia, îl omoară. Faceți-l scăpat și ascundeți-l la noi în fabrică.

Pe urmă se întoarse grăbit să dea ajutor vâtafului, căruia i se încurcaseră picioarele între scările șei și șleau calului. Il luă în brațe să-l dea jos de pe cal, dar în aceeași clipă vâtaful scoase un răcnet de om înjunghiat. Hergă lămuri pe boer și pe cei din față, plin de milă:

— Și-a scrântit rău mâna... măria ta... Il duse în brațe la caleașcă. Vâtaful aproape leșinase și nu și-a dat poate seama că în timp ce pusese mâna pe el, namila de rumân îi rupsese, strângându-i-l numai între degete, osul mâinii. Omul îl puse cu grije alături de vizitiu, în timp ce boierul scotocea cu ochii mulțimea, urla mereu să fie prins Tudose.

Tabacul cel voinic se dete apoi cuviincios într-o parte, între ai lui, și spuse liniștit:

— Bietul om... cu mâna lui... cu dreapta cel puțin, n'o să mai dea în Licsandru Herga câtu-i lumea... și nici în alți rumâni. Apoi se apropie încet de care și de țărani care coborîseră ca să-și tragă boii în șanțul drumului. Le spuse îndesat, în șoaptă:

— Mă, voi luați în brațe pe nu știu, n'am văzut... nu-l cunoașteți pe flăcău... nu era cu voi.

Așa și făcură oamenii răcoriți de cele întâmplăte. Noaptea, spre crăpatul zorilor, Tudose, care stătuse până se înoptase într-o magazie a fabricii marelui negustor State Dobrovici, se strecură prin lunca Dâmboviței și ajunsese din urmă carele care scârțâiau în noapte, prin satele pustii.

Necazurile marilor boieri

Pe o masă joasă și rotundă din lemn de abanos încrustat cu fildeș, zac pungi cu bani și aur revărsat printre cărțile de joc. Sunt galbeni împărătești, lire turcești și ducați vechi, venețieni. O mână păroasă și mare se desface deasupra banilor ca să-i adune. O altă mână, mică, grăsuță, pătraată, se așează peste ea ca să o împiedice. Peste acestea, se așează alta uscată și spatulată... Tovarăsa ei, dreapta, arată cinci cărți, mari, late cu figuri de tarot, de felul celor dela Pesta. Sunt doi birlici și trei de zece, care îi dau dreptul să adune ca o ghiață banii. Boierii joacă de alaltăieri, de pe la șase ceasuri pe pungi de galbeni, la Alecu Filipescu Vulpe, pe Podul Mogoșoaiei, peste drum de biserica Sf. Niculae Săracu, zis mai târziu, Tabacu. E o partidă care a rămas de pomină și despre care va vorbi peste 10-15 ani pamfletul scris în franțuzește de un anonim, în care sunt portretizați pe limba lui Voltaire, mai marii vremii din Principate.

Lavițe de jur împrejur, late și joase ca niște sofale, pe care stau așezați boierii cu picioarele subț ei, în jurul măsuței, care le ajunge în dreptul genunchilor. Odaia propriu zis e mare și pătrată, are și două sofale late de

câte un stângen, în stânga și în dreapta, așternute cu macaturi roșii de Smirna, împodobite cu ciucuri venețieni de aur. Perne de puf, unele pătrate, altele rotunde, suluri la margini, sunt prin toate colțurile. Pe pereții văruiți sunt flinte, șuşanele, pistoale turcești, paloșe. Spre răsărit e o icoană îmbrăcată bogat în aur și argint, a Sf. Gheorghe, căruia îi apare în zugrăveală doar fața, are un mic jgheab de alamă dedesubt, în care se înfig lumânările aprinse și se adună cele căzute și mucarnițele. O candelă roșie într'un potir de aur arde zi și noapte. Boierul e tare pravoslavnic. Drept în fața sacnaciului arcuit și el ca o strană de biserică, răspund, când intri, ușile dela sălile de intrare, unde-și lasă musafirii, și ai casei, dulamele, fermelele și cismele de safian, călcând numai în meși legați de ciacșirii roșii, ca să se poată lungi pe sofale, cu mâinile sub cap, ori să stea așezați turcește, la taifas, când nusunt la joc de cărți ca azi. Casa e cu două caturi și foarte întinsă, cu odăi multe, pătrate și scunde, mai ales cele care dau în sala foarte lungă din dos, sală care leagă odaia cea mare și sacnaciul, de odăile de dormit și de acareturi. E toată văruiată cu alb, acoperișul e parte cu șindrilă, parte cu tablă. După ce urci cele câteva trepte de piatră, dela intrare, intri într'o sală lungă, de unde se desfac odăi pe stânga, iar în dreapta una singură. Curtea e foarte mare, cu grajduri, cu chilii pentru robi, cu șopronul fierarului și al dulgherului, cu cotețele cu orătării. Două puțuri în fund, cu roată și cu găleți legate în fier, împlinesc nevoile de apă. Jghiaburile de adăpat sunt legate de ghizduri, dar e mocirlă jos și a fost nevoie să se aștearnă o lespede de piatră, ca să se poată scoate apă. Sunt și două sacale în curte, una de adus, dacă e de trebuință, apă din Dâmbovița, alta, bine ținută, aduce apă bună dela Cișmeaua lui Mavrogheni, numai pentru boieri. Curtea Filipescului, plină de vietăți și droaște, căruțe, care grele și fân risipit, cu băltoacele dela puțuri și din fața bucătăriilor, cu colțurile ei mocirloase umbrite de duzi, lileci, soci, oțetari și călini, dar și cu vreo câțiva frasini și plop albi, se întinde de pe podul Mogoșoaiei la stânga, până hăt departe, în spre ulița Târgoviștei.

Cei patru joacă îndârjiți, cu ochii în fundul capului, cu bărbile mototolite, afară de maiorul Lăcusteanu care e ras și poartă o mică mustață întoarsă scurt în sus, deasupra obrazilor fălcoși, în care se pierd ochii mici. Ca să poată sta treji, oamenii au băut cafele după cafele, și-au băgat capetele în lighianele de argint cu apă rece, aduse de cafegii. Dar marele ban Vulpe, care a trecut de 60 de ani, pare dărâmat.

— Hai, măi, duceți-vă acasă, că nu mai pot...

Marele vornic Constantin Cantacuzino, bărbat cam la vreo 40 ani, înalt, cu capul mare, ochios, cu o barbă amplă, dreaptă, dichisită cu foarfecele și parfumată chibzuit cu toate parfumurile Persiei, nu înțelege așa socoteala. Trage supărat din ciubuc.

— Nu se poate, boierule, ai câștigat o avere... Ești banul Filipescu Vulpe, nu un cioflingar oarecare, și arată cât de mare lucru e să fii „ban“, dându-și un bobârnac în obraz. Vulpe dă totuși să se scoale, adunându-și banii.

— Mă, voi sunteți câini, nu sunteți oameni... Uite, se face ziuă... Sunt două nopți și o zi de când jucăm... Sunt bolnav, ce mai încolo?... știți că sunt surpat...

Băl-Ceaurescu, cu fața de taur negru, cu barba aspră, scurtă, dar împărțită în două și nasul lung îmbinat cu sprâncenele, îl așează iar, punându-i mâna pe umăr.

— Ne-ai uscat... Nu se poate.

Vulpe se crucește, amărît.

— Mă, înțelegeți că trebuie să plec la Bratva... Măine târnosesc Sf. biserică. Vlădica dela Argeș e de ieri acolo.

Bate din palme, vine un vâtaf de curte, în strae arnăuțești găetănate, care se frânge, ploconindu-se.

— Ai pus caii la butcă? Mă?

Vătaful îngăetănat pricepe ce vrea stăpânul.

— De ieri, Măria ta, tot înhămăm și deshămăm caii.

Cantacuzino își parfumează mâinile și barba.

— Atunci foarte bine. Mergem și noi la Bratva. Jucăm mai departe acolo.

Lui Filipescu i se moaie picioarele de spaimă, și întreabă găngav.

— Mergeți după mine, la Bratva?

Marele vornic bate din palme, ca să vie arnăutul.

— Firește, jucăm și acolo, e de părere și Băl-Ceaurescu.

A apărut un arnăut și Cantacuzino îi poruncește scurt, ca la slujbă.

— Să vie Luță cu condica jalbelor.

În odaia din dos, tot la Vulpe acasă, odaia mare cu o laviță lungă la perete și cu mese joase, așteaptă în zorii zilei diferiți slujbași. Se vede că de așteptare și oboseală, unii au adormit. Vreo trei joacă și ei cărți. Vătaful de curte intră și strigă:

— Boier Luță, poștește cu condica jalbelor la Măria Sa marele vornic. Luță sare speriat, caută aiurit condica, care e lângă el, și pornește pe din dos pe sălița lungă, spre sacnacișu. A devenit nu de mult șef de masă la vornicie.

Boierii se scoală greu dela joc, că le-au înțepenit picioarele. Cantacuzino citește condica ținută deschisă de Luță, pune hotărâri în colț pe jalbe, înmuind în călimara pe care sameșul o are în mână.

„Nu se primește“, „se amână“. Vede alta, înseamnă mânios.

— Porcul ăsta de negustor se pedepsește cu 25 bețe, în târg, în ziua mare.

După ce a semnat de câteva ori, îi spune lui Luță.

— Eu plec la Bratva... Dacă mă cheamă Măria Sa, spune-i aghiotantului că am plecat la târnosirea Sfintei biserici dela Bratva... Luță a înțeles, se apleacă mult și iese. Cantacuzino își înmoaie din nou mâinile în lighianul de argint și-și dă pe față, apoi scoate pieptenul de fildeș încrustat cu briliante din buzunarul anteriorului de mătase lănoasă de Damasc și-și piaptână îndelung, fir lângă fir, barba lungă, care-i acopere ca o coadă mică de păun, pieptul lat.

O întâlnire hotărâtoare

E o zi caldă de Iulie, dar cu o strălucire puțin cam umedă, căci de două săptămâni plouă cu găleata, un ceas două în fiecare noapte. Stoica trage de hături, pocnește din biciu, strigă din rărunchi și până la urmă poștalionul, ca o brișcă ușoară, iese din noroiul cleios care-i prinsese roatele. Se saltă peste șanțul năruit și apoi trece de-a-lungul lui, pe drumul de iarbă cu făgașul de roți împletit neregulat ca niște lungi opturi. În fundul poștalionului, pe leagănul de perne e Nicu Bălcescu, cu Tița, el în uniformă de iuncăr, ea în rochie albă de vizită parcă. Deh, la drum te vede lumea și mai ales te văd verișoarele de la Dealu mare, unde o să măie o noapte. Cucoana Zinca a trimis încă de săptămâna trecută poștalionul, încărcat cu dulceturi proaspete de cireși amare și de caise crude, cu suluri de borangic, căci la Bălcești sunt adevărate grădini de duzi, albi și negri. Și vreo două butoiașe de țiucă vechi, să fie și la București. Nicu va sta o lună, poate două, la Bălcești, cât are concediu, ca să se mai întrezeze.

Sevastița, care rămăsese toată iarna și primăvara în mahalaua Visarionului ca să aibă grijă de gospodărie, pentru frații ei Costache, Nicu și Barbu care urmează la școală, căci Maria s'a măritat anul trecut cu Geanoglu, pe când mama trebuia să fie la treabă la moșie, vine de data asta și ea la Bălcești, căci și ceilalți sunt acolo. E fericită și îi place nespus de mult drumul cu trăsura. Dealtfel e fericită și fiindcă la toamnă se va logodi cu un tânăr ofițer din regimentul care va lua garnizoana la București, prieten și coleg al lui Nicu, cu un an, doi, mai în vârstă. Medelnicerul Nedelescu, vecin cu ei de moșie, i-a cerut duminică, după slujba de la biserică, la mănăstire, serdăresei, mâna fetei pentru fiu-său Oprea Nedelescu. E acum o fată frumoasă de 17 ani, cu ochii negri și vii ca ai fratelui ei, cu mijloc subțire și destul de crescută, dar nu înaltă. Gura îi e puțin prea severă, ca a Bălceștilor, dar altfel toată ființa ei râde, căci tot ceace se întâmplă la vârsta asta, este un prilej de râs. Nicu, nici el nu e înalt și i se pare, cu mustăcioara lui, neagră, cu buzele drepte și cu mersul iute, un fel de bărbătel puțin cam caraghios, care se supără când ea îi spune că mustăcioara îi e pusă.

Caii sunt toți patru voinici și au trapul mare. Trec repede prin satele fără ulițe și fără curți, printre bordeie, urmând făgașurile de roți și iar ies în câmp, ținând drumul cum pot, cum îl țin minte din trecut, căci în anii ceștia, un drum mare de țară chiar, e doar o direcție greu de ținut când se mai întâmplă să dai și de vreo presupusă răscruce. Altfel, e o bucurie a ochiului, căci jocul acesta al ploilor mari noaptea, și al căldurilor arzătoare, toropitoare zina, a dus la un rod îmbelșugat cum nu s'a pomenit de mult. Lamurile aurii de grâu, tălăzuite de adierea vântului, ori tarlalele de porumb cu foi puternice de un verde tare, de pe acum cât omul călare, bucură ochiul, ca și lungile șiruri de floarea soarelui, înaltă cât pomii, cu tipsiile lor galbene întoarse spre soare. Și mai e și năvala nemaipomenită pe jos, de flori mărunte și buruieni. Lamurile par pătate de sânge, atât e de mare numărul macilor; pe margine și pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie înflorită și susai. Un gorun negru și singuratec pe lângă care trec, cu trunchiul înalt și puternic, dar strâmb, urecat pe un dâmbuleț, e năpădit la poale de ventricele cu spicuri albastrii, iar printre opturile lungi de făgașe întărite cicoarea, iasomia și umbreluțele galbene de ciuboșica cucului, luptă îndrăznește cu pelinul, cu urzica, cu știrul și cu ciulinii violeți. Otrăvitor în gingășia lui gălbuie, aliorul, simțind că-i trece vremea, vine până sub roțile carelor... În zare, dincolo de lanuri, pădurile mari de stejari, arini și paltini, taie în felii cu verdea lor aproape negru, bogăția de aur și smarald a holdelor.

Poștalionul se apropie încet de dealurile care de departe, în zarea albastră, seamănă cu norii. Cu coada ochiului, Sevastița îl tot cercetează pe Nicu. Nu e în apele lui. Rămâne pe gânduri și uneori se strâmbă de parcă ar vorbi singur. Cu instinctul ei de femeiușcă, știe cât suferă, dar a'trebuin să asculte cele spuse de maică-sa, oricât de greu îi vine.

Chiar a doua zi — era Miercuri — după ce îi spusese Frusinichii despre planul lui Voinescu II, Nicu îi și trimisese acesteia un bilet dela cazarmă în care o vestea că maiorul a vorbit cu Aristia și că acesta îi așteaptă Vineri după masă, într'o cancelarie a sălii dela Slătineanu. Era o odaie mare, cu trei mese de lucru, una în dreapta, alta în stânga, față cu ea, iar a treia între acestea, cu spatele spre perete.

La una dintre mese, un tânăr scria de zor și nu se întrerupsese nici când intrară cei trei. Aristia, într'un jilt mare, dar destul de vechiu, citea o piesă franțuzească și se ridica parcă absent, zâmbind celor trei. Vorbi cordial cu cei doi bărbați, abia aruncând o privire fetei, care tremura de teamă și

nu ştia pe ce lume se află. Prin asta, el avea aerul să spuie că evenimentul de seamă era că el e vizitat de aceşti doi inşi, că se gândise la ei şi nu uitase că trebuie să se întâlnească cu ei, dar că de fată, şi la urma urmei de rostul acestei întâlniri, nu-şi mai amintea... În realitate, ochiul lui ager măsurase din clipa intrării pe uşă fata, din cap până în picioare, şi rămăsese înmărmurit de frumuseţea ei atât de tânără. Actor desăvârşit, juca acum comedia indifferenţei, ca să-şi uşureze sarcina de examinator, hotărât să admită fata, oricât ar fi citit ea de prost. Ii pofţi pe toţi trei să şadă, vorbiră apoi îndelung despre vara care se vestea bogată în rod, despre intrigile care duseseră la desfiinţarea Filarmoniceii şi despre ultimele spectacole date de o trupă de operă italiană... Pe fereastră deschisă, care da într-o curte interioară, venea ceva din larma podului Mogoşoaiei şi mai ales huraiala asurzitoare a şinelor de fier ale trăsurilor pe caldarâm. La urmă, se hotărî să examineze şi fata, aşa, cam într-o doară, arătând, cu un surâs de cunoscător blazat, că nu crede că o va putea primi la cursul său. În cei cinci ani cât condusesese secţia de teatru a Filarmoniceii, Aristia dovedise de altfel o seriozitate greu de atribuit unui fost actor, care la nevoie tot mai ureă pe scenă, dar care, cu fizicul lui „aristocratic“, îşi arăta preferinţele pentru rolul de conducător. Eroul eterist, acum om ca de patruzeci şi ceva de ani, era primit în cea mai bună societate şi nu avea în chipul lui de palicar blazat, cu ochii mari, nas puternic şi gura hotărâtă, nimic din figura tradiţională a actorului boem şi famelic.

Ii dădu fetei să citească „Sburătorul“ lui Eliade. Inima lui Bălcescu bătea să-i spargă pieptul... În schimb, fata nu avea aerul să ia în serios cetitul, simţise că alte motive vor decide soarta ei. Poate că era şi o tehnică şireată de a bagateliza un examen pe care ştia că ea nu putea să-l ia. Ceti destul de prost. Aristia îşi netezi mustaţa tunsă, cu un deget, de jos în sus, rămase un timp pe gânduri şi apoi ciocăni, cu degetele, în masă. Deşi de douăzeci şi mai bine de ani traducea, cetea şi juca uneori teatru, avea totuşi trac de câte ori ţinea să producă impresie cu orice preţ, şi acum dorea să le dea o lecţie de cetit. E adevărat că a declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate şi arzătoare ale acestui tulpure „Sburător“. Cei de faţă fură sincer uimiţi, copietorul de roluri se întrerupse şi ascultă şi el. Sfârşi teatral, adică rămânând afectat, pe gânduri, aşteptând parcă să se stingă ecoul din el.

Înainte de plecare, fata, sprintenă şi năvalnică în tinereţea ei inconştientă, îi spuse că ştie să şi cânte. O întrebă tot absent, ce a pregătit şi se îndreptă spre o pianină aşezată în colţul opus ferestrei, gata s'o acompanieze. Dar ea nu ştia decât câteva cântece de lume ale lui Anton Pann care circulau atunci, nescrise şi purtate de lăutari. Totuşi, urmărind cântecul, Aristia improviza un acompaniament uşor, cât era necesar. Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înflorată gingăşie. În clipa asta, el hotărî că ea va fi steaua trupei de comedie cu cântece, care prelungea fiinţa Filarmoniceii. Totuşi, figura lui de palicar, cu mustaţa tunsă, nu exprimă nici aprobare, nici dezaprobare. Cei trei, desamăgiţi, îşi ziseră că încercarea n'a izbutit şi Voinescu II se ridică să plece. În pragul uşii, Aristia le spuse, mai mult ca o propoziţie secundară, în timp ce-şi potriveau cravata lată de mătase neagră.

— În toamnă, mademoiselle Ceaurescu, veţi începe să lucraţi la cursul meu. Vă rog să luaţi volumele acestea de poezii, şi scoase dintr'un raft vreo patru volume, — să le citiţi şi să însemnaţi pe ele cu creion roşu, versurile care vă plac...

Frusinica şi Bălcescu au străbătut culoarul întunecat al sălii de teatru, ca într'un decor de vis. Voinescu II, înalt şi puţin cam naiv, spuse nedumerit

— Eu credeam că nici vorbă nu va fi să faceți teatru, domnișoară. Părea că nu vă place de loc.

Ea zâmbi. La cincisprezece ani era mult mai puțin naivă decât maiorul cel voinic.

Cu ce bucurie se gândea Bălcescu că vor petrece cu toții vacanța la Bălcești. Cu toții... adică, el, fetele, Barbu, Frusinica... Fata însăși, în odaia întunecoasă, lipită pe jos cu lut, culcată ziua întreagă pe patul de scânduri, rășbită de căldura arzătoare până o apucau durerile de cap, se gândea mistuită de nerăbdare.

Știa că în fiecare an mergea la Bălcești câte o lună, ca să se întremeze, că e cam slăbuță, zicea Zinca, în realitate ca s'o mai ia de lângă mama ei bolnavă. După moartea acesteia, acum cinci ani, rămânea la Bălcești luni întregi.

Acum, își zicea că va rămâne până în toamnă și tot așa se gândea și Nicu. Dar de data asta, Zinca gândea altfel. Deocamdată, făcu tot ce putu ca să-i amâne plecarea, să nu meargă odată cu cei doi. De aceea, era frământat și îngândurat Nicu.

La Dealul mare se vor opri ca să mâie noaptea la niște prieteni și rude, zapciul fiind un văr al tatălui lor. Dar mai au încă până acolo, căci trebuie să treacă gârla. Se bucură copilărește de acest drum de vară. Mai ales se bucura de obicei Nicu, fiindcă i se pare că judecă mai ușor, că se adâncește mai bine în gânduri, în legănatul trăsorii. Altădată... Acum îi lipsește ceva.

Se aud de departe strigăte și, după cotitură, când drumul iese din porumb, văd niște oameni care se îndeamnă la ridicatul poverii cu umărul. Vizitiul se întoarce, amărît, către ei.

— Conașule, am ajuns la Vadul rău și înaintea noastră e un rădvan înfundat pe care nu-l pot scoate din noroi... Rămânem acilea. Nu merg mai departe, să nu mă înfund și eu.

Satul Vadul rău e lângă râpa unui râu, în drum spre Pitești. Malul dinspre miază noapte, dincolo, se pierde scăzut în prundiș, în zăvoaic de salcie și apoi într'o luncă de tufe și de arini, pe care cade acum toată puterea soarelui lui Cuptor. Suvoiul apei lovește în partea astălaltă, în malul înalt, care s'a rupt cu timpul și se rupe mereu. Acum gârla e iute, tulbure și revărsată, cu firele ei toate crescute laolaltă, într'o singură matcă, lată, pământie și cu spinări de șuvoaie.

Tot în partea astălaltă, dar la stânga în fund, departe, dincolo de lanurile de un verde gălbui, e o pădure neagră și până la ea, risipite, unele bordee ale satului. Se vede un sat de șes, pe moșie boierească, la fel cu acelea pe care le zugrăvea, cu vreo cincisprezece ani înainte și marcele logofăt Dinicu Golescu, în scrierile sale. „Intrând cineva în acele locuri care se numesc sate, nu se vedea nici biserică, nici casă, nici gard în jurul casei, nici bou, nici vacă, nici oaie... nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului, pentru hrana lui, și în scurt, nimic, ci numai niște odăi în pământ, ce se zic bordee, unde, intrând cineva, nu are ce vedea alt decât o gaură numai în pământ, încât poate încăpea cu nevasta lui și copiii împrejurul vetrii și un coș cu nuiele scos afară din fața pământului și lipit cu balegă. Și după sobă încă o gaură, prin care el trebuie să scape fugind, cum va simți că este cineva la ușa-i, căci știe că nu poate fi decât un trimis spre „împlinire de bani“.¹⁾

Chiar lângă vad, se ridică din pământ un asemenea bordei cu sdrențe puse la uscat pe el și cu o ulcică în parul susținător al căpriorului. În

1) *împlinire de bani* — impozit în bani (nota red.)

adâncitura tăiată prin care se trece spre vad, vreo șase-șapte țărani aproape goi, uscați de soare și vânturi, acum cu picioarele în noroi până la genunchi, se opintesc din greu să scoată un pian cu coadă dintr'un rădvan mare unguresc, împotmolit. Ceașul pocnește din harapnic și strigă mânios și cam năuc.

— Hai mă, că ne apucă noaptea...

Oamenii abia își trag picioarele din noroiul ce le vine până la coapse, când se apleacă să puie umărul, și care atinge burțile cailor, de nu mai vor să tragă. De trudă zadarnică, se smucesc istoviți înlături. Elena Filipescu, proprietara pianului, într'o rochie verze, largă și strânsă sub sâni, cu capelină și *face a main*¹⁾ aleargă agitată în jurul lui, imploră anapoda.

— Cu grije, oameni buni... Nu așa... Nu așa... Ridicați-l mai sus.

Mitică Filipescu, un bărbat cam de vreo 40 de ani, puțin palid, în haine apusene, cu redingota cenușie strânsă pe talie și pantalonii prinși cu bentiță sub gheata ascuțită, privește încruntat și lovește iarba cu bastonul cu mâner de argint. Il doare frivolitatea nevestii lui. Ea vine spre el, mereu agitată, scuzându-se.

— *Je suis désolée, chéri... Je vois que c'est très encombrant... Je le regrette... Mais vous savez que je ne peux me passer de musique deux mois à la campagne.*

Mitică Filipescu, tot mai încruntat, cu bărbuța neagră tunsă scurt, ridică nervos din umeri.

— Je vous l'ai bien dit qu'il y aura de complications. Et voilà.

Elena se îndreaptă spre oamenii care au isbutit în cele din urmă să pună clavirul cu coadă pe pământ uscat.

— Enfin, ça y est. Merçi, mes chers amis. Se tot învârtește fericită în jurul pianului salvat.

Ceașul agită harapnicul, își frământă buzele înspumate, nasul bonțit, capul pătrat. Ochiul stâng îl ține mereu aproape închis. Are cisme groase în picioare, un ilic cu găetane peste cămașă. Pocnește din harapnic.

— Hai acum, săriți jos toți, să scoateți și poștalionul din noroi.

— Nene Costache, nu scoate sufletul din noi, se vaită unul dintre săteni, luând noroiul de pe el cu palma făcută ca o lopată. E om cam de 45 ani, tare brăzdat de necazuri și de boală. După nume Ion. Ion sin Firu, cum l-a însemnat omul vistieriei.

— N'ai inimă de om? Nu vezi că iar vine ploaia și trebuie să ne aducem bucatele de pe câmp acasă? Cu ce plătesc birul? Mi-a luat omul zapciului an, boii. O să-mi ia acum și iapa, strigă spre ceaș, dârz, fratele lui Ion, Toma, poreclit pandurul, cel fără o mână, prietenul lui popa Radu Șapcă.

— Și ce să facem cu poștalionul împotmolit? îl brustuește aspru ceașul.

— De o săptămână ne stă grâul secerat pe câmp. Putrezește sub ploaie. Privirea lui Toma scăpără de mânie.

— N'am ce face... Corvoada e corvoadă... Uite, na! s'a mai împotmolit o brișcă, și arată amărît, pocnind din harapnic, în susul Vadului. În poștalionul acum vopsit albastru, cu pânză alburie care coboară spre Vad, era iuncărul Bălcescu și sora lui, care zăriseră speriați rădvanul împotmolit înaintea lor. Țița tresare ametită de pocnetele de bici, de strigăte. Toma Pandurul își desface pieptul, rupând cămașa cu mâna dreaptă, pe care o mai are, și se apropie mânios de ceaș.

1) *face à main* — ochelari care nu se puneau pe nas, ci se țineau în mână și numai se duceau la ochi (nota red.)

— Omoară-ne atunci, dacă este pe omorîte... Căci și așa e vai de păcatele noastre.

Mitică Filipescu vine liniștit și palid spre ei.

— Oameni buni, de ce nu vreți să dați ascultare ceașului?

Indurerați, țărani înconjoară într'o fierbere desnădăjduită pe boier Ion, din neamul lui Firu, a pus un genunchi la pământ.

— Măria Ta, îndură-te de noi... De zece zile ne stă grâul secerat pe câmp și nu-l putem duce acasă la arie.

Filipescu îi ceartă potolit, cu privirea în pământ ca să nu se vadă că întrebarea lui nu e chiar o ceartă, ci o dorință de a afla încă odată — și din cele ce vede aci — ceea ce de altfel el știe demult.

— Nu trebuia să vă apuce ploile lui Cuptor cu grâul pe câmp. Uite cum arată iar cerul. Într'adevăr, spre apus se ridică un perete moale de nori negri, amenințători.

— Vai de noi, a trebuit să secerăm întâi grâul boierului, că altfel nu se putea, îl lămurește Toma, pe când altul dintre săteni, deșirat, Niculai Țurea, cu opinci năclăite în picioare, îl întregește.

— Să-l ducem la arie și să-l treerăm... tot cu caii noștri. Uitați, acolo, aria pe care ne-a ieșit sufletul două săptămâni. Văzându-se ascultați, sătenii se grămădesc, unii vin la un pas de boier. — Apoi să-l ducem cu carele la Turnu și să-l încărcăm pe ghimie... Și așa, în sdrențe cum e, își arată umerii încovoiați de ridicatul sacilor la schelă.

— De trei săptămâni muncim acum numai pentru boier, spune într'un clocot de mânie Toma, și în condica lui, logofătul le trece numai ca trei zile de clacă.

— Cum asta? întrebă nedumerit Mitică Filipescu, în timp ce, de o parte, Bălcescu se apropiase cu Tița și ascultau încrămeniți amândoi.

— Ei, d-voastră nu cunoașteți nartul boierilor? La ei truda de osăptămână e socotită o zi de clacă. Cine nu-l cunoaște pe boierul Medelioglu de la Vadul rău?

Filipescu, turburat, rămâne puțin pe gânduri. El cunoaște de la București numai din auzite pe postelnicul Medelioglu și știe că nici ceilalți boieri nu sunt mai omenoși. Apoi ia pe ceaș deoparte.

— Ceaș, oamenii ăștia au făcut mai multe corvezi decât cere regulamentul, de ce îi aduci tot pe ei la Vad?

Ceașul îl fixează cu ochii lui nelegați între ei, cu un soi de desna-dejde de uncaltă amărîtă.

— Boierule, n'am alții... Pe ăștia i-am prins, pe ăștia i-am adus...

— Cum, au fugit? întrebă nimit, nemaiputându-se stăpâni, Bălcescu.

— Fug și lasă totul pe câmp, când aud pe drum vreo droșcă boierească, lămurește ceașul, clătînând din capul cu căciula cât banița.

Chiar acum, vine, se apropie, tot pe drumul de țară, o butcă la care sunt înhamăți zece cai. Mai are o jumătate de poștă până la Vadul rău. Patru dorobanți călări merg la trap pe delături. Țărani care au văzut-o de departe și-o arată cu spaimă.

— O droșcă boierească. Să fugim, fraților, că e vai de noi... Și se împrăstie cu toții, gonind spre pădure, de rămân numai copiii și femeile pe lângă bordee. În butca mare, acoperită, stau cum pot, ghemuiți, cei patru boieri pe care i-am întâlnit la Vulpe acasă, căci și acum joacă cărți, așa, ca să le treacă timpul. Hurducălele butcei nu-i stânjenesc parcă, numai din când în când maiorul Lăcusteanu strigă la surugii.

— Mai ocolește glodurile, mă vită, nu dormi pe capră.

Cât vezi cu ochii, îi întovărășesc tarlalele de porumb, pe care ploile și căldura din Iulie le-au ridicat mai mult de cât un stat de om, și căpițele de grâu, mici, așezate ca niște urși culcați pe miriști, dar numai pe locurile boierești sunt acum înălțate șirele înalte de paie de după treerat. Butca trece cu vuiet chiar pe lângă urcușul de paie al uneia, care crește treptat. Băl-Ceaurescu privește șira de paie și cântărește rodul care a fost.

— S'au făcut bucate anul ăsta la Medelioglu, nu glumă...

Căci pe toată întinderea, când nu vezi chiar satele prăpădite, e într'adevăr un belșug, o binecuvântare de aur mult, venind din acel joc nimerit al ploilor noaptea și al dogoarei de zi, dar care tocmai prin asta lovește în clăcași, în loc să-i ajute, căci ei nu au putut să-și strângă bucatele de pe câmp până acum, și astfel noaptea le scutură ploaia, iar ziua umedă le încinge căldura.

Dar să ne întoarcem la Vadul rău.

— Poștalionul ăsta care a venit în urmă poate întoarce? întrebă Dumitru Filipescu pe ceaș.

— Apoi io zic că da! E mai ușor, că nici n'a intrat de tot în noroi, răspunse ceașul, care are ceva în el dintr'un vâtaf de șatră țigănească. Bălcescu, care privise mai de departe, întrebă așa într'o doară, căci știe răspunsul.

— Ceaș, nu se poate trece?

Acesta își bate luatea cismeii cu coada harapnicului.

— Înainte de trei zile nu, boierule. Intr'adevăr, jos în râpă, râul umflat de ploi a crescut turbure peste prundiș, până în zăvoi, din mal în mal.

Mitică Filipescu nu vede nici el altceva cu putință și se apropie foarte politicos de Bălcescu.

— Domnule iuncăr, vreți să ne întoarcem cu brișca d-voastră o jumătate de poștă înapoi, la conacul unui prieten al meu? Cred că ne va primi bucuros. Când vede supriinderea lui Bălcescu, se înfățișează.

— Eu sunt căminarul Dumitru Filipescu, și întregeste arătând spre pian, — dumneaei este soția mea.

La auzul numelui, Bălcescu a tresărit și pe urmă a rămas încrămențit. Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un surâs.

— Da, se poate, și se prezintă ofițerește. Eu mă numesc Niculae Bălcescu și cu mine este sora mea, Sevastița Bălcescu, la care prezentare Sevastița, ca o fată de 17 ani ce e, într'o rochie ușoară de vară de organdi alb, căci fetele de 17 ani nu țin socoteală de drum, se înclină într'un soi de reverență care e departe de cele protocolare. Filipescu se întoarce spre ceaș și spre sătenii care așteptau.

— Oamenii să întoarcă brișca domnului iuncăr... și apoi pot să plece la rosturile lor...

— Să trăiești, Măria Ta, să-ți dea Dumnezeu tot după inima dumată, strigă Ion sin Firu, bucuros, și după el e un murmur de recunoștință al sătenilor care pleacă să-și strângă grâul de pe câmp. Bălcescu, plutind parcă pe altă lume, se apropie tulburat de Filipescu și îi spune cu ochii calzi de admirație.

— Domnule căminar, îmi cer voie să vă spun că vă cunosc prea

bine după nume. Știe toată țara că sunteți întâiul român care și-a luat doctoratul în drept la Paris... Și mai știu și altele.

Nu știa chiar toată țara, dar câțiva tineri tot știau despre acest boier de neam, plin de inimă. Elena Filipescu, care se apropie, ia de mână pe Tița, cu un aer protector, și o măsoară din cap până în picioare.

— Mais vous êtes charmante, Mademoiselle... Vous êtes presqu'un enfant...

Tița e fericită și încurcată, dar nu prea are curajul să vorbească franțuzește, n'a vorbit decât cu Costache și cu verișoarele ei, căci Nicu deși le învâta franțuzește, spune că e maimuțarie să vorbești alte limbi în casă.

— Je parle très mal français. Je ne peux pas.

Mitică Filipescu se îndreaptă spre o bătrână uscată, cu orbitele rotunde, osoase, care pune un petec la o cămașă ferfeniță, în fața bordeiului. Lângă ea sunt și alți doi copii, golași de tot, cu burțițele umflate și brațele ca niște bețe.

— Ascultă, bătrânico, nu ai pe cineva, vre-un bărbat, să păzească, o noapte-două, clavirul ăsta? L-oi cinsti cum se cuvine. Chiva, așa se cheamă bătrânica, e însă oricând gata la vorbă lungă.

— Apoi, Marin, fii-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. Poate că dacă o veni Ilie dela arie, că e dus la muncă.

Filipescu întreabă, scotocind cu bastonul iarba crescută pe bordei.

— Marin e tatăl copiilor? De ce, e bolnav?

Chiva se întrerupe iar din cârpitul sdrenței, care ar putea fi cămașă, elatină din cap și pe urmă răspunde, găsind totul parcă așa de firesc, că nici nu-și poate închipui că ar putea să fie altfel.

— Păi dacă a fost fugar?... și-și strânge gura punga, ridicând din umeri. Da'copiii sunt a lui Toader, da' Toader s'a înecat la Turnu când descărca grâul boierului. Cuprinde aerul cu mâna ca o gh'ară, moale, explicativ, și spune într'o șoaptă de prisos. S'a rupt malu' și a căzut în bulboaca Dunării cu car cu tot, când ducea grâul la ghimie. Apoi se uită în gol, tace și oftează.

Bălcescu, care tot timpul plutise ca pe altă lume, turburat de întreruperea aceasta, întreabă nedumerit.

— Cum a fost fugar?...

— Păi, a vrut să fugă din sat... Că era în vorbă cu o fată din Chitia, și a fost carevasăzică fugar, dar acum își scuipe bojocii în bordei...

Povestea lui Marin și a Frusinei, pe care o știe Chiva, este un fapt petrecut de sute și poate de mii de ori în acea vreme, trăit în deosebite variante de către clăcași sau de robii țigani... Din ce spune bătrâna știrbă dar foarte vioaie, și cu ocoluri în șirul vorbelor, el vede aeeva, în culorile Sburătorului lui Eliade și ale întâilor noștri poeți, întâmplarea de la Vadul rău.

★

Seara, sub văpaia moale a lunii, doi îndrăgostiți stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.

— Dacă ți-i frică de tată-tău să vii în sat la mine, hai Frusino, și-om fugi în lume. Să ne pierdem urma...

Fata, cu cap rotund și ochi mari, speriați ar primi...

— Dar să fie departe... Marine, să nu ne ajungă nici tăicuțu, nici boierul tău... că-i vai de noi...

— Nu rămânem în Vadul rău... nu. Te duc spre munte, pe Argeș, în sus, acolo nu ne ajung nici tată-tău, nici dorobanții stăpânirii.

★

Și iată că pe Argeș în sus, sub cetatea dela Posada, unde Marin s'a dus să se facă tăietor de lemne, apar doi dorobanți călări, cu un vechil, călare și el. Când ajung lângă ceata de tăietori de lemne, vechilul le face semn.

— Veniți după mine, că vi-l arăt eu... Și apoi, arătându-l în poiană — uite, ăsta-i fugarul... Marin a simțit și a vrut să fugă, dar dorobanțul în fuga calului îi aruncă un laț în jurul trupului și-l smucește înapoi.

— Ce? Credeai că scapi? Ești clăcașul fugit de pe moșia boierului Medelioglu, nu? Hai acasă... Și întorc caii trăgând omul după ei.

În sat, acasă, Marin este spânzurat cu mâinile de un pom și bătut în fața obștii, adunate cu sila. Boierul, mic, uscat, stă în cerdac, pe o laviță, turcește, și privește încruntat. Vătaful dă lovitură după lovitură, cu gârbaciul, în omul desghiocat parcă, și-l îndeamnă amarnic să spună:

— Zi: „cine o face ca mine, ca mine s'o pătească“...

Marin murmură, strâmbându-se înjunghiat de durere.

— Cine o face ca mine... ca mine...

— Mai tare, să spună asta după fiecare lovitură, strigă mânios Medelioglu, și-și plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sunt înspăimântați sau nu.

Chiva adăugă, sfârșind povestea atât de la fel cu altele, ca o taină, în șoptă, dar mai mult din îngânarea povestirii.

— Noaptea, turnau apă rece pe el, în coșar, ca să înghețe... Că era ger, în luna lui Ghenar.

Bălcescu, uimit, nu pricepe nimic.

— Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcașii se pot muta de pe o moșie pe alta.

Dumitru Filipescu i-a pus frățește mâna pe umăr, îi surăde cu amărăciune, lovește cu bastonul o tufiță de pelin, apoi se întoarce într'un gest hotărît cu fața spre el și-i prinde privirea în ochii lui, mari, verzi, cu sprâncene negre.

— Și sclavii la romani se puteau răscumpăra, însă numai în principiu... Incordarea din el s'a înmuiat, clatină din cap și-i spune simplu, cu o amărăciune scăzută, bătând-l pe umăr: Un clăcaș n'are cum să se elibereze în fapt. Dar ia privește... și arată surprins spre drumul noroi.

A sosit acum la vad și butca boierului Vulpe și a și pornit cu îngâmfare pe lângă poștalion spre apă, dar este limpede că nu va putea trece de rădvanul lui Mitică Filipescu.

Cei dinăuntru înțeleg în cele din urmă că trebuie să scoboare. Barba lui Cantacuzino apare în ușa butcii, de unde el privește încruntat. Nu e altceva de făcut. Vor fi toți patru scoși pe rând din butcă și purtați pe brațe și pe umeri ca să nu se umple de noroi, de către sătenii amărâți că nu apucaseră încă să plece.

Vulpe baremi, nici pe brațele lui Ion sin Firu și ale lui Tudose care-și căutau cu greu sprijin picioarelor în noroi, nu s'a trezit... Gâtul îi e moale, ca la o găină beată, barba i s'a ghemuit pe gură. Dar Cantacuzino și ceilalți, după ce au fost puși cu greu pe uscat, și-au regăsit ifosele boierești și nici nu ascultă pe ceaușul care se văicărea desvinovățindu-se, desnădăduit.

— Boierule, n'am oameni, n'am pe nimeni, păcatele mele..

Cantacuzino, senin și cu un nemaivăzut dispreț, face un semn moale.

— Până în două ceasuri, butca să fie trecută dincolo...

— Boierule, nu pot găsi un om măcar...

Lăcusteanu se revoltă milităros.

— Mă vită... știi tu cu cine vorbești?... cu marele vornic Constantin Cantacuzino, directorul Departamentului Administrativ.

Ceașul, îngrozit, se face una cu pământul.

— Aoleo... vai de copiii mei...

— Pe acest netrebnic să-l legați de roata butcii și să-l țineți acolo în noroi, până se adună oamenii. Dorobanții să caute locuitori prin ascunzișuri și să-i aducă aici, oricare ar fi ei, continuă moale Cantacuzino.

Lăcusteanu, cu experiență de militar explică dorobanților.

— Să se puie trunchiuri drepte, de arini în cruce, ca să faceți o plută... pe urmă oamenii pun butca pe ea și o ridică pe umeri până dincolo.

Dorobanții aleargă de o oră prin satele vecine spre pădure, dar nu găsesc decât într'un ascunziș, vreo doi feciori de săteni pe care îi aduc legați și țârâți de mâini, cu picioarele goale scortoșate, peste miriști. Sunt aduși și ei lângă acei șapte, opt de mai înainte. Toma Panduru scrâșnește din dinți. Ion se scarpină amărît în cap.

— N'am avut noroc și pace...

Toma, fierbând mereu, lovește cu piciorul într'un popândac și scuipă mânios.

— Suntem niște viermi ai pământului și pace, apoi se întoarce spre ceaș. Ce ne mai ții aici degeaba? N'ai să ai oameni nici până mâine. Dă-ne drumul.

— Să nu mă înveți tu pe mine ce să fac, și-l atinge cu coada gârbaciului. Atunci sare Tudose cel negricios și îndesat, feciorul lui Toma.

— Nemernicule, dai într'un pandur?...

Ceașul îl privește uimit de îndrăzneala lui și rânjește acru.

— Pandur? — ei și, ce-i dacă a fost pandur? E scutit de corvoadă? Nu... Și apoi să ții minte că am eu și eu tine o vorbă, după ce pleacă boierii ăștia.

Deasupra vadului, pe covoare așternute jos, și pe perne, boierii joacă mai departe cărți, iar dorobanții le aduc gustări, vin, cafele. Toți beau vinarsul, rachiul cu tărie de caise, din acelaș pahar și mănâncă cu mâinile, altfel cu multă distincție. Vulpe adoarme însă mereu, prăbușit cu picioarele încrucișate sub el. Cantacuzino își gustă încet cartea și așa, peste umăr, strigă la dorobanț.

— Mă... ciubucele! Apoi pune jos anunțând 200 galbeni. Lăcusteanu aruncă amărît cărțile pe măsuta scundă de abanos cu trei picioare de-o palmă abia.

— Nu...

Băl-Ceaurescu însă e nervos, crede că are carte, își scutură barba nu prea mare, împărțită în două.

— Mai dați mi și mie, cincisute. Și își plimbă limba peste dinți, căci știe el ce știe. Cantacuzino, socotind că nu mai sunt alții în joc, se pregătește să ceară, dar Vulpe, vorbind pareă prin somn, și neștiind că au trecut peste el, îl întrerupe.

— Am dat... Marele vornic e încântat că mai are astfel un mușteriu păgubaș, în timp ce marele logofăt aruncă scârbit cărțile și se înfurie pe dorobanți.

— Ce fac dobitocii ăia? Ne mai țin mult aici?

Cantacuzino se uită mirat la el, dar e bucuros că a scăpat de unul tare, și acum se întoarce sigur de el către Vulpe.

— Ce faci, boierule, dai încă opt sute?

Vulpe, ca prin vis, după ce s'a uitat cu ochii împăienjeniți din nou la carte, spune într'un sughiț.

— Ahâ...

Marele vornic, sigur de el, pune cartea în evantaiu pe măsută.

— Ei, ai pierdut, și îi râde în nas, începând să adune banii.

Dar Vulpe, cu un fel de râgâit, pune și el moale, și tot moțâind, cartea pe masă, carte mult mai mare.

— Ahâ... care acum înseamnă pe dos decât adineaori, adică: ba, nu. Și adună cu degetele resfirate banii...

— Parcă e un făcut, ăsta și când doarme câștigă, isbucnește furios vornicul. Dar iată că trec pe lângă ei, spre râpa râului, Elena Filipescu, atrăgătoare în capelina ei de călătorie și Tița Bălcescu, în rochia învoaltă de organdi alb.

— Cred că brișca a fost întoarsă, ma chère, și vom pleca numaidecât.

Cantacuzino le privește lung, își mângâie barba, și face semn doro-banțului care tocmai aducea un rând de cafele, să vină după el.

Se apropie apoi galant și salută cu un gest de „grand seigneur“.

— *Madame, permettez-moi de vous offrir dans ces parages, une tasse de Mocca. A vous et à votre jolie compagne... Mon nom est Constantin Cantacuzène* — „Mocca“ vine pe drumul Vienei, dar înseamnă tot cafea.

Elena a rămas locului, o clipă surprinsă... Pe urmă mulțumește, înclinând ușor din cap. Iar Tița nu pricepe nimic. Cafegiul pornește după ele, cu cafelele pe tăvița de abanos. Ceaurescu salutase și el, dar e mai preocupat acum de joc și-i face semn, să vie, lui Cantacuzino care, încercenit pe loc, privește mereu încântat și cunoscător, după femei.

— Hai, boierule, că e rândul dumitale să faci cartea. E hotărât acum să câștige și trage îndârjit din ciubucul pe care i-l întinde, aplicându-se, ciubucii. Lăcusteanu își răsucesce mustăcioara întoarsă în sus și-l lămu-rește disprețuitor pe Cantacuzino care s'a așezat și face cartea.

— Este nevasta căminarului Mitică Filipescu. Il văzui și pe el pe aici. Urzește să răstoarne pe Vodă Ghica, să facă răpublică. Dar spre mirarea lui, marele vornic l-a ascultat cu interes, rămânând pe gânduri.

— De unde știi că vrea să ranverseze pe Vodă?

— Am cam mirosit noi ceva...

Vulpe, trezit din somn de această știre, pare și el nespus de interesat.

— Umblă să răstoarne pe Vodă?

Dar Lăcusteanu i-o întoarce tăios, cu dispreț pentru „complotiști“.

— Asta s'o creadă el...

Vulpe clipește din ochi, ispitit, îi tremură barba de tap, care era stufoasă pe vicmuri, lasă puțin capul pe umărul stâng și întreabă cu glas sonăit și dulce.

— Și ce e rău, Grigoriță?

— Umblă acum după scaunul domnese, nene Alecule? îl înțepă acru Ceaurescu, făcând cărțile.

Puțin cam ramolit, puțin cam șiret, dar știind ce vrea, Vulpe nici nu-l privește și mormăie ca pentru el.

— Ei, parcă voi nu vă gândiți totă ziua decât la asta? Il arată cu cartea pe Cantacuzino. Uite, Costache ăsta, atât așteaptă. Cât despre tine... ei, dar vorba e că niciun boier nu vrea să audă de un Ceaurescu domn.

Vel logofătu! își trănesteșe ișlicul furios de pământ, și flierbe de mânia.

— Nu vor să mă vadă boierii domn? Ai? După câte am făcut eu pentru ei, ca secretar al comisiei Regulamentului?! Ei bine, o să le plătească Dumnezeu după inima lor, că sunt răi și nerecunoscători. Auzi, după atâtea drepturi cu care i-am captușit? Că i-am scutit de orice bir și de miliție? Țăranii fac și clacă, plătesc și toate birurile, fac și toate corvezile, și acum merg și la miliție, dacă n'au bani să puie om în loc. Iar boierii, nimic... Și acum iată-le recunoștința.

— Așa a orânduit Dumnezeu... că dacă Dumnezeu ar fi vrut ca țăranul să nu plătească bir, să nu muncească la corvezi și să nu facă nici clacă... nu-l făcea țăran... închee Vulpe, înțelept și fonf.

— Nu mă vor boierii domn, ai? isbucnește din nou, acru, Băl-Ceaurescu.

— Nu vă supărați, boierilor... Da' e știută vorba veche. Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor. Mai bine jucați aici... și maiorul Lăcusteanu pune banii jos. Toți rād de gluma potrivită.

— Ne-o spuseși dela obraz, porcule... îi rânjește prietenos Vulpe... Da' să știi, mă, că tot eu te fac polcovnic.

Pentru ca să devie cândva polcovnic, se tot vără Lăcusteanu în partidele de cărți boieresti, unde numai marea lui iscusință la joc îl face pe el, mult mai sărac, să scape cu fața curată, fără pagubă.

Ciugulindu-și cu gingășie barba, Cantacuzino se întoarce spre el în timp ce joacă, rācāit mereu de ideia de domnie.

— Cheamă-l pe Mitică āsta, Filipescu, adă-l aici la noi. Mai schimbăm câte o vorbă.

Dar Lăcusteanu se ridică tanțos, mândru de uniforma lui de maior, nou făcut.

— E sub demnitatea mea de ofițir să stau de vorbă cu un complotist.

Se privesc toți, mirați de îndrāsneala lui de a da lecție de demnitate marelui vornic, dar nu de tot surprinși, căci îl știu sanchiu și militāios.

Ceaurescu își scarpină barba împărțită în două, nedumerit ce carte trebuie să joace și se întoarce către Vulpe.

— Mitică Filipescu? Nu ți-e rudă, nene Alecule?

Vulpe, care parcă adormise iar, se trezește și deslușește, după ce a priceput în sfârșit, despre ce este vorba.

— A, despre Mitică Filipescu e vorba? E o rudă mai așa și face un gest disprețuitor... Nu vorbim. Să nu-l chemați aici, că e în stare să nu-mi sărute mâna... și-l plesnesc cu ciubucul.

Soarele începe să scapete... Verdele pădurilor, tot mai negru, verdele acum albăstriu al lanurilor de porumb, galbenul miriștilor și al sirelor de paie par scāldate într'o lumină tare, aurie... Numai spre miazănoapte dăinuie mereu niște încălecări de nori grei ca niște culmi lānoase, negre.

— Mă, mult mai stām aici?... Ce fac netrebnicii aceia? Nu aduc oameni, întreabă Cantacuzino, apelpisit, către oamenii lui. Sare speriat un dorobanț slugarnic.

— Acum, Măria Ta.

Dar oamenii sunt greu de găsit. Dorobanții nu prea pot pătrunde spre ascunzișurile din pădure și tārāse după ei doar opt, nouă inși, nenorociți, găsiți la întâmplare, care calcă de parcă ar fi beți, cu picioarele goale și însāngerate prin miriști, mānați de dorobanții cālāri, cu gārbaciul.

Boierii sunt acum încordați la joc, fiindcă li se pare la fiecare că de data asta are carte. Se iscodesc bănuitori, nervoși. E o „întālnire“. Fiecare crede că va da o lovitură, în această partidă „de pomină“.

Lăcusteanu pune turburat banii pe masă.

— Trei sute.

Ceaurescu își ciupește nervos barba nelămurită, sare și piper.

— Și mie cinci sute. Pune crispat două pungi jos.

— Este, mormăi cel de al treilea, Vulpe. Și pune și el pungile jos.

Cantacuzino cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor, apoi hotărât, pune patru pungi jos.

— Și mie o mie.

Văzând cum stau lucrurile, Lăcusteanu, care face o adevărată acrobatică să joace între oameni atât de bogați, aruncă jos cărțile, amărît, căci înțelege că toți ceilalți stau mai bine ca el și nu ar putea ține întrecerea smintită.

— Nu.

Vel logofătul se gândește turburat și foarte încruntat. Așteaptă câteva clipe, mai privește la ceilalți doi, căutând să le citească în privire și apoi spune cu o voce nesigură.

— Și mie încă o mie cinci sute...

S'a făcut liniște încrâncenată.

Vulpe așteaptă să vadă jos banii ceruți de Ceaurescu, și când vede că acesta nu are bani, întreabă fonf, dar batjocoritor:

— Pe ce jucăm, pe fasole?

Vel logofătul e foarte încurcat, își întoarce barba de jos în sus, se frământă.

— Pun Vasilăii de Sus pentru patru mii de galbeni.

— Câte familii de clăcași are? vrea să știe, bănuitor, Vulpe, trezit acum de-a-binelea, dar tot fără dinți.

Ceaurescu, încurcat, ocolește întrebarea.

— Are șapte mii de pogoane, pământ ca pâinea.

Banul trage întăritat și jignit din ciubuc...

— Mă, Ceaurescule, mă, pe mine, vulpe bătrână, umbli tu să mă prostesti? Ce să fac eu cu pogoanele tale? Mie îmi trebuie țărani, mă, nu pogoane.

— Are optzeci de familii de robi.

— N'am nevoie de țigani... Nu știu să muncească la câmp.

— Am între ei șapte scripcari și zece fierari de îți pot drege și pistoalele.

— Îți iau țiganii osebit, cinci galbeni de cap, fără muieri.

Vel logofătul parcă are un cuțit între umeri, e îngrozit că ar putea totuși pierde. Se mai uită la carte, își ciupește mereu din barbă și încearcă.

— Ziceam că...

Vulpe, acum împăciuitor ca viers, dar altfel aprig, își încrețește figura de țap într'un zâmbet.

— Mă, pentru patru mii de galbeni, adu jos Dalota mare... Dalota mare, băiatule.

Ceaurescu trănțește pe masă indignat, uluit, ciubucul, care cade în iarbă.

— Dalota mare, cu trei sute de familii de clăcași?

Marele ban se arată sfătos, împăciuitor și darnic.

— Ei, hai, dacă pierzi, îți dau eu dela mine opt mii de pogoane pe degeaba, lângă Siobozia...

Celălalt se frământă, neștiind ce să facă.

— Nu-mi trebuie... Ce să fac eu cu bărăganul ăla, cu oameni sloboziți?

Cantacuzino și Lăcusteanu privesc, interesați acum de joc și ei. Bătrânul așteaptă, dar e neînduplecat, iar celălalt se frământă mult, se uită din nou la carte și pe urmă spune cu fălcile aproape încheștate.

— Am dat..

Vornicul, care bănuise că va fi o mare încurcătură, aruncă jos cărțile căci înțelege că trebuie să fie cel mai slab.

— Hai să plecăm de aici, că m'am plictisit. Și începe să-și pieptene barba cu pieptenul de fildeș încrustat cu diamante. Se ridică apoi, strigând: Unde-s oamenii, mă?

Vulpe, când vede că omul lui a dat, ține să precizeze ca să nu fie ceartă apoi.

— Va să zică trei sute de familii?

— Trei sute de familii... Ce ai? întreabă celălalt, nerăbdător.

— Uite... și Vulpe îi arată cu o perfidă gingășie cartea. Ceaurescu, când vede că a pierdut, se ridică scuturat de furie, aruncă jos cărțile și calcă pe ele.

— Hai să plecăm că locul ăsta e spurcat. De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanț cu corvezile?

Un alt dorobanț, parcă cel mai slugarnic, își dă cu părerea.

— Nu se pricep să adune oamenii. E unul și aici în bordei.

— Lasă-l, că ăla e bolnav rău, lămurește alt dorobanț mustăcios.

— Ce bolnav? urlă Ceaurescu, mânios. Scoate-l de acolo. Nu-i cunoașteți pe țărani... Sunt niște trântori... Să-l încerce Nae cu gârbaciul.

Vin dinspre râpă, pe iarba bătătorită și trec pe lângă bordei, vorbind, Bălcescu și Mitică Filipescu, care păreau prinși într-o discuție temeinică. Auzind de gârbaci, se privesc unul pe altul, încremeniți. Cantacuzino se întoarce, mângâindu-și simandicos barba și întreabă nedumerit.

— Cum îi încerci cu gârbaciul?

— Am eu un metodicon de a ști când un clăcaș e bolnav ori nu. Ii arde vâtaful una cu gârbaciul. Dacă fuge, e sănătos și trebuie decisă meargă la muncă; dacă nu poate fugi, ei, și aci boierul face cu mâinile moi un gest concesiv, vezi, înseamnă că e bolnav și poate să rămâie în bordei.

Bălcescu tresare, înfiorat. Toată tinerețea lui, toată nesfârșita lui sete de dreptate se întoarce în milă și revoltă. Nu mai poate judeca și își strânge crâncen pumnii. Toate privirile sunt îndreptate spre bordei, de unde dorobanții scot o umbră de om în sdrențe, alb ca de ceară, scheletic, pe față i se scurge o barbă rară, jilavă. E Marin, care a fugit din sat pentru o fată și acum nu mai e în stare să se ție pe picioare, măcinat de boală.

— Nae... adu gârbaciul... poruncește Ceaurescu, cu voce moale, fără milă și liniștit. Bălcescu tremură de mânie. Iși frânge pumnii, așteaptă încleștat. Cantacuzino, după ce bea din paharul adus de o slugă, asvârle cu dispreț o vorbă de milă.

— Dă-l dracului, boierule. Nu vezi că e cu un picior în groapă?

Elena și Tița, care veneau mai în urmă tot dinspre râpă, simțind că se întâmplă ceva, se apropie și ele, întrebătoare. Ceaurescu, plictisit de ceeace socote el că sunt farafastăcuri, își ciupește mereu barba, disprețuitor.

— Ei... dacă faceți mofturi de astea, cine vreți să ne scoată butca din noroi? Și către dorobanț: Arde-l.

Dorobanțul ridică biciul, dar în clipa aceea, Bălcescu dă un strigăt de furie și de răsvrătire.

— Lăsați-l în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui, dacă e neapărat nevoie de el...

Toți privesc încremeniți. Nu le vine să creadă urechilor. Elena face ochii mari, iar Sevastița tremură, speriată. Dar, de lângă bordei, Lăcusteanu isbucnește violent și autoritar.

— Iată cine răzvrătește țara...

— Dacă domnișorul acesta vrea să pună umărul la roată... faceți-i pe plac, și vocea lui Ceaurescu se face acrișoară.

Bălcescu, clocotind, își aruncă centironul și mundirul de pe el.

— Acum, pe loc... Dacă nimeni nu mai cunoaște omenia...

Asta nu poate admite însă Lăcusteanu, care sare speriat, fiindcă el e numai un boier de mâna doua, și deci e foarte zelos când e vorba de drepturile boierești. Se întoarce hotărît spre marele logofăt.

— Arhon boierule, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune. Și privește lung, disprețuitor, pe tânărul iuncăr. Un fofârstoc fără minte.

Cantacuzino măsoară cu înțeleș amenințător pe Mitică Filipescu, care privea și el revoltat, dar, mai matur, se stăpânea, și își strângea tăcut pumnii.

— Nu e el vinovat. Sunt alții care îl îndeamnă...

Toate privirile se îndreaptă spre boierul care, cu bărbuța dreaptă, neagră, aproape albăstric, cu privirea tăioasă, înfruntă liniștit, dar dârz, privirea marelui vornic. Lăcusteanu s'a aplecat, a cules de pe jos mundirul și i-l aruncă înapoi lui Bălcescu.

— Nu-și dau seama ce vor... Apoi se uită mânios la cei doi și îi amenință cu mâna întoarsă. Eu una vă spun... Băgați-vă mințile în cap... că de nu, la ocnă putreziți.

Soarele cade roșu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s'a înegurat ca o umbră, dar e tivit acum cu aur, narâmziu. Rezele lui arzătoare încă, se întorc de peretele de nori negri, căptușit cu caie de lână, fumurie, care a crescut mereu, mai strălucitoare.

Cei patru din neamul lui Firu

Alde Firu n'au scăpat decât cam cu un ceas înainte de miezul nopții, goniti de ploaie. Înainte însă de a începe să toarne cu găleata, dorobanții aduseseră o altă butcă pentru boieri, care s'au întors astfel din drum, lăsându-i și pe ei slobozi să plece la bordeie. Ca vai de ei, ruți de oboeală, cu noroiul curgându-le pe ismene, pe picioare, văzând cum încă se mai scutură snopii lor de grâu risipiți din clăițe, și știind bine că nu vor scăpa de mucegai, s'au lăsat spălați pe față de trâmbele ploii care cădea pe ei și și-au adus sdrențele murdare de noroi, cum au putut, aproape goi. S'au oprit totuși, lângă pădure, în margine, la bordeiul lui Toma care e cam departe de sat, unde vor mânea, noaptea. Sunt aci mai aproape de bucatele lor, prăpădite pe câmp și vor încerca la noapte, după ce vor dormi un ceas, două, să mai împrăstie grâul iar, și să-l întoarcă încă odată, cu nădejde, că după ce s'o svânta azi, nu va mai ploua iar mâine noapte. Măcar să scape paiele, oricum. Acum stau în jurul ceaunului afară, în fața bordeiului și îmbucă boțuri de mămăligă cu ceapă și ciorbă de ștevie. Astat ploaia și a răsărit luna printre nourii negri, mânati acum tot mai mult spre miază-zi. Câteva stele ard în cerul umed încă, în aer e o reveneală caldă și se simte parcă răsuflarea puternică a pădurii, a ierbii și a celor câțiva duzi și corcoduși din jurul bordeiului, cărora le prierste de minune soarele toropitor ziua și ploaia potop noaptea. Au să se facă poate și multe zarzavaturi. Porumbul a trecut cu mult de un stat de om. Are să dea și el rod îmbelșug. Toma a rămas pe gânduri.

— Da, e bine pentru porumb, Ioane, dar vor putrezi știuleții la toamnă pe coceni, căci nu ne va lăsa Medelioglu să-i ridicăm decât după zilele lui

de clacă... Un an bun ca ăsta nu s'a pomenit de când mă știu eu; cum vezi, însă, an bun, an rău, pentru noi tot una e... Nu ne alegem cu nimic, și, cu mustața strâmbă de silă, împinge strachina cu ciorbă de ștevie din care scot toți, cu linguri greoaie de lemn.

Tudose, fecioru-său, care pusese ceaunul pe bordei, se întoarce hotărît.

— Eu la noapte plec în lume!

— Dece mă, băiețăș? îl întreabă unchiul său Ion, care e atât de ciupit de vărsat că i se vede și la lumina slabă a focului ciuruiala obrazului scofălcit. Dece să pleci, mă?

Tudose nu e un băiețăș. E drept că nu e înalt, însă e bine făcut, îndesat, și ridică sacul de cinci mertici cu o mână, pe schela dela Turnu. Mulți își mai aduc aminte de isprava lui de la București. Dar are un zâmbet de copil și o mustăcioară neagră care înșeală. Mor fetele după voinicul acesta negricios, și nici văduvele nu-l dușmănesc.

— Mi s'a urît cu atâta clacă. Și pe urmă mi-e teamă de ce coace Costache Chioru... M'a amenințat și astăzi... ăsta nu se dă înlături dela nimic.

Ion, cu fața parcă strâmbă de amărăciune, se întoarce spre el, nedumerit.

— Și unde ai să fugi, nenorocitul? Dacă te prinde? N'ai văzut ce pătesc cei fugiți? Vrei să putrezești de viu?

Tudose, căruia îi strălucesc ochii negri la lumina roșcată a focului, trănțește în silă obielele întinse pe bordei.

— Mi s'a urît... Am să-mi pierd urma în București... Ori dacă nu, mă spânzur.

Toma se uită cu amărăciune la sdrențele puse la uscat pentru mâne dimineată, care nici nu se vor sbici măcar. Vor pleca încă la noapte la muncă cu ce-o fi pe ei, fiindcă stelele sunt tot mai vii pe cerul umed. Nu-i pare rău că-i pleacă feciorul. Ba dimpotrivă.

— O găsi el unde să se ascundă... Mai bine că pleacă... Oamenii au început să găsească acum de lucru prin fabrici... pe la cărămidării... Sunt dela o vreme multe clopotării și tăbăcării mari, cu sute de calfe. Li ascund și jupânii, că au nevoie de ei. Așa, poate scapă de clacă, cine știe... Feciorul lui văru Niță e la o fabrică de vopsit tistemele și broboade de mătase... la Mărcuța, lângă Dobroești.

— Mă frate, se înfurie Ion. Așa ai fugit și tu în 21, să faci revoluție cu Tudor din Vladimiri, pe urmă cu Magheru ăla... Peste șapte ani, te-ai întors fără o mână și cu un ochiu stricat, dar de clacă tot n'ai scăpat...

Toma închide necăjit ochiul care-l cam supără și joacă în palmă un cărbune luat cu mâna ca să-și aprindă țigarea, mai mult iarbă uscată, răsu-cită de Tudose, pe care o bea în loc de tutun. Țigarea s'a aprins și scoate scân-tei că hârtia e proastă, adunată din gunoiul de la oraș.

— Nu-i nimic, n'am scăpat în 21, n'am scăpat în 28... o să scăpăm poate la anu'. Numai să nu ne lăsăm... Ai văzut tu pe feciorul ăla de boier, care a sărit pentru noi? O să mai auzim noi de el... Li aflai numele dela suru-giu. Il cheamă Niculache Bălcescu.

Tudose, care intrase în bordei, s'a întors îmbrăcat cu niște hanțe mai acătării, cu cămașa de duminică și are opincile pe umăr. Se îndreaptă spre feciorul lui Ion, un flăcău cam prea înalt și năsos, ca și tată-său.

— Hai, vere Simioane, și tu cu mine... Fugi de Costache... Dar văru' Simion, flăcău isteț, deși nu prea stăruitor, căruia îi place și gluma și mai ales îi plac fetele, se codește...

— Și Chiva? În toamnă, de s'o face porumbul măcar, mă însor.

— Atunci rămâi lângă opreagul Chivei... Eu am plecat...

L-au petrecut toți trei până la marginea satului, de unde el a luat-o furișat, prin tarlalele de porumb, alunecând cu picioarele goale prin noroaie și băltoace. Cine să umble pe câmp acum? Ceilalți, întorși, ațipiseră în ghemuiți în bordei, că afară pe jos era prea mare umezeală, când a venit Costache cu patru dorobanți, toți călări. Au bătut în beșica din fereastră și cum oamenii sforăiau de trudă, au bătut și cu picioarele în ușa bordeiului.

— Toma, unde-i Tudose, fiu-tău, că am venit să-l luăm la oaste?... Ieșiți afară... hai... Mai repede, nu vă mai codiți atât.

Oamenii au ieșit din bordei, cu somnul stricat și cu ochii cârpiți, dar când au auzit de oaste au sărit în sus.

—Nu e acasă. Du-te și-l caută.

Costache întoarce capul furios spre Toma, care se simte toropit de mulțumire că fiu-său a avut gândul bun să fugă chiar în noaptea asta.

—A fugit? Bine. Atunci îl iau pe Simion, că și el are anii...

Simion a încercat să fugă, dar n'a făcut câțiva pași că l-a și ajuns arcanul dorobanțului, cuprinzându-l ca un șarpe... Leanca, mumă-sa, care știa că ei vor dormi la bordeiul lui Toma, tocmai venea să aducă niște mălai de acasă, și aleargă acum după cel prins, sguduită de plâns.

— Băiatul mamii, băiat...

Și Firu se proptește de bordei, înjunghiat, încocârjat.

— Mi-a luat feciorul șapte ani la oaste... De-acum putem să-i facem și pomenile.

La conacul lui Ralctu

Conacul este vechi, cam dărăpănat, făcut din adausuri succesive la o veche casă mai modestă. Drept învoire, tatăl medelnicerului, care fusese atașat pe lângă un comandament rusesc și făcuse câteva drumuri de serviciu până la Harcov, ridicase o fațadă albă cu coloane mari, simple, văruițe, iar între coloane un fel de terasă adăpostită, pe care, la mese cu scaune de nuiele împletite, se juca vara cărți, așa cum văzuse el la nobilii din Ucraina. Jucau domnii, fie ei europenizați, fie tombatere, amestecați cu cocoanele, jocuri mai mult ca să treacă vremea, dar seara târziu, mai ales când erau musafiri mai mulți, se juca și serios de tot. Ceea ce complicase acum lucrurile, sau poate le simplificase, era faptul că tot aci veniseră, pe lângă Mitică Filipescu, Bălcescu și Tița, și cei patru, adică marcele vornic Cantacuzino, banul Alecu Filipescu Vulpe, maiorul Lăcusteanu și marcele logofăt Băl-Ceurescu. Firește, fără să știe un grup de altul. Boierii se așezaseră din nou la cărți. Medelnicerul Medelioglu, proprietarul moșiei de la Vadul rău, era și el musafir, căci aflate de venirea lor și îi plăcea să joace cărți. Era așteptat cu plăcere, fiindcă aducea cu el și un tacâm de lăutari, alcătuit din țigarii lui robi și după îndrumările lui, taraf cunoscut și prețuit chiar în București, unde cânta iarna cu învoiala lui, și numai când era el de față, la prieteni. Medelioglu, slab, uscat, cu fața arămie și osoasă, cu o mustață neagră ca o lipitoare lungă întoarsă spre bărbie, trecea drept un mare cărturar. Citea elinește, latinește, franțuzește și italicenește. La moșie avea o odaie întreagă cu pereții acoperiți cu rafturi de cărți. La jocurile de noroc juca foarte cumpătat, plăcându-i mai mult felul combinațiilor, decât câștigul, fiindcă știa bine că după câștig la cărți, vine și paguba. Era, de altfel, tăcut și nespus de ursuz... Niciodată nu vorbea despre nevasta ori despre copiii lui, ca și cum aceștia n'ar fi fost, deși avea două fete și un băiat în jur de 14 ani.

Ca să nu se întâlnească toată ziua nas în nas cu astfel de oameni, Mitică Filipescu fu bucuros să hoinărească printr'o pădure vecină până la ora mesei. Era întovărașit de Nicu Bălcescu și aveau amândoi îndelungi discuții. Tânărul iuncăr, sgduit de întâmplarea dela Vadul rău, era fericit acum că-l întâlnise pe acest bărbat pe care-l admira încă dinainte de a-l cunoaște deaproape. Află că Mitică Filipescu dorește ca și el ridicarea poporului românesc din bezna în care-l scufundase vitregia cârmuirilor. La început îl lăsase să vorbească mai mult pe tânărul iuncăr, care era foarte măgulit să-și arate în fața unui asemenea om părerile lui nutrite din îndelungatele lui lecturi. Așezat pe un trunchiu de stejar retezat dela înălțimea unui scaun, căminarul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat destatură aproape mijlocie și cam slab, dar avea un soi de prestanță fizică care-i venea și din pricină că hainele croite la Paris îl îmbrăcau de minune. Purta o jachetă strânsă pe corp, care se încheia frumos în față și alerga, fără poale înapoi, ca aripile de rândunică, cu o jiletă verzue, brodată dar foarte sobră, peste care trecea lanțul de aur al ceasornicului, dela un buzunar la altul; pantalonii înguști, de culoarea nisipului, erau bine întinși de bentița care trecea pe sub talpa pantofilor subțiri. Privirea lui trecea totdeauna dincolo de cel cu care vorbea, căci avea sub sprâncenele tari și negre doi ochi mari, verzi ca pruna, într'un obraz de culoarea grâului copt. Acum purta o barbă neagră, cam aspră, în formă de colier, care isbea prin culoarea ei aproape albăstrie, ca pana corbului, opusă mult cu pielița aurie a frunții și a obrazilor. Mustața îi era tunsă scurt, peste o gură cam mare, cu buzele prea dure. Își juca degetele pe bastonul de abanos, cu măciuca de argint, ca pe clapele unui flaut și asculta pe tânărul iuncăr care vorbea însuflețit, stând în picioare, rupând cu mâna frunzele lăstarilor de stejar.

— Numai prin înălțarea culturală, spunea Bălcescu, neamul nostru va fi din nou ceea ce a fost... Trebuie să răspândim cultura în straturi cât mai largi, trebuie să ne creem o falangă de oameni învățați, de artiști mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor Românilor... Să le insuflă dorința de a se ridica, în pas cu celelalte popoare...

Mitică Filipescu își mângâia acum bărbia cu două ușoare proeminente gemene, de sub care începea colierul cel negru al bărbii tunse scurt, îngândurat mereu, apoi surâse.

— Credeți, domnule Bălcescu, atât de mult în eficacitatea culturii?

— Numai prin lumină se ridică noroadale, spuse convins iuncărul.

— Și în cât timp socotiți că vom putea forma falangele cărturărești necesare? În ce mod vom înființa școlile de care avem nevoie? Cum vom face ca să aibă cât mai mulți Români acces la aceste altare menite să răspândească lumina?... întrebă căminarul cu o îndoială altfel binevoitoare, și-și privi degetele, căci Bălcescu îi vorbea privindul drept în ochi și nu ar fi vrut să vadă în privirea lui vreo urmă de ironie.

— Desigur că asta va cere timp... Foarte mult timp... Va trebui să muncim toți cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas... Vor trece probabil câteva generații până când să creem acel *foyer* de cultură la care să se încălzească toată nația, conveni Bălcescu, înclinând capul pe umărul stâng.

— Ingăduiți-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.

Bălcescu îl privi surprins, aproape înmărmurit.

— Nu sunteți de această părere?

— Nu... Eu socot că problema înaintării culturale este ea însăși o problemă politică... Numai printr'o acțiune politică se pot realiza acele instituții înalte la care vă gândiți... Pentru ca să putem crea asemenea

instituții, va trebui să luptăm cu cei care au interes ca actuala stare de lucruri să dăinuie, cu oameni care văd în învățătură un dușman al lor și al statului — așa cum îl doresc ei. Numai împrumutând un mare număr de instituții liberale, numai înfrângând dela început, dintr'odată, despotismul, printr'o acțiune îndrăzneată și energică, vom creea condițiile unei culturi înfloritoare, adică numai odată cu redresamentul politic al nației.

— Dacă înțeleg bine, domnule căminar, atunci vă gândiți la....

Ochii verzi, sub sprâncenele tari și negre, ai căminarului scânteiau ca resfrânți din soarele de Iulie. Din pricina pielitei alămii a feței nu se vedea când devine palid.

— Da... mă gândesc la ceea ce te gândești și d-ta acum...

Bălcescu șopti înfiorat.

— La o revoluție...?

Căminarul nu răspunse, ci rămase cu privirea întoarsă în spre bolta umbroasă a stejarului vecin. Bălcescu tăcu și el, îndelung.

— Și credeți că este cu putință o revoluție azi, la noi?

Căminarul se ridică și din toată ființa lui se desprindea un fel de îndârjire hotărâtă.

— Da...

Porniră, cu pași rari, măsurați parcă, prin dumbrava cu stejari groși, răriți și cu butuci de buturugi încă nescoase, năpădiți de lăstari.

După câțva timp, Bălcescu reluă, mistuit de o frământare lăuntrică.

— Nu credeți că și asta cere timp?..

— Nu... În orice caz, nu e alt mijloc de cât o revoluție, tocmai pentru a câștiga timp.

Se opriseră din nou în loc și căminarul puse mâna pe umărul tânărului său prieten... — E necesar un număr de oameni hotărâți, care în cea mai scurtă vreme, căci asemenea fapte sunt greu de păstrat îndelungă vreme tainice, să alcătuiască un program de reforme, cuprinzător și limpede, care să răspundă nevoilor țării întregi. Vin dela Paris și știu că perioada marilor revoluții nu s'a sfârșit... De îndată ce am avea un program, i-am sili pe conducătorii de azi ai țării să-l primească. Țara va îmbrățișa cu recunoștință reformele anunțate. Abia după asta, *le facteur* învățătură va intra în joc, dezvoltând posibilitățile latente ale nației... Altfel, încercările culturale vor rămâne simple veleități... care vor creia câteva personalități culturale fără legătură cu poporul și atâta tot. Deoparte pretenții de știință avansată, de alta mulțimea cea mare orbecăind în întuneric. Asta nu e sănătos.

Erau în dumbravă de aproape trei ceasuri.

Tălăngile vacilor care pășteau prin împrejurimi se apropiaseră de ei, și le aduseră aminte că e târziu. Soarele era sus, tâșnind puternic dintre turnuri cenușii de nori. Era vremea mesei.

Bălcescu se bucură când văzu că, fiind mulți musafiri la prânz, era nevoie să se întindă o masă prin două odăi, după ce se scosese ușa dintre ele. Cu toată fațada de coloane, adăugită, încăperile vechilor case erau mici, și mai erau și încărcate de tot felul de mobile, cu deosebire de sofale și dulpuri de haine. De acolo, de unde fuseseră puși ei, Bălcescu și soru-sa, două nepoate ale gazdei cam de aceeași vârstă, un fiu al gazdei, lung și cu nasul coroiat, care nu se mai despărțea de fete, deși era aceeași masă lungită în două odăi, tineretul nu prea vedea pe marii boieri din capul celălalt și se bucurară foarte, când căminarul Mitică Filipescu, lăsându-și soția la locul de cinste, spuse că el mănâncă bucuros între cei tineri. Luă astfel loc în capul astălalalt al mesei, ca să fie mai aproape în deosebi de tânărul iuncăr, pe care-l

vedea atât de simțitor față de durerile obștești și atât de dornic de a îndrepta nenorocita stare de lucruri. După obiceiul timpului, se adusese la masă mâncare în neștire, mai bine de cincisprezece feluri... Se bău un vin negru prost lucrat, care avea un gust de tanin. Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr'un muscalagiu, un țambalagiu și trei vioariști. Muscalagiul avea o voce bărbătească, ușoară, care se mlădia iscusit după întortochelele dulci ale cântecelor de inimă albastră... Când, după vreo trei ceasuri cei tineri plecară dela masă, ca să joace crochet pe o pajiște, în grădină, se închiseră ușile și marii boieri cerură pe rând muscalagiului să cânte acum fără perdea... Acesta avea un meșteșug afurisit să întregească mășcarile pe care le cânta din gură cu un fel de încheeri din naiu, aproape onomatopeice în șuerătura lor nerușinată

Cei doi luară din nou drumul spre pădure, acum în spre partea unui râu mic, după ce săriră pârleazul din fund.

Cărturar prin vocația lui, iubitor pătimaș al oricărui fel de manifestare culturală, Bălcescu era desamăgit oarecum de această întâietate pe care o dădea Mitică Filipescu, politicianului. El își spunea că dacă a fost un progres în lume până azi, acesta e datorit culturii, nu politicii. Filipescu își aprinsese o nouă țigare de foi, subțire și lungă, și-l asculta cu gravitate. Înțelegea că Bălcescu este un om pe care nu-l va convinge niciodată, dacă nu va avea răbdare să discute problema sub toate aspectele ei. Vedea că are în fața lui un adolescent romantic, care, desgustat de umilințele prezentului, se înflăcăra pentru faptele de vitejie ale poporului român în trecut și care, fără să prea știe cum ar fi putut s'o facă, dorea să le învie, și să le repete în viitor. Increderea în atotputernicia culturii, prin ea însăși, i se părea firească la un proaspăt absolvent al colegiului Sf. Sava, deși el era de altă părere.

— Vă dați seama că tot progresul, cât e, s'a realizat la noi prin câțiva mari cărturari? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus aceluia mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino, fratelui său, arhitectul, spătarul Mihail Cantacuzino, care, înainte de cearta cu nepotul său, Brâncoveanu, i-a dat acestuia gustul și îndemnul pentru atâtea monumente de mare frumusețe, de pildă palatul de la Mogoșoaia, construind el însuși deadreptul spitalul și biserica Colței, dând cheag de frumusețe pentru mănăstirea Văcărești și biserica Stavropoleos de mai tâziu. Se vorbește, mai ales, despre mănăstirea Horozului ca despre un lucru minunat.

Mitică Filipescu mărturisi că și el crede că spătarul arhitect a fost un artist în adevăratul înțeles al cuvântului.

— Ar trebui să vezi, domnule Bălcescu, și frumoasa bisericuță pe care a clădit-o el pe malul lacului Fundenilor, la marginea Bucureștilor... Dar nu uitați că progresul adevărat e continuu... Două, trei personalități izolate nu dovedesc mare lucru... De atunci, de mai bine de o sută douăzeci de ani încoace, arhitectura noastră, pentru că vorbim de ea, a decăzut cu totul.

Bălcescu ar fi vrut să mai arate ce factori de regenerare culturală au fost Enăchiță Văcărescu și fiii lui, acum nepotul lui, lancu Văcărescu, dar îi fu teamă că Filipescu îi va răspunde iar, că e vorba de o familie izolată. Se gândi că ar fi mult mai potrivit exemplul unei alte familii mari boierești, dela care se poate spune, gândea el, că a început cultura modernă a poporului român.

— ... Nu puteți tăgădui totuși, domnule căminar, că de pildă Goleștii, scriind, au urmărit nu numai să-și treacă posterității numele, ci că și-au dat seama de însemnătatea și de rostul învățăturii pentru popor, că au căutat să creeze școli și instituții care dăinuiesc și azi, în sfârșit că aproape tot ce

avem azi, mult-puțin, îl datorăm într'un fel acestor mari boieri progresiști.

Mitică Filipescu ar fi vrut să-l întrerupă, precizând că termenul potrivit ar fi mai curând „puținul” — dar îl vedea făcând eforturile cam școlărească de a-și aduna ideile, oarecum sdruncinate de discuție, și-și spuse că e mai bine să nu-l turbure. Căutând cu oarecare greutate fraza în vorbirea familiară, mai ales că avea și un mic cusur în pronunțarea lui „s”, Bălcescu devenea cald și răspicat atunci când se înflăcăra.

— Dinicu Golescu, după cum știți, spuse el mai departe, nu numai că a scris acea înțeleaptă și inimoasă carte despre călătoriile lui în Europa, despre trista rămânere în urmă a nației românești, cum și alte lucrări pe care sigur că le cunoașteți, dar a și dat îndemn la întemeierea acelei societăți secrete dela Brașov, în 1821... A durat la Golești școala pentru învățul limbilor străine, latinește, grecește, italienește, alături de limba română. Intors din pribegie, el a cumpărat casele de pe podul Mogoșoaiei, unde a făcut un adevărat club literar, progresist. Acolo, în 1827, a înființat împreună cu Eliade Rădulescu „Societatea Literară”, al cărei program era să facă colegii românești, ziare românești, tipografie românească, un teatru național românesc. El n'a mai trăit să ducă la bun sfârșit acest frumos program, dar societatea „Filarmonică” în 1833, era oarecum tot Societatea literară din 1827, numai că în locul marelui vornic dela Golești, mort, era acum alături de Eliade un alt boier, colonelul I. Câmpineanu. Pe urmă, fratele lui Dinicu, Iordache Golescu, nu numai că a scris o gramatică a limbii românești și a adunat o bogată culegere de proverbe și zicale românești, că a plănuțit, după cum se știe, publicarea unui „Dicționar românesc”, a unui dicționar greco-român, dar a sprijinit cu hotărâre progresul cultural în jurul său, când era aproape singur în felul lui în Țara Românească... A dat bani și sprijin grecului Dionisie Fotino, pe care l-a ascuns de furia lui Caragea, timp de patru ani, ca acesta să scrie, fie și în grecește, acea istorie a Daciei în trei volume, care, tot cu sprijinul lui, s'a tipărit la Viena... Tot înfruntând pe domnitorii greci, Iordache Golescu ajuta pe Gh. Lazăr, pe care-l adusese în țară Bărcăneasca, să-și țină cursul de inginerie și filosofie în românește, în chiliile dela Sf. Sava. Bălcescu sfârși cam iritat puțin, de sărăcia acestui rezumat improvizat... Era iritat de câte ori nu putea să spuie — din cauza locului nepotrivit, de pildă, ori din alte pricini — tot ceea ce ar fi vrut să spuie. Iși zisese că nu e cuviincios să-și arate acum erudiția, că Mitică Filipescu nici nu dorea poate să știe mai mult din truda lui de istoric începător, dar nici nu putu să nu-și dea seama acum, la urmă, că spusese totul întocmai ca o lecție de școală... I se părea totuși că are dreptate, că mântuirea de toate relele nu putea veni decât dela lumina cărții.

Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care încărcate cu lemne, însoțite de vreo douăzeci de săteni în cămăși murdare, sdrențuite, cu topoarele pe umăr, care le dădură bună ziua.

— De unde veniți, oameni buni? îi întrebă Mitică Filipescu, care de câte ori putea, se deda unor adevărate anchete.

— Am tăiat la pădure lemne pentru boier... pe deal, în sus de Leordeni, pentru la iarnă, răspunse un bărbat înalt, chel, dar cu plete la ceafă în jos, ca mai toți sătenii până la înrolarea în armată, mai târziu mult, care avea să le puie foarfecele în chică și să-i obicinuiască astfel.

După ce trecură carele, Mitică Filipescu surâse amar.

— E și aceasta o talmăcire necinstită a Regulamentului organic... Ca să-și cruțe pădurea, boierul nostru, care slujește la masă cincisprezece feluri de bucate, trimite clăcașii să-i aducă lemnele pentru iarnă, tocmai

la două zile depărtare, cu carul cu boi și tocmăi în toiul secerișului... Dar să ne întoarcem la cele ce spuneai dumneata... Nu ți se pare că prețuiești prea mult rolul marii boierimi în progresul nostru cultural și că, mai ales, prețuiești prea mult însuși acest modest progres? Vorbeai, pe drept cuvânt, de stolnicul Constantin Cantacuzino și de arhitectul spătar Mihail Cantacuzino... Dar ce era în Europa în timpul lor, în timpul lui Brâncoveanu? Ludovic al XIV-lea construia Versailles-ul, prinții germani umpleau imperiul de monumente, Petru cel Mare construia Petersburgul. Noi îi aveam pe Văcărești după ce Franța avusese pe Racine, pe Corneille, pe La Fontaine. În filosofie, în știință au fost Descartes, Leibniz, Newton. Asta numai ca să pomenesc de câteva nume. Vrei să ne mărginim la cei doi mari boieri progresiști, la frații Dinicu și Iordache Goleșcu?... Ei bine, care e progresul realizat în urma acțiunii lor atât de însuflețite?... Care e starea culturală a poporului român în acest an 1840? N'avem nici o universitate pe întreg pământul românesc... Avem numai două licee, colegiile dela Sf. Sava și cel dela Craiova, și ce vor fi la Iași... Câte școli începătoare, la orașe, căci de sate nu vorbesc, avem în fiecare județ? Câți români știu carte? Câți medici români sunt? N'avem nici un Teatru Național, ci numai câteva săli de danț în care se joacă uneori și teatru. Știința românească nu există nici măcar în domeniul istoriei. N'avem un manual de istorie națională... Literatura românească? Câteva poezii de Eliade Rădulescu, două, trei de Cârlova, o duzină de Grigore Alexandrescu... Încă vreo câteva de Cezar Boliac... Poate că îi uit pe unii, dar au sunt eu de vină... Piese de teatru românești? Nici una... N'am isbutit nici măcar să reprezentăm școlărește altă piesă de valoare, decât „Mahomed“ de Voltaire și „Sgârcitul“ de Molière. Mitică Filipescu pusese mâinile pe piept și aștepta răspunsul.

Bălcescu era foarte tulburat de această enumerare. Ca să nu i se observe încurcătura, prinsese o ramură de stejar și o răsucea, fără s'o privească.

— Trebuie să ținem socoteala că suntem un popor mic... că suntem de puțin timp în arena culturală a Europei... domnule Căminar.

— Tânărul meu prieten, asemenea vorbe nu fac decât să ne adoarmă și să ne menție în starea de semi-sălbăticie în care ne găsim... Suntem un popor mare, un popor de aproape șapte milioane de oameni. În ceea ce privește timpul, douăzeci de ani, de când și-au început activitatea acești boieri reformiști, e mult, e foarte mult față de puținul care s'a realizat... Douăzeci de ani înseamnă durata suficientă unei domnii rodnice... În genere, două decenii, în timpul străbătut de un popor, înseamnă foarte mult, căci de cinci ori două decenii fac un veac, iar cultura elenică a înflorit toată în decurs de mai puțin de două veacuri... Acum două mii de ani, grecii antichității nu erau nici trei milioane. În timp ce cultura a mers la unele popoare cu telegari care mănâncă foc, la noi a mers, cât a mers, cu carul cu boi. Adevărul e că toate popoarele sunt egale, dar cu cât trece mai mult timpul, cu atât ne despărțim mai mult de cei cu care ar trebui să fim egali, căci deopotrivă suntem în ceea ce privește însușirile cerute de cultură. Dacă unele popoare au rămas în urmă, este că au îndurat un climat ucigător, din pricina vitregiilor politice. O cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într'un climat vitreg, geniile nu rodesc... Să nu-mi citezi Renașterea, pentru că și acolo e valabil ceea ce spun eu, explicația e însă ceva mai complicată... Pentru mine rămâne de nezdruccinat faptul că numai o politică sănătoasă creează condițiunile unei adevărate culturi, care nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viața nației în întregimea ei.

— Și ce numiți dumneavoastră o politică sănătoasă, domnule căminar?

Bălcescu dăduse drumul crengii de care se sprijinea și care își reluă poziția, foșnind puternic.

— În niciun caz o politică pe cale de reforme treptate... Timpul nu îngăduie să așteptăm să se coacă roadele activității boierilor progresiști... Ar trebui atunci să așteptăm o sută de ani... să îmbătrânim ca nație, încă în forma adolescenței. Vocea lui Mitică Filipescu se făcuse aproape aspră și surâsul său atât de prietenos dispăruse, lăsând să se vadă conturul prea hotărât al gurii mari. Obrajii îi păreau acum de o duritate de aramă.

— Atunci? întrebă șovăitor Bălcescu, înțelegând unde vrea să ajungă bărbatul din fața sa. Atunci nu ne rămâne decât să alegem calea revoluției? Așteptă tulburat răspunsul pe care-l știa, dar era curios să afle cum îl va formula încă odată căminarul.

— Numai revoluțiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului și mai ales revoluțiile sunt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrânge timpul, îl pot supune și folosi cu adevărat.

Nu mai vorbiră nimic. Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfințit. Era o lumină mai roșiatică și mai puțin arzătoare. Albastrul cerului era mai șters, mai puțin umed. Pentru întâia dată, după două săptămâni, se părea că nu va mai ploua. Se îndreptau spre conac. Înainte de a ieși din pădure, Bălcescu se opri brusc.

— Domnule căminar, mai sunt și alții de părerea dumneavoastră? Fraza era simplă, dar tonul ei pe muchie, îi sublinia tâlcul care era: Domnule căminar, mai sunt și alții intrați în complotul pe care-l pregătiți? Întrebă însă, așa de simplu în cuvinte, pentru ca să-i dea puțința lui Mitică Filipescu să se prefacă, dacă vrea, că n'a înțeles, în cazul când n'ar avea încredere în el și să poată răspunde deci alături.

Intr'adevăr, căminarul șovăi o clipă, însă în toată ființa acestui tânăr cărturar era atâta sinceritate, atâta onestitate și atâta dragoste de popor, încât își luă răspunderea gravă a mărturisirii.

— De aceeași părere sunt și prietenii mei, profesorii Eftimie Murgu, Vaillant, apoi Marin Serghiescu, Telegescu și alții...

Bălcescu tresări înfiorat. Eftimie Murgu îi fusese oarecum profesor, căci împreună cu alți tineri ascultase la el acasă un curs de filosofie, pe care bănățeanul acesta îl ținuse după ce fusese gonit de Mihail Sturza dela Academia Mihăileană din Iași. Franțuzul Vaillant îi fusese de asemeni profesor la Sf. Sava... Mai făcu vreo câțiva pași, gândindu-se bine la hotărârea pe care o ia, apoi spuse fără șovăire, oprindu-se în loc și privind cu ochii lui negri, ochii verzi și adânci ai căminarului.

— Domnule căminar, vă rog să mă socotiți și pe mine printre prietenii dumneavoastră.

Mitică Filipescu îi strânse mâna, tăcut. Avea o mână mică și foarte caldă. Acum mergeau de-a-lungul pâraului, care în timpul verii seca deobicei, dar acum era umflat de ploi. Vreo două zeci de porci, ieșiți din același soi se vede, cu pete mari, negre, cu bot ascuțit, se bălăceau în marginea apei. Despre cele întâmplate în pădure, cei doi aveau să mai vorbească o singură jumătate de oră, când iarăși se găsiră singuri și când Mitică Filipescu folosi prilejul ca să-i arate care e programul la care se lucrează și care acum, într-o întâie formă numai, cuprindea desrobirea clăcășilor, abolirea rangurilor boierești, o viață parlamentară, o armată națională, libertatea presei și a cuvântului și încă unele de interes cultural. Discuțiile vor fi duse mai departe în toamnă și la ele va fi chemat, dacă vrea să vie, și Bălcescu.

Găsiră în grădina cu pajiște, din fața co'loanelor albe ale conacului, tot tineretul jucând un joc nou, abia adus din străinătate, crochet. Cu un ciocan de lemn, fiecă juctor trebuia să ducă o bilă tot de lemn cât o minge mică, pe sub niște arcuri de sârmă. Cine împlinea mai întâi tot parcursul era învingător. Erau vreo paisprezece inși care jucau cu rândul, căci tineretul nu lăsase înăuntru în conac pe nimeni, decât pe marii boieri, care după ce își făcuseră somnul de după masă, se așezaseră din nou la masa de joc. Erau și câteva cucoane, mai în vârstă chiar decât Elena Filipescu, în rochii albe sau roze, cu câte cinci, șase etaje de volane și cercuri de voal, cu mâneci bufante până la cot, căci moda fiind proaspătă nu se făcea deosebire între rochia de zi, de seară, de călătorie ori de vizită. În trăsura se mai puneau pe deasupra o mantilă, cel mult. Femeile mai în vârstă, bucuroase că sunt în joc, se scilfoseau făcând fel de fel de mofturi, până loveau cu ciocanul în minge, ca să fie astfel mai mult în centrul atenției, iar când bila de lemn trecea triumfătoare pe sub vre-un arc, erau numai ah-uri și oh-uri pasionate și răsfățate. Cel ce anima jocul era poetul Iancu Văcărescu care, pe la cinci după amiază, venise într-o butcă împreună cu un nepot și o nepoată a sa, și adusesse cu el și pe poetul Grigore Alexandrescu, musafir pentru două săptămâni la moșia Văcărești, depărtată ca la o jumătate de poștă. Amândoi poeții se cicăleau unul pe altul pe tema trecerii la femeile tinere și la fete. Om de aproape de cincizeci de ani, Iancu Văcărescu avea o voie bună și o tinerețe fără bătrânețe, care plăcea tineretului. Mai înalt, palid, cu fața lungă și o mustăcioară neagră mătăsoasă, Grigore Alexandrescu, mai tânăr cu aproape cincisprezece ani, se folosea de cordiala familiaritate a Văcărescului ca să-l necăjească toată ziua. Când cu o jumătate de ceas mai înainte cucoana Săftica, gazda, îi prezentase Tiței pe Iancu drept „răsfățat al muzelor“, Grigore Alexandrescu adăugase cu un surâs malițios:

— Răsfățat al muzelor, nu mai mari de șaptesprezece ani.

Cum sosiră cei doi din pădure, fură întâmpinați cu strigăte vesele, li se căutară numaidecât ciocane și mingi și fură siliți să intre în joc, ceea ce ei și făcură, dar cu o copilărească teamă de ridicol, și numai fiindcă juca și Iancu Văcărescu, cu zâmbetul lui năzdrăvan, cu barba pe care o purta iar de câțeva vreme tunsă scurt de tot.

Femeile și fetele alergau pe pajiște și chicoteau șagalnic, mânioase că băieții și bărbații, mai ales Grigore Alexandrescu, încurcă jocul.

După câteva încercări, Bălcescu simți că nu poate juca mai departe. Ceva era parcă frânt în el. Își aminti dintr-o dată de Frusinica și-și închipui, cu o violență de neînchipuit, că ar fi putut fi și ea la jocul acesta, dacă ar fi fost luată din căsuța aceea dărăpănată cu pământ pe jos, lipit cu lut. Ar fi luminat totul cu părul ei auriu, cu ochii albaștri umbriți de lungile gene negre, cu râsul ei proaspăt, cu năzdrăvăniile ei sprintene și neașteptate... O vedea parcă în rochița ei făcută din resturi de borangic, alergând cu un umăr rotund gol, când cu celălalt, după cum rochia se lăsa într-o parte ori într'alta, după minge.

E atât de frumoasă când e fericită, se gândi el. Își aminti de clipele de subț nuc. Așa cum un cais tânăr apare surprinzător în dimineața de April cu toate ramurile albe de flori, fără frunze, parcă numai din darul nopții, așa dintr-o dată, înflorise de fericire Frusinica, atunci când el îi spusese că va fi înscrisă la teatru. Două vieți, își zise el, cresc în ea atunci când o întâmplare o face fericită și se gândea la bucuria de a face o femeie fericită prin el. Se topea acum de părere de rău, de durere, că nu e și ea aci, împreună cu ei și cu Tița. Ce fericită ar fi alergat pe pajiștea din fața conacului. Cât ar fi răzbunat-o asta de umilințele și nedreptățile trecute. Și dorea să repare el ne-

dreptățile îndurate de o fată atât de bună, atât de sinceră și de vie în elanul ei de recunoștință și, gândi asta mai stânjenit, atât de frumoasă. Ii simțea sfâșietor lipsa și nu-și putea ierta că a primit prea ușor lămuririle care i s'au dat, că trebuie încărcat poștalionul cu nu știu ce, și că deci nu mai e loc pentru ea, că va fi adusă sigur săptămâna viitoare... și altele. Trebuia să rămână și el la București. Totul i se păru într-o clipă sălcu în jurul lui și de prisos. Parcă îi strângea cineva inima într'un pumn. Se desprinsese din joc și porni spre grădina cea mare din dosul conacului. Tița se uită lung după el, lăsă apoi și ea ciocanul de lemn și porni să-l ajungă.

— Nicule, ce e cu tine?

— Nimic... mă doare puțin capul.

Mai târziu, când soarele coborî de-a-binelea peste dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcoritoare și dulciuri, cu cafele de apă ținute în ghețaria acoperită cu stuf. Se așezară mese și scaune pe terasa conacului, care acum era în umbră. Din lăuntru veni să-și ia cafeaua acolo pe terasă, cu ceilalți și Medelioglu, care câștigase puțin și se retrăsese după obiceiul lui. Era cu fața osoasă, oacheșă, lividă, cu mustața lungă, neagră și subțire, lipită parcă, și întoarsă deasupra gurii ca deasupra unui bot. Deși avea o faimă de om de o cultură europeană, căci toată ziua citea cărți franțuzești, din care avea rafturi întregi, și elinești, Medelioglu se îmbrăca tot după felul oriental, cu anterior. Acum, peste anteriorul de sevai verde, avea un biniș de borangic auriu. Nu avea curajul să se îmbrace în frac și pantaloni, fiindcă avea picioarele foarte crăcănate și nu vrea să se știe asta. Fu foarte bucuros că-l vede pe Mitică Filipescu, și-și trase scaunul de nuiiele albe, cu pernă subțire îmbrăcată în cânepă, vopsită albastru, lângă el.

— Este adevărat, musiu Filipescu, ce mi s'a spus mai de mult, dar nu am avut prilejul să vă cunosc și să vă întreb, că ați asistat la întâia reprezentare a piesei „Hernani“ de Victor Hugo?

Mitică Filipescu avea o adevărată repulsiune pentru acest boier de mână doua, care avea o mutră de otrăvit tot timpul și i se luminau ochii numai când asculta muzică, ori citea versuri. Răspunse în așa fel ca să curme conversația.

— E cam mult de atunci, boierule... Sunt de atunci, în curând zece ani...

Intrebarea fusese însă auzită de tânăra nepoată, bălaie și cârnă a Văcărescului, care bătui din palme a mirare juvenilă. Brațele goale, până aproape de umeri, se agitară ca un sbor de pasăre albă.

— Ați văzut teatru la Paris, monsieur? Ați văzut „Hernani“ de Victor Hugo?... E adevărat?... Era atât de uluită de această întâmplare, încât și ceilalți care nu auziseră niciodată de Victor Hugo, tresăriră impresionați și-și închipuiră că acest boier trebuie să fi văzut ceva cu totul rar, ceva ca un monstru ori ca o întâmplare fabuloasă și toată lumea se întoarse spre căminar. Nu-i prea plăcea să vorbească despre el însuși, dar nevastă-sa interveni cu multă mândrie conjugală.

— Mais mon mari a assisté à la première représentation même! Il était parmi les partisans de Hugo!... On s'est battu dans la salle...

Mitică Filipescu povesti apoi că întâmplarea era cu câteva luni înainte de a-și lua el doctoratul. Făcuse cunoștință la un cenaclu cu Victor Hugo și Théophile Gauthier, care în seara de 26 Februarie, stil nou firește, 1830, opriseră un foarte mare număr de locuri, pentru tinerii studenți care erau cunoscuți ca partizani înflăcărați ai școalei celei noi, revoluționare, școala romantică, după cum i s'a spus... Se știa că „academia“ și critica reacționară vroiau să împiedice spectacolul cu orice preț. El avea un loc de unde

se vedea prost pe scenă. Auzea doar versurile declamate. În timpul actului I, un critic furios a fluerat. Atunci poetul Théophile Gauthier, care era cu studenții la balcon, a strigat puternic: Silence! și a fost liniște. La sfârșitul actului, studenții au aplaudat să sguđuie teatrul. Însă în pauză s'a iscat un scandal imens... Un critic a arătat cu desgust pe Théophile Gauthier, făcându-l saltimbanc, căci era îmbrăcat cu o jiletă roșie, cu pantaloni cenușii, care aveau într-o parte și alta o vipușcă lată, neagră, iar în cap purta o pălărie joasă cu margini mari, întoarse. Théophile Gauthier l-a palmuit. Alții au sărit pe el. „Noi studenții am sărit pe ăștia... A fost o păruială în toată legea... În actul II șuierăturile, dar și ovațiile, au fost și mai mari.

Țița asculta și ea uimită, ca toate fetele, când svârluga blondă strigă plină de ciudă:

— Ah! să fi fost și eu acolo... Ce rău îmi pare...

— Ați fi fost azi mai bătrână cu zece ani, Mademoiselle... îi spuse surâzând Mitică Filipescu.

— A, nu... așa nu, protestă fata în râsetele celorlalți.

— Vă place atât de mult teatrul romantic? îl întrebă pe Mitică Filipescu cu o inexplicabilă ironie Grigore Alexandrescu.

— Nu, nu chiar atât de mult... Am cunoscut, când am fost a doua oară la Paris, un scriitor cam de aceeași vârstă cu Victor Hugo, și adăugă zâmbind, hai să zicem de aceeași vârstă cu mine, anume Honoré de Balzac... Dar acesta nu e poet și nu scrie, cred cel puțin, nici teatru... — aci Mitică Filipescu se înșela — scrie romane. Și-a propus să descrie societatea contemporană franceză într-o serie de cărți, care au apărut treptat... A scris mai bine de patruzeci de romane până acum. Seria se numește: „La Comédie Humaine"... La librărie, La Danielopolu mi s'a adus și cel mai recent apărut dintre ele: „César Birotteau“, un roman care zugrăvește minunat lumea marilor negustori.

Medelioglu clătină din cap, neîncrezător.

— Nu, mie nu-mi plac romanele... Nu-mi plac decât versurile... Și închizând ușor ochii negri, cu prea mult alb în jurul lor, șopti foarte armonios:

*Voilà pourquoi mon âme est lasse
Du vide affreux qui la remplit,
Pourquoi j'ai détourné la vue
De cette terre ingrate et nue
Et j'ai dit à la fin: „Mon Dieu“.*

Versurile încântară femeile și gazda rugă pe Medelioglu să le repete. Mitică Filipescu se ridică desgustat, scoțând o țigare de foi, ca să aibă aerul că vrea să fumeze, plimbându-se.

Fiindcă au rămas mulți musafiri la conac, Bălcescu va trebui să doarmă cu băiatul cel lung și deșinat al gazdei, care avea chef de vorbă. Dimpotrivă, tânărul iuncăr e frământat de gânduri și vrea să fie singur. Il turbură atât de adânc cuvântul „revoluție“, că îi e frică să nu-l pronunțe cumva, fără să vrea, tare. Să nu-l spună prin somn... Toate gândurile lui despre rostul istoriei sunt răsturnate de acest cuvânt. A închis ochii, prefăcându-se că doarme. Luminată de acest cuvânt — revoluție — toată istoria poporului român capătă alt tâlc și îndeamnă pe alte drumuri. Trecutul nu mai

apare atât de frumos cât i se părea, de acea frumusețe romantică, așa cum începuse să se spună cu acest cuvânt la modă. Nu e numai vitejie și sânge, faimă și înfrângeri... E și o rădăcină înăbușită în tulpina ei cea mai sănătoasă... Sunt greșeli și crime naționale... Nu-i mai place parcă această istorie rezemată numai pe croi și fapte de arme... Revoluții au fost multe în trecut, însă în ele trebuie bine cunoscute și bine înțelese, căci ele ne dau cheia îndreptărilor necesare. Revoluțiile, dacă au fost, e că au avut cauze adânci și aceste cauze adânci dau tâlcul adevărat al istoriei... Intr'aci trebuie să se îndrepte cu luare aminte cercetătorul și mai ales, el, Bălcescu — ca să vadă mai întâiu flământările și condițiile sociale, care singure lămuresc adânc tot ceea ce a fost... Iată, figura aceasta a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Ea arată rădăcinile greșelilor și calea viitorului. Noaptea întreagă se gândi la el. L-a văzut și în vis, așa cum îl știa, din povestiri mai de demult, dar fără să-l simtă însă în rostul lui de temelie, până acum.

Acolo unde a fost vânzarea celui ridicat pentru dreptate

Cele două zile petrecute la conacul, cârpit cu fațadă de coloane, de din jos de Vadul rău, al medelnicerului Raletu au fost pentru Niculae Bălcescu o răscruce hotărâtoare. Vedeă acum limpede lucruri de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau tâlc pentru el, căci învățăm să vedem cu adevărat (așa cum învățăm să citim), lămurii, într'un ceas fericit, de o împrejurare ca o chee, ori de cel chemat să lămurească pe alții. E ceea ce s'ar putea numi o altă vedere a realității, dincolo de jocul aparențelor care înșală și privirea, tocmai fiindcă e înșelată întâiu judecata. Acum e mai bine înarmat ca să poată înțelege, ca să poată ști ce să dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar este altfel. Pe firele știute poți să ajungi astfel la alte adâncimi, nebanuite, din care crește apoi toată ființa ta.

Întâmplarea dela Vadul rău, explicațiile pline de înțeles, îndurerate, ale lui Mitică Filipescu, capul cel mai limpede pe care l-a întâlnit până acum, au însemnat actul de cataliză, care a cristalizat într'o limpezime de cleștar ceea ce era turbure în el. Dar știința lui istorică nu e totuși de prisos. El își scoate vederile de acum tocmai legând ceea ce a aflat, de ceea ce știa, dar știa fără adâncime. Înțelege, dincolo chiar de ceea ce i-a spus Filipescu, că biruințele din trecut atât de scumpe lui, sunt moarte, sunt o amăgcală, dacă nu se merge la izvorul puterii, la milioanele de clăcași. Va sta alături de Mitică Filipescu, ori ce s'ar întâmpla. Felul în care acesta i-a povestit și i-a lămurit sensul revoluției, îi arăta acum o dimensiune nouă. Soarta lui s'a hotărât. Omul singur nu mai interesează atunci când e vorba de fericirea celor mulți, de mântuirea patriei. E fericit de acele două zile pe care le-a petrecut în plimbări în doi, cu Mitică Filipescu, în lurgi tăinuiri. Da, se vor întâlni din nou în toamnă. Va fi părtaș la acele ședințe ferite de alții. Dascălul lui iubit Eftimie Murgu, cel care l-a învățat meșteșugul de a descifra, de a face fișe după cărțile citite, este și el alături, cu prețioasele lui sfaturi! Mai sunt alți câțiva oameni de inimă pe care te poți bizui, i-a spus Mitică Filipescu... Vrea să cunoască deci și pe acel cântăreț plin de patimă care a Marin Serghiescu, pe Telegescu, moșneanul dela Telega. S'ar putea, i-a spus la plecare căminarul, ca să se aprindă scânteia mai curând decât sunt socotelile făcute. În clipa plecării s'a uitat lung la bărbatul acesta mijlociu de statură, cu fruntea lată, cu ochii verzi sub sprâncenele negre, în-

trebându-se dacă nu prin acest bărbat se va lega din nou firul istoriei românești.

Au trecut vadul, greu, dar l-au trecut. Când mergeau de-a-lungul dealurilor cu vii dela Leordeni, i-a spus lui Stoica să ocolească la stânga, spre lunca Argeșului. E acum un drum ceva mai îngrijit, care duce repede la marele conac al Goleștilor. Încă un ocol spre dreapta, pe lângă zăvoiul de arini și sălcii, și dintr'odată apare acoperișul mare de șindrilă și poarta cu fântâna ei, dela Golești, alături de biserica Leordeanului. Iată foișorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, și acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte de comandant al armatei de panduri și de om liber, înainte de a fi trădat de câțiva căpitani ai săi. Ridicatu înșelăciune de căpitanul eterist Iordache, a fost dus la Târgoviște și tăiat cu iataganele, două nopți mai târziu, la marginea iazului de lângă vechea cetate de scaun și aruncat în puțul din grădina lui Geanartoglu.

Postalionul s'a oprit lângă ușa bisericii, care e în față chiar, la doi pași... Turnul, așa încălecat peste poartă, e totuși mult mai scund decât și-l închipuia el, Bălcescu, din spusele lui Alecu Golescu, Arăpilă, colegul lui dela Sf. Sava. Gardul de zid din dreapta al curții, e doar peretele din dos al chiliilor în care a ființat întâia școală românească la sat, bătrânul Golescu aducând din Ardeal pe dascălul Aaron Florian. Zidul din stânga e făcut din alte chilii în care stau îngrijitorii dela poartă. După ce a intrat pe sub bolta porții, a aruncat o privire spre conacul dărăpănat în care acum nu locuște nimeni și e năpădit de bozii și de tufișuri. Frasinii și ulmii umbresc totul. La stânga porții este o scară care se întoarce scurt și urcă pieziș în pridvorul care înconjoară turnul pătrat. Nu e mai larg de un pas acest pridvor. Fiecare latură a lui ocolește un perete al chiliei paznicului, al chiliei în care a locuit trei zile și trei nopți, până în dimineața de Sf. Constantin, omul care știa (și spunea liniștit asta), că atunci când s'a hotărât să ridice norodul, „s'a îmbrăcat cu cămașa morții“... l-a explicat și Sevastiței câte- ceva și a dus-o și pe ea pe liniile tristeții, a nădejdlor înfrânte, care nu trebuie să rămâie „înfrânte“. Înăuntru, se vede pe fereastră, un pat de lemn acoperit cu o velină, o masă albă în mijloc cu câteva scaune țărănești, o laviță cu unele oale și străchini. Paznicul, care s'a urcat după el, îi spune că totul a rămas cum a fost. Privește spre miază-zi lunca Argeșului, în care, în corturi și pe iarbă, au dormit și au făcut apoi muștru, pandurii ce-i avea ca la șase mii... Se gândește privind sălciile zăvoifului, că de una dintre salciile alea a stat spânzurat noaptea trupul Urdăreanului. Că aci, la trei pași de poartă s'au adunat apoi căpitani răzvrățiți.

Soarele ocolește dogoritor spre dealurile pline de vii de deasupra Piteștilor, unde vor petrece noaptea la mătușa Cleopatra.

Stoica potrivește hamurile din nou, trage caii de urechi.

— Strașnică fântână, conașule... Am dat și la cai de i-am înviorat... Au mai ronțăit ei și puțin ovăz... Dacă îi hodinim bine astă sară, mâine călcăm cu ei trei poște fără grijă.

Au luat-o iar pe drumul cel mare pe sub dealul cu viile despărțite de râpi, lăsând spre dreapta Valea mare și Livezenii, și peste un ceas treceau podul cel lung de peste Argeș, ale cărui bârne jucau sub roți și-i zăpăcea cu hurelul lui.

S'a vânzolit toată noaptea, căci dormea într'o odaie cu un văr al lui, cu care nu putea vorbi, și de aceea s'a prefăcut bolnav. Nu putea vorbi în noaptea asta decât cu el însuși. Era mereu frământat de gânduri, mustea în el un sens nou al vieții.

Fără îndoială, căminarul Mitică Filipescu e doctor în drept dela Paris, cunoaște revoluția franceză, și pe cea din Iulie, care a dat tronul regelui burghez Ludovic Filip, cunoaște temeiul „dreptului“, dar el, Bălcescu, cunoaște mai bine altceva. Tot trecutul poporului român. El știe să deosebească mai adânc rădăcinile puternice, pe care totuși căminarul le-a pomenit în treacăt, fără să le bănuiască vlagă. Când se vor întâlni din nou, el va propune ca revoluția plănuită să fie legată de rădăcinile vânoase ale poporului, ca și în trecut. Va trebui să fie ascultat. Trebuie să continue cu adevărat pe cea frântă, dela 1821, încă mai adânc decât o cunoaște căminarul... A fost și calea care a dus pe rug pe Doja, la roată pe Horia și Cloșca. E firul prefacerii istorice, din vremuri... de sute de ani, care trebuie reluat. Istoria nu e o știință moartă, cum i s'a părut și s'a temut o clipă, ascultându-l pe căminar... Ea poate să fie un îndreptar plin de sevă.

★

Au plecat din Pitești dis de dimineată, căci își luaseră rămas bun decuseară. Țineau să facă negreșit cele cam vreo trei poște, cu urcuș de deal, până la Bălcești, chiar în ziua aceea. Au mers bine de-a-lungul Bâscovului. Cum trecură podul de lemn, Stoica oprește la fântâna cu șipot, acoperită de o troiță destejar. Totdeauna se oprește Stoica acolo, bea apă el, dă și la cai, și se închină, cu o cruce mare. Ii place apa...

— Dumnezeu să-l ierte...

— Iți place apa asta, Stoica, atât de mult?

Stoica nu răspunde de obicei, dar se vede că azi e plin de voie bună.

— Imi place apa, îmi place și podul, conașule, că e făcut de căpitanul de haiduci Radu... Și iar face o cruce mare: Dumnezeu să-l ierte...

Cei doi râd cu prietenie și poștalionul pornește iar la drum.

Asfințește, în fund, peste munți, când ei urcă dealul Cotmeanei, apropiindu-se de mănăstire. Au mers bine. Deși e înalt, cerul e întreg acoperit, ca de plumb.

Când ajung sus pe șeaua colnicului, geana de lumină apare din nou dincolo de dealurile împădurite, și când Stoica a oprit puțin caii ca să răsuflă la o cotitură, au avut pe neașteptate în față o priveliște pe care nu-și aduceau aminte s'o mai fi avut vreodată. Negoii, pe care-l știau spre miază-noapte scânteind și vara, cu dărele lui de zăpadă în zilele cu soare, și de obicei depărtat și parcă topit în ceață, era acum apropiat de tot, la câteva aruncături de piatră parcă, și cu toate culmile vecine lui, scăldat în umbră, dar copleșitor de mare. Au coborât din poștalion și au început să se plimbe pe iarbă, ca să se mai desmortească. Erau într'o dumbravă numai de stejari groși de tot, ca butoaiele, și fără lăstari, fără tufișuri, fără flori aproape, iarba deasă de sub coroanele lor puternice era ca o pajiște de legendă. Li se părea că sunt atât de aproape de Negoii și atât de tăios i se vedeau muchiile și râpele, deși întunecate, iar ici colo și albitura zăpezii, încât li se părea că ar putea să încerce să-l urce numai decât, mergând doar un sfert de ceas dincolo de dealul Comarnicului din față.

În fund, dincolo de muntele cel înalt, pe un mic petec de cer albastru, singurul, stăruia o geană de lumină vie, care făcea un tiv roșcat acoperișului înalt de nouri fumurii și îndesați.

— Ai zice că soarele apune acum la miază-noapte, în spatele Negoiului, murmură uimită fata, punând pe umeri un șal pufos de angora, căci pe șcaua dealului adia răcoros vântul.

Nicu se întreba și el mirat ce să fie, și crezu că a găsit răspunsul.

— Nici departe nu e, Tița, să apuce la miază noapte. Nu uita că suntem la începutul lui Iulie, când soarele apune târziu și mult mai spre miază-noapte. Negoiul pare atât de înalt și de aproape cu râpile lui în umbră, din pricină că e luminat acum din spate, din partea Sibiului.

— Dar niciodată n'am văzut asta... ai zice că poți pune mâna pe el, că te acoperă.

— E și o întâmplare desul de rară, dacă stai să te gândești... Trebuie să fie mai întâi aci, în partea asta tot cerul acoperit de nori, dar să fie senin de cealaltă parte a muntelui, în spatele lui. Și să fie anume în lunile Iunie ori Iulie când soarele apune cam spre miază-noapte, spre Negoi; iar potrivirea asta, după cum vezi, nu se poate întâlni decât rareori și numai în acele câteva minute când cade sub orizont soarele.

— Apoi eu zic că s'a sfârșit, nu numai cu ploaia care n'a mai venit, de astă seară, conașule... Se schimbă vremea... Am scăpat de tot de ploaie... Vezi că apune soarele în cer senin...

După vreun sfert de oră, când lumina apusului s'a șters și negura s'a făcut peste tot mai grea și mai răcoroasă, au început să coboare dealul spre Vărzari și spre Bălcești.

Ajung noaptea cu bucuria că vor dormi în paturile lor de copii, în conacul dintre pădurile de goruni, fagi și mălini. Serdăreasa Zinca nu mai prididește de grija mesei și a întrebărilor de tot soiul. Nu se mai satura privindu-l pe Nicu, căci el era preferatul ei, cum mănâncă lacom, ca acum zece ani, farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coaje de lămâie, cu vanilie, cu praf de scorțișoară. E tot copil. Tița se uită la mama-sa — oacheșe, cu fruntea înapoi, cu ochi mari, tare sprâncenați, cu bărbia mică, se uită și la el și înțelege și mai bine ce se spunea aseară la rudele din Pitești, că „Nicu e chipul leit, al mumă-sii“. Nu e chiar așa, dar nici nu se mai miră deci că atunci când e Nicu de față, ea nu mai are ochi pentru niciunul dintre ceilalți patru copii.

Afară, cerul s'a înseninat pe neașteptate și luna plină a scăldat într-o liniște nepământească și luminoasă, conacul văruit în alb, acoperit cu șindrilă și cerdacul mic din față, la care urcă trepte, și dintr-o parte și pîntr'alta a gârliciului. Numai arinii și plopii își freamătă neliniștiți frunza...

O vacanță în vara lui 1840

La Bălcești zadarnic încercă Nicu să convingă pe serdăreasa să plece înainte de două săptămâni la București. Ea își amâna zi de zi plecarea și el în fiecare zi era mai frământat de gânduri, tot mai mistuit de dor. Își spunea că ar fi trebuit să se înțeleagă cu Frusina ca ea să vie cu căruța poștii, căci era și poștă organizată dela București pe la Curtea de Argeș, și către Râmnic și către Căineni. Serdăresei nu-i da mâna să vie cu trăsura poștii căci avea totdeauna câte ceva de adus și dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poștalionul tău încărcat, costa scump. Ea are timp să vie fie și în trei zile. Dar la căruța poștii o loc și pentru câte un singuratic și atunci se plătește destul de puțin. El s'ar fi dus s'o ia dela Curtea de Argeș. Atât de mult se gândea că ar fi cu puțință ca ea să vie singură, încât el își făcea drum aproape în fiecare zi, călare, spre Curtea de Argeș...

Zinca era mulțumită când îl vedea călărind mai toată ziua, căci își zicea că el, căruia nu îi prea plăcea de mic să călărească, are nevoie să se deprindă cu asta, ca ofițer. Intr'una din aceste călătorii, el află că e căutat de niște călători sosiți în stația de poștă. Se grăbi spre conacul dărăpănat, unde erau grajdurile cu vreo douăzeci de cai, cu potcovari, fierari și caretași și află dela căpitanul de poștă, care își ridică ochii din condicile la care scria, că îl caută doi inși care s'au dus în târg să închirieze o căruță anume ca să-i ducă la Bălcești.

A recunoscut de departe făptura voinică a lui Marin Serghiescu, care venise odată la o serbare ostășească și cântase tare frumos niște doine și unele cântece de inimă albastră. Era dascăl la biserica Negustorilor și învăța într'o vreme și copiii din mahala să scrie și să citească. Pe celălalt nu-l cunoștea. Era Telegescu, un moșnean dela Telega, cu destulă învățătură de carte, — fusese și parucic — iar acum era și un fel de avocat pe lângă Divanul apelativ.

Să lămuri că erau trimiși de Mitică Filipescu la Bălcești ca să stea de vorbă cu tânărul iuncăr și să-i arate cu de-amănuntul unde au ajuns lucrurile. Hotărîră să nu mai meargă la Bălcești, ci să mănânce retrași în livada unui han, la umbra unui păr rotat, unde hangeoaița le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar și un coș de smeură. Vin bun nu era... în schimb țuica te amețea cu reveneala ei de prune.

În timpul prânzului, Telegescu, înalt și cam uscat, îi arătă pe larg unde au ajuns pregătirile. Speră că vor avea de partea lor mahalaua Tabaci. Vor aduce din Oltenia, dela unul Rădoșan, 500 de oameni, foști panduri unii... Asta e sigur. Pentru împlinit nevoile de bani, Mitică Filipescu își va vinde o parte din moșie... Văzând că Bălcescu a rămas mult pe gânduri, că nu ia parte la însuflețirea lor, îl bănuiră cuprins de îndoială (și așa era) iar ca să-l mai îndemne puțin, Telegescu îi arătă, că el, în haine de spătar, va porunci miliției să nu se opue.

Era cale lungă dela Mitică Filipescu, minte atât de chibzuită și dela seriozitatea lui, la ceea ce îi spuneau aceștia doi. Până la urmă le arătă însă care e părerea lui.

— Vedeți dumneavoastră, eu am citit o seamă de cărți și cunosc destul de bine multe revoluții din trecut. Ceea ce îmi arătați dumneavoastră nu e revoluție, ci un complot. Nu văd cum ar putea să izbutească. O revoluție nu se face cu cinci sute de oameni, ținuți ascunși în marginea Bucureștilor.

Ei îl ascultau nedumeriți, aproape dușmănoși.

Către ceasurile patru, se ridică un nor negru din spre munții Lotrului, care într'o jumătate de oră crescă ca o umbră de urs negru, nemăsurat, câteva clipe, apoi în forme năpraznice acoperi aproape tot cerul întunecând orașelul. Femeia hangiului, în pestelcă și cămașă albă, cu picioarele prinse în opinci, alergă, bucuroasă că o să plouă, să mute masa într'o odăiță mai din dos. Era mare nevoie de ploaie la porumb, căci nu mai plouase de pe la mijlocul lui Iulie. Incepu și o adiere rece care făcea să tremure frunza copacilor, Furtuna însă nu veni.... Norul negru își descărcă trâmbele de apă, care se vedeau ca niște umbre de ploaie, dar numai peste Valea Oltului și apoi, adunându-se, se pierdu repede în jos, spre miază zi. Cei trei nu primiseră să li se mute masă de subt umbrar, înainte de a vedea ei picăturile de ploaie. Telegescu trimesese doar pe scripcar și lăutar să aștepte înăuntru și el se întoarse la gândurile cu care venise.

— Domnule iuncăr, văd că nu ai prea multă tragere de inimă spre

legătura cu noi... Dar eu aş vrea să ştiu un lucru... Ce-ai face dumneata cu o sabie în mână, în faţa poporului?

— Întrebarea dumitate este de prisos... Niciodată nu voi fi decât alături de popor.

— Atunci eşti omul nostru. Noroc!... Ciocni ţoiul de ţuică şi-l goli până în fund. Asta e... Eşti omul nostru. Şi-l bătu pe umăr.

Cu faţa lată şi totuşi slab, cu o mustată lungă şi subţire, Telegescu trăia parcă mai mult în ochii arzători şi în mişcarea neîntreruptă a mâinilor. Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin svârşirea braţelor, în sus, în jos, la dreapta, la stânga. Avea în el ceva de exaltat. Ii plăceau frazele tari care speriau ca nişte mici explozii. Fiu de moşnean dela Telega, fusese în armată parucic şi comandase şi compania de pază dela Ocnele Mari. Era prea nedisciplinat şi le spunea superiorilor cam tot ce gândea, cu o impulsivitate care-l făcea să apară, deşi slab şi nu tocmai înalt, vânos, ca de oţel. Citea mult, ce-i cădea la îndemână şi cam încurca lucrurile. Se vedea pe el însuşi spunând fraze tari de pe baricade, în faţa poporului. Era mai curând un permanent revoltat, decât un adevărat revoluţionar. Făcea o pereche în felul ei foarte potrivită cu Marin Serghiescu, care era în vremea aceea cam gros, cu obrajii bălani bine întinşi şi cu barbeţi lungi. Unul era un vorbăreţ jovial, altul era un vorbăreţ plin de temperament.

Acum Telegescu privi cu coada ochiului spre iuncărşi i se păru că e o clipă potrivită să dea lovitura.

— Am să-ţi mai spun ceva de taină... Şi făcu o lungă pauză, răsucindu-şi mustata. E cu noi şi serdarul Macedonschi.

— Serdarul Macedonschi? Serdarul Macedonschi? repetă nedumerit, încurcat, Bălcescu.

— Da... da... el... serdarul Macedonschi... ăl de a fost polcovnic al lui Tudor Vladimirescu.

Iuncărul se întinse la faţă şi murmură apăsător, netezindu-şi tâmpilele cu palmele.

— Credeam că a murit....

— N'a murit....

— N'o fi cumva frate-său? Pavel?

— Nu, e chiar el... N'a murit... Să vii să-ţi povestească el tot, cum a fost cu revoluţia din douăzeci şi unu. Nouă, o noapte întreagă ne-a povestit.

Bălcescu nu crezu, căci dacă ar fi crezut, s'ar fi ridicat numai decât înfiorat de mânie. Nici în gând nu se putea vedea alături de cel care, socotea el, l-a predat legat pe Tudor Vladimirescu lui Ipsilante. Işi spuse că e frate-său care, lăudăros cumva, vrea să treacă drept cel ce fusese polcovnic în oastea răsvrătitului.

— Aşa... ca să vezi... El ne va sfătui în tot ceea ce trebuie să facem... Va veni în mijlocul celor cinci sute de panduri pe care ni i-a făgăduit Rădoşanul şi va merge în fruntea lor asupra domnitorului.

Văzând cuta dintre sprâncenele mari ale iuncărului, Telegescu strigă să vie din nou scripcarii.

Gonind norii negri spre miază-zi, soarele le luase locul înspre munţii Lotrului. Razele lui prelungi aureau culmile îndepărtate. Marin Serghiescu începu din nou să cânte. Avea o voce moale, neînchipuit de caldă, foarte potrivită pentru cântecele de inimă albastră ale vremii, dar cântecele olteneşti le „zicea“ mai mult cu acea legănare pripită, cu acele alunecări de viers şi cu acele întorsături în jos, de glas plin, dintr'o dată plin, pe care niciun fel de notaţie nu le poate înregistra...

Cântecul lui era atunci amar și hotărît și, în acelaș timp, era în el drojdia suferințelor din trecut, întoarsă prin chiuituri haiducești în nădejdea zilei de mâine.

Telegescu vedea fericit, că nici Bălcescu nu putea să reziste vrajei pe care cântecul dascălului dela biserica Negustorilor, care în zilele săptămânii era și scriitor de masă la departamentul Vistieriei, o turna în toate sufletele... Mai târziu, în exil, Marin Serghiescu, poreclit Marin Naționalul, avea să toarne leacul amar al cântecului peste sufletele pribegilor dela Brussa. Avea să fie des de tot și la masa lui Vodă Cuza, vrăjit și el de cântecul lui.

Se înserase aproape, când Bălcescu socoti că e timpul să se întoarcă la conac. Calul se odihnuise bine, păscurile iarbă grasă de livadă și acum se frământa nerăbdător. Înainte de a se despărți cu făgăduiala că se vor vedea din nou la București, Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească și o bună propagandă printre clăcași. Trebuie luată din nou calea lui Tudor Vladimirescu. Steagul revoluției trebuie ridicat numai după ce vor fisigurică gândul lor de deliberare, a clăcașilor, a răsbătut de-a-lungul și de-a-lă-tul țării până la ei. El va veni la București ceva mai devreme ca de obicei. fiindcă s'a hotărît ca logodna surorii sale Tița cu lieutenantul Oprea Nedelescu să aibă loc pe la 15 Septembrie.

La sfârșitul lui August, iuncărul Bălcescu fu în grabă chemat în București, fiindcă batalionul său urma să iasă în tabără lângă Pantelimon, la Dobroești, ca să facă instrucția de companie, urmând ca în Octombrie să se facă manevre de regiment pentru școala de batalioane.

Veni aproape bolnav, căci vacanța asta fusese mai curând o grea încercare pentru el. Slăbise, avea în fiecare zi fierbințeli. Luase cu el în poștalion și pe un vecin de moșie, Anton Panovschi, un om între două vârste, arendaș al unei moșioare, care pe drum, între altele, îi spuse că toată lumea vorbește la Pitești despre o revoluție pe care o pregătește acolo un fost porucie, Telegescu, venit să caute oameni pentru răscoală. Încă odăată, Bălcescu își dădea seama de ușurința cu care se pregătea viitoarea încercare de a răsturna stăpânirea.

La București, unde ajunsese plin de praf, obosit, îl pofti pe Panovschi, care avea unele afaceri de dus la capăt, să rămâie câteva zile musafir la el, dacă nu are pe nimeni în oraș. A doua zi seara, pe când ei doi mâncău sub nuc, se pomeni cu Marin Serghiescu, mai vesel ca oricând, cu toată fața rotundă înflorită de bucurie, care-i spuse — vorbind, credea el, pe ocolite — că totul este gata, că s'a ales ziua de 14 Octombrie, în seara căreia Vodă trebuia să meargă la teatru, pentru punerea planului în executare. Încercarea de a ascunde tâlcul, după vorbe, era atât de naivă, încât dându-și seama cât de primejdioasă e convorbirea în grădină, Bălcescu îi pofti pe cei doi în casă, ca să ia cafeaua acolo.

Aci, Marin, cum îi spunea toată lumea, deveni și mai vorbăreț. Auzind că Panovschi are o livadă cu cireși, îi destăinuie pe față tot complotul, cerându-i să le pregătească niște trunchiuri de cireși, ca să facă din ele tunuri.

— Se pot face tunuri de cireș? întrebasese uluit arendașul piteștean...

Bălcescu îi arată că în lupta lor cu turcii, sârbii au folosit asemenea tunuri, dar că e firește greu să le poți găsi un model oarecare. Trebuie bine ferecate, de buni meșteri fierari.

— Săptămâna viitoare, îi spuse Marin lui Panovschi, viu și eu la Pitești... De acolo, mergem în Oltenia, eu și Telegescu, să aducem oamenii pe care ni-i pregătește un fost căpitan de panduri, Rădoșan dela Crasna din Gorj... Și râdeau cam copilăros și mândru. Înțelegi, trebuie să avem oamenii lângă București înainte de zi întâiu a lui Octombrie. Acum, că și dumneata ești de-ai noștri, am să-ți dau o scrisoare către Telegescu, ca să știe și el acest lucru.

Bălcescu se uită lung spre Panovschi, care ocolea privirea lui Marin, prefăcându-se că se uită la o icoană înfășurată într'o maramă de borangic... Atât de încălzit era Marin, încât nici nu băgă de seamă cât de rece era obrazul celui cu care vorbea. Ridică paharul și-l ciocni de celelalte două de pe masă.

— Noroc, și să fie într'un ceas bun... Plin de voie bună, începu dintr'odată să cânte, numai pentru el însuși. Niciodată poate n'a cântat mai frumos. Clocotea în el un vin nou, amețitor... Din nou Bălcescu se lasă cucerit și, înduioșat, își spuse că asemenea nebuni sunt și ei de folos pe lume...

Au stat până aproape de miezul nopții, când cu mersul lui greoi, cântărețul, calemgui la Vistierie, își aduse aminte că are slujbă de dimineată. La plecare, îi sărută, dintr'un prea plin sufletesc, pe cei doi și le spuse din adâncul inimii.

— Fraților, în scurtă vreme poporul nostru va fi liber. N'o să mai fie în țara noastră decât plugari și ostași... Vom stârpi luxul; toți vor purta haine de postav făcut în țară și pânză de casă. Așa. ca mine, acum.

Avea într'adevăr pe el un surtuc de dimie și la gât o legătură de pânză de casă vopsită albastru.

După plecarea lui, Bălcescu încercă să dreagă puțin lucrurile.

— Nu pune niciun temei pe ce spune asta... Il vezi că e nebun de-a binelea... Toată chestia asta cu revoluția este o idee de-a lui... L-am lăsat să vorbească despre 14 Octombrie, despre alte năluciri de-ale lui, fiindcă toată lumea știe că e nebun... Il lasă toți să spuie orice, numai să cânte... Ai auzit și dumneata ce viers are.

Panovschi zâmbi, pe gânduri. Ridică paharul, ciocni, apoi luând un ton sfătos, și de taină în acelaș timp, se apropie de el ușor, peste masă, privindu-l cu ochii mici.

— Domnule iuncăr, ascultă sfatul unui om mai bătrân ca dumneata... Ieși cât mai este timp dintr'o asemenea legătură...

Bălcescu se simți jignit că i se dau asemenea sfaturi, chiar dacă ele coincideau cu sentimentul lui intim. Era un sfat de burtă verde care vrea să-și dea importanță. Răspunse puțin supărat.

— Pe ce vă întemeiați d-voastră, atunci când dați asemenea sfaturi? Ridicase puțin un cuțit pe care-l lăsă să cadă pe masă cu sgomot. El vruse să întrebe, pe ce autoritate morală se întemeiază acest Panovschi când îi dă lui sfaturi cu atâta siguranță de sine.

Panovschi înțelese însă întrebarea lui altfel și se făcu alb la față. Se ridică dela masă și făcu vreo doi pași prin sufragerie, urmărit acum cu o adevărată neliniște de privirea întrebătoare a lui Bălcescu.

— Țiu foarte mult la dumneata, domnule iuncăr, și țin foarte mult la maica dumitale care mi-a scăpat soția dela moarte. Pe urmă am fost pomojnic la unchiul dumitale, boier Luță, când era subcârmuitor. Vreau însă să-mi făgăduiești că în niciun caz nu vei destăinui nimănui, eeeace eu îți voi spune acum.

Bălcescu aștepta înmărmurit, fără să poată spune o vorbă. Ii era frică să mai întrebe, ca nu cumva cu vocea lui să-l trezească pe celălalt din această pornire spre mărturisire și să-l facă să se răzgândească. Dar Panovschi, care se jucase câteva clipe gânditor cu ciucurii șalului cu care era încins peste antieriu, nu se opri.

— Te rog să-mi făgduiești... mai întâiu ceea ce ți-am cerut.

Tânărul iuncăr simți că gulerul mundirului îi strânge gâtul. Il neliniști și această taină nouă cu care avea să se împovăreze. Răspunse mai mult în șoaptă.

— Da.

— Atunci află, reluă celălalt, că de câteva zile poliția din Pitești a fost înștiințată de ceea ce se plănuiește... Pe urmă întoarse capul și goli dintr'odată paharul cu vin roșu.

Bălcescu păru năucit de această știre, deși era dela început convins că mai curând sau mai târziu... așa va fi.

Puțin după aceea, musafirul său merse la culcare și se duse și el în odaia lui. Întrebarea care-l frământa era: cine denunțase legătura poliției?

Să fie însuși Panovschi? I se păru puțin probabil, fiindcă nu părea să știe mare lucru... Dar atunci, cine? Și mai ales cum de aflase Panovschi acest lucru.

În realitate nu era Panovschi, ci un oarecare Gălășescu, însă chiar de ar fi știut asta Bălcescu, tot rămânea întrebarea cum de aflase de acest fapt Panovschi.

A doua zi, în zori, trebuia să plece la batalion. Corturile trupei erau în marginea satului Dobroești, dincolo de ospiciul care se instalase la mănăstirea Mărcuța, în locul fabricii de imprimat testemele. Erau săptămâni obositoare de marșuri, de exerciții de luptă. Toată ziua treceau în fugă pâraul Colentinei, aci nu mai larg de patru, cinci pași, dar adânc până la genunchi, așa că toată ziua era cu picioarele ude. Uneori, împingeau exercițiile dincolo de Pantelimon, spre Cernica. Se simțea bolnav și seara cădea rupt de oboseală. Nici de gândit limpede nu mai putea gândi. Nu avea niciun punct de sprijin și orice frământare a gândurilor era parcă în gol. Știa un singur lucru, că trebuie să vorbească, și cât mai curând, cu Mitică Filipescu. Dar în cea dintâi Duminecă din Septembrie, fu ofițer de serviciu pe tabără. Abia după sfânta Maria mică, putu să plece acasă. Făcu pe jos cei cinci kilometri până la bariera Moșilor, arzând de nerăbdare. Aci găsi o brișcă și către nouă scara fu acasă. Nu era nimeni, căci ai lui toți erau la Bălcești. Bătrâna Stana îi turnă ca să se spele, îi dădu primineli curate, și-i perie cu îngrijire mundirul și pantalonii, în timp ce el, învelit în antereul lui verde, care-i slujea de halat, mânca în grabă. Nu cunoștea întocmai adresa lui Mitică Filipescu, dar știa dela Marin Serghiescu că era lângă casa lui Serafim Dragomanu (pe care el o cunoștea); era „alături o casă cu poarta în stânga, subt casă“, după cum îi spusese Marin.

Când să treacă de casele bătrânești ale serdarului Fora, trebui să ocolească prin mijlocul uliței, căci dela cutremurul cel mare de acum doi ani, din ziua de 24 Ianuarie, când aproape ca în 1802, se dărâmasă un sfert din casele din București, aceste case ale lui Fora erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărâme. Fu cât pe aci, în mijlocul uliței, să se întâlnească față'n față cu Frusinica... Era dusă de braț de C. Aristia, care pesemne o conducea acasă. Trecu fără să dea bună seara. Il cuprinse o liniște și o sfârșeală ciudată. Fu în el ca o lămurire, ca o cortină căzută

pe un final. Merse așa, ca într'o legănare de moarte, pe podul Mogoșoaiei care începuse de câțva timp să fie luminat cu felinare de seu.

Găsi casa întocmai, cu poarta care era făcută așa ca să închidă cu totul un gang. Bătu mult în poartă până ce veni un argat, din fundul curții, să-i spuie că boierul e la moșie, că nu s'a întors încă. Trebui să renunțe și se întoarse acasă. Simțea nevoia să doarmă, să doarmă mult. Nu se putuse încă obicinui nici în armată să se scoale de dimineață, și deșteptarea dela ora patru jumătate în tabără îl sleise cu totul, căci el nu putea adormi la opt seara, odată cu ceilalți. Uneori, noaptea întreagă era frământat de gânduri.

Timp de două săptămâni, în Iulie, Frusinica așteptase cu înfrigurare. În fiecare zi se ducea spre casa Bălceștilor ca să vadă în curte poștalionul sosit, ori ca să întrebe la bucătărie dacă e vreo știre dela moșie. Nu era nimic... Iși descususe rochia galbenă de borangic și o cususe din nou, fiindcă i se păru că e îngustă și că stă sucită pe ea. Pentru felul modest cu care se îmbrăca, se pricepea neașteptat de bine, și-și potrivea singură rochiile vechi, nu avea însă răbdarea să le coase, ci i le cosea doica. Se închidea bine în casă, fiindcă bătrâna opărea în zilele astea gogoșile de mătase, în curte într'un cazan de rufe și se răspândea peste tot un miros leșios de ciorbă ca de raci, care o înăbușea... Nu putea să spună nimic, căci numai pentru ea se trudea, cu o nesfârșită dragoste, doica. Vrea s'o vadă îmbrăcată în rochii frumoase... Ii țesea în război și pânză de in, din care ieșeau deasemeni rochițe frumoase. Numai că acum, de când se făcuse măricică și începuse să poarte rochiile care cădeau largi de tot de subț sâni, intra atâta materie în ele că nu izbutea să o scoată din borangic, fiindcă se întâmpla să moară uneori mai bine de jumătate din gândaci, deși acei cari dau mătase galbenă, sunt mai rezistenți. Era neobosită, doica, mai ales de când murise moș Gălău și rămăseseră singure în casă, cu o fetiță mică pe cap. Cât timp trăise el, cu cărașia lui o duseseră mai bine. Izbutiseră să facă un gard, care despărțea grădina de mai bine de un pogon, de celălalt pogon, care era curtea grajdurilor. Prăsiseră în fiecă an și porc și găini, care erau acum atât de multe și risipite prin grajd și șoproane, că nu le mai știau numărul... Găseau onă unde nu le trecea prin cap. Încă înainte de moartea lui Gălău, când era aproape de sfârșit, Maricica, după ce ca o lupoaică rănită nici nu vruse să audă de rudele ei, care însă n'ar fi vrut nici ele să audă de ea, refuzase din nou să pornească proces pentru moștenirea bunicului. Repeta necontenit că mai bine putrezește într'o odaie cu lut pe jos, hrănită cu o coajă de pâine, decât să mai scoată bani dela ei, fie și prin proces. De altfel, date fiind moravurile timpului și legiuirea, era sigur că îl va pierde. Bătrânele îi spuneau să facă asta pentru fetiță, dar ea nici gând, nimic n'o îndupleca. Auzind că moștenitorii vor să vândă curtea, îi fu teamă că ura rudelor o va urmări și aci, încercând s'o cumpere. Ca să se știe liniștită în vizuina ei, pe a cărei poartă n'a ieșit niciodată vreme de zece ani, nici ca să meargă la biserică, se grăbi și, vânzând inelul, pe care în noaptea aceea de neuitat i-l pusese în deget doica, pe furiș, o cumpără ea, cu tot ce se găsi pe ea. Așa că după moartea ei, acum patru ani, Frusinica devenise stăpâna locului. După ce se trecuse și bătrânul Gălău, vânduseră și armăsăriile care cam îmbătrâniseră și nici n'avea cine să mai meargă cu ei, iar cu banii luați cumpăraseră între alte nevoi împlinite și o vacă delapte, care ajuta la hrănirea celor trei guri. Mai târziu, bătrânele aflaseră că un

lăptar din spre Floreasca adună în cotiga lui lapte pentru marile birturi care se înființaseră pe lângă hoteluri și îi vindeau și ele câteva ocale de lapte zilnic, cât timp le dădea vaca, pentru ca să cumpere nutreț. Și din grădină mai scoteau câte ceva, muncind-o ele, că altfel nu aveau cum să se ajute.

Acum doica făcuse tot ce putuse ca să cumpere fetii o pereche de pantofi, cu care ea se duse să dea examen la teatru. Se făcuse măricică și nu mai putea să-și ducă lucrurile — puține — la Bălcești, în boccea, așa că îi cumpărase și o mică valiză de pânză, ca să nu le fie cumva rușine Bălceștilor cu ea în poștalion. Toate aceste pregătiri o înfriguraseră și mai mult, sporindu-i nerăbdarea. Nici n'avea ce să facă fără fetele și băeții Zineai, fiindcă acum pe maidan nu se mai juca, și alte cunoștințe cu atâta știință de carte nu avea. Casa Bălceștilor era acum totul pentru ea... Mai ales Nicu...

Intr-o după amiază, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Văzu în curtea grajdului din dosul casei Bălceștilor, unul dintre caii murgi, care aștepta să fie dus la potcovar. se pare. Da, venise și serdăreasa, care acum era dusă cu poștalionul prin târg. O pândi toată ziua să se întoarcă. Dar ea nu mănca acasă, ci la o soră a ei. Când veni după masă, serdăreasa dormea; când se sculă, îi spuse să vie pe la opt seara, că acum pleacă numai decît la un bolnav. Fata umblă năucă între casa cu bolta de viță și curtea ei cea mare. Seara așteaptă până la unsprezece sub nuc. Iși adusese mica ei valiză nouă. Dar poștalionul veni singur. Zinca trimisese vorbă că doarme la soru-sa. A doua zi către nouă dimineata, când se duse la casa cu boltă de viță, află că serdăreasa plecase în zori cu poștalionul, la Bălcești. Stana fi dădu, puțin cam încurcată, valiza pe care o lăsase la ea.

A fost ca o fiară rănită timp de două săptămâni. Ii era rușine de cele două bătrâne, îi era rușine de ea însăși, de tot. Incepu să umble în neștire pe străzile orașului, ca și când ar fi dus ceva mort în brațe. Dar a trecut și vara... și în toamnă nu murise, ci se înfățișă la lecțiile de teatru. Unde cunosc și alți elevi și eleve.

La Bălcești, serdăreasa, cu cruzimea unei inimi de mamă îngrijorată de viitorul copilului ei, îi spuse lui Nicu, care aștepta trecând dela îngheț la fierbințeli, că nu putuse să dea ochi cu fata la București... În Septembrie, după întâile lecții, Aristia îi arătă atâta prietenie, încât începu să o ducă seara la teatru și să o aducă apoi, pe jos, căci vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi și orașul întreg, spre mahalale, era ca o grădină.

Sâmbăta următoare, Bălcescu se duse din nou acasă la Filipescu. Acum căminarul se întorsese. Din gang, o ușă mare cu geamul întărit cu grilaj de fier, dădea într-o mică săliță unde se lăsau hainele, apoi o scară, largă cât sălița, urca la catul de sus, unde o nouă ușă dădea într-o sală mare din care se făceau odăi cu uși înalte, în dreapta și în stînga. Ii ieși înainte sus, chiar Mitică Filipescu, bucuros că îl vede din nou, și îl duse în dreapta, într-o odaie mobilată cu un birou europeanesc. Era acolo, așezat într'un fotel, și Eftimie Murgu, cu fața cărnoasă, cu ochii lui aproape prinși în barba stufoasă.

Lângă fereastră, era un bărbat înalt, îmbrăcat într'un surtuc lung până la genunchi, fără poale în față. Avea pantalonii strimți și guler cu legătură foarte mare. Află că era Sotir Țeran, scriitor la Vestierie împreună cu Marin. Celălalt era un om îndesat, cu fața rasă și mustața aspră, tunsă scurt. Mitică Filipescu îl prezintă Baronescu, „prieten de-ai noștri“.

I se lămurii că Sotir Țeran tocmai citea o proclamație către popor, pe care el o pregătise încă de multă vreme, în care cita multe exemple din

istorie, îndemna mulțimea la revoluție... Se așezaseră totți pe scaune și în foteluri, numai Mitică Filipescu stătea în picioare, rezemat în fața biroului și asculta. Lângă el era un lucru necunoscut încă în București. Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam cât un stat de om, era o lampă cu gaz, peste care era pusă un fel de umbrelă de mătase galbenă, care dădea toată lumina în jos. După ce Sotir își ceti proclamația, Baronescu, care venea dela Pitești, aduse un fel de program al mișcării, întocmit de el și fostul parucic Telegescu, pe care, la cererea celor de față, îl ceti numai decât. Avea forma unui proiect de constituție, destul de stângaciu. Să se alcătuiască un „directuar subț un prezident și șase mădulari“. Să se alcătuiască și „un corpus caresă întocmească legile țării“ pe trei bazuri, adică slobozenie, dreptul deopotrivă și vârtute“.

Cu fața lui palidă și frumoasă, cu ochii în cearcăne mari din pricină că lumina de sub abajurul galben îi lăsa în întuneric, Mitică Filipescu asculta cu brațele încrucișate pe piept. Il cam iritau puțin aceste programe care veneau unele peste altele, fiecare dintre participanți ținând neapărat să puie pecetea gândirii lui pe viitoarea înfăptuire. De aceea, le asculta cu răbdare. De data asta, făcu însă pe loc observația că prezidiul directoratului nu poate fi și șeful oștirii, așa cum prin confuzie, lăsa să se înțeleagă programul înfățișat.

După ce sfârși citirea, Baronescu aduse și lămurirea că Marin Serghiescu a trecut prin Pitești și că e acum la Crasna, în Gorj, ca să vie cu pandurii adunați de Rădoșan și de omul acestuia, fostul căpitan de panduri Damian.

Bălcescu îl privi în clipa asta pe Mitică Filipescu și i se făcu o milă nesfârșită de acest bărbat atât de cinstit, atât de luminat și totuși atât de încrezător. El care era și a rămas toată viața bănuitor și un om chinuit de grijă când pornea ceva, nu putea înțelege cum căminarul nu-și dădea seama de ce se poate și de ce nu se poate. Era încă subț vraja acestui om, cu o voce atât de muzicală, nu putea uita întâlnirea dela Vadul rău și gândul unei nenorociri îl îngrozea. După ce Baronescu arătă unde au ajuns cu pregătirile, Bălcescu întrebă, destul de intimidat de altfel, căci se afla între oameni mai în vârstă decât el.

— Nu vi se pare că agia a mirosit și ea ceva? Nu vă e teamă că au ajuns până la urechile marelui vornic unele svonuri?

Baronescu îl privi disprețuitor și cu mila cu care s'ar fi uitat la un nechemat, care se amestecă între oameni care îl depășesc cu inteligența și cu experiența lor.

— Ce poate să afle poliția? Vorbe... Dumneata ne crezi proști, nu știi că avem și noi știrile noastre?... Hei, continuă Baronescu, noi înadins am lăsat să umble asemenea svonuri, ca să vedem ce are de gând stăpânirea... Fii liniștit. Noi știm ce știu ei, și mai mult.

Sotir dădu din cap, tot atât de disprețuitor față de tânărul iuncăr, subliniind cu zâmbetul explicația lui Baronescu, care continuă.

— ...Ei cred acum că e glumă, dar când se vor vedea în spânzurați, va fi prea târziu.

Eftimie Murgu se ridică hotărît și fața i se boți de supărare.

— Trebuie să fie fără vărsare de sânge... V'am mai spus-o de atâtea ori. Ii trimitem pe toți la mănăstire și-i ținem acolo până așezăm țara pe temelii sănătoase.

Mitică Filipescu îl aprobă, clătinând din cap, cu gândul aiurea.

Se ridicară să plece. Bălcescu îi spuse căminarului că ar vrea să-l întrebe ceva în legătură cu un proces privitor la o sfoară de moșie a unui unchiu al său. Acesta îi făcu semn, zâmbind, să rămână.

— Domnule căminar, îl întrebă iuncărul, când Filipescu se întoarse după ce își condusesese mosafirii până în strada căzută într'un întunec ca de mormânt, cum numai în zilele ploioase de toamnă se întâlnea (de altfel plouase în timp ce erau ei sus și acum încă mai burnița), domnule căminar, cine este acest Baronescu?

— Este un avocat și hotarnic.

— Aveți atâta încredere în el? Și Bălcescu aștepta nemișcat răspunsul.

— Ași putea să spun că este omul meu de încredere... Mi-a fost într-o vreme vechil la moșie. Dar de ce întrebi?

Fără nicio șovăire, cu un fel de mânie în ochii săi puțin oblici, Bălcescu răspunse aproape șuerat.

— E din cale-afară de îngâmfat.

— Asta-i cam adevărat, domnule iuncăr, dar îl socot foarte folositor.

— Mi se pare că vorbește prea mult... Mi se pare că toată lumea din jurul d-voastră vorbește prea mult. Uite, la Pitești, acel Telegescue din cale afară de nesocotit. La fel Marin Serghiescu, care flecărește ori unde se duce numai despre pregătirile care se fac.

Mitică Filipescu îl privi lung pe tânărul din fața sa. Ar fi vrut să-i răspundă, pe urmă găsi că răspunsul său ar fi prea complicat, cu prea multe ocoluri și paranteze. Era vădit încurcat și, ca să-și ascundă încurcătura, se duse până la o bibliotecă sculptată de stejar din care scoase o carte. Bălcescu îl urmărea mirat, văzându-l cât de mult îl frământă cele spuse de el. Dar deodată, Filipescu se întoarse spre el, ca și cum s'ar fi hotărât sau ar fi găsit un răspuns care să spună altfel același lucru.

— Uite, domnule Bălcescu, ași vrea să știi un lucru. Și eu am despre oamenii aceștia, când îi privesc cu ochii dumitale, aceeași părere despre ei și mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaște oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adânc și mai ales *il faut chercher les significations des choses*. Trebuie să căutăm tâlcul lucrurilor și al faptelor... Ași zice ierarhia acestor tâlcuri.

Văzu că Bălcescu îl privește încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decât capete de fir care se încurcă apoi.

— Mă întreb dacă am spus întocmai ceea ce vreau să spun... Mi se pare că nu m'am putut face înțeleș...

— N'ași putea spune că e chiar atât de limpede. Ar avea nevoie poate de unele deslușiri, îi răspunse Bălcescu, cu zâmbetul lui din colțul stâng al gurii și își aruncă ochii să vadă ce carte luase din raft căminarul. Era un volum de versuri franțuzești.

— Atunci am să fac un ocol, spunându-ți o anecdotă, care mie mi s'a părut bogată în conținut, cât trei volume întregi, și spune întocmai ceea ce am vrut să spun și eu... Iat-o. La Bagdad, într-o noapte, pe ulițele întorto-chiate și pustii dintre magaziile portului, acolo unde se descarcă ghimiile și istambolele venite de la Bassora, și unde pândeau de obicei, pe asemenea vreme, tâlharii, căuta să se strecoare în grabă un călător întârziat. I se strigă din urmă: „Ia stai!“... Și el încremeni locului de spaimă... întoarse capul și nu văzu pe ulița pustie nimic, decât o saca oprită în dreptul unei uși dărăpănate. Nu pricepu cine îl strigase. Vru să facă un pas mai departe, când i se strigă din nou, hotărât: „Ei, bre, bre, ia stai o clipă!“... Acum se opri și întoarse capul și mai speriat, însă iar nu văzu penimeni în noaptea pustie. Doar calul slăbănog și bătrân dela saca dădea din cap... „Eu te-am strigat, bre... Vreau să știu, de mai e mult până la ziuă“. „Cum?... Cum?... Dumneata vorbești?“ întrebă cutremurat trecătorul. „Ei — asta-i fu răs-

punsul. „Păi dumneata știi cine am fost eu? Nu te uita că mă vezi la saca. Eu am fost cal de călărie... am avut harșea de mătase și zăbală de argint.“ Omul privea calul mai speriat parcă decât înainte. În clipa aceea, ieșea sacagiul din casă, cu biciul în mână... Trecătorul se îndreptă năucit spre el. „Bre, dumneata ai un cal cum nu se mai află pe lume! E nemaipomenit!“ Dar sacagiul înăcrit și cu fruntea îngustă îi răspunse întăritat: „Păi, dacă dumneata ascuți prostiile lui!... Vai de capul lui... Ți s'o fi lăudat și dumatăle că în tinerețea lui a fost cal de călărie cu harșea de mătase și zăbală de argint. Hăi, dacă ai sta să crezi tot ce spune el...“

Bălcescu râdea rar... De cele mai multe ori nu-i apărea pe față decât zâmbetul din colțul stâng al gurii, dar acum năzdrăvna snoavă i se păru într'adevăr plină de înțeles și răspunse cu un râs sacadat, dar nu sgomotos.

— Anecdota e într'adevăr bogată, cred, totuși, că nu aveți dreptate.

— Domnule Bălcescu, fără îndoială Telegescu și Marin Serghiescu sunt cam copilăroși; ceilalți nu sunt nici ei fără cusur, dar ce înseamnă asta față de faptul că acești oameni sunt inima poporului român, care bate prin ei mai puternic... Sunt printre puținii de azi în care colcăie duhul răzvrătirii. Oamenii aceștia își pun în joc libertatea lor și fericirea familiilor lor... Își pun în joc viața poate, pentru ca să aducă îndreptarea țării și să ne redea la toți, cu un ceas mai devreme, libertatea. Comparați-i cu semenii lor și veți vedea că sunt atât de rari, neprețuiți, cail care vorbește, chiar dacă flecăresc puțin cam sgomotos.

— Dar nu e cumva primejdie, domnule căminar, ca această flecăreală a lor să dăuneze acțiunii înșăși?

— Am în cecece privește cîntea și credința lor o încredere desăvârșită... Și asta mi se pare azi esansiel. Desigur că există anumite primejdii... Așa e jocul acesta cumplit al revoluției... Poate că ar fi de dorit ca ei să fie mai cuminți puțin... Dar dacă ar fi cuminți de tot, ne-am împotmoli cu toții.

Tânărul iuncăr rămase îndelung pe gânduri. I se păru că, într'un fel, căminarul are dreptate. Să gândească la lașitatea celorlalți, la cei prea cuminți care așteaptă totul de la alții.

Mitică Filipescu își împreună din nou mâinile la piept și rămase un timp pe gânduri, apoi îl privi înțelegător și cu aceeași nedesmințită simpatie.

— Domnule iuncăr, viața nu așteaptă. Te vezi mai totdeauna în situația de a lucra, de a lucra cât mai repede și atunci lucrezi cu oamenii pe care îi ai... Dacă aștepti condiții ideale și oameni ideali, înseamnă să nu poți trece niciodată la acțiune, înseamnă să aștepti până când vei fi nevoit să renunți. Da, unii dintre oamenii noștri sunt cam flecari... S'ar putea să fi ajuns până la urechile agiei câte ceva din cele ce plănuim noi. Prea mult nu cred să știe. Acum, în orice caz, înapoi nu mai putem da... acum că am pornit, cine aleargă mai repede câștigă.

Bălcescu suferise foarte mult la gândul că dacă l-ar fi întrebat Filipescu de unde știe că poliția a aflat, el ar fi trebuit să spună numele lui Panovschi, cu tot cuvântul dat. Acum însă vedea că atât cât știa el despre informațiile poliției din Pitești, nu era ceva care să-i facă pe tovarășii săi să întrebe de unde știe el că vornicia a aflat... Ii spuse, totuși, îngândurat.

— Domnule căminar, altfel am gândit eu această mișcare. O revoluție nu se poate face de sus. Trebuie să așteptăm să fie țara pregătită. Să se ivească un semn limpede, o întâmplare care să ne arate sentimentele poporului și în același timp să fie o cauză, un punct de plecare, pentru o nouă pornire de mânia populară.

Căminarul, care ascultase pe gânduri, îi strânse mâna călduros și Bălcescu nu pricepea de ce. Era și el de aceeași părere, cumva? Dar atunci ar fi tre-

buit iuncărul să impună o schimbare. În realitate, Filipescu, mișcat de emoția cu care vorbea, vrusea doar să-i arate o simpatie care depășea obiectul.

Prin întuneric, mergea greu de tot, cu mare băgare de seamă. Tot mai burnița. Avu norocul să întâlnească câțiva trecători cu felinare în care ardeau lumânări de seu și așa, pe urma lor, putu să iasă pe podul Mogoșoaiei.

La curte pentru feliicitări

În sala de așteptare, tapisată cu mătase roșie și cu ciubucărie ovală aurită, dela palatul domnesc, fosta casă a Goleștilor, câțiva boieri și doamne așteaptă turburați. Între ei, Tița și mama ei, unchiul Luță, vel-spătarul Nedelescu și fiul său lieutenantul Oprea Nedelescu.

Staicu Nedelescu, în antierul de mătase vișinie încins cu șal persan și în biniș de atlas alb, e foarte mândru. Își mângâie barba tunsă, scăzut, și explică înfrigurat serdăresei Zinca.

— Când m'am prezentat Măriei Sale să-i aduc la cunoștință logodna feciorului meu, rugându-l să-i dea înalta sa binecuvântare, Măria Sa mi-a spus: Să se prezinte Joia viitoare după ședința Divanului. Știi, numai Joia vine el acum în București dela țară, pentru ședințele Divanului. Înțelegi ce mare cinste? Ceilalți fii de boieri care se însoară, se prezintă cu nevestele lor la curte, după nuntă. Pe fiul meu, îl primește Măria Sa după logodnă. Zinca înțelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea aminte la cinstea pe care i-a făcut-o încuscrindu-se cu ea.

— Vezi că fiul dumatăle este și olișer în garda Măriei Sale, întărește un boier scund și gros care aștepta și el să fie primit de Vodă și era bucuros să între în vorbă cu cei cu nunta.

Nedelescu își mângâie barba și parcă tot ar vrea ca Zinca Bălcescu să spuie și mai limpede că își dă seama de cinstea pe care i-a făcut-o el, dar Zinca tace și se gândește la altceva. A fost greu să i se găsească și ei ceva de îmbrăcat, căci fetele în ruptul capului n'au vrut s'o lase cu rochia de acum două zeci de ani, care nu merge decât cu ilic și cu les mic, cu fundă. Ii găsiseră un fel de tocă de un verde închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o glugă de cașmir tot verde. Ii pregătiseră o rochie închisă până la începutul gâtului, de tafta neagră, cu volane și cu mâneci lungi umflate. La gât, purta un lanț de aur cu medalion.

Lieutenantul și Tița, îmbrăcați de ceremonie, se țin de mână fericiți. Ea, în rochie albă de mătase, strânsă mult sub pieptul mic, iar jos învoaltă, pusă pe cercuri largi și ascunse de sârmă, este toată înflorită de bucurie și, tare emoționată, se alipește ușor de logodnicul ei.

— Vai, ce frică îmi e.

Îmbrăcat în tunică de postav albastru, parcă ferecată cu atâtea zorzoane de metal, cu epoletați lați și cu ciucuri de aur, cu tot felul de ledunci alămii, el o întreabă mândru.

— Cum poți să spui că ți-e frică alături de mine?

— Tu nu poți să mă aperi de Vodă, dacă Vodă s'o încrunta la mine... fi spuse ea, cu o copilăroasă sfială.

— De oricine, Tița... Și ridică bărbătește din umeri, cu mâna pe mânerul săbiei.

— Nu te supăra, am greșit... Fata se lipește fericită de umărul lui, dar el simte că ea nu i-a spus toate temerile ei.

— Mi-aș da viața pentru tine, nimeni nu ne mai poate despărți de aci încolo, până la sfârșitul zilelor noastre.

Ea îl privește proaspăt, viu, în ochi, și surăde... Crede ca și el.

Bătrânul Nedelescu se întoarce către mama lui Bălcescu.

— Dar de ce n'a venit și Niculache? Ca iuncăr, era aproape îndatorat să fie aci... Dacă o să întrebe Măria Sa: Unde-i iuncărul Nicolae Bălcescu? Ei? Ce-o să spunem atunci?

Zinca Bălcescu, încurcată, ocolește răspunsul, pentru că știa că Nicu nu a vrut să vie... Ii arată că ei au crezut că numai părinții și logodnicii. Prea mult nu știe, emoționată și ea, ce să mai spue.

— Am stăruit și eu... Spunea că nu putea să lipsească din tabără, că era de serviciu.

Apare un aghiotant și îi poștește să intre în sala tronului.

— Poftiți la Măria Sa.

Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roșii. Vodă Ghica și nepoata lui stau în două jilțuri cu baldachin de culoarea vinului. Cei care intră se ploconesc dela ușă, în afară de ofițeri, care salută militărește. Dealtfel, cu fața încadrată de colierul castaniu al bărbii tunse, cu mustața mică întoarsă în sus, alb la față, cu ochii puțin cam prea apropiați, Alexandru Ghica, care e foarte mândru c'a desființat ceremonia sărutării mâinii, zâmbește puțin absent, gânditor, cu bunăvoință în definitiv. Mai gravă este nepoata lui, Alexandrina, care-i servește de secretară și care la asemenea ceremonii face oarecum și onorurile tronului, el fiind burlac. Nu vrusese să se însoare cu fata bancherului Hagi Moscu, dela care luase, cu împrumut chipurile, cei o sută douăzeci de mii de galbeni cu care-și cumpărase dela mai marii Porții, tronul. Și nu s'a însurat, fiindcă era în taină îndrăgostit de contesa van Suchteln, pe care o va vedea chiar azi în palatul dela Pașcani, lângă Căciulați, înaintea plecării ei din țară. Nu s'a îmbrăcat, firește, în mare ținută. Ci e doar în uniforma de serviciu care e neagră, dar tot încărcată de fireturi și de ciucuri. Ca decorații, nu are decât, petrecut peste talie, pieziș, marele cordon al ordinului Nizan și în piept, în dreapta, o mare placă de argint, înstelată. Toată lumea are mânuși albe și toți bărbații și femeile au vărsat pe ei, flacoane de apă de colonie.

Logodnicul, cu Tița la braț, fac câțiva pași înaintea celorlalți. În fața lui Vodă, ea se desprinde de brațul lui și face o reverență pentru care s'a chinuit acasă îndelung. Apoi, el rămâne înțepenit în poziție militară.

— Am înalta cinste să prezint Măriei Sale pe logodnica mea, Sevastia Bălcescu.

Vodă Ghica, trezit din gândurile lui, zâmbește și dă mâna Tiței, care vrea să i-o sărute, dar el și-o trage curtenitor. Tița face apoi o nouă reverență Alexandrinei Ghica. Acesteia îi sărută mâna pe care ea i-o întinde. Bătrânul Nedelescu se uită mândru la Zinca Bălcescu. — Merge bine, nu? vrea să spună privirea lui. Vodă face un semn. De alături, apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu șampanie și cu alta cu pișcoturi.

Ghica ridică un pahar înspumat, toți ceilalți ridică și ei paharele.

— Vă doresc viață lungă și fericită în viitoarea voastră căsnicie, și bea paharul tot. Ciocnesc între ei, cuscii și logodnicii, dar cu bună cuviință. Din greșală, logodnicul se lovește cu cotul de tată-său și varsă cupa de șampanie pe rochia Tiței.

Fata surprinsă, speriată, dă un mic strigăt... — Ah!

Logodnicul este foarte încurcat. Toți cei de față zâmbesc însă indulgenți, iar bătrânul Nedelescu împacă înțelepțește lucrurile.

— Nu-i nimic. Asta poartă noroc.

— Da... Da... poartă noroc... întărește Alexandrina Ghica și privirile i se îndreaptă spre îndrăgostiți, spre Tița mai ales, care zâmbeste rușinată.

Bătrânul Nedelescu strigă cu o voce puternică, fără emoție, slugarnic.

— Să trăiască Măria Sa și Măria sa... doamn... domnița, ar vrea să adaoage, dar se încurcă.

— Să trăiască Măria Sa... se ploconesc cei de față. Și pe urmă se retrag încet, cu spatele spre ușe.

În sala cea lungă, unde se așteaptă de regulă intrarea la Vodă, zeci de rude în frunte cu unchiul Luță, îmbrățișează și sărută pe logodnici cu sgomo-toasă căldură și fac un mic teatru familial.

Procesul

Ziua de 14 Octombrie trecu liniștită, dar când agia din București primi la rândul ei un denunț din partea serdarului Mehtupcin, care era prieten cu Macedonschi și Sotir (și fusese adus de aceștia în complot), Vornicia trecu la arestări pe toată țara.

Cel dintâi fu adus în beciul agiei Marin Serghiescu, la 24 Octombrie, în București. Apoi marele vornic dădu poruncă ispravnicului de Gorj să aducă în fiare la București pe Rădoșan și soții lui. Oameni ai agiei din București fură trimiși să aducă legat pe Telegescu dela Pitești. Mitică Filipescu fu ridicat de acasă. Bălcescu fu adus la Dejurstfă de o patrulă militară. Fură arestați în total 24 de inși.

Au fost toată iarna anchetați cu o asprime neobicinuită de către comisia numită de Alexandru Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul Costache Ghica, mai intrau și vornicul Iancu Manu, vornicul Manolachi Florescu și aghiotantul lui Vodă, colonelul N. Golescu.

Acesta deveni vânat, din roșcat ce era, într'o noapte târzie, când în cancelaria dela Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere.

— Dacă tatăl dumitale n'ar fi murit acum zece ani și te-ar auzi batjorind, așa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de rușine... Ține ar crede că sunteți fiul marelui boier Dinicu Golescu?...

Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stânjenea pe acest elegant boier de curte, care și la anchetă venea în fiecare zi într'o nouă uniformă.

Iși sprijini cu amândouă palmele fruntea și rămase așa mut, cu coatele pe masă.

Și mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraș că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deținuți.

Nu s'au putut afla prea multe dela cei arestați, cu toate că ancheta a fost atât de mult prelungită. De altfel, doi dintre cei mai adânc implicați în acest proces, dascălii Eftimie Murgu și Al. Vaillant au fost lăsați liberi, sub motiv că sunt sudiiți, supuși streini, unul austriac, iar celălalt francez. Asta a adus la svonul cu totul fals, care umbla în oraș (și a dăinuit și mai

târziu), că Vaillant ar fi fost cel care i-a trădat pe ceilalți. După alții însă, cel care îi vânduse fusese un alt dascăl dela biserica Negustorilor, pe care-l cumpăraseră cu bani buni căpitanul dela agie, Costache Chiorul, ca să-i spioneze. Numai târziu avea să se aple adevărul.

Tocmai la 1 Februarie 1841, cei zece acuzați au fost trimiși în judecata înaltului divan, prezidat de spătarul Costache Ghica, pentru complot împotriva vieții domnitorului. În afară de președinte, mai era în Divan un ofițer, colonelul N. Goleșcu, care prin batjocorirea oricărei urme de legalitate, deși fusese în comisia de instrucție, fusese numit acum, în fața Divanului, acuzator public, procuror militar.

Sala cu perdele sângerii dela Divanul apelativ era neîncăpătoare pentru mulțimea de boieri și soții de boieri, care țineau să vadă și să audă pe acuzați, căci în afară de boieri, nimeni n'ar fi putut pătrunde într-o astfel de sală de judecată, în acele vremuri când Adunarea Obștească era aleasă numai dintre boierii țării.

Mulțimea aștepta îngrămadită la porțile Divanului, din ce în ce mai numeroasă... În ziua când se luă din nou tacirul căminarului Mitică Filipescu, mai bine de zece mii de oameni fuseseră împinși de pe Podul Calicilor cu spăngile și așteptau pe prundișul Dâmboviței, ori în grădina bisericii Doamnei Bălașa. S'a aflat numaidecât cât de hotărît și cât de curajos a fost căminarul, cât de bărbătește s'a purtat. A recunoscut totul, și-a luat asupra lui totul, dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a-l judeca.

Frumoasa lui față arămie era acum acoperită de o barbă crescută în dezordine și părea încă și mai palidă.

— Da, am plănuit dezrobirea clăcașilor... Da, am fi voit să-i facem oameni liberi, căci acestea ar fi spre binele patriei... Da, am gândit că e bine să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulți nimic... Am plănuit înființarea unei armate naționale, ca să nu mai tremurăm cu teții de câte ori unui Pasvantoglu dela Vidin îi vine poștă să prade, trecând prin foc și sabie un sfert din țară... Am cerut libertatea presei și a cuvântului, fiindcă acesta este duhul vremii... Pentru toate câte am dorit să le împlinim, nu aveți dumneavoastră dreptul de a ne judeca... Iar dacă o faceți... ne va judeca din nou pe toți — și pe noi și pe dumneavoastră — istoria, și urmașii d-voastră se vor rușina de ceea ce ați făcut.

A trecut ca un fior ușor peste capetele boierilor și ale cucoanelor împoțonate, care veniseră acolo ca la teatru. De altfel, Bălcescu, în tacirul său, și tot timpul în fața comisiei de anchetă, dând o serie de răspunsuri voit confuze, nu se gândise decât cum să-l apere mai mult pe Mitică Filipescu și nu pomeni de întâlnirea dela Vadul rău.

Când într-o zi din prima săptămână a lunii April, pe o vreme de primăvară, în timpul când cireșii erau în floare, spătarul Costache Ghica se întoarse dintr-o încăpere alăturată, cu tot divanul după el, ca să citească hotărîrea, în sală toată lumea înghețase... În colțul din dreapta, în fundul sălii, Tița strângea, albă la față, mâna serdăresei, care privea fix, îmbrăcată toată în negru... Unchiul Luță, lângă ele, le apăra de îngheșuală, și acum asculta și el încrămenit. Privirile lor țintesc neconținut chipul iubit, palid, cu ochii cu cearcăne, între acuzați. Tița își umezește buzele arse de frigurile așteptării. Judecătorii nu s'au mai așezat în jilțuri și spătarul, potrivitându-și cu o tusă seacă, glasul, dă citire hotărîrii:

....” Pentru complot împotriva vieții Măriei Sale Domnitorului și turburarea țării, se osândește după cum urmează: Marin Serghiescu, Telegescu, Sotir și Rădoșeanu la zece ani închisoare la ocele Telega. Se osândește la opt ani închisoare la Snagov, Dumitru Filipescu, Baronescu, Macedonschi, Cămărășescu și Molojescu, se osândește la trei ani închisoare Niculae Bălcescu, fiind minor. Ceilalți se declară fără vină...”

Asta este tot ceea ce a auzit Zinca Bălcescu până în clipa când și-a pierdut cunoștința de sine, deși până în clipa aceea se ținuse încă tare. Cu greu, unchiul Luță le-a putut scoate pe ea și pe Tița din sală.

Au încercat tot timpul să-l vadă la închisoare, la mănăstirea Mărgineni. Dar învoirile se dădeau foarte greu, căci trebuiau trei semnături, dela vornicie, dela agie și, cea mai grea de câștigat, dela spătărie... La Snagov, unde fusese dus Mitică Filipescu, era și foarte greu de ajuns. Într-o zi, unul dintre prietenii lui a obținut învoirea să viziteze mănăstirea de pe Ostrovul dela capătul lacului, unde era și temnița. Apoi a cumpărat cu câțiva galbeni pe ceașul paznicilor, care i-a arătat și hruba boltită de sub ruine, înecată de apă, în care era ținut în lanțuri Mitică Filipescu...

Ctitoria lui Vlad Țepeș era, după aproape patru sute ani, dărăpănată, deși fusese refăcută de vreo două trei ori. Zidurile erau pătrunse de apa lacului, încât deținutul nu putea să stea ferit decât pe patul de scânduri îngust și putred și el. Ceașul arată prin fereastră prin care i se da hrana celui închis, cu un fel de milă disprețuitoare, un bătrân uscat cu barba acum căruntă.

— Asta e boierul ăla, Mitică Filipescu, care a vrut să răstoarne pe Vodă. Nu mai are mult de trăit... li putrezesc picioarele în apa din chilie.

Într-o zi ploioasă de toamnă, Zinca și Tița, neputând intra la închisoarea dela Mărgineni, cu toate că au făcut un drum de zece ore cu poștalionul, așteaptă privind în sus la fereastra știută, dar zidurile coșcovite ale închisorii sunt nepăsătoare, mute. S'a înserat, umezeala le-a pătruns, dar ele tot așteaptă. Burnițează mereu, picioarele parcă ar sta în mocirlă.

Un vâtaf le-a făgăduit că, de va putea, va duce pe furiș legătura cu de ale mâncării și cu îmbrăcăminte și îi va spune deținutului să privească printre gratii. Și iată că apare sus la fereastră, prin ceață ușoară, chipul iubit. Are fața trasă, ochii în cearcăne negre, bărbia întunecată de o barbă mică, neagră. Se simte cât e de slab după umerii aduși. Face un semn cu mâna. Totul e pătruns de ploaie, de desnădejdea nesfârșită a zilei acesteia de toamnă.

Un logodnic poltron

S'a pornit un viscol cumplit încă din noaptea Sfântului Andrei. Și așa a ținut aproape toată săptămâna. Acum, spre seară, în ajun de sfântul Niculae, a stat viforul, dar cerul e tot înorat și încă nu s'a pornit gerul. Acoperișurile joase ale caselor sunt, aici în mahalaua Visarionului, tot atât de troienite ca și ulițele. Lumea a stat tot timpul închisă în antreu, numai cei cu rosturi hotărâte au înfruntat silit urgia de afară. Acum e o liniște fără seamăn și totul e nesfârșit de alb, ca într'un vis. Singurele semne de viață sunt hornurile caselor, care înalță fuioare groase, negre, de fum, căci toate

sobele duduie. Bărbații au ieșit cu lopețile să facă pârtii spre poartă, până în mijlocul uliței, unii din căsuțele lor mici abia au răzbit din tindă, căci zăpada era până la streășină.

La Zinca Bălcescu acasă, ajunul sfântului Nicolae e, în anul acesta 1842, trist ca o zi de doliu. Amintirea vremurilor luminoase de altă dată, când, până târziu seara, serdărcasa pregătea plăcintele și fripturile pentru ziua lui Niculache, o topește de durere.

Iată că a oprit la poartă o sanie mică de fier și piele lăcuită, cu caii cu zurgălăi la gât și motouri roșii prinse de căpăstru în frunte. Sunt doi murgi cu coamele gătite și au peste trupuri, dela jumătatea spinării și până la capra saniei, valtrapuri largi de plase de sfoară albăstrie, care împiedecă zăpada să sară din copite în cei din sanie.

A coborât vel-spătarul Staicu Nedelescu, care a cerut să vorbească numai cu Zinca, între patru ochi. L-a poftit atunci în odaia de musafiri, cerându-și iertare că nu e foc... ca să mai facă puțină economie de lemne.

Dela întâile lui cuvinte, care se voiau ocolite din omenie, dar erau grele și josnice, ea a înțeles despre ce e vorba.

Își frânge mâinile, străpunsă ca de un cuțit.

— Dar cum se poate să desfaceți o asemenea logodnă? Când au apărut în lume ca logodnici, când au fost la curte?... Când toată lumea știe?... Nu se compromite o fată de 17 ani în felul acesta.

Nedelescu, cu fața lată și barba mare doar potrivită cu briciul, a rămas în picioare, agitat. Ba tot el e cel revoltat, că serdăreasa nu pricepe de partea cui e dreptătea.

— Dar înțelege și dumneata că eu nu pot admite ca fiul meu să-și brizeze cariera, căsătorindu-se cu fiica dumatăle. Un ofițer însurat cu sora unui osândit pentru înaltă trădare își atrage dușmănia lui Vodă, capul oștirii.

În timpul acesta, a intrat Tița, care după atâtea amânări ale nunții, văzuse bănuitoare această vizită și acum, din prag, ascultă uimită, sdrobită.

— Eu socotesc că e mai bine pentru amândoi tinerii să se despartă înainte de nuntă, decât să se nenorocească unul pe altul.

Zinca își vede fata gata să se prăbușească, aleargă, o prinde în brațe.

— Fetița mamei... fetița mamei...

Dar cu o tărie desnădăjduită, Tița întrecăbă, sfâșiată și parcă liniștită.

— Dece n'a venit el să-mi spună asta?

— A fost mutat pe ziua de ieri în regimentul dela Craiova. A trebuit să se prezinte la serviciu... Mi-a dat mie să vă aduc verigheta. Și se caută în buzunarul caftanului verde, îmblănit.

Fata îl privește albă, parcă prăbușită și surăde pe gânduri.

— Și spunea că și-ar da viața pentru mine... Nu mai poate să lupte și începe să plângă fără nici o mișcare.

Bătrânul Staicu Nedelescu pune verigheta pe masă, morfolind un soi de explicație fără vorbe.

Tița se frânge din nou, privind verigheta înapoiată. Scoate apoi încet de pe deget, cealaltă verighetă, dată de el, o privește îndurerată și o pune pe masă. Moale, se prăbușește în fotoliu, sub ochii mamei ei. Bătrânul în caftan verde, îmblănit, ia în grabă verigheta, bătăie din mâini și din cap, încurcat.

— Îmi pare nespun de rău... dar fiul meu nu putea să-și brizeze cariera... Și iese țeapăn, după ce a salutat în pripă.

La Dejurstfă

O săptămână mai târziu, Bălcescu a fost adus în București la Dejurstfă, lângă biserica Gorgani. E ținut într'un fel de chilie îngustă, cu gratii la ferestruica mică care da spre gârlă și spre oraș. Iarna a fost mereu grea și el a suferit greu de frig, acoperindu-se doar cu mantaua, pe un pat de scânduri. Un sfeșnic cu o lumânare și un scaun, nu-l pot încălzi... Timpul trece nespus de greu sub apăsarea pereților cenușii. În această dimineață de Ianuarie viscolul trebuie să fi fost cumplit de îndârjit căci neîntrerupt i-a auzit vâjâitul și i-a simțit suflarea pătrunzând nu numai pe sub ușe, dar parcă și prin pereți. De la o vreme s'a potolit. Nuse mai aud de afară decât înjurăturile cumplite ale unterofițerului de jurnă, care urlă după soldații care nu-și scutură bine picioarele afară și murdăresc de zăpadă pridvorul chiliilor. Ca să mai uite, ca să se încălzească poate, recită cu voce tare versuri franțuzești. Afară, la ușa celei, îmbrăcat într'o dulamă groasă, peste uniformă, maiorul Lăcusteanu însoțit de locotenentul Fărcășanu și unterofițerul de serviciu, s'au oprit în dreptul celei și ascultă la ușa groasă cu ferestruica ei cu gratii sus. Nu-i vine să creadă. Se întoarce apoi spre locotenent, care e îmbrăcat numai cu mantaua cu epoletii galbeni și încins cu eșarfa de serviciu.

— Citește cărți franțuzești? Nu știi că un condamnat n'are dreptul la nici o carte? Și Lăcusteanu mânios trage mereu cu urechea la versurile spuse cu căldură, de un om care dărdăie de frig. Apoi, împingând cu îndârjire ușa, maiorul irumpe, urmat de ceilalți, fierbând de mânie.

— Cartea... Ce carte citeai?... Vede un ceaslov pe un scaun, îl ia, îl aruncă la loc... Asta-i un ceaslov. Citeai o carte franțuzească.

Bălcescu s'a ridicat militărește în picioare, cu mantaua șubredă pe umeri... Ochii îi sunt duși în fundul capului, o bărbuță tânără îi umbrește obrajii palizi.

— Nu citeam nici o carte.

— Unde ai ascuns-o? Și apoi dă ordin scurt, sec, către unterofițer. Caută pe sub pat...

Unterofițerul de jurnă Simion sin Firu îngenunche, caută pe sub pat, dar nu găsește nimic.

Deținutul istovit, îndârjit, surâde amar.

— Domnule maior, nu mai căutați pe sub pat, nu e acolo cartea.

Lăcusteanu tresare și întreabă aprig.

— Unde e? Dă-o numaidecât...

Bălcescu arată cu un respect ironic, milităresc, încercând istovit să ducă un deget la frunte.

— E în cap, și surâde amar. Am aici aproape cincizeci de cărți românești, franțuzești, latinești, grecești și nemțești... Apoi îl privește lung, cu tâlc. Recitesc în fiecare zi câte una. Și întors în el însuși, șoptește scăzut, cu sarcasm, șoptit: Astea nu le puteți confisca.

Lăcusteanu a priceput amara ironie și strigă furios.

— Fostul iuncăr Bălcescu, nu-ți dai seama că ești osândit pentru înaltă trădare? Mătăhălos, mai ales în dulamă, se învârtește în jurul lui, îl privește disprețuitor... Că dacă nu erai minor și nu ai fi avut protecție, nu scăpai numai cu trei ani. Se întoarce cu mustața sbârlită, și surâde sarcastic, către ofițer:— Dumnealui a vrut să răstoarne pe Vodă... Să facă răspublică... Să ne ridice în cap pe țărani... Opinca... Fierbe de mânie, se întoarce iar spre Bălcescu: La ce-ți folosește atâta minte, dacă ți-ai zdrobit cariera și dacă ai ajuns în halul în care te găsești? Și încă să fii mulțumit că ești la

Dejurstfă... Șeful complotului, canalia de Mitică Filipescu este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă... Ii cade carnea de pe el, putrezită... Nu mai are nici un dinte și-i aproape orb... L-am văzut luna trecută.

Bălcescu se cutremură, se sprijină de peretele chiliei ca să nu cadă. Căminarul Filipescu? Își amintește copleșit de dragoste și admirație că acest bărbat a fost singurul care n'a dat vina pe ceilalți, care a luat totul asupra lui, acoperindu-i pe toți.

Maiorul îl privește plin de dispreț, cu ochii lui mici prinși în obraji mari, falcoși.

—Așa pățimesc ticăloșii care strică țara... care răsvrătesc poporul... Se întoarce apoi către Fărcășanu cu un rânet altfel binevoitor, și scoate din amintire: L-am întâlnit acum câțiva ani la Vadul rău pe acest Mitică Filipescu. Era și dumnealui, și-l arată pe Bălcescu, întorcându-se spre el. Adu-ți aminte că v'am spus... Băgați-vă mințile în cap că de nu, la ocnă putreziți... Uite, că am avut dreptate... Își potrivește ceaprazăriile de pe umeri, și se încheie din nou la dulamă. Bălcescu, rezemat de zid, se frânge încet, cu obraji întinși, năucit de cele aflate despre Mitică Filipescu.

Maiorul, încălzit de propria lui amintire vine din nou spre el, își încrucișează brațele pe piept, îl pironeste cu privirea.

— Cum este cu puțință ca un ostaș să se răsvrătească împotriva domnitorului său, căruia i-a jurat credință? În locul lui Vodă, eu nici nu vă mai judecam. Mai ales când e vorba de un iuncăr. Așa să știi... Eu vâram sabia în dumneata și te lăsam mort pe loc.

Cel întrebat a devenit palid, îl privește mut, cu ceva nepământesc în el. Face o grea forțare ca să poată să se stăpânească.

Lăcusteanu se plimbă încruntat, fierbând de mânie prin chilia întune-coasă, luminată din când în când de reflexele roșii dela geam, ale flăcărilor dela casele care ard pe podul de pământ, la câțiva pași chiar de postul tulumbagiilor. O casă, două, iarna mai ales, arde cam în fiecare zi în București.

— Dece ai vrut să devii ofițer, dacă nu iubești armata? Dacă nu-i cinstești uniforma?

Bălcescu zâmbește amar, apoi spune apăsător, silabisind parcă.

— Aici la închisoare am lucrat o carte care se numește oarecum „Puterea armată la români“. N'o căuta ca s'o confیști. E numai în cap... O voi întregi cu anii. Vor fi acolo campaniile ostașilor români, câte au fost dela întemeierea Principatelor. Și îl privește deodată aprig. Dar uniforma asta nu-mi place... Nici cine comandă....

Lăcusteanu, om coleric-sanguin, cum se caracteriza el însuși uneori, care nu se aștepta la acest răspuns de la un om atât de istovit, vrea să scoată sabia.

— Nemernicule!

— Domnule maior, se așează în fața lui speriat Fărcășanu, nu uitați că e prizonier.

Maiorul își mușcă mustața mică, se stăpânește, pe urmă își potrivește șuba, și înainte de a pleca, dă instrucțiunile pe care le crede necesare locotenentului, cu o voce obișnuită în serviciu.

— Nu cred că focul se va întinde până aci. Polcovnicul s'a speriat degeaba... Cine știe cum s'au aprins peste podul Mogoșoaiei, acareturile Ghiculeștilor... Dacă, totuși, crezi că e nevoie să mutăm deținuții, să știi că o parte din batalionul meu este consemnat în cazarmă. Pe mine mă găsești la vornicul Grădișteanu. Și arată, cu un gest lămuritor, că acolo vor juca în cărți... Facem o partidă de whist. Sunt toată noaptea acolo... Iar în clipa

când iese, se întoarce spre Bălcescu, amenințător. — N'o să mai ai prilejul să urzești revoluții.

Fostul iuncăr nu ascultă, privește spre fereastră. Maiorul a pus mâna pe elanță și îi poruncește în șoapte lui Fărcășanu... — Să stai cu ochii pe bestia asta... Apoi ies toți trei, tropăind puternic pe dușmeaua de cărămidă a sălii lungi cari leagă chiliile.

Bălcescu, rămas singur, se crispează într'un gest de revoltă și își încleștează pumnii. Dar deodată se frânge. Simte că trebuie să tușească, nu se poate opri, duce o batistă murdară la gură și când o ia, vede cu groază urme de sânge pe ea... Se trănțește cu fața în jos pe pat, dar aude numaidecât ușa care se deschide iar cu sgomot. Tresare, căci nu vrea să fie văzut bolnav. Vrea să ascundă tuturor că pieptul îi e atât de șubred. Intră, prietenos, locotenentul Fărcășanu și surâde, ridicând din umeri, parcă ar spune: „Ai văzut ce nebun e?“ Bălcescu clătină din cap, copleșit de tristețe, iar locotenentul se apropie încet de pat.

— Domnule Bălcescu, am o rugămintă... și aici șovăie, răzând... Uite, mâine seară este o „soarea masche“ la Momolo... Vine cu părinții ei și o demoazelă din protipendadă, care se crede că este singura ființă din București care știe englezește. Vreau să-i spun, ascuns sub mască, și eu câteva cuvinte englezești, ca s'o fac curioasă.

Bălcescu îl privește, obosit.

— Și dacă-ți răspunde, ce te faci?

— O să fie sub mască, nu? Voi tăcea misterios, și ea va crede că nu vreau să vorbesc. Vrei? și îi întinde un creion și hârtie.

Bălcescu caută, pe gânduri, în timp ce Fărcășanu adaugă zâmbind șiret.

— Dar scrie-mi-le în pronunțarea românească...

Surâzând obosit, Bălcescu îi întinde petecul de hârtie.

— Spune-i rândurile astea... Sunt din Hamlet...

Locotenentul citește, silabisind.

— „*Tu e nonri go... end cuicli tu... Farueel*“

Omul, obosit, i-a pus mâna pe umăr.

— Dacă nu se poate mai bine, fie și așa.

Fărcășanu mulțumește, iese pe ușă, urmărit de privirea absentă a lui Bălcescu.

In mahalaua dinspre Visarion

Afară e un ger năprasnic, dar în sălița cea lungă dintre odăi din ulița Visarionului, pe două canapele înguste, puse în lungul pereților, capitonate și îmbrăcate cu cânepă vopsită în tutuniu, vreo două-trei femei îmbrăcate gros, cu scurteici, cu copii în brațe, așteaptă în frig, căci în sală nu se face foc, ca să fie primite pe rând de Zinca. Locul este îngust și când Paraschiva se duce să deschidă, abia poate să treacă. Femeile necăjite au venit de departe, într'o vreme când boeroaicele nu obișnuiesc încă să meargă la doctor acasă.

— Se zice că o doctoroaie de ochi ca serdăreasa Zinca asta nu se află în toată țara românească... clătină din cap o femeie tânără, cu scurteică veche pe ea, învelind cu o broboadă copilul, ca de doi-trei ani, pe care-l ține în brațe.

— Eu viu aici de vre-o trei săptămâni, dar pe o nepoată a mea, venită anume dela Brăila, a făcut-o bine de albeață în ochi într'o săptămână... lămurește la rândul ei femeia legată cu o basma pe sub fălci, ținând de mână fata.

S'a auzit 'oprindu-se la poartă o sanie cu zurgălăi și apoi a bătut cineva la ușa din față. Slujnica se duce să deschidă și pe urmă lasă să treacă înaintea ei o femeie foarte tânără, care nu pare să aibă încă treizeci de ani. E îmbrăcată într'o malotea de suvaiu mătăsos albastru-negru, îmblănită toată cu samur pe dinăuntru. Pe cap are o căciuliță de astrahan sein, ca un fes mic, de pe care-i cade pe umeri o capelină tot de suvai mătăsos, de aceeași culoare albastră ca maloteaua; în picioare poartă niște cismulițe negre, scurte, cu tiv de cacom alb sus. Are ceva sprinten și neastâmpărat în ea, de pare mereu grăbită. Slujnica a bătut în stânga, la ușa din mijlocul sălii, și după puțin timp s'a ivit în prag Zinca Bălcescu, fericită că o vede pe Luxița Florescu.

— Maică, nu știu cum să-ți mulțumesc că ai venit, și îi face loc într'altă odaie, în odaia de musafiri din dreapta, de la față.

— Nu pot să uit, coană Zinco, niciodată, că l-ai vindecat pe frate-meu. Spune-mi te rog ce s'a întâmplat. Știi dumneata bine, oricând mă vei chema, voi veni.

Femeia cea tânără face câțiva pași prin casă, se vede că e și ea încurcată. Pare și încruntată, fiindcă are sprâncenele negre de tot și cam scurte, numai decât deasupra ochilor căprui, umbrindu-i odată cu genele de parcă n'ar avea ploapele de sus. Altfel e destul de frumoasă, și sveltă ca o pisică negricioasă cu gât lung.

— Ce pot să fac? Ați văzut ce greu mi-a fost să obțin dela țăța Anica Ghica, făgăduiala lui Vodă că-l va ierta. Nu-i cerea decât să prezinți dumneata o cerere semnată de el. Nu-l cunosc pe băiatul dumitale, dar am alergat ca o nebună să-ți aduc vestea, și când colo Nicu ăsta nici n'a vrut să audă de semnătură... În sfârșit, tot e bine că măcar l-au mutat la închisoarea din București.

— Maică, nu te supăra, e un copil, și pe urmă acum e altceva! Acum nu mai e Vodă Ghica, al care l-a condamnat. Acum cu Bibescu, o să-i fie mai ușor să facă o cerere. Dumneata ești rudă, mi se pare, și cu Bibescu? Ba după câte știu și cu marele vornic...

— Va fi foarte greu. Ar trebui să vorbesc tot prin țăța Anica, dar de când am divorțat, mătușă-mea nici nu vrea să mai audă de mine... Zice că în casa ei nu calcă o divorțată... Mai rău e că nu vrea să-l vadă nici pe Vodă Bibescu, de când umblă să divorțeze și el.

Intră pe ușă cu sufletul la gură, Tița, aleargă la Luxița, o îmbrățișează, cu obrajii prinși de ger, tremurând de emoție. Vine de la mătușa lor Faca, și a văzut sania oprită în fața casei.

— Mi-a spus Paraschiva că ai venit... nană Luxița, trebuie să încercăm din nou... Când am auzit că l-au scos pe Ghica, am înnebunit de bucurie.

— Acum nu mă mai duc eu la închisoare, o lămurește Zinca pe tânăra femeie. În noaptea de Crăciun, am visat că mi-a apărut Maica Domnului deasupra icoanei și mi-a spus: „Zinco... să se ducă fata ta mai mică și să-l aducă pe Nicu, frate-su acasă... Trebuie să se ducă ea, neapărat.”

Tița strânge amândouă mâinile tinerei femei.

— Trebuie să facem ceva, nană Luxița. Mama nu mai doarme dela Crăciun încoace... Numai de asta vorbește...

Ard iar Bucureștii

Da... nana Luxița a obținut doar în trei zile, și dela Vodă Bibescu, o făgăduială de iertare. Să facă deținutul o cerere anume. Zinca și Tița au pornit într'o sanie cu scaunul acoperit cu o sarică albă. Birjarul stă în

picioare în fața laviței lui înguste, în pieptul lăcuit și întors al săniei. În Ianuarie n'a viscolit decât vreo două zile, altfel a fost mereu senin, iar troenele și movilele de zăpadă care acoperă orașul, cu grădinile și livezile, au înghețat și stăruie de aceea un ger cumplit. Sania coboară în grabă, dar pe Podul Mogoșoaiei, pe care e drum făcut între pereții de zăpadă dată'n lături, nu poți merge decât la pas, căci e și foarte lunecos... și sutele de sănii care se îmbulzesc, unele încercând să treacă înainte, altele vrând să oprească, alunecă într-o parte, se lovesc între ele.

— Încotro? Nu e voie!... Și un tist de dorobanți a ieșit înaintea cailor.

— Dece nu e voie?

— Nu vedeți că arde? Și arată spre biserica Zlătarilor cerul roșu.

— Avem învoire dela spătărie, dela vornicie și dela agie. Dă-ne drumul, băiete, aproape că se roagă bătrâna mamă, care văzuse că arde undeva în București, dar care știa mai întâi de băiatul ei, că îngheață într-o chilie la închisoare.

— Nu se poate să treceți, e poruncă.

Tistul întoarce caii de zăbală. Când au văzut că nici vorbă nu e să poată ajunge pe la Podul Cilibiului, s'au întors și au încercat să treacă mai încoace pe la hanul lui Filaret, pe lângă biserica Brezoianu... Dar lângă fostul han, în fața casei Török, au fost iar oprite... Se văd pe toate ulițele care duc spre Dâmbovița, oameni nevoiași care ridică donițe de apă pentru tulumbe. Coboară amândouă din sanie, Tița luând pe braț coșulețul pe care-l duc lui Nicu și o iau încet spre lacul lui Dura, prin piața în care sunt vreo douăzeci de sănii cu lemne și dovleci, venite la târgul de săptămână. Ocolesc iar pe Brezoianu, spre Podul de Pământ, dar înainte de Giafer, unde malul gârlei este iar ridicat, sunt din nou oprite. Un alt pâlce de oameni nevoiași fac lanț, trecând dela om la om donițe și găleți cu apă, care sunt ridicate din râpa Dâmboviței și vărsate în tulumbă. Sunt păziți de un ceauș cu gârbaciul, ca și când ar fi arestați. Boierii, curioși, pe marginea cealaltă a drumului privesc flăcările uriașe spre casele Corbenilor și alelui Meitani. Arde tocmai în apropierea focului din săptămâna trecută. Unii cred că au rămas tăciunii sub unele dărâmături, care au răbufnit noaptea trecută și s'au întins. Zinca și Tița încearcă să treacă pe jos mai departe, dar sunt din nou oprite... Luptând și cu pelerina ei verzuie și cu coșul, Tița abia de izbutește să nu cadă, lunecând.

— Domnule ofițer, dă-ne drumul, avem învoire să mergem la închisoarea dela Dejurstfă, se roagă Tița de el.

— Ce să căutați acolo? Nu vedeți că arde Bucureștiul? Focul se întinde într'acolo.

— O să ardă și închisoarea?... se cutremură Zinca. Și ce faceți cu deținuții?

— E ordin ca atunci când focul o fi în apropiere, deținuții să fie scoși sub pază și mutați la Plumbuita...

Zinca se închină. Tița tremură toată. Alți vreo patru, cinci oameni nevoiași sunt aduși de doi dorobanți cu amenințarea harapnicului. Oamenii luați dela necazurile lor, fac gălăgie.

— Gura... Cine vreți să stingă focul? urlă și amenință dorobanțul.

O femeie bătrână, furioasă, într'un suman petecit, arată pe cei care privesc.

— Dar boierii ăștia dece stau și se uită? Dece nu-i puneți și pe ei la găleți?

— Ține-ți fleanța... Cum o să punem pe boieri la găleți?... Și e gata s'o lovească.

Un om nevoiaș și slăbănog, încocârjat subț o legătură de lemne pe care o duce în spate, vine dinspre pădurea Cotrocenilor și vrea să se strecoare nevăzut, dar e înșfăcat și băgat și el în lanțul de găleți.

— Lăsați-mă să mă duc acasă. Imi îngheață copiii fără foc în odaie...

— Gura! Adu-i și pe ei la găleți. Să se încălzească la foc, găsește prilejul să fie de haz, omul stăpânirii.

Un om din lanț, cu mâinile ude, înghețate, scapă o doniță din mână. Donița se rostogolește spre copca făcută în ghiața de pe gârlă. Pe lavița de la poarta de lemn, Zinca se prăbușește, parcă desnădăjdută. E poarta din dos a grădinii de la lacul lui Dura, unde e și locuința Cișmigiului. Paznicul, cu căciula țurcănească și cu mănuși de lână cu un singur deget, lucrează să facă pârtie și o privește nedumerit. Nu îndrăznește să se apropie și să-i dea ajutor.

— Mamă, ți-e rău? întrebă Tița. Iși frânge mâinile, îngrozită, aleargă la un ofițer și îi strigă desnădăjdută.

— Domnule ofițer, dă-ne drumul, mamei îi e rău de tot.

— Unde este învoirea? întrebă în sfârșit ofițerul, cu obrajii înghețați și ochii înroșiți de ger. Tița scoate din mașonul mic hârtiile. Când vede numele, omul se mai îmblânzește.

— A, este doftoroaia Bălcescu. Și iar șovăie. Vezi că învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteți merge amândouă.

— Mamă, du-te dumneata...

— Du-te tu. Numai tu poți să-l îndupleci, să iscălească cererea de iertare.

— Atunci tu du-te acasă, ori mergi undeva la adăpost.

— Du-te. Nu mă mișc de aici, până diseară, până vii cu cererea semnată.

Ofițerul le privește mișcat. O ajută pe Tița, care ia coșul și coboară sprijinită de el, să nu alunece râpa de vale, urmărită de privirea umedă, obosită a mamei ei.

Apoi se întoarce, căci este strigat de un unterofițer.

— Trăiți dom lieutenant Deivos. Pofțiți la domnul căpitan. Locotenentul se îndreaptă spre cazarma pompierilor, care este chiar lângă acareturile Ghiculeștilor.

Tița la Gorgani

Bălcescu, suit pe patul de scânduri, urmărește focul pe fereștriuca de sus, printre gratii... Și din când în când se întoarce către Fărcășanu.

— Parcă s'a mai domolit.

— Nu cred nici eu că va mai ajunge până aici. Numai că din pricina asta suntem consemnați toți ofițerii aci la, Dejursfă.

Când apare în prag Tița cu gcfreitărul Simion Fîru, care duce coșul, Bălcescu încremenește cu ochii la ea.

Simion sin Ion, cum e trecut în registre, s'a împăcat curând cu viața de cazarmă. A și fost înaintat gcfreităr și azi e foarte mândru că iar e „unterofițir de jurnă“ pe cazarmă. A devenit crâncen de milităros în acești doi ani. Și când e de serviciu ca azi, e spaima soldaților. Bălcescu nu l-a recunoscut firește, dar el, Simion, își amintește bine de tânărul iuncăr care s'a certat cu boierii la ei, la Vadul rău. S'a temut să-i aratecă-l cunoaște însă, fiindcă nu știe ce vor zice ofițerii lui și el nu vrea să-i supere... Acum a venit, ceva mai curajos, căci vede că locotenentul Fărcășanu stă de vorbă de multe ori, prietenos, cu deținutul.

Fata a rămas locului, nemișcată și ea... Iși privește sguduită fratele.

— Să trăiți, dumneaei este sora deținutului. Are învoire dela spă-tărie, dela agie și dela vornicie să aducă de-ale mâncării și rufe... Da' vedeți... eu nu m'am uitat în coș. Să vă uitați d-voastră.

Fărcășanu îi face un semn cu mâna.

— Bine, du-te. Pe urmă aruncă o privire spre coș. Sper că nu sunt aici nici arme de foc, nici cărți oprite?... A spus asta cu prietenie, a salutat și a ieșit ca să-i lase pe cei doi singuri.

Tița se aruncă de gâtul fratelui ei.

— Nicule... Nicule... Din ziua sfântului Simion nu te-am mai văzut.

Bălcescu o privește fericit, dar pe urmă întreabă, brusc nelămurit.

— Mama?

Tița pare stânjenită, se fâstâcește. Lasă coșul pe care vrea să-l puie pe pat, jos.

— E bine... Suntem bine cu toții... Și Maria, și Costache, și Barbu..

— Tița, ce-i cu mama? stăruie el, neliniștit. De ce n'a venit și ea?

— Nicule, o știi, cu ale ei... Este sănătoasă... A vrut ea anume să viu eu de data asta... Cum te cunoaște de bine!.. Caută într'un buzunar și scoate o scrisoare. „Lăsați-mă să-i scriu, că dacă Nicu nu m'o vedea și n'o vedea scrisul meu, se sperie“.

El parcure lacom paginile, în timp ce Tița îl contemplă copilărește, apoi constată înduioșat.

— Chirilice?... Tot nu vrea să audă de alfabetul nou?

Tița îl lămurește surâzând.

— Dacă te uiți cu luare aminte, afară de „a“ mai vezi și un „m“ latin. S'a canonit câteva zile, cu ochelarii pe nas, și pe urmă s'a lipsit și mi-a svârlit tăblița, că eu o învățam.

Bălcescu parcure grăbit, nervos, scrisoarea.

— Nu o pot ceti acum... Sunt bolnav de nerăbdare. Mi-e teamă că n'o să putem vorbi tot ce avem de vorbit... Scrisoarea o pot ceti și după ce pleci. E puțin cam târziu și nu știu cât îți va fi îngăduit să stai.

Tița îi spune cu seriozitate copilărească.

— Ce-am pățit! Dela 10 am plecat de-acasă din Visarion, și abia acum am ajuns... Toate ulițele sunt oprite de soldați. Arde de două zile în Lipscani.

Bălcescu arată că se vede și pe ferestruică. Ridică din umeri, uimit.

— Ard din nou Lipscanii. Ard iar Bucureștii, Tița?

Ea îl lămurește grav, în timp ce a pus coșul pe patul de scânduri și se pregătește să scoată din el, pachetele.

— Nu, că acum s'a aprins, zic unii, dinspre hanul Șerban Vodă, și vântul a bătut în partea ceastălaltă. Focul a trecut peste Podul Mogoșoaiei la Meitani și la Racovițești, de acolo s'au aprins niște acareturi la Corbeni și a răbufnit în Brezoianu. Prin toate curțile stau maldăre de boarfe și de calabalâc... Sunt toate tulumbele pe ulițele vecine, dar nu ajunge... Căpitanul Costache a scos multă prostime cu gârbaciul și s'au făcut vreo zece lanțuri de-a-lungul ulițelor, spre gârla Dâmboviței, de trec gălețile dela om la om. Surâde copilărește, cu ochii ei triști. O fi vreo sută de găleți pe fiecare uliță. Sunt prinși trecătorii cu arcanul! Că mulți fug!... Sunt uzi de apă, care îngheață pe ei și le degeră mâinile...

Bălcescu e nedumerit și neliniștit.

— Dar cum de ați obținut învoirea asta? Aici, dela fuga lui Ghica, toți parcă își fac de cap. Au devenit și mai răi și mai neînțelegători... Le e mereu frică de o evadare laolaltă.

Fata îl privește surâzând.

— Tot biata nana Luxița Florescu. Neobosită, a bătut la toate ușile. I-a spus marelui vornic la o sindrofie, dela obraz, că știe că ești deținut în sdrențe pe gerul ăsta, că ești nemâncat cu zilele... Că acum e la putere el, și va cădea blestemul pe capul lui, dacă se va întâmpla o nenorocire..

Fratele întrebă mirat, ridicând din umeri, căci nu o cunoaște pe tânăra lui prietenă.

— Coana Luxița?...

— Nicule, femeia aceasta e un înger pentru tine... Dar mai mult n'a putut... In genunchi, Tița desface coșul pus pe pat. Înainte însă de a începe să scoată, descoperă parcă îngrozită că patul e fără așternut, cu scândurile goale.

— Nicule, nu ai așternut, nu te învelești cu nimic?

Privirea lui se părea nepăsătoare, dar surâsul întârzie.

— Mantaua. Ține destul de cald... Se vede cât de colo că nu spune adevărul. Oricum, parcă e mai bine aici ca la Mărgineni. Dealtfel, cred că nu sunt decât pentru cine știe ce cercetări... O să mă ducă înapoi acolo.

Ea îi șoptește moale, ca o destăinuire.

— A fost doar o vorbă, tot coana Luxița a veghiat. Apoi scoate din coș. — Uite, două rânduri de primeneli, ciorapii ăștia de lână, un cojocel... Tot sunt bune pe gerul ăsta.

— Lăsați și voi, că nu e atât de rău, un bărbat poate să îndure ușor asemenea nimicuri... Nu vă mai faceți gânduri... Ce vreți? Inchisoare. Tița scoate iar din coș, alt pachet.

— Niște baclavale, le-am făcut noi pe furiș, că suntem în postul Paștilor și mama s'ar supăra dacă ar ști. Ea îți trimite halva cu alune, caramelle, migdale.

Bălcescu surâde înduioșat când vede castronul mare de supă.

— Și orez cu lapte? Tot copil mă crede.

— Cum o să fie cu lapte? Dacă suntem în postul mare? E cu tahân... Știe că îți place tot atât de mult... Uite și niște șuncă, s'o păstrezi până trece postul, iar ăștia sunt pesmeți cu lapte, din făină albă, să-i ai pentru multă vreme. Li înmoi în apă...

El, mereu neliniștit, bănuitor, dă coșul lângă pat.

— Tița, spune-mi adevărul... de ce n'a venit mama? De ce te-a trimis pe tine? Mă bucur nespun că te văd, Tița, dar n'aș vrea ca tu să fii aici în locul mamei. Și adaogă cu teamă: — Dacă ar fi sănătoasă, n'ar lăsa pe nimeni în locul ei.

— Nicule, am să te lămuresc... Dar șovăie. Am să te lămuresc. Caută cum să iasă din încurcătură. Știi, când a fost mama astă toamnă la tine... n'ai vrut să auzi să iscălești cererea de iertare... lui Vodă.

El se întunecă, se crispează, face doi pași prin chilie. Deși îi e frig, nu vrea să ridice gulerul mantalei.

— Nu se putea altfel, Tița. O amintire grea îl face să-și lase capul pe piept. Și așa m'am simțit destul de prost când m'am gândit că la judecată ați făcut fel de fel de intervenții pentru mine, declarându-mă minor. De m'ați făcut să-mi pierd și eu capul. De când sunt închis mi-e rușine de ce am spus acolo... Cade pe gânduri, ochii i să întunecă... Și ceilalți, toți au fost netrebnci... Toți au dat rușinos înapoi. Au aruncat vina pe altul. Numai Mitică Filipescu a stat drept și a lăsat să cadă pe el totul.... Acum îi putrezesc picioarele în apă, la Snagov. După un timp, tot cu vocea șoptită, întreabă luându-i mâna: — E supărată mama?

— Nicule, nu trebuia să refuzi să iscălești cererea de iertare. De atunci mama parcă este mereu bolnavă. Alergase biata de ea un an de zile. Bătuse la toate ușile, care au rămas câinește încuiate. De sfântul Alexandru, coana Luxița izbutise s'o înduplece pe bunica ei, pe țăta Anica Florescu, să meargă la fratele ei, la Vodă Alecu Ghica. A stăruit o jumătate de ceas bătrâna, i-a cerut să facă asta de ziua numelui lui, și până în cele din urmă Vodă s'a înmuiat. A spus să se facă formele, să faci cererea de iertare și să i-o aducă până într'o săptămână coana Luxița... Biata mama a crezut că înnebunește de bucurie. N'a mai adormit până a ajuns la tine... Și când colo, tu nici n'ai vrut să auzi de o cerere de iertare.

— Soră, mi se sfâșie inima când mă gândesc la suferințele pe care le-am cășunat bieteii noastre mame.... Imi dau seama că ea nu mă poate înțelege... Dar, tu, tu trebuie să înțelegi că nu puteam să mă înjosesc până într'atât încât să cer iertare acelui despot, care semnase cu lașitate porunca pentru condamnarea noastră. Inchisoarea mi-a deschis ochii. Ochii dinăuntru. Azi cred că dacă nu există și fapte imposibile pentru demnitatea ome-nească, atunci cuvântul om trebuie înlocuit...

Țița a rămas pe gânduri, turburată. Iși duce mâna cu degetele lungi la obraji... Șovăie.

— Nicule...

El înțelege greșit turburarea ei. Ii ia mâna, prietenos.

— Vezi că mă înțelegi? Tu îmi ești mai aproape decât orice altă ființă pe pământ. Mama e o sfântă, soră dragă, dar ea e din alte vremuri, a uitat de când era tânără. Acum nu cunoaște decât necazurile de familie. O potopesc câte are pe cap. E supărată pe mine și nu vrea să vie să mă mai vadă.

Fata îl întrerupe, speriată.

— Taci... taci... Nu vorbi cu păcat... Nu e supărată, biata de ea. Surâde apoi topită, cu un fior de duioșie gândind la făptura mamei. Dacă i s'ar da voie, ar dormi la ușa ta, aici... Altul este motivul pentru care m'a trimis pe mine...

O privește, încruntând nedumerit sprâncenele.

— Nu înțeleg nimic... Și ațintește asupra ei o privire întrebătoare. Ea șovăie îndelung, nu știe cum să-l lămurească, e stânjenită.

— Mi-e greu... își strânge baerile capelinei ca o încercare de refugiu.

El o privește tot mai nedumerit, căutând să descifreze tăcerea ei prelungită, încurcată.

-- Spune-mi...

E mereu încurcată, cu toate acestea zâmbește cu duioșie.

— Vezi, Nicule, e foarte greu de spus. Tu nu crezi în anumite lucruri... Și mi-e greu să-ți spun...

Stârue, nervos, își strânge iar mantaua rărită, ici colo ruptă, căci îl pătrunde, simte, un fior de frig.

— Spune, spune, Țița... Tușește, și neliniștit, îi explică. — Am răcit de aseară....

Țița a tresărit speriată când l-a auzit că tușește, dar reia zâmbind, cu fața înflorită, gândindu-se cu duioșie la mama lor.

— Uite, în noaptea de Crăciun mama a visat un vis...

Acum e lămurit; o întreabă, surâzând și el, cu ironie înduioșată.

— Țița, soră dragă, am ajuns la vise?

Pare convinsă și ea, că asta e o slăbiciune a mamei lor, dar ea o iubește așa cum e. O apără cum poate, zâmbind.

— O știi pe mamă cu ale ei... Zice că i-a apărut în vis Maica Domnu-

lui și i-a spus: „Zinco, să se ducă fata ta cea mai mică să-l înduplece pe frate-său“. S'a trezit numaidecât și de atunci nu mai are liniște. Se oprește, și vrea să spună mai mult, dar e încurcată. După ce șovăie puțin, îngropându-și obrazii în gulerul capelinei, reia: — Sicoana Luxița crede că va fi mult mai ușor, acum cu Vodă Bibescu, pentru iertarea ta. Deaceea mama, vezi, m'a trimis pe mine, spunând că e sigură că eu te voi îndupleca să semnezi cererea. De-asta n'a venit ea. „Du-te fetița mea, tu, că ești suflet de copil.... Ai har dela Maica Domnului... Ai să-l îndupleci... Ție nu-ți poate spune nu“...

Răsufală ușurat, fiu înțelegător și el, totuși.

— Ce copilărie cu visele astea... Țița dragă, acum m'am liniștit. O îmbrățișează cu un soi de recunoștință, apoi se întunecă la față. Dartu nu crezi în astfel de basme! Nu? Tu știi bine că nu-mi poți cere să mă umilesc până într'atât... Nu e așa? Nu pot să-i cer lui Vodă să mă ierte, și să aștept răspunsul lui.

Ea tace îndelung, cu oarecare încăpățănare, apoi scoate din manșon o cerere gata scrisă.

— Nicule, acum e alt domnitor, nu mai e cel care te-a condamnat. Ii arată foaia de hârtie, îndemnându-l cu ochii să semneze.

El o privește cu totul uimit, ne mai recunoscând-o parcă. Vine la ea și îi pune mâna pe umăr.

— Cum, și tu îmi ceri asta? E surprins și din pricina asta tușește iar, înecându-se.

Dintr'odată chipul fetei se frânge, răscolit din adânc.

— Ai suferit prea mult, am suferit cu toții prea mult. Te imploră mama, frații... și noi, amândouă surorile. A scos din coș o călimară mică și o pană, și stăruie cu o privire rugătoare.

Luat parcă prea repede, nu știe ce să facă.

— Dar... și Țița încurajată de încurcătura lui, a îngenunchiat lângă scaunul țărănesc și cu tocul în mână îl trage și pe el lângă ea. Trebuie să iscălești... A desfăcut cererea pe scaun și, cumsunt în genunchi, unul alături de celălalt, îi dă în mână pana.

Bălcescu, încovoiat deasupra scaunului, citește cu un soi de voce absentă, descifrând scrisul, silabisind nedumerit. Pare oarecum convins de fată să iscălească. „Înălțate Stăpâne, cu fierbinte rugă de îndurare, cad în genunchi la picioarele Măriei Tale, cerând...“ Se măsoară pe el însuși uimit, descoperind că stă într'adevăr în genunchi și dintr'odată se ridică plin de silă, înfiorat de ceeace i se cere. Rupe în bucăți foaia de hârtie. Dă un strigăt cu rădăcini în toată ființa lui.

— Nici un despot nu mă va avea vreodată în genunchi la picioarele lui... Mai bine îmi petrec toată viața în ocnă...

S'a ridicat și ea, încremenită, simțind că nu va isbuti, că nu poate să isbutească, deși i se pare totuși că el nu are dreptate.

— Dar, Nicule, știi bine că așa se scrie... Este doar, cum să spun... o regulă... Nu înseamnă că ești în genunchi înaintea nimănui.... Așa se scrie... Ar vrea să-i spună că așa scrie toată lumea, dar se oprește. Știe că asta mai rău l-ar înfuria.

— Nu pot ruga nimic pe un despot... Ii urăsc pe toți... Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor, să depindă de un singur om, ori care ar fi el. Tușește iar, mult, și, încurcat, se explică, ducând batista la gură: — Am răcit azi noapte...

Indurerată, cu privirea vagă, Țița parcă ascultă gândurile din ea. Fratele pare totuși altul... Și faptul că ea l-a știut totdeauna cu fața

rasă, aproape de copil, și acum îl vede cu barba asta mică și neagră, o încurcă.

— Fericirea popoarelor? Până la fericirea popoarelor este fericirea noastră, a familiei noastre nimicite. Incepe să plângă încet de tot. Pentru o întorsătură de condei? Cum poți să dai însemnătate unui asemenea nimic? Erai gata să iscălești...

Durerea ei îl tulbură adânc, parcă se lasă iar convins, șovăie, dar deodată își aduce aminte de ce i-a spus Lăcusteanu despre prietenul de la Snagov și șoptește sfâșiat:

— Mitică Filipescu putrezește cu picioarele în apă...

— Care ar fi folosul dacă te-ai prăpădi și tu?

Dar Bălcescu e acum din nou întreg, pe picioare. A fost doar o clipă de șovăială. Acum, după ce a stat mult pe gânduri, vorbește liniștit, hotărât.

— Ascultă Tița, oamenii accia, tovarășii mei, nu m'au întrebat întotdeauna ce gândesc și eu, și asta mă înfurie și azi când îmi amintesc. Au luat hotărâri fără mine, fără să mă întrebe. M'au socotit desigur fără însemnătate, poate copil. Ași fi avut și eu multe de spus, dar m'au făcut să tac, unii vorbindu-mi cu îngâmfare, cu nesocotință. Dar condamnarea — acum îmi dau seama — ne-a legat pe toți într'un snop și soarta lor a devenit soarta mea. Nu pot părăsi singur temnița... Mâna lui palidă a prins ca un soi de hotărîre, gulerul mantalei, parcă i-ar fi fost frig dinlăuntru... Tace îndelung. Tăcerea asta încărcată, face cu neputință o întoarcere. Tița pare și ea învinsă, abătută. La geamul mic crește lumina roșietică a cerului aprins. Renunțând să mai stăruie, fata scoate o mică icoană din coș, învăluită cu grijă într'un ștergar, o privește lung, învinsă, clătinând din cap, ridică din umeri, neștiind ce să spuie.

— E prea încăpățânat, maică prea curată... Oștează adânc. Caută să-i prindă privirea. Zâmbește tristă. Și erai gata să iscălești... biata mamă... Căci fata se gândește cu groază la mama care așteaptă pe laviță, în gerul de afară. Se aude un tropăit pe sală și apoi un sgomot la ușă. Fărcășanu, stânjenit, își strânge sabia sub braț și spune din prag:

— Imi pare rău... Dar trebuie să vă amintesc că peste zece minute...

— Da, domnule ofițer... îngână fata, abătută.

— Stimată demoazelă, vrea să reia ofițerul, dar șovăie. Se vede însă că ține mult să știe. Imi permiteți să vă pun o întrebare? Nu-i așa că sunteți logodită cu colegul nostru Oprea Nedelescu?

Tița s'a încurcat de tot. Fața ei copilărească pare ușor schimonosită.

— Da... Nu... Da...

— Eram ofițer de serviciu la Palat, când v'ați prezentat lui Vodă amândoi...

Tița încurcată de tot, bâlbâie fraza ruptă.

— Da... Am fost logodită, dar... logodna s'a desfăcut acum.

Ofițerul se înclină cu o simpatică galanterie.

— Imi pare rău... Am pierdut ocazia de a fi o pază de onoare.

Tița uimită, cu răsuflarea tăiată, vine un pas spre el. Capelina i-a căzut de pe umeri.

— Ar fi fost învoit fratele meu să asiste?

— Nu, vroiam să spun o pază de onoare pentru mire... Pentru camaradul nostru Nedelescu. Și încurcat, șovăie. Dar cine știe? Poate că, luat pe răspunderea noastră, ar fi putut fi învoit pentru un ceas, două și fratele dumneavoastră...

Tița, tresare exaltată și cu o nădejde nebună, îl ia de reverul mantalei.

— Domnule lieutenant, ar putea merge Nicu, sub paza dumneavoastră?... la noi acasă?...

Acum el vede că a fost greșit înțeles și dă grabnic înapoi.

— Nu... Nu...

Tița, cu ochi vii, cu glasul cald, cu o nădejde care imploră, aproape că-i cade în genunchi.

— Domnule ofițer, haide cu Nicu un ceas astă seară, la noi acasă... Să se încălzească cu un ceai fierbinte... Uite, a răcit... Să-l vadă mama, numai atât.

Fărcășanu, îngrozit, nu mai ascultă, iese deandaratele.

— Nu... nuu... asemenea lucru este peste putință.

Bălcescu, care rămăsese încremenit aflând că s'a stricat logodna, vine acum spre ea, cu fata crispată.

— Dece nu mai faceți nunta?

Se vede că e iritat și adânc neliniștit.

Ea tace îndelung, umilită de această încurcătură.

— Spune, Tița, stăruie fratele.

— A rupt el logodna... Și rămâne cu privirea în pământ. Când toată lumea știe că ne pregătim de nuntă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, a fost el în stare să facă asta? Să te compromită în modul acesta? Scarlat ce-a spus? Și Costache? Nu i-a rupt sabia în stradă?

Tița întoarce capul, tristă, abătută.

— E mai bine că s'a sfârșit așa.

Bălcescu îi ia brațul neliniștit, stăruie îndărătnic, bănuitor.

— Tița, ce motiv a invocat? Ce s'a întâmplat de a fost el în stare de o asemenea ticăloșie?

— Nu-ți mai bate capul... Întâmplarea nu merită... Pretextele sunt ușor de găsit. Iși găsește un soi de refugiu în frământarea nervoasă a manșonului. Vede îndurerat că fata vrea să ocolească răspunsul.

Niciodată nu s'a știut atât de mult frate. Un frate legat de mâini, care se simte apăsător de pereți, prizonier neputincios. Strânge pumnii de durere.

— Ah, singurătatea asta, zidul pe care-l pune între lume și mine... de parcă sunt un sobol orb. Cum să știu ce se întâmplă dincolo de pereții ăștia? Încleștează pumnii, e în el nevoia de a lovi ușa, de a se răsvrăti.

E ros de bănuială, că s'ar fi întâmplat cumva vre-o nenorocire, simte o răspundere pe care parcă o uitase și o imploră cu un soiu de amărăciune:

— Soră dragă, sunt fratele tău... Am fost amândoi prieteni totdeauna. Spune-mi ce s'a întâmplat. Glasul îi e mereu prietenos, dar îndârjit. S'a apropiat încleștat de ea. Spune-mi tot.

Tița șovăie, se chinuște vrând să-l cruțe, întrebându-se dacă să-i spună sau nu, în cele din urmă se hotărăște, îndurerată, căci simte cum totul se încurcă tot mai mult dacă minte cumva. Glasul ei, acum când s'a hotărât, are în el o liniște de moarte.

— Tată-său a venit și a adus înapoi inelul de logodnă... spunând că nu poate admite ca fiul său să-și „brizeze cariera“ căsătorindu-se cu mine. Un ofițer însurat cu sora unui condamnat pentru înaltă trădare, pretinde el, își atrage dușmănia lui Vodă.

Acum el a înțeles. Toată ființa lui s'a răsucit întoarsă de pe drumurile bănuiei care-l sfâșia. Vina nu era în fapta asta atât de gingașă, care e

în fața lui, ci în el însuși. Abia acum a descoperit cât rău a putut să facă, fără să vrea, numai stăruind pe drumul pe care el îl socotea cel drept, însă fără să-i întrebe pe-ai lui vreodată, dacă și ei sunt de aceeași părere, deși trebuiau să împărtășească și ei urmările faptelor lui. Stă rezemat de perete, simte o cotropitoare oboseală. Parcă s'ar prăbuși. Acum pricepe adâncul acestui cuvânt, spus toată ziua fără multă luare aminte, familia. Cu mintea lui pornită năvalnic adună totul din trecut în clipa de față. Da, e doar un copac într'un crâng. Este o ramură plină dintr'un trunchiu. A crezut că loviturile primite numai pe el îl izbesc, că durerea alor lui e doar o durere sentimentală, din dragoste. Dar vede acum că acel care luptă nu se sacrifică numai pe el. Pe fata asta n'a întrebat-o ce gândește atunci când el mergea la Mitică Filipescu acasă. Acum vede că a lăsat-o în voia unor lovituri, la care nu s'a gândit de mai înainte. Nici pe mamă-sa n'a întrebat-o vreodată, iar făptura ei e inima familiei însăși, în care se înfig loviturile cuțitului. Năucit, stă acum ca un bolnav rezemat de perete. Nu poate vorbi. Fata, îngrozită de răsunetul în el al mărturisirii ei, vrea să scadă motivul durerii, să-l facă să uite ceeace el simte acum că era și răspunderea lui.

— Ți-am spus, pretexte. N'au știut ce să mai scornească... Dar e peste puterile ei să mai îndure, să mai ascundă, și cade pe pat. Bălcescu vine spre ea, îi mângâie mâinile, fața.

— Suferi?... Surioară, iartă-mă...

— Nu... tu... De ce să-ți ceri tu iertare?... — Rămâne o clipă tăcută, pe gânduri, și dintr'o dată, amintindu-și ceeace ar fi vrut să ocolească neapărat, se frânge ca înjunghiată.

— Laș... laș... A fost un laș.

Vocea îi e albă de durere, de umilință.

El își simte copleșit, vina, și sdrobit parcă, o mângâie pe obraji.

— Tița, a fost întâia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos.

Fata și-a cuprins obrajii înfiorați de durere în palme, și ridică spre fratele ei o privire înfrântă, moale. În ochii căprui ard niște stelute înlăcrămate, gura i s'a frânt convulsiv, dar după o clipă e atâta biruință de sine în făptura ei tânără, că spune cu un zâmbet ca de pe altă lume, lămurindu-se nespuse de liniștită, arătând clipa pe care nu o poate uita și care i-a sfârșămat ca pe o vioară făptura ei din adânc.

— Când a venit de Crăciun la București, a spus la o petrecere, verișoarei noastre Caliopi, pe când dăntuiau, că și-a dat seama la timp că nu mă iubește... că nu ar fi vrut să fim mai târziu amândoi nefericiți... Și din nou, la amintirea asta, o înjunghie gândul. Dar numai o clipă. Aducă apoi, într'o liniște de care-i e îmbibată toată ființa, care pare că o apasă doar pe fibrele ei cele mai mici. — A plecat din București, fără nici o lămurire, fără să-mi scrie un rând... Dar sfortărea a fost peste puterile ei și din zâmbet, se frânge istovită. S'a lăsat copleșită pe patul de scânduri.

Fratele își dă seama, uimit, cutremurat, de adâncimea durerii ce o mistuie... și pe care ea vrea s'o ascundă de întreaga lume.

— L-ai iubit? Și ar vrea să adauge: atât de mult? dar își dă seama că e fără sens.

Deși îl privește în ochi, ea pare că nici nu-l vede, nici nu-l aude.

— Inelul mi l-a adus tată-său acasă. Și din nou o frânge amintirea, ochii nu mai pot opri lacrimile adunate din toată ființa ei. Spunea că și-ar da viața pentru mine... Stă pe pat, frântă de mijloc, se răsuțește în ea însăși, de durere, ca o foaie care arde.

El nu mai poate îndura asta. Vine aproape de tot de ea, îi ia obra-
jii în mâinile lui, îi ridică ochii spre el.

— Dece nu și-a dat seama de toate acestea din timp, înainte de
logodnă, sau măcar când cu judecata, că sunt un trădător?

Dar viforul amintirii a trecut... Acum frigul din ea i-a înghețat durerea
și fata se ridică din nou biruitoare de sine însăși.

— Un poltron... Și-a pierdut capul când s'a văzut mutat la București.

E în fratele, care acum înțelege cât e de vinovat față de ea, o du-
rere fără margini. Face câțiva pași înfrigurat, prin chilie, se oprește lângă
ea, care e în picioare, cu mâinile în manșon, lângă scaunul țărănesc
nevopsit.

— Surioară, iartă-mă... A fost întâia ta iubire... Ar fi putut să fie
frumos. Vocea lui e moale, cu ceva sfios în ea.

Tița, cu privirea rătăcită, rămâne la gândurile, la făptura ei, de nea-
juns parcă.

— Pune flori câte vrei. Le pui pe un mormânt. Știu acum ce este iu-
birea. În fundul fântânii ei nu e apă curată... Este doar mocirlă. Nu voi mai
iubi niciodată...

Fața ei tânără, cu privirea într'altă parte, palidă, arată o hotărîre
ca de moarte.

Bălcescu nu știe ce să spună. E copleșit de durerea pe care ea nu poate
să o ascundă, decât arătându-i nesfârșirea.

— Tița, ești doar un copil. Ai nouăsprezece ani... Ce poți să știi tu?

Dintr'odată se întoarce spre el dârză, sălbatecă.

— Niciodată... și apoi ochii îi rămân ațintiți în pământ.

Bălcescu, dezolat, face doi pași prin chilie. Vina pe care și-o știe, îl
face să se frângă de durere... Vine încăpățânat spre ea. Ar vrea să-i vor-
bească, dar când deschide gura se înneacă din pricina frământării din el și a
sforțării făcute. Vorbele îi rămân în gât. Apoi e surprins de tuse, se întoarce
brusc, convulsiv, se ferește de privirea ei, duce grabnic batista la gură.

Tița a urmărit, neliniștită, convulsiunea lui, așteaptă o clipă încre-
menită, pe urmă se duce la el, îi întoarce fața în palmele ei și vede, îngrozită,
batista plină de sânge.

Neputincios când vede că groaznicul lui secret a fost trădat, el o pri-
vește cu fața descompusă. În chenarul bărbii juvenile, gura e strâmbă de
durere...

— Știi... cred... Dar nu poate sfârși. Nu găsește cuvinte, privirea îi
e rătăcită. Ar fi vrut ca nimeni să nu știe niciodată.

Tița, lovită și ea parcă în creștet, a căutat să se sprijine, dar, amintin-
du-și dintr'odată de ființa de afară care aștepta pe laviță, îi spune, îngro-
zită numai de gândul că ea ar putea să știe vreodată adevărul..

— Să nu afle mama... Apoi se lasă între ei ca o umbră, ca o lumină
moale. Ia o batistă din manșon, îi șterge fața, ducându-l încet, sprijinit, spre
pat.

— Te-au ucis, frățioare...

Bălcescu tresare iar cu spaimă, o imploră cu ochii lui negri.

— Nu trebuie să afle nimeni...

Cu o dăruire liniștită a întregii ei vieți, ea îl învâluie cu privirea, cu
ochii limpezi, înlăcrimați.

— Voi fi sora ta... Nimic decât sora ta... Până ce voi muri... Pe urmă
se întoarce spre cele de azi, îl mângâie ușor. Te vei însănătoși... Inșă trebuie
să ceri neapărat să fii scos de aici și dus la spital.

Bălcescu tresare înfrigurat, i se frâng umerii, și-a adunat coatele pe genunchi. Spune dintr'un isvor adânc, cu un soi de desnădejde.

— Nu, nu... Ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N'am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viață, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieți... Iși apropie fața încet de obrazul ei, și spune ca o taină, liniștit, mai mult șoptit.

— Tița, noaptea nu mai pot dormi și fac numai socoteli și planuri. Am acum 23 ani... Aș vrea să mai trăiesc numai alți zece și voi răsturna putregaiul lor, cum întoarce un fier de plug câmpul înțelenit de mărăciniș.

Și din nou, apoi cu o sete de viață, ca o rugăciune desnădăjduită, într'un strigăt cu rădăcini în el, adunat din toată ființa lui, dar înăbușit cu o voință crâncenă, crescând fără vrerea lui:

— Zece ani... Zece ani numai...

S'a făcut în chilie tăcere până la capătul lumii.

Tița îl privește îngrijorată, cald, îi spune cu glas moale.

— Frate, nu e bună atâta ură.

Dar Bălcescu, sălbatec acum, întors în el însuși, cu o încrâncenare a gândirii, stăruie.

— Nu trebuie să se mai întâmple și cu alți români ce s'a întâmplat cu mine, cu Mitică Filipescu și cu ceilalți... Nu trebuie ca poporul român să mai îndure câte îndură.

În timpul acesta, pe lavița dela poarta caselor dărăpănate de lângă lacul lui Dura, Zinca, înghețată de frig, așteaptă mereu, înfocolită în broboada groasă de lână, peste scurteică. Vremea s'a schimbat, cerul e acum înnourat, ninge ușor. Un dorobanț se apropie de ea.

— Mătușico, ce mai aștepti? Focul s'a potolit. Toată lumea a plecat.

Zinca, înghețată, nu poate vorbi decât greu. Ii deslușește fără nicio noimă.

— Vine Tița... Cu cererea iscălită de el...

Se mai îngheșuie spre colțul laviței. Se înserează ușor, cerul e de plumb și ninge rar, cu fulgi mari.

În chilia închisorii, e acum o liniște de oameni abătuți. A trecut mai bine de o oră... Tița îl mângâie ușor pe frunte, pe obraji și pe păr. Tac amândoi și nici nu mai aud nimic, de ale gefreitărilor Simion sin Ion, care e „unterofițer“ de jurnă, înfuriat pe cei ce aduc pe tălpi zăpada pe dușumeaua de cărămidă a pridvorului. „Născătoarea cui v'a făcut“. Dar până la ei nu ajunge nimic. Intră peste câteva timp Fărcășanu, turburat de tot... Șovăie, parcă nu găsește cuvintele.

— Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă seară acasă? .

Tița, care crezuse că tulburarea lui e din pricina că e supărat de întârziere, că s'o fi întâmplat ceva din cauza asta, acum parcă nu pricepe ce spune. Bălcescu îl privește încremenit.

— Cum?!...

— Vrei să mai mergi acasă? întreabă aproape tremurând ofițerul.

Tița a priceput acum că el și-a luat inima în dinți, că în sfârșit are curajul să meargă cu ei acasă. Cu fața aprinsă, din toată ființa ei, vine spre el.

— Domnule ofițer, vrei cu adevărat?

Fărcășanu, încruntat și conspirativ, îi dă repede o căciulă.

— Imbracă mantaua, pune asta și fii gata de plecare...

Dar Bălcescu rămâne nemișcat.

— Domnule, nu pot primi. Îți riști cariera și libertatea.

— Tița însă nu vrea să știe de nimic... Nu se va întâmpla nimic.

— Ne vom întoarce chiar la noapte. Trebuie să mergem. Imbracă-te, Nicule...

Dar el refuză cu hotărîre să se îmbrace.

— Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu.

Fărcășanu se destinde, dintr'o dată, ca și când ar fi peste puterile lui să continue. Zâmbește, fericit și el.

— Nu risc nimic. Un prieten al dumatăle a adus un ordin dela spă-tărie... Ai fost iertat... Arăpîlă, așa spune că-l cheamă. Și deschise larg, bucuros, ușa, arătând pe cel de pe pridvor. Poștește, domnule...

Tița se repede spre ușă, uluită, și-l recunoaște pe Alecu Golescu, care intră clocotind de știrea cea bună.

— Ești liber, frate... liber...

Dar Bălcescu, bănuitor, întreabă neclintit:

— Numai eu?

— Ați fost iertați toți... S'a răspândit de trei zile șvonul că Mitică Filipescu e pe moarte. S'a adunat lume în fața Palatului și a cerut eliberarea voastră. Bibescu a cedat. Alții s'au dus cu un chervan pe tălpoaie să-l aducă pe Mitică Filipescu dela Snagov... Unii au plecat la Telega.

Tița cade moale în genunchi. Privirea ei pare de pe altă lume. Scoate din manșon iconița pe care o adusese ca s'o pună în chilie.

— Nu sunt vrednică, nu sunt vrednică, Maică prea curată.

Merg pe lungă săliță a celulelor cu podeaua ei de cărămidă mâncată de umezeală. Tița, Bălcescu, Arăpîlă, și la urmă ofițerul... Dar brusc, Bălcescu se oprește... Caută în gând, apoi se întoarce repede în chilie în care a fost. Apare cu coșulețul cu alimente și lucruri care rămăsese acolo. Incepe să svârle prin fereștrici, în celule, lucruri, pachetele.

Așteptând mereu pe lavița de pe Podul de Pămînt, Zinca se întreba neliniștită dacă Tița îl va îndupleca oare pe Nicu să iscălească.

În sfârșit o vede prin înserarea ușoară pe față urcând din rîpă, de peste drum. Se ridică greu de pe laviță, tremurând toată de nădăjdea că ea va aduce cererea iscălită. Dar înainte de a fi deabinelea în picioare vede, după Tița, ieșind din rîpă și închegându-se ca din negura înserării, ca pe o nălucă, pe cel neașteptat azi, pe Nicu însuși. Nu știe ce să creadă. Privește încremenită. I se umezesc, se înceteșează ochii. Incepe să tremure toată... Cade moale jos, în zăpada înghețată, fără să poată spune o vorbă.

Cei doi aleargă spre ea, Bălcescu o ridică de jos, o strînge în brațe, surprins că o are în față, uimit, sguduit.

— Aici așteptai?

Zinca își revine, dar nu poate vorbi, îl sărută stîngace pe obraz... parcă nu-l ajunge...

El, ca în fața unei descoperiri coplesitoare murmură topit și parcă de frică s'o atingă:

— Mamă! Aici erai, mamă!

— *Sfârșitul cărții I-a* —

R Ă Z B O I U L

Copilul meu, m'am hotărît să-ți scriu.
Tu încă nu știi slova s'o citești,
dar într'o zi, odată, mai târziu,
privind pe-aceste file părintești,

ai să'nțelegi mai multe, și mai bine.
Îți las povestea mea. E tot ce am
din vremea când nici n'am știut de tine,
cum nici de mine însumi nu știam.

Cu mâna care-acum condeiul strânge
m'am încheștat de piatră și pământ...
Sunt fiul unor vremi de foc și sânge
și acuzatoru-acelor zile sunt,

și-aș vrea să trec în firava-ți ființă
nădejtile, iubirea, ura grea.
Din uriașa lumii suferință
e-un fir, doar, de nisip, durerea mea.

Citește-o'n aste file sbuciumate
și-ai să'nțelegi atunci, în viitor,
când armele vor fi pe veci uitate
și doar din cărți s'o ști de rostul lor,

de ce plătind cu prețul morții-odată,
ni-i viața'ntreagă dată păcii, azi,
și ai să vezi mai bine'n preajmă, poate...
Nu versuri, foi din viața mea îți las.

1

Cine-și poate-uita copilăria?
Crești și'mbătrânești,
inima-și mai pierde tăria,
dar nu-ți poți uita copilăria.
Inima mereu e-a ei.

Undeva, într'o ceață,
unde bănuiești ca și când ai ști,
în pâcla începutului de viață
parcă-i o bucată de zi.

Simt mâinile calde-ale mamei,
bucătăria cu miros de lapte și leuștean,
împlinisem un an, doi ani? —
o plapomă cârpită, mă târam ore pe dealurile ei,
mama cânta un cântec... hei... hei...

Iarăș gol, luni de gol,
mă văd apoi pe podea, rostogol,
tata, fumând de zor,
își înfășa — ca pe mine mama — un picior.
Seara și dimineața, mereu,
își înfășa piciorul, suduind din greu.
Era prin anii douăzeci și unu.
O văd pe mama, zâmbind șters, ca 'ntr'o poză
afumată,
îl văd pe tata, așezându-și tutunul,
îl aud noaptea gemând, blestemând,
și-aud și-acum,
cum am auzit prima dată,
în căsuța simplă, din mahalaua cu noroi:
— Uite cu ce m'am pricopsit din război!

2

Așa-i spunea pieții: Piața săracă.
Pretutindeni, solzii peștilor au intrat printre pietre.
Pește ieftin: văduviță, obleți, saramuriță,
tarăbi cu mălai copt, bostan și alviță,
forfotă și tânguiri de cumetre.
Aici, în vânzoleala pieții
mi-am început abecedarul vieții,
în școala strivită de țipetele harabagiilor,
într'un septembrie legănat în stacanele vinărilor.
Școala avea doar două odăi,
noi citeam o-i, oi.
Celelalte clase, ne-a spus învățătorul,
au fost fărâmate, în război.
Și când Gheorghiuță,
băiatul căruțașului din port
a întrehat: Ce'nseamnă război?
învățătorul a privit, îngândurat, la noi,
și-a spus, strângându-și haina prea strimță:
— „Război 'nseamnă
în fiecare casă câte-un mort.“

Și noi, puștimea, am văzut, deodată,
strada, Brăila, țara 'ntreagă, îndoliată.

De-atunci mai des, mereu mai des,
cuvântul groasnic l-am înțeles.
Casa din colț, dărâmată,
rudele care nu se'ntorc niciodată.
Gropile de lângă Siret
în care mai găseam un bidon, un căpătâi de șiret,
de pretutindeni pândeă ceva,
de pretutindeni războiul rânjea.

Intr'o zi, Apostol n'a mai venit la școală.
Ședea departe, pe-o râpă goală,
tat-su murise pe front.
Apostol ajuta maică-si, la spălat,
n'avea ghete, nici timp de'nvățat,
dar cunoștea toate păsările din lume,
pe cântec, și pene, și nume.
Îi spânzurau pantalonii, de-o bretea, curmeziș,
și, când fluera, toate păsările îi răspundeau, din tufiș.
...N'a venit... o fi'ntârziat...
Rămâncea, uneori, și toată noaptea la spălat...
Dar n'a venit nici a doua zi,
și deatunci niciodată nu va mai veni.
A găsit pe câmp o cutie,
o tinichea, o jucărie,
și a vrut să caute'n ea.
Dar războiul, înăuntru, aștepta.
Și fratele sglobiilor rândunele
a sburat în fărâme, în bucățele,
ca și tat-su, hamal bătrân,
mort în război pentru gloria regatului român.

3

Zadarnic cauți străzile de atunci,
copilul meu. Orașul are azi alt rost,
cu parcuri proaspete, trotuare lungi...
S'au dus priveliștile vechi. Au fost.
Dar eu nu voi uita niciodată
mahalaua mea dărăpănată.
La cinci, când șuera șantierul,
se scula, tropăia, se'mbrăca întreg cartierul.
Se încropea un ceai amărît,
să țină nu de foame, ci de urît.
Și mahalaua pleca să robotească
la uzina brăileană cu firmă franțuzească.
Noi, copiii, disdedimineață,
umblam toată vara cranga, teleleu, prin piață,
lipăind printre gherete, desculți,
adunând sâmburi de zarzări și caise
și fudulindu-ne, care are mai mulți.
Sandu, care avea și-un fel de târlici în picioare,
făcea, cât ai clipi, orice numărătoare,
știa oricând câți sâmburi am,

Și tata parcă-i asculta,
dar eu știu că la mine privea.
Ce greu a luat-o dricul mai departe!
Noi răsuflăm din greu, privind la ceată,
și ascultându-i cântecul de moarte.

Și tata a coborât în groapă, silit,
ca în tranșeea în care-a fost rănit.

5

Când s'a ivit prima, grea, întrebare?
Când ai simțit că viața ustură, doare?
Ziua s'a dus, dar nimica nu moare
din străfundele ei ape amare,
Prima zi de liceu, cum s'o uiți?
Din școala primară cu puștii desculți
iată-mă'n centru, în școala cu ziduri severe,
în clase cu cărți și păsări împăiate 'n unghere.
Ce zarvă e'n jur!... Cele patru etaje
parcă se clatină, ca apa prelinsă pe plajă.
Sute-s elevii... Ca mine, cât un pion,
sau gravi, cu mustăți desenate 'n creion,
cu dunga pantalonilor ca o lamă...
Dar nimeni nu mă cunoaște, nimeni nu mă chiamă,
Stau singur și'n juru-mi vuește liceul,
cum Dunărea 'n furtună încalecă cheul.
Vestonu'ncheiat pân'la gât mă strânge,
gulerul ăsta țepăn l-aș smulge,
dar stau, neclintit:
e din ultimul pantalon al tatei croit.
Imi sună într'una cuvintele mamei:
— „Să'nveți, dragul meu, să'nveți multă carte,
poate-om scăpa și noi de sărăcie!”

Nădejdea ei mi-a'ncredințat-o mie...

Dar Sandu, năstrușnicul socotitor,
de ce încinge mașinile de călcat la un croitor?
Și Gheorghită, cu viorile lui de porumb,
de ce cară, la fabrică, table de fier și de plumb,
de ce se spetesc ei de mici?
De ce nu-s și ei să'nvețe aici?

Școala primară a rămas departe
cu pozele ei strângace, de carte,
și din toată ceata de copii, numai eu
purtam șapca nouă de liceu.
O, șapcă plătită de mâinile crăpate ale mamei,
mâini sfinte,
pe care le-aș săruta în fiecare zi, mereu mai fierbinte.

De ce nu pot toți învăța, mă întrebam,
priveam în jur zadarnic. Nu 'nțelegeam.
Și la prânz, lângă oala cu ciorbă de salată,
am jurat că trebuie să 'nțeleg odată.

6

Orașul coboară spre port în praguri.
În țarcul de beton de jos, din docuri,
se 'ngrămădeau multicolore steaguri
venind, pe mări, din depărtate locuri.

Cărând poveri, scrâșneau elevatoare,
hamali treceau pe punți, în pas grăbit,
curgeau în vase grelele grânare
c' un foșnet, un oftat înăbușit.

Soseau, plecau vapoarele în cursă...
scad prețurile grâului... ba cresc...
Pe-o stradă 'n port se vântura la bursă
în mâini streine grâul românesc.

Se 'ngrămădeau experți și armatori...
Decanul lor, un bătrânel uscat;
donase-o casă pentru cerșetori
și reparase-un clopot vechi, stricat.

Bea apă și mânca mai mult legume
și-o vorbă rea nicicând nu ar fi zis.
Salatele i se-aduceau anume
de pe-Adriatica, sau din Tunis.

De dimineață, cobora agale
spre micul templu-al bursei și, tihnit,
cârmea convoaie lungi de cereale,
adulmecând pe hărți, neobosit.

Venea, din când în când, la noi, la școală,
la premii, la serbări. Ne lăuda.
Și n'a venit nicicând cu mâna goală:
Un preș, măcar, și tot ne dăruia.

— „Doi, trei, băieți săraci, ce 'nvață bine,
am să-i ajut să-și taie 'n viață drum.
Când termină, îi angajez la mine.
Deci învățați cu sârguință-acum!”

O, vechi liceu, în care cu nesațiu
mă adânceam în tainice probleme,
tu mi-ai făcut prieten pe Horațiu,
bătrânul bard ne 'mbătrânit de vreme,

mi-ai pus în mână slova lui Neculce,
și m'ai plimbat prin cer, spre Marea-Ursă,
și mi-ai cântat poezii 'n limbă dulce, —
să pot sluji acestei vulpi de bursă?

Suflam în pumni, și învățam cu sete.
Trozneau, de ger, pereții reci ai vetrui.
Sub lampa necăjită din perete
mă încălzeam, citind ce-s ampermetrii.

Să'nvăț, să'nvăț — îmi ascuteam curajul —
să știu mai mult ca junii parfumați
care'nvârteau subț bancă pokerașul
și-și zornăiau sutarii argintați.

Vorbeau de „dame bine“, escapade,
zâmbind spre noi, cei de prin mahala.
La teze: „Suflă-mi, mă, fii cumsecade...“
Când gazu-acasă ni se termina

ieșeam pe stradă și, sub felinare,
citeam, pe înțelepții toți din veac,
câtând mereu răspuns la vreo'ntrebare,
mereu la nedreptate câte-un leac.

Și pe de rost știam toți regii, prinții,
războaiele urmând la nesfârșit...
Din colțul cel mai tainic al științei
războiu 'n calea noastră a ieșit.

Și 'n mintea noastră se roteau milenii
și ne'ntrebam, cu fiecare tom:
Oare-a trăit cândva, dealungul vremii,
necunoscând războaiele, vreun om?

Și pacea este împotriva firii,
de este doar un scurt răgaz, din când în când?
Războiul e motorul omenirii?
Istoria venea spre noi, tunând.

Noi nu știam ce strânsă 'mpletitură
e 'ntre decanul bursei și război.
Dar ne temeam, urându-i deopotrivă
și ne'ncideam cu gândurile 'n noi.

7

Câte mormane de date precise
înghițit-am în școli!
Trebuia să știi și din somn când te scoli
ziua și ora când vreun rege vorbise.
Dela caldeeni la cruciate
pân' la domnia ultimului țar,
toate epocile erau înșirate.

Purtam sub frunte un nesfârșit calendar.
 Și, deodată, când am ajuns la ultimul război,
 datele-au început să se-ascundă de noi.
 Cât a ținut războiul, citeam în istorii,
 a fost puțină retragere, și sute de victorii,
 apoi Alba-Iulia, încoronare,
 și România Mare, Mare, Mare.
 Știam războaiele lui Xerxe
 și campaniile punice, pe de rost,
 dar la noi, în Moldova,
 nu prea știam tot ce-a fost.
 Unul curios, a 'ntrebat:
 — „Dar rușii în Moldova n'au luptat?“

S'a sburlit profesorul,
 ca un arici:
 — „Altceva învățăm noi aici!
 Ce? Să vorbim despre bolșevici?“

Nu, cărțile nu vorbeau despre ei.
 Știam doar că au o țară vecină,
 în care nu trebuie să știm ce-i.
 Când ajungea istoria cu firul
 la '917,
 profesorii începeau să tușească, să se 'nece,
 apoi îi apuca declamația:
 — „Noi apărăm Europa! Civilizația!
 Tronul! Țara! Decebal și Traian!
 Priviți hărțile!
 Suntem înconjurați de dușmani din toate părțile!
 Ca să trăim,
 trebuie să fim gata oricând să-i măcelărim.
 Suntem o sentinelă, o insulă latină,
 hărăziți să distrugem tot ce-i gintă streină.“

Noi priveam, pe harta întinsă,
 Rusia tăcută, necuprinsă.
 — Ce-o fi acolo?, ne 'ntrebam.
 Dar nimic nu aflam. Nu știam.

Peste vreo câteva zile,
 cel ce 'ntrebuse de-armata rusească
 a primit un plic parafat, sigilat,
 cu-o hotărîre: exmatriculat.
 Un plic la fel a primit și Antipov,
 colegul lui de bancă,
 un băiat slăbuț și bălan,
 bănuit ca instigator.
 Era prea tăcut și silitor
 și, pe deasupra, era și lipovean.

Și banca lor goală
 a rămas, ca un semn de 'ntrebare în școală.

8

Hei, dumbrăvi ale celor optsprezece ani,
străzi brăilene cu salcâmi și castani,
primăvară cu parfum de baltă renăscută,
zile pe care amintirea le sărută!
Fata avea ceva din toate poeziile citite,
avea ochii neuitați ai primei iubite.
Priveam amândoi stelele limpezi în Dunăre.
Câți n'au încercat, ea noi, să le numere?
În Mai, sălciile construiau catedrale
prin care luntrea noastră se pierdea, agale,
plutind către-o țară de liniști și stuh
cu gândurile — pescăruși săgetând în văzduh.
Primul sărut avea gustul murelor de baltă,
dumineca se tolănea cu noi pe plaja caldă,
și pe nisipuri clădeam castele
cu toată fericirea lumii în ele.
În fiecare duminică ne îmbarcam în iluzii
și ne lăsam în voia călăuzii,
în voia gândului adolescent
ce ne trecea, grăbit, peste prezent.

Dar într-o duminică, sub soarele 'ncins, uriaș
ne-au strâns, în turmă, la margine de-oraș.
Ne-au așezat în pachete, plotoane,
și ofițerii-au început să sbiere:
— Bate pasul, premilitar! Cu putere!
Eram din nou cu Sandu împreună,
aliniați, cu puștile în mână.
Și visurile-au căpătat beretă kaki
și nici duminica n'am mai putut vorbi.
Puștile erau vechi, stricate, sau numai de lemn,
dar ne-au lăsat în suflete un semn
cum n'a lăsat nicicând vreo altă armă.
Din orice școală s'a făcut cazarmă,
din orice fânăr rămăsese-un număr, —
al puștii ce-o ducea, tăcut, pe umăr.

De-atunci, iubito, ne-am văzut mai rar.
Târând bocancii de premilitar
mă 'ndepărtam mereu de tinerețe.
O, anii ce nicicând n'au să mai vie!
Răsuflu 'ncins, sălbatec, de război
ce-a despărțit atâția oameni, pe vecie,
se strecura acum și între noi.

9

Intr-o zi, scoțând puștile din magazie,
a foșnit, dintre ele, o hârtie.
„Tineri! Vreți să ajungeți carne de tun?
Opriti războiul! E timpul acum!

Hitler vrea să se-arunce 'n Rusia,
purtând și 'n țara noastră pustia.
Strângeți rândurile! Fiți uniți!"

...Citeam hârtia, încremeniți.
Să oprim războiul! E timpul acum!
Deci se poate!

Se poate!

Dar cum?

Cum să sfărâmi amenințarea de fier,
să ștergi cu mâna norii de pe cer,
cum să oprești nebunia care amenință pământul?
Care e brațul? Care-i cuvântul?

Ne 'ntrebam, înfrigurați. Dar mai presus de toate
răzbea un gând: Se poate! Se poate!

Și n'au știut vreodată ofițerii
de ce, în ziua ceea, pășeam tăcuți, streini.
Ce gânduri clocoteau, sub pânzele tăcerii!
Departe 'n zări se 'ntrezăreau lumini.

10

Și iată-ne cu diploma în mână.
Salut, liceu bătrân! Te părăsim!
Ceva din noi în tine-o să rămână,
noi ne-aruncăm în viață, în mulțimi.

Ce umezi mă primiră ochii mamei!
Eram de-acum bărbat. Puteam munci.
Se strecura prin casă vântul foamei
și îl simțeam, mai rece, zi de zi.

Și-a început colindul mare-al vieții:
— „O slujbă! Orice post! Oricât de mic!”
O, zile moarte ale tinereții...
primeam doar un răspuns: „Nimic. Nimic.”

Bogatul crai al bursei, cu portarul
ne-a dat răspunsul: — „Mai târziu, cândva...”
Prin portul gol ne tot plimbam amarul.
In docuri doar pustiul fluera.

Veneau mai des vapoarele cu svastici,
greoaie păsări prevestind un ger.
Copacii 'n baltă rășchirați, fantastici,
se agățau de sumbrul toamnei cer.

Atunci l-am revăzut și pe Gheorghită.
M'a'mbrățișat ca pe-un frățân mai mic.
Crescuse om, cu pumn vânos, de criță,
la leafă rămăsese ucenic.

Și mama mă primea în orice seară
cu-o întrebare mută: — N'ai găsit?
O, cum să-i spui c'ai așteptat pe-afară?
Intâia oară, mamă, te-am mințit!

Noi nu știam că undeva, departe,
se hotărîse cui o să-i slujim,
c'am fost vânduți, ca sufletele moarte,
în sumbre cancelarii din Berlin.

Când se-adunau, la Hitler, excelențe,
țipând de pacea Europei noi,
de mult erai vândută, tinerețe,
de mult mergeam spre câmpul de război.

Degeaba căutam vreun post, oricare,
Ne așteptau pe toți, în magazii,
și haine, și gamele cu mâncare,
și mii de paturi veșnice 'n câmpii.

11

Seara aceea, în poarta parcului
se-aplecau măslinii turcești.
Aleile, încărcate de povești,
parcă-și vorbeau, foșnind ușor, sub pași.
August aurea turile înalte de oraș,
bâncile vechi, pe care ședeam,
păreau leagăne agățate de-un ram.
Ce visuri mari, iubito, legănam!
Cum noaptea, ca un trandafir imens,
își deschidea corola mătăsoasă,
o flacără a izbucnit, vânjoasă,
printre copaci, departe. Și apoi
un cor de țipete-a ajuns la noi,
crescând, ca o amenințare.
Noi am fugit spre poartă. Parcul mare
de flăcări lungi era iluminat.

Și 'n Evul mediu, deodată, am intrat,

În jurul focului urlând, cântând,
în bluzele lor verzi abia 'ncăpând
se vânzolea o ceată de spătoși.
Aceiași ca la moartea tatei. Rând pe rând,
svârleau pe foc, cu ochii fioroși.
O, dansul lor, cum am să-l pot uita?
Bat tălpile și-acum în tâmpla mea!
Ce triburi se 'ntorceau dela vânat?
Și rugu 'n care piață-a inchiziției ardea?
Pe ce Giordano Bruno-l aștepta?

Și flacăra urca spre cer, departe.
 Inchizitorii ne 'ncetat răceau
 — spre oamenii tăcuți, care priveau —
 un cânt din care se-auzea doar — moarte!

Dar cum de jos, din port, urcau spre case
 un grup de muncitori de la uzină
 s'a tras deoparte lumea — și 'n lumină,
 ca la cuptoare i-am văzut pe muncitori, cu fețe trase
 și pumnii aprigi, ca oțelul viu.
 Și cântecul de moarte-a conținut.
 Apoi — văd tot și-acum — au izbucnit
 iar răcnete, — arbuștii din grădină
 au pârâit, frânți dela rădăcină,
 și pietrele-au sburat din loc.
 Vlăjganii 'nchinători la foc
 s'au pomenit cu lumea cea tăcută
 picând pe ei, jucând pe ei bătută,
 și 'n grabă s'au topit, urlând mereu.
 Li se târa, în urmă, fumul greu.

Și-un muncitor s'a aplecat spre foc,
 l-a 'mprăștiat, cu-o creangă, din mijloc,
 și-umblând apoi prin flacăra cu mâna
 a scos o carte. Apoi încă una.
 Și, netezind copertile 'negrite,
 le-a pus deoparte
 și-a prins din foc să scoată carte după carte.

Creștea încet, ieșind din rug, mormanul.
 Ici-colo:
 Heine, Gorki, Sadoveanu.
 Departe, se 'nvârteau, răcnind, vlăjganii.

S'au dus, de-atunci, tablourile, anii,
 dar oridecâte ori deschid o carte —
 mi-apari mai viu din apele-amintirii,
 te văd mereu, o, muncitor viteaz,
 scăpând de foc comorile-omenirii.

12

Și totul a 'nceput să sară 'n țandări.
 De pe hărți dispăreau, într'o noapte, țări.
 Simțeam încins pământul, ca de flăcări.
 Războiul, care din leagăn ne urmărise
 se-apropia, cu gurile deschise.
 — Dar ne spuneam — lumea nu-l vrea!
 Și fiecare zi venea mai grea,
 înăbușitoare,
 mereu mai aproape de război.
 Armata lui Hitler se plimba, huruitoare.
 Oare va cădea lațul și pe noi?

Poate se satură monstrul flămând...
 Dar el nu se sătura nicicum, nicicând.
 Zornăind șenile,
 acoperind cerul cu corbi de fier,
 flămânzea mai rău azi decât ieri.
 De pretutindeni răsunau comenzi,
 fâșâiau în cutiile mitralierelor, benzi,
 Tăcăneau închizătoare,
 se 'ntretăiau discursuri tunătoare,
 duduiau coloanele de blindate,
 se 'ncheiau și se sfărâmau tratate,
 și creștea, mereu, urletul animal:
 — Lebensraum! Spațiu vital!
 Și noi, omenirea simplă, dornică de viață,
 nădărduiam un scare, trecând liber, prin ceață,
 nădărduiam că, odată, într'o zi.
 semnalele prăpădului se vor opri.

Ca 'ntr'o piuliță uriașe
 eram pisați de svonuri, gazete, parăzi,
 se umpleau lagărele, noaptea pe străzi
 bocăneau patrule,
 guvernele dansau și picau de pe sârmă
 și țara, ca o navă fără cârmă
 se 'ndrepta spre pieire.

Să ne ținem cumpătul! spuneam.
 Poate trece, ca o nălucire.

Dar la 'nceputul unui Septembrie de lumină,
 când arțarii se 'nveleau în prăspătă rugină,
 ziua a venit.
 Lângă noi, în Polonia, pctepul de fier topit
 a început, cu furie, să curgă.
 Incepea noaptea. Noaptea cea lungă.

Și-am văzut, curând, colcanele de refugiați,
 copiii de țâță, femei, soldați,
 oameni smulși din pământul țării
 ca ierbile purtate de valurile mării.
 Mașinile, scrijilate de glcanțe.
 sunau hodorogit, ca niște tărăboanțe,
 și războiul nu mai era ceva care-ar putea să nu
 mai vie,
 un sgomot depărtat, în ceață.

Era aici. Și ne sufla, ca sceta, în față.

Atâtea locuri dorm, cuminți, pe hartă,
 și câte-orașe care nu le știi...
 Dar la vreun colț al vieții te așteaptă,
 de-odată cresc, decât orice mai vii.

Ca un dulău, pândind să-mi sară 'n spate,
Bacăul tinerețea mi-aștepta,
din dealurile aspre, înghețate,
din Bistrița săpând în piatra grea.

Tunși ca oenașii, cu saboți de lemn,
și dîrdîind în bluza găurită,
ne răsuceam pe tocuri, la un semn,
ne târnuiam prin neaua împietrită.

Sorbeam flămânzi un borș de murături,
și iar pe câmp, cu pușca de-a spinarea.
Comenzile urlau din zeci de guri.
Aveam un singur drept: executarea.

De când mi-am pus întâi moletiera,
am revăzut: bandajul... rana... tata...
În loc de minte-aveam cartușiera,
în loc de viață — îmi făceam armata.

Noaptea cădeam ca pomii retezați,
ne cufundam în somn ca 'ntr'o scăpare.
Dar după miezul nopții: — Drepti! Sculați!
Majurii ne făceau înviorare.

Din somn vreunul drepti de n'a sărit,
o lună de corvezi avea să tragă.
O, câți prin curte-omătu-au curățit,
cu peria de scânduri noaptea 'ntreagă!

Ploua cu ordine, și'n lung și'n lat
se'ngălbenise, în ve toane, țara.
Aveam un regă nou? Când s'au schimbat?
Ce raniți ne mai cuprindeau povara?

Tot ce-auzisem de războaie, lupte,
era acum altfel. Ghemuiți,
ștergându-ne obrazii 'n mânecile rupte
ocheam mereu în ținte, îndârjiți,

trăgeam mereu cartuș după cartuș,
în pieptul siluetei de carton.
Sudoarea luneca pe frunte, pluș,
sărată ca și apa din bidon.

Sub pumnii ofițerului, urcam
pereți de râpi, sfărâmicioși, ca creta,
cu ochii'nehiși săream și înfigeam
în manechinele de paie baioneta.

Ce-atent ne-au învățat să omorîm!
Nu trebuia să știm ce-avem în față.
Intrasem într'al crimei lung tărîm.
Doar iarba'n câmp mai amintea de viață.

Ne pregăteam să omorîm — pe cine?
— „Dușmanul nostru, se spunea, pîndește!”
Căram mereu cartușe, branduri, mine,
și înjuram din suflet, soldățește.

La tragerile cu mitraliera
trei zile-am secerat un mal lutos.
Ne' neununam, se vede, cariera.
Râdea maiorul nostru, bucuros.

Stînd în cazarmă-apoi de gardă'n noapte,
prin brazii ce ne mîngăiau c'un freamăt,
parcă'n adînc, sau parcă de departe,
din cînd în cînd se auzea un geamăt.

Tăcerea-apoi, grea ca nemărginirea.
— „Auzi ?, mi-a spus un leat. E din opreală. *)
A prins un comunist comenduirea.
Măine îl ia la Curtea marțială.”

Arși de nesomn, ne-am tot privit, pe gânduri.
Da, cum îi prind i-aruncă' ntre zăbrele...
Ce forță-și taie cale, din străfunduri,
lovind în temelia lumii rele?

Și ne-a trecut prin minte' ntîia dată
că arma ce-o strîngeam în mână, grea,
se poate'ntoarce... Oare s'ar putea?...
Că noi putem fi altfel de armată...

II

1

Siretul, ca un șarpe'ncălzindu-se la soare,
se mișcă'ncet prin stufuri, lucindu-și solzii vii.
Sub sălcii, florăria crescută în răcoare,
și câte-un rest de vâslă, pierdut prin bălării.

Copii, veneam pe vară aici, la vreo bostană,
harbujii cât găleata-i răceam în valul clar
și'n nopțile cînd luna părea'n Siret o mreană,
din pepeni, cu briceagul, scobeam un felinar.

Noi am privit adesea cum Dunărea, de mână
ia râu-aici, să-l poarte pe legănatate căi.
Vă simt mereu alături, o, lunca mea bătrână,
câmpii cât vede ochiul și dunărene văi!

*) carceră, în limbaj soldățesc

Acum, pe malul verde tranșeele-s săpate
și noi, ca niște râme, în lut ne-am afundat.
Sub plasele de iarbă — un lanț de cazemate.
(Poate'n trecut și tata pe-aicea a săpat.)

Năuntru, tot confortul: cu miile cartușe,
pesmeți ca piatra, pături de cine știe când,
un telefon, lanterne, icoană lângă ușe,
și trei mitraliere cu benzile-atârând.

— „De veghe stăm la graniți! Nici pasărea să treacă!
tot urlă căpitanul. — „Pânduți pe bolșevici!“
De veghe stăm...

Dar cine, din Răsărit, ne-atacă?
Și Hitler, ce hotare își apără aici?

Trecând, n'ar crede nimeni că, sub pământ, [soldații
în liniștea ce-apasă așteaptă, în nesomn.
Se va porni războiul? Stăm, în fortificații,
închiși cu țara'ntreagă, sub haina de beton.

2

Sub silueta mitralierei ne-adunăm
la cină, între lăzi cu muniții rezervă.
Baioneta desface cutii de conserve.
Pe-afară nu-i voie. Să nu dezertăm.

Dincolo, sub mal, ne păzesc bravii-aliați.
Dintre noi unul iese, furiș, cu bidonul la apă.
Piue un glonț, ca un punct roș sub pleoapă.
Iar ne vom culca însetați.

3

E-un mic mănunchi de zile ce s'au săpat în minte,
istoria vieții tale: amaruri, bucurii.
Dar una-i mai adâncă.

Sub soarele fierbinte
am fost chemați, în grabă, la ordin. Cenușii

eram cu toți la față, de parcă'n noi betonul
trecuse și răceala și asprimea, zi de zi.
Și, lângă celelalte, când s'a oprit plotonul
știam de mai'nainte ce ordin va porni.

— „Ordon să treceți Prutul, a spus conducătorul...“
Am ascultat o oră stând drepti, cu capul sus.
Cu ochi tânjind spre case soldații-au dat onorul
și, fiecare, vieții o cruce grea i-a pus.

Amenințând pământul pornise-acum puhoiul
în sunet dur de tancuri și tunuri detunând.
Ce-am auzit o viață: Războiul... da... războiul,
ne cuprindea în brațe. Era „războiul sfânt“.

— „Pe anticriști, ai noștri acuma-i atacă!
Să fim în cazemate!“

Tăcuți, toți am intrat.
Ne-a'nchis cu cheea ușa un ofițer, pe-afară.
Era război. Mormântul ne'mbrățișa, blindat.

4

Am lăsat cazemata și pornim înainte.
Ce nesigur pășești către moarte
când simți, sub casca fierbinte,
că totu-i în urmă, departe.

O, sub centironul strâns peste șold,
cuvinte se sbat să țâșnească;
ne țiuie'n tâmplă o goarnă, imbold,
și buza surâde, rigidă, de iască.

Nicio mână, în urmă, în zări fluturând.
O limpede lipsă de tine te-absoarbe.
Coloana se'ndreaptă spre stelele oarbe,
ne-adâncim în beznă, cântând.

Unde calci? Nici nu știi, nu privești.
Uruie-un tren, gonind îndărăt, în gol.
Lucesc pe platforme baionete nemțești,
luncă negrele noastre cisterne cu petrol.

Și lângă răcoarea lucioasă a fierului
pășim încruntați, neprivind înapoi.
Întorcere nu-i, decât cu păsările cerului,
care zboară, țipând pentru noi.

5

Parcă-i la noi, pe Bărăgan.
Mireasma țarinei te fură.
Numai că grâul dolofan
se leagănă pe-o nesfârșită arătură.
Printre spicele nescerate
se târâie obosite armate.
Centura atârână, grea de cartușe,
în gât praful și setea și-au înfipt o țepușe,
privirile s'au cufundat în pământ.
E război. E războiul sfânt.

Fluere lungi. Avion inamic.
Ne trântim în băltoacele ursuze.
Noroiul intră, prietenos în obraz și în bluze.
Rămân câțiva țepeni. Și nu e nimic.

Incotro, încotro ne'ndreptăm?
Am lăsat acasă foamete, moarte,
și noi mergem pe drumuri neștiute, departe.
Ce căutăm? Ce căutăm?

Prin frigul dimineții de toamnă
ne mișcăm greoi bocancii desfundați,
ca o coloană de prizonieri încă înarmați.
Mergi înainte, când totu'napoi te îndeamnă.

Noaptea, sub nepăsarea rece a stelelor,
regimentul intră, sleit pe poziții.
Se'mpart din nou pesmeți și muniții,
lopețile clincăne ușor,
cu glas subțire, prevestitor.
Fruntașul Gheorghiță se-așează cu fața'n sus
privind, printre nourii rari, spre apus,
spre orașele și satele noastre depărtate,
unde ogoarele-au rămas nelucrate,
femeile cu pleoape neuscate,
socotelile neîncheiate.

Și toți soldații, legănați de răcoarea pământului,
se simt duși acasă pe-aripile vântului.

Nimeni nu doarme. Toți și'ndeasă casca, și tac.

Când vor albi zorii
va fâșni o rachetă
și-urlând vom porni la atac.

O, povestirile din bătrâni,
cântecele vechi ascultate în crâșme de țară!

Oare la fel, cu țepene mâini
așteptau zorii curcanii la Plevna, odinioară?
Nimic nu e din Gruia lui Novac
în oamenii de-aici, lipiți de glia rece.
Toți își spun: De-ar trece! De-ar trece!
își îndeasă casca, și tac.

Războiul, găfăind ucigător,
ne strânge pe toți în menghini de oțel.
In față e moartea. In spate — la fel.

Și pe toată câmpia oameni se gândesc.
Stau cuibăriți lângă arme — și gândesc.
Câți sunt?
Câte câmpii îi cuprind pe toți,
morți lângă vii și vii lângă morți?
A rămas țara de tinerețe secătă.

Racheta svâcnește'n văzduh, deodată.

Se limpezește de dimineță.
Ne'ndesăm încădată, fără rost, viziera căștii pe față
și pornim.
Peste câmp, de noi înșine parcă fugim.
Tunurile horecăie neconținut,
aerul frige ca oțelul topit,
în evantalii de noroi
moartea-și întinde gâttele spre noi,
genunchiul sgârâie gropi,
se desface șoseaua și țarina'n stropi,
clănțane, în frigurile morții, mitraliere,
câmpia e un vulcan cu sute de cratere.
Arma crește, ca o vâlvătaie uriașă.
Inima, urde-i inima mea?
Adineauri încă bătea.
Nu-s decât solzi reci, sub cămașă.
Rețeaua ne strânge'n măsele de fier
ridicăta, parcă, până la cer,
numai ape roșii tremură'n față.
Pământul își joacă spasmul de viață
și alergii, alergii, cu toate urletele lumii în tâmpile,
alergi fără să știi ce-o să se 'ntâmpile,
ofițerii, din urmă, cu pistolul întins,
te gonesc, te gonesc prin văzduhul aprins,
până cazi, ca o piatră,
cu inima spartă.

Pleca un regiment la atac,
se'ntorcea un pluton.
Ceilalți rămâneau, adormiți fără somn.

După o lună
am cueerit o comună,
luând și doi prizonieri.
A fost mare zăiafet între ofițeri,
le strălucea de bucurie-cbrazul.
Se și vedeau luând Mihai-Viteazu.
Ordonanțele ghiftuiau lăzile
cu furculițe, pendule, proscape, — prăzile.

Ostașii ședeau, cu gamela în mână, la rând,
ciorba puturcasă așteptând.
Cătu-nu-ardea, în cumpenele serii.
Il văd și-acum: Gheorghită-a fost chemat
să ducă la Brigadă prizonierii.
Pârliți de foc, desculți, legați de mâni,
cei doi călcau pe drumul desfundat
cu pașii-adevăraților stăpâni.
Se'ndepărtau încet, încet, de sat.
Nu se priveau, nu își vorbeau, niciunul.
Lăsându-și arma agățată în curea
Gheorghită a scos tutunul,
a răsucit țigări, cât o lulea,
și le-a întins, fără cuvinte: Ia!

Scrâșnind din roți, deodată, o mașină
 în fața lor din goană s'a oprit.
 Un hitlerist deschise'n grabă ușa
 și a sărit
 trăgându-și, liniștit, mânușa.
 Cei trei priveau, nedumeriți.
 — „Was? Asta ce-i? Fraternizare?“
 a spus privind către țigare.
 Gheorghiuță-a vrut să...

Dar, netulburat,
 neamțul și-a scos pistolul nichelat
 și a tras trei focuri. Apoi încă trei.
 Să fie sigur c'au rămas în ei.

Și scuturându-se de praf, atent,
 sui'n mașină herr locotenent.
 Gheorghiuță a căzut, cu ochi mirați.
 Dar parcă deslușea, și ne spunea:
 — Da, ăștia sunt dușmanii-adevărați!

Cei trei zăceau în drum, alăturați.
 Și vântul le foșnea un cânt pe câmp,
 din sute de viori de porumb.

6

Dimineața, peste satele arse, ocupate,
 fâlfâiau steaguri, sau numai fâșii, roșii ca sângele.
 — „Companie! urla colonelul, strânge-le!
 Aruncați-le în piață, pe foc!“

Dar a doua zi fâlfâiau altele la loc.

În sat, nici urmă de oameni.
 Rămăseseră numai pereții dărâmați,
 albaștri sau galbeni.
 Comandamentul era într'o magazie
 neatinsă de bombe, dar tăcută, pustie,
 mai departe de sat.
 Colonelul râsufla aici, ușurat.
 Un ploton întreg a trudit două zile, de zor,
 să-i instaleze un birou și-un dormitor.
 Avea colonelul de toate:
 perne și tacâmuri furate,
 licheururi, servicii de cafea,
 Era ca acasă. Numai sobă n'avea.

Și asta l-a scos din fire
 când a venit să-și ia locuința'n primire.
 — „Patru soldați și-un gradat,
 dărâmați casa de colo, imediat,
 și-mi faceți o sobă solidă.
 Dar umblați cu grijă la cărămidă!“

Își făcea rost deabinelea, gospodăresc:

— „Ce mai moșie o să-mi trântesc!”

Sfârâma bulgări de țărână
încet, strângându-i în mână,
ba făcuse și-o măsurătoare:
cât vezi cu ochiul, el o să are.

La companie veniseră niște tabele,
să ne scriem doar numele pe ele
și, când s'o isprăvi „războiul sfânt”,
căpătăm, aici,
în nesfârșita albie a grânelor,
câte-o bucată de pământ.

— „Luați, mă, că-i pe veresie!”

S'au înscris vreo sută dintr'o mie.

Căprarul nostru bodogănea mereu:

— „Lasă, altădată mă'nscriu și eu.”

— „Când?”

— „Când ne'ntoarcem la noi în țară.”

— „Păi acolo-i pământul boierului.”

— „Ba-i al ălui de-l ară!

Vine ea și pentru noi o vară...”

7

În duba sanitarei, la coada coloanei,
joacă ofițerii cărți, de-aseară.

Vom cârpi frontul a câta oară?

Când mergi, îți răsar în minte fapte uitate,
cuvinte-auzite odată, ciudate,
și-ți desfășori și-ți înfășori,
mereu, fără oprire,
ca pe-un mosor,
viața întreagă, amintire și amăgire.

De-o săptămână a tot plouat.
Mantaua e caldă, ca un aluat,
și dela căruțele hucătăriei plutește-un miros
de ierburi fierțe, tocate,
un miros grețos —
dar îl adulmecăm lacomi, pe nesăturate.
Căpitanul de la a treia
și-a jucat solda, calul, inelele.
S'au dus toate, ca tinichelele...
— „Joc solda pe luna viitoare!”
strigă răgușit.

Maiorul râde, micșorându-și ochii prea verzi:

— „Nu, căpitane, n'ai ghicit!”

Dracu' știe de mai apuci s'o'ncasezi!”

— „Am pierdut tot! N'am nici cu ce deschide!”

— „Joacă-ți cisme, că-s faine, solide!”

Și privind din dubă
cum merg la măcel zdrențăroșii,
căpitanu-și joacă cismele roșii.

Le-a pierdut. Avea o zi rea.
Dar n'a mai avut când să le dea.
Ne-am oprit. Ne-am desfășurat.
Ne-am târît iar prin noaptea de cărbune.
Căpitanul a plecat într'o incursiune
și nu s'a mai înapoiat.

În zori l-am văzut, ca un melc, ghemuit,
acolo'ntre linii, cu-obrazu'n noroi adâncit.

Trei zile-a rămas pe loc.
În amurg, cismele-i scelipeau, ca un foc,
și maioru'njura:
— „M'ai dus, mama ta de cățea!”

Când s'a mai mișcat frontul,
maiorul s'a repezit cel dintâi,
la primul atac din viața lui...
Pe câmp, plutea un miros dulceag de cadavre și ismă,
El a apucat hoitul căpitanului de-o cismă,
și-a tras cu putere.

Și cisma cu picior cu tot,
i-a rămas în mână, ca un ciot.
A scuipat
peste piciorul descărnat
și-a tras și de piciorul celălalt.

Apoi și-a chemat ordonanța: — „Na!
Golește-le cu o lingură, cu ceva.
Să strălucească ca niște stele.
Măine dimineață mă'ncalț cu ele!”

8

Din deal, din corturile noastre,
se vede-orășul fumegând. Mai arde.
Pe largile lui bulevarde
unde cândva foșneau, voios, mașinile,
și se plimbau îndrăgostiți,
umblă acum geniștii,
căutând minele.
Câte-un plop desrădăcinat,
încurcat în sârmele moarte ale troleibusului,
se leagănă, arătând urma obuzului.
În preajma caselor rămase'ntregi
mișună curierii.
Auzim mereu focuri de armă,
de cum se lasă umbrele serii,

până'n zorile reci.

și se-aude mai des pr'n companii:

— „Auzi? Sunt iar partizanii. .“

La gară trag în fiecă zi trenuri nesfârșite,
încarcă și gonesc înapoi,
spre bârlogul de unde-a pornit focul acestui război.
Oronați, mecanici, după carte,
iunkerii împachetează tot ce se poate împacheta,
blănuri și zahăr, lână și cafea,
demontează tramvaiele cu geamurile sparte,
resturile fabricilor, piesă cu piesă,
scriu pe lăzi, îngrijit, o adresă,
și trenurile cară tot ce se poate căra.
Comandamentul nostru, pus pe eroism,
și-urmează-aliații,
scoate liniile de tramvai, gheretele din stații,
și le trimite în țară,
ca să simtă Antonescu pentru ce ne omoară.

Gonesc mereu trenurile,
scandând în glasul lor subțire, de metal.
Se vede orașul fumegând. Mai arde.
Lebensraum. Spațiu vital.

9

Noaptea sburau în văzduh porumbei,
albi, foșnitori, de hârtie.
Arși de-așteptare, fugeam după ei.
Stoluri cădeau pe câmpie.

Slovă purtau porumbeii, și 'n mâini
flacăra-ardea, nevăzută.
— „Hitler vă mână la moarte, români!
Țara vi-i roabă, vândută.

Armele'ntoarceți și dați în dușmani,
drum vă deschideți spre viață.
Noi v'așteptăm, muncitori și țărani.
Treceți la fapta 'ndrăsneată!“

Slovele-acestea ce-adânc le-am sorbit!
Apă erau, în arșiță.
Câți prima oară pe ele-au citit,
fără condei și tăbliță.

— „De-orice hârtie — răcneau colonei —
moartea te-așteaptă, răcane!“
Noaptea sburau tot mereu porumbei.
Ziua — svâcneau sub vestoane.

10

Nici nu simți rana, la început.
Doar o sfârșeală, un somn cald,
te'nvăluie sângele, ca'ntr'un fald,

și-ai zice: gata! a trecut!
 Spitalul de front e ca o gară,
 descarcă răniți, încarcă morți.
 Medicul maior spune că orice rană-i ușoară,
 răniții — niște chiulangii, niște hoți.
 Aici, printre târgile năclăite de sânge,
 l-am revăzut pe Sandu. Citea.
 Mâna stângă ca o pâine-i dăsepa,
 dar nimeni nu-l auzea că se plânge.
 ... Sandu... piața săracă... sâmburii de cais...
 Copilăria dispăruse și din vis,
 puștii care sburdau printre țarăbi, gălăgioși,
 aveau acum schije în trup, obrajii bărboși,
 priveau cu teamă, în jur, când vorbeau,
 își schimbau scrisorile primite de-acasă
 — două-trei plicuri, cu cerneala aproape ștearsă —
 și tot priveau întinderea pustie.
 Copilăria mea, copilărie...

Intr'o noapte, l-am simțit pe Sandu lângă mine.
 Mi-a luat mâna: — „Arzi. Nu ți-e bine?“
 I-am șoptit: — „Mă gândeam acasă“.
 El mi-a trecut mâna lui butucănoasă
 pe frunte, ca o mătăasă.
 — „Te las, — mi-a spus. Urează-mi drum bun“.
 N'am întrebat nimic. Ghiceam. Ce să-i mai spun?
 Am stat așa, alături, ca demult
 în bancă, răsufările-ascultând.
 — „Se-apropie răsplata, — mi-a șoptit.
 Auzi cum tună'n zare, 'năbușit?
 Vin oștile sovietice, șuvoi.
 Acolo este dreptul, adevăratul război“.

Ne-am sărutat, și bărbile ni se'ncălceau.
 Doi operați, pe-o targă, horcăiau.

— „Stai, Sandule... Mai știi, atunci, în vară...
 nu tu ai pus hârtiile... mai știi...
 dumineca... premilitară...“

Simțeam pe umăr mâna-i bandajată, grea,
 și-a spus ce eu de mult știusem: — „Da“.

Apoi s'a dus, topit în noapte.
 Doar vorbele mi le-a lăsat în suflet
 ca niște fructe grele, minunate, coapte.

Lângă chesonul schilod de tun
 oamenii fumează ceai. Nu-i tutun.
 Ceai pământiu, ca o turbă,
 cu miros acru, înecăcios, de cârpă.

Avionul ne-a adus ziare din București.

Ne căptușim bocancii cu ele,

în loc de obiele.

— „Mă, vezi că te-apucă Antonescu de deșt!“

Din plotonul nostru mai sunt șase.

— „Ei, ne-om întoarce acasă,

și lasă...”

Ce cuvânt dureros e acum: acasă.

— „La noi, spune unul, la Pogoane,

vestele dorm toată vara pe-armane,

și crește grâul boierului

mai curat ca soarele cerului.

N'are cine'să-mi serie scrisoare.

Unu' știa carte, și e la'nchisoare.”

— „La noi, pe Jii,

roadele toate-s sângerii,

că de când mi-amintesc

a tot curs sânge mineresc.

Taie foamea'n copii, ca un joagăr,

Acuma e-acolo un lagăr

unde-s închiși comuniștii, o seamă.

Ii închid boierii, că tare li-i teamă.”

— „La noi, la Sălaj,

și-au făcut crucile cu săgeți sălaș

Aveam și eu vreo doi iugări.

Mi i-au luat grofii unguri.

Și m'au trimis domnii români aici, prin sloată,

doar voiu uita că am o socoată.”

— „Sst! zice altul. Vorbiți mai încet,

că mai sunt și caiafe, berechet.

Te mai aude vreunul — și mâine

doar mărtisorul din tine rămâne!”

Ii privesc: acesta este poporul meu,

tare ca piatra ne'nfrântă.

Oțelit de durere, el nu se'nspăimântă—

vor simți domnii pumnul lui greu.

Fumăm, ținând puștile între genunchi.

Suntem roși de fcame și de păduchi,

bântuiți de-un vânt de răsturnare.

La gât ne lucesc negrele mărțișoare

cu semnele de identitate.

— „Ei, ia spune, nepoate,

mă întreabă un leat de-al tatii,

cum schimbăm năravurile armatiii?

Ai umblat la școală, ești tobă de carte,
ce-o să fie de-acum mai departe?"

Ce să-i spun?

Ce-am îndesat în cap la nimica nu-i bun.
Acum ne trebuie altă învățătură,
tăioasă și sigură ca o custură.

— „Ei, nepoate,
om ajunge acasă, și-om vorbi despre toate..."

Și adorm frații și părinții mei
strângând puștile în degete de stei,
în mâini butucănoase, sdrelite,
mușcate de gloanțe, prin țarini strivite,
mâini bătătorite de arat,
învinețite de ciocanele grele,
mâini pe care gerul a'nsemnat inele,
mâini neînfricate, de bărbat.

Ii privesc: acesta este poporul meu,
tare ca piatra ne'nfrântă.
Oțelit de durere, el nu se'nspăimântă.
Vor simți domnii, pumnul lui greu.

Ce știam înainte de-ai cunoaște? Ce eram? Ca o frunză
răsucită pe drumuri de vânt,
cu inima veșnic de-o spaimă pătrunsă.
Acum sânger cu ei. Însă sunt!

Da, acesta este poporul meu,
din care acuma deabia mă simt o fărâmă.

Oamenii dorm. Ii veghez numai eu.
Și-aș mângâia, încet, fiecă mână.

12

Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă,
stă o fată, stă în poartă,
ca o floare fără creangă,
se tot uită'n sus și'n jos,
drumu-i sur sau omătos,
da' pe el nimeni nu vine
câți îs trași în țări streine
la război și'ntunecime.
Poarta plânge din țâțâni.
ea sucește-o cârpă'n mâini,
inima cu ea-și sucește,
da' nu și-o mai răcorește.
Satu-i gol,
inima-i goală,
numai lacrimi pică'n poală,
că războiul tot mai ține,

pleacă toți, unu' nu vine.
 Stă și se tot roagă-așa:
 — „Munte verde, vere munte
 mai apleacă-ți nalta frunte
 și mă suie-acolo sus
 să văd badea unde-i dus,
 că-l aștept de vreme lungă
 să ne cununăm cu nuntă.
 Fă-mă cuc
 să mă tot duc,
 da' să-mi spui pe-unde s'apuc“.
 Muntele foșnea din frunză
 cum ar glăsui din buză:
 — „Nici eu nu știu unde-i dus,
 da' cum trec norii pe sus,
 să-i întreb, să-mi spună ei,
 că aleargă ușurei,
 și ți-o spune
 vorbe bune
 de-oi avea și vorbe bune“.
 Muntele-a'ntrebat la nor,
 norul — soarele-arzător,
 soarele—steaua,
 câmpul și neaua,
 și-a adus răspuns așa:
 — „Mândro, nu mai păzi poarta!
 Badea-al tău este departe
 n'are vreme nici d-o carte,
 e'n brațele câmpului,
 la mar'nea pământului,
 și-are-o slujbă tare grea
 nu poate acum pleca
 să-ți sărute cosița.
 Dacă ți-este dor de el
 du-te să-l mai vezi nițel,
 lipsa lui dacă te seacă
 du-te să-l mai vezi o leacă.
 Unde vezi iarba mai mare,
 macul sângerând mai tare,
 și-un trifoi cu patru foi,
 câmpul de război,
 să întrebi de el,
 pe alții ca el,
 că așa e slujba lor,
 stau cu puștile'n mohor,
 stau la mijloc de războaie,
 pitulați în mușuroaie,
 în brațele câmpului,
 la mar'nea pământului.
 Du-te, fato, pân'la Volga,
 ca să-l vezi, cum v'a fost vorba“.

Fata tot a auzit
și pe câmpuri a pornit,
întrebând norul,
soarele-arzătorul,
întrebând steaua,
câmpul și neaua,
drumul lung l-a tot umblat,
drum de tunuri desfumat
și de bombe mari arat,
până hăt la Stalingrad.
Da'câmpia-i tare'nflinsă,
numa'n maci roșii aprinsă,
da'i numa' buruienime,
și-i tăcere, și nu-i nime.
Când se-apleacă spre pământ,
macii și mai roșii sunt,
și fata a prins să'ntrebe
maci, și buruieni, și ierbe:
— N'ați văzut de-un soldățel,
românaș de prin Muscel,
amărit și desculțat,
cu arma pe-aici purtat?
Ochi castane coapte,
sprincene de noapte.
inimă cât șapte.

Macii doar se clătinau
și nimic nu răspundeau,
către zare arătau.
Fata tot umbla vorbind,
zi de vară
până'n sară,
când adie-o boare-amară,
în brațele câmpului,
la mar'nea pământului
Ostenită, s'a întins
și vorbea parcă-ar fi plâns:
— „Am venit de depărcior
și tot nu văd ce mi-i dor,
că-l aștept de vreme lungă
să ne cununăm cu nuntă”.
Luna se'nroșă,
iarba fâșâia
și deodată se-auzea
glas sub ea și lângă ea:
— Bine-ai venit, mândra mea.
Dor mi-a fost și'ncă mi-e dor
să-ți văd negrul ochilor,
să-ți simt dragul mânilor
și fragile vorbelor.
Tu, lamura grâului,
și lumina satului.
Mândro, nu mai m'aștepta

și ascultă vorba mea.
Nu mai m'aștepta pe mine
și mărită-te mai bine,
că și eu m'am însurat
c'o groapă din Stalingrad.
Eu m'am însurat cu nuntă
și-am avut și lume multă,
oaspeți mulți, prieteni, frați,
o mie și cinci soldați,
și vreo șaizeci de gradați,
și'ncă-un corp de dorobanți.
'N loc de cunună la cap
am avut schija de brand
și'n loc de lumini aprinse
nemți treceau, cu arme'ntinse.
Și-am primit, mândro, și casă,
numai, of, e 'ntunecoasă,
și nevasta mi-e geloasă,
către nime nu mă lasă.
Du-te, mândro, tu acasă.
Dar păsește'ncet pe câmp,
că'n tot locul nuntași sunt.

Luna se'nroșea mai greu,
ierbile oftau mereu
și pământul, ca o apă,
se mișca din groapă'n groapă,
că nuntașii se'ntorceau,
fetii vorbă-i trimiteau:

— Mareșale, mareșale,
de te-ar lua apa la vale,
să se stingă neamul tău,
cum ai vrut să-l stingi pe-al meu,
să rămâi neputrezit,
în inimă c'un cuțit,
mort să fii și să auzi,
stârv să fii și să asuzi,
să te ude'n asfințit
o ploaie de plumb topit,
să te răcorească'n zori
șerpi sugând din subțiori,
pe tine și toți ai tăi,
neam de lupi și de dulăi
care ne-au dus la război,
neam blestemat
cu blestem de soldat,
de soldat nevinovat,
de soldat îngropat,
stinge-vi-s'ar neamul turbat.

Fata hohotea în plâns,
dară totu'n piept a strâns,
și apoi pe nor,

pe soare-arzător,
 sub rază de stea,
 pe câmp și nea,
 fata umbla
 și'n toată țara spunea
 și țara'n adânc vuia,
 pedepsitoare,
 neiertătoare,
 decât toată durerea mai adâncă, mai mare.

13

E tânăr, și blond, și voinic,
 și râde, și bea, și mănâncă,
 Ți-ar duce 'n spinare o stâncă,
 împușcă, și alta nimic,
 copil de-al lui Hitler, voinic.

...Avea uniformă frumoasă
 și cismele, tresele, noi.
 Dar anii prea lungi de război
 sticlese azi în barba țepoasă.
 S'a dus uniforma frumoasă.

Prin stepă gonit, fugărit,
 sub tălpi Stalingradul îl frige.
 În clește-i Wehrmachtul... Și ninge...
 De când e un lup flămânzit,
 prin stepă pierdut, fugărit?

Când iese în noapte la drum
 trec tancuri, se-aude rusește.
 De-oriunde vin rușii, vuesește
 văzduhul de vaier de tun,
 Doar noaptea mai iese la drum.

Să fugă 'n bârlog, să ajungă,
 atâta mai gândește, ca 'n ceață.
 Și viscolul urlă și 'ngheață
 și ziua-i într'una mai lungă...
 Bârlogul... o, cum să-l ajungă?

În crângul subțire se-arată
 o dără de fum. Oare ce-i?
 Se târie 'n nea spre bordei,
 pistolul e'n mâna 'nceștată.
 În crâng un bordei se arată.

Bătrâna 'năuntru, la foc,
 senină-i, dar aspră, la față.
 Invârte păsatul de scoarță,
 nici urmă de-alți oameni, de loc,
 O babă-i năuntru, la foc.

Și Siegfried se-aruncă pe ușă.
Bătrâna un țipăt n'a scos,
se scurge păsatul pe jos,
pe vreascuri, pe jar, pe cenușă.
Și viscolul rage la ușă.

Inaltă, ca arborii tari
la care-adăpost a găsit,
bătrâna-l privește 'ndârjit,
cu flăcări în ochii ei mari.
E'naltă, ca arborii tari.

Și Siegfried, cu viscolu 'n spate,
răcnește ceva, pe lupește,
și foc după foc slobozește
și 'mpinge bătrâna ce cade,
Și-un hohot e viscolul 'n spate.

Bătrâna-i căzută, dealatul,
pe jar părul alb îi ajunge
și sfârâie 'n flacără sânge
se-amestecă 'n sânge păsatul.
Bătrâna-i căzută dealatul.

Și cuceritoru'n genunchi
se-ableacă și linge din tină,
și mârâie ca o jivină,
și-i sânge în barbă, mănunchi,
cum stă, hăpăind, în genunchi.

Și crângul trosnește din ramuri
și ochii jivinei lucesc,
departe se-aud cum sosesc,
sosesc ale Rusiei neamuri
și crângul le cheamă, din ramuri.

Și vine, și vine năprasnic
Sovietica oaste, ne 'nfrântă,
de tunuri tot aerul cântă,
se termină-al crimelor praznic,
Sosește pedeapsa, năprasnic.

14

După trei ani lungi de război
ne-am întors, târându-ne 'n țară.
Câțiva, optsute de mii, dintre noi,
au rămas să doarmă, deapururi, afară.
Iată satele noastre... Fântâna schiloadă,
cocioabele intrate în pământ...
Cine-a avut ochi să vadă
știe că și altfel de sate sunt,
sate ne'nvinse de focul războiului,

acolo 'n Rusia, satele libere, mândre.
Ceva asemeni altoiului
se sbate 'n sufletele noastre flămânde.
Ofițerii nu mai țipă la noi,
merg, privind mereu înapoi,
calcă, cu cismele murdare, prin băltoace:
— „Așa e războiul! N'avem ce-i face!”

Dar soldatul scupă 'ntr'o parte, — și tace.

Ne retragem, mereu, cât e frontul,
coclește 'n văpăi orizontul,
și știm că așa este drept.
Inima 'n piept
se sbate-arzătoare.
Vrem și noi, pentru tot ce-am trăit, răzbunare.
În urma noastră, cât poți cuprinde
se 'nșiruie lungi fluvii de morminte,
val lângă val.
Lebensraum. Spațiu vital
În față, în orașe și câmpii,
așteaptă casele golite, pustii.
Moldovă, săracă Moldovă,
cu trupul mereu brăzdat de tranșei...
După coloană vin femei
și privesc lung la armele noastre.
O, ce le-ar strânge în palmele aspre!
Câtă durere crescură,
dospită în ură
și așteptare.
Și-o întâlnește pe mama'n fiecare.

Căpitanul merge cu noi în rând,
parcă nimic n'a fost altfel, nicicând.
Pe degete, nici urmă de inele,
și tare i-e grijă de noi.
— „Ce-i camarade, ești flămând?”
Și din bagajele ofițerești
scoate cutii de sardele:
— „Mănâncă. Sunt bune. Rusești.
Dacă mai vrei, poți să-mi ceri.”
Dar soldatul calcă, greoi, înainte,
din obrazul neras ochiul privește fierbinte:
— „Lăsați. Mai am niște pâine de ieri.”

Și 'nfruntându-ne în aceleaș coloane,
ne retragem pe câmpii moldovane,
aceleaș uniforme purtând,
dar pândindu-ne ca două armate dușmane.

Ne retragem prin satele pustii.
Mâine... poate mâine...
De câte veacuri așteptăm să vină o zi?

15

Grăbiți să oprească prăpădul,
domnii chemau pe capete la armată.
Tâmpile albite, veterani din două războaie,
tineri ce n'au apucat să sărute vreodată,
o lună de instrucție și, gata, — în noroaie!
Puști desperechiate, pistoale ruginii
se scoteau din fund de magazii,
tunuri scâlâmb, obuze de mântuială
înzestrau sdrențaroasa armată regală.

Așa a venit, în primăvara de urgie
un băețas, pe front,
sublocotenentul Ilie.

Nu terminase liceul.
Poate mai ieri se juca cu smeul.
Ajunsese ofițer în câteva luni,
Privea mirat, la catanele bătrâne, cu ochii lui
bruni
și-avea pe Eminescu în port-hart.
A intrat pe poziție din prima noapte.
Soldații l-au primit întinzându-i din pâinile lor
necoapte.

Noaptea era liniștită
și luna scâlda câmpia destelenită
de uriașele pluguri ale tunurilor și catiușelor.
Parcă ședeam, toți înapoia ușilor
și așteptam să se deschidă deodată.
În față, o bucată de țară răsufă, ușurată,
scăpată de nemți și de coloneii români.
Ilie nu prea știa să țină pușca 'n mâni,
dar se 'ncrunta, bărbătește.

Spre ziuă, pământul păru că icnește.
Mai întâi, au fulgerat câteva tunuri.
Apoi văzduhul fu înecat de fumuri
și totu 'ncepu să se clatine,
cerul trozneă și se scutura,
dimineața ca o apă clocotea,
obuzele rusești
tăiau totul, cu cuțite urieșești,
pentru fiecare ceas din nedreptul război
se spărgea un nor de schije peste noi,
se prăvăleau Uralii stâncoși,
se 'ncrucișau fulgerele roși,
și fiecare soldat
în groapa lui afundat, încleștat,
era ca ntr'un sac peste-abis spânzurând,
plutind în flăcări, legănat de vânt.

Dar mai tare tremurau, în spate,
comandanții vârîți în adăposturi blindate.

Sublocotenentul era'mbujorat.

S'a târît lângă noi și-a întrebat:

— „Ce-i de făcut?”

— „Păi, întrebați pe maior!”

Ilie a țipat, cât tot plotonu 'n receptor:

— „Domn' maior, ce ordonați?”

— „Retrăgeți-vă, boilor! Ce mai stați?”

— „Dar pentru asta trebuie ordin scris!”

— „Du-te 'n mătă! Vă retrageți! Am zis!”

Și ne-am târît, șerpește, prin noroi,
sub cerul ce dogorea peste noi.

Când am ajuns la postul de comandă
fugiseră toți ștabii, de mult, mai înapoi.

Ilie ne privea, deschis, în față.

Era bărbat întâia oară 'n viață.

A doua zi, pe 'ntreg frontul s'a auzit
că mareșalul însuși a venit

și-i furios, și 'njură, face spume:

— „Au cine s'a retras întâi? De ce anume?”

Pe seară, l-au aflat pe vinovat,

și într'un sfert de ceas l-au judecat.

L-au condamnat.

L-au împușcat.

Și-a mai rămas, din băiețandrul Ilie
port-hartul, c'un volum de poezie,
care, cu doi soldați, ca martor tăcut.
la ruși, în miezul nopții, a trecut.

16

Merg din nou pe străzile orașului meu.

Orașul doarme. Somn greu.

În sus, spre Galați.

prăpădul se-agață, cu ghiare de flăcări, de cer,

Moldova-i plină toată de soldați,
răslețiți, hămesiți de dreptate și vegheri.

Casa pe care n'o uităm niciodată,

unde mi-am lăsat tinerețea neterminată,

mă primește, de după salcâmi ciunțiți,
numai cu doi pereți scofâlciți.

Abia acuma văd.

A trecut și pe-aici marele prăpăd.

Mahalaua-i pustie,

luna trece peste ruini, argintie,

ea peste-o seculară sihăstrie.

Plâng, tinerețea mea, te plâng,
te plâng, o, casă 'n care am crescut.
V'ați năruit, în foc, oftând prelung.
Eu n'am știut cum să vă apăr, n'am știut...

Și mă aplec pe zidurile arse,
de-atâtea ori spoite de-a mamei mână sfântă.
Se-aud, departe, tunuri furioase,
și, vesele, catiușele cum cântă.

17

În zori, m'am dus la tata, la mormânt.
N'ar fi știut, desigur, cine sunt
de-ar fi văzut soldatul sdrențuit
umblând prin cimitirul părăsit.

Degeaba-am căutat. Nu l-am găsit.

Cu sape uriașe, din văzduh,
războiul desgropase și 'ngropase,
svârlind prin ierburi galbenele oase.
Peste bucăți de marmoră și ghips
se întindea un duh de-Apocalips.
Enorme gropi căscău spre soare
ca niște strigăte 'mpietrite.

Și tata, omorît și după moarte,
mă țintuia, din sute de orbite:

— De ce mai stai? Intoarce-te 'napoi!
Război acelor ce-au dorit război!
Și 'n pumnul tău, să știi, suntem și noi!

18

— Vin Rușii! Vin Rușii!
Pe toate șoselele
fug ofițerii de scapără pingecele,
fug ca orbeții, de-avalma cu nemții,
aruncând, în șanțuri, epoleții.

Noi, vreo patru soldați,
din marele vârtej adunați,
mergem pe malul Siretului, tăcând.
Știm c'a venit ceasul atâta vreme așteptat,
dar unde ne ducem?
Țara-i ca un râu revărsat
și apele surpă maluri
și 'n picioarele podurilor bat.
Prin gări, țipenie. Trenurile-au încremenit.
Prin dosarele svârlite pe peron
vântul răsfoiește grăbit,

se-aude câte-o explozie îndepărtată.
 În şanţuri, bidoane, lăzi cu ciocolată,
 magazii răsturnate, ca un sac, în praf.
 Tac de mult firele de telegraf,
 e sfârşitul, sfârşitul, sfârşitul.

Noi mergem, mereu,
 şi 'ntrebările-şi răsucesc în suflet cuţitul.

De-acum încotro păşim?
 Tot ce-am îndurat cum să plătim?
 Pe ziduri, cu litere drepte sau stângace:
 Vrem pace. Vrem pace. Vrem pace.
 Şi, iată,
 în faţă-o coloană de ruşi se arată.

— Da, ne gândim, soseşte dreapta răsplată.

Aruncăm armele. Ridicăm mâinile.
 Plcoapele coboară,
 de-o căldură amară.

Simt o suflare caldă lângă mine.
 E-un rus. Ridică-o armă. Arma mea.
 Nu ştiu dacă gândesc la ceva,
 poate-aşa e sfârşitul...
 Cum să-i vorbesc?
 Cum să-i spun că aş vrea...

Un glas.
 Mă dau înapoi cu un pas.
 Rusul priveşte cu ochi de oţel,
 elatină capul, şi tace.
 Imi cântăreşte arma în mână, niţel,
 şi mi-o întinde:

— „Ia-o'napoi.

Eu şi tu — la Berlin. Amândoi“.

Şi-mi arată în urmă.
 Pe şosea trec tancurile, ca nişte bivoli în turmă,
 trec infanterii nesfârşite,
 tunuri, lungind gâturile, grăbite,
 zumzăie camioanele încărcate cu ostaşi,
 mitralierişti, brandişti, puşcaşi,
 trec oştile sovietice, nenumărate,
 aducând aerul tare de libertate.
 Şi, din coloanele iute trecând,
 auzim ceva, un cânt,
 şi-l înţelegem, cuvânt cu cuvânt,
 îl înţelegem adânc, româneşte.
 Oastea noului Tudor din Vladimiri, păşeşte
 alături de eliberatori.
 Oare-i şi Sandu cu ei? Negreşit.

Sărmană țară, te ridici, însfârșit!

Rusul mă învăluie încă
în privirea-i adâncă,
parcă-am fi singuri, pe câmp, doar noi doi.
Am putut să spui numai: Frate...
Dar toate cuvintele erau aici adunate.

Și-a început adevăratul, dreptul, război.

Copilul meu, tu te-ai născut în țara
ce s'a'nălțat cu-aceste răni luptând.
Tu știi că-i primăvară — primăvara,
și numai nourii i-auzi tunând.

Noi vom lupta ca să nu știi vreodată
cum pleacă oamenii și nu mai vin...
Cu sângele noi am plătit odată,
și milioane au plătit, din plin.

Tu nu știi că și-acum din nou se-adună
acieași nori de moarte, peste noi,
și că din nou în lume azi răsună,
cuvântul groasnic, blestemat; război.

Tu nu știi, fătul meu, dar noi știm bine
— trecuți prin ani de sânge și blestem —
războiul azi îl știm de unde vine.
Prin suferință limpeziți — vedem.

De-am desveli de scoarță'ntreg pământul
și morții lumii-'ntregi i-am număra,
o mult, mai mulți îi vom găsi'n mormântul
ce ne'ncetat războiul pregătea.

Și-acuma iar? N'am învățat nimica?
Iar fluvii de morminte, case'n scrum?
Și pruncii iarăși să ni-i crească frica?
Din nou să-și taie focu'n lume drum?

Nu! Lumea'n cimitir nu s'o preface!
Copiii n'or pieri, gazați, în somn!
Cuvântul om — vrem să însemne pace.
Cuvântul pace — să însemne, om.

Și vremea sfântă-a păcii nu-i departe
când, din adânc, din rădăcină smuls,
războiul va rămâne-o vorbă'n carte,
cu astrul sângeros pe veci apus.

Spre vremea ceea aruncăm noi punte,
ei viața noastră'ntreagă-am închinat.
Ce nu știam, azi bine știm — și'n frunte
Partidul e cârmaciul încercat.

De necurpins ne este azi armata.
Da, suntem mulți, și știm ce apărăm.
Oricând va fi nevoie suntem gata
chiar viața, pentru viață, să ne-o dăm.

Tu nu știi, fătul meu, c'o lume 'ntreagă,
de-aici, din Răsărit până'n apus,
de-asupra leagănului tău se leagă
să apere naivul tău surăs.

Ca piatra, tare, este legământul
și crește rândul nostru, zi de zi.
Vrem pace, pace peste tot pământul.
Dar știm să și luptăm, de-o trebui.

... Și când, culcat în somnul fără vise
de glob în spațiu lin voiu fi purtat,
să recitești aceste pagini scrise
ce prin pârjol și neguri ți-am păstrat.

Vei regăsi în ele anii grei,
și de războaie n'o să auziți,
copilul meu iubit, nepoții mei.
voi, oamenii de mâine, fericiți...

CANDIDATUL NECUNOSCUȚ

„Scumpii mei tovarăși, și aseară mînam vaca spre casă... și cum îi vaca, îndeosebi când are vițel mic... Aleargă, aleargă... furca-i pe jos, calcă în ea. Și pentru asta tot eu îs vinovat. Pentru toate pe mine mă învinuesc. N'ai avut grijă, mi-a spus, și ești măgar bătrîn — și apucând biciul în două, m'a pălit peste obraji. Și duminică, cică să-l spăl pe picioare, pentrucă-l dor șalele și trebuie să meargă să se cuminece. Eu — zic — nu-l spăl, că doar dece are nevastă — și iar m'ar fi lovit dacă nu l-ar fi strigat cineva din ogradă. M'am chinuit destul în viața asta, aici nu mai rămân, de-accea vă rog, tovarăși, să mă ajutați...”

Fenyeș Mozeș, căruntul președinte al gospodăriei colective, înălță uluit privirile de pe cererea scrisă cu litere cât pumnul; strânse din umeri, că el nu pricepe ce fel de cerere îi asta care începe astfel. Celelalte-s scrise scurt și pe înțeles: subsemnatul, așa și pe dincolo, vă rog să mă primiți în gospodăria colectivă.

„— Ha! Ce vorbă-i asta? — se aprinse el de-abinelea. Pe omul ăsta îl biciuiesc... Unde se mai întîmplă la noi una ca asta? Dece nu-l pălești și tu, nătărăule? Biciul are și coadă, iar omul are și pumn”.

Intoarse coala de caiet plină cu un scris mărunț. „Szakacs Ferenc, țăran sărac“, scria dedesubt de tot. Dar într'un sat atît de mare — patru mii de locuitori — cine-i poate ține minte pe toți țăranii săraci? Cererea asta l-a scos cu totul din sărite pe Fenyeș. L-a apucat mânia. Cum poate fi cineva atît de neajutorat, încât să se lase călcat așa în picioare? Părea că aude un strigăt din trecut: dragii mei tovarăși, nu mă lăsați, luați-mă cu voi!

— Tovarășe Kapor, — agrăi el pe cineva din încăperea cealaltă.
— Cine a adus cererea asta?

— Care?

— Asta, uite, a lui... Szakacs Ferenc.

— N'am de unde ști, — răspunse plictisit contabilul.

Fruntea lui Fenyeș se făcu numai cute. De obicei, purta ochelari numai seara, dar acum, așteptînd parcă dela ei lămurire, și-i încăleacă pe nas și citi astfel cererea mai departe:

„... de-aia-s așa de amărât pentrucă tovarășul Dudăș mi-a spus că nu pot fi primit în gospodăria colectivă pentrucă n'am pămînt. Dar acum, după ce m'am socotit eu bine, iacă am niște cereale, nu știu chiar cât; ar trebui să le cântăriți, tovarăși. Dacă trebuie, le dau la colectiv, că eu vreau să trăiesc acolo; pentrucă aici, dimineața mămăligă, la prînz borș, sara iar

mămăligă, dar o biată păpăraie de două ouă, nici de doi ani n'am mai mâncat. Zice că-i nevoie de ele, în schimbul de mărfuri; le vinde cât poate de scump și se întoarce acasă cu punga ticsită. I-am spus că astă iarnă mi-au înghețat brațele și că mă dor și-acuma când e schimbarea de vreme, dar el mi-a spus că și lui i-au degerat picioarele în celălalt război mondial și că tot n'are nici pe dracu și de-ar avea măcar neazul ăsta. Dar și eu îs om, deși el se poartă cu mine parcă nici n'aș fi om... De-aia vă rog să mă primiți în gospodăria colectivă, că eu am greutăți familiare. E drept că bătrâna nu poate lucra, că adoarme și până mănâncă, dar eu am să-mi dau toată silința. Toată viața mea am fost un om de treabă. Nu sunt bețiv, n'am fost membru în niciun partid fascist."

Toate se încălciseră în mintea lui Fényeș.

"Ce fel de om îi ăsta? Nu știe câte cereale are! Tare nătâng mai trebuie să fie..."

— Tovarășe Kapor! Cine a dus cererea asta? — întrebă de astă dată mânios, pe contabil, ieșind în odaia vecină.

Contabilul scormonea și acum după cine știe ce hârtoage — cu capul varit cu totul în dulapul de fier al cassei; de-acolo răspunse cu lehamite că fusese naiba știe ce bătrână, el n'o cunoaște, el n'are vreme să caște ochii după toată lumea.

— Da. Vine omul și nici nu te uiți la el, parc'ar fi nimic, — mormăi președintele necăjit și ieși în ogradă. Il întrebă pe paznicul de zi. Acela răspunse că nici nu-i cu putință o cerere pe numele de Szakács, pentru că cine trece pe la sediu, trece pe sub ochii lui — și pe el să nu-l învinuiască nimeni, pentru că el are grijă de poartă.

Ar fi trebuit să-l întrebe pe Dudăș Anton; dar a fost trimis la școală și a și plecat încă de azi dimineață la cursul de brigadier.

Peste un ceas, Fényeș se duse la președintele Sfatului. El trebuia să-l cunoască, doar de-aia-i președinte, ca să știe ce se întâmplă în sat.

— Dragă colega, cine-i omul ăsta? Ia scoate tabelele alea.

"Colega" întoarse cererea și pe față și pe dos, scărpînându-se în cap cu creionul.

— Știi eu și fără tabel cine locuiește în comuna mea, — spuse într'un târziu. — Ți-i înșir dela cap la coadă, dela coadă la cap, pe sărite, cum dorești; dar un om cu numele ăsta n'am în sat. Ar fi Szakács, îl știi doar și dumneata, dar ăla nu-i Ferenc, ci Janoš, și-a fost mijlocas, nu sărac.

Fényeș vâri cererea în buzunar, ros de nemulțumire. Il sâcăia calmul președintelui Sfatului, și mulțumirea lui de sine — că el cunoaște totul, că nu-i niciun năcaz în sat.

— Poate ți-a scăpat.

Președintele închise ochii și, surâzând un pic ironic, scutură din cap — că adică nu-i cu putință.

— Ba-i cu putință, — se răsti Fényeș, mânios. Dacă scrie în cerere, atunci așa s'a întâmplat. Dar unde? La cine? Cu cine? Cu un țăran sărac, tovarășe președinte. Dacă ți-ai cunoaște oamenii cum îți cunoști listele, atunci nu s'ar putea scrie astfel de cereri.

— Cererea asta trebuie să fie o glumă, răspunse liniștit președintele Sfatului. Dacă-i vorba de-un argat, azi chiaburul nu mai îndrăznește să dea în argatul său. Avem sindicat. Cu argatul se încheie contract, așa cum prevede legea... Numai Csipkës Laji a venit acum un an, că Dengö l-a palmuit. Dengö nu mai ține argat de-atunci. Uite tabelul, tovarășe. Ce-i aici, îi sfânt.

— Să lăsăm tabelul, tovarășe președinte — îl întrerupese Fényeș făcând un semn energic cu mâna. — Să cercetăm și să vedem ce-i în viață.

— Putem cerceta, — făcu președintele pe îngăduitorul, pentru că își dădu seama că altfel n'o scoate la capăt cu Fényeș. Dar numai mâine. Uite, am de făcut raportul lunar... Cine să-l scrie în locul meu?

Fényeș se întoarse acasă amărît.

Căzu iar pe gânduri: cel fel de om poate fi ăsta, care rabdă ca, din senin, ca pe vremea grofilor, să-l pălească peste obraji, să-l flămânzească, să-l batjocorească.

„Om slab, îmbătrânit, trebuie să fie... Poate că-i și surd... un nepu-tincios... Poate gineri-su ori fi-su bețiv se poartă așa cu el“.

Mai privi odată cererea. Aceleași litere rotunde, împleticite, aceeași istorie, pe care o întregise acum și care asemenea unei sarcini neplăcute, îl sâcăia, îl neliniștea.

A doua zi dimineața îi scrisese lui Dudăș Anton.

„Scrie-mi, cine a fost zilele astea la tine și i-ai spus că fără pământ nu-i primit la gospodărie? Il chiamă Szakács Ferenc și-i țaran sărac.“

Cu asta își mai domoli oarecum conștiința răscolită și vâri cererea misterioasă în sertarul mesei. Dar muncind, se întorcea mereu cu gândul la ea, întrebându-se cum s'a putut întâmpla să scape științei lor viața amară a unui om cu o soartă atât de tristă? Întreba și pe unul și pe altul. Oamenii ridicau din umeri. Nu-l știau, nu-l cunoșteau.

— Tovarășe Kapor, cerul dumitale!! — se răstema la contabil. Învață-te odată, dacă vine cineva aici la dumneata, să i te uiți bine în ochi. Scoate-ți căpățîna din lădoiul ăla de cassă, mai aerisește-ți-o. Spune-mi cum era baba? Bătrână, tânără, șchioapă sau teafără? Imputerește-ți mintea aia!

Kapor clipea prost.

— N'am vreme să mă uit în ochii tuturor. Și dacă așa nu-i bine, angajați un fotograf, puneți-l după ușă și gata... Nici-o supărare.

Fényeș dădu supărat din mâini și plecă la sindicatul salariaților agricoli. Nu-l găsi pe secretar, dar primi lista cu numele lor și o citi atent până la capăt. Lista se afârșea la litera „sz“, dar nici urmă de vreunul cu numele de Szakacs.

— Dacă nu-i, nu-i — oftă el. Dacă o să vii, aici o să fii.

Trecu o zi, trecură două, sosi sorocul adunării generale pentru primirea de noi membri. Sâmbătă aduse scrisoarea dela Dudăș Anton.

„Nu știu cine mă învinuiește — scria. — Așa se vede că abia își scoate piciorul omul din sat, că și încep a-l vorbi de rău. ăsta nu-i lucru frumos, tovarăși, și de mă'ntorc am să i-o spui dela obraz nemernicului acela. Acuma, dacă omul a greșit odată, i-o amintiți până la mormânt? Că nu poți intra în colectiv, dacă n'ai pământ, i-am spus-o odată lui Kerekes Ianoș, dar Ianoș a intrat de mult în colectiv. E acolo, puteți să-l vedeți. Îți scriu sincer, asta pe mine mă mârnește, tovarășe președinte, că dumneata crezi ce flecărește despre mine nu știu ce nemernic“.

Fényeș se posomorî din nou.

— „Mare nerod ești, Dudăș, se gândea — dacă așa răsucești vorbele omului. Apoi, frate dragă, în problema asta eu nu mai mișc nici un deget, până la adunarea generală.“

Sosi sâmbătă seară.

Candidații își făceau de lucru prin sediu, încă de pe la nămiezi, intrau, ieșeau, se sgăiau. Toți veniseră în strai de sărbătoare și bărbieriți. Până și Labodaș își încălțase bocancii cei noi, de se mirau care mai de care fiindcă el, din primăvara până toamna târziu, umbla desculț și la muncă — încălțămîntea, mă rog, trebuie cruțată, că doar n'o primește pe degeaba. Labodaș era un mijlocas slab, dar lat în umeri, pe numele lui cel adevărat

Szölösi Ianoș; dar cum salata o ducea toată la piață, iar el și cu familia sa numeroasă, mânca lobode și podbeal, l-au poreclit Labodaș*). „Fraților, cele ce le-a creat Dumnezeu pe pământ, trebuiesc mâncate“, obișnuia el să spună, iar primăvara își hrănea găinile cu cărăbuși, las'să rămână porumbul pentru iarnă și pentru piață.

— Ei, Labodaș, să vezi ce-o să te îngrăși în gospodăria colectivă, — îl îmboldiră oamenii. Aici nu mai ai cum economisi pentru pământ.

— Trebuie haine și încălțări pentru cinci copii — răspunse cu gravitate Labodaș. Ai ce face cu venitul, n'ai tu grijă.

Începură adunarea. Candidatul necunoscut însă nu se arătă.

De mai multe ori Fenyesh, i-a spus paznicului, să-l trimită negreșit înăuntru pe numitul Szakacs îndată ce sosește.

Au luat apoi cererile pe rând, le-au discutat și au votat la fiecare. Labodaș era cel din urmă; îl aprobaseră și pe el cu aplauze, când intră pe vârful picioarelor paznicul:

— Szakacs Ferenc, șopti el emoționat la urechea președintelui.

— Trimite-l repede înăuntru.

— Nu-l pot trimite — scutură paznicul din cap. Cum să-l trimit?

— Dar ce? Tu hotărăști? — se răsti președintele la el. Ce vorbă e asta? Numai adunarea poate hotărî și nu noi, indivizii, — mai adăugă ca un fel de lămurire, dându-și seama că prea l-a luat repede pe bătrân.

— Bine, dar apoi să nu mă certați pe mine... mormăi paznicul ieșind. Apoi ușa se deschise și Szakacs Ferenc intră încetitor, cuviincios, dar hotărît.

Inchise ușa, își scoase căciula ponosită din piele de oaie și privi în jur cu ochii săi mari, limpezi.

— Bună seara, spuse cu glas sunător și nu se mișcă mai departe. Sala se umplu de un murmur de mirare. Toți cei de față întoarseră capul către ușă și fiecare, în felul său, se mira; unii șuierară lung, izbucnind apoi în râs, alții priveau întrebători la președinte, dând din cap: pe cine ne-ai adus aici?

Iar Szakacs Ferenc stătea acolo, curajos, încrezător și liniștit, într'un fel puțin bătrânesc. Era un copil de vreo treisprezece ani, cu părul sburlit, ochi negri ca smoala. Purta în picioare bocanci uriași croiți pentru un om mare în picioare; niște cioareci murdari și zdrențuiți ciobănești și-un sumăieș de vară, cu mâneci scurte, rămas mic, îi înveleau trupșorul.

— Ferkő! — strigă cineva. Micul Szakacs Ferkő...

— Tovarășe Fenyesh, mereu ne-ai amintit de Ferenc. Ori, ăsta-i Ferkő...**)

Cine-l cunoștea, îl știa numai ca Ferkő.

— Micul argat al lui Dengő.

— Orfanul lui Szakacs Ana.

Dar în afară de bunică-sa, cine mai avea grija acestui gândăcel, cui să-i treacă prin cap să cerceteze cum a ajuns la Dengő, care, ca un om fără copii ce se află, cică „l-a luat de suflet“.

Fenyesh ciocăni în masă, cerând liniște. Nu-i era de fel la îndemână că Labodaș făcuse haz pe socoteala lui: „Despre ăsta vorbeai? ăsta-i țaranul tău sărac?“.

— Liniște, tovarăși. Ce-i năcazul, frățioare?

Ferkő nici nu tresări la auzul glasului oficial.

— Am venit la adunare.

*) Labodaș derivă dela *labodá* — lobodă. Aici semnificația sa ar fi: „cel cu loboda“.

**) Ferkő — diminutiv dela Ferenc.

— Cine te-a trimes?

— Am venit de capul meu.

— Dece?

— Vreau să intru în gospodăria colectivă.

— Ei, drace!...

Praf s'a ales din ordinea de zi a adunării. Oamenii s'au bulucit în jurul lui Ferkö.

Contabilul îl descosea cu superioritatea ce se cuvine s'o ai doar față de copii: într'adevăr n'a fost membru al niciunui partid fascist? Și cine l-a învățat să facă cererea? Ferkö povesti că în vecini de ei, locuiește un țăran bătrân, un individual, ăla l-a învățat. Cererea au scris-o amândoi, adică tustrei, că era pe-acolo și bunica.

— Eu mi-am pus-o'n cap asta încă de astă iarnă, spuse fără măcar să zâmbească la veselia din jur. Dar atunci tovarășul Dudaș mi-a spus că dacă n'am pământ, să nici nu încerc. Dar pământ mi s'ar fi convenit și mie, pentrucă Gyuri-baci spune că familiile celor pieriți pe front au dreptul...

Fenyeș îl chemă la sine pe băiat. Îi căută în ochi, netezindu-i părul zburlit:

— Dragul meu, dacă ai să crești... Numai atunci poți să fi colectivist.

— Și până atunci ce mă fac? Nu mai pot rămâne la domnul Dengö...

— O să te ajutăm... Tovarăși, declar adunarea noastră generală închisă. Tovarăși, — se întoarce el către oameni — mâine-poimâine, vom vedea ce-o să fie cu Ferkö.

Dar mulți rămaseră în sală. Curiozitatea îi ținea ținuiți acolo.

— Câte cereale ai, măi băețasule? — îl întreabă Kapor, contabilul. Unde le-ai agonisit?

— Nu pot s'o spun decât tovarășului președinte între patru ochi... Ferkö deveni serios și își tot frământa tulburat căciula din piele de oaie.

— Hi, dar vigilent mai ești... — râse Kapor. Uite, Labodaș. Uite cât îi de vigilent băiatul. N'are încredere în noi.

— Gyuri-baci mi-a spus să nu-i spun decât președintelui. A spus c'ar fi venit el, dar îi bolnav... Nu poate veni din pricina piciorului înțepenit...

Fenyeș îl trase de-o parte pe Ferkö, care începuse să-i explice foarte serios ceva, iar când Labodaș se furișă în spatele său, tăcu.

— Ce-i, Ferkö, se răsti la el omul. Ce-s eu, spion, sau ce naiba?

— Lasă-l în pace! — spuse președintele, poftindu-l să se depărteze. Dacă a spus odată că numai cu mine vrea să stea de vorbă, ce-ți vâri nasul? Ai să afli când va trebui.

Labodaș se trase supărat deo parte și începu să-i explice contabilului că gospodăria colectivă nu-i grădiniță de copii, locul copiilor e acasă, ori să meargă la școală. De unde are gospodăria fonduri pentru astfel de ajutoare?

Pe urmă Fenyeș a plecat, căci avea de vorbit cu președintele sfatului și cu alții, dar că se va întoarce, iar Ferkö să rămâie până atunci acolo, în biroul său.

— Hai la club, — îl pofti un colectivist mai tânăr. Vezi-ne dansatorii.

Intrară — și Labodaș intră cu ei. Îl râcăia ceva pe suflet, voia să stea de vorbă cu copilul. Pe scenă, tinerii se pregăteau pentru concursul cultural raional. Repetau piesa, iar mai târziu dansurile. Ferkö se așeză cuviincios pe o bancă.

— Dar tu ce crezi, că și copiii pot fi membri ai gospodăriei colective? — îl întreabă Labodaș, așezându-se lângă el.

— Cine-i în stare să lucreze, are dreptul... — se întoarse Ferkő către el. Am văzut eu oameni în vârstă: o, ce se mai mocoșau cu biata de munculiță. Îți venea rău privind la ei.

— Auzi, frate, — râse fără veselie Labodaș. Dar ce-ai aduce tu, dacă te-ar primi?

— Dumneata ce-ai adus?

— Eu? Șase iugăre prima... Doi bouleni buni, car, plug...

Ferkő dădu din umeri, posomorându-se tot mai mult.

Când ieșise pe poarta vopsită a lui Dengő, se simțise ușor și liber, mai că sbura către sediul gospodăriei colective. Acum începeau să-l chinuie îndoiclile, iar când privea la Labodaș, îl apuca o neașteptată dezamăgire. „Ce treabă are el că eu îs copil încă? Ce-are el cu mine?”

Labodaș privi o vreme dansatorii. Își răsuci o țigară, o aprinse și prinse a-i explica vecinului său că de soarta copiilor orfani trebuie să aibă grije statul, că una ca asta tot nu-i cu puțință ca să aibă grijă de asta gospodăria. N'are fonduri. Așa dar, există cele două procente, dar astea-s ale bătrânilor, nu pentru copii...

Ferkő auzi toate acestea și-l amărâră rău de tot. Abia aștepta întoarcerea președintelui. Numai în el avea încredere. Se cugeta în sine ce bine ar fi dacă așa, pe nepusă masă, cineva l-ar vrăji, prefăcându-l într'un om mare, puternic. Atunci Labodaș asta n'ar avea de ce se agăța.

— La ce te pricepi tu la urma urmii? — îl întrebă pe neașteptate Labodaș.

Ferkő smuci din umeri. Ce să-i răspundă? Și așa lui nu-i poate intra în cap că s'ar pricepe la ceva. Copil. Vrea să trăiască pe spinarea altuia. Pare-se chiar pe a lui Labodaș.

— Măcar să joci, știi?

— Mai bine ca dumneata.

Labodaș îl întrebase doar așa, într'o doară, cum un om mare întreabă pe un copil, cu oarecare superioritate, jumătate în glumă, jumătate serios. Auzind însă răspunsul, se încruntă. „Uite, frate, cum ți s'a deslegat limba. Auzi, vecine! spune că joacă mai bine decât mine. La asta trebuie putere, băete! La bărbunc! Iar cine n'are putere, n'are ce căuta în gospodăria colectivă. Iar pentru asta mai trebuie să mănânci, să crești”.

Deveniră și alții atenți la discuție și din curiozitate începură să-l atâțe pe Ferkő să joace una, să-și arate puterea. Coborîră și dansatorii de pe scenă și-l rugau acum încurajându-l, de parcă ar fi fost un dansator vestit, ori de parcă numai de asta ar fi atârnat primirea lui în colectivă.

Ferkő dădu amărît din cap:

— Tovarășul Labodaș spune și așa că eu nu mă pricep la nimic.

— Cum să nu te pricepi? Ia să vedem...

Ferkő tăcu o bucată de vreme, îngândurat, pe urmă se ridică brusc. „Numai în ciuda ta!” — spunea privirea lui îndreptată înspre Labodaș. Își aruncă pe un scaun căciula și-și desbracă sumăieșul. Rămase în cămașa lui de câlți, zdrențuită toată. Își încrucișă brațele pe piept și rămase câteva clipe nemișcat. Își tot privea bocancii grei, uscați, scâlciați și podeaua plină de colb.

— Nu pot — spuse. — Mă dor picioarele.

— Nu-i adevărat! — Nu te dor — strigă la el, mânios, Labodaș. Vii aici să te plângi că te dor picioarele și mai știi eu ce. Da'ce-ți închipui băiete? Nici pământ, nici car... Pe degeaba doar nu-ți putem scrie normele în carnet! Arată-ți-o numai, să-ți vedem puterea...

Oamenii gândeau că totu-i o glumă.

Iar Ferkö abia acum și-a dat seama că Labodaș vorbește serios; că-l crede un trântor și își teme pita de el, iar acum e mândru pe el, că ce caută în gospodăria colectivă...

— N'ai teamă, tovarășe... N'am să-ți mănânc normele...

Și se întinse deodată, drept ca lumânarea. Își scutură capul, apoi mândru, curajos, și-l dete pe spate și începu să pocnească din degete de parcă ar fi descărcat nenumărate pușcoci de soc. Asta era încă numai un fel de semnal, la care mai întâi îi tremurară scurt genunchii, apoi răspunseră ușurel bocancii într'un tropotit ce creștea și pe nesimțite se făcea tot mai repede. Umerii, mijlocul, așteptând poate fluierul ori cântecul de ceteră, mai zăboveau, mișcându-se moale și potrivindu-și acestui tropotit mușchii încordați gata de joc.

— Țin-te bine! — îl ațâtau din jur, iar clarinetistul care cânta tinerilor, dădu drumul unei melodii de mai mare dragul.

Ferkö surâse, apoi nălțându-și fruntea chiuu ascuțit, se răsuci prin aer, ca un presnel, iar când picioarele sale atinseră din nou pământul, juca ușor și totuși bărbătește, punând fel de fel de ponturi și figuri, bărbuncul săcuiesc. Bocancii grei au devenit într'o clipă ușori ca pana, și-au pierdut greutatea și forma lor scâlciață, tropotind ritmic pe podea și bătându-se de-olaltă ritmic în aer.

Labodaș zâmbea răutăcios, apoi deodată posomorându-se se aplecă, urmărind cu atenție fiecare mișcare a copilului. Ferkö strânse pleoapele, făcând ochii mici, și ca un vizitiu meșter care stăpânește sigur caii ce joacă năvăliți, — așa își stăpânea fiecare mușchiuleț, întreaga lui putere.

Punea o măiestrie fără pereche în acest dans, pândit dela cei mari și învățat în taină. În fața ochilor lui Ferkö jucau deasemenea peretii, mobilele, colectiviiștii uluiți. Când se opri pentru o clipă, netezindu-și părul, observă fulgere de pizmă în privirile lui Labodaș. „Fă și tu ca mine, mă zgârcilă!” — și cuprins de furie, care-i mânâ tot sângele în obraz, mișcărilor sale se făcură mai repezi, tropotitul picioarelor mai puternic.

— Zi-i așa! — își holbă ochii Labodaș, — asta-i încă fleac.

— „Fleac”? — tresări Ferkö și bătu mai departe pașii cu puteri noi, cu îndărătnicie.

Mâinile, picioarele, mijlocul, umerii i se mișcau aproape singure; mânia, ca o băutură vrăjită, îl oțelea să-l făcea mai mlădios. I se păru odată că strivește în picioare capete de șerpi veninoși, apoi că joacă desculț pe jar încins, pe urmă zvâcnind la dreapta și la stânga ocoli cu iuteala fulgerului niște bălți ca să nu-și umple de noroi viitoarele cisme cu crețuri, și mai apoi își bătu deodată palmele și ca cineva care-și întâmpină frumoasa, comoara sa din basme, cu o mișcare îndrăzneată, ușor, svelt, se saltă în aer...

— Zi-i așa, că bine zici! — îl ațâța Labodaș cu patimă..

Colectiviiștii îl urmăreau în tăcere. I se putea auzi răsufllarea tot mai grea, mai repede.

— Bine, Ferkö! Te pricepi! Ajunge...

Dar ciuda împotriva lui Labodaș îl mânâ pe Ferkö într'un dans tot mai sălbatec. Peste vreo zece minute însă își dădu seama că și-a prea biciuit inima și că și-a cam cheltuit puterea. „Nu mă las, mă zgârcilă! Nici de ciudă nu mă las.” I se părea că uimindu-i pe oameni, se răzbună. — „Lasă-i să rădă de Labodaș ăla cu nasul lui ascuțit, să-l facă de rușine cu neîncrederea lui cu tot“.

— Ce-i asta? Ce se întâmplă aici? — întrebă Fényes întrând cu președintele Sfatului. — Bine Ferkö, ești băiat isteț, ajunge...

„Nu mă las, să nu zică Labodaș că n'am putere“.

Dar începea să simtă că nu mai era atât de mlădios, că bocancii i-s tot mai grei, că udă, cămașa i se lipește de spinare.

Și scena încet, încet se transforma într'un pământ clisos, sala ca un scrânciob începu să se învârtască, și cum își aruncă mâna înainte, i se păru că n'o să și-o mai poată trage înapoi, și mâna desprinsă de trup o să-i sboare cât colo, iar inima îi bătea speriată, tot mai tare.

— Zi-i așa! — îl răs Labodaș. Asta, băiete, îi fleac.

„Fleac?“! — repetă în sine Ferkő, dar cei doi bocanci, ca două pietroaie îl trăgeau, prin podea, jos sub pământ. „Pământ n'am, car n'am, nici mamă n'am — și pentru tine asta-i fleac!“

Se opri deodată.

— Nu-i adevărat! — strigă la Labodaș. Nu-i adevărat că-i fleac!

— Ce se întâmplă aici? — întrebă președintele posomorându-se. Labodaș, ce-ai cu băiatul?

Ferkő se trase într'o parte; în ochi îi răsăriră lacrimi.

Când Fényeș îl strânse la piept, tremura din tot trupul.

— Nu plânge! Cine te-a necăjit? Karoly, du-te dracului! Dece-l lăsați să-și bată joc de el! — se'ntoarse Fényeș către un flăcău cu cizme.

— Am crezut că-i o glumă. De unde să știm că o iau de bună amândoi?

Labodaș tot căuta, tulburat, să lămurească: el nu și-a bătut joc, el a vrut numai să-i cunoască puterea, că — bine — copil, necopil, dacă nu ține la osteneală, nu-i bun de muncă. Iar el nu de aia și-a adus șase iugăre, ca să lucreze pentru orfanii de război.

— Al naibii individual! — strigă cineva. — Iși teme câștigul de bietul copil.

Labodaș răspunse furios:

— Atunci aduceți-i în gospodărie și pe copiii mei. Luați-mi grija asta depe cap. Hrăniți-i, îmbrăcați-i, dacă așa-i vorba...

— Ai tăi nu-s orfani, mă! — îi sări înainte Kapor. — Vai de mine, tovarășe, mie mi-ar fi rușine dacă aș fi așa de cărpănos. L-ai trimite, așa-i, să prindă cărăbuși?

Se auzi glasul liniștit al președintelui:

— De aceea n'am avut habar de copilul acesta până acum, pentru că mai sunt unii care se gândesc astfel ca tovarășul Labodaș. Stai, frate, nu fugi... Apoi să punem la muncă făptură asta tânără?

Labodaș ieși trântind ușa, furios și rușinat.

— Ferkő, dece rabzi să te lovească?

— Cine? — întrebă copilul.

— Dengő! Dece rabzi?

Ferkő își scutură capul sbârilit și scăpărând din ochi ridică pumnul strâns:

— Acum îl am în mâini. Uite, aici....

A doua zi dimineața, într'o vreme frumoasă, însorită, patru oameni mergeau pe drum spre casa lui Dengő Mihaly. În față păsea furios președintele Sfatului popular. Ii era rușine de sat și de Fényeș că — uite! — listele nu-s chiar atât de precise. Alături, mergeau cu multă liniște, secretarul sindicatului, netezindu-și când și când mustățile uriașe, răsucite în sus; mormăia cu glasul său adânc, ca de bronz: „Cine s'a gândit că trebuie să ai grija unei biete sluguțe?“

În urma lor, mergeau Ferkő și bătrânul Fényeș.

Copilul, care dormise la Fényeș, unde și mâncase de dimineață, era voios; ciripi cât ținu drumul, povestind a treia oară, cum vecinul ăla bătrân

cu piciorul țeapăn, îl învăța de toate, pentru că citește la gazetă și mereu spune: „Aici scrie despre dreptatea ta, Ferkő, în gazetă“.

— Vai, acum îmi vine în minte, și asta tot el mi-a spus: „Vezi, Ferkő, bagă de seamă ce tot mărește stăpânul tău în grajd. Odată ce patul ți-i în grajd, la ce te trimete în vie să păzești nucile? Cui îi trebuie nuci acum, în toiu primăverii?... Că buna mea mereu i-a cerut bucatele ce i s'ar fi cuvenit după munca mea. Zicea că nu-i ajung nici pentru cote, să mai aștepte, că-s mic. Apoi într-o noapte, am venit acasă din vie... Nu mă temeam, doar m'am speriat de câteva ori... Atunci i-am văzut pe ei în grajd...“

Și-ar fi povestit mai departe tărășenia, dar ajunseră la poarta vopsită a lui Dengő. Intrară în curte.

— Domnul Dengő! — strigă președintele Sfatului în spre bucătăria de vară.

Ușa bucătăriei era dată de perete. În colbul târnațului se scăldau găini. Nu răspundea nimeni.

— Il caut eu — spuse Ferkő grav, și porni în spre grădina din fundul curții. În drum ridică sapa ce zăcea pe pământ, clătinând din cap ca un stăpân supărat de felul cum îi aruncată sapa. O rezemă de perete.

Suia printre pomii cu crengile înflorite. Obrajii i se îmbujoraseră, inima-i bătea tare. Cunoștea bine fiecare tufă aici și totuși parcă s'ar fi ră-tăcit într-o pădure fără capăt, printre fiare sălbatice, de care nu știi unde-s pitite, pândindu-te.

Dengő dregea gardul din marginea de sus a celor două iugăre de pomel. Pe pământ zăcea un ghemotoc mare de sârmă ghimpată — cu ea se necăjea s'o întindă, s'o prindă sus pe gard. Era un om gras, cu părul rar; din cauza astmei, părea că veșnic fluera.

Ochii săi mărunți, apoși, împunseră pe copil cu priviri rele.

— Ce-i, domnișorul, pe unde ai hoinărit?

— Prin sat.

— Dar dacă ți-oi face oscioarele piepteni, bine ți-a fi, ticălosule?

— Veniți! Vă caută — spuse Ferkő, înecându-se.

— Cine? Unde?

— Președinții.

— Cine?

— Și dela sindicat.

Dengő dădu drumul firului de sârmă ghimpată, și parcă firul ăsta ar fi fost singurul lui izvor de viață, se îngălbeni fără veste, ochii lui mici se lărgiră, începu să clipească speriat.

— Ferkő, dragul meu copilaș... Ce vor dela mine președinții? Ce caută la mine sindicatul? Ce ți se cuvine ție, am să-ți dau la toamnă...

— Da'pieile alea de oaie, ascunse'n grajd?... Fényes-baci spune că nu era voie să tai oile alea multe...

Dengő se apropie de copil și se aplecă spre el. Paloarea feții lui se risipise. Lui Ferkő i se păru, cum îl privea de-aproape, că fața lui stacojie s'a umplut deodată, ca o pungă de hârtie umflată în joacă de copii, că și grumazul i s'a îngroșat și s'a făcut vânăt.

— Cine i-a trimis? Cine i-a adus aici? — întrebă Dengő, măcar că pricepea tot.

Ferkő ridică ochii, și pironindu-l drept în față:

— Eu. Eu i-am adus, — spuse el apăsând pe vorbe ca să înfrângă frica ce i se împrăștia prin trup.

— Așa... — Dengő înghiți una în sec. Așadar, tu i-ai adus... Chiar tu...

— Chiar eu.

— Și nu se despică pământul sub tine?

— Nu.

Dengő se holbă la el. Plămânii lui șuerau ca foalele dela fierărie; pumnii lui mari, asudați, se mișcau amenințător prin aer. Ferkő se gândi fără veste că omul ăsta cât un munte, cu mâna grea, se va arunca asupra lui și-l va strivi. Se'ntoarse. Ar fi vrut să-l strige pe Fényeș, dar nu-l strigă. Dengő i-o luă înainte și, minunea minunilor, grăi cu glas obosit, molcom, cum îl mai auzise o singură dată astă iarnă când fusese bolnav și cerea de mâncare dela nevastă-sa.

— Dragă Ferkő... spune-le că ai glumit... că... spune-le ceva... Tu ești un băiat isteț... Ascultă... Ascultă la mine... Ești un băiat isteț...

— Totdeauna ai spus că sunt un măgar bătrân... prinse curaj Ferkő, și ar fi vrut să chiuie de bucurie.

Hii, că nu-i nimeni să audă, că nu-i nimeni să vadă. Uite, omul ăsta, totdeauna stăpân pe sine, rece, necruțător, stăpânul său, acum s'a muiat ca o cârpă, a devenit o arătare scârboasă, vrednică de plâns. O mare bucurie-i să vadă, să audă, să știe că-i mai tare, mai puternic decât omul ăsta temut: căci acolo așteaptă președinții și dreptatea-i acolo, cu ei...

Dengő se îndreptă din mijloc și, parcă trezit din buimăceală, se repezi la copil strigând ascuțit:

— Încă te obrăznicești, mucosule? Iți zdrobesc capul, să știi că mă bagă în temniță!

Voi să-l lovească cu pumnii, dar Ferkő cu o mișcare mlădie se ghemui, ferindu-se.

Incercă s'o ia la fugă, la vale spre ogradă, dar în clipa aceea îl ajunse o lovitură grea în spinare. Căzu pe iarbă, lovindu-se de ghemul de sârmă ghimpată.

— Lasă-l! Nu-l atinge! N'auzi! strigă atunci Fényeș, care se apropia amenințător, în fugă.

— Cine ce-i face? Nu m'am atins de el... — mormăi Dengő și, speriat, coborî în ogradă.

Ferkő ajunse ceva mai târziu, cu Fényeș care-l ocăra din pricină c'a făcut pe grozavul și n'a strigat. Măinile și hainele îi erau pline de sânge dela sgârieturile sârmii.

Spălându-se la fântână și legându-se cu batista, spaima de adineauri i se risipi și, privind în jur, cerul i se păru mai sclipitor, mai înalt, și satul plin de bucurie și veselie.

Adia un vânt ușor dinspre răsărit, sârmele de telefon șuerau prietenos, parcă i-ar fi cântat numele, iar sus, în grădină, pomii înfloriți îi făceau semne. Și găleata grea i se păru ușoară, ca purtată de-o mână nevăzută, pentru că știa că se spală pentru ultima oară la fântâna asta, și că nici ograda largă nu va mai trebui s'o măture în zori și seara, cu mătura cea tocită.

Sosi o căruță cu doi cai dela colectivă, încărcară în ea cerealele ce i se cuveneau pentru cei doi ani slujiți; se strânseseră patru saci; de acestea pomenise în cerere. Până să încarce, se strânsese mulțime de oameni, iar Ferkő știa că el e acum marea minune a satului, că toți râd și zâmbesc ca să-l bucure pe el.

— O să meargă la școală — spuse cineva. Vorba asta îi trezi lui Ferkő o amintire ciudată.

În vreme ce o femeie cu părul cărunț îi lega rănila dela mână, își aduse aminte că odată, astă iarnă, trecuse pe lângă școală; era după orele de clasă, copii ca'n palmă. Ușa era deschisă. Se furișase înăuntru. Era o

liniște mare și curățenie, pe pereți tablourile cunoscute, iar pe-o măsuță globul pământesc; îl rotise și se bucura văzând cum se învârte sub ochii lui lumea mare cu pământuri și ape. Apoi începuse să-și caute banca în care, în colțul de sus din stânga își scrijilase numele, dar n'o mai găsisese, oricât o căutase, pentru că băncile fuseseră schimbate. Cele vechi fuseseră de lemn, vechi, scârțâitoare, iar cele noi ședeau mândre pe picioare de fier; așa dar, draga lui de bancă de bună seamă au pus-o pe foc și numele lui era acolo în colțul stâng. Din pricina asta se amărise cumplit și nici acum nu știe de ce și-a scos briceagul — și atunci a intrat bătrânul paznic al școlii, Dani-baci. Globul pământesc se învârte, Ferkő e cu briceagul în mână. „Nu ți-i rușine, nemernicule?! Să cioplești, să strici... zălundule! Cară-te de-aici Tu ai terminat școala!”

— Il duc... se face profesor de dans, sau așa ceva... — șopteau femeile.
Vai dragă, tare se mai bat pentru astfel de copii...

Ferkő, fără să vrea, aruncă în jos o privire mândră și se cățăără pe căruță.

— Ei, vericule, — spuse președintele — până la toamnă ai să fii colectivist. Firește, ai să participi la concursul cultural raional.

— Și pe urmă?

— Incepe școala! — râse Fényes și dădu bice cailor.

VIORELA ARGHIRESCU

TODIRIȚĂ

Vin dela moară. Au măcinat porumbul și o parte din grâu. Nu tot. A mai rămas încă pe atâta în coșar. L-or duce la vară, încolo, că doar n'o să omoare calul sub povara încărcăturii.

Prin noroiul vâscos, căruța, vârfuită cu sacii plini, abia se urnește. Moșul suduise tot drumul. Aci își vărsase focul pe clisă, aci pe murg, aci pe moara depărtată de sat, cale de o poștă. Sus pe saci, nepotu-său Todiriță tace. Un burdușel de băiat, Todiriță ăsta al lui Miron Prisacă din Sloboda. Numai căciula și ochii de el! Negri și iuți ca doi gândaci pe goană. Când îi rotește odată, zici că lumea întreagă nu încape în apa lor adâncă și smolită!

Murgul, înspumat, se opintește trudnic. După ce au coborât dealul Hușilor și au luat-o, haida, haida, pe valca dulce a Târziilor, le stă colo în față, ca un peretă împădurit, suișul anevoios al Merișanilor.

— Trăsnite-ar să te trăsească, de povară! Am pomenit și eu grâne, în zilele mele, da' nu așa de să plesnească inima căruței! — se stârni moșul deodată, pornind iar să suduie.

A tot tăcut până acum Todiriță, da' acu nu mai răbdă. Auzi dumneata, să se lege bunicul de rod!

— D'apoi ci gândești matali, că asta-i șagă! — vorbi el pe dată, din vârful sacilor, înălțând de sub țurcană o mutrișoară aprigă foc. — Cum să nu fie grea căruța? Ce, aista-i rod di „individual”? Ba-i de „întovărășit”!

— Vorbești și tu ca gaița, ce prinzi de la tat-tu: „Am făcut, am dres”.

— Da' nu ne-o dat și la „Scânteia”? tresări băețașul, — că întovărășii din Sloboda o scos două mii patru sute de chile grâu la hectar? N'ai văzut și matala singur, la treer? Da' nu geme coșarul, da'...

— Ian'ascultă ici, — i-o scurtă moșul —, adică tu n'ai rușine în tine, să te bagi în vorbă cu cei bătrâni? Ha? Eu una, tu zece! Ia te poftesc! Păi eu's om care am văzut multe în zilele mele, — se împieptoșă el deodată cu trufie. — Is om chibzuit, cu judecată, nu o ridiche ca tine! Ori ce gândești, că nu știu ce-i aceea belșug? Ehei, ce vremuri am apucat eu, când veneau la târguri giambași și orzari di dincolo di Bot'șăni! Luau grâne dela tot satul, ia așa aveau brâul bușit cu galbeni ... Nu mă sperii eu cu una, cu două, că's om umblat pi la iarmaroc, pi la...

— Și ce, eu nu-s umblat? — se săltă Todiriță, privindu-l cu ochi scăpărători. — Oho! Is mai umblat decât matala, nu te teme! Daaa, că am fost cu tovarășul învățător și cu pionierii la Bicaz, la Hidrocentrală. Iaca așa apuca mașina din pietrăraie, di gândeai că acuși, acuși mănâncă

tot muntii. Iaca așa se lăsa, ca cumpăna fântânii, și se pleacă înainte, gata să vină grămadă.

— Măi, de nu stai binișor, — se zborși moșul, ținându-l scurt, peste umăr, — eu odată întorc foaia... ci vină ici, pe scândură lângă mine, nu mai sta în vârful sacilor, că prăpădești hainele, pospăitule!

Și arse un bici zdravăn căluțului, bombănind înfundat:

— Că te-ai vârît la moară în toate celea, ca musca în lapte... Ba că ajuți cutăruia, ba că pe unde fura uiumul proprietarul ăl vechi, Protopopescu, de te-a învolburat pospaiul pare-ai fi o gogoasă de la iarmaroc, bată-te, doamne iartă-mă!

Todiriță clipi iute din genele albite. De, asta cam așa era! Dar ce putea face, dacă nu-l răbda inima să stea deoparte? Cum să-l rabde? La școală, tovarășul învățător una le spune: „Nimic să nu vă scape, măi băieți, ori unde v'ați afla“! Ei, ai cum să rămâi stană de piatră? N'ai!

Vânt ușor umed trage subțirel dinspre balta Târziilor, de-i freamătă nările lui Todiriță, parcă năsucul tot e o găză vie pictată drept pe mutrișoara lui rotundă, stropită cu un pumn de pistrui...

Calul zmuncește în ham, nechează tremurător, se'ncoardă. Clăbuci de nădușeală îi năclăesc trupul. Moșul, când îl îndeamnă stăruitor, când îl plesnește cu biciul, fără milă. Roțile s'au adâncit în noroi până la butuc. Caznă, nu glumă pe bietul căluț.

— Eu sâr jos! — nu mai putu îndura Todiriță —, că moare Murgu, d'apoi cum!

— Un'să sari, măi zărghitule, unde? Vin aici pe scândură lângă mine. Vrei să te cufunzi pân' la brâu, în băltoaca asta, pospăit cum te afli? Apoi numai atâta ți-ar lipsi! — se mânia bunică-său, și suduic amarnic: — Mama mamii lui di glod, c'am ajuns di pomină din pricina lui! S'o dus veste și la București, de scria în gazete ce-i pe la noi cu drumurile...

— Apoi dacă s'a dus vestea, la ce te-ai luat cu alții, după spuse și scorneli? Cum tot îndruga nînașul Partenie? Parcă nu-l știi ce dușman îi? La ce n'ai ieșit la muncă voluntară, când o pornit colectivității pietruirea, hai? La ce? — îi ceru socoteală Todiriță, roșind ca focul. Că până acu era ca'n palmă, nu să trudim atâta și să nu mai dovedim di azi dimineață... Da' n'avea teamă, că-l gătim noi... Doar să se zbicească și pornim... A zis tovarășul învățător că fiecare dintre noi să iasă. Și noi, pionierii, să fim cei dintâi, ca și an toamnă... Apoi când ne-om pune noi odată, toți, numai să mai încerce nînașul să te încurce...

— Ia vezi-ți de lungul nasului... Ce te legi de mine? Și ce tot îi dai cu nînașul Partenie?

Trage moșul din lulea, de gândești că vrea s'o înghită cu totul și chibzuește: „N'a ieșit la pietruirea drumului, e adevărat. Dar la ce să fi ieșit? Vorba nînașului: Facă statul, că de-aceea-i stat... Nu-s eu sătul de nevoile mele?“

Vântul a prins putere. Spre zările asfințitului se prăpăstuiesc nouri grei. Moara a rămas în urmă, la vreo șapte kilometri. Până în sat, să tot fie ca la doisprezece kilometri. De n'or sili, îi prinde și ploaia. Atât ar mai trebui! — se ațâță iar moșul în sinea lui, — că aici în drum îi apucă zorile, cu noianul de hlei care e pe jos.

Căluțul poticni neașteptat.

— Prrr! — îl struni moșul, lăsându-l apoi slobod în ham, să tragă în voie.

Dinaintea lor, după ce drumul făcea un cot mare, se pornea suișul năpraznic al Merișanilor.

— Să vezi îndată istoria dracului, — grăi moșul, repezindu-și căciula pe ceafă. — Să vezi numai când om lua în piept dealul, cu atâta povară, dumnezeii mamii lui de urcuș!

— Știi ce, bunicule? — se prinse'n vorbă Todiriță, săltat în capul oaselor, rumen și înfierbântat de noutatea gândului. — Matale dece nu vrei să dăm ocol pe la Leandru, că pe-acolo, oho! e drum neted, drumul colectivștilor! Iaca o cârmim amu, la cotul mare peste arături.

— Ia tacă-ți gura! Ce tot îndrugi? Drumul colectivștilor parcă nu-i tot drum? Zi, să fac ocolul pământului, că așa vrei tu!

— Ba să dăm pe-acolo, — o ține morțiș băiețelul, scuturând din cap cu înverșunare — că pe urmă intrăm în drumul satului și acela-i pietruit... N'am fost noi școala în frunte? N'am pus mâna?...

— Ia nu te mai fuduli atîta, se stârnește bătrânul. Ați pus mâna... Mare brânză!

Pe urmă tace întunecat. Il zgârie vorbele care tot pomenesc despre schimbările de azi. Nu se împacă cu ele și pace! Ba drum nou, ba șanțuri cu apă, colo de vale... Cică-i orezărie... Ba puieți să întărească râpele dinspre Târzii, ba câte altele... Un' te'ntorci, colectivștii fac și dreg, de s'au prins acum și întovărășii dela ei din sat, în cap cu Miron, giner-său, tatăl băețasului... Apoi rânduiala asta nouă cu pământul, chiar că-l scoate din răbdări pe moș! Dece să nu rămână însemnat în țărână, că aici e al meu și dincolo al tău? Dece? Puțin cât ai acolo, da' să-l știi, de aici până în hotar... Da' ți-ai găsit! Incep să nu se mai cunoască ogoarele! Se duce hatul, săracul, se duce... De belșug, belșug, nimic de zis. Geme coșarul, vorba băețasului, dar el tot cum a apucat din bătrâni: ăsta-i hatul, ăsta-i ogorul, singurel cu plugul printre ele... Apoi dela hatul ăsta, pricină de gâlceavă destulă în casa lor, că dacă spui ceva, se stârnesc toți până și aghiută ăsta de băiat!

Căruța scârțâie din încheeturi. Când se adâncește într'o groapă, când se înalță pe un bulgăre. Parcă-i corabia pe valuri. Și de fiecare dată când ea saltă printr'o hârtoapă, picioarele băețasului se leagănă peste umerii bunicului. Apoi uite așa, din te miri ce, îi găsește iar pricină moșul, și privind peste umăr, parcă în silă, încălțările lui Todiriță, odată se aprinde:

— Cap ai, minte ce-ți mai trebuie! Ia uită-te la el! Pe chirfoaseala asta să te încălți cu bocanci noi, nouți! Da' ce, azi e duminică, mă iazmă, măi?

— Da' ci numai duminica am picioare? — sări Todiriță. — Adică să umblu ca matale cu picioarele ude în opinci sparte și cele bune, care ți le-a luat tătuța as' toamnă, să steie? Uscate acasă, în tron... Bună treabă! — Bună, să știi tu! In opinci purtate, ca mine, așa face omul chibzuit, — se îndărătnici și moșul — nu să-ți feșteleşti bunătate de bocanci noi prin glod, de n'o să-i mai cunoști... Omul socotit păstrează o haină, o încălțare ceva, pentru sărbătoare...

— Da' nu zici matale că azi e sărbătoare? își aminti deodată Todiriță, veselindu-se. — Că zicea tovarășul învățător: „Măi, băieți măi, voi și părinții voștri, când veniți cu căruțele încărcate de rod, de pe arie sau dela moară, apoi asta-i curată sărbătoare!”

— Iți dau eu ție sărbătoare acuș! — mormăi moșul și săltă din căruță pe laturea drumului.

Au tăcut amândoi. O vreme, e liniște și pace. Pe urmă, atîta pornește să se frământe, să se foiască Todiriță în vârful sacilor, de gândești că i-a pus jar cineva dedesubt. Moșul, doar cât ostenește spre el o privire piezișă și zice scurt:

— Măi!

Căluțul, cu grumazul încordat, suflă trudnic, se opintește pe picioa-

rele subțiri. Când îl ajunge biciul stăpânului, are un tremur prelung pe tot trupul, ca o undă de apă înfiorată. Moșul zorește în rând cu el, hăulind cu strășnicie. Când stă din hăulit, înjură. Injură drumul ăsta dușmănos ce dă din râpă în râpă, curgând apoi molatic depe pleșuvia dealurilor.

— Stai o țără, bunicule!

— Ce-i mai fi vrând? — răspunde peste umăr bunicul.

— Stai o țără, să sar jos în drum, că nu mai merge... Eu, pionier, în căruță, și matala, vai de zilele matala, pe picioare?

— Iaca, na! — se oțărî moșul, — zi's căzătură rău, ha? Apoi nu căta la ciolane, măi iazmă măi. La minte cată, că mintea bătrânului face cât trei din cele tinere. Așa să știi...

N'apucă bine să-și curme vorba. Murgul se zmcuci în ham, dând în genunchi, și Todiriță lunecă în partea cealaltă, cât colo. Un sac bufni drept în spinarea bătrânului, spăimântându-l:

— Doamne apără! — se închină el.

Când văzu căruța afundată pe-o latură în tău, se plesni cu palma peste frunte:

— Paștele mamii tale de drum, iaca ce-mi mai lipsea! Apoi mai bine m'ar fi pălit trăznetul as' vară pe câmp, decât așa ponos!

Dar pe loc tăcu, pornind a se suci în dreapta, în stânga:

— Unde ești, măi? Unde ești, păcatele mele? — se sperie el în lege, că nu-l vede pe Todiriță nicăieri, nici sus pe saci, nici devale, pe scândură.

— Aici's, — răspunse cu glas uimit Todiriță din mijlocul noroaielor.

Și răsări de după căruță, murat din tălpi în creștet, cam spăsit, cu căpușorul înainte, ca la pândă.

— Aha! — răsă cu ciudă moșul. — Incaltea, satură-te să mai stai co-coțat în vârf, că dacă ți-am zis să cobori că prăpădești hainele, tu nu, fudul, ca cioara în par! Așa-i că acu vii la vorbele mele?

— Vin — zise pîșîn Todiriță, — da' dacă vin, la ce ajută? Atunci să-ți fi dat ascultare, nu acu, — se judecă el singur, necăjit, cu fruntea plecată și urechi ca măceșul.

Are noroi și în gură. Năsucul i s'a cam hîit. Numai țurcana stă vitejește în creștet, olecută alunecată pe-o sprânceană.

— Ce ți-ai făcut la nas, împielitătule? — se răsti îngrijorat bunicu-său, că sângerezi tot, icoana și dumnezeii mamii lor de hârtoape, auzi colo să rămâi și fără nas acu, n'ajunge că am rămas împotmoliți!

Dar lui Todiriță nu-i e aminte de nas.

— Nu ti teme matali, că n'o chicat, — răspunde el cercetând roata pe îndelete.

— Na, ține ici! — face moșul, întinzându-i un ștergar vrăstat cu borangic. Pe urmă, se scarpină în creștet și înjură prelung, amărît. Le ia de-a rândul: căruța, Murgul, hârtoapele, vremea. Toate poartă vină. Toate îl scot din răbdări.

Dinspre baltă se ridică vânt iute cu iz de putreziciune. Indată începură să cadă picături reci.

— Iacă-tă și ploaia, colac peste pupază! — pufni cu mânie bătrânul.

— Acu zi și tu: cum izbândim mai departe, ha? Ia zi, mintosule?

— Apăi, de! — îi ținu hangul Todiriță, clonțos. — Dacă n'ai vrut s'o luăm pe șleaul colectivștilor, cum ziceam eu! Pîn-acu eram în sat!

— Ba să fi cumpărat mai degrabă tată-tău cal bun, nu o pieritură ca aista! Cal și căruță sănătoasă să-și fi luat, dacă se tot fudulește că-i întovărășit, om gospodar, de vază, nu'ș ce! C'ășa zice... — bombăne moșul mânios tăbîrcind cum poate sacii, la loc.

Și deodată zvâcni spre căluț, tăbărind cu pumnii în fruntea țintată cu alb:

— Mișcă, ieslea ta de răpciugă, mișcă odată!

— Să nu dai în el, bunicule! — țipă băețașul.

— Mișcă! — răcnește înainte moșul, zmuncind de căpăstru și cu biciul îi toarnă calului cu nemiluita peste ochi, peste șale, peste țurloaie.

Aici a fost pe dată Todiriță, cu brațele în lături, acoperind căluțul:

— Nu da! Ce-i tractor, mașină? Da' ci? Cum să dovedească el singur? Și iarăși strigă ascutit: — Să nu mai dai în el, bunicule, că asta nu-i... nu-i... nu-i just, și eu... o să... o să te spun tovarășului învățător! — sfârși cu repeziciune, roșind cu frunte cu tot.

— Ha? — face moșul, căscând ochii.

Rămâne o clipă așa, cu biciul înălțat, pe urmă lasă căluțul în plata domnului și pornește să potrivească rogojina pe saci, tușind, chip să-și dreagă glasul și cătând țintă peste capul băețașului drept la drumul frământat de ploaie.

Apoi, fără alte vorbe, s'apucă amândoi să împingă la căruță. Iși pun ei puterile, se opintesc, se îndeamnă. Zadarnic. Și iar o iau dela început, încordați asupra roților, nădușiți. Și iar stau. Unul sleit și scos din fire, înjurând vartos. Celălalt tăcut, cu o mutrișoară îndărătnică.

Pe tot cuprinsul, nici țipenie de om. Doar ploaia care bășică smârcurile pleosăie zorită, neîndurată.

— Ia — zice deodată Todiriță ducându-și mâna la ureche, — ia!

Dinspre colnic se deslușea tot mai limpede un duruit de roți. Apoi, se ivi, ca ieșit din pânțele dealului, un șir de cară. Sunt încărcături de lemne, merg spre Crasna. Cum zărește căruța, oamenii se desprind și vin îndată, vorbind între ei. Parte sunt din Sloboda. Il cunosc pe moș, și toți prind să-l dojenească fără răutate:

— Păi, ce-ai căutat moșule pe drumul ăsta, la suiș, cu atâta greutate, ia zi? Să fi dat ocol pe la Leandru, că numai de drag să mergi pe-acolo... Țăsta, al Merișanilor, îi bun doar la coborît, bată-l întunericul de deal.

— Apăi de! — se desvinovățește bătrânul. — Ce-am căutat, aceea am găsit. Iaca, nu mi-a dat prin gând s'o luăm pi dincolo...

— Da' dici nu-ți faci autocritica, dici? sări ca pișcat Todiriță, — dici nu zici că n'ai vrut să mă ascuți? Dici?

Oamenii au prins să râdă. Unul îl trage pe băețaș de nas:

— Acu mai iartă-l și tu pe bunicu-tău! Și haidați bre, cu toții odată să punem umărul și să întoarcem căruța, alminteri aici în glod rămâne!

Și degrabă dau jos sacii, îi rânduiesc pe o rogojină pe laturea șanțului, își scuibă în palme, își adună puterile:

— Ațin-te în față, măi Pătrule! Hai! Hai!

— Trei lângă cal, măi Ioane! Hai! Hai!

Urnesc căruța, o încarcă iar cu sacii de pe rogojină și cârmesc către arătură.

— Păi, hai noroc, moșule! Drum cu spor!

— Cu bine, măi oameni, — răspunde moșul și odată răsuflă adânc, de gândești că are trei inimi, nu una: — De la mare nevoie ne-ai izbăvit!

Dar nu pornește îndată. Stă în loc și își bate palmele de umeri. E înghețat cobză. Are haz că rămâne țapăn! Păi, ce canon cu dealul ăsta! Ehei, nu mai e șagă cu hârtoapele...

Și pe loc sucește capul către băețaș. Șiroește apa din cococelul lui, ca dintr'o rufă nestoarsă. „Să nu dea vre-o boală peste copil,” — îl neliniștește deodată un gând;

— A 'ncoa, — cheamă el cu glas blajin, — a 'ncoa de îmbucă ceva. — Și degrabă apucă din codrișca căruții desaga, scoate afară un stolohan de mămăligă, slănină, ceapă. Apoi, acolo între roți, pornesc să mestece vârtos.

— O fi înghețat și inima în tine, măi ridiche! — zice moșul la o vreme.

— N'o, că-s cu bocanci! — i-o întoarce pe dată Todiriță.

Moșul tace și își privește opincile. Abia i se țin de picioare. Late ca o broască turtită, cu târsănele noduri, noduri, leorcăite de țâșnește apa din ele când calcă, parcă și-a dat cep la călcăie! Cele noi, bine întocmite, stau uscate, acasă, în tron.

— ... Mama mă-si! — face moșul cu ciudă și se scarpină în creștet.

Vânturile s'au învărtejit. Ploaia a prins putere. De n'or zori, acū îi prinde noaptea.

— Ei, haidem de-amū...

— Haidem!

Abia apucă să salte amândoi în căruță, că nechează deodată Murgu, înviorat, de răsună împrejurimile și pe dată se zmuncește în ham. Și apoi o întinde voinicește, parcă la întrecere cu vântul.

— Uliuuu! — chiuie Todiriță — ca otomobila mergem, bunicule! — și-și zmulge căciula de-o vântură 'n văzduh.

— Nie, boală, nie! — grăiește moșul cu supărare către cal, strunindu-l. Adineauri nici coada nu ți-o puteai duce și acū a dat strechea în tine!

— N'a dat strechea! — strigă voios Todiriță, — da' am intrat pe drum bătut... Pe șleaul colectivștilor! — chiuie el iar.

— Șleau, pe dracu! Simte grajdul, iaca ce-i!

— Da' pe deal nu simțea? — nu-l iartă Todiriță.

Moșul nu răspunde. Mână aplecat înainte, cu brațele încordate și cu răsufllarea tăiată. Pe urmă zvârle o vorbă peste umăr, către băețăș:

— D'apoi că tot ne prinde noaptea, că-i ocol pe-aici!

— Ce să facem, bunicule? — își dădu părerea Todiriță. — Ocolim și noi acū deodată, până ce l-or da jos!

— Ce să dea jos? — se neliniști bunică-său.

— Dealul! — lămuri Todiriță.

— Ce măi? — îl privi iute bunică-său. — Ce să dea jos? Care deal?

— Ei, — își pierdu răbdarea Todiriță, — întrebi și matale! Cum, care deal? Dealul mare... Dealul Merilor... Afurisitul ista, care ne-a zăbovit atâta.

Moșul se răsuci cu totul spre el:

— Ai căpchiet sau ce-i cu tine? Cum să dea jos dealul?

— Iaca bini! — stărui băețășul —, c'apoi n'oi fi gândind matale c'a rămâne dealul cum e, să ne stea nouă împotrivă și să-l omoare pe Murgu!

— Ian ascultă, măi băete, — îl luă iute bunicu-său, privindu-l lung, — tu ești venit de pe ceea lume? Cum să dea jos coșcogea dealul, măi zârghitule?

— Da' balta dela Leandru cum au secat-o colectivștii? — se viteji Todiriță. — Iaca na!

— Iaca na! — îl îngână moșu, și deodată zbiară, ieșindu-și din țâțâni: — Păi, tot una e balta, cu dealul? Că parcă ai scaieți în cap, nerușinatule, așa nu pricepi și înfrunți.

— Daaaa! — se îndârji Todiriță —, da' când au secat balta colecti-viștii dela Leandru, nu tot așa ziceai matale că au scaieți în cap? Și au secat-o? Au secat-o!

Și înghesuindu-se mai adânc între saci își acopere dintr'o zmuncitură genunchii, cu cojocelul.

Moșul pufăie din lulea și tace. Ce să mai zică? Este adevărat? Este. Au secat balta? Au secat-o ! L-a încuiat și de data asta băiețașul? L-a încuiat, bată-l noroacele de plod, că toate le știe și în toată se vără... Parcă el nu era cândva la fel?...

Și pe neașteptate oftează... Ehei, a fost... A fost el isteț nevoie mare, da' dacă n'a avut parte de carte... Ce, el la vârsta ăștuia mergea cu vitele lui boier Constantin, cireadă nu glumă, când se revărsa peste câmpie, întrecea balta Târziilor... N'o cuprindeai cu ochii... O visa și noaptea... D'apoi când l-a bătut peste cap logofătul că i-a luat lupul un miel, de-a rămas cu albeață la ochi, din bătaie... D'apoi când...

Și gândurile îl poartă departe, departe, la vremurile de demult, neguroase ca și amurgul scund și cenușiu...

— Să dai jos dealul, — vorbi fără veste moșul cu glas scăzut, ca pentru sine — să-l dai jos, lesne de spus. Vorba-i, cum? Cu ce? — și se răsuci întrebător spre băiețaș.

— Uliu ! De-atîta ți-e matale? — se înflăcăără pe dată Todiriță. — Păi, aduce escavatorul, aduce perforatorul... Păi alea-l gătesc, în... în...

Caută în gând, se socotește, încruntă din sprincenele subțirele și sfârșește cu strășnicie:

— În trei zile n'au ce face !

— Nu mai spune ! — se uimește moșul.

— Păi, știi matale că la Bicz era di cinci ori pi-atâta și tot l-o dovedit?

— Oare?

Duruitul căruții le acoperă vorbele. O vreme doar, duruitul acesta răsună prin liniștea înserării. Pe urmă, îl înghit văile, îl astupă culmișurile. Și pe drumul întins, căruța se mistuie în zărilor nedeslușite ale înoptării.

TINEREȚE FĂRĂ BĂTRÂNEȚE

I

Ioan Pungan se angajase pe șantier printre primii. Nu se angajase singur. Adusese cu el și „comoara“, cum avea el obiceiul să-i spună fetei sale, Marta. „Comoara“ avea ochi negri, șireți, umbriți de sprâncene arcuite. Nu era de mirare că mulți muncitori trecuți de a doua tinerețe se uitau după ea, zicând:

— Mi-aș da nu știu câți ani din viață să mai fiu odată tânăr și s'o pot săruta!

Era mândru Pungan de fata lui, dar și avea de ce să fie.

Intr'o zi, mult timp după începerea lucrărilor pe șantier, Marta trecea prin sector, ducând în brațe vase de flori pentru cantină. Câțiva săpători lăsară hârclțele deoparte și priveră în urma ei.

— Măi, măi! Așa podoabă de fată mai zic și eu!

Nu-și termină săpătorul vorba, că Pungan care era pe aproape se ivi lângă el. Bănuise că e vorba de fata lui și nu-l răbda inima să nu asculte. Auzind vorbe de laudă, își scoase pieptul înainte ca și cum o parte din cuvintele frumos ticluite i s'ar fi convenit lui.

— Seamănă cu mine, spuse el și, ca să-și ascundă sclipirea privirilor, își făcu de lucru la tarța lui cu tutun.

Se găsi unul să-l necăjească.

— Nu seamănă, neică. De, mai știi? Prietenii, vecinii...

Pungan se încruntă, dar aducându-și aminte de ochii fetei, tresări și fața i se luminează din nou.

— Mă, da' la ochi!

Omul glumi mai departe: că ochii lui sunt într'un fel, ochii ei altfel, că privirea ei e ca un descântec, pe când a lui...

Pungan tăcea și îi părea rău că vorbele lui n'au crezare.

— Mă, da' sufletul ei? izbucni el într'un târziu, încântat că a găsit argumentul hotărâtor. Păi la suflet, tot cu mine scamănă, mă!

Și ca oamenii să nu mai aibă timp să spună nimic, Pungan se întoarse la hârclț și lucră cât trei.

În ziua aceea n'ci un săpător din brigada tineretului n'a putut lucra cât Pungan. Cinci norme împlinise Pungan în opt ore. Iar dacă nu s'ar fi găsit un flăcău să-i strige la ureche că-i ceasul prânzului, n'ar fi luat în seamă plecarea celor din jur și ar fi lucrat mai departe.

Pungan își șterse fruntea îmbrobonată de sudoare, apoi scoase din buzunarul hainei niște câlți. Se apucă să șteargă hârlețul. Numai după ce soarele luci în tăiuș, Pungan se opri din șters și duse unealta la locul ei.

În ușa depozitului, câțiva tineri vorbeau sgomotos. Pungan nu-i băgă în seamă. Urcă domol costișa unui delușor și se îndreptă spre șosea.

Avea ceasuri anumite când îi plăcea să fie singur. În asemenea ceasuri, își rotea îndelung ochii peste câmpia întinsă, cu importanța unui gospodar care-și privește avutul, nevrând să scape din vedere nimic. Dealtfel, nu se mulțumea totdeauna cu atât. Când s'a pus temelia școlii din orașel, pe la începutul lui 52, s'a întâmplat ca Pungan să fie de față. De atunci, nu era zi ca după terminarea lucrului să nu se învârtă câte o jumătate de oră în jurul noii clădiri. Dădea câte-un sfat, se lua la hartă cu zidarii care nu făceau totul după gustul lui. Odată se certă cu inginerul. Era în preajma zilei de 1 Mai. Constructorii își luaseră angajamentul să termine lucrarea până la această dată. Când veni Pungan să se uite la clădire, se apucă cu mâinile de cap.

— Ce-i asta, tovarășe? îi strigă Pungan de departe inginerului, cu ochii la ferestrele construcției. Îți spun eu. Bătaie de joc! Asta e! Ferestre sunt astea? Mamă doamne! Ferestre de mănăstire, nu de școală! Poate pe dumucata nu te doare, că n'ai să-ți dai copiii la școala asta. Dar pe noi ne doare! Noi aici o să-i dăm! Iar ce faci dumneata, nu e construcție pe gustul socialismului!

Inginerul dădu să-i explice ceva. Nimic! Pungan plecă supărat, zicând că până la Partid nu se oprește. După câteva săptămâni, catul al doilea, înălțat între timp, avea ferestre largi, luminoase, dar Pungan nu se lăsă până ce nu se măriră și ferestrele catului întâi.

Lui Pungan îi plăcea să se gândească la întâmplări de soiul acesta. Mergând spre șosea, își aminti altceva. Scoase dintr'un buzunar un ziar și citi pentru a treia oară articolul în care se vorbea despre el. Erau două coloane despre o ședință de șantier care avusese loc în urmă cu câteva zile. Mulți luaseră cuvântul la ședință. Dar în ziar se vorbea numai de vreo doi și mai ales de Pungan.

Citi cu voce tare, încetinindu-și mersul. După ce ridică ochii de pe hârtie, cântă să-și aducă aminte ultimele cuvinte pe care le spusese la ședință.

„Ziceam că trebuiesc luate măsuri pentru trimiterea mașinilor pe sector, că altfel nu mai terminăm. Așa... Nu mai terminăm barajul nici în cinci cincinale. Așa, așa. Uite, asta cu cincinalele nu-i scrisă. Măi, măi! Ce mai gazetar! Și Pungan sublinie cu unghia ultimul rând din ziar, pentruca acasă să-și aducă aminte să adauge cu creionul, tot ceeace gazetarul nu crezuse de cuviință să scrie cu tiparul.

Ajunș în șosea, Pungan își aținti privirile asupra unui tractor care venea ca un om beat, când pe o parte a drumului, când pe cealaltă. Se dădu într-o parte pentru orice eventualitate și când tractorul se apropie, strigă cât îl ținu gura celor doi îndrăgostiți din cabină:

— Mama voastră, că ardeți de pomană motorina poporului!

Tractorul își îndreptă mersul și se făcu nevăzut după o cotitură. Pungan rămase în ciudat, rătoindu-se cu norii de praf.

— Na, că nu i-am putut lua numărul!

Mai privi câteva timp la rotocoalele de colb care alergau în urma tractorului, apoi se întoarse și cu pasul rar porni mai departe.

La privescătoarea care i se deschidea în față, cutele de pe frunte i se des-

tinseră. Tot ce vedea acum, până acolo unde privirile aveau putere de cuprindere, era făcut sub ochii lui, pusese și el umărul. La stânga se înălța, între două coline, barajul. Dinspre șosea se auzea duduul unui excavator. Și între celelalte sgomote, se deslușea mersul regulat al unui dinam, ca bătăile unei inimi care pulsează energie și viață prin arterele firelor dată-toare de lumină. În vale, printre scorușii deabia înverziți, se ridicau noile locuințe. Acolo locuia și Pungan, în acea casă prin ale cărei ferestre larg deschise, fluturau în bătaia vântului perdelele împletite de Marta.

Când l-a chemat să se mute într'una din casele abia terminate, Pungan a zis:

— Unde-i Marta, acolo sunt și eu.

Dar calul și bordeiul pe care le cumpăraseră după ani de trudă, nu le-a vândut. Bordeiul era vechi. Când s'a făcut măsurătoarea șantierului, o parte din cătunul unde se născuse Pungan a fost dărâmat. Oamenii au primit pământ pentru case, prin alte locuri. Numai câteva bordeie, printre care și al lui, au rămas înfipte în pământul negru dela marginea drumului. În bordeiul acesta se născuse fiică-sa, în bordeiul acesta murise nevastă-sa. După ce Pungan s'a mutat, au venit câțiva să-i cumpere bordeiul.

— Nu cere de mâncare! Nu-l vând! le-a răspuns el, întepat.

„Cât despre cal, unde mănâncă doi rămâne și pentru al treilea, eugeta Pungan. Am muncit pentru el toată viața. Nu-l înstrăinez“. Intr'un rând, după ce s'a certat rău de tot cu Marta, Pungan s'a dus cu calul la târg. Pe la jumătatea drumului a intrat într'o cârciumă, și s'a îmbătat. Când a ieșit de acolo și-a luat murgul de coamă și s'a întors cu el acasă.

— Nu-l vând, draga tatei. Nu-l vând.

De atunci Marta nu i-a mai pomenit de cal.

II

Nu trecuse o săptămână dela ședința de șantier și în sectorul unde lucra Pungan fură aduse mașinile. Erau excavatoare de toate tipurile, benzi rulante, tractoare cu șenile. Oamenii le înconjură cu căldura cu care înconjură de obicei oaspeții dragi, veniți de departe. În semn de bucurie, câte unul își lua căciula de pe cap și trântea cu ea de pământ. Mai vesel însă decât toți era Pungan. Împreună cu câțiva săpători, se duse la cooperativă și, așezați în jurul unei mese, ciocniră până târziu pahare groase, umplute cu vinars de prună. Seara, Pungan se întoarse acasă, cântând ceva despre „excavatoare și viață frumoasă“.

A doua zi, înainte de începerea lucrului, sectorul vuia de glasuri. Oamenii vorbeau gălăgioși despre școala de excavatoriști. Un flăcău cu tulelele mustăților deabia mijite, încăleacă pe hârleț arătându-le celorlalți că de-l vor alege pe el la școală, va face și va drege în așa fel, încât de bună seamă va ajunge excavatorist de frunte. Venind spre sector, Pungan călca încă mai mândru ca de obicei. Se gândea că Partidul ținuse seamă de vorbele lui și trimisese mașini sectorului.

— Eh, nu-s mulți ca Pungan, și Pungan știe ce vrea! rosti el cu glas tare, așa ca să fie auzit și de cei din jur.

Când a apărut pe sector secretarul organizației de U.T.M. care trebuia să facă înscrierile pentru școala de excavatoriști, tinerii au dat buluc peste el. Ce mai în ani se trăseseră mai într'o parte și așteptau cu sufletul la gură să-și audă numele strigat la propuneri. Doar Pungan n'avea timp să se gândească la el însuși. Stătea lângă secretar și propunea pe tinerii cei mai vrednici din brigada lui.

— Nucu să fie ales! strigă el.

Unul dădu din cap în semn că nu e bun.

— De ce nu-i bun, mă? se minună Pungan.

— Să mai sugă lapte, e mînz! răspunse cineva, arțăgos.

— Dar ca săpător, a fost bun?! rînji Pungan. L-ați căutat acum în gură și l-ați găsit că-i de lapte? Cine l-a prins pe magazioner că fura din alimentele muncitorilor? Tu, mă umflatule? se răsti la cel care se împotrivi.

— Așa-i, bade Pungane, se auziră câteva voci.

— Dacă-i așa, atunci să fie trecut și Nucu.

Era greu de luptat cu Pungan, atunci când el voia ceva. Așa că până la urmă, printre celelalte nume, apărură pe listă și numele lui Nucu.

— Să fie trecut și Androne, ceru, după aceea, Pungan.

Dar niciunul dintre cei de față nu ridica mâna. Androne era un om de vreocincizeci de ani, cu fața sbîrcită și galbenă. Aproape că n'avea păr în cap, iar cele câteva fire rămase erau albe. În anii tinereții, Androne dusese viață grea, iar viața lui de atunci i se întipărise în fiecare trăsătură a feței. Când Pungan îi strigă numele, Androne dădu să-și facă cruce, dar aducându-și aminte că nu e singur, își țuguie buzele și și-o făcu cu limba, apăsător, în cerul gurii. Mulțimea de oameni, în cea mai mare parte tinerime, continua să tacă. Unii zâmbeau, uitându-se în altă parte, zicându-și poate în gând: „La anii lui?! Nu mai e de el excavatoria!”

Androne își rotea neliniștit ochii mari în toate părțile. Privirile lui rugătoare parcă spuneau: „Alegeți-mă, fraților! Om sunt! Mi-a fost de ajuns o viață la hârleț”. Dar nimeni nu-i înțelegea privirile. Nimeni nu ridica mâna. Parcă toți rămăseseră fără grai, uniți într-o tăcere adâncă și grea. Tăcea și Pungan. Pumnii strânși i se desfăcură. Toată ziua fusese bucuros. În învălmășeala de glasuri și zgomot își uitase de sine. Androne îi adusese aminte că și el, Pungan, îmbătrânise tot dând la hârleț. Pe mulți propusese Pungan. Pe el însă nu-l propusese nimeni.

Pe listă mai erau câteva locuri. Se hotărî ca ele să fie complectate cu utemiști, iar listele, verificate și definitivitate la ședința de U.T.M. din seara aceea.

Pungan se duse acasă cu capul greu. Nu vroia să mănânce. Marta crezu că e obosit. Îl lăsă în pace. Pungan se urcă tăcut în pat. Pentru prima dată de când era pe șantier, își simțea inima mîhnită. Într'un târziu, adormi. Vorbi din somn despre excavatoare.

Se sculă mai obosit și mai întristat decât se culcase. Luă haina îmbăierată pe umeri și ieși. Ședința avea loc în sala de mese a cantinei. Pungan își pusese în gând ca într'un fel sau altul să dea de înțeles că ar vrea să se ducă la școala de excavatoriști. N'avea să spună pe față, de teamă că oamenii se vor purta cu el cum se purtaseră cu Androne. Cu el, Pungan, care făcuse atâtea pentru tineret și pentru sectorul lui. Dacă utemiștii se duc la școala de excavatoriști, o să ceară și el să-l facă utemist. Pungan știa că e trecut de mult de vîrsta când se intră în U.T.M. Dar voia să încerce. Poate așa o să-l înțeleagă mai lesne.

Când ajunse la cantină, ședința era în toi. Puse de câteva ori mâna pe clanța ușii și tot de atâtea ori își trase mâna, nehotărît. În cele din urmă, își luă inima în dinți și intră.

Cei din ședință rămăseră cruciți când auziră că moș Pungan cere să intre în U.T.M. Se stîrniră râsete. Bătrînul ar fi vrut să le strige tare, că dacă-i vorba ca locurile rămase pentru școală să fie complectate numai cu utemiști, apoi să-l facă și pe el utemist, până îl trece pe listă. Dar, de rîsul tinerilor, nu apucă nici să deschidă gura. Degeaba încercă secretarul să

facă liniște. N'a fost chip! Pungan plecă cu inima grea de durere. În sinea lui îi suduia pe toți acci care „lasă pe om să se nască lângă lopată și să moară tot lângă ea”.

După întâmplarea cu ședința, au mai venit și altele. Când primele excavatoare au intrat în funcțiune, iar câteva echipe de săpători de care acum nu mai era nevoie au fost mutate pe alt sector, în inima lui Pungan parcă s'a rupt ceva. Se vedea mutat și el în curând. Despărțit de Marta, de locurile dragi ale copilăriei. Dar toate astea n'ar fi fost nimic pe lângă celelalte gânduri apăsătoare care-l măcinau. Își făcea socoteala că și acolo unde-l vor trimite vor veni mașini, că și de acolo îl vor muta. Dar când mașinile vor ajunge peste tot, ce se va întâmpla cu el? Se uita pismuitor la tinerii care se urcau în cabinele excavatoarelor. Să vie odată ziua când el, om bătrân, o să-și ducă viața cu ciorba primită din mila lor?!

— Nu, își zicea Pungan, decât povară pe spatele cuiva, mai bine ștreangul.

De lucrat, lucra, dar nu mai avea tragerea de inimă de dinainte. Scurpa des în palme și tot mai des trăgea cu coada ochiului la mașinile care-și așteptau excavatoriștii, pe costișe, cu cupele întinse spre soare. Alteori, arunca hârlețul și pleca încovoiat de spate. Se apuca să strângă iarbă. Când ajungea acasă, puneu iarba sub botul umed al calului. Apoi, îl mângâia și stătea de vorbă cu el ceasuri întregi.

— Măi, murgule, măi... Iar o să rămânem singuri. Au venit mașini, tinerimea pleacă la școli să învețe să le mânuiască. Eu rămân. Sunt bătrân. Cine să mă trimeată pe mine la școală? Eh, măi murgule. Tu ești prost, măi. Tu nu mă înțelegi.

Se ducea iarăși pe sector. Își făcea de lucru pe lângă mașini. Le spunea vorbe calde, ca și când ele l-ar fi putut asculta, povățui.

— Hei, cât v'am așteptat! Și acum, c'ați venit voi, eu să plec?

Treptat, începu să ocolească și mașinile. Și ele, ca și vremurile, erau vinovate că nu veniseră mai devreme să-l găsească și pe el tânăr.

Au văzut și cei din brigadă schimbarea lui Pungan. Nu atât după purtările lui — în purtări era ascuns — cât după săgeata graficului care cobora într'una, parcă fără putință de oprire. Au încercat să-l întrebe pe ocolite ce-i cu el. Nu le-a răspuns. Pe normator l-a și înjurat.

— Ce-ți pasă că am fost fruntaș și acum... grijania ta!

Pungan era atât de înveninat, încât ochii abia i se mai vedeau de sub încruntătura sprâncenelor, iar buzele i se trăseseră înăuntru de nu mai știa unde începe mustața și unde barba. Dealtfel nici de ras nu se mai rădea la trei zile, așa cum făcuse până atunci.

După toate acestea, a mai și venit un excavator care putea să deservească singur întreg sectorul. I-a fost deajuns lui Pungan să-i vadă cupa uriașă în care și-ar fi putut face locuință o familie, ca să se simtă atât de neputincios și bătrân, încât patru zile s'a dat bolnav și n'a mai venit la lucru.

Brigada de tineret din care făcea parte Pungan pleca aproape toată la școala de excavatoriști. Tinerii își iubeau brigadierul cu mustați argintii, veșnic cu gluma pe buze. Il iubeau pentru că Pungan fusese mereu fruntaș, despre el se scrisese și la gazetă, iar pentru câștigarea drapelului de onoare al brigăzii luptase chiar mai bine decât unii tineri.

Deaceia, când i se definitivă propunerea pentru plecarea la școală, Nucu întrebă ce va face Pungan. Cel întrebat ridică din umeri.

— E bătrân, o să-l trimită la alt sector. Ca săpător, mai merge câtva timp.

Nucu tăcu. Tăcură și ceilalți brigadieri care mai erau de față. Se duseră cu toții să-și ia rămas bun dela tovarășul lor.

A intrat unul în casă, a intrat al doilea, dar când să intre al treilea, Pungan trântit pe pat, s'a întors cu fața spre perete. Și-a pus o perină în cap și n'a mai scos un cuvânt. Tinerii au plecat la ale lor, ridicând din umeri.

— Lasă, măi Nucule, nu te amări că nu ne-a primit. Omu-i bătrân, are ciudățeniile lui, îi zise copilandrului necăjit, un flăcău.

III

În aceeaș seară, comitetul organizației U.T.M. avea ședință lărgită. A fost chemată să participe și Marta. Încă înainte de începerea ședinței, un excavatorist, Pinte, îi spusese Martei că s'ar putea să fie aleasă în comitet.

— Dece să mă alegă? Sunt alții mai buni, se împotrivi ea. Și afară de asta, dacă comitetul îți încredințează ceva, nu e just să flecărești față de oricine.

— Dar ce, tu ești oricine? Ești om de-al nostru, bolborosi Pinte.

— Oricum, până la ședință e secret de organizație. Scrie în Statut. Iar tu trebuie să respecti Statutul.

Pinte plecă supărat. El îi face un bine, iar ea...

— Așa sunt fetele astea, vrei să le intri în inimă și ele... piatră.

În sine, ei, Marta era bucuroasă de cele aflate. Membru în comitetul de organizație, e ceva! Se gândi chiar ce s'ar potrivi să spună dacă ar fi aleasă.

Ședința începu. Primul punct din ordinea de zi privea problemele organizatorice, printre care și alegerea de noi membri în comitet. Într'adevăr, o propuseră și pe Marta. Câtiva cerură cuvântul. Vorbi și Pinte. O lăudă ea pe un bun tovarăș care și-a îndeplinit totdeauna sarcinile primite. El era pentru alegerea ei. Încă doi susținură părerea lui Pinte. Apoi vorbi Nucu. El trecu repede peste activitatea Martei.

— Dânsa a știut să îmbine munca profesională cu cea organizatorică. Poate că uneori îi lipsea spiritul de inițiativă. Dar eu m'aș lega de altceva. Dânsa n'a înțeles că munca de luriămre cu oamenii nu se oprește în pragul casei lor, și nici noi n'am prea înțeles asta. Cum s'a purtat ea cu tatăl ei? Ce fel de atitudine am avut noi față de oameni ca badea Pungan? Proastă, tovarăși! Ne-am văzut de treburile noastre, iar pe ei i-am lăsat cu ale lor. Eu nu știu cum se poate rezolva această situație. Dar știu că într'un fel sau altul, trebuie rezolvată. Nu trebuie să facem ca Marta, care l-a lăsat pe badea Pungan să nu mai vină la lucru, să pască calul pe marginea sectorului. Eu zic că badea Pungan să-și lase proprietatea individuală și să vină la lucru.

— Drept! strigă unul.

— Dar dacă-i drept, cum au să privească oamenii intrarea Martei în Comitet? Uite, au ales-o, dătatăl ei taie frunze la câini. Paște calul. Nu-i politic. Comitetul trebuie să fie curat. Tare. Exemplu pentru alții. Asta am avut de spus, tovarăși. Nu știu dacă s'a înțeles. Eu nu sunt pentru alegerea Martei.

— Nici eu nu sunt!

Acel care strigase „Drept!” țâșni de pe scaun.

— Marta nu s'a ocupat de tatăl ei, spuse el, repezit. Astfel, noi am pierdut un om. Ieri, de pe sectorul excavației au mai plecat încă patru. Asta înseamnă că există o bubă. Trebuie să-i găsim rădăcina.

— Afară de asta, dece nu l-am propune pe Vasile, sări un altul. Tatăl lui este și acum săpător, iar cât despre proprietatea individuală, calul și l-a vândut de mult.

Până la urmă, cu șase voturi pentru și cinci contra, Marta tot a fost aleasă. Cuvântul hotărîtor îl spusesc secretarul.

— Dacă tatăl ei are un cal, asta nu înseamnă că Marta nu poate fi în comitet. Ea e un tovarăș bun. De acum înainte va ști că trebuie să fie utemistă nu numai pe sector, ci și la ea acasă. E adevărat că nu ne-am ocupat cum trebuie de oameni. Vom lua măsuri.

Dar vorbele lui Nucu și ale celorlalți îi răniseră Martei inima. În cugulei, le dădea dreptate. Vorbi puțin. Oamenii însă erau convinși că angajamentul ei se va vedea prin fapte.

Marta lucra la cantină. Dela ședință, se duse acolo. Peste câteva zile, urma să plece la școala de excavatoriști. Trebuia să dea totul în primire. Când se întoarse spre casă, era noapte deabinelea.

Pintea ajunsese la Pungan înaintea ei. Flăcăul o îndrăgise pe Marta. El încă nu înțelegea că iubirea lui nu este pe placul fetei. Văzând că vorbele spuse înainte de ședință i se întorseseră împotriva, hotărî să-i spună lui Pungan tot ce se discutase în legătură cu Marta. Voia să-l câștige de partea lui, își făcea socoteala că dacă va isbuti să intre în sufletul bătrânului, cu fata totul va merge dela sine. Dar se înșelase amarnic. Il găsi pe Pungan mîhnit și mînios. Iar după ce bătrânul auzi totul, se supără atât de rău, încât deschise ușa și-l pofti pe Pintea afară.

Marta n'avea de unde să știe ce se întâmplase. Venea liniștită spre casă, gândindu-se la cele ce trebuia să spună tatălui ei.

Deschise ușa casei și intră înăuntru. La sgomotul clanței, Pungan întoarse o clipă capul. Apoi își rezemă iar coatele de masă și își lăsă fața sbîrcită pe palmele late și bătătorite.

— Bună seara, tată.

Pungan nu răspunse. Marta se așeză pe un scaun. Bătrânul se ridică să plece.

— Nu pleca! spuse fata copilărește și-l prinse de mână.

Pungan șovăi cîtva timp; în cele din urmă își reluă locul.

Ii venea greu Martei să-i spună tatălui ei tot ce-i stătea pe inimă. Știa cât de mult o iubește el, îi cunoștea mândria. Totuși trebuia să-i vorbească. Pentru nimic în lume nu trebuia să dea înapoi. Incepu pe ocolite:

— Cum te-ai purtat cu oamenii din brigada dumitale! Ei au venit să-și ia rămas bun, iar dumneata le-ai întors spatele. Nu-i frumos. — Ii mîngâie mîna și continuă rugător: — Ce-i cu matale, tată? Nu-mi spune că ești bolnav. Mie să nu-mi spui asta. Nu te cred. Altceva e cu dumneata, tată.

Pungan își întoarse privirile. Știa că acesta e numai începutul, că de fapt Marta avea altceva de spus. Sări de pe scaun, răsturnându-l. Țipă:

— Dacă sunt bolnav sau nu, asta nu te privește. A ajuns puiul mai deștept decât cioara!

Marta se sculă și ea în picioare. Făcu un pas spre taică-su. Nu se așteptase ca el să se mînie din atîta. Mai bine i-ar fi spus dela bun început toate la câte se gândise dela ședință până acasă. Cine știe dacă o să mai vrea s'o asculte.

— Nu trebuie să te superi, tată. Dealtfel mai voiam să-ți zic ceva. M'am săturat să lucrez la cantină. Ții minte, tată, când am venit pe șantier spuncai că mă duci la școala de ingineri. Și mă legănai în brațe. Iar eu eram fericită. Iți mai aduci aminte, tată?

Pungan începu să se plimbe în jurul mesei, cu mâinile la spate. Marta se ținea după el. Vorbea în șoaptă. Buzele îi tremurau ușor:

— Acum am ajuns și la școală, tată. Mă trimit la școala de excava-

toriști. De-ar trăi mama să ne vadă! În casă nouă, eu la școală. Ce mai viață o să ducem... M'au ales și în comitetul U.T.M. Toate sunt bune. Atunci de ce să mai avem pricină de necazuri? Dumneata știi ce-a zis Nucu? El nu m'a ales în comitet.

— Ce-a zis? întrebă Pungan, deși știa foarte bine ce anume spusese Nucu, și continuă să dea ocol mesei.

— Uite-așa a spus: că comitetul trebuie să fie tare, curat. Că dece te las să-ți paști calul cât e ziua de lungă. Depe urma calului ăsta, numai supărări am avut.

Pungan se întoarce spre fată. Marta începu să vorbească mai repede:

— Și e adevărat, tăicuță. Dece avem nevoie de cal? N'avem cu ce trăi? Avem. Eu lucrez. Sunt copilul dumitale. Dacă n'o să mai vrei să mergi la sapă, am să te îngrijesc eu. Destul ți-a fost cât ai muncit până acum. Dar calul trebuie să-l vindem. De ce să vorbească lumea că vrem să facem avere cu calul?

Pungan lovi cu pumnul în masă.

— Nu. N'am să vând nimic, urlă el. Vai de tatăl care ajunge să trăiască de pe urma copilului!

Și din doi pași ajunsese la ușă. Marta se repezi înaintea lui și se propti cu spatele de ușă;

— Te rog, tăicuță...

— Nu vând.

— Tăicuță...

— Nu.

— Ba da, ai să-l vinzi, se împotrivi încă odată Marta, lovind podeaua cu piciorul, și deodată izbucni în plâns. Dacă nu-l vinzi, eu mă duc din casa dumitale. Vrei să ne facem de râs? Mă duc din casa dumitale... Mă duc... Și-și îngropă fața în palme, plângând din ce în ce mai tare.

Pungan respira greu.

— Da, șopti el, a ajuns copilul să-i fie rușine de taică-său. Frumoase zile mi-a fost dat să trăiesc. Acum, la vârsta asta. Auzi? Să plec din casă...

Pungan tăcu și-și smuci gulerul cămășii. Nasturele se rupse.

— Sigur, spuse el, răgușit. Dar tu ce faci pentru tatăl tău? Te pregătești să-i sapi groapa. E bătrân, și-a trăit traiul, și-a mâncat mălaiul. Sau crezi că eu n'aș fi putut fi excavatorist? Dar voi, ăștia tinerii... Cât aveți nu vă ajunge... Părinții? Să se agate de grindă.

Marta ridică spre el obrazul roșu și plin de lacrimi. Deabia acum începea să înțeleagă.

Brusc, Pungan se rupse de lângă ușă, își apucă traista înflorată din cui, căciula de pe pat. Răcni:

— Dar pe mine să nu mă pui în sicriu înainte de mor! Și nici olog să nu mă faci cât mai sunt în putere!

Smuci degetele Martei de pe clanță și ieși trântind ușa în urmă-i.

— Tată! hohoti fata.

Pungan nu se întoarce. Se opri lângă magazie. Își șterse fața cu mâneca hainei. Măinile îi tremurau. Marta era copilul lui. Singurul copil...

Desfăcu frânghia cu care era legat calul.

— Murgul tatei, murg! Numai tu nu m'ai părăsit...

Luă calul de căpăstru și ieși prin spatele curții. Era o noapte de smoală. Vântul dinspre deal aducea cu el miros de pământ răvășit și putreziciune.

— Am îmbătrânit, murgule, gemu Pungan. Ehei, bine era pe vremea când am vrut să te vând. Eram mândru pe-atunci. Mă simțeam tânăr. Abia intrasem în brigada de tineret. Credeam că între ei o să mă țin veșnic tânăr.

Pungan își frecă ochii cu pumnul. Calul ciuli urechile.

— Toată viața săpător am fost, săpător am rămas... Ce-au adus vremurile astea pentru mine? Să-mi dea fata de mâncare! De ce nu înțelege tinerii ăștia sufletul oamenilor?

Târziu, Pungan ajunsese la bordeiul ascuns pe jumătate în pământ. Legă calul de un ușcior și intră înăuntru. Se căută prin buzunare după chibrituri. N'avea. Pipăi cu mâna deasupra unei poliți și într'un loc știut găsi amnarul și cremenea. Scăpără. Iasca se aprinse. Peste câteva clipe bordeiul se umplu de o lumină palidă, cernită.

Bruma de lucruri care mai rămăsese în bordei purtau pe ele haina vechimii. Lemnul era mâncat de carii și înegrit de vremuri. Intr'un colț, pe un butuc stătea felinarul pe care-l primise Pungan ca singură moștenire dela tatăl său. Ruginise în bordeiul stătut și umed. Pungan îl luă și șterse cu mâna sticla prăfuită. Mormăi, plin de obidă.

— Mânce-și casa cu electrică cu tot. N'am nevoie de nimic.

Afară, calul necheza și bătea din copite. Iar când smucea de frânghic, bordeiul se cutremura din temelii.

— Te-ai învățat la bine, îi strigă Pungan înciudat și scoase din salteaua putredă niște paie. — Te-ai boierit, tovărășelule.

Calul începu să ronțăie paiele zdrobite. Pungan se întoarse în colibă, trase la o parte salteaua umedă și se întinse pe scândurile goale cu gândul să adoarmă. Inchise ochii. Dar aducându-și aminte de ceva, începu să se descalțe cu repeziciune. Își scoase bocancii, pe care-i căpătase cu câteva zile în urmă dela magazia șantierului, și-i aruncă prin ușa deschisă a bordeiului.

— Așa, zise el. Să vadă toți că n'am nevoie de bocancii lor.

IV

Pungan nu mai voia altceva decât să se ducă undeva, departe, să nu-l mai știe nimenea pe nume. Dar amâna plecarea de pe o zi pe alta cu gândul ca numai odată să-și mai vadă fata și locurile pe unde își trăise viața. Trecuse mai bine de o lună de zile dela cearta lui cu Marta și tot mai umbla pe marginea sectorului cu calul de căpăstru și cu picioarele goale să vadă cei ce trebuiau să vadă, că Pungan n'are nevoie de bocancii nimănui. De câteva ori, Marta coborîse din cabina excavatorului pe care făcea practică și venise spre el. Dar bătrânul, trăgând calul de căpăstru, pleca aiurea. Apoi Marta nu mai veni după el.

— Măcar odată, se ruga în gând Pungan. Da' ești mândră, vezi? Ești ca taică-tău.

Și Pungan se simțea iarăși nenorocit și neînțeles.

Dela un timp, îi tot aținea calea unul dela sindicat, fercheș și mereu cu o foaie scrisă în mână. Intr'o dimineață, acest anume Buclă îl văzu pe Pungan pascăndu-și calul pe lângă baraca sindicatului și nu-l mai slăbi din ochi. Plecă bătrânul, Buclă, „sindicalul“ cum i se spunea, după el. Când ajunsese la câțiva pași în urma bătrânului, Buclă își scoase ochelarii cu ramă de baga, și-i potrive pe vârful nasului și începu să citească ceva de pe foaia din mână. Pungan, care-l auzea mormăind dar nu prea înțelegea ce spune, scui pă scârbit și o luă la fugă. Buclă își puse ochelarii la loc, împături hârtia cu meticulozitate, ca s'o poată pune la dosar, și plecă cu mulțumirea omului care și-a făcut datoria.

După întâmplarea cu Buclă, Pungan se hotărî deabinelea să părăsească șantierul. Avea să-și ia calul și traista și să plece încotro o să vadă cu ochii.

Era o zi înorată. Din pânza deasă a norilor, ploaia se cernea ca prin sită. Pământul umed, mustea. Pungan coborî târziu din pat. Era îngheţat şi gândul la despărţirea de Marta îl înfrigura şi mai rău. Îşi strânse lucrurile mai de trebuinţă şi le vârî în traistă. Se uită multă vreme la felinarul ruginit: — Eu n'am cui să te las. Te iau cu mine. Cine mai are nevoie de vechituri?

Dădu să-l bage în traistă. Dar în clipa aceea, cineva bătu zgomotos în uşă şi fără să aştepte încuviinţare, intră.

Pungan se întoarse spre uşă. Pe pragul bordeiului stătea secretarul organizaţiei de U.T.M. Mantaua lui de ploaie era udă learcă. Din păr i se scurgeau pe faţă şiroaie de apă. „Am dat-o dracului!“ îşi spuse Pungan şi o clipă se gândi să-şi tragă căciula pe ochi ca celălalt să nu-l vadă. Secretarul dădu bineţe. Pungan îi răspunse, apoi se aşeză parcă cu frică pe butucul unde fusese felinarul.

Văzând că Pungan tace, secretarul întrebă direct:

— Câţi ani ai, bade?

Mirat, omul se gândi câţva timp.

— Cincizeci şi nouă şi unspe luni. Adică ce mai calea-valea, cin's'nouă.

Secretarul zâmbi. Dar lui Pungan îi veni un gând şi îl trecură sudorile. Sări de pe butuc ca şi când cineva l-ar fi înţepat în spate. Pumnii îi erau strânşi, noduroşi, ca un capăt de măciucă.

— Ce, vreţi să mă daţi la pensie? izbucni el. Aţi mutat voi oamenii dela un sector la altul de şi-au luat lumea în cap, dar cu mine nu vă merge. Strigaţi cât vă ţine gura: noi ajutăm, în sus şi în jos, omul, că aşa şi pe dincolo — şi voi vă bateţi joc de oameni. Să-mi dea statul ciorbă? Dar ce-i statul? Azil de bătrâni? Pe mine nici Dumnezeu n'o să mă scoată la pensie, aşa să ştii.

Secretarul făcea încercări disperate să scoată măcar un cuvânt, dar Pungan răcnea mai departe:

— Până la partid mă duc, până la al mai mare... Să-mi luaţi voi dreptul meu?! Am fost prost că am tăcut până acum.

Apoi tăcu brusc şi se aşeză din nou pe butuc, amărît.

— Eşti năvălaş, bade Pungane, mai rău ca murgul dimitale, spuse încet secretarul. Nici nu laşi omul să-ţi zică de ce-ţi intră în casă. Dealtfel, aşa cum ai spus aici, trebuia să spui şi pe sector, răspicat, tot ce te doare. Da, am greşit, am greşit şi cu dumneata şi cu alţii. Dar dacă vrei să munceşti, munceşte. De asta am venit. Hai la şcoala de excavatorişti.

Pungan rămase năucit. La început i se păruse că secretarul îşi bate joc de el, apoi îşi închipui că totul e pus la cale de Marta. Se zicea pe şantier că ochii secretarului s'ar întâlni cam des cu ochii Martei. Pungan privi iscoditor faţa frumoasă şi tânără a celui alt, îşi strânse mai tare cureaua la pantaloni, se ridică în picioare şi întrebă aspru.

— Dar pe Marta o vezi des?

Secretarul se făcu stacojiu. Răspunse serios, uitându-se ţintă în ochii lui Pungan:

— Da, o văd des. Nouă ne place unul de altul.

„Măi, al naibei“, se gândi Pungan care nu se aştepta la un asemenea răspuns. „Asta-i omul dracului“.

— Bino, vedeţi-vă, se înduplecă el. Dacă ea nu-i contra, nu-s nici eu. Ea te-a trimis aici?

— Nu. Noi, utemeul. Adică şi ea, că şi ea e utemistă.

Pungan trase mai aproape de flăcău butucul pe care şezuse. Se lăsă pe el, punând mâna pe umărul secretarului şi murmurând îngândurat:

— Oare n'oi fi prea bătrân, măi Miule? Uite, stau câteodată și mă gândesc că parcă nu mai sunt tânăr, fi-re-aș al dracului.

— Păi cum să nu te crezi bătrân, bade Pungane? îl întrerupsese secretarul. Dacă te-ai rupt de noi, ăștia tinerii? Se poate să uiți cum te-ai ținut mereu frunțaș în brigada tineretului?

— Asta a fost, îngână Pungan.

— Las' c'o să mai fie. Așa e neamul vostru, în frunte. Parcă fata dumitale... — spuse Miu, zâmbind.

— Fata mea? mormăi Pungan. N'am nici-o fată. Și-apoi, dac'ai venit cu școala numai ca să mă'mpac cu Marta, cu Marta află că tot nu mă'mpac.

Miu începu să râdă.

— Vedem noi, bade Pungane. Mai vorbim și mâine.

Secretarul se ridică. Pungan îl petrecu până în prag. Miu porni grăbit prin ploaie, spre sector. Pungan rămase în ușă, dând din cap.

„Flăcău ca ăsta nu-i pe toată fața pământului, dar dacă nu-mi duce fata la inginerie, îi rup gâtul“.

Și intrând în bordei, începu să joace sârba de bucurie că pleacă la școala de excavatoriști. El juca și tot el își și cânta. Sub țopăitul tălpilor agere, bordeiul tremura parcă smintit din încheieturi.

— Eh, dac'aș fi spus dela început ce mă doare, acum aș fi excavatorist!

Și de ciudă, lui Pungan îi veni să se tragă cu mâinile de păr. Apoi, aducându-și aminte că de cu seară nu dăduse calului de mâncare, se opri din joc. Luă din traistă o bucată de zahăr, strânse din colțurile saltelei ultimile paie.

— Murgulețul tatei, murgulețul tatei...

Ploaia stătuse. În dosul bordeiului, de stâlpul unde fusese legat calul, mai rămăsese agățat doar un capăt de frânghie. Calul nicăeri. Pungan aruncă paiele și se scărpină la ceafă. Privi iarba umedă pe care se vedeau urme de copite. Intră înapoi în bordei și-și încălță bocancii pe care-i lepădase cu silă din picioare în urmă cu cinci săptămâni. Apoi, luându-se după urmele de copite, porni să-și caute calul. După vreun sfert de oră de umblet, se trezi în fața casei lor. Calul era în curte. Mesteca iarba proaspătă pe care cineva i-o pusese dinainte.

Pungan intră în curte să-l ia.

— Hai, murgule, hai! îl îndemnă șoptit.

Dar calul se feri de el, începu să svârle.

— Ptiu, boala dracului, mormăi Pungan cu amărăciune. Te-ai civilizat, gloabă!

Auzind sgomot afară, Marta ieși din casă. Când îl văzu pe taică-său, roși până'n vârful nasului. Înțelese că el voia să plece, se gândi că trebuie să spună ceva, să-l oprească, dar nu știu ce. În clipa aceea zări un pui de rață care se muncea să sară peste pragul porții.

— Tată, nu poate să intre rățușca, îi strigă ca rugător.

— Unde, fata tatei, unde? — Intr'o clipă, Pungan ajunsese lângă poartă, apucă între degete puiul și îl trecu peste prag. — Să nu-i mai lași să iasă din curte, draga tatei, spuse el grijuliu. Acum vara umblă hultanii.

Apoi se apropie de casă și văzând la o mușcată de pe fereastră niște frunze uscate, începu să le rupă.

— Se răcește mâncarea, îndrugă Marta, fâstăcită.

— Stai numa'să bag murgul ăsta, că tare nă răvaș s'a mai făcut. Duse calul în grajd, îi puse în față un braț de iarbă, apoi ieși din nou

în curte. Mai îndreptă o leață la gard, împlântă un arac la fasole, și-l împlântă așa de tare că-l rupse. Intr'un târziu, strigă după Marta:

— Draga tatei, după ce-om mânca, să curățăm oleacă florile că mai vine secretarul tău pe la noi și ne facem de rușine.

Apoi intră în casă, fluierând ca și când între el și fata lui nu s'ar fi întâmplat niciodată nimic. Pe o sfoară de lângă scară, erau întinse niște haine noi, iar într'un cui bătut în ușă pe dinăuntru, atârna o pălărie. Le cumpărase Marta pentru taică-său, a doua zi după ce acesta plecase de acasă.

V

Cerul înserării de vară era senin, iar aerul îmbălsămat cu miros de fân proaspăt. Pungan stătea la poartă. Terminase cu bine școala de excavatoriști. La examen ieșise al treilea. Greu îi venise bătrânului la început. Iar dacă n'ar fi fost Marta lângă el, ar fi scos-o și mai greu la capăt. Li se duceau amândorura nopți de-arândul, aplecați peste caiete. Din când în când, Marta îi săruta fruntea sbârcită. Uneori se întâmpla ca o Marta să adoarmă cu capul pe masă. Atunci Pungan îi mângâia părul până ce o trezea. După ce Marta se hotăra să se culce în pat, el stătea ceasuri întregi privind-o. Se așeza apoi din nou la masă și închidea caietele numai după ce auzea coteodăcitul găinilor trezite.

Făcuse practica pe excavatorul pe care o făcuse și Marta, și nu mai era în sector unul care să-i spună „bade“.

— Ce mă, am optzeci de ani? Tat'tu are optzeci de ani, nu eu.

În seara aceea, stătuse la poartă mai mult ca deobicei. După ce luminile din casele oamenilor se stinseră treptat, Pungan se sculă de pe laviță și porni spre șantier. A doua zi, avea să înceapă munca pe excavator; ar fi vrut să fie încă din noaptea asta lângă mașină, să tragă puternic pe nări aerul cu miros de ulei și de motorină, poate chiar să doarmă acolo în scaunul de piele. Pungan se simțea mai tânăr ca oricând. Li avea lângă el pe Marta, pe Miu, pe ceilalți excavatoriști. Era bucuros și pentru că mulți muncitori mai în vârstă fuseseră trimiși la școli. Doar avusese și el un cuvânt de spus în privința aceasta.

Tăie șoseaua și apucând-o prin arătură, se apropie de locul unde-i era excavatorul. Singur pe un tăpșan, acesta se vedea de departe. Grăbi pasul. Când ajunse în spatele mașinii, lui Pungan i se păru că aude un sgomot ciudat. Ascultă atent. Excavatorul sforăia! Se repezi spre cabină. Ușa ei era deschisă, iar peste ramă atârnav două picioare ținând între ele o bătă.

— Ce faci aicea, mă?

Omul dinăuntru nu răspunse. Abia după ce Pungan lovi cu pumnul în tăblia ușii, acela se trezi și, neavând pe ce să-și sprijine picioarele, se târî cu spatele pe pragul ușii până ce atinse pământul cu vârfurile bocancilor. Se ivi paznicul excavatorului. Lui Pungan i se făcu roșu înaintea ochilor.

— Dormeai, hai? Dacă umbla cineva la mașină? Mănânci salariul de pomană! Am să te dau la partid! zberă el, încleștând pumnii.

— Nu mă da, bade Pungane, se rugă înfricoșat paznicul, zău n'am dormit... Stăteam așa și mă gândeam.

Pungan dădu ocol excavatorului, privi în cabină și nevăzând nimic deosebit, se potoli.

— Nu te dau, zise el într'un târziu. Dar altădată să știi că asta-i mașina mea, și-și ridică pumnul noduros până sub nasul paznicului.

Omul se îndepărtă câțiva pași, trăindu-și măciuca după el. Pungan îl urmări din ochi până nu-l mai văzu din pricina întunericului. Apoi se urcă

în cabina excavatorului și se așază pe scaun. Prin fereastra largă se vedeau luminile aprinse ale șantierului. Pungan mângâie cele câteva manivele înfiorându-se de bucurie. În cele din urmă, își scoase din buzunar batista și începu să ștergă geamul din față al cabinei. Il ștergea nu pentru că ar fi văzut că-i murdar; ci pentru că să simtă în vârful degetelor răcoarea plăcută a sticlei. După ce isprăvi, dădu să se rezeme de speteaza scaunului, dar dacă ar fi stat așa n'ar mai fi văzut luminile șantierului. Se îndreptă de spate. Parcă nici în felul ăsta nu putea să vadă totul din preajmă. Să fie scaunul prea jos? Sări repede din cabină.

Când paznicul se apropie, Pungan bombăni:

— Te-am iertat. Dar vezi să te miști de lângă excavator!

Apoi o luă la fugă spre casă.

Se lumina de ziuă când Pungan ieși din casă ținând o perină sub braț. Intră în magazie. Trecu vreme bună până ce, ducând calul de căpăstru, apărură iarăși în curte. Acum nu mai avea nimic sub braț. Dar vai! În spate salopeta era atât de întinsă și dosul omului atât de mare, încât Pungan deabia se putea mișca. De sub curea ieșea afară un colț de pernă roșie, cu ciucuri. Pungan se duse pe tăpșanul unde-l aștepta mașina, cu calul de căpăstru. Ar fi vrut să-l lege de excavator și să pornească așa, acolo unde avea de gând. Dar asta nu prea era îngăduit. Se învărti câțva timp în jurul mașinii, neștiind cum ar face mai bine. Calul încerca să apuce cu dinții lui galbeni câteva fire de iarbă prinse de un colț de oțel al cupei. Când Pungan îl văzu dispărând pe jumătate în gura largă a cupei, își scărpină bărbia.

— Mic și prăpădit ești, măi murgule...

Cu o mână de iarbă ademeni calul afară din cupă. Încălecă, sprijinindu-și piciorul de scara cabinei.

— Dii, vechitură, dii!

Îndreptă calul spre gospodăria colectivă din apropiere. Pungan fluiera și se sălta în tact pe spatele animalului. Câte un drumet se oprea, holbându-se la ciudatul călăreț. Dar Pungan nu se sinchisea de nimeni. Călărea mai departe în legea lui, fluierând cât îl ținea gura și cu pălăria nouă trasă pe ceafă.

Uneori lăsa hățurile în voie. Atunci calul își domolea mersul, iar Pungan îi mângâia coama. Intr'un rând, descălecă și smulse dintr'un ogor apropiat câteva mâini de lucernă. Calul atinse cu botul verdeața jilavă de rouă. Întoarse capul.

— Măi, murgule, măi, simțitor ca omul... murmură cu milă Pungan. Ce să-i faci? Așa-i viața. Dacă nu ne mai potrivim...

Svârli lucerna și trase calul de hățuri. Animalul porni supus în urma lui.

La gospodărie, Pungan îl puse pe președinte să-i scrie o chitanță cum că „în ziua cutare, prin tovarășul cutare, șantierul a dăruit gospodăriei un cal, pe care l-a primit tovarășul cutare“, și s'o semneze. Apoi Pungan luă hârtia, o cercetă pe toate părțile și văzu că semnătura era indescifrabilă. Atunci o așternu din nou pe masă și-i ceru președintelui să iscălească încă odată, așa ca să poată înțelege tot omul. Întăriră hârtia și cu un sigiliu.

Dar Pungan încă nu era mulțumit. Duse el însuși calul la grajd și-l legă de iesle, aproape de ușă, ca să aibă aer mai mult. Se interesă apoi câtă mâncare se dă pe zi vitelor. Numai după ce află că totul se face cu chibzuială, strânse mâna întinsă a grăjdarului. Dar nici după asta nu se putu hotărî să plece. Mai îmbrățișă odată capul calului, șoptind:

— Rămâi cu bine, murgule. Ne-om mai vedea.

După aceea, ieși pe ușa grajdului. Se îndreptă spre sector, tot așa de vesel cum venise.

Când Pungan ajunsese pe tăpșanul unde-și lăsase singuratec excavatorul, găsi acolo o mulțime de muncitori de pe șantier. Vroiau să ureze „spor la muncă” noilor excavatoriști care se duceau la sectorul de excavații Dealuri. Pe costișă, zece excavatoare cu motoarele duduind, așteptau, gata de plecare.

Miu îl văzu pe Pungan de departe și-i făcu semn cu mâna să se grăbească.

— Ai tras o drojdie de dimineață, îl dojeni Androne care-și făcea de lucru la excavatorul lui.

Androne era îmbrăcat în salopetă nouă iar din buzunarul bluzei lui, ieșea capul unci flori roșii de mușcată.

Pungan ridică din umeri. Se urcă în excavator și nu după mult timp namila de oțel începu să tremure, scuturată de puterea motoarelor.

Primul excavator care se îndreptă spre șosea, era condus de Marta. În urma lui se înșiruiră și celelalte. Mulțimea de pe tăpșan striga și bătea din palme, iar câțiva flăcăi svârliră cu pălăriile în sus. O femeie cu o traistă cu merinde în mână fugea cât o țineau picioarele pe marginea șoselei, după excavatoare. Era Tinca, nevasta lui Androne.

— Măi, Androne, măi... țipa ea, oprindu-se locului pentru o clipă și apoi pornind iarăși în goană.

Dar Androne ori nu auzea, ori se făcea că nu aude. Stătea țeapăn pe scaunul din cabină cu ochii ațintiți prin geam, pe drumul excavatorului.

Deodată Tinca aruncă jos traista cu merinde și se așeză în șanțul din marginea șoselei.

— Ptiu, afurisenia dracului, bodogăni scuipându-și în sân, că de când l-au scos dela hârleț, nu mai are urechi pentru nimeni.

Până departe se auzea glasul motoarelor. Până departe văzduhul era cutremurat de sgomotul pe care-l făceau șenilele, mușcând parcă în dușmănie din pământul tare.

Ceva mai sus, șoseaua cotea la stânga. La cotitură se desprindea din ea un drum de țară care se înfunda undeva sub un deal.

Pungan mânuia manetele cu dibăcie. Fața îi era liniștită. Numai ochii îi sclipeau șiret, în vreme ce-și mâna excavatorul cât mai pe marginea șoselei. La câțiva zeci de metri înaintea lui se deschidea drumul de țară. Excavatorul Martei tocmai trecea de el. După un timp, îl lăsă în urmă și excavatorul lui Androne. Dar excavatorul lui Pungan, odată ajuns acolo, coti brusc spre dreapta. O clipă mai târziu, se auzi duduitul iuțit al motorului. Pungan își pornise mașina pe drumul colbăit, în plină viteză, spre deal, spre bordeiul pe care i-l lăsase taică-său moștenire.

Ceilalți excavatoriști observară manevra lui Pungan. Dar până să-și oprească motoarele și să sară din cabine, excavatorul buclucaș era departe.

Necăjit, Miu își lovea pumnii unul de altul. Marta se uita înspăimântată la el. Androne, cu mâinile făcute pâlnie la gură, striga din toate puterile:

— Punganece! Măi! Pungaaanee!

Nu răspundea decât ecoul. Excavatorul lui Pungan se mai văzu o vreme, apoi ocoli niște pomi și dispăru într-o vâlcea.

După un sfert de ceas, Pungan opri excavatorul în fața bordeiului. Sări jos din cabină și se repezi înăuntru. Luă felinarul din cuiul în care era agățat, cremenea și amnarul de pe poliță și rotindu-și pentru ultima oară ochii prin locurile care-i aduceau aminte de atâtea, ieși grăbit afară.

Soarele se urcase pe cer de câteva sulite. Pungan sui în cabină și, pornind motorul, îndreptă încetișor cupa spre zidul colibei. Deodată, Pungan opri cupa. Se răzgândise. Trase de o manetă și cupa se supuse tăriei omului, alunecând liniștită înapoi.

— Cu ea o să încep în pământ curat.

Trase de altă manetă. Namila de oțel se clinti din loc și apoi se năpusti cu toată greutatea ei peste bordeiul putred. Se auzi un scrâșnet surd de lemne frânte, iar șenilele trecură peste lemnărie și moloz, zdrobind totul în calea lor.

— Na! Că la viața asta n'am să mai viu! murmură Pungan, întorcându-și mașina spre drum.

În urma excavatorului, pământul rămăsese neted ca și când acolo n'ar fi fost de când lumea mai mult de-o mână de gunoi.

Dintre excavatoriștii care așteptau pe șosea, vreo patru se hotărîră totuși să plece pe urmele lui Pungan. Abia apucară să sară șanțul șoselei, când se auzi un zgomot îndepărtat. Sub deal, se vedea ceva cenușiu, mișcător, care se apropia. Oamenii răsufllară ușurați. Androne își șterse sudoarea de pe frunte și-și aprinse o țigare.

Miu și Marta fugiră în întâmpinarea excavatorului.

— Unde-ai fost, tată? strigă Marta, încercând să acopere duduitul motorului.

Pungan mai mult îi ghici întrebarea. Îi făcu cu ochiul, ridicând deasupra capului felinarul ruginit. Marta înțelese dintr'odată totul. Îl apucă pe Miu de mână.

— Nu-l mustra. Numai nu-l mustra, se rugă, trăgându-l în urma excavatorului, spre șosea.

Pungan coborî din cabină, în mână cu felinarul și cu chitanța dela gospodăria agricolă colectivă.

— Mi-am verificat autobiografia, mormăi el și-l înghionti vesel pe Miu.

ECOURI

Cutreer câteodată, în unduiri de seară,
orașul ce trăise de săptămâni afară,
și 'ntre pământ și ceruri, clipesc — înalte stele —
ecourile-arzânde a vocilor acele,
și alte căi lactee, când totul a tăcut,
pe bolta țării mele se nasc dela 'nceput
și iar aud prin arbori și printre vechi coloane:
„Strângeți-vă în brațe, voi, oameni, milioane!”

... O, mâini orientale, ca 'n vrajă unduinde,
păstrați în podul palmei strânsoarea mea fierbinte!
Indira, dansatoarea, acum străbate valul.
Decât văzduhul, încă mai străveziu e voalul
ce-l flutură-alizeul spre țărmi bogăți în poame,
unde pe trotuare dorm morții arși de foame

Și tineri cu ochi oblici, în calmul vânt al verii,
brăzdează ca săgeata întinsele Siberii.
Din drum îi arde mâna să prindă o mistrie.
Mortarul îi așteaptă'n oraș. Coreea'nvie.
Și cântă brazii falnici ca vechile coloane:
„Strângeți-vă în brațe, voi oameni, milioane!”

Intr'un cătun pe Hoang-Ho, în lanul de orez,
înaltă „Ciocârlia” un băietan chinez
ce-a prins în frâu de piatră molohul galben, care
în nesătule ape căra cu el popoare.
Și suie azi pe Hoang-Ho, în mlădiosul tril,
ecoul țării mele în vocea de copil!

Tu, soră din Elada, ți-ai pus cernitul port?
Vei regăsi iubitul întemnițat în port,
sau ca și la Doftana — o, pentru tine tremur —
s'a ferecat zăvorul la marele cutremur,
iar tu zadarnic umbli, nemaigăsind nici piatra
pe unde ți-a fost casa și temnița și vatra,
și 'nfrunți printre ruine, în miezul stinsei zile,
o soartă mai tirană ca'n vremea lui Eschile.

Tu porți în mână astăzi un plic din Leningrad,
și literele-s inimi, și inimile ard,
și'n foșnet lung de cetini te mângâie Uralii
și frații cu armonici din umbrele taigalii.
De peste mări răsbate ecoul prin mormane:
„Strângeți-vă în brațe, voi, oameni, milioane!”

... Cutreer câte-odată în unduiri de seară
orașul ce trăise de săptămâni afară.
O mică mariană și-o floare din Vietnam,
surori, se sărutară în umbra unui ram
al teiului ce poartă în frunzele bogate,
aromele-amintirii din țări îndepărtate...

Și'ntre pământ și ceruri clipesc, înalte stele,
ecourile-arzânde a vocilor acele,
și alte căi lactee, când totul a tăcut,
pe bolta țării mele se nasc dela'nceput,
și iar aud prin arbori și printre vechi coloane:
„Strângeți-vă în brațe, voi, oameni, milioane...”

NICOLAE TĂUTU

DOUĂ CÂNTECE DIN MOSCOVA

TURNUL SPASKI

Aud și azi bătaile lui rare,
— În inimă cu mine le-am adus —
Furfuni adânci și veacuri de'ncercare
Pe lângă el năvalnice s'au scurs...

Și mândru stă, pornit din evul mediu,
Ca un catarg biruitor prin istm,
A'nvins și plumbi și flăcări de incendiu
Să bată primul ora'n comunism!

Când l-am văzut, era în zori — și'n zare
L-a 'nconjurat un purpuriu drapel
De mi-a părut că și bătrânul soare
Își potrivește mersul după el!...

STEJARII

Au fost aduși din depărtate locuri
Și răsădiți la Moscova pe străzi,
Priveau uimiți uriașii munți de blocuri,
Mașinile li se păreau cirezi.

Pământu-i bun, și sub asfaltul tare
S'au prins adânc cu zeci de rădăcini,
Nu va putea vre'un viscol să'i doboare,
Ei poleiți de soare cresc senini...

Și când prin crengi adie briza verii
Și-aduce zvon din vechile păduri,
E Moscova pe tot cuprinsul serii
Un cântec lin, foșnit din mii de guri!

DESPRE SĂRBĂTORI...

Rumenind în depărtare hăul,
Zorile ca smeura din ruguri
Iar ademenesc cu roșii muguri
Ursul veșnic adormit, Ceahlăul.

Fâșiind pe acele de brad
Vine fata ca o căprioară
Care-și scoate pentru'ntâia oară
Puii ei de lapte către vad.

Mi-a pornit dela isvor munteana,
Părăsindu-și satul de ciobani
Unde tare greu e de-un orfan
Ce-a crescut cu Bistrița și teama.

Codrul, însă, ce-și îndoaie cetini,
Râul, călăuza ei sprintară,
Liniștesc pe fata cea fugară
Cu știutul susur de prieteni.

Și-i un gând ce'n sinea ei răsare:
E întâia zi din toată viața
Când nu-i slugă. Parcă dimineața
Are-un iz timid de sărbătoare.

Azi!... Și se opri'nlemnită'n cale...
Sărbătoarea Ursului, e-acum!
De pornește careva la drum
Din senin, un trăznet îl prăvale.

Codrul parcă-a 'ncremenit alături
Și'ngrozite zorile pâliră
Parcă mii de glasuri se porniră
Să soptească'năbușit pe lături.

— A plecat la drum chiar azi, nebuna..
 Râul, mort o clipă, crește-aleargă,
 Și-a trosnit pădurea să se spargă.
 Parc'ar prăvăli-o greu furtuna.

Sărbătoarea Ursului, temută —
 Spaime oarbe, spaime 'ntunecate
 Din nimic stărnite și-adunate
 Doar de bezna peste veac cernută.

Se mai tem, ca vechii traci, ciobani,
 De puterea stranie a firii,
 Calea spre lumină-a omenirii
 Lor le-a fost ascunsă, mii de ani.

...Poate n'aș fi povestit acestea,
 Dacă nu vedeam pe șantier
 Pe munteanca mea, brigadier.
 Poate n'aș fi răscolit povestea!

Dar săpată mi-a rămas în minte,
 Noaptea de coșmaruri, noapte-adâncă
 Când târând sfărâmături de stâncă
 Bistrița se prăvălea'nainte.

Se'ntindeau talazuri dușmănoase
 Spre excavatoare. Și'n brigadă,
 Ancorând mașinile, 'ncruntată,
 E și-o fată udă pân'la oase.

Tremura de frig, de încordare,
 Dar o văd, cum ocolind dibace
 Vicleșugul apei, ea se 'ntoarce
 Spre furtună, ca stăpânitoare.

Parc'o văd cum mâna ei domoală
 Schimbă cursul Bistriței fugare
 Cu ceva din gestul mamei care,
 Mă'mbrâncea în glumă către școală.

...Alte sărbători cinstește-acum,
 (Ale omului sunt, pentru noi)
 Ele-i dau milenii înapoi
 Cu lumina care-au strâns-o'n drum —

Omul mândru, omu'naintând
 Câte forțe scoate la lumină!
 Când vor da măsura lor deplină,
 Cum va fi atunci pe pământ?

DIN ZILELE FESTIVALULUI...

INTR'O DUPĂ AMIAZĂ DE AUGUST...

Când pentru prima oară s'a aflat că tineretul pământului, în cea de a opta lună a anului acesta, se va întâlni la București într'un grandios festival, cei mai mulți nu s'au dumirit ce va să însemne aceste trei silabe. Tinerii, care în decursul anilor trecuți, fuseseră, care la Praga, care la Budapesta, care la Berlin, la trecutele festivaluri ale tinereții, vorbeau, fiecare în felul său, despre o succesiune de serbări, de câte o festivitate sau un amănunt ce pentru totdeauna li se așintise în memorie. Alții, vizitatori neînduplecați ai cinematografului, căutau, cu ajutorul uncea din numeroasele pelicule văzute cândva, să găsească în minte semnificația acestor trei silabe, — Fes-ti-val — obișnuiți fiind, în gând, să dăm substantivului o anume delimitare, o anume întindere.

De se vorbește despre *oraș*, cei ce ascultă înțeleg o așezare omenească în care de o parte și de alta a străzilor și bulevardelor, în vecinătatea parcurilor, s'a aliniat un conglomerat de case. De se spune ceva despre *război*, cei din jur știu că este vorba de vremea în care pâcla întunericului năvălește peste oameni și așezări, vremea în care hidoșenia morții își așterne giulgiul întunecat peste dragostea mamei, peste zâmbetul copilului, peste elanul tinereții. Cât despre festival, atunci, la început, era peste poate a da contur acestor trei silabe. Ce oare va fi însemnând? Cum se va desfășura? Care îi va fi măreția? Cât de nemărginit îi va fi răsunetul? —, nimeni n'avea cum ști.

În primele zile ale anului, la Praga, se găseau împreună cei mai de frunte tineri între tineri; consiliul F.M.T.D. Deacolos'a aflat că cel de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților este în organizare. Vestea a căzut în oceanul tinereții spre a se depărta în unde din ce în ce mai mari pe întinderea de neimaginat a planetei; cercuri concentrice de dimensiunea ecuatorului care, după o frântură de vreme, învolburate, au început a se aduna în noul lor centru: capitala Republicii Populare Române. Atunci, sus, în partea de miază-noapte a insulei în care oamenii știu că locuiesc britanicii, în țara Scoției, unde unei toamne lungi și ploioase îi urmează o primăvară de nimica, un iscusit meșter fierar a plăsmuit o ștafetă. Sub cerul acela cenușiu pe care strălucirea soarelui arareori îl poate limpezi, acolo sus, la un capăt de lume, în portul Aberdeen, a fost făurit stindardul ce avea să fie adus de tineretul popoarelor prinos în orașul festivalului. Numai pe întinsul bătrânului continent european, făclia avea de trecut, asemeni încercaților eroi de basm, opt lanțuri de munți, unsprezece fluvii și optsprezece țări. Drumul avea să dureze aproape trei pătrare de an, și urmărindu-i triumfala cale, parcă mai limpede s'a putut vedea ce se întâmplă pentru festival, în lumea tinereții.

Pe Coasta de Aur, un comitet național. În Australia, pregătiri de plecare. În Venezuela, zile culturale și sportive. În Belgia, un festival pe țară. În Birmania, preparative de tot felul. În Statele-Unite, consfătuiri ale celor tineri. În China, un congres al tineretului. În Cuba, o olimpiadă a sporturilor. În Uniunea Sovietică, concursuri artistice și culturale. În India, întâlniri, serate, reuniuni. În Anglia, sute de comitete orășanești și sătești. În Indonezia, aranjarea programului național. În Franța, alegerea miilor de tineri delegați. Pe coasta Pacificului sau pe țărmul Mediteranei, în taiga siberiană sau în deșertul african, la poalele Pamirului sau în înălțimea Anzilor, în fiordurile norvege sau colinele Budei, dealungul Amazonului, Dunării sau Gangelui, acelaș crez: prietenie și pace.

Până atunci, mulți dintre cei dela miază-noapte sau miază-zi, dela soare-răsare sau soare-apune, nu știau, sau știau în felul lor, unde se găsește Republica Populară Română. Din rămășița celor învățate în școală, sub noianul anilor, România, parcă se va fi aflat alături de Turcia, dacă nu undeva în jurul Saharei. Cât despre București, cei mai mulți aveau o și mai fumurie cunoștință.

Cinci sute de ani are trecuta așezare a lui Bucur.

După o asemenea îndelungată trăire, pentru prima oară în cea de a opta lună a anului acesta avea să primească mulțime de oaspeți, să fie într-o nemaivăzută sărbătoare, găzduind cel de al patrulea Festival al Tineretului și Studenților Pentru Pace și Prietenie. Ce însemna, în adâncul ei, această festivitate, nu se știa și tot ce se afla despre ea ținea parcă de poveste, de vremea în care puricele cu șaizeci și șase ocale de picior se avânta în înaltul cerului. Incele două săptămâni de festival, cincisute treizeci și șapte manifestări artistice în afară de concursurile sportive. O sută patruzeci mii cetățeni, în fiecare zi, în fața celor cincizeci și două de ecrane. Pe optzeci și șase scene, programe speciale, urmărite zilnic de o sută optzeci și cinci mii spectatori. În două săptămâni, defilări, concursuri artistice, întreceri sportive, spectacole cinematografice, reprezentatii naționale și internaționale. În timp, totul la un loc... șaptezeci de ani, trei luni, unsprezece zile, șase ore și douăzeci minute...

De pe toate meridianele, de pe toate paralelele, din o sută unsprezece țări, urmau să poposească pe meleagurile românești mai mult de treizeci de mii oaspeți. Și în timp ce svon de festival da roată pământului, bătrâna așezare a lui Bucur începu a se pregăti. Meșteșugari de tot felul, zidari și artiști, zugravi și compozitori, ingineri și literați, dulgheri și pictori, tapițeri și cântăreți, tipografi și dirijori, dansatori și fierari, betoniști și regizori, arhitecți și zilieri, s'au pornit a mânuși tot felul de scule: rigle de calcul și ciocane pneumatice, penele și fierăstraie, plane și macarale, baghete și mistrii. În mijlocul orașului, alungând ultimul vestigiu al războiului, piatră căruntă îmbrăca Palatul Republicii. În capătul dinspre Cotroceni se găta noua clădire a Operei de Stat, nimicită de seisme și bombardamente. La marginea dinspre miază-noapte, un nou cinematograf și un monumental teatru în aer liber cu coloane și pergole. Pe depărtata câmpie a Vergului, un uriaș parc de cultură și sport, cu bazine de înot, lac pentru canotaj, terenuri de sport și un mareș stadion-gază al tinerimii luptătoare pentru prietenie și pace.

În mijloc de primăvară, de pe Coasta Scoției mâncată de ploii și marea, întovărășită de bicicliști, de automobile doldora de flori, de sgomotoase motociclete, în goană, ștafeta a luat drumul meleagurilor noastre. Odată cu ea, din cele patru puncte cardinale, pe străvechea insulă britanică, s'au pornit ramuri ale aceluiași mesagiu de prietenie și pace spre a trece prin

Bradford — orașul lânei, Sheffield — orașul oțelului, Manchester — orașul bumbacului, Birmingham — orașul fierului. La Glasgow au întâmpinat-o metalurgiștii, la Liverpool, docherii, la Cardiff, minerii, la Oxford, studenții, spre a o aduce la Dover, unde era așteptată de tinerii francezi care trecând-o Canalul Mânecii au dus-o la Lille, de acolo la Sosire, orașul matelotului erou Henri Martin, și rînd pe rînd prin departamentele Senei, Loire-i și Ronului, spre a ajunge prin Lyon la frontieră, unde au primit-o tinerii elvețieni, în timp ce pe meleagurile noastre aveau loc tot felul de antrenamente sportive și întreceri culturale. Concursul echipelor artistice ale căminelor culturale, caselor de cetit, gospodăriilor agricole colective și școlilor de toate felurile. Concursul tinerilor amatori; peste șapte mii soliști vocali, instrumentali și de balet. Concursul de artă populară, în care mii de participanți au lucrat obiecte de ceramică, sculpturi, cusături, împletituri, covoare și costume naționale. La munte, exersa Filarmonica. O fanfară de mai mult de o mie de instrumentiști și un cor încă pe atîta, lucrau la un program comun.

Primind mesagii și daruri drept simbol al prieteniei tineretului lumii, ștafeta de mult pornită din Scoția avea să se unească cu celelalte ramuri europene plecate din Finlanda, Italia, Luxemburg, Albania și Belgia, în timp ce zeci de mii de tineri, pe căi terestre, maritime și aeriene se îndreptau spre orașul în care își dăduseră întâlnire. Din Irlanda, un delegat. Din Franța, mai mult de trei mii. De pe Coasta de Aur, doi. Din Australia, câteva sute. Mii, zeci de mii de participanți din toate continentele, de toate culorile, de toate convingerile, de toate crezurile. Participanți din mai mult de o sută de țări, de pe nemărginitele câmpii, de pe coamele dealurilor, dela poalele munților, de pe văile apelor, de pe țărmurile oceanelor. Cu toții se îndreptau spre Capitala Republicii Populare Române, în care aveau să-și strângă mîna.

Cea de a doua zi a lunei secerișului s'a ivit parcă mai luminoasă decât celelalte. Pe cupola cristalină a cerului, câteva pufuri alburii stăteau ațintite locului. De sus, din înălțimi, un soare mărînimos îmbrățișa cu razele sale oameni și așezări, dându-le o sărbătorească strălucire. Și casele, și străzile și piețele, și toate câte sunt ale orașului păreau altele. Clădirile se înnoiseră cu toatele. Drumurile erau mai curate. Grădinițele, pe care le întâlnești la tot pasul, arătau mai proaspete ca în ziua în care luaseră ființă. Pe marile bulevarde, clepsidre multicolore, de înălțimea plopilor, dădeau vegetației o nebănuită frumusețe. Turnuri de stegulețe ale tuturor popoarelor colorau vadurile căilor de circulație. Din loc în loc, ori unde îți cădea privirea, fel și fel de imagini. În piețe, scene în aer liber. La răspântii, arcade și coloane, totul în luminozitatea zilei de August, anunțând mîndrul festival al tinerimii pămîntului.

Către amiază, când am închis în urmă poarta casei, încă trei cetățeni de pe aceeași stradă, făceau acelaș lucru. Nu ne cunoșteam. Umblam fiecare cu gândul său. În afară, prin ferestrele deschise, se auzeau fel și fel de melodii. La tot pasul, câte un covor, câteva steme, un șir de stegulețe împodobeau casele înnoite. Parcă vorbești, la capătul străzii, cu toții am luat-o în aceeași parte. Pe noul drum, nu mai eram numai noi patru. De pe celelalte căi, asemeni nouă, alți oameni se îndreptau spre acelaș loc. Mergeam, care în față, care în urmă, care pe un trotuar, care pe celălalt, pentru ca dînd de un nou colț să nu mai fim câte un om sau doi, ci pîlcuri. Era multă lume pe bulevardul pe care înaintam și, fără să ne-o spunem, știam cu toții că avem aceeași

țință. Din când în când, tineri, din goana unui autocamion, ne salutau veseli cu eșarfe fluturânde. Ne răspundeam unii altora, cu urale. Neputincios, câte un milițian privea îndelung tramvaiul doldora de oameni și pe dinăuntru și pe dinafară pentruca, până la sfârșit, să-i treacă supărarea și să se bucure odată cu noi. De pe drumurile laterale, din dreapta, din stânga, din față, din spate, veneau alte zeci și zeci de oameni, care, de bună seamă, ca și noi, nu cu mult în urmă, închiseseră pe alte străzi poarta caselor lor, pornind într'acolo unde în această după amiază voiam să fim cu toții. Și încet, încet, cu greu mai puteam înainta pe artera oricât era ea de spațioasă, cu două părți carosabile, cu trotuare largi, în mijloc cu un bulevard de verdeață. Eram acolo mii și mii de oameni... Tineri și bătrâni, copilandri și femei, un oraș întreg grăbind spre aceeași țință. Până atunci, cu toții avusesem frământările noastre. Gândurile, tristețile și bucuriile noastre. Fiecare cu problemele sale, cărora ne străduiam să le dăm de capăt zi de zi, uneori și noaptea. Toate acestea au dăinuit numai până la ieșirea din casă. Acum, pe șoseaua largă, nimeni nu mai avea decât o singură preocupare: festivalul. Fiecare voia să ajungă mai înainte, cât mai devreme în mărețul stadion al noului parc de cultură și sport. Neîndoios că în atâta popor, ce asemeni unui fluviu se urnea spre fosta barieră a Vergului, se va fi găsit și oameni potoliți, și oameni cârcotași, și oameni molcomi, și oameni ursuji. Și totuși, pe marele bulevard nu se afla nici unul dintre aceștia. O veselie deplină, o bucurie generală, un entuziasm total domnea dela un capăt la altul, dealungul nesfârșitului furnicar în mișcare. Ne vorbeam unii altora. Eram cu toții prieteni. Ne spuneam glume. Ne făceam șotii. Deși nu ne văzusem nicicând, parcă ne cunoșteam de când e lumea. Ne înfrățisem, și mai adânc, mai profund răsunau în văzduh uralele tinerilor din goana autocamioanelor: Pace și Prietenie.

Tot înaintând odată cu zecile de mii de oameni, nu departe de locul unde era să se deschidă măreața sărbătoare, am intrat într'o deltă. O mare de oameni ațintită locului. Unde îi era începutul, nimeni n'avea cum ști. Unde îi era sfârșitul, deasemeni. În câteva clipe, în spate se afla o altă mare de trupuri. De o parte și de alta, puhoi de omenire.

În așteptare, mai vijelios, au început glumele, șotiile, păcălelile și râsetele. Râdeau cei veseli, râdeau posacii, râdeau și cei cărora așteptarea în căldura zilei de August, li se părea lucru cumplit. Prevăzătorii au scos din brâu încâtărămatele butelii strălucitoare cu băuturi reci, mâncăcioșii au început să mestece gustările grijuliu luate de acasă, femeile s'au pornit a boscorodi, totul fiind prilej pentru alte glume și... râset continuu.

Cine poate ști cât să fi trecut până ce ne-am răsfirat care încotro? Unora li s'a părut o veșnicie, altora lucru de nimic, aceeași întâmplare însemnând pentru unii o catastrofă, și pentru alții un te miri ce.

Când am ajuns să intru în uriașa arenă, țință a îndelungatului drum, orice ar fi fost cu putință în afară de a găsi un loc cumsecade. Nimic de făcut decât a da roată uriașului stadion pe al cărui parapet stăteau atârnați alte mii de cetățeni, în spatele cărora se învârtteau alții în căutarea unui loc cât de mărunț de unde să privească. Lăsând în urmă, unele după altele, nenumăratele sectoare ale stadionului, într'un târziu m'am pomenit în fața unei coșmelii. Construită din țevi, în apropierea uncia din laturi, înalta arătare era tabela de marcaj a arenei sportive pe care acum nu se putea urca nimeni în afară de cei cu un rost oarecare.

Cu băgare de seamă, pe o scară de pompieri proaspăt vopsită, se ajungea la caturile suprapuse ale acestei curioase schelării. La câțiva metri deasupra solului, pe prima platformă, se opriseră câțiva fotografi amatori.

Mai sus, la al doilea pasaj, în jurul tripiedelor și aparatelor, cinematografiștii făceau ultimele pregătiri. Și mai sus, deasupra tablei de marcaj, pe cea de a treia platformă, nu era nimeni. De aici, privind la tot ce se petrece pe stadion și în afara lui, am participat la deschiderea celui de al patrulea Festival Mondial al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie.

De aici de sus, arena părea un imens crater pe ale cărei scări de piatră, asemeni unor curbe de nivel, se așezaseră unul lângă altul, locuitorii unui oraș întreg. La intervale regulate, paralelele de oameni, erau întrerupte de meridiane: treptele despărțind uriașul crater în trapeze egale. În afară, baza mare dela capetele căreia porneau în vale cele două laturi oblice spre a se întâlni cu baza mică departe, în apropierea pistei. O succesiune continuă de sectoare de aceleași dimensiuni, înțesate de oameni, care așezându-se, au respectat pe deplin concepția coloristică a unor pictori celebri.

Privit de aici, de sus, artificialul crater pare un câmp în pantă, îngheșuit jur împrejur de coama unor dealuri, o pajiște în luna florilor, năpădită de albul mușetelului, părăluțelor și al mărgăritelor. Din loc în loc, pe nesfârșita întindere albă, în neorânduială, roșeața de foc a macilor, sineala albastrelei și auria ciuboțică a cucului. În lumina plină de strălucire a soarelui de August, culorile neobișnuitei pajiști vibrează de parcă în adierea vântului, florile nu pot rămâne o clipă în nemișcare. Sunt zecile de mii de oameni care freamătă, în clipa în care din cupola unui tunel pătrund în arenă, în pas de defilare, o primă coloană de tineri în salopete albastre. Ei au construit într-o frântură negândită de timp, mărețul stadion în care pășesc acum, în uralele noastre.

O clipă arena a rămas goală, și în așteptarea necunoscutului ce avea să vină, o liniște adâncă s'a împământănit în imensul crater. O clipă numai și liniștea s'a fărâmat la chemarea a o sută de trompeți.

Iată-i! O înșiruire de efebi. Chipeșul Apollo într'o sută de trupuri. Investmântați în alb, în învăluirea sclipirilor solare, ei sunt o sută de crainici ai istoriei care anunță o victorie a prieteniei și păcii: începerea celui de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților. Ritmic, odată cu brațele, s'au ridicat în vânt prelungile trompete transformându-și strălucirea metalică în miriade de sclipiri. Sunetele lor prelungi nu s'au răspândit încă în cele patru zări, când pe terenul de sport pășește o altă sută de efebi. Maiestosele drapele pe care le poartă, sinilii și transparente cum sunt, fluturând în înălțimi, par a fi desprinse din azurul neîntinat al cerului. Câțiva pași gimnastici înainte, alți câțiva laterali, și drapelele futurând împart terenul dela un capăt la altul în careuri regulate. Dece? Nimeni n'are cum ști. În așteptare, mai departe, admiri nebănuita simfonie de culori. Jos, în fundul craterului, verdele terenului de sport. Din loc în loc, trupurile investmântate în alb ale efebilor. O sută de stâlpi albi plantați în iarbă, deasupra căroră, în înălțimi, flutură transparentele drapele de azur. Teren, efebi și drapele sunt ocoliți de panglica de catran a pistei de alergări. De acolo urcă în sus, regulatele pajiști de muștel, părăluțe și mărgărite, cu picățelele macilor, albastrelei și cioboticii cucului. La capătul lor, în jurul întregului câmp, pe parapet, stă aninat un brâu pestrîț din aceleași flori gingașe. Deasupra lor, din loc în loc, alte culori: steagurile tuturor popoarelor. Lateral, în afara arenei, în lung și în lat, armonizate, toate culorile curcubeului în mișcare. Sunt participanții străini. Înainte de a pătrunde în stadion, se grupează pe țări. Și nu conțin să sosească. Algerienii au venit de-adreptul dela gară. În depărtare, îi lasă automobilele.

De acolo, în grupuri, se îndreaptă spre locurile de adunare, într'un necontenit du-te-vino.

Din casele de acelaş fel ale cartierului muncitoresc din apropiere, au ieşit în stradă toţi locatarii; cei mici şi cei mari, femeile şi bătrânii. Au ocupat trotuarele deoparte şi de alta a străzii, prin mijlocul căreia, fluturând eşarfe şi flori trece tinereţea pământului, în urale ce n'au nici început, nici sfârşit.

Să se fi tras vreo cortină aveau? Să se fi deschis vreo poartă nevăzută? În circularul câmp înflorit al arenei două potcoave uriaşe, două pete cenuşii: cele două tunele de piatră prin care au început să intre deadreptul pe pista de catran, soli ai tinerimii veniţi din depărtarea celor patru puncte cardinale. În fruntea lor, un atlet cu un maiestos steag alb: drapelul celui de al IV-lea Festival, simbol al păcii şi prieteniei. În urma lui alte cinci drapele: voinţa de pace şi prietenie a tineretului celor cinci mari puteri. În urma lor, mai mult de o sută de drapele: stindardele ţărilor al căror tineret ia parte la Festival.

Din hăul întunecat al tunelului, un om păşeşte în bătaia soarelui. În mână, deasupra capului, duce mândru, o tăblie. Negru pe alb, pe ea stă scris numele ţării sale, şi, la proporţiile din jur — crater, câmpie, arenă, masă — omul e pitic şi placarda, etichetă. În urma lui, tot aşa de mândru, alt om poartă steagul ţării a cărei intrare este anunţată. Fălăşirilor drapelului şi celor doi primi soli, îi urmează delegaţia respectivă: Anglia — 1100 participanţi. Austria: 1700. Danemarca: 1300. Finlanda: 2.700. Italia: 1500. India: 150. Norvegia: 800. Suedia: 700. Au venit din toate părţile lumii, din Țara de Foc şi continentul australian, din ducatul de Luxemburg şi continentul sovietic, din Patet-Lao şi continentul african.

Tumult de urale. Prin monumentala gură de piatră, a intrat în arenă o nouă delegaţie. Se orânduieşte pe pista de catran şi începe să defileze. O ia la dreapta, vine până în dreptul coşmeliei, face rotundul, o lasă în urmă, parcurge al doilea rotund, se apropie de tunelul întunecat, se întoarce în loc, pătrunde pe teren, merge între flămurile albastre, şi, într'un sfârşit ocupă unul sau mai multe din regulatele careuri dintre statuile albe ale efebilor. Alt tumult de urale: o nouă delegaţie. Încă un tumult de urale: altă delegaţie. Iarăş un tumult de urale: încă o delegaţie... Şi aşa mereu. Urale şi delegaţii. Fiecare face acelaş contur în aclamaţiile oraşului întreg care se află acolo, pe treptele de beton ale craterului.

Să tot aibă pista, dela un capăt la altul, câteva sute de metri, dealungul cărora, reprezentanţii fiecărei ţări pătrund într'o nemaipomenită zonă a bucuriei. Ei defilează cu patos, flutură eşarfe, aruncă flori, urează în graiul lor, în timp ce pajiştile înflorate se agită rând pe rând după cum sunt — soli şi spectatori — unii în faţa altora. Şi, cum după puţină vreme pista de catran nu se mai vede, ocupată fiind de înşiruirea fără de sfârşit a tinerimii pământului, imensa arenă dela un capăt la altul este un ocean de urale, un uragan, cum nimănu-i, nicio dată, nu i-a fost vreodată dat să vadă. Imaginaţi-vă mai mult de o sută de mii de oameni! Mai mult de o sută de mii de oameni înţesaţi într'o adâncitură a solului, în mijlocul cărora pătrund, în bucuria fără de margini a tuturor, încă treizeci de mii. Imaginaţi-vă această mare de oameni tumultuoasă, deslănţuită în urale, fiecare în căutarea încă a unui gest care să exprime mai mult entuziasmul ce l-a cuprins, şi poate veţi avea o palidă imagine a celor ce s'au petrecut pe fosta, în păragină, câmpie a Vergului.

Iată-l pe acest tânăr brazilian palid, cu figura de ceară. A ieşit din rândul alor săi şi schilod, înaintând în cârje, nu conţineşte a striga de unulsingur: Paz!... Paz!... Paz!... Paz!... Fiecare sfâşiere a sa, în această zonă a bucuriei,

este o izbitoră ce te face să înțelegi că pace nu este numai un cuvânt, nu este numai o dorință ci și un bun suprem pe care trebuie să-l cucerești și să-l aperi.

Întă-i pe acești tineri cu fața smeadă, dintre care câțiva sunt în uniformă militară. Cei de pe treptele de piatră s'au ridicat în picioare. O parte dintre delegați au rupt rândurile și îi poartă pe sus. Scutierii păcii din eroica Coree se îmbrățișează cu cetățenii sovietici. Și tribunele duduie. Veniți de pe însângerata paralelă treizeci și opt, la capătul festivalului, când se vor întoarce acasă, alta le va fi viața și munca.

Întă-i pe francezi. Sunt o mulțime. Rând pe rând îi aclamă treptele de oameni și ei parcă au luat foc. Cântă revoluționarul lor marș, „Marseilleza”. Se opresc în fața fiecărei tribune; le inundă cu flori și, la scândările celor de pe piatră „Pace și Prietenie!”, le răspund „Paix et Amitié!”

Întă-i pe ruși, ucrainieni, georgieni, uzbeki, tadjici, azerbaidjeni, mulțimea popoarelor de pe continentul sovietic. În frunte, stema Uniunii. Nu la mare depărtare, cele șaisprezece steme ale republicilor frățești. Vuietul este uriaș. Delegații de pe stadion îi întâmpină cu flori. Orașul din arenă s'a ridicat în picioare. Aplauzele n'au nici început nici sfârșit. Deasupra craterului triumfă îndelung patru litere: U-R-S-S — U-R-S-S.

Întă-i pe acești câțiva sudanezi. În sandale plate, cu îmbrăcămintea ce cade pe ei ca o draperie, pășesc ondulându-și trupurile înalte, de statuie. Din obrazul măsliniu nu li se vede decât întunecimea orbitelor și albeața dinților. Urale fără de sfârșit îi întâmpină. Ei, ce să facă? Să pășească agale mai departe? Să rămână ațintiți locului? Ce să facă? Uralele nu mai conțin. Ce să facă? Au deschis larg brațele, ca și cum ar fi vrut să ne îmbrățișeze pe toți, întreg orașul ce se afla acolo. Și așa, cu brațele întinse, îmbrățișându-ne, au parcurs întreaga pistă.

Întă-i pe mexicani, cu pelerinele lor colorate, asvârlite peste umeri, în fața acelorași sgomotoase manifestări de bucurie. Ce să facă? Au început să-și fluture la nesfârșit pălăriile cât o umbrelă, gata, gata, să le facă fărâme.

Delegații Germaniei Occidentale merg mână în mână cu cei din Republica Democrată Germană. Englezii se îmbrățișează cu malaezii, francezii cu vietnamezii, și toți cât suntem aici, atâtea zeci de mii de oameni, parcă facem parte dintr'un singur trup și avem un singur gând: prietenie și pace.

De aci de sus, de pe cea mai înaltă platformă, nu te mai îmbie să privești trupul colorat al tribunelor. Ceva infinit de divers îți cucerește ochii: crainicii păcii și prieteniei de pe întreg pământul care au ocupat incinta, terenul și pista de catran. Privind aceste toate, încep a da năvală poveștile dragi ale copilăriei cuibărite undeva în adânc, uitare acolo de ani și ani. Ehe!... când în lumea aceea de basm era câte un praznic după ce pe rând fuseseră răpuse toate relele — vrăjitoare hăde, balauri sângeroși, zmei înveninați, obstacole cumplite, — când craiul pământului se întâlnea cu dreptul împărat al altor țărâmurii? Se veseleau în sunetul trâmbițelor și al muzicilor fete și feciori, copile și paji, sfetnici și logofeți, ilene cosânzene și feți-frumoși, crăieșe dalbe și feți voinici, principii de temut și fecioare de împărat, roiuri de ghinărari și alaiuri de crai în coifuri înalte, strălucitoare, cu penaje de păsări măestre, în haine de purpură și flori ale căror comori de aur, argint și pietre nestemate scilipeau de parcă ar fi fost rupte din soare. Aeeva, cu mintea aceea mică, trăiai fantasticele întâmplări și n'ai fi crezut ca vreodată în viață să iei parte la o sărbătoare mai veselă, mai bogată, mai înălțătoare, mai splendidă decât toate câte le-ai agonisit în cugetul copilăriei. Să vezi și să nu crezi...

Te uiți la pălării: francezii au în cap boneta roșie frigiană. Argentinienii, sombrero. Englezoaicele, coifuri prelungi. Indienii, turbane. Suedezele, pălării galbene de paie. Algerienii, fesuri. Olandezele, bonete albe. Indonezienii, bonete negre. Spaniolii, băști roșii. Italienii, pălării medievale.

Te uiți la îmbrăcăminte: chinezoaicele sunt în chimonouri. Egiptencele, în rochii negre cu salbe și eșarfe de aur. Finlandezele, în fuste albastre și bluze albe. Suedezele, în rochii până la pământ. Cehoslovacii sunt în cenușiu. Chilenii, în basmale de toate culorile. Bulgarii, în alb. Algerienii, în agbadă. Irakienii în burnus-uri. Albanezii, în costume naționale. Austriecii, în cele tiroleze. Islandezii, în costume de epocă. Indonezienii, în mătase roșie. Mongolii, în mătase verde. Indienii, în mantii albe. Scoțienii, în fuste scurte. Privind ciucurii dela ciorapii scoțienilor, ai vrea să observi și diversitatea încălțămintei. De aci, de sus, nu poți distinge însă decât saboții mari, albi, cu vârful în sus, ai olandezilor.

Te uiți la toate câte le fac: albanezii, dau drumul la puzderie de baloane. Argentinienii, bat tamburine. Cehoslovacii, joacă în bastoane, aidoma călușarilor. Australienii, flutură flamuri pe care se află desemnat câte un cangur. Suedeziile mănuiesc acordeoanele. Brazilienii ciupecs coardele chitarelor. Ungurii se avântă în ceardaș. Elvețienii aruncă în sus stegulețele țării, le prind spre a le asvârli din nou. Italienii cântă. Spaniolii dansează, în timp ce puzderia de fotografi amatori, când se pornește încolo, când se repede încoa, când aleargă dincolo, nevrând să piardă nici una din imaginile de nebanuit ce se succed la deschiderea măreței sărbători.

La urmă de tot defilează tinerețea Republicii Populare Române. Muncitori, țărani, studenți înaintează în pas gimnast. Câți să fie toți acești tineri și tinere? O mie, două, trei? Cum s'au orânduit, formează trei careuri egale. Trei blocuri masive, de aceleași dimensiuni, în mișcare. O baghetă nevăzută și toți flutură deasupra capului o eșarfă din mâna stângă... Nu-ți vine a crede. Pe pistă, primul careu e roșu, al doilea galben, al treilea albastru. Câteva mișcări și acum, fluturând mâna dreaptă, cele trei blocuri masive s'au acoperit cu flamuri albe. Alți câțiva pași și dealungul pistei a revenit, desfășurat, drapelul pe care în fruntea coloanei, o fată îl poartă fluturând. Apoi din nou o întindere albă. Și, nesfârșitelor urale, și ale zecilor de mii de străini, și ale oamenilor de pe treptele de piatră, ei le răspund cu flori.

În această clipă, de ți-ai lipi urechea de pământ n'ai putea să nu auzi pașii avântați ai ultimului purtător al ștafetei pornită cu luni în urmă de pe coasta mâncată de ploi și marec a Scoției. Vrerea milioanelor de tineri al căror mesagiu de prietenie și pace a lăsat în urmă târguri și orașe, lanțul atâtor așezări omenești, se află undeva pe aproape. Din mână în mână, în goană a parcurs spații terestre pentruca să sosească aci dintr'o clipă în alta. Vibrațiile orașului din crater te face să-i simți prezența și... iată ultimul crainic, înconjurat de un pâlc de atleți, a pătruns în arenă în bătaia florilor ce se aștern covor, în cale.

Niciodată, nicicând, niciunde, n'au putut fi mânuite atâtea miliarde de flori. Flori de toate mărimile — înaltele gladiole și piticile garoafe. Lalelele, flori cu siluetă, și trandafiri, flori cu parfum. Flori cu miros îmbătător și flori cu culori îmbătătoare. Flori de toate felurile — de câmp și de grădină. Flori de toate nuanțele — albe și colorate. Aveau flori albanezii. Aveau flori chinezoaicele. Aveau flori ungurii. Aveau flori belgienii. Aveau flori polonezii. Aveau flori francezii. Aveau flori sovieticii. Aveau flori australienii. Aveau flori tribunele. Dar cine nu avea flori? Miliarde de flori pe care entuziaști și le aruncau unii altora, vrând parcă să dea un

conținut mai profund cuvântului atât de profund, prietenie. În această grădină atât de adânc grăitoare, în mijlocul acestei puzderii de flori, deodată și-au luat sborul mii și mii de porumbei albi, vrând parcă să dea un conținut mai profund cuvântului atât de profund, pace.

Din noianul de flori și-au luat sborul, legănându-se, cohorte de porumbei. Au dat roată imensului crater, au planat îndelung, au mai zăbovit o clipă în căutarea unui punct de sprijin, pentruca într'un târziu obosiți, să se înghesuie în jurul monumentalelor steme care dominau stadionul: cea a Federației Tineretului Democrat, a Uniunii Internaționale a Studenților și a celui de al IV-lea Festival. Urmărindu-le sborul, copleșit de toate câte îți inundă privirea, înțelegând nu numai cu mintea ci de astă dată poate mai mult cu inima profundul sens al înălțătoarelor cuvinte: Prietenie și Pace, nici n'ai avut cum să bagi în seamă că pe stadion s'a desfășurat un maestos drapel alb, ale cărui fâlfâiri mărturisesc că cel de al IV-lea Festival al Tineretului și Studenților a început. O clipă de emoție, urmată de o altă de liniște adâncă și, la semnalul nevăzutei baghete a prieteniei, din uriașul crater a erupt imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat, intonat de omenirea întreagă. Un vulcan, voințele înmănușate în cântec, s'a înălțat în văzduh spre a-l stăpâni și a-l face să vibreze îndelung, până într'un târziu când sunetele s'au răsfirat departe, departe.

Ce se va mai întâmpla?

Delegațiile străine își fac loc în tribune. În urma lor, încet, încet, se ivesc pete de iarbă pe terenul de sport. În acest timp, mai mult de trei mii executanți — fanfară și cor — abia reușesc să se facă auziți. Înaltul cer al uriașului crater le fură o bună parte din cântec. În așteptare, singur pe ultimul pasaj al înaltei coșmelii, răsfoiești ziarul pe care ți l-ai adus de acasă pentru asemenea clipe de acalmie. Și pentrucă te afli la o măreață manifestație de tineret, parcurgi cu mai multă adeziune ca oricând altădată rezoluțiile celui de al III-lea Congres al Tineretului și adânc ți se întipărește în minte Apelul:

„Noi dorim cu toții:

„ca cea mai frumoasă parte a vieții tinerilor și tinerelor de toate naționalitățile și rasele să nu fie întunecată de grija și de teama zilei de mâine;

„ca fiecare tânăr să aibă de lucru și o îndeletnicire care să-i asigure un salariu suficient pentru a duce o viață demnă;

„ca fiecare tânăr să aibă posibilitatea de a studia și a se odihni, de a-și desvolta calitățile și aptitudinile sale; de a-și întări sănătatea și vigoarea;

„ca fiecare tânăr să aibă posibilitatea de a-și întemeia un cămin și de a trăi în pace și fericire.“

Ai vrea să citești mai departe, dar, deodată, din chepengul podelei se înalță un cap măsliniu. Părul negru, îndesat cum îl are, e mai întunecat decât ochii adânci cu care te privește domol. El dă să zâmbească, tu îi arăți prin gesturi că nu te deranjează, dacă poate fi vorba de așa ceva, și, de pe scara de pompieri, se ridică unul din zecile de mii de soli pe care i-ai privit defilând. Pantalonii din pânză albă îi sunt mai largi decât cei ai marinarilor. Peste trupu-i firav poartă, din aceeași pânză albă, o cămașă cu mâneci bogate care îi vine până aproape de genunchi. În dreptul gâtului, bluza lasă să i se vadă o inimă de piele ceruită, tăiată în bandulieră de legătura unui aparat de fotografiat. Piciorul gol, din aceeași piele ceruită, calcă pe o petică de talpă prinsă în câteva șuvițe. Ca să ajungă aci, a venit de pe coasta Oceanului Indian. Este student la Calcutta. Cum îl cheamă, înțelegi și nu prea înțelegi. Aicea sus îl cam bate vântul, din care cauză își îmbracă haina de pe mână, o redingotă neagră, cu nasturi de ață de sus până jos, așa cum

purtau tinerii bonjuriști la 1848. Vrei să-l întrebi câte ceva, dar prin aceeași gaură a chepengului se ivește un alt cetățean. Este și el unul din aceiași soli pe care i-ai văzut înainte. Sprintar, norvegul n'are nici o clipă de ezitare. Deși în șort albăstrui, pare galben tot. Aurie îi e pielea, auriu părul, aurii genele și cămașa, și auriu îi e și baticul pe care șmecher și l-a răsucit în jurul capului, cică să nu-l bată soarele. N'ai timp să-l privești, când, alene, cu mișcări largi, a poposit pe înalta platformă un locuitor al Africei. Il cunoști după culoare și nu te poți opri să-i privești îndelung îmbrăcămintea. N'are nici haină, nici pantaloni și totuși le are. Cum le are, nu știi. Este învelit într'o pânză cenușie cu dungi late, violet, lucioase, ce stă pe el asemenea unei draperii. Metri de pânză, — cusături sau nasturi nu vezi — îi înfășoară corpul, picioarele și mâinile. Și lui îi e răcoare. De nu știi unde, dintre faldurile pânzei suprapuse, scoate o eșarfă galbenă pe care și-o leagă în jurul gâtului. Și nu te mai sature admirându-i cenușiul pânzei, violetul dungilor, galbenul eșarfei și negreala pielii. Pe el, tot aparatul de fotografiat l-a adus aci, ca și pe italianul răsărit lângă noi care vorbește cu toți, despre toate și despre toți: e student la fizică. Învață la Milano. A, nu ! Nu e facultate de mâna a doua. Nu e așa de veche ca cea din Bologna, dar se bucură de aceeași faimă. A vizitat laboratoarele de fizică ale facultății din București. E complet utilată. E pasionat de fizica nucleară. Grozav film „Hoții de biciclete“. „Hoții de biciclete“ ca „Hoții de biciclete“. Un nimic, pe lângă „Roma, oraș deschis“. Dar și „Roma, oraș deschis“ nu se poate compara cu „Miracolul din Milano“. Praf le-a făcut pe toate, cinematografia italiană. Indianului, îi cercetează aparatul. Negrului îi dă lămuriri ce film să întrebuințeze. Dece unul și nu altul, și, aci sus, domnește o animație de parcă am fi o adunare numeroasă.

După atâtea ore în bătaia neînduplecată a soarelui, după atâta umblet pentru a ajunge aci, după încordarea cu care ai privit totul, la nesfârșit, închizi, pentru puțin, ochii. Ca prin minune au dispărut și lumina după amiezii de August, și înșorita câmpie plină de flori, și uriașul crater. Instantaneu, locul lor l-a luat un vulcan. Un vulcan înainte de erupție. Vorbesc, se frământă, râd, nu-și mai găsesc astâmpăr, zeci și zeci de mii de oameni. O aglomerație de mori ce nu conțin a măcina, al căror uruit surd se involburează în ceaunul de piatră și tumultuos răbufnește în afară. Ii ascuți ritmul înfundat și parcă e sgomotul subteran al pământului în timpul unui îndelung cutremur.

O aglomerație de mori nebune care deodată au căzut într'un abis, și o liniște de noapte polară începe să te învăluie. Ce s'a întâmplat? Deschizi în grabă ochii. Pe pistă nu se mai află nimeni. Asemeni și pe terenul de sport. Din hăul monumentalei guri de piatră se ivesc din nou cei o sută de efebi cu steagurile din pânză de păianjen. Ocolesc terenul în șir, unul în urma altuia. O linie dreaptă ce își caută locul, spre a și-l găsi înaintea celor două văgăune ale tunelelor, unde s'a oprit asemeni unui zid. Peste o clipă îți dai seama că în spatele ei se întâmplă ceva. Ce însă, nu poți vedea prin falfăirea drapelului de azur.

În așteptare, aglomerația de mori începe a măcina. La început mai potolit, apoi în toate puterea, și în crater, și în văzduh domnește un tremur continuu de parcă într'un vulcan, lava în fierbere caută o ieșire pe unde să răbufnească în afară. Apoi din nou, liniște adâncă. Dela centru, efefii au luat-o unii la stânga, alții la dreapta, lăsând în mijloc un loc gol asemenea unei ridicare cortine de teatru. Prin poarta deschisă, pe iarba verde a terenului, s'au ivit sute de fete în galbenul unor costume de balerină și sute de băieți în tricouri roșii și pantaloni cenușii... Morile au dispărut. Tăcere

adâncă, ca și cum nimeni nu s'ar afla prin împrejurimi. Niciun sgomot. În liniștea deplină își face loc o melodie domoală. Undeva, în mijlocul arenei, o fanfară întreagă bate alămurile, suflă în tromboane, lovește tobele, pen- truca din cazna lor, în îndepărtatele peluze ale craterului să se audă o înlăn- țuire de sunete molcome, la comanda cărora cei două mii de gimnaști să înceapă a se mișca. Corpurile se rotesc, mâinile se înalță și... așești să vezi zburând discul. Un picior înfipt în pământ înainte, celălalt în urmă, un braț ce svârnește odată cu trupul și... ești gata să urmărești aeriana traectorie a unei suliți imaginare. Cu toții s'au așezat pe pământ, încep să... înoate. S'au grupat în șiruri scurte și... vâlesc. Terenul a devenit un mare lac pe a cărui suprafață liniștită are loc un disputat concurs de skiff — opt plus unu. În picioare, un ștart la alergări. Pe jos, întreceri nautice. În doi, scrimă, box, lupte. În grupe, basket, voley, football, toate sporturile câte le practică un tineret voios, lipsit de grija zilei de mâine. Au revenit pe vechile locuri, în simetria dela care au pornit. Alămurile au tăcut. O clipă de ne- dumerire, teama de a nu aplauda în mărunțul gol al unui concert necunoscut ale cărui acorduri nu știi dacă continuă. Apoi... tumult de aplauze. Ocean de urale. Vulcan în erupție. Cutremur de pământ.

Așa, parcă într'o doară, băieții s'au ales dintre fete, s'au înlănțuit într'un fel al lor și au dispărut în dosul înaltei cortine. Singurătatea tăcerii a cuprins din nou craterul. Pe stadion, balerinele aurii se joacă cu niște cercuri mari, albe, în sunetele capitonate ale alămurilor. În mișcări domoale, galbenul îmbrăcămintei și bronzul uniform al trupurilor se îngemănează cu verdele aprins al terenului și participi la un negândit spectacol de balet. Con- tinuând a se juca, altcum, se retrag fetele în sgomotoasele explozii ale orașu- lui din crater, în timp ce din spatele cortinei fâlfâinde reapar băieții strânși în jurul unor trunchiuri de lemn. Din nou liniște. Infundat, se face auzită fanfara. Opt flăcăi duc câte o bârnă. S'au oprit și terenul s'a împărțit în felii. Se avântă cu traversele înainte: așa se fărâmă munții, la baraj, pe valea Bistriței. Cu ele în sus, se învârt în loc; așa se rotesc uriașele genera- toare cari pun pe goană mii de cai putere. Le-au pus jos și le meșteresc; așa se aștern nesfârșitele linii paralele ale drumului de fier. Le-au pus în picioare, sprijinindu-le cu trupurile; așa se înalță stâlpii de înaltă tensiune purtători de căldură și lumină. Acum terenul este o livadă în care, grijuliu, omul a plantat în rânduri socotite niște pomi curioși, fără ramuri. De- grabă, în creștetul fiecăruia, s'a înălțat câte un gimnast pentru a flutura îndelung drapelul celor ce, la gurile Dunării, la poalele Carpaților, con- struesc o țară nouă.

În vijelia de urale, într'un fel al lor, se regroupează băieții cu bârnele, și din spatele cortinei date înlături intră în scenă un nou ansamblu: alte două mii de tineri în bluze albe și pantaloni roșii. Din nou liniște. Ei au a ne spune alte lucruri decât cele pe care le-am văzut. S'au învârtit o clipită și pe întinderea terenului, cu trupurile lor, au desenat harta țării. S'au prins altfel. Aplecându-se și ridicându-se pe rând, iată imaginea unei mări agitate. S'au înălțat într'un alt chip, și iată un câmp înflorit unduindu-se în adierea vântului. S'au desfăcut și s'au adunat din nou, și iată freamătul lanului de grâu. Peisagiile se perindă unele după altele. Locul ecranului l-a luat terenul de sport. Pe al peliculei, cei două mii de tineri ale căror tru- puri alăturate, te poartă prin țară. La mare, la munte, la câmp. Mișcările lor sincronizate te fac să gândești la cei ce le-au imaginat, la cei ce le-au compus, la cei ce le-au înfăptuit, la cei ce au gândit culorile și nu știi ce să admiri: efervescența fanteziei, desăvârșitul simț artistic, măestria execuției sau spontaneitatea miilor de tineri care, jucându-se, realizează

un nemaivăzut spectacol. Și-au ascuns torsul: stadionul e roșu. S'au ghemuit: stadionul e alb. S'au îndesat unii în alții: stadionul e verde. Dănuie liniștea. Și-au încheiat spectacolul sau nu? Cât să dănuie întrebarea? O fracțiune de secundă și duduie craterul. Vulcan sunt voințele zecilor de mii de spectatori care vor, mai entuziast, mai violent, mai adânc să-și manifeste nețărnumurita lor admirație.

Adunându-se în alt chip decât toți ceilalți, scandând „Prietenie și pace“, își iau rămas bun dela omenirea de pe scările de piatră, în timp ce cortina se desface din nou. Sutele de tineri ce intră acum în scenă n'au nici tricouri, nici pantaloni de sport. Sunt în portul înflorat al tuturor regiunilor țării. Fote, ii, brăie, cojocel, opinci și toate câte le-a meșteșugit poporul. Iarăși liniște. Sutele de fete și băieți s'au pornit în tot felul de jocuri: Alunelul, Chindia, Fedeleșul, Roata, Petrișorul, Ca la Breaza, dansurile ce ne sunt atât de dragi, pe care le știm de cum am început să facem primii pași. Totul e numai joc. S'au prins de mâini, și gata, zeci de hore. La sârbe, se țin de umeri, și gata zeci de potcoave. Dansând în fel și chip se înlănțuiesc în rânduri drepte, se desprind în linii oblice, se avântă în băte când e să joace călușarii, și peste tot domnește numai joc și cântec. Uriașa arenă răsună, când de doinitul fluerelor, când de chiote și strigături, înviindu-ne nespuse de multe aduceri aminte.

La început erau numai îndemuurile dăntuitorilor. Incet, încet însă, s'a pornit și orașul de pe paralelele de piatră, fiecare începând a murmura, în tactul muzicii, ca pentru sine: „Alunelu, Alunelu, hai la joc!“ „Cine joacă perinița, sărută gurița!“, făcând să dăinuiască un zumzet liniștit, întrerupt de strigătele celor ce dansează.

Intr'un alt fel își iau rămas bun dansatorii, și cortina desfăcută face loc altor mii de tineri. Fetele sunt în alb, pe cap cu cunune de flori roșii. Băieții în costume de sport albastre. Cu toții s'au înșirat de-alungul terenului. Din nou, uriașul crater s'a liniștit. Cu aceeași emoție reținută le urmărești mișcările. Iată-i grupați în piramide. În vârful fiecăreia, o statuie: un tânăr și o tânără privind în zare: insigna celui de al IV-lea Festival al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie, la al cărui prim spectacol ici parte. Iată-i pe băieți strânși în cercuri sinilii ce se unduiesc continuu și dalbele fete fluturând drapelele popoarelor lumii. Iată-i pe toți în spațiul unei insigne albastre. În mijloc, un imaculat porumbel, cu aripile larg desfăcute. Iată-i scriind cu trupurile lor, pe iarba terenului de sport, unul și acelaș cuvânt: pace, mir, paix, peace. Intr'o parte a câmpului, câteva semne curioase: de bună seamă, acelaș cuvânt în limba chineză.

Pe stadionul în nemișcare, deodată, a apărut un corp înalt. De mărimea unei case arătoase, pe lângă trupurile de pe teren, pare uriaș. Ce să fie? Liniștea e parcă mai deplină. Și mai curios, îți ațintești ochii asupra înaltei arătări. Jos, o roată de tineri cu torsurile de bronz, par a fi un mănunchi de statui antice. Ei țin pe brațele lor încordate un disc monumental. De-a-supra lui, două cercuri de tinere. Imbrăcămintea le este mai mult decât curioasă. Spatele costumului e verde, iar fața, trandafirie. Cel de al doilea rând de fete, nu li se aseamănă. Sunt înveștmântate în roșul aprins al sângelui. Deasupra lor, e globul pământesc. Mai sus de el, trei efebi: un alb, un galben și un negru. În șir, unele după altele, vălurind continuu, un rând de fete se apleacă în afară și cupa verde a globului a prins viață. Bobocul s'a desfăcut, verdeța s'a resfrânt și locul ei l-a luat trandafiriul petalelor și purpura staminelor. Iată temelia pe care tinerimea pământului vrea să fie așezată lumea: o gigantică floare.

În liniștea deplină, se aud cele de pe urmăsunete ale fanfarei. Orașul

din crater a amuțit. Au amuțit și zecile de mii de străini. Am amuțit cu toții privind la cel mai realizat spectacol din viață, pentruca, fulgerător, vulcanul să erupă în uragane de aplauze.

Uriasei flori, parcă răscolită de vânt, petalele continuă să i se unduiască. Trupurile atleților, în blocurile masive ale cuvintelor pace, au încremenit. Numai pionierele și-au pierdut din răbdare. Sunt câteva, grupate în câte un cerculeț ici-colo, pe întinsul terenului. Așa cum stau, gingaș, cu căpușorul lăsat pe umeri, puțin aplecat înainte, toate la un loc sunt mărunțelele flori de câmp: „nu mă uita”. Și așa cum și-au pierdut din răbdare, clătinându-se, parcă adie un vântuleț de primăvară ce ne însuflă imaginea micuțelor vlăstare — „Nu mă uita”. Uralele sunt vijelioase. Aplauzele au devenit tunete. Mai furtunos erupe vulcanul și craterul se cutremură de elanul și bucuria pe care nu le mai poate cuprinde.

...S'a înserat. De jur împrejurul stadionului s'au aprins zeci de lumini. În arenă, în parc, în împrejurimi, până departe, departe, răsună cântece de toate felurile, în toate limbile. Valuri de oameni au inundat ieșirile, străzile, bulevardele. Tuturor le este inima plină. Pășesc cu mai multă încredere. Sunt mai demni, mai curajoși, mai mândri. Le este mai dragă viața. Le sunt mai dragi oamenii.

Și continuând să vezi și să înțelegi aceste toate, fără să vrei îți vin în minte spusele marelui Gorchi: „Omul! — Ce minunat sună acest cuvânt!”

Mihai Popescu

PRIETENIE

Victor Raițev își aprinse o țigară. Ce plăcut e să tragi fumul adânc în piept, aici, pe malul lacului Herăstrău! Se gândea chiar să se alătore unui grup vesel de prieteni ce se plimbau pe alei — braț la braț — cântând „Calinca”, când observă că un tânăr chinez cu fața arsă de soare și dinții neasemuit de albi descoperiți într'un permanent zâmbet, după ce a scos din buzunar o cutie de țigări „Festival” și a deschis-o, a aruncat-o în ciudat. „Nu mai are țigări”, și-a spus Victor și în doi pași enormi a și ajuns lângă chinez, întinzându-i tabachera deschisă. Ochii mici, negri, s'au aprins într'o sclipire de plăcută surpriză și dinții și-au descoperit și mai mult măgelele.

„Kaz-bec” — descifră chinezul. Apoi, împungându-se cu arătătorul în piept spuse: „Țo-Kim-Bo”, și adăugă în românește: „mulțumesc”.

Victor își înclină simplu capul și, luându-și la braț noul prieten s'a prins în pas cu un grup de tineri îmbrăcați în bluze ruse și ucrainiene minunate brodate și costume multicolore chinezești.

„Moscvă-Peking.

Moscvă-Peking

pășesc, pășesc înainte popoare...”

Cântecul lui Muradelli, pornit din adâncurile piepturilor, se înalța încet deasupra undelor Herăstrăului.

Kim îi tot spunea ceva lui Victor, care se străduia din răspuțuri să înțeleagă. Deodată fața i se însenină. Kim voia probabil o țigară! Îi întinse tabachera. Kim scutură din cap, răzând încet. Deodată tresări bucuros: Șao! Șao! Un tânăr de o statură herculeană își întoarse capul. Il zări pe Kim și acum se îndreptă zâmbind spre ei, cu mâna întinsă. Victor strânse cu putere mâna mare, aspră.

— „Șao-Ciu-De” și adăugă într'o rusă corectă:

— Ei, cum vă înțelegeți?

Kim îi spuse ceva lui Șao.

— Kim vă roagă să-i scrieți cu litere rusești mari (numai mari, deoarece deocamdată Kim nu cunoaște literele mici), numele Dvs. și cum se spune în limba rusă „dă-mi o țigară“.

Victor rupse o foaie din bloc-notes și notă cu caractere mari:

DAI PRICURIT

VICTOR RAIȚEV

„Dai pricurit“!, „Dai pricurit!“ strigă cineva în marele hall al Teatrului Muzical, grăbindu-se spre ieșire.

— Victor, parcă ție-ți face semn — își făcu atent prietenul, un tânăr blond. Victor se întoarse. Un tânăr într'un costum gri, cu haina închisă până sus, își făcea loc prin mulțime, îndreptându-se spre dâșii. Era Kim. La câțiva pași în urmă, calm, râzând, venea Șao. Cât nu s'au căutat în cursul săptămânilor! Dar nu-i deloc ușor să te găsești în Orașul Festivalului. Câte spectacole, câte întâlniri, câte programe...

Se strâng cu putere în brațe. Victor își prezintă tovarășul: maestrul de balet Igor Smirnov — apoi îi întinde lui Kim tabachera. De-astădată Kim nu are nevoie de țigări. Oferă prietenilor săi țigări aromate chinezești. Victor nu înțelege nimic. Dece a strigat atunci Kim „dai pricurit?“ Acum e rândul lui Kim să se mire. Scoate din buzunar cartea de note.

— Scrie clar — *DAI PRICURIT* = numele.

VICTOR RAIȚEV = dă-mi o țigară.

Intr'adevăr, Victor își scrisese numele la urmă, iar Kim de nume îl întrebase întâi și'ntâi.

— Șao, spune-i te rog lui Kim să mă scuze, dar e vechea mea obișnuință să răspund întâi la întrebările ce mi se pun și apoi să spun cine sunt.

Pe fața lui Kim s'a așternut un zâmbet larg, luminos. Raițev a prins cu putere brațul lui Kim. Valul tineresc al mulțimii îi împinge înaintea.

Prietenii păseau alături, braț la braț, pe străzile sărbătorești ale Bucureștilor și în pasul lor călcau parcă două popoare într'o neclintită, mare prietenie...

T-G. M.

CIOCÂRLIA

Zorii unei dimineți de primăvară pe câmpiile întinse ale R.S.S. Moldovenești, sau o lume de vis? Dar nu! Aici suntem în teatrul de vară din grădina I.V.Stalin. În jurul nostru sunt prieteni, delegați veniți din toate colțurile lumii. Oare și ei văd același lucru? Iată, din pământul reavăn care a început să se svânte în adierile vântului primăvăratec se ridică aburi calzi purtând mirosul atât de caracteristic câmpiilor largi. Un nourăș sdrențuit rățăcește stingher pe bolta azurie a cerului.

Câmpul este tocmai bun de arat. Dinspre sat se aude larmă. Cinci tractoare s'au oprit în capătul întins al lanului, apoi urcă mai departe pe drumeagul ce șerpuieste dealungul colinei spre pădure.

Floricele mici care abia au scos capul privesc spre soare, parcă abia trezite din somn. Totul este nou aici. Un cârd de cocostârci s'au oprit pe coama dealului. O clipă doar. Apoi s'au împrăștiat. Fiecare își are cuibul lui.

Pârâiașul din vale clipocește vesel și neastâmpărat pe sub podețul mic și scorojit de vreme. Tractoriștii au început lucrul. Brazdele, lucitor de negre, schimbă înfățișarea întinderii, ca prin minune. Dealul parcă a devenit deodată viu. Sgomote de fierărie și nori de praf au cuprins văzduhul într'o dănțuială strașnică. Flăcăii sunt în întrecere.

Soarele s'a ridicat pe cer ca de trei suliți.

Și atunci apare... ciocârlia. Micuță cât un bulgăre de pământ, aproape nici nu se vede. Se aude doar ciripitul vesel, înălțător. Dar, deodată, cu iuțeala unei săgeți o vezi: coboară. Coboară spre pământ. Gândești că se prăpădește. Dar nu: se ridică din nou, de data aceasta încetișor, cu opriri, lin, parcă cu teamă. Și cântă. Cântă imn primăverii și muncii. Aripioarele-i mici lovesc aerul cu o iuțeală de necrezut.

Bate pe loc și cântă. Cântă pământului, soarelui, luminii, vieții.

Mai sus. Urcă mai sus. Ciripitu-i subțirel și vesel este furat de vânt pe aripile lui, înmulțit, răspândit în cele patru colțuri de zare. Ochii văd, urechile ascultă. Sus. Tot mai sus. Sus de tot. Acum nu se mai vede. S'a făcut una cu azurul adânc al cerului. — „Ciocârlie dragă, coboară din nou și ne veselește“ — exclamă tânărul tractorist. Și ea coboară. Coboară, urmărită cu dragoste de ochii stăpânului naturii. Coboară, dar din nou se ridică. Se ridică așa, ca o chemare ruptă din adâncuri, ca o chemare spre biruință, spre lărgime, spre înălțimi, spre libertate.

Câte asemenea cântece nu au creiat popoarele! Bogăția lor este imensă. „Câmpul fără ciocârlie, e ca noaptea fără stele“ — spune o veche zicătoare plugărească.

Înțelepciunea popoarelor este mare. Ea se exprimă nu numai în dansuri, în cântece, ci și în felul de a înțelege o operă scrisă sau orală. Ciocârlia a fost înțeleasă de miile de spectatori, răsplătită cu aplauze îndelungate, cu strigăte ale admirației și nespuse plăcere...

„Perinița“ voastră — mi-a spus un tânăr delegat italian, reflectă întocmai suflul poporului vostru. Bun și ospitalier, cinstit și curat — iată calitățile lui de bază“. Festivalul nu a făcut decât să întărească, să lărgască simțul de dragoste și prietenie între toți tinerii lumii. Și cântecul a jucat aici un rol foarte important.

I. Safir

TREI ȚĂRI—POPOARE, MAI MULTE...

În zilele Festivalului, te sculai dimineața cu mintea încă plină de spectacolul văzut seara sau în ziua de mai înainte. Câteodată, oricât de obosit ieșai dela muncă, se întâmpla să asisti la două, ba și la trei spectacole unul după celălalt: nu puteai rezista ispitei.

În după amiaza aceea, cu încă mi-aduceam aminte cu mare desfătare de dansul artistei indiene Indira (o văzusem și o admirasem la parcul de cultură și odihnă I.V. Stalin). Hotărâsem să-mi folosesc timpul până seara cu niște indeletniciri de alt soi, care nu țineau de Festival. Un tovarăș însă, îmi spuse arătându-mi „programul zilei“:

— Ia uite ce interesant: „*Internațional: Coreea — Anglia — S.U.A.*“

— Unde?

— La Giulești. Vrei să te duci?

— Sigur.

Ce să mai stau pe gânduri? Pe coreeni doream din suflet să-i mai văd și să-i mai aud. Mi-s dragi, așa cum li-s dragi tuturor. Dar mai cu seamă face să-i vezi — m'am gândit — alături de tinerii luptători pentru pace din Anglia și din Statele Unite. N'aș putea spune lămurit ce anume așteptam dela această întâlnire prietenească a tinerilor din trei țări, în cadrul unuia și aceluiaș spectacol, dar nu mă îndoiam nicio clipă că voi descoperi semnificații prețioase — și nu numai pe plan artistic.

Nu m'am înșelat.

Teatrul Muncitoresc C.F.R. era ticsit până la ultimul loc, afară de un șir de staluri care rămăneau mereu libere. Cineva, un băiețandru, se năpusti pe lângă mine spre ieșire:

— Dați-mi voie! Au sosit mașinile... delegații! — și-o zbughi, fluturând un carnet în mână. Pentru autografe!

Grupuri de delegați din mai multe țări intrară în sală. N'au încăput toți în stalurile care-i așteptau. Ca să nu stea musafirii în picioare, o parte dintre noi ne-am ridicat repede, poftindu-i să iee locurile noastre. Eu însă n'am avut parte să ofer scaunul cuiva dintre oaspeți. M'am încurcat, nici nu știu cum, la vorbă, cu un sudanez negru ca abanosul, care venise împreună cu prietena lui, o norvegiancă bălaie ca luna. Am rămas cu dâșii; poate m'or fi luat alții și pe mine drept delegat, în ciuda faptului că mi-s tâmplele cam ninse.

Cu norvegianca între noi, sudanezul și cu mine, așteptând nerăbdători să înceapă spectacolul, făceam fel de fel de presupuneri privitoare la cecece va urma. Fata admira sala teatrului și mă tot întreba de ce se numește „Muncitoresc C.F.R.“ I-am spus (vorbeam toți trei cu multă bunăvoință, ba franțuzește, ba nemțește, mai strecurând pe ici pe colo câte un cuvântel românesc — eu, norvegian — ea, sau dintr'o altă limbă străină care o ignorez și mai tare — sudaneza.)

S'a ridicat cortina. Pe scenă, corcenii. Vreo zece-doisprezece băieți; îmbrăcați la fel (costume europene, de vară) alcătuiau un semicerc în jurul unui tovarăș al lor care stătea cu acordeonul pe genunchi. „Cântecul șoferului“. Ah! Ce mai cântare! La inimă ne-a mers. N'am priceput o iotă din cuvinte, dar am înțeles dintr'un capăt în celălalt tot ce cântau băieții aceia. Dacă era vorba despre un șofer! Iar ei, cântând odată cu armonica se legănau în același ritm și ne arătau cum stă șoferul la volan, se aplecau într'o parte și în cealaltă după cum cotea mașina, se opreau la stopuri... Pe urmă a fost o pană de motor. Unul dintre băieți a sărit jos numaidecât, cu unelte, și a reparat la iuteală tot ce era de reparat. S'au urcat toți după aceea înapoi și au plecat mai departe. Pasagerii discutau cu însuflețire între dâșii în timpul călătoriei: băieții aceștia năzdrăvani cântau, iar în cântecul lor răzbătea din când în când convorbirea celor din autobuz. Poate totuși că ei spuneau altceva decât cecece ne închipuiam noi, sudanezul, norvegianca și cu mine. Ce-are-a face? Ne-a plăcut strașnic. Ne gândeam că trebuie să fie vorba nu despre un șofer oarecare, ci despre un șofer militar pe vreun autocamion care transporta soldații pe front, să-și apere patria. De entuziasm, norvegianca se roșise, dar nu izbutea să aibe obrații decât trandafirii. Sudanezul își arăta zâmbind dinții albi ca laptele. S'au mai cântat pe scenă câteva cântece, care mai de care mai frumoase. Unul, rusesc. Un marș. Am aplaudat de ne-au usturat palmele.

Piano. Plutea cu mâinile un cântăreț coreean pe clapele pianoului și noi ascultam vrăjiți, uitând de noi, furați de muzică. Ni se ducea gândul pe depărtate meleaguri. La acea eroică țărișoară din munți, pe care au vrut s'o îngenunchie imperialiștii. Tinerii coreeni ne aminteau de patria lor

însângeraată, plină de ruini în urma bombardamentelor sălbatice, acolo unde s'au pregătit ei pentru Festival, — poate chiar în subteranele Phenianului... Și s'au pregătit frumos. Pianistul părea a fi unul dintre cele mai bune elemente ale vreunei academii muzicale. Prietena mea, norvegianca, îmi spunea că fără nicio îndoială statul coreean va fi dat cel mai larg concurs tineretului ca să se pregătească pentru Festival. M'am încredințat dealtfel îndată, că așa este, urmărind programul mai departe. Un „dans al săbiei“, dans popular vechi, din Coreea. O fată, purtând costumul tradițional, pășea pe scenă, cu două săbii în mână. O învăluia lumina reflectorului ca într'un alt vestmânt. Dansul ei evoca lupta celui ce-și apără dreptul și viața împotriva cotropitorului. Din culise, muzică națională. Ascultam și priveam toți, cu răsuflările curmate... Vă închipuiți cum am aplaudat!

Și în încheiere, un dans popular țărănesc. S'a umplut scena de tineret, fete și băieți de la o altă țară, îmbrăcați în costume naționale. E greu să uiți rochiile lungi, colorate viu, ale coreenelor. În decolteu, fetele acestea sunt frumoase, mlădii, au o înfățișare mândră și blândă în același timp. Fustele verzi, roșii, galbene, le învăluie până la gleznă. Poartă flori în părul negru ca atracitul și zâmbesc cu atâta gingașie, încât îți vine să te îndrăgostești de fiecare dintre ele. Băieții erau de o sprinteneală neînchipuită. Purtau fel de fel de costume, probabil din diferite regiuni ale țării. Și dansurile au fost numeroase și variate, nu ne mai săturam privind. Am simțit în minutele acelea sufletul poporului coreean sosit la noi, la Festival, ca o adiere caldă. Să vă povestesc cum s'a ridicat sala întreagă în picioare, aplaudând? Să vă arăt ce ovații au fost? Nu vă mai povestesc, nu vă mai descriu nimic. Vă dați seama singuri.

După pauză, a urmat spectacolul dat de tineretul englez. Pe scena care părea prea largă, acum, când nu mai era plină de mulțimea și de costumele colorate ale coreenilor, a apărut un viorist în costumul național scoțian, cu fusta scurtă până la genunchi. Ne-a cântat cântece populare din țara lui. De sub arcuș, se înălțau melodii simple, emoționante. Sudanezul mă privea mișcat și-mi făcu semn că-i place. Norvegianca îmi șopti că, dacă vor fi dansuri din Scoția, apoi o să avem ce admira... Dar vioristului îi urmă un alt cântăreț, un compozitor care ne-a cântat cântece irlandeze și altele, compuse de el. Cânta din gură, acompaniat de un tovarăș cu ghitară. Ne-a cântat mult, frumos. Nu deslușeam decât prea puțin din cuvinte, dar înțelegeam că se spunea în cântece mereu despre lupta poporului pentru o viață mai bună, pentru pace.

Și după acest cântăreț a urmat alt cântăreț din banjo, — știți, instrumentul acela de nichel alcătuit din câteva strune întinse pe o tobă cu coadă foarte lungă. Îl acompania la piano un tovarăș al său. Tot cântece populare care mărturiseau năzuința oamenilor spre un viitor mai luminos decât zilele de acum în țările capitaliste. Am salutat cu aplauze multe poporul englez pe care-l evocau delegații Angliei în cântecele lor. Sudanezul îmi spuse, zâmbindu-mi cu dinții lui albi:

— Acum vin americanii.

Iar norvegianca suspină:

— N'au avut posibilitatea să pregătească mai mult. Știi ce dansuri interesante au?

Bănuiam, — dar nu m'am încumetat să-i răspund. Pe scenă se iviseră tinerii din S.U.A. Un cor. Dirija un negru. Una dintre cele mai bune cântărețe (îi distingeam clar vocea între celelalte) era o creolă. În totul, vreo zece, tineri, poate nici atât. Am mai zărit printre coriști o altă creolă — sau poate era o fată albă, bronzată la mare. Incolo, tineri și tinere americane, în haine

obișnuite, de stradă. Cântecele lor vorbeau mai mult despre viața chinuită a oamenilor de altă culoare, acolo unde traiul lor nu-i ușor. Au cântat apoi americanii un cântec „al fermierilor“. Corul lor, se cunoștea, era înjghebat cam cum se putuse, n'aveau voci extraordinare și nici nu făcuseră prea numeroase repetiții. În schimb, mărturiseau din plin dorul de o viață nouă, de zări limpezi... aspirații, nădejdi. Ne-am privit cu înduioșare toți trei: sudanezul, norvegianca și eu.

— Vezi — spuse ea — au venit de peste ocean fără să aibă niciun sprijin oficial. Au luptat poate ca să ajungă până aici. Și să ne aducă glasul poporului lor.

Sudanezul îi luă partea numaidecât, uitându-se țintă la mine, ca și cum m'ar fi bănuțit că nu prețuiesc destul realizările celor ce cântau pe scenă:

— Nici un sprijin! Statul lor e un stat imperialist... Dar ei, uite-i, se'nfrățesc: albi cu negri împreună. — Și, mulțumit probabil de răspunsul pe care i l-am dat, îmi zâmbi iarăși, sticlindu-și dinții.

Americanii ne-au demonstrat apoi un joc popular foarte frumos, care ar fi câștigat mult, dacă dansatorii ar fi avut și costume naționale. Datorită însă avântului cu care l-au executat, ne-am putut închipui costumele și ne-am bucurat ca și cum le-am fi văzut. Și după aceea, în încheiere, o fată veselă, într-o rochie roșie ca focul, ne-a cântat din ghitară și din gură câteva cântece, acompaniată, tot din gură, de trei tineri cu voci mai bune. Mi s'a părut c'ar fi niște cântece revoluționare... Dirijorul, negru, este bas. Creola, soprană. Parcă eram la o mică sărbătorire, în familie. Fata cu rochie roșie râdea veselă și cânta... Se'nțelege că ne era drag la toți s'o ascultăm și să admirăm — au arătat-o din belșug și aplauzele noastre — îndârjirea cu care s'au luptat ei pentruca glasul poporului din S.U.A. să nu lipsească dela Festival, chiar dacă împrejurările din țara lor, în timp ce se pregătea marea întâlnire a tineretului mondial la București, nu le-au îngăduit să facă tot ceea ce aveau în gând.

Când am ieșit dela teatru, amurgea. În stradă, autobuzele îi așteptau pe delegați. Sudanezul nu mai izbutea să-și iee rămas bun dela mine, fiindcă-l înconjuraseră o mulțime de fete și de băieți de-ai noștri. Țineau să intre'n vorbă cu el, îi cereau autografe. El zâmbea, iscălea carnete și se'ntorcea mereu spre mine, să-i dau ajutor ca să răspundă. Și atunci numai ce ne înșfacă pe amândoi de mână norvegianca:

— Uite coreenii. Hai la ei!

Cu gândul la reportaj — dar nu numai din pricina asta! — m'am lăsat târît spre autobuzul coreenilor (mulți, abia încăpeau în mașină), și-l târam la rândul meu pe sudanez, ca să-l scot din cercul prietenesc care-l împresurase. Voiam să le cer coreenilor să-mi spună măcar câteva nume pentru reportaj! Parc'am mai avut când? Erau atâtea altele de discutat, și timp, puțin. Ca'ntr'un vârtej ne-am pomenit luați pe sus. Au venit și englezii și americanii. Un tânăr din S.U.A. s'a îmbrățișat cu câțiva dintre coreeni. Norvegianca blondă ca luna dispăruse între oacheșele fete ale Coreei. Ne înconjurase mulțimea. Flori, salutări, străngeri de mână... Mi-era să nu fiu luat și eu iarăș drept delegat. Cu tâmplele mele trădătoare... nu făcea! M'am retras, strângând tare mâna sudanezului care-mi zâmbi. Mereu mi-duc aminte de dinții lui sănătoși.

Dar cum îi chiamă — am uitat, n'am mai apucat să'ntreb pe nimeni.

MERGÂND ÎMPOTRIVA VÂNTULUI

Cerul e tulbure ca o baltă. Nouri vineți, greoi, burduhoși se târâsc deasupra neîncetat și se'nghit unul pe celălalt, fără să dispară. Nici un petec de senin nu se mai zărește printre trupurile lor mătăhăloase, care viermuie'n slavă. Seninul dăinuiește mai sus, ascuns ochilor celor ce nu-l văd. Dinspre ocean bate un vânt rece, umed și sărat. Din ce în ce mai aspru suflă vânturile deslănțuite, din ce în ce mai năvalnic izbesc ele văzduhul și-l împing, îl mătură cu uriașe mături nevăzute, îl poartă'n goană chilometri și chilometri în interiorul țării.

Sânt landele Franței. Jur împrejur, cât vezi cu ochii, nisip vălurat, dâmburi și văi de nisip care parcă ar fumega. Chiuiе vântul fără ostoire și spulberă nisipul. E un viscol galben, un crivăț de praf stârnit și vânturit fără astâmpăr. Dinspre apus, dinspre Atlantic, se napustesc în neștiro stihiiile și joacă'n cărca lor, monstruos, matahalele de nouri vineți, greoi, burduhoși. Fiecare nour seamănă cu un pântec umflat.

Printre dune înaintează un om. Abia pășește. Vântul se străduie să-l dărâme. Omul mută cu greutate picior după picior, se proptește adânc, cu toată talpa, în pământul țării lui și înaintează. Vântul dinspre apus îl spulberă. Vântul turbat dinspre apus încearcă să-l icleie pe sus ca pe nisip, dar omul nu-i nisip, nu se risipește, ține piept stihiiilor. Vânturile, dacă ar putea, l-ar zmulge de pe pământ și l-ar duce în zbor, parcă nourilor burduhoși, să-l înghită. Omul pășește pe pământ, se bizuie pe pământul acesta care-i al lui, înfruntă vântul și cu fiecare pas înainte se leagă mai puternic de pământ. Iși înalță fruntea și merge înainte, către țărм, împotriva hotarului imens, unde se zbuciumă'n neștiro munți de apă, valuri enorme care aleargă'n galop dinspre apus încoace, până se aștern sfărâmate, înspumate pe coasta de nisip a Franței. Le-aduce vântul așa cum aduce și norii cu guri căscate lacom. Poate că vrea să încea țara, dar țara sparge valurile oprindu-le cu pieptul ei voinic. Când nourii zmintiți inundă sate și orașe, țara se luptă cu ei și-i risipește, să n'o cotopească. Alt soi de valuri înalte și alt soi de nori încărcăți de ploi îi trebuie Franței. Le iscă vînturile prielnice și sănătoase care suflă mângâietor, înoitor. Sânt ale ei vînturile, nourii și valurile. Cu acestea crește ea, cu acestea rodește.

Al cui e hotarul de apă? Al cui e întreg pământul?

Omul merge înainte, nu se teme de vînturile dușmane. E'n țara lui, stăpân de drept pe viața lui, chiar dacă trebuie să lupte pentru dânsa cu vrăjmașul. N'au să-l dărâme vînturile, oricât de înverșunat s'ar izbi, oricât de șerpește ar șuiera.

...Pe scenă e numai un om. Atât. Jur împrejur, decor unic: o draperie a cărei culoare nici nu se mai poate numi, fiindcă'n fiecare clipă se schimbă. Draperia capătă neîncetat formele și culorile pe care i le dă omul mișcându-se pe scenă. Un singur actor. Un mim. Un vestit mim francez. Execută un exercițiu plastic: „*Mersul împotriva vîntului*” și, dacă-l privești cu atenție, gesturile lui, căpătând viață, înfățișează (armonios într'o dezordine aparentă) nu numai lupta trupului omenesc cu vîntul care vrea să-l răpună — ci și altceva! Pentru aceasta însă, e nevoie ca spectatorul să vadă mai mult decât ceea ce se vede oricum la teatru. E nevoie să vadă și înlăuntrul mimului, în inima sa. Și acolo e un mers împotriva vîntului nesănătos, împotriva stihiiilor deslănțuite dinspre apus. Marcel Marceau, vestitul mim, e mai înainte de orice un actor mare, nu pentru că e un artist al gestului, ci pentru că arta lui fără pereche oglindește o dragoste nemărginită față de popor; și pentru că munca lui în artă e închinată năzuințelor progresiste. Marcel

Marceau a cunoscut pantomima și a îndrăgit-o, în timp ce studia tradițiile teatrului popular francez. De-aici și-a scos el minunatul său meșteșug de a crea viață numai din mișcările trupului pe scenă. Artă aceasta, atât de admirată nu numai odinioară, ci și acum, în Franța, Marcel Marceau a adus-o la noi ca pe un dar neprețuit în răstimpul celui de-al patrulea Festival Mondial al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie. Tânăr prin vârstă ca și prin sufletul său, vestitul mim, actorul cunoscut dincolo de granițele țării lui, până departe, a sosit la București, ca membru în delegația franceză. Aproape seară de seară, în cele două săptămâni, el a jucat, a mimat în fața miilor de participanți la festival, făcându-i să-și amintească mereu, cu entuziasm, de admirabilul popor francez, — de acel popor francez care s'a ridicat nu odată împotriva asupririi și exploatării, care s'a bătut totdeauna vitejește pentru independența și suveranitatea sa, împotriva dușmanilor înrați ai poporului, ieri fasciștii, azi reprezentanții trusturilor și băncilor.

În arta unui mim, dacă vrei într'adevăr să înțelegi mișcările, trebuie să le vezi legate una de cealaltă într'un lanț însufletit, care întruchipează viața. Spre deosebire de gesturile unui om obișnuit în viața de toate zilele, gesturile unui mim pe scenă nu pier în clipa în care s'au înfăptuit ci, dimpotrivă, stăruie încă multă vreme în aer, ca și cum ar fi niște obiecte. Mimul face un pas, e încordat, se apleacă tare cu umerii înainte: îl vezi cum răzbește prin vânturi, cu fruntea țapoasă, neînfricat, încrezător în pământul pe care calcă. Ceilalți pași sânt și mai anevoioși. Vântul s'a întetit. Îl vezi cum bulucește nourii, îl auzi cum fluieră jalnic printre arbuștii despuiați și pitici de pe dune. Mimul se clatină dar merge înainte, împotriva vântului. Își ține echilibrul cu brațele în aer parcă s'ar agăța, parcă s'ar fi prins zdravăn cu mâinile de văzduhul patriei sale, — acolo unde pantomima a înflorit cândva, iar astăzi un actor progresist, îndrăgostit de arta poporului său, o face să înflorească din nou. Trebuie să vezi neapărat și aceasta în arta mimului, ca să înțelegi tot ce vrea el să spună prin gesturi...

Pe coasta Franței, în lande și mai departe, înlăuntrul țării, chiuie vântul turbat dinspre apus, plesnindu-și bicele, spulberând nisipul. Cei slabi cad, se lasă doborâți de vânt, îi calcă vântul ca o hoardă bezmetică. Cei slabi sânt învinși. Dar omul, omul adevărat, patriotul, merge împotriva vântului cotropitor. El nu se teme de nourii burduhoși. Oricât întuneric au adus nourii cu ei, omul știe că deasupra lor e seninul nemărginit și albastru, e soarele, izvorul victiei noastre. Și merge înainte, omul, spre ținta lui, nu se oprește, înfruntă vântul și-l învinge. Nu-s departe zilele când vor sufla numai vânturi noi, prielnice, sănătoase, — în Franța...

Andrei Livadaru

UN BĂTRÂN PARTIZAN AL PĂCII

Vă veți gândi cu siguranță la decanul de Canterbury, campionul păcii, al cărui vestmânt tradițional și coroană de păr alb, îți dau impresia că reverendul Hewlett Johnson a descins direct din operele lui Dickens. Dar vă înșelați. Partizanul păcii de care vorbesc, este mai bătrân decât clericul englez, mai în vârstă decât orașul lui Bucur, mai tânăr numai decât stelele ce selipesc deasupra noastră în teatrul din parc. Îl cheamă Aristofan și vorbește azi tineretului lumii prin ansamblul grecesc ce-i interpretează comedia sa „Pacea”. Subiectul, se știe:

Un muritor de rând, un viticultor amărât ca atâția semeni ai lui de atâtea războaie cu Peloponezul încalecă pe un cărăbuș, ca să ceară zeilor, pacea. Hermes, patronul negoțului și al neguțătorilor de pene de coifuri, săbii și platoșe, — un zeu schimbător după vremi și după vânt — îi destăinuie bietului atenian că nemuritorii retrași în nourii Olimpului au lăsat Elada pe seama lui Polemos, zeul războiului. Monstrul înarmat apare însoțit de sgomote sălbătice. Intr'o piuliță uriașă ar vrea să sdrobească toate cetățile ce n'au fost nimicite. Îi lipsește însă un pisălog, o unealtă: pe cine ar putea alege decât pe unul din generali? De unde să-l ia, când capii războinici au pierit în luptă? Crescătorul de vie din Atena, profită de moment, și cheamă orașele Eladei să salveze pacea. Și împreună, ele leagă cu frânghii stânca sub care zace prizoniera. Toți ajută, asudă, se sbat. Neguțătorii vor și ei să fie de față, le e teamă însă „să nu-și bătătorească palmele“, și mai ales să nu piardă din câștig. Dar sabotajul lor e învins de voința popoarelor care eliberează pe Irini, Pacea. În cinstea ei, corul ridică un imn de slavă.

Aceasta e o mică parte a comediei desfășurată pe scenă.

În jurul meu, comentariile erau parcă replici ale unei alte piese. Teatrul gemea de lume. Toate vestmintele colorate ale delegaților străini. Iile și costumele discrete ale tinerilor noștri, și printre ele, stambele înflorate ale femeilor din cartier, luleaua câte unui pensionar ceferist, scâncetul unui copil pe care mama lui n'a vrut să-l lase acasă... Distanța în mile dela coastele Australiei și ale stâncosului Chile și până la Acropole se uniseră în mii de mile marine. Distanța în ani întrece două milenii. Eroii poartă nume elene, vestminte antice, femeile au părul prins ca în sculpturile lui Phidias, corăbiile decorul viu din vremea în care Argonauții căutau lâna de aur pe coastele Colchidei. Dar ideea piesei și replicile sunt uluitoare de moderne! Unii spectatori le știu din școli, alții le auzeau pentru prima oară și unii și alții însă le urmăreau cu interesul pe care ți-l stârnesc problemele vremii noastre. Eu mă afluam într'un grup, în care o tânără făcea oficiul de traducătoare. Către ea se aplecau capetele celor din banca superioară amfiteatrului, dornici să audă în românește cuvintele al căror înțeles îl bănuiau doar...

Lângă mine, pensionarul cu luleaua puncta regulat fiecare frază tradusă cu un: „bine le spune grecul!“ Intr'una din scurtele pauze, el întrebă naiv pe o tânără grecoaică:

— „D-ta l-ai văzut pe Aristofan?“

Tânăra zâmbește.

— E ceva mai bătrân ca noi.

— Câți ani să aibe?

— Ia, vreo 2400...

Și fiindcă moșul se uita neîncrezător, aproape supărat, tânăra adăugă prin traducător:

— Da, da. Aristofan a trăit acum 24 de veacuri.

— Fii serioasă, tovarășă, se supără, d-ta nu vezi că-a scris povestea pentru noi?

Supărarea pensionarului mă bucură. Nu e oare aceasta nemurierea unui scriitor care a atins coardele cele mai adânci ale omului, problemele lui de viață și de moarte, de război și de pace? Și nu e un dar minunat al tinerilor delegați greci, acest mesagiu al marelui partizan al păcii de acum două milenii și jumătate?

PLÂNGEA O FATĂ

Plângea o fată greacă în culise. Ieșise de pe scena unde dansa un joc dela poalele Olimpului. Zâmbea dansând. Aducea tinerilor lumii gândurile poporului ei care știe să lupte zâmbind. Dar intrând în culise, izbucni în lacrimi. Buclele negre îi cădeau peste frunte. Adolescenta ce avea grația unei statuete de Tanagra, aducea acum mai mult cu copilul grec al lui Victor Hugo: amândoi plângeau printre ruine. Copilul, după ce trecuse vârtejul nimicitor al războiului prin insula vițelor de vie și a boschetelor; fata, pentru că iubitul ei era întemnițat pe o insulă despre care ziarele aduseseră vești înspăimântătoare. Cutremurele sfărâmaseră în ultimele zile perlele răspândite în marea Egee. Iar deținuții, ca și cu ani în urmă pe malul Telegii, ceruseră în zadar să fie evacuați din clădirea șubrează de prima zguduire. Ca și la noi, cererea rămăsese fără răspuns. Noaptea, scoarța pământului nedomolită după milioane de ani de existență, s'a încrețit din nou...

Privită din vârful Olimpului, încrețirea apărea poate ca fața mării vălurită ușor de vânt. Dar pe insulă, ea devenea cataclism. Din orașe, nu au rezistat multe case. Dintre oameni, mulți s'au putut salva, fugind de lângă ziduri. Dintre deținuți însă, prea puțini. Căci în temniță zidurile s'au prăbușit peste cei ferecați. Câți frați de-ai lui Ilie Pintilie vor fi pierit sub piatră? Statisticile oficiale consemnează rece morții și mai emoționate pagubele în drachme. Dar pentru tânăra grecoaică din fața mea, asta înseamnă dragoste ucisă, înseamnă lacrimi mai sărate ca apa Mediteranei, înseamnă revolta împotriva crimei premeditate, înseamnă sete, sete nestinsă de viață, de libertate.

V. P.

FRĂȚIE

Corzile ghitarelor au devenit plângătoare. Pe scenă se mișcă, unduioase ca trestiiile de zahăr, perechile de băieți și fete, la gâtul cărora flutură eșarfe de mătase galbenă și verde, culori molatice și vii în acelaș timp. Cântecul cubanez vorbește, cu lacrimi abia reținute, despre suferințele oamenilor care trudes din zori până'n noapte pentru averile altora.

Dar, deodată, parcă s'au aprins reflectoarele: cântecul a crescut, ca un incendiu, și perechile au început un dans îndrăcit. Este conga cubaneză, în ritmul căreia strigă întreaga sete de viață a poporului. Culorile eșarfelor s'au aprins, ca o subliniere a ritmului, și sala aplaudă sgomotos această tășnire plină de încredere în forțele omului.

Oare câte lucruri știm noi despre Cuba? Dar cubanezii despre noi? Întâlnirea aceasta, în iureșul Festivalului, are ceva nou, puternic, ca un tablou în culori crude, tari.

Dealtfel, nici nu ai timp să-ți urmărești prea îndeaproape gândurile, în cascada programului.

Până când — moment de neuitat — totul se adună, atât de firesc și de emoționant, într'un singur glas. Pe scenă este aceeaș cubaneză care a cântat, până acum, atâtea melodii nostalgice sau trepidante din îndepărtata sa patrie. Este tot ea, cu tenul închis, ca șocolata, cu ochii mari și fierbinți, iar la gât mai flutură eșarfa de mătăsă. În schimb, părul negru îi este încadrat de o maramă ca spuma, de aici dela noi, din satele Muscelului. Frumoasa cubaneză poartă un costum național românesc. Cântă o melodie compusă de ea, zilele acestea chiar, și cuvintele refrenului sună atât de neașteptat și de înduioșător: „La revedere!“ „La revedere“, — cântă în

românește, fiica plantațiilor din Cuba, și atât este deajuns pentru a se înțelege și celelalte versuri, în spaniolă. Și când, în fundul scenei, apar două mari drapele, cuban și românesc, învăluind în faldurile lor înfrățite ansamblul tinerilor cubani, albi și negri, aplauzele sunt atât de furtunoase încât parcă sala teatrului se mișcă din loc. Depărtate sunt țările noastre, n'am avut niciodată prilej nici de înfrățiri, nici de litigii. Geografia le-a așezat astfel încât se părea că niciodată nu se vor întâlni. Și totuși, aici, în sala aceasta, devenită neîncăpătoare, mulțimea strigă *Cuba-România, Cuba-România*, cântecul cu refren românesc și versuri spaniole trece pe toate buzele, iar cele două drapele, deapururi înfrățite, sunt un semn al forței noastre, de neînvins.

La revedere, frumoasă cubaneză, la revedere! În marele front al popoarelor, patriile noastre vor fi mereu alături. Cântecul tău a găsit calea spre inimile noastre. Și drumul acesta nu va fi niciodată năpădit de bălării.

SOLISTUL

Publicul, adunat ca de obicei, în zilele Festivalului, în număr mare, părea nemulțumit când, de pe estrada unde se desfășura programul unui ansamblu polonez, s'a anunțat — pe la orele 11 noaptea — că se va prezenta ultimul număr. Bucureștenii s'au deprins cu programe bogate, care să depășească miezul nopții. Dar nemulțumirea a dispărut, numai decît, când s'a anunțat că se instituie un concurs original: spectatorii care vor învăța mai repede — și, bineînțeles, mai bine — un dans sau un cântec polonez, vor fi premiați pe loc.

Și în Piața Republicii — care a cunoscut în decursul anilor și altfel de adunări populare, când șuerau gloanțele trase de trădătorii poporului — au răsunat notele unui cântec polonez, repetat, la început timid, de sute de mii de voci. Din mulțime s'au desprins fete și băieți, concurenții acestei neașteptate și prietenești competiții.

Un tânăr muncitor german a cerut acordeonul orchestrei poloneze și, în fața primului și imensului său public, a început să cânte melodia pe care o auzise doar cu câteva minute înainte. Delegații străini, răspândiți în mulțime, repetau, în cor cu ceilalți în limbi și accente diferite acordurile care aminteau de prospețimea și măreția lui Chopin.

Când a coborît de pe estradă, ținând în mâini premiul — un vas cu minunate motive poloneze — tânărul german, alături de ceilalți premianți, a fost întâmpinat cu o furtună de aplauze. Nu fusese programat nicăieri pe scenele Festivalului, nimeni nu-l cunoscuse, până atunci, dar acum pășea ca un adevărat artist popular, ridicat din mijlocul poporului.

M. D.

PRIETENI VECHI

Tinerii dansatori și cântăreți cehoslovaci își terminaseră programul artistic în uralele mulțimii de oameni care populau Teatrul de vară. Curând, liniștea coborî, băncile rămaseră pustii iar reflectoarele care luminaseră tot timpul începură să se stingă unul câte unul.

În clipele acelea, Ion Răsvan, muncitor la o mare uzină din raionul „23 August”, rămas singur printre rîndurile de bănci, mai stătea la îndoială. „Să meargă în culise la tinerii cehoslovaci? Să nu meargă? Oare nu se înșelase?”...

Până la urmă s'a hotărît și a pornit pe poarta din dreapta scenei care ducea către intrarea din culise. Tocmai atunci tinerii ansamblului artistic cehoslovac se îndreptau spre autobuze. Ion Răsvan s'a oprit în loc cătând cercetător către chipurile fetelor. Deodată a tresărit. În fața lui apăruse și se oprise tânăra înaltă și sveltă pe care tocmai o căuta din privire. La rândul ei, și fata se uita la el cercetător, cu nedumerire.

— Nina... a îngăimat Răzvan cu emoție.

N'a mai apucat să-și termine vorba. Fata l-a cuprins cu mâinile de umeri, într-o neputșă bucurie. Il recunoscuse. Înaintea ei se afla același băiat voinic, cu fața blândă, așa cum îl văzuse la Praga în 1945, în ziua neuitată a Victoriei. Atunci era însetat și-i dăduse apă rece să bea din cană. Culesese flori din grădină, trandafiri cu petale roșii ca focul și-i înmânase zâmbind sfios. Răzvan, care făcuse parte din trupele române care luptaseră în Cehoslovacia alături de Armata Sovietică eliberatoare, îi mulțumise plin de emoție. Au stat apoi mult timp alături în ziua aceea când pe turnurile și casele din Praga fluturau steagurile prevestitoare de viață nouă. S'au înțeles mai mult prin zâmbete și semne.

— O să ne mai întâlnim Nina, spuse la despărțire Răzvan. O să fie pace, și o să ne întâlnim...

Și... s'au întâlnit la Festival, în București.

111

Cu toată zăpușeala, pe bulevardul 6 Martie lumea forfotește de colo, colo, plină de veselie și viață. E ora patru și jumătate.

În stația de tramvai din fața Cișmigiului mulțimea de oameni s'a strâns în jurul unor tineri danezi. Prin semne și frânturi de cuvinte, tinerii își vorbesc despre țările lor, despre gândurile lor.

Intr'un târziu, din mijlocul grupului iese cu greu o fetiță cu păr auriu, cu cravata roșie de pionieră la gât. În ochii albaștri ai Ecaterinei Tudor, mai curăți decât limpedele cerului, se citește bucuria unei izbânzi. Își așează cu grijă codițele și părul zbârlit, apoi se oprește ceva mai departe de mulțime și-și cercetează cu grijă carnetelul. Pe ultima filă se odihnesc slovele așternute de mâna unui danez chiar adineauri. Privește slovele, cuvintele, de care carnetul este aproape plin. Zâmbește. Unele i se par chiar ciudat scrise. Totuși le înțelege: „Pace și prietenie“ scrise aproape în toate limbile pământului. Apoi pentru o clipă se încruntă. Ii mai lipsește ceva...

Tocmai atunci se oprește lângă ea alte două pioniere, deasemeni cu carnete și creioane în mâini. Ecaterina își ridică ochii, întrebător:

— Cum e?

Una din cele două fete abia sosite îi arată cu un surâs vesel ceva înscris pe coperta carnetelului. Pe file nu mai era loc de-atâtea autografe și semnături.

— Adineauri am întâlnit un sudanez. Am și stat de vorbă cu el, mi-a spus multe, mi-a pus întrebări... Ne-am înțeles pe limba semnelor...

— Sudanez? Sudanez? întrebă cu înflăcărare Ecaterina. Ai și stat de vorbă cu el? Asta-i grozav. E tocmai ce-mi lipsește; am cuvântul pace scris în 110 limbi. Doar Sudanezul îmi mai lipsea. Unde e?

— Acolo, în fața cinematografului...

Fără să mai aștepte vreo explicație, Ecaterina o și rupse la fugă, pe bulevard, în căutarea mesagiului celei de a 111-a țări participante la Festival.

COLECȚIONARUL

Pe Luigi Rossi l-am întâlnit pentru prima oară în viață la deschiderea Festivalului, pe marele stadion. Era emoționat și totodată neîncrezător în ceea ce îi văd ochii. Își ducea mâna streășină la frunte, apoi, din când în când, mai privea în jur la oamenii însuflețiți din tribune. Nu știa dacă e vis sau realitate tot ce vedea, mai ales că acolo, jos, pe gazonul sclipitor al stadionului tinerii români executau cu măiestrie dansuri de ansamblu în ritmul cântecelor vii. Horele și numeroase demonstrații ale construcției executate de băieți și fete îmbrăcați în costume multicolore, transmiteau tuturor admirație. Dar cel mai mult i-a plăcut lui Rossi când pe imensul stadion, în diferite colțuri ale câmpului de iarbă, cuvântul „Pace“ a fost scris cu trupuri omenеști în mai multe limbi. A aplaudat cu căldură și când a plecat de lângă mine era mai puțin abătut și neîncrezător.

De atunci am căutat să-l mai întâlnesc pe Luigi Rossi. L-am găsit abia în a douăsprezecea zi a Festivalului, în Cismigiu, înconjurat de un grup de tineri francezi, africani, suedezi și, bine înțeles mulți români. Parcă nu mai era același Rossi. Râdea, vorbea cu însuflețire, iar fața îi era blândă și luminoasă. Tocmai împărțea dintr'o cutie de carton țigări tuturor din jur. Când a văzut cutia goală, spre surprinderea mea și a celor de față, i-a decupat eticheta pe care a vârit-o într'un buzunar doldora cu fel de fel de cartoane și hârtii colorate. L-am întrebat ce rost are să poarte cu el atâtea cartoane nefolositoare. Luigi Rossi a dat din cap în semn că nu-i de aceeași părere cu mine și a făcut semn tuturor să vină mai aproape. S'a așezat pe o bancă și, în câteva clipe, și-a golit buzunarul. Apoi a spus cu vorbă domoală:

— Hârțiile astea am să le duc în țara mea, să le arăt tuturor. Înainte de a pleca din Roma am fost încredințați de anumiți „binevoitori“ că aici n'o să ne simțim deloc bine. „De mâncare n'o să aveți!“ ziceau domnii. Și de mâncare nu putem zice că am dus lipsă. Ba dimpotrivă. „De băut n'o să aveți!“ șuerau domnii. Și băuturi am găsit oriunde și cât am poftit. „Țigări nu sunt!“ ne preveneau domnii. Și țigări au fost. „Libertate n'o să aveți!“ mormăiau domnii. Și ne-am plimbat oriunde am vrut... Mai rămâne o problemă de rezolvat acum...

— Care? au întrebat tinerii din jur, în cor.

Luigi Rossi a zâmbit, de parcă se aștepta la această întrebare. A zis:

— Acea, dacă eu care am văzut că toate aceste lucruri există, exist totuși?

La care tinerii din jurul lui Rossi au râs cu poftă în ciuda domnilor „binevoitori“ dela Roma.

Ștefan Gheorghiu

MUZICĂ ITALIANĂ

Dirijorul italian — în frac, cu monoclu, cum scrie la carte — întâmpină cu modestie aplauzele.

Nu e el singurul care simte bucuria ovațiilor.

Undeva, în sală, la locul meu, simt la rândul-mi o oarecare mândrie, la gândul că o parte a aplauzelor se adresează orchestrei românești, dirijată de maestrul italian.

Italianii din sală sunt transportați. Nu numai dirijorul le aparține, compozitorul serii e și el al lor, al poporului italian: publicul aplaudă uvertura la opera Wilhelm Tell, de Rossini.

Dar iată, lângă mine, un german. Emoția sa e vizibilă. Poate numele operei a cărei uvertură s'a cântat, nume legat pentru eternitate de geniul lui Schiller, e o cauză mai directă a turburării sale.

Nu văd, acum, în preajma mea, pe niciun trimis al fiilor poporului elvețian. Mi-ar fi plăcut să simt, alături de mine, bucuria măreață a poporului care a dat lumii un astfel de erou al luptei pentru libertate, a cărui memorie să treacă, după cinci secole, în opera de frunte a unuia din cei mai mari poeți și în opera de frunte a unuia din cei mai mari compozitori ai culturii universale.

Văd însă un marocan, în ai cărui ochi negri, care nu au nicio legătură cu nemuritorul fiu al Alpilor, citesc o bucurie egală.

Arta marilor tradiții populare nu pretinde, pentru a emoționa, nici legătura proprietății, nici pe cea a rudeniei.

Ea este a tuturor.

PUTEREA ÎNTELEGERII

Spun cărțile și viața, cum îndrăgostiților le ajunge o singură privire ca să-și comunice un întreg univers de idei, să-și spună tot.

Am mai văzut o astfel de privire odată, dar cei care își vorbeau din ochi, fără vreun cuvânt, îi dădeau alt înțeles.

Erau doi pianiști, un olandez și un german, care cântau, în aceste mărețe zile ale păcii și prieteniei, în fața unei săli pline.

Pianele lor erau așezate față în față. Se petrecea, în aparență, un lucru dintre cele mai obișnuite. Din când în când, cei doi pianiști se uitau unul în ochii celuilalt, pentru a stabili, printr'o privire, fracțiunea de secundă în care să atace, amândoi deodată, un anumit acord.

Și totuși, câtă putere și frumusețe era în această înțelegere tacită, atât de simplă. Era un moment în care nu se auzea nimic — niciun sunet, nicio șoaptă, nicio mișcare — în care privirile pianiștilor erau concentrate la maximum, una în ochii celuilalt, iar sutele de priviri din sală se aflau și ele suspendate, printr'o forță magică, undeva pe punctele traiectoriei dintre privirile celor doi.

Și noi, cei care îi urmăream, am înțeles atunci că nu era vorba pur și simplu de un acord muzical, că nu era vorba de o înțelegere numai artistică. În dosul aparenței ei concrete — privirea ce-o schimbau cei doi pianiști — se simțea, puternică, înțelegerea dintre doi oameni care au venit aici să-și spună că amândoi vor pacea, că amândoi vor viața.

Fi-va oare vreodată, între pianistul olandez și pianistul german, linia frontului — în locul celor două piane?

Știu sigur că privirile lor s'ar întâlni și că și-ar spune:

— Nu trage!

Sonia Larian

ARTA IN SLUJBA PĂCII ȘI PRIETENIEI

Să te apleci odată cu turnătorul asupra șarjei de oțel și să simți dogoarea cuptoarelor înalte. Să-ți afunzi picioarele în grâul înalt și să încerci greutatea furcii pe umeri, într'un început trandafiriu de zi, în orizontul larg al câmpiilor de aur. Să vibrezi la strângerea prietenească de mână a oaspei venit din țări străine și să aduci mulțumiri constructorului care, de pe schela înal-

tă, privește pădurea de alte schele, de alte case ce vor fi dăruite aloi tăi. Să stai de strajă, în docurile portului, pentru ca greva să reușească. Să pășești alături de muncitori, pe străzi întortochiate, să-i urmărești în maghernițele sumbre în care-i așteaptă copii cu fețe ofilite, în curțile cenușii care n'au cunoscut nicicând zâmbetul unei flori. Să faci marșul foamei și să nu șovăi, să te așezi, alături de frații tăi șomeri, pe marginea trotuarului și să sorbi zeama infectă pe care cine știe ce „doamnă” înscrisă în cine știe ce ligă de „binefacere” o distribuie în numele carității...

Să deschizi ochii la realitate, dar nu numai atât. Retina ta s'a obișnuit demult să înregistreze mișcări și forme, suprafețe și contururi. Ochiul tău s'a învățat să filtreze lumina și mâna ta știe să fixeze, acolo unde trebuie, licărul care va face să tremure unda apei sau să însuflețească expresia privirilor. Toate acestea le poți ști, dar vor rămâne totdeauna noțiuni seci, academice, dacă tu, ca artist — pictor, desenator, gravor, sculptor, țesător — te vei izola de viață. Ca artist, aparții poporului. Și datoria ta de artist este să spui poporului ceea ce ai văzut, să-i arăți că viața lui e frumoasă sau urâtă, să răspunzi pentru încrederea pe care ți-a acordat-o, luptând cu armele tale — cu pensula, cu acul gravorului, cu creionul, cu dalta. Atunci vei găsi împlinirea, rolul tău în societate.

Să deschidem albumul în care vizitatorii expoziției internaționale de arte plastice deschisă cu prilejul celui de al IV-lea Festival și-au notat impresiile. S'a spus despre Bucureștii acestor zile de neuitat, că a fost capitala lumii întregi. Și, condensând parcă gândurile și prețuirile vizitatorilor, albumul ne apare ca o măreață carte a lumii, o carte în care, cu litere slavone sau latine, subtil desenate sau în arabescuri dantelate, se arată că există un graiu comun tuturor popoarelor lumii: este graiul prieteniei, graiul dragostei, este graiul păcii.

„Minunată expoziție, care arată singura pictură valabilă astăzi în lupta pentru pace și pentru cultura poporului” — a scris un tânăr de pe malurile Senei.

Și un tânăr delegat cu fața de culoarea abanosului și cu râsul alb ca spuma valurilor care-i mângâie țărnul patriei sale — Coasta de Ivory — a notat: „Am fost deosebit de impresionat de importanța dată omului în cele mai multe din picturile expuse și de extrema varietate a temelor”.

Un grup de tinere fete din Anglia s'a oprit în fața bustului Ulianei Gromova, erou al U.R.S.S., operă a sculptorilor sovietici V. Muhina, V. Aghibalov și V. Fedcenko. Din marmora rece a prins viață, ca un nufăr alb, chipul tinerei partizane. Fața Ulianei Gromova are conturul lin al tinereții care nu a cunoscut decât râsul sglobiu sau fugara undă de tristețe a cine știe cărei dureri copilărești. Ce este însă mare și neasemuit în această înfrumusețare? Sunt ochii, care s'au întunecat parcă, este contracțiunea mușchilor frunții, este portul mândru al capului, ușor ridicat. Toate acestea, fără îndoială, dar mai mult decât atât, forța pe care o dă eroismul.

Câteva clipe, tinerele englezoaice privesc opera de artă în tăcere. Apoi, una din ele vorbește: „Ați citit „Tânăra Gardă”? Atunci o cunoașteți pe Uliana!”

Minunată este această universitate a lumii, care este arta, literatura, cultura poporului!

Cu un gest sigur, Vera Urbanova, studentă din Cehoslovacia, a declanșat aparatul de fotografiat. Privește apoi încăodată tabloul lui F. Rešetnicov: „Iarăși un doi!“ Elevul s'a întors dela școală. Nu e greu de înțeles conșter-narea care i s'a așternut pe față. A luat încă o notă proastă. Subt privirea dojenitoare și îndurerată a mamei sale, subt imputarea care se citește în ochii surioarei, în zâmbetul malițios al frățiorului, el se vede condamnat. Câinele ridicat în două labe, caută să-l mângâie. O atmosferă de grijă generală în U.R.S.S., atât în instituțiile statului cât și în familie pentru instrucția tineretului, se degajă din pânza aceasta. Iată o clipă de viață redată cu măiestrie și humor, cu acea căldură proprie artiștilor sovietici, a căror preocupare este omul, viața lui.

Vera Urbanova vizitează, neobosit, întreaga galerie. Se oprește apoi îndelung în fața tabloului lui Gh. Șaru: „Al treilea Festival Mondial al Tineretului dela Berlin“. O compoziție originală, cu o tematică bogată, complexă. În jurul unor tineri vietnamezi și francezi care se îmbrățișează, stau tipuri reprezentative ale diferitelor popoare. Din lucrare se degajă puternic, avântul frățesc, optimismul, dragostea pentru viață, caracteristice tinereții.

Tabloul acesta, Vera Urbanova, ți se va întipări în minte pentru multă vreme, ca o imagine vie, colorată, a zilelor pe care le-ai petrecut aici, la noi în țară, când tineri în burnus-uri ori madras-uri, în ȋtari ori fustanele, cu „sombrosos“ ori sari-uri, mergeau umăr la umăr, pe fondul fâlfâitor al flămurilor albastre. Poate că, întocmai ca și în tabloul lui Gh. Șaru, ai simțit și tu, svâcnind, inima unui porumbel alb ce-și lua sborul în azur, ca să vestească tuturor dorința de pace a tineretului lumii.

Dorința fiecărui artist legat de popor este să creeze lucrări care să ajute poporului în lupta lui, și care să exprime gândurile și idealurile lui.

În atelierul său de făurar, eroul maghiar Aaron Gabor înscrie, alături de alți patrioți, una din paginile glorioase ale luptei poporului său pentru eliberarea de sub jugul grofilor. Când pictorul maghiar Demjen Attila a conceput compoziția tabloului său „Aaron Gabor“, distins cu premiul întâi, la aceasta s'a gândit, fără îndoială.

La aceasta s'a gândit și pictorul german W. Kolberg, realizatorul lucrării „Pichetul de grevă în Germania Occidentală“. Poarta care duce spre cheiul portului a fost ferecată. În fund, încremenit pe unde albastre, un vas străin. Din coșul înalt nu se mai ridică niciun firicel de fum. În fața porții, doi muncitori, cu fețe dârze, nu c'ntesc. Hotărîrea le-a crispat ușor trăsăturile. În fața acestei porți ei apără viața, pacea.

Și ce altceva decât gândurile și idealurile poporului său, exprimă sculptorul german Gerhard Mackwald, în statuia „Maestrul Charpentier“, distinsă cu premiul I-ii? Gestul constructorului patriei sale este avântat și sigur. El traduce alte mii de gesturi asemănătoare, avântul poporului muncitor.

Pictorul francez Emile a primit pentru lucrarea sa „Felahii“, premiul al II-lea. Doi țărani egipteni, desprinși parcă dintr'un basso-relief antic, stau aplecați deasupra ogorului. Scheletici, ei râcăie cu unghiile, pământul sterp. Culoarea galben-verzue a trupurilor, reflexele vineții ale orizontului, înecă tabloul într'o nesfârșită tristețe. Pictorul a reușit însă să redea esențialul: viața de mizerie a felahilor de pe malurile Nilului, pentru care, de milenii, condițiile inumane de trai nu s'au schimbat. Tabloul este un act de acuzare și trezește mânia.

Ampelio Tettamenti a scris pe desenul său, reprezentând câteva cocioabe dăăpădate, — locuințe de muncitori italieni — următoarele: „Muncitorii care trăiesc în aceste maghernițe din ulița Delfico cinstesc orașul

Milano prin munca lor. Comuna are datoria să le dea case salubre". Încă un act de acuzare.

Pictorul egiptean Bialli a trasat, în câteva linii, un felah, cu un copil supt de boală în brațe. Pictorul egiptean Bialli și pictorul francez Emile mai mult ca sigur, nu se cunoșteau; concepția lor despre viață, îi apropie.

În desenele trimise din Grecia, din Siberia, Liban, Israel, Iran, din Suedia și Norvegia, din Anglia și Danemarca — din Sudan, Martinica și Indonezia, din Japonia, din țările care luptă împotriva împilării coloniale, de pretutindeni unde capitalismul exploatează sângeros masele populare, reiese repetat de zeci și zeci de ori același avânt de luptă și dor de libertate care, ca un sunet de corn în mijlocul unor accente patetice de violoncel, răsună până și din aspectele cele mai sumbre ale vieții.

Dar, tot atât de numeroase, dacă nu și mai numeroase, sunt aspectele luminoase, dătătoare de nădejdi din viața acestor popoare: lupta pentru pace, stindardul eliberării înălțat de un muncitor în mijlocul altora, manifestația care cere eliberarea patrioților întemnițați pe nedrept, copilul care ține într-o atitudine de o rară gingășie, un porumbel, întâlnirile cu tineretul de pretutindeni, înfrățirea oamenilor de rase diferite. Din prăpastia mizeriei, răzbat razele unui reflector uriaș: voința popoarelor de a-și schimba soarta, de a trăi libere, de a crea pentru pace, în pace.

Tablourile și sculpturile expuse arată interesul artiștilor de a-și spune cuvântul în uriașa mișcare pentru pace care a încins globul întreg și a cuprins aproape toate păturile sociale. În felul acesta expoziția, departe de a fi o simplă manifestare internațională de artă plastică capătă, prin temele abordate, caracterul unei prezențe grandioase în frontul unit al păcii. Scopul ei este tocmai să arate legătura indestructibilă ce se poate stabili — pe calea artei — între artiști pe de o parte și artiști și popoare, pe de alta, pentru desvoltarea înțelegerii și cooperării internaționale, pentru întărirea prieteniei între popoare, pentru menținerea și consolidarea păcii.

Expoziția deschisă cu prilejul celui de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților și-a atins din plin acest scop.

L. Daniel

LEGĂMÂNTUL INIMILOR DE 20 DE ANI

Au poezii vorbele lor din care-și țes cântecele... În fața măreției și a neobișnuitului, acolo unde toate cuvintele par a fi atât de sarbăde, răsare deodată cuvântul emoționant și atotcuprinzător al poetului, găsindu-i gândului mult căutatul veștmânt. Dar iată, cunosc o împrejurare — se petrecea într-o înserare, în Bucureștiul nostru — când până și poetul, deobicei atât de îndemânatec la vorbe, s'a aflat pus la grea încercare.

Mulțimi necuprinse se adunaseră... Nu, nu mulțimi! Poetul ar zice bunăoară: o mare de oameni... Drept că era acolo, într-o veselă tălăzuire, o mare de oameni, dar pe deasupra capetelor se înălțaseră sute, sute de steaguri de toate culorile și felurile — stindardele atâtor țări! Atunci, ar adăuga poetul, *păduri* de flamuri... Adevărat, dar ele erau purtate pe sus de coloanele fără sfârșit ale tinerilor sosiți din tuspătru colțurile lumii. Fără să-și piardă răbdarea, poetul s'ar gândi din nou: *fluvii* de tineri... Da, erau și fluvii, și fluvii alături de păduri și mare; un vast și nuanțat peisaj se afla în acea înserare potolită de August, desfășurat în marea piață din Bucureștii noștri...

Pe când rumegam aceste gânduri, în marea piață, mi-a fost dat să aud acea unică și mult căutată expresie care cuprindea, fără îndoială, cu mult mai mult decât obișnuitele metafore ale poezilor — mare, fluvii, păduri, făcând să le pălească strălucirea. Alături de mine, ascuns în mulțimea de oameni, cineva rostise deodată, într-o frântură de conversație:

„... noi, cei cu inimile de 20 de ani“... Nu știu dacă omul era sau nu poet. Nu știu de era măcar un cititor de versuri... Hotărât însă, el dăduse glas uneia din acele vorbe — emoționante și atotcuprinzătoare — din care poezii își țes cântecele.

Deaceea, dacă s'ar țese cumva cântecul acelei neuitate seri de despărțire, în el ar trebui să se cuprindă gândul că acolo, în marea piață, se aflau solii inimilor de 20 de ani de pe întreg pământul. Unii purtau largi burnusuri, alții sarafane multicolore, mulți lăsaseră de-acum în spate cei 20 de ani spre care alții abia se îndreptau, deosebiți erau fiecare la chip, la grai, la port, dar toți deopotrivă — marea mulțime strânsă sub atât de felurite drapele — aveau inimile de 20 de ani. Și nu spune acest simplu fapt, întrecând puterea oricărei cifre, cât erau ei de mulți?...

Și erau încă și mai mulți decât la început. Numărul delegațiilor crescuse peste cel cunoscut din acel neuitat 2 August când, pe mărețul stadion, într-o unică strângere de mână, se legaseră între ei tinerii din toate colțurile pământului. În parte totuși, acum, în această solemnă zi a despărțirii, fiecare delegație se simțea mai numeroasă: câți prieteni nu-și dobândise în Orașul Festivalului, până într'acest ceas al plecării! Totodată, se simțeau și mult mai „în vârstă“ cei care-și luau acum rămas bun. Numai cincisprezece zile se adăogaseră vieții lor, aici. La prima vedere, nimic peste aceste cincisprezece zile. În parte totuși, fiecare din cei care-și luau acum bun rămas, cu câți ani de viață nu se îmbogățiseră! Cu toți acei ani trăiți din povestirile noilor lor prieteni, în acele emoționante întâlniri... Zilele Festivalului i-au maturizat pe cei cu inimile de 20 de ani — cum, poate, nu-i maturizaseră nenumărați și atâți obișnuiți ani ai vieții lor.

Asemenea simțăminte de plinătate, întretesute cu dulci amintiri, le încercau acum, în acest ceas al despărțirii, cei care, soli ai întregii lumi, își petreceau ultimele lor ceasuri împreună.

... Așa dar, ultimele ceasuri împreună.

Toată această mulțime de tineri, care vreme de câteva ceasuri, asemeni unei delte, își vărsase apele în marea piață, trăia vesele clipe — un freamăt și un zumzet se auzeau neconținut — în așteptarea marelui mesaj de despărțire. Pâcla viorie, potolită, a înserării, se destrăma, undeva departe, în șuvițe de ceturi care, înspre locul unde se stinsese soarele, se respirau topite de o lumină galbenă-aurie.

Mici grupulețe se încheagau spontan în marea mulțime, molipsitor de vesele, ori, dimpotrivă, reținute și gânditoare. Aici se mai luau ultimele autografe, ultimele insigne treceau de pe un piept pe altul. Am văzut o insignă australiană dăruită unei țărănci poloneze. Săptămâni și luni de zile ar fi călătorit, prin lume, insigna. La Festival, a fost suficientă o clipă... Cu ajutorul micului vocabular al Festivalului se încheagau la moment două-trei fraze. „—Adresa mea e Glasgow. Mă cheamă Woodley.“ „—Cum ați spus, Woodley? Cu dublu v?“ Intr'unul din aceste grupulețe, se strânseseră un scandinav înalt, uscățiv — firește blond! — cu o scufie roșie pe cap, o franțuzoaică mică, oacheșă, gasconă prin volubilitate și accent, un egiptean

cu părul ca mătasea porumbului, recomandându-și vocalic orașul: „Cairo” și un tânăr sovietic, înalt cât scandinavul, având ochii și rubașca de o albastrime ce nu se putea asemui decât cu cerul adânc al Crimeii, pe care cu atâta patimă l-au cântat Pușchin și Lermontov. Printr'o fericită întâmplare, s'a nimerit printre ei un tâlmaci poliglot și discuția s'a înfiripat pe dată. Ce v'a plăcut mai mult la Festival? Mie? zâmbește oacheșă franțuzoică. Carnavalul! Măști... lumină... răs... A fost vesel, tare vesel! Egipteanul mărturisește, cu câtă emoție a privit dansurile suplei coreene Ra-Suk-Hi, pe când scandinavul, în câteva vorbe, își arată pasionat preferințele pentru dramatică cursă de cinci mii de metri plat, în care Vladimir Cuț s'a aflat la un pas de victorie...

— Vă amintiți de finalul ansamblului de gimnastică? Pe stadion, în prima zi... evocă sovieticul, puțin emoționat, acea neștearsă amintire.

...Și în fața ochilor noștri apăru deodată, apogeul acelei demonstrații impresionante prin simetria și coeziunea ei, când trupurile s'au legat între ele, într'o imagine vie, tălăzuitoare, a unei uriașe flori omenеști. De jur împrejur, ca un fel de pajiște pe care a răsărit această atât de bogată în semnificații floare, — sute de alte trupuri alcătuiau în câteva din cele mai răspândite graiuri ale pământului, cel mai răspândit cuvânt de pe glob. Vaste înțelesuri uneau această pajiște de petalele mării flori omenеști, al cărei vârf era străjuit de un tânăr alb, de un tânăr galben, de un tânăr negru. Între vârful florii și pajiștea din jur, trăiau în fața ochilor noștri vastele înțelesuri pe care le cuprind cuvintele: „Pace și Prietenie”; — și a fost clipa în care o sută de mii de oameni, și odată cu ei nenumăratele milioane care i-au trimis în solie, au înțeles, poate mai profund ca oricând, semnificația, căldura acestei impresionante strângeri de mână între tinerețea celor patru colțuri ale lumii.

Privesc trăsăturile feței omului care ne evocă o amintire neștearsă. Trăsăturile se însuflețesc, capătă modulații nebănuite aproape, stabilind cea mai exactă corespondență cu fiecare nuanță sufletească. Nimic poate nu te eucerește mai mult la un om pe care-l auzi povestind, decât tocmai acea tainică corespondență dintre voce, trăsături și suflet, pe care — ca un semn al sincerității, — o simțeam acum la acest tânăr sovietic.

Mi-amintesc că acea sinceritate și naturalețe a ridicat odată de pe scaune, la un spectacol, mii de tineri.

Pricina entuziasmului a fost un năvalnic dans al tinereții, siberian, pe care ni l-au adus în față tinerii din Omsc, izbitor de asemănători la chip cu acest om având ochii și rubașca de culoarea cerului Crimeii, a cărui poveste o ascultam acum. Era o adevărată gamă a virtuților tinerești în acest dans; și ceea ce a provocat entuziasmul miilor de spectatori, a fost corespondența dintre sufletul și jocul acelor tineri, prilejuind marea corespondență dintre simțămintele celor de pe scenă și simțămintele celor ce, vrăjiți, îi priveau. Sinceritatea, naturalețea tinerilor depe fluviul Irtâș a făcut ca tinerii atâtor țări — tineri dintre care mulți știau despre Siberia doar că e o patrie a pădurilor și a vânătorilor, — să simtă că solii acestui îndepărtat ținut nutresc aceleași simțăminte fierbinți de pace și prietenie. Entuziasmul solilor atâtor țări, martori ai acelui imn adus tinereții de fiii Uniunii Sovietice, — și-a avut însă și un alt izvor: s'a stârnit din fericirea, din voioșia care răzbătea în fiecă mișcare a agerilor dansatori. Spectatorii au simțit prin aceasta însăși fericirea și voioșia vieții unui mare popor; și am înțeles că prin entuziasmul lor, solii atâtor țări nu făceau decât să slăvească firesc libertatea care, ea singură, poate da naștere unui asemenea dans.

Câteva clipe mai târziu, după încheierea spectacolului, când miile

de tineri păraseau teatrul pradă atâtor bogate simțăminte, s'a petrecut în culise un mic fapt a cărui semnificație venea parcă să întregească gândurile stărnite de ultimul dans. În mijlocul forfotei sgomotoase din foyerul artiștilor, unde se pregătau de plecare ansamblurile sovietic și american, care susținuseră deopotrivă spectacolul din acea seară, și-a făcut apariția un ziarist român, purtând în mână două fotografii ce urmau să fie înserate în ediția din dimineața următoare. Cu una din aceste fotografii, înfățișând dansul tinerilor din Omsc, s'a îndreptat spre artiștii sovietici, cerându-le un autograf pe spatele ei. Intr'o clipă, fotografia porni din mână în mână și, curând, zeci de semnături umplură cartonul alb. Cu cealaltă fotografie, ziaristul se apropie de grupul american, explicându-le că, alături de clișeu, ar dori să publice în gazetă și semnăturile lor. Dintr'odată, se învălmășiră câteva glasuri spăimântate din rândul cărora se făcea auzit mai puternic un „no... no“... împreună cu acel scurt și plin de o lugubră rezonanță „lynch“, rostit cu o voce groasă de dirijorul negru. Una dintre fete, o funcționară din New-York, care atât de mult îi impresionase pe spectatori în „Virginia Reel“, un dans popular din America de Nord, smulse aproape din mâinile ziaristului fotografia, explicându-i apoi într'o franțuzească împestrită cu multe cuvinte americane: „Nu se poate publica. În niciun caz. Dacă s'ar afla la întoarcere că am fost la Festival, imediat am fi arestați. Iar pe dirijorul nostru-l ar lînșă. Numele noastre? *Noi nu avem nume!* Nu trebuie să avem nume. Vreți să publicați? Atunci scrieți doar așa: câțiva tineri americani...”

Cei care am fost martorii acestei nemaipomenite și zguduitoare întâmplări, am rămas înărmuriți. Dece erau atât de înspăimântați acești tineri americani? Ce crimă împotriva umanității săvârșiseră acești „oameni fără nume“? Am privit fotografia: tinerii, în ochii cărora citeam acum groază. Dansau un dans popular din țara lor. Dansau la București, în fața solilor tineretului din întreaga lume. Ascultați: „crima“ lor era că dansaseră, că arătaseră lumii unul din dansurile atât de iubite de poporul lor. Ascultați: atât că dansaseră! Și pentru a nu avea deaface cu inchiizitorul Mac Carthy, tinerii aceștia trebuie să nu aibă *nume*. Oamenii aceștia nu s'au ridicat împotriva constituției țării lor, n'au insultat senatul american, nici n'au acoperit de rușine drapelul american. Și totuși, ei nu pot avea un nume. Dirijorul negru n'a ridicat brațul împotriva stăpânului pentru care trudește în America, nici n'a „violat“ vreo femeie albă. A dirijat un cor, la Festival. Atât. Asta e marea lui „crimă“. Și pentru ea, în S.U.A.: „lynch“.

Dar ascultați: Tinerii aceștia *fără nume*, au inimi de douăzeci de ani, și asemenea inimi nu vor uita niciodată că au fost într'o țară în care cântecul și dansul lor a fost iubit și apreciat, pe când în patria lor asta i-ar duce în temniță. Acești tineri pot să n'aibă nume, Mac Carthy poate oricât să-i vâneze pentru „activitate anti-americană“, dar din inimile lor de douăzeci de ani nimic și niciodată nu vor putea șterge cele trăite în orașul Festivalului!

...Ziaristul a plecat spre redacție doar cu o singură fotografie. Fericiți și liberi se vedeau acolo dansând tinerii din Omsc. Pe dos, nenumăratele lor semnături, semnăturile oamenilor *cu nume*, nume scumpe patriei ai cărei fii sunt. O fotografie în loc de două. În schimb, o lecție vie despre ceea ce înseamnă libertate. Și noi toți, cei care am fost martori ai acestei întâmplări, am înțeles mai profund ca oricând, dece în clipa apariției ei pe stadion, în acel neuitat 2 August și apoi de nenumărate ori în zilele Festivalului — delegația sovietică a fost atât de aclamată și atât de îmbrățișată de solii tineretului întregii lumii.

...Din toate timpurile, toate popoarele au aclamat și îmbrățișat libertatea.

Stârnite de amintirile tânărului sovietic, acestea aș fi vrut să le spun în cadrul acelei discuții la care au fost de față tânăra franceză, cu volubilitatea și accentul ei gascon; scandinavul înalt și uscățiv; egipteanul pronunțând vocalic „Cairo“, și tânărul ai cărui ochi și rubașcă aminteau seninul cerului Crimeei, pe care cu atâta patimă l-au cântat Pușchin și Lermontov.

Peste marea piață, peste uriașa mulțime a celor cu inimile de douăzeci de ani, s'a boltit deodată un cer adânc, nespus de cuprinzător prin întunecimea lui. Jocurile viorii de lumini ale înserării s'au stins — și astfel, clipa marii despărțiri a cunoscut decorul solemn și totodată fermecător pe care-l oferă nopțile din August de pe paralela noastră. Niciun alt decor n'ar fi fost poate mai potrivit acelei clipe în care trezeci de mii de tineri din 111 țări s'au adresat fraților și surorilor lor din lumea întreagă printr'un cuprinzător și vibrant mesaj... Acea clipă a purtat în sânul ei emoția marilor evenimente intrate în istorie prin aceea că, atât de profund s'a făcut atunci simțită tăria vieții pe care s'au legat s'o apere milioane de inimi de douăzeci de ani.

30.000 de tineri din 111 țări s'au adresat fraților și surorilor lor din lumea întreagă. Acești tineri s'au întâlnit la București. S'au întâlnit și și-au spus: ce varietate nesfârșită de chipuri reprezentăm noi; de porturi; de obiceiuri; de credințe. Varietatea însăși a planetei noastre. S'au întâlnit și și-au mai spus: cât de cuprinzătoare sunt cuvintele pace și prietenie dacă ele pot înmănunchia pe deplin această infinită varietate!

...Și prin ei, milioane de oameni au înțeles aceasta.

30.000 de tineri din 111 țări s'au adresat fraților și surorilor lor din lumea întreagă... Acești tineri poartă în suflet dorința fierbinte a unei înțelegeri dintre cele cinci mari puteri, dorința de pace. S'au întâlnit și au cunoscut cele mai străvechi și sfinte tradiții ale celor cinci mari popoare; au văzut din cânteceși dansuri că Gavroche-ii Franței vor zborul argintiu și cald al porumbeilor, că ceaiul chinezesc poate fi recoltat numai sub apele unui cer senin, că cele mai iubite cântece ale tinerilor englezi sunt cele de dragoste și pace, că dansurile rusești aduc imn tinereții, că tinerii americani își leagă visele de același viitor pașnic. S'au întâlnit și au văzut că cele mai străvechi și sfinte tradiții ale celor cinci mari popoare slăvesc tinerețea și pacea, și că ele îndeamnă astăzi oamenii, după cum i-au îndemnat întotdeauna, la înțelegere — nu la măcel.

30.000 tineri din 111 țări au fost martori la aceasta.

... Și prin ei, milioane de oameni.

Așa a răsunat marele legământ al tineretului lumii pe care — despărțindu-se în acea neuitată noapte de August, printr'o impresionantă strângere de mână — 30.000 de tineri din 111 țări au hotărât să-l sădească în inimile de douăzeci de ani de pe toate paralelele și meridianele lumii.

Victor Vântu

A. BEZÂMENSCHII

CUVÂNTUL COMUNISTULUI

Eu sunt dator
să'nalț din răspuțere
A lumii fericire
pe pământ.
Eu sunt dator
Sovietica Putere
S'o sprijin
pretutindeni și oricând.
Și sunt dator
în muncă, 'n orice faptă,
Să stau în frunte,
să mă port așa,
Incât să-mi fie viața înțeleaptă,
Și oamenii
drept pildă să mi-o ia.
Dator sunt,
pentru ziua ce-o să vie,
In pașnic sârg
și 'n luptă cu vrășmași,
S'alerg
spre cumpenile bătăliei,
S'aleg,
din toate,
cel mai greu făgaș.
Eu sunt dator
— chiar nimeni să mă'nd
Neluârd în seamă ranguri și mărimi,
Tot ce e rău
și de un om nedemn e,
Necruțător
să smulg
din rădăcini.
Și sunt dator
să îmi slujesc poporul
Trăind,
muncind
într'una pentru el.

Să-i împlinesc mereu nevoia, dorul,
Cu dragoste,
 și grijă,
 și cu zel.

Dator sunt
 să n'ascult de'nfumurare,
Să mă socoată-al meu popor drept fiu,
Pe toți să'nvăț,
 să'nvăț dela oricare,
Și conducându-i,
 printre ei să fiu.

Dator sunt eu,
 fiu și supus poporului,
Să stau curat și demn,
 drept și cinstit,
In fața Partidului,
Cu un devotament
 de neclintit.

Dator să spulber sunt, urzeli funeste
Și Patria s'o apăr,
 cât exist.

Să urc stindardul leninist
 spre creste
Și unit să țin eu rândul stalinist,
Partidul drag e'n drumul său de slavă
Drum luminos și greu,
 din pisc în pisc.

Și-s fericit că port această gravă
Indatorire-a mea
 de comunist!

In românește de A. Rogoz

PAVEL JELEZNOV

INVĂȚĂTORUL

I

Copil eram...

când mi se-oprîră ochii,
Acasă, la prietenul meu, pe-un portret.
Băiatul îmi spuse în șoaptă:

„E Gorchi!”

De parcă era un secret.

De-atunci ne'ncetat și oriunde prin lume
Portretul acela în gând l-am păstrat,
Eu nu știu nici azi ce avea'n el anume
Că sufletu-atîta mi l-a tulburat:
Pe-o piatră el șade în câmpul stingher,
— Un drum se zărește,

cotind pe aproape —
Și vîntul se joacă cu norii pe cer
Iar zorii trec Volga,

— deadreptul prin apă.
Genunchiul prizîndu-și cu mânilor 'n cerc
Cu-o mîndră sfidare privește departe...
Nu duce drumetu' povară bogată,
Ciubotele-i mari sunt pline de colb
Cu-un băț noduros și o carte

e gata
Pămîntul întreg să-l cuprindă'n ocol.
Ca sarea pe rană

el simte din plin ●
Durerea arzînd în întregul popor,
El nu este asemeni cu alți pelerini,
Ci-un dîrz și mereu încercat luptător.
El nu-i dintre-acei care'n luptă se frîng,
El n'o să se-abată din cale vreodată,
El roadele vieții le smulge luptînd
Și altora calea cea dreaptă le-arată.

II

Oricine și-aduce aminte, — la vorbă
 Asemeni cu cei de pe Volga era; —
 Și omul acesta era ca și Volga
 Puternic, și mare, — și te inspira!

Mi-era cunoscut din portrete și bine
 Orice trăsătură a feții-i știam, —
 În largul birou inundat de lumină
 Cu visele-mi dragi de copil năvăleam.
 Și-acasă la el când ajuns-am, țin minte,
 Pe trepte, la ușă-am rămas tulburat
 De-abia respirând,

— ca și cum pe un munte
 Spre culmile ninse m'aș fi avântat...
 Și-un gând mi-amintesc cum atunci

s'a închegat
 Și'n sufletu-mi ca o scânteie-a țâșnit:
 — Suntem oare-alături?

Și-atât de aproape?
 Și visul meu oare să fie'mplinit?
 Și iată-mi vorbește, pe „o” apăsând
 El, care cu Cehov și Tolstoi a stat
 Adesea de vorbă. Nimic nu-i răspund...
 Nimic nu'nțeleg... sunt adânc tulburat...

În fața-mi i-acei
 care-a strâns nu odată
 Cu dragoste mâna lui Lenin și Stalin!...
 Și-mi pare că mă voi trezi dintr'o dată
 Visând pe o carte cu scumpe imagini.

Mă uit
 și deodată pe chipu-i răsare
 Un zâmbet voios, cordial, tineresc,
 Se'ntoarce spre mine spunând-mi:

— Fumezi?
 Și'ndată apoi mi-a întins o țigare.
 Pe neașteptate,

a mea tulburare,
 Ca fumul țigării ntr'o clipă-a pierit
 Și parcă nu Gorchi

— ci-un frate mai mare
 Alături de mine atunci am simțit.
 Și'ncep să-i vorbesc povestind la'ntâmplare
 Frânturi din viața-mi, pe unde-am umblat,
 De Leningrad

unde sunt astăzi în muncă...

Și versuri,
 — gândind că voi fi lăudat. —
 I-am spus declamând cu o voce adâncă.

TOMA-GEORGE MAIORESCU

LA IASNAIA POLIANA, — PE PĂMÂNTUL TITANULUI

Erau ore de cumpănă între zi și noapte: întunericul încă nu se ridicase, dar zorile, ca un fum albăstriu apăruseră tremurătoare de undeva din orizonturile din fața noastră.

Goneam pe larga autostradă Moscova-Simferopol spre patria lui Tolstoi — Iasnaia Poliana.

Se pierdeau în urmă panglica de argint a Ocăi, fumurile negre ale coșurilor din Tula, schelele Serpuhovului...

Era o zi de toamnă cu ierburi îmbrumate și frunze aurite mișcându-se ușor în bătaia vântului de stepă.

Zilele de toamnă la Iasnaia Poliana sunt fără de seamă în frumusețea lor. Călare pe calul său Desiré, sau pe jos, cu sacul de merinde și pușca de vânătoare pe umeri, Tolstoi cutreiera aceste ținuturi zile întregi, înfrățindu-se cu natura, schițându-și în caietul de note minunatele peisagii de toamnă care aveau să intre în opera sa ca pagini nemuritoare ale literaturii mondiale. În asemenea plimbări s'a născut și neîntrecuta scenă de vânătoare din „Război și Pace“, atât de iubită de Lenin.

În fiecare Septembrie, se îndreaptă spre Iasnaia Poliana mii de vizitatori ca să vadă, să cunoască, să cinstească prin prezența lor, într'un ultim și pios omagiu de recunoștință, locurile în care a trăit și a lucrat scriitorul genial care „a știut să se ridice până la o astfel de vigoare artistică, încât operele sale ocupă unul din primele locuri în literatura mondială“. ¹⁾

Ne-am oprit pe o coastă de deal.

Străjuită de două rânduri de stejari, o alee pietruită urcă spre culme.

„Aici totul e așa cum era pe vremea lui Lev Nicolaevici. Așa cum i-a plăcut lui să fie“, ne spune un bărbat înalt, între două vârste. E Valentin Feodorovici Bulgakov, ultimul secretar particular al lui Tolstoi.

Și întradevăr, aici parcă și vremea s'a oprit din drum. Parcul cu arbori

1) „Lenin despre literatură“ Ed. P. M. R. 1949. pag. 70.

seculari, stăvilarul cu pești, banca de lemn sculptat, chiar și rugina frunzelor dantelate de stejar, îți trezesc simțământul că ai intrat într'o lume în care timpul nu poate pătrunde.

Aveam sentimentul că dintr'un minut în altul va apare la capătul aleei cu pasul măsurat și energic, îmbrăcat în cămașa sa neagră, țărănească, Lev Nicolaevici, gazda întotdeauna bucuroasă de oaspeți. Da — ni se părea că timpul n'a trecut pe-aici. Și totuși, câte nu s'au schimbat, câte nu s'au întâmplat prin locurile acestea.

Încă înainte de a ajunge la sfârșitul pantei, în față ni se deschide o priveliște neașteptată: o poiană înconjurată cu perdele de brad și stejar. În mijlocul ei o casă cu un etaj, cu zidurile văruițe. E casa în care a trăit și a lucrat Tolstoi.

În fața ei, un gorun bătrân, gârbovit de timp, e susținut de pari bătuți cu grijă în jur. Mulți ani au trecut din vremea când micul Liova, ascunzându-se de privirile veșnic îngrijorate ale mătușii Tania, își găsea aici un loc liniștit și răcoros pentru lectură.

Câte n'a văzut acest gorun! Câte nu ne-ar putea povesti!

Poate despre serile înstelate de vară, când clopoțelul prins de o cracă anunța sărbătorește că au venit oaspeți: scriitori ca Turgheniev sau Cehov, Fett sau Corolenco; pictori ca Repin, Ghe, Cramscoi, compozitori ca Taleev sau Valdenveise.

Sau ne-ar povesti poate despre după-amiezile liniștite, când la umbra sa se strâneau țăranii din sat veniți după sfat sau vorbă bună, discutând cu Lev Nicolaevici despre cei ce s'au născut sau au murit, despre recoltă, despre calamitățile naturii și ale vremii, despre pricinile scornite tot mai des țăranilor de funcționarii țariști.

Au venit însă și alte vremuri. În locul cel mai înalt, pe turnul bisericii din Poliana, a început să fluture steagul roșu, în primele adieri ale vântului de Octombrie. Apoi a apărut în sat primul colhoz. Prin hotărîrea Guvernului, casa bătrânească a devenit muzeu. Au început să sosească oaspeți tot mai mulți. Vizitatori tot mai deși, din toate colțurile marei Uniuni...

Aceasta până într'o zi, când din depărtări au început să se audă sgomote nemaiauzite de locuitorii Polianei. Băteau tunurile. Mărșăluiau trupe. Oamenii au plecat pe front să-și apere Patria Sovietică. Apoi au început să sosească primele știri că se apropie nemții. O mare parte a cărților, manuscriselor, mobilierului, a obiectelor prețioase ale muzeului iau drumul pribegiei și-și găsesc adăpost undeva, într'un colț liniștit al îndepărtatei Siberii.

Au venit fasciștii. Cizma teutonă n'a cruțat nici casa lui Tolstoi, monument al culturii universale. Ea a fost prefăcută în cazarmă. Nici măcar mormântul n'a fost cruțat...

Când, la sfârșitul lui 41 fasciștii și-au simțit ultimele clipe la Poliana, când tunurile Armatei Roșii băteau dela o depărtare de câțiva kilometri, fasciștii, ca o ultimă dovadă a bestialității și a dușmăniei lor pentru tot ce e cultură, au așezat în subsolul casei două mine, incendiindu-i zidurile. Puține minute dacă mai întârzia Armata Roșie, în locul în care se înălța casa lui Tolstoi n'ar mai fi fost găsit decât un morman imens de scrum și moloz. Casa a fost salvată de ostașii viteji ai Armatelor eliberatoare a pământului scump și de comsomoliștii din sat, organizați grabnic în brigăzi de salvare.

Ostașii viteji ai armatelor milioanelor de cititori ai lui Tolstoi,

au salvat însă pe veci lăcașul atât de drag omenirii, lăcașul unde a trăit și a creat unul din scriitorii cei mai iubiți ai tuturor popoarelor.

Trecem pragul casei cu un sentiment neobișnuit. Totul ni se pare nou, nemiîntâlnit. Pereții văruiți sclipesc altfel ca de obicei, mobilele ni se par deosebite de altele asemănătoare, și chiar și clapele pianului ni se par că redau un altfel de sunet, decât aceeași notă a unui pian obișnuit. Ne stăpânesc emoții puternice, nemaisimțite. Pe aici a călcat Tolstoi. S'a atins de aceeași balustradă, a urcat aceleași scări de lemn cu cizmele pline de glod sau șterse de același prag pe care călcăm și noi, a șezut pe acest scaun, a scris cu această peniță...

Primul lucru care ne atrage atenția sunt dulapurile galbene din lemn de mesteacăn. Sunt pline de cărți. Cărți citite și răscitite: rusești și grecești, franceze și ebraice, germane și engleze. Dulapurile ne întovărășesc prin toată casa. În ele sunt prietenii cei mai intimi ai lui Tolstoi: cărțile. Fiecare din ele cu însemnările, semnele și observațiile lui Lev Nicolaevici.

Lângă cuptor atârână arma de vânătoare, sacoșa și alte ustensile vânătoarești. Pasiunea vânătoarei nu l-a părăsit pe Tolstoi nici chiar în ultimii ani ai vieții. Cu ce pană măiastră sunt descrise scenele vânătoarești din „Război și Pace“, „Copilăria“ sau „Ana Carenina“!

Urcăm treptele. În față ni se deschid patru uși: spre salon, spre camera de oaspeți, spre bibliotecă și spre balcon. Intrăm în salon. Camera cea mai mare și mai luminoasă din casă.

În mijlocul ei o masă lungă cu vesela pusă își așteaptă parcă stăpânii la prânz.

În camera asta lua mesele Tolstoi cu familia sa. Aici, așezat în fotoliul volterian în care l-a pictat Repin în 1909, asculta bucățile compozitorilor preferați Glinca și Chopin, sau bucăți iubite din muzica populară rusă; aici își juca Tolstoi după masă partidele de șah cu Turgheniev sau Goldenveizer, aici aveau loc discuțiile înfierbântate despre soarta Rusiei, despre oameni, despre sarcinile culturii și artei.

Aici și-au citit ultimile lucrări Turgheniev și Fett, aici au răsunat glasurile aprinse în discuții ale lui Lescov, Cehov, Corolenco sau Gorki, aici și-au pictat câteva din pânzele nemuritoare Repin și Cramscov, Nesterov și Ghe, aici au răsunat armoniile noilor compoziții ale lui Taneev și Arsenschi.

Salonul era locul de întâlnire a multor oameni de artă și știință, filosofi și activiști politici, reprezentanți ai muncitorilor, țăranilor, studenților. În salon a fost jucată pentru prima oară comedia „Roadele iluminării“. Tolstoi și-a citit aici cu glasul plin încă de emoția primului contact cu cititorii, lucrările...

Majoritatea mobilierului și a lucrărilor din această cameră au trecut în această casă din tată în fiu, din generație în generație.

Nelipsitele portrete de familie prinse în grele rame de aur, oglinzile cizelate din veacul XVIII și mobila fină de lemn roșu încrustat ne amintesc că „după obârșie și educație, Tolstoi aparținea celei mai înalte aristocrații moșierești a Rusiei“. ¹⁾

„Incepea să se întunece — scrie Tolstoi în „Copilăria“ — când am sosit acasă. Maman s'a așezat la pian, iar noi, copiii, am găsit hârtie, creion, culori și am început să desenăm, așezându-ne în jurul mesei rotunde... Eu mi-am

1) Lenin, Opere, Ed. IV. rusă Vol. 16, pag. 301

pătat hârtia cu culoare albastră, așa de tare încât am rupt-o înciudat și m'am dus să mă culc pe fotoliul volterian". Pianul, măsuța rotundă, fotoliul volterian și restul mobilelor din casa bătrânească se păstrează și astăzi aici cu grijă și dragoste.

Mai târziu, Tolstoi nu s'a mai putut împăca cu acest fel de trai boieresc. Voia să schimbe această viață. Dar familia nici nu vroia să audă de renunțare la proprietate, la privilegiile aristocratice. Asta aduce permanenta ascuțire și adâncire a conflictului dintre Tolstoi și familia sa — conflict care culminează cu nefericita fugă din casă, cu desnodământul său fatal.

„El a rupt cu toate vederile obișnuite ale acestui mediu, spune Lenin, și, în ultimele sale opere, a atacat, printr'o critică plină de pasiune, toate orânduirile actuale de stat, bisericesti, sociale, economice, întemeiate pe sclavia masselor, pe sărăcia lor, pe ruina țărănilor și a micilor gospodari în general, pe silnicia și fățărnicia de care viața contemporană e îmbibată de sus până jos“. ¹⁾

Intorcându-se într'o zi cu prietenul intim și medicul de casă Macarițchi dintr'un sat vecin, sub apăsătoare impresii ale mizeriei țărănești, Tolstoi scrie: „*După asta mi-e foarte greu să mă așez la dejunul nostru cu 12 tacâmuri de argint, cu doi servitori, cu trandafiri de câte o rublă și jumătate bucata, și discuții despre superioritatea unei sau a altei muzici, despre oportunitatea, sau inoportunitatea cuvântării unui ministru și membru al Dumei despre migrenele doamnei A și amărăciunile prințesei B, despre moartea tatălui meu și despre superioritatea educației în gimnaziu față de cea în institut. Straniu, plictisitor, enervant și rușinos.*“ ²⁾

La 28 Oct. 1910 Tolstoi părăsește pentru totdeauna Iasnaia Poliana pentru că n'a mai putut suporta viața în „*condițiile risipei în care trăia*“. ³⁾

Tolstoi a iubit mult această cameră mare, luminoasă, camera copilăriei sale, camera primelor impresii și nedumeriri, a întâielor vise și avânturi, camera imaginii părinților săi, a chipului celor apropiați, a acelor pe care i-a iubit și care au rămas alături de el în tot cursul vieții sale, întruchipați mereu în trăsăturile eroilor celor mai iubiți. Portretele și fotografiile lor atârnă pe pereți. Multe din ele poartă iscălituri celebre: Repin, Serov, Cramscoi, Ghe.

De pe peretele central ne privește cu ochi vii și inteligenți o femeie tânără. E Maria Nicolaevna, mama lui Tolstoi, o femeie deosebit de cultă, cu bogate calități sufletești. Cu toate că a murit tânără — când micul Liova n'avea decât doi ani — imaginea ei a rămas pentru totdeauna întipărită în memoria lui Tolstoi. A scris mult despre ea și ori de câte ori voia să redea femeii de o înaltă ținută morală și cu o deosebit de intensă și multilaterală viață sufletească, recurgea la chipul ei, la trăsăturile ei de caracter. Astfel ne apare chipul mamei din „Copilăria“, multe din trăsăturile cneaghinei Maria Nicolaevna Bolconscaia din „Război și Pace“.

În aceeași operă își găsesc întrupare artistică în chipul cneazului Nicolai Andreevici Bolconschi, și câteva trăsături de caracter și fapte din viața bătrânului rotofei și chel de pe portretul alăturat, bunicul după mamă, generalul de infanterie Nicolae Sergheevici Volconschi.

De partea stângă a ușii atârnă portretul bunicului după tată, demnitarul I. A. Tolstoi. Tolstoi scria despre bunicul său că a fost „*după cum l-am*

1) „Lenin despre literatură“ Ed. P. M. R. 1949, pag. 80-81.

2) L. Tolstoi, Opere complete, Vol. 38, pag. 359

3) Iasnaia Poliana. Articole, documente, 1942, pag. 77

înțeles, un om mărginit, foarte moale, vesel și nu numai darnic dar și nepri-ceput și, ceea ce e mai important, foarte încrezător“.¹⁾

Cu țăranii se purta binevoitor și chiar mărinimos. Când francezii ocupă Moscova, I. A. Tolstoi își pierde toată averea. Trăsăturile de caracter ale lui I. A. Tolstoi le regăsim în chipul lui Ilia Andreevici Rostov, din „Război și Pace.“

Părăsim cu greu această cameră, lucrurile care evocă atâtea amintiri, trezesc atâtea asociații, întrebări...

Vrei să cunoști viața oamenilor care au trăit pe-aici, faptele lor, care au servit drept punct de plecare atâtor și atâtor episoade literare.

Intrăm în camera de oaspeți. O cameră mică cu două ferestre mari, plină de fotolii și portrete. Mulți ani a trăit aici „mătușica“ lui Tolstoi, Tatiana Alexandrovna Ergolscaia, o rudă îndepărtată a familiei, crescută în casa Tolstoilor. Pentru caracterul ei dârz și firea ei plină de abnegație, Lev Nicolaievici a iubit-o mult. „A treia după tata și mama, și persoana cea mai de seamă în privința înrâuririi pe care a avut-o asupra mea“, Tatiana refuză să se mărite, dedicându-se întru totul educării micului Liova, fraților și surorilor acestuia.

În această cameră și-a petrecut Tolstoi seriile lungi de iarnă, ascultând la gura căminului poveștile mătușii Tania. „*Aceste seri — scrie Tolstoi — au rămas pentru mine ca o amintire minunată. Lor le datorez cele mai frumoase gânduri, cele mai frumoase trăiri sufletești*“²⁾.

Camera este descrisă în multe din operele lui Tolstoi. Oare odaia Tatianei Semionova, din „Fericire familială“, nu este aceeași mică și intimă cameră din fața noastră?

Dar Tolstoi n'a lăsat-o uitării nici pe mătușa Tania. Ea a servit ca prototip pentru chipul mătușii lui Nehliudov din „Romanul moșierului rus“, iar anii ei de tinerețe trăiesc în chipul bogat și plin de lirism al Soniei din „Război și Pace“, în minunatele trăsături de caracter ale Natașei Rostova, din aceeași operă.

Tolstoi nu și-a trăit toată viața în casa din Poliana. Existența sa, până la un timp destul de zbuciumată, l-a mînat în locuri diferite, l-a făcut să cunoască oameni feluți, l-a pus în împrejurări din care a putut să cunoască viața în aspectele sale multilaterale.

Student la Cazan al facultății de științe orientale cu specialitatea arabă-turcă, voluntar în Caucaz, participant la războiul ruso-turc, apărător al Sevastopolului, funcționar guvernamental la Tula, înfocat cercetător al problemelor de pedagogie, învățător al copiilor de țăranii din Poliana și redactorul revistei pedagogice „Iasnaia-Poliana“, membru al comisiei pentru desființarea dreptului feudal și fervent cercetător al problemelor religioase, vizitator al Franței, Elveției, Italiei și Germaniei, locuitor pentru scurt timp al Moscovei și Petersburgului, în orice împrejurări, și oriunde s'ar fi aflat, Tolstoi s'a dorit mereu acasă la Iasnaia-Poliana. Nicăieri el nu s'a simțit atât de bine ca aici, în casa din poiana pădurii de brazi, pe pământul său natal, printre mujicii săi.

Deaceea cincizeci din cei optzeci și doi de ani din viața sa, Tolstoi i-a petrecut la Iasnaia Poliana.

1) L. N. Tolstoi „Amintiri“ Vol. 10. Ed. Pravda, 1948, pag. 255

2) L. N. Tolstoi, „Amintiri“, Vol. 10 pag. 271

Parcă a ieșit doar pentru o clipă din camera de lucru. Și-l aștepti să se întoarcă. Toate sunt aici așa cum le lăsase Tolstoi în noaptea fugii. Pe măsuta rotundă e deschis volumul din „Frații Caramazov“, citit cu câteva ore înainte de plecare; aceeași lumânare pe masa rotundă — lumânarea pe care a stins-o cu grijă, ca apoi să nu mai fie aprinsă niciodată.

Privirile ne sunt atrase de lucrul cel mai de preț al încăperii și poate al întregii case: biroul de scris. Câte planuri, câte îndoieli și bucurii nu s'au născut deasupra acestui birou din lemn de nuc, acoperit cu pânză verde. Pe el s'au născut majoritatea operelor lui Tolstoi: „Tinerețea“, „Fericirea familială“, Articolele Pedagogice, „Hagi Murat“, „Nu pot tăcea“, „Trei zile în sat“, „Hodenca“, „Vis“, ne mai vorbind de „Război și pace“ sau „Ana Karenina“. Dacă Tolstoi începea să lucreze într-o altă cameră, masa de scris era mutată și ea la noul loc de muncă.

Printre numeroasele obiecte de pe birou — cărți, tocure, tampon, presse-papieruri — ne atrage atenția o masă de sticlă brută de formă piramidală. E darul muncitorilor dela fabrica de sticlă din Malțevo, făcut cu ocazia excomunicării lui Tolstoi (1901). Citim literele de aur: „Ați împărtășit soarta multor oameni mari, care au pășit înaintea veacurilor, mult stimate Lev Nicolaevici! Înainte i-au ars pe rug, au putrezit în închisori și exil. N'au decît să vă excomunică fariseii. Oamenii ruși se vor mândri întotdeauna cu Dvs., socotindu-vă al lor, mare, drag, iubit“.

A fost un dar la care a ținut mult Tolstoi în tot timpul vieții. Scrisoarea de răspuns era scurtă, dar plină de căldură: „Am primit minunatul vostru dar, din care mi-e deosebit de scumpă inscripția; vă rog predați mulțumirile mele cele mai sincere tuturor celor ce l-au iscalit“.¹⁾

Deasupra mesei descris — rafturi de cărți. E aici și dicționarul enciclopedic a lui Brokhaus-Efron. Am în mână un volum. Printre numeroasele însemnări făcute pe marginea paginilor, uimește adâncimea și seriozitatea observațiilor făcute la adresa autorilor articolelor despre K. Marx (vol. 36) și F. Engels (vol. 80). Privind bogăția și varietatea titlurilor de cărți, gândul zboară plin de admirație la multilateralitatea preocupărilor acestui scriitor genial. Alături de Platon și Montaigne, Confucius și Lao-Tze, alături de Cropotchin și Corolenco, Biblia și Coranul.

Pe același raft descoperim uimiți o mică culegere social-democrată de articole: „Despre boicotul celei de-a treia dume“, editată în 1907, cu articolul lui Lenin „Impotriva boicotului“. Și acest articol are însemnările lui Tolstoi.

Vrem să ieșim, când Valentin Feodorovici ne cheamă înapoi:

— N'ați observat un obiect deosebit de interesant...

Il privim întrebători.

Ne arată un divan de piele lipit de zid. E un divan obișnuit.

„Pe el, înainte cu 125 de ani s'a născut Lev Nicolaevici“.

Un pat, o noptieră, un cuier cu câteva haine agățate, două scaune, un spălător. Aici e dormitorul lui Tolstoi.

Noapte întunecoasă și rece de sfârșit de Octombrie, al anului 1910. Un vânt iute sgâlțâie geamurile cabinetului. La lumina pâlpâitoare a lumânării, Tolstoi citește „Frații Caramazov“ de Dostoevski. Dar n'are răbdare să citească prea mult, nervii îi sunt prea excitați. La 11 și jumătate stinge lumânarea și trece în dormitor. După câteva ore de somn neliniștit, e trezit de pași furișai și de scârțâitul unei uși. Se scoală și crapă ușa. În cabinet,

1) Scrisoarea lui Tolstoi către A. Endonrov.

Sofia Andreevna cotrobăește prin sertarele biroului. Enervat, se culcă. Și iar pași, o ușă ce se închide încet și pași ce se îndepărtează. Nu mai poate adormi. Cu mâna tremurătoare caută prin întuneric chibriturile. În sfârșit, le găsește. Aprinde lumânarea. Intră Sofia Andreevna întrebându-l de sănătate și mirându-se că e încă lumină. Mânia și enervarea cresc mereu. Pulsul bate furios. Numără: 97. Simte că se sufocă. Sare din pat și ia hotărârea irevocabilă: va pleca — și va pleca imediat. Aici nu mai poate rămâne. Fiecare clipă petrecută aici, e o bucată pierdută din viață. Va începe o viață nouă, simplă și plină de bucuria muncii. Incepe să împacheteze în pripă, doar lucrurile cele mai necesare... Numai cât mai repede. După un timp coboară în halat și papuci în camera lui Macovițchi: „*Am hotărât să plec. Veți pleca cu mine. Acum mă duc sus. Veniți numaidecât, dar să n'o treziți pe Sofia Andreevna. Nu vom lua multe lucruri, doar ce-i mai necesar*“. S'a așezat apoi la birou și cu mâna ușor tremurândă de emoție și-a scris ultima scrisoare, ultimele rânduri...

Cu toate că ne-am oprit de mai multe ori pe lângă cărți, nu putem să nu admirăm îndelung biblioteca cu cele peste zece mii de titluri.

Ne uimește diversitatea temelor, multilateralitatea conținutului cărților. Alegerea și cumpărarea lor era întotdeauna dictată la Tolstoi de necesitățile rezolvării sarcinilor de creație.

Cărțile pedagogice au fost cumpărate între 1850—1870, în timp ce Tolstoi lucra la școală și scria „Alfabetul“ și „Cartea de citit“. Numeroasele memorii și cercetări istorice asupra mișcării decembriste, istorii ale războaielor napoleoniene, au fost achiziționate în timpul lucrului asupra romanului „Război și Pace“, și a cărții „Decembriștii“, broșuri despre Caucaz pentru „Hagi-Murat“, despre filosofie, istoria culturii și artei pentru articolul „Ce este arta?“. Găsim aici și numeroase culegeri de zicători, proverbe, povești și basme populare. Cât de proaspăt și cât de plină de noi sensuri sună aceste vorbe din popor puse în gura unui Platon Carataev din „Război și Pace“, Achim din „Puterea întunericului“, sau a mujicilor din „Roadele iluminării“.

Alături de observațiile și însemnările lui Tolstoi găsim în cărți multe dedicații, autografele unor scriitori și savanți celebri ca: M. Gorchii, Mecinikov, Corolenco, Romain Rolland, Bunin, K. Timireazev, A. Seraimovici, etc. Ele vorbesc de uriașul respect al scriitorilor și oamenilor de știință ruși și străini față de omul care timp de șase decenii de muncă a dat omeniții pagini inegalabile prin adâncimea și frumusețea lor, față de Lev Tolstoi, acest titan al cuvântului și gândirii omenești.

Repin! „Tolstoi în cabinetul său cu arcade“. Totul aici e așa cum le vedeam înainte cu câțiva ani, la Galeriele Tretyakovski din Moscova. Aceeași masă de scris, aceeași coasă și firizul atârnat de pereți, aceleași arcade, și chiar aceeași lumină ce pătrunde prin fereastra cu grilajul de fier... În camera aceasta s'au întâlnit doi titani, unul al cuvântului, celălalt al culorii. Tolstoi și Repin. Primul lucra la „Sonata Kreutzer“, celălalt îl coasemna pe pânză pentru generațiile viitoare.

Camera cu arcade a fost locul preferat al lui Tolstoi. Ea era legată de amintirea copiilor săi iubiți, care au trăit multă vreme aici, ea a devenit pentru

mulți ani cabinetul său de lucru. „*Nicăeri nu poate să fie mai bine ca aici, sunt singur, în liniște și tăcere*“¹⁾.

Singurătatea și liniștea, izolarea de insuportabila gălăgie a „lumei de sus“, a discuțiilor ei „plictisitoare și enervante“ erau atât de dorite și căutate de Tolstoi în ultimii ani. Modul de trai al „lumii de sus“ îl desgustă. Se simte tot mai mult atras de viața simplă țărănească, singura generatoare de valori, energie, vitalitate în concepția tolstoiană.

În anii grelelor conflicte cu moșierimea feudală, cu aristocrația, biserică, statul autocrat, birocrația funcționărească, în acești ani apropierea de oamenii simpli, truditori, ajunge până la încercarea de completă identificare.

Tolstoi se retrage în camera cu arcade și împletește munca încordată intelectuală cu munca fizică cea mai aspră. Ară cu plugul, cosește, taie lemne, repară pantofi, face grădinărie...

„*Scriu câte puțin la „Sonata Kreutzer“... și lucrez destul de mult. Acum cosesc secara*“²⁾.

Dragostea față de poporul simplu muncitor, neobosita încercare de a se apropia cât mai mult de el prin traiul cotidian, prin vederile și năzuințele sale, este elementul de bază nu numai al vieții lui Tolstoi, ci trece ca un fir roșu prin întreaga sa operă.

Tot ce e mai bun în eroii săi, dragostea de patrie, spiritul de sacrificiu, bărbăția sau adâncul lirism feminin, sinceritatea și prietenia, în căpitanul Hlopov sau Nicolenco, în Olenin sau Natașa Rostova, în Andrei Bo'conschi, Cutuzov sau căpitanul Tușin, apar și se dezvoltă numai pentru că acești eroi sunt aproape de popor, de natură, de viața simplă.

Dimpotrivă, îndepărtarea de viața poporului, apropierea de fățarnicia claselor exploatoare, aduce inevitabila decădere morală, pieire fizică. Asta e soarta Mașei din „Fericirea familială“, a lui Boris Drubețcoi din „Război și Pace“, a Natașei Maslova, Anei Carenina, ș.a.m.d.

Tolstoi ura din tot sufletul fățarnicia și minciuna. De aceea întrecă sa viață nu-i decât o căutare pasionată și înfierbântată a adevărului, a „tainei fericirii oamenilor“.

Încă de mic copil, auzind din povestirile bătrânilor, că undeva, prin apropiere, ar fi îngropat la rădăcina unui arbore „bețișorul verde“ pe care e înscrisă taina fericirii oamenilor, Tolstoi începe să caute înfrigurat. Cât n'a colindat micul Liova, câte gropi n'a săpat la rădăcinile copacilor. Voia să afle taina care-i poate face pe toți oamenii fericiți, taina care poate să-i mântuiască de sărăcie, boli și nenorociri. Neobosita căutare a „bețișorului verde“, care a devenit la Tolstoi simbolul autodesăvârșirii morale și fericirii umane, trece ca un fir prin întreaga sa viață, prin întreaga sa operă.

„...*Așa cum am crezut și atunci că există bețișorul verde pe care e scris că trebuie nimicit tot răul din oameni și dată oamenilor marea fericire, așa cred și azi că există acel adevăr și el va fi descoperit de oameni cărora le va da toate cele promise*“³⁾.

Taina „bețișorului verde“ n'a putut fi descoperită de Tolstoi, pentru că ea nu putea aparține decât singurei clase în stare să asigure tuturor oamenilor fericirea promisă: proletariatului. Or Tolstoi, stătea „pe punctul

1) Letopisețile muzeului L. N. Tolstoi, Vol. 2 M. 1938, pag. 451

2) Iasnaia Poliana. Art'cole, documente. Oghiz 1942, pag. 74

3) „Bețișorul verde“, articol, Opere complete.

de vedere al țăranului patriarhal¹⁾, iar această poziție de clasă determina și o înțelegere deosebită a adevărului.

„Critica lui Tolstoi se deosebește... prin intensitatea sentimentelor, prin pasiune, convingere, prosepțime, sinceritate, curaj în tendința de „a ajunge până la rădăcină“, de a găsi adevărata cauză a calamităților care apasă asupra masselor, pentru că critica sa oglindește într'adevăr o transformare în concepția milioanelor de țărani care abia s'au eliberat de iobăgie și au văzut că această libertate înseamnă de fapt noile grozăvii ale ruinării, ale morții prin foamete, ale vieții fără adăpost, printre „viclenii“ orășeni, etc. Tolstoi oglindește atât de just starea lor, încât el însuși introduce în învățătura sa naivitatea, înstrăinarea lor de politică, misticismul lor, dorința lor de a pleca din lume, „nonviolența“, blestemele fără putere la adresa capitalismului și a „puterii banilor“. Protestul milioanelor de țărani și disperarea lor, — iată ce s'a contopit în învățătura lui Tolstoi“²⁾.

Soarele își răstrângea ultimele scipiri roșietice pe dantelele brazilor. Stăteam în văiuga „Poruncii vechi“, în locul în care Tolstoi căutase cândva „bețișorul verde“. Stăteam în fața mormântului lui Tolstoi. Un mormânt fără placă memorială sau flori. Un mormânt simplu, așa cum și l-a dorit Tolstoi. Măreț prin simplitatea sa. Ca și viața aceluia care-și doarme în el somnul de veci.

Stăteam tăcuți, înconjurați de o liniște solemnă și sărbătorească.

Era sărbătoare în sufletele noastre. Aici, la Iasnaia Poliana, l-am cunoscut, ne-am apropiat de Tolstoi mai mult ca oricând. Li simțeam inima bătând alături de inimile noastre...

1) „Lenin despre literatură“, Ed. P. M. R. 1949, pag. 81

2) „Lenin despre literatură“, Ed. P. M. R. 1949, pag. 81-82

JULIUS FUCIK, LUPTĂTOR PENTRU LIBERTATE ȘI PACE

Numele lui Julius Fucik, eroul național al poporului cehoslovac, este astăzi cunoscut în întreaga lume. Marele luptător pentru libertatea poporului cehoslovac, pentru viitorul oamenilor muncii din Cehoslovacia, prieten și propagator neînfricat al uriașelor realizări ale Uniunii Sovietice, dușman neîmpăcat al fascismului, a devenit astăzi un simbol măreț al luptei tuturor popoarelor lumii pentru pace, libertate și progres.

Anul acesta este anul a două aniversări ale lui Julius Fucik: la 23 Februarie s'a aniversat cea de a 50-a aniversare a nașterii sale, iar la 8 Septembrie, s'au împlinit 10 ani dela moartea sa eroică.

Copilăria lui J. Fucik a fost o copilărie grea, ca și aceea a miilor de copii ai muncitorilor din vechea Cehoslovacie. Tatăl său era muncitor metalurgist. Dela Praga, unde s'a născut la 23 Februarie 1903, J. Fucik a plecat împreună cu familia, după lucru, la Plzen, la uzinele Skoda. Era în perioada monarhiei austro-ungare. Aici, Fucik a avut prilejul să trăiască și să cunoască viața grea a muncitorilor. La 12 ani, micul Julius căra mâncare tatălui său în schimbul de noapte. Tot aici, în 1917, la 14 ani, a trăit uriașă grevă a muncitorilor uzinelor Skoda. Ororile și lipsurile războiului trezesc în el împotrivire și ură. Groaznica explozie dela depozitul de pulbere din Bolevec, unde au pierit 400 de muncitori, împușcarea copiilor flămânzi dintr'o periferie a Plzenului (1918), care au vrut să ia pâine dintr'un furgon militar, scumpetea, toate acestea au asupra lui Julius — după mărturisirea Gusei Fucikova — puternice urmări. „*Blestem pe acela care a pricinuit acest război și ne-a pregătit o asemenea scumpete!*“ — scria Fucik, atunci, într'unul din caietele sale.

Mult după asta, în 1938, referindu-se la această epocă, scria: „*Nu se putea să nu văd cât de nedrept este alcătuită lumea, în care oamenii setoși de viață sunt obligați să se omoare unii pe alții. Și am început a critica această lume...*“ Este epoca în care adolescentul Fucik a trăit cu intensitate și viața de mizerie a muncitorilor și ororile războiului.

Mai târziu, ca student, Fucik a lucrat pe un șantier de construcții de sosele, unde deasemenea a cunoscut viața plină de lipsuri a muncitorilor. Cea mai mare parte a vieții sale și-a petrecut-o de fapt în mijlocul muncitorilor, lângă care a trăit și a luptat. Julius Fucik și-a legat astfel viața cu strășnicie de viața clasei muncitoare din Cehoslovacia, de lupta ei și a Partidului Comunist Cehoslovac. În 1918 este membru al Comitetului muncitoresc studentesc. În acelaș an, la 1 Mai, participa la manifestația muncitorilor din Plzen, — iar în 1920, devine membru al aripei stângi a social-demo-

crației, pentruca în 1921 să fie membru al Partidului Comunist Cehoslovac. Mult timp după aceea este activist și redactor al diferitelor ziare și reviste ale partidului, până când, în timpul războiului, ajunge membru al C.C. al Partidului Comunist Cehoslovac — ilegal.

Viața lui Julius Fucik a fost viața unui luptător încercat, neobosit, înflăcărat. După ce termină școala reală din Plzen și apoi facultatea de filosofie la Praga, el este ziarist și redactor în presa comunistă. Astfel, scrie în revista „Socialistul“, ia parte la conducerea revistei „Avantgarda“, colaborează și conduce săptămânalul politico-cultural „Tvorba“ al Partidului Comunist Cehoslovac, iar în 1929 ajunge redactor la „Rude Pravo“, când partidul îl trimite în mijlocul minerilor greviști din Boemia. Aici, J. Fucik scoate revista ilegală „Greva“, atât de căutată de poliție, ia parte la ședințele comitetului de grevă și la pichetele de grevă ale minerilor.

Unul din momentele cele mai importante ale vieții lui Fucik a fost călătoria sa în Uniunea Sovietică. În 1930 și 1934, Fucik pleacă la Moscova, de unde se întoarce plin de entuziasm. Incepe acum o muncă îndrăzneată pentru propagarea adevărului despre Uniunea Sovietică. Scrie nenumărate articole în presă, vorbește de sute de ori în adunările muncitorilor, până când este arestat și condamnat la închisoare.

După evenimentele dela München, când valul fascismului se abate cu furie asupra Cehoslovaciei, lupta lui J. Fucik devine și mai îndârjită. Ca activist al Partidului Comunist Cehoslovac, își duce munca cu succes în mijlocul intelectualității progresiste și, fie că se ascunde în țară sub alt nume, fie că trăiește la Praga în ilegalitate — schimbându-și des locuința, J. Fucik este același luptător neînfricat pentru cauza partidului și a poporului cehoslovac. Ultimul an al vieții sale și-l petrece în ghiarele Gestapo-ului, în arestul preventiv din Pankraț dela Praga. Aici J. Fucik a rezistat și a luptat până la capăt. Nici teroarea, nici umilințele, nici schingiuirile și crudele bestialități ale fiiorasei poliții naziste, nu l-au putut înfrânge. Oțelul din care era făcut Fucik era de un fel deosebit, călit în luptele duse de Partidul Comunist Cehoslovac pentru libertatea și fericirea poporului cehoslovac. Execuția care a urmat, la 8 Septembrie 1943, la Berlin, a pus capăt vieții lui de luptător neînfricat, dar nu a reușit să stingă făclia dorului de libertate și viață, pe care în numele poporului cehoslovac, J. Fucik a purtat-o cu atâta măreție și cinste.

Viața de luptător pentru cauza poporului a lui J. Fucik a fost mereu împletită cu o muncă neobosită pe tărâmul presei și literaturii. Julius Fucik n'a lăsat în urma sa numai imaginea luminoasă și pilda unui mare luptător; el a lăsat și o însemnată operă literară, în care arde flacăra acelorași nobile idealuri pentru care a căzut. Fie că este vorba de studiile sale științifice, de articolele și cronicile sale, de reportajele sau sgduitoarea sa operă, „Reportaj cu ștreangul de gât“ — scrisă în temnița nazistă, întreaga sa operă este pătrunsă de un puternic spirit de partid, făcând cu strălucire parte din cauza generală a proletariatului cehoslovac, a poporului cehoslovac, a omenirii întregi. Ea oglindește măreția luptei pe care cei mai buni fii ai poporului cehoslovac, comuniștii, și poporul întreg, au dus-o împotriva robiei fascismului și a ocupației naziste, pentru libertate și o viață mai bună.

Încă de mic, J. Fucik avea înclinații spre ziaristică și literatură. La 12 ani devine „redactor“ al jurnalului pentru copii „Slavul“, care „apărea“ într'un caiet școlar; la 13 ani, în 1916, scoate o nouă „revistă“ humoristică, „Gândul vesel“, pe care o edita tot într'un caiet, iar la 14 ani, alta, „Cehul“ — mai mult o cronică literară.

Viața de mizerie și de chin a muncitorilor, greva generală din 1918 a

muncitorilor dela uzinele Skoda, îl influențează adânc. Versurile scrise de el în 1918, dovedesc aceasta:

De sus:

*Dece jos urlă mulțimea?
In țară-i foame, jale.
Nu-i nimic, pentru asta-i leac
călăi sau închisoare.*

De jos:

*Poate domnii au dreptate?
Dar nouă ne place mai mult râsul decât lacrimile.
Credeți-ne, mult mai bine o să ne simțim
Când gădele o să vă taie capul.*

Încă din aceste versuri se vede că în ele răsună glasul unui luptător împotriva nedreptății sociale, împotriva exploatarelor. El merge de pe acum alături de muncitorii exploatați, flămânziți și umiliți și alături de luptătorii a rămas toată viața.

Adevărata sa activitate ziaristică și scriitoricească începe însă după 1921. „Am scris multe articole critice, literare și politice, schițe și reportaje, recenzii de teatru” — scrie J. Fucik în testamentul său, destul de simplu. Dar nu trebuie uitat că studiile sale științifice de critică literară, de critică teatrală, reportajele sale, au o mare valoare istorică, științifică și literar-artistică. Cea mai mare parte din acestea au fost publicate în „Tvorba” și în „Rude pravo”, iar unele în „Kunen”, „Pramen”, „Proletcult”, „Doba”, „Socialist”, „Avantgarda” etc.

De o mare însemnătate pentru lupta poporului cehoslovac, pentru rezistența sa morală în clipele cele mai grele, este cartea „*In țara în care mâine al nostru a și devenit ieri*”, care cuprinde reportajele sale din U.R.S.S. Arătând adevărul despre Uniunea Sovietică și militând pentru el, J. Fucik a pus în fața poporului cehoslovac imaginea unei vieți noi pentru care trebuie să lupte. O altă carte a sa „*Iubim poporul nostru*”, cuprinde articolele publicate în revistele muncitorești și progresiste din anii 1938—1939 și articolele ilegale din perioada 1941—1942. Neîntrecută rămâne opera sa „*Reportaj cu ștreangul de gât*”, publicată în 1945. J. Fucik a scris-o, filă cu filă, în închisoarea din Pankraț. Se poate spune că această carte este scrisă cu sânge din sângele său. În așteptarea morții, sfârtecat de durere și chin, zdrobit de cele mai crude bestialități ale călăilor naziști, în clipele când puterile nu-i ajungeau decât să răsuflă — dar în același timp cu gândul la lupta partidului și a poporului cehoslovac, la viața liberă și fericită pe care o dorea cu atâta patimă, J. Fucik a scris ultima sa carte, care este — deopotrivă — un înflăcărat testament al său, al celor căzuți pentru aceeași luptă, și un uriaș act de acuzare al ororilor fascismului. Este cartea unui mare luptător comunist, a unui talentat scriitor devotat ideilor partidului, legat cu strânsă înțelegere de popor, de luptă și năzuințele lui.

Julius Fucik a fost în același timp un mare admirator, plin de dragoste fierbinte, — al culturii cehe și așa a rămas de pe băncile școlii până la moartea sa eroică. Încă la 13 ani, Fucik cunoștea elegia tiroleză a lui Havlicek. Între 16—19 ani citește și studiază 220 opere, din ale căror notițe se vede că scriitorii săi preferați erau: Ian Neruda, Svatopluk Cech, Alois Jirasek, Jiri Wolker, etc.

Înainte și după 1938, burghezia cehă ducea o luptă murdară împotriva

culturii cehoslovace. Ea a căutat să smulgă poporului cehoslovac sprijinul pe care-l găsea în cultura sa trecută (clasică) și contemporană. În fața asupririi sociale și naționale, poporul cehoslovac s'a întors cu fața spre trecutul său glorios, spre cultura sa, izvor viu al rezistenței și luptei sale de atunci. Dar critica burgheză a început să pună trecutul într'o lumină falsă, lucru împotriva căruia s'a ridicat și a luptat Partidul comunist cehoslovac, cel mai bun păstrător al tradiției și culturii poporului cehoslovac. E momentul când Vasiliev Vaneura începe să scrie „Figuri din istoria poporului ceh“, când — în preajma München-ului, — Fucik devine un istoric literar, un luptător pasionat pentru valorificarea moștenirii culturale cehce. În anii ilegalității scrie studiile despre Bozena Neeva, K. Sabina, J. Zeyer, care se găsesc astăzi în primele capitole ale cărții „Iubim poporul nostru“. De o mare importanță sunt articolele scrise despre Ian Neruda, atât de iubit de Julius Fucik, despre care în testamentul său din „Reportaj cu ștreangul de gât“ scrie: *„Celui care va scrie în viitor o istorie a literaturii, îi las prin testament dragostea mea pentru Ian Neruda. Acesta este cel mai mare poet al nostru. El scruta viitorul până departe“*.

În articolele sale închinare marilor valori culturale progresiste, ale culturii cehce, J. Fucik a făcut o adevărată critică literară științifică. Înarmat cu învățătura leninistă asupra moștenirii culturale, din timpul cât a stat în Uniunea Sovietică, el a căutat să arate adevăratul conținut al operelor literare progresiste, apărându-le de critica burgheză, să descopere nucleul progresist, valabil, elementele valoroase și noi din operele scriitorilor analizați. Făcând observații judicioase asupra operelor și epocii respective, arătând necesitatea unei munci științifice în aprecierea operelor, apreciere făcută în mod critic de pe poziția clasei muncitoare și pentru descoperirea sensului combativ al operei; referindu-se la necesitatea editării exemplare a clasicii, J. Fucik n'a făcut decât să apere și să promoveze cultura cehă, după principiul leninist al valorificării moștenirii culturale.

Întreaga activitate creatoare, ziaristică și scriitoricească a lui Julius Fucik, lupta lui înflăcărată de comunist, dovedesc o înaltă atitudine marxistă a vieții și activității sale. Pentru ziaristii și scriitorii legați de popor, luptători pentru îndeplinirea năzuințelor poporului, viața și opera lui Fucik constituie o măreață și neîntrecută pildă, demnă de urmat. *„Societatea socialistă nu poate trăi fără cultură, spunea Fucik. Cultura înseamnă pentru ea o mare forță vitală, constituie o armă cu care nu luptă împotriva oamenilor, ci pentru om și împotriva tuturor piedicilor naturii“*. Iată de ce cere J. Fucik ziaristilor și scriitorilor să lupte pentru cauza progresului și a păcii prin toate mijloacele: presă, literatură, activitate obștească.

Ca luptător, J. Fucik prețuia nespus de mult activitatea sa de ziarist. La 1 Mai 1943, când în umbra zidurilor și gratiilor închisorii dela Pankraț își scrie pe furiș paginile vestitului său „Reportaj cu ștreangul de gât“, J. Fucik nu se poate stăpâni să nu strige: *„Ura! Pentru un minut sunt iarăși ziaristul comunist, care trece în revistă de 1 Mai, forțele combative ale lumii noi!“*

Julius Fucik nu și-a întrerupt nici un moment activitatea sa de ziarist legal sau ilegal, în presa partidului sau în cea muncitorească și progresistă. În condițiile grele de după 1938, după interzicerea presei comuniste, el își îndeplinește cu succes sarcina de a scrie în revistele muncitorești și progresiste: „Lumea în imagini“, „Albina“, „Drumul funcționarilor particulari“, „Libertatea nouă“, etc — sub diverse pseudonime. Dela ultimul său articol

de polemică din această perioadă: „Despre libertate și supunere“, publicat în „Libertatea nouă“ (Martie 1939) - începe perioada activității sale ilegale ca ziarist. În 1939 scrie manifestul ilegal „Scrisoare deschisă adresată ministrului Goebbels“ — iar în 1941-42 articolele publicate în „Rude Pravo“, „Tabor“ „Cesky noviny“, „Ceska Zane“, în manifeste și broșuri.

Julius Fucik a fost și un scriitor legat de poporul cehoslovac și de lupta lui. În 1932, în perioada marilor greve victorioase ale minerilor din Most, care s'au transformat într'o manifestație de solidaritate a tuturor oamenilor muncii din Cehoslovacia — fără deosebire de naționalitate, J. Fucik organizează pe scriitorii progresiști pentru a scrie și populariza lupta muncitorilor.

Toate schițele și reportajele sale, portretele, dovedesc grija scriitorului legat de popor de a-și pune întreaga sa capacitate în slujba luptei și năzuințelor poporului. Să ne amintim numai de ultima sa operă, „Reportaj cu ștreangul de gât“, de portretele pe care le face în ciclul „Oameni și marionete“ unor tovarăși de luptă sau unor slujitori căinoși sau mai puțin aspri ai închisorii, ca „Soții Jelinek“, „Tătucul“, „Moș Scorpea“, „Flink“, „Directorul închisorii“, „Samariteanul“ etc. Sfârșitul eroic al vieții sale i-a întrerupt și munca la romanul pe care-l începuse în perioada ilegalității, scris și risipit prin locurile pe unde-l hărțuia poliția.

J. Fucik ne-a lăsat cuvinte minunate și asupra felului înaintat, marxist, cum înțelegea el menirea scriitorului. În 1938, în articolul „Cum scriitorul devine critic“ el spunea: *„Citind, am aflat foarte curând că unele cărți spun adevărul, altele mint, iar unele parcă sunt mute. Am crezut că e de datoria mea să spun că nu trebuie să mai existe cărți care mint sau altele care nu spun nimic. Acest lucru l-am considerat de datoria mea în lupta pe care o duceam pentru o lume mai bună.“*

J. Fucik a acordat o atenție deosebită și teatrului, scriind nenumărate cronici teatrale. Studiul său despre Teatrul Național, „50 de ani ai Teatrului“, scris în 1933, arată felul cum înțelegea menirea teatrului și a literaturii dramatice. El n'a fost niciodată de acord cu o înregistrare seacă a faptelor. El cerea ca scriitorul, autorul dramatic să fie „făuritorul unei noi mentalități“, pe care o creiază „în numele unui nou crez“ — adică în numele luptei și năzuințelor poporului.

Care era forța care a dat ziaristului și scriitorului-luptător, Julius Fucik, tăria aceasta de neînvins? Ne răspunde însuși Fucik, când ne vorbește de „sala de așteptare“ a arestaților comuniști aduși la interogatoriu: *„Camera „400“ era o tranșee înaintată cu mult dincolo de primele linii, împresurată din toate părțile de dușmani, expusă unui foc concentric, dar care nicio clipă nu s'a gândit să capituleze. Pe această tranșee flutura steagul roșu, și aici se manifesta solidaritatea întregului popor, luptând pentru eliberarea sa“*. Este vorba deci de o tărie pe care ziaristul și scriitorul Fucik a găsit-o în forța de neînfrânt a partidului comunist, în legătura indestructibilă cu poporul și în măreția telului pentru care lupta, eliberarea poporului, o viață mai bună și mai fericită pentru popor.

Ca orice mare luptător comunist, J. Fucik a fost un mare fiu al poporului cehoslovac. Legătura sa cu poporul, cu viața și năzuințele lui, cu suferințele și lupta lui, a fost o legătură sfântă pentru el, până la moarte. J. Fucik a devenit eroul național al poporului cehoslovac pentru că are toate trăsăturile celor mai buni fii ai poporului cehoslovac. El a devenit un simbol al luptei poporului cehoslovac pentru libertate, pentru o cultură națională,

pentru o viață mai bună, pe linia marilor săi înaintași, luptători înflăcărați ca: Hus, Rohac, Kozima, Havlicek. El este un discipol al lui Zdenek Neyedly în lupta pentru valorificarea marilor comori ale culturii trecutului îngropate de burghezia decadentă. El e reprezentantul primei generații a intelectualității comuniste cehoslovace, care, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a învățăturilor leniniste a îmbinat soarta sa cu aceea a clasei muncitoare cehoslovace, cu a avangărzii acesteia, Partidul Comunist Cehoslovac, cu a poporului cehoslovac.

Dragostea sa fierbinte față de popor, nu i-au putut-o înfrânge nici teroarea, nici închisorile, nici moartea. În fața judecătorilor care l-au acuzat de complot împotriva nazismului, el spune: „*Am început să activez ilegal pentru a ajuta poporul meu să izgonească pe ocupanți și odată cu ei pe trădătorii din guvernul protectoratului*“. J. Fucik credea cu strășnicie în forța de neînvins a poporului, în trecutul său glorios. „*În perioade grele pentru popor și Stat, — scrie el în perioada de după 1938, în primul articol legal publicat în „Lumea în imagini“, — ne adresăm istoriei pentru a sorbi din ea învățăminte și întărire. Căutam trecutul poporului nostru pentru a învăța din el calea ce duce spre viitor. În adâncul poporului a fost întotdeauna o forță de neînvins*“.

Și mai puternică ne apare legătura aceasta indestructibilă cu soarta poporului cehoslovac în manifestul „*Scrisoarea deschisă ministrului Goebels*“ scrisă de Fucik în numele intelectualității progresiste cehe: „*Și dacă dumneata, calomniator nemernic ce ești, crezi că noi, intelectualitatea cehă, avem mai puțină mândrie și tărie decât poporul ceh din care ne tragem, dacă dumneata îți închipui că noi ne vom lăsa intimidați sau inspirați să părăsim poporul și să trecem de partea Gestapoului, împotriva poporului, — atunci ascultă răspunsul nostru: Nu, Nu, niciodată!*“ Și într'adevăr, până la moarte, Julius Fucik a fost credincios acestui legământ de a-și servi cu cinste și mândrie poporul pe care atât de mult l-a iubit.

Dar cu aceeași patimă cu care Fucik a iubit poporul cehoslovac, el a și urât, de moarte, fascismul. A fost un neînduplecat dușman al fascismului. Este înfiorător tabloul pe care îl face fascismului, în cartea „*Reportaj cu ștreangul de gât*“.

„*Mormanele de cadavre cresc mereu. Numărătoarea nu se mai face cu zecile sau cu sutele, ci cu miile. Mirosul de sânge proaspăt gădila nările fiarelor bipede... Acum este sărbătoarea lor: solemnitatea măcelului. — Trimit la moarte muncitori, învățători, țărani, scriitori și funcționari; măcelăresc bărbați, femei și copii; masacrează familii întregi; distrug și dau foc la sate întregi. Moartea prin glonț se răspândește în toată țara ca o ciumă și nu cruță pe nimeni*“. La sfârșitul acestui tablou, însă, J. Fucik, luptătorul comunist, se întreabă: „*Ce face omul în mijlocul acestor grozăvii?*“ Și tot el răspunde, plin de încredere și forță: „*Trăiește.*“

J. Fucik știe însă, că „*sute de mii de oameni vor cădea înainte ca cei rămași în viață să poată spune: am supraviețuit fascismului*“. Deaceia el este întotdeauna conștient de măreția luptei sale împotriva fascismului, de însemnătatea jertfei sale: „*Dacă aș ști că după mine nu vor mai fi jertfe, scrie el, aș merge cu bucurie la moarte, fără să mai întârzii o clipă*“.

Ura sa de moarte împotriva fascismului, J. Fucik nu și-o ascunde nici în fața călăilor săi. Cu demnitatea și curajul unui comunist, el strigă judecătorilor naziști: „*Sentința voastră va fi pronunțată acum. Știu, sună moartea omului! Sentința mea asupra voastră e de mult pronunțată. Ea cuprinde cuvintele scrise cu sângele tuturor oamenilor cinstiți: Moarte fascismului! Moarte sclaviei imperialiste!*“ Istoria a dovedit că judecata lui J. Fucik a fost cea mai

dreaptă: fascismul german a fost zdrobit de glorioasele armate sovietice și poporul cehoslovac a fost eliberat...

Tot pe atât cât a urît fascismul, J. Fucik a iubit Uniunea Sovietică, Țara Socialismului victorios. El a fost un mare prieten al Uniunii Sovietice. A avut fericirea de a fi de două ori pe pământul sovietic: prima dată, în 1930, când pleacă în mod ilegal, ca membru al unei delegații muncitorești, iar a doua oară în 1934, ca corespondent al ziarului „Rude Pravo”, — organul P.C.C., când stă doi ani. Julius Fucik mărturisește că acești ani au fost „cei mai fericiți din viață”. Realitățile din Uniunea Sovietică îl impresionaseră adânc. Într-o scrisoare către Gusta Fucikova, scrisă în vremea aceea dela Moscova, el spune: *„Niciodată nu m'am simțit mai liber... Aici e minunat și ceceae văd în U.R.S.S. e mult mai mult decât ceceae am îndrăznit să-mi închipui.”* Realitatea vie a construirii socialismului, a vieții oamenilor sovietici, studiul operelor clasicele marxism-leninismului, experiența luptei P.C. al U. S., a luptei poporului sovietic, a intelectualității și literaturii sovietice, — l-a oțelit ca luptător, i-au întărit convingerile sale de comunist și credința în viitor. Acolo a devenit un maestru al foiletonului. Acolo a învățat să prețuiască valoarea moștenirii culturale a poporului cehoslovac, trecutul său glorios. Acolo a înțeles J. Fucik că un viitor mai bun pentru poporul cehoslovac este indisolubil legat de lupta și soarta Uniunii Sovietice. Deaceea a fost un așa de înflăcărat propagator al adevărului despre U.R.S.S., deaceea s'a ridicat cu atâta tărie împotriva defăimării Uniunii Sovietice și a minciunilor despre ea. Încă la Moscova fiind, scrie o serie de corespondențe pentru „Rude Pravo”, răspunzând întrebărilor puse de cititori, reportaje care le-a strâns apoi în cartea: *„In țara în care mâine al nostru a și devenit ieri”*. — Intors în țară, J. Fucik care era un minunat povestitor, a început să răspândească adevărul despre U.R.S.S. printre muncitori. A ținut astfel trei sute șaptezeci de conferințe într'un singur an la adunările muncitorilor, de multe ori „sparte” de poliție. Pentru aceasta, de fapt, a și fost arestat și condamnat. Lupta sa pentru cunoașterea Uniunii Sovietice de către poporul cehoslovac, a avut o mare însemnătate pentru rezistența morală a poporului cehoslovac în clipele cele mai grele, în lupta sa pentru un viitor mai bun.

J. Fucik a rămas până la moarte același devotat prieten al Uniunii Sovietice. În închisoare fiind, în 1943, de 1 Mai, notează cu încredere pe filele „Reportajului” său: *„In acest moment, din turnul Kremlinului bate ora zece... Nu suntem singuri, suntem alături de acei care în clipele acestea cântă voioși în libertate.”* Și într'adevăr, poporul cehoslovac nu a fost singur. Popoarele libere ale Uniunii Sovietice l-au eliberat de sub jugul fascismului și al exploataării, dându-i puțința să trăiască într'o viață liberă și fericită pentru care J. Fucik s'a jertfit.

J. Fucik a luptat și a căzut în minte cu imaginea unei Cehoslovacii noi, libere și fericite. Astăzi, visurile lui J. Fucik s'au realizat. În Cehoslovacia democrat-populară, poporul eliberat, condus de partidul al cărui dârz și de frunte luptător a fost și Fucik, Partidul Comunist Cehoslovac, — construiește socialismul. Viața mai bună pe care el o dorea poporului cehoslovac își are deja o temelie de nezdruccinat. J. Fucik n'a căzut degeaba. Viitorul pe care el îl dorea poporului cehoslovac a devenit acum o realitate. *„Intreaga noastră luptă, declară el în fața judecătorilor, ar pierde sensul, dacă după eliberare ar veni din nou la putere acei care au dus poporul meu la catastrofă, care au jurat credință și au pregătit trădarea cu mult înainte de 1938.”*

Ar fi de neconceput ca aceiași politicieni orbiți să ajungă din nou în fruntea țării mele. Cu alte cuvinte activitatea mea revoluționară tindea la cucerirea libertății reale pentru popor, pentru pregătirea victoriei viitorului stat socialist cehoslovac.“ Eliberat de către Armata Sovietică, condus de P.C.C., poporul cehoslovac își construște astăzi acest „viitor socialist“, așa cum l-a dorit Fucik.

În Cehoslovacia de astăzi, J. Fucik a devenit tocmai simbolul acestui viitor. El a devenit eroul național al poporului ceh. Astăzi, numele lui îl poartă numeroase întreprinderi și mine de cărbuni, școli și grupuri de pionieri, fabrici și uzine. C.C. al Uniunii Tineretului Cehoslovac a luat o hotărâre referitoare la introducerea insignei Fucik pentru tinerii constructori ai socialismului. Purtătorii acestei insigne trebuie să slujească cu devotament idealurile pentru care J. Fucik a luptat. „A purta insigna Fucik, (insignă pe care sunt înscrise cuvintele lui: „Oameni, veghiați!) — spune rezoluția C.C. al U.T. cehoslovac — înseamnă a-ți iubi fierbinte patria și a-ți manifesta dragostea prin muncă pentru binele ei și prin hotărârea de a o apăra, neprecupețind viața“. Înseamnă „a iubi Uniunea Sovietică și a ajuta oamenilor muncii din întreaga lume în lupta pentru pace și socialism“. Înseamnă, „a iubi viața, a crede în viitorul fericit al omenirii și a lupta pentru el, a fi entuziast, a fi exemplu de abnegație, de modestie, cetățean devotat al patriei democratice populare“. Da, J. Fucik, ar putea fi acumă împăcat: tineretul Cehoslovaciei noi, poporul cehoslovac — condus de P.C.C. — dau viață astăzi tocmai acestor năzuinți, clădindu-și o viață nouă.

J. Fucik este, însă, în același timp și unul dintre fiii și eroii cei mai iubiți ai omenirii. Lupta și opera sa au de multă vreme un răsunet mondial. Pilda sa de neînfricat luptător împotriva fascismului, alături de popor, pentru libertatea patriei, pentru un viitor mai bun — pentru țara sa și omenirea întreagă — a ziaristului și scriitorului militant, a rămas nepieritoare. Congresul partizanilor păcii dela Varșovia i-a decernat unul dintre primele premii internaționale ale luptei pentru pace.

J. Fucik a devenit astăzi cunoscut tuturor popoarelor lumii. Este tradus în 55 din limbile pământului, în 126 de ediții. Popoarele Uniunii Sovietice, popoarele țărilor de democrație populară și toate celelalte popoare au găsit în lupta și opera lui un minunat îndemn. Mulți scriitori l-au preamărit în opere însemnate, închinată luptei pentru pace. Poetul sovietic Lidarov a scris un poem, iar Burikov, o dramă. Marele poet al Americii Latine, Neruda, l-a glorificat deasemeni într'un poem, scriitorii indonezieni îl socotesc deasemenea în fruntea lor, alături de Gorki. J. Fucik a devenit astfel prietenul tuturor oamenilor cinstiți din lume, al tuturor luptătorilor pentru libertate, pace și progres. El trăiește astăzi printre noi. „Ah! prieteni, spune el în „Reportaj cu ștreangul de gât“, *vă închipuiți voi cum am trăi dacă ne-ar fi dat să ne mai întâlnim după chinurile acestea? Dacă ne-am întâlni într'o viață luminoasă de libertate și spirit creator? Să trăim și să vedem cu ochii visul spre care am năzuit, pentru care mergem acum la moarte! Dar chiar morți, vom trăi într'o părticică a marii voastre fericiri, căci i-am dăruit noi viețile noastre*“.

J. Fucik a iubit viața, lupta și fericirea oamenilor. A iubit tot ce era uman. În toii celor mai sălbătice torturi, când se sbătea în ghiarele morții, el scrie: „*Am iubit viața și m'am avântat în luptă pentru ea. V'am iubit pe voi, oameni... — Toată viața mea am cântat și nu știu ce m'ar putea sili să nu mai cânt, tocmai acum înaintea sfârșitului, când simt viața cu o deosebită intensitate*“. Iar testamentul său, scris în închisoarea dela Pankraț, se termină din nou cu aceste cuvinte: „*Noi am trăit pentru bucurie, pentru bucurie ne-am avântat*

în luptă, pentru ea murim. Deaceea tristețea nu trebuie niciodată legată de numele nostru“. Dragostea de viață, de oameni, de luptă pentru libertate și progres, pentru pace, pentru un viitor mai bun, acesta este înflăcăratul mesaj pe care J. Fucik ni l-a lăsat și pentru care a luptat și a căzut. Pentru a da viață acestor idealuri pe tot întinsul pământului, luptă astăzi milioane de oameni cinstiți, toate popoarele lumii.

„*Nădăjduiam... că voi mai trăi liber, ca să muncesc și să iubesc mult, să cânt și să cutreer lumea*“ — iată una dintre cele mai fierbinți dorințe ale lui Fucik, pe care călăii fasciști i-au curmat-o odată cu viața. J. Fucik ne spune și cum trebuie să-i păstrăm amintirea: „*Dacă lacrimile vă pot ușura, plângeți-mă o clipă. Dar nu mă compătimiți. Am trăit pentru o viață plină de bucurii, mor pentru ea și ar fi nedrept să-mi puneți pe mormânt ingerul durerii*.“ Este amintirea pe care trebuie să o păstrăm unui luptător.

Dar J. Fucik ne-a lăsat scris în același timp și aceste cuvinte: „*Un singur lucru vă cer vouă, celor care veți supraviețui acestor timpuri: să nu uitați. Nu uitați nici pe cei buni, nici pe cei răi, nici pe cei care luptă pentru libertate și pentru fericirea lor, nici pe cei care vor înrobirea și moartea lor*.“ Oamenii cinstiți din lumea întreagă, luptători hotărâți pentru pace, știu acum și mai mult, cu încredere sporită în forțele lagărului păcii, că așa cum spune Fucik, „*soarele va străluci, va străluci, și oamenii vor trăi în lumina razelor lui*“, peste tot pământul. Credincioase mesajului lui Fucik, ele știu că nu e forță care să le înfrângă lupta pentru viitorul însoțit al omenirii, că nu le va putea nimeni clinti încrederea pe care o au în „*primăvara anului liber*“, cum spunea Fucik, în „*primăvara popoarelor, a înfrățirii lor... pentru triumful libertății, pentru triumful vieții, pentru victoria celor mai îndrăznețe năzuințe ale spiritului omenesc... pentru victoria socialismului*!“

Pentru aceasta însă, este necesar să nu uităm niciodată ultimele cuvinte ale luptătorului Fucik: „*Oameni, veghiați!*“... „*Viața n'are spectatori!*“

DISCUȚII

PETRU DUMITRIU

PENTRU LITERATURA LUI 1954

Munca scriitoricească, și îndeobște aceea legată de creația literară (cum e munca editorului, a redactorului de revistă, a istoricului literaturii) — are o anumită asemănare cu a plugarului. Plugarul asvârle sămânța în brazdele deschise, cu nobilul său gest milenar, sau invizibil, prin țevile articulate ale semănătoarei mecanice. Și după aceea, nu se mai întâmplă multă vreme nimic. Norii trec peste câmp, zile senine și zile ploioase se succed în mișcarea anotimpurilor — iar semințele încolțesc în întunericul umed al pământului; dar la anul, iată câmpurile pe care grâul se leagănă ca o mare foarte verde cu luciri albastrii, și iată mișcarea greoaie a grânelor de aur în lunie! La fel se întâmplă cu inițierea, îndrumarea și roadele mișcării literare. Din discuții, din contactul cu oameni și fapte, încolțesc cărți, poeme, articole, ce vor îmbogăți viața noastră literară și vor da hrană spirituală poporului nostru, peste șase luni sau un an, sau mai mult. Într'adevăr, nu numai colectivii noștri, ci și scriitorii, editorii, redactorii de reviste, criticii literari, istoricii literaturii, trebuie să are și să samene din vreme.

Mai ales acum. Nu mai e decât un an până la împlinirea unui deceniu dela 23 August 1944. Zece ani de când poporul nostru a intrat pe făgașul unor transformări furtunoase. Această pagină din istoria lui e plină de tablouri dramatice, de chipuri eroice, de clipe de neuitat. Și pagina care se deschide, aceea a viitorului, se vestește luminoasă, împodobită cu aurul recoltelor și cu aurul luminii hidrocentralelor, cu roșul aprins al oțelului topit, cu negrul lucios al diamantului negru din Valea Jiului și cu chipurile surâzătoare ale oamenilor.

În ce măsură sânt înfățișate în literatura noastră aceste imagini ale trecutului recent, ale prezentului și ale viitorului? În ce măsură cărțile și poemele noastre au fost de ajutor în momentele de bătaie și în perioadele de muncă încordată dela 23 August 1944 și până azi? În ce măsură ajută literatura noastră la crearea viitorului? Iată câteva întrebări pe care publicul cititor, iubitorii de carte din uzine și dela sate, învățătorii, studenții, profesorii, în deobște oamenii legați de munca pe tărâmul cultural, ni le vor pune, nouă scriitorilor, criticilor, tuturor oamenilor activi în acest domeniu. Există unele realizări, dar publicul așteaptă mai mult. Cred că trebuie

semănat din vreme, pentru ca să ne bucurăm de o recoltă bogată în 1954. Astfel, nu s'a inițiat încă, după câte știu, o piesă de teatru legată de marea cotitură a istoriei noastre. De asemenea, planurile frumoase ale multor scriitori de frunte ai noștri, n'au intrat pe calea împlinirilor. Prozatori de seamă încă n'au început să lucreze la cărțile cu care vor sărbători cei zece ani dela 23 August 1944.

Alături de aspectul creației stă și acela al valorificării literaturii noastre de până acum.

Cred că trebuie schițată măcar în linii mari dezvoltarea literaturii noastre în acești zece ani de mare importanță istorică. Scriitorii înșiși au mult de învățat dintr'o apreciere cuprinzătoare asupra operei lor. Ea i-ar ajuta în dezvoltarea lor de mai târziu, i-ar sprijini în lupta împotriva propriilor lor slăbiciuni și împotriva defectelor altora, în lupta pentru stărpirea a ceea ce e cenușiu și mediocru din literatura noastră. Există numeroase probleme ce se cer desbătute, probleme legate de înfățișarea realistă și curajoasă a vieții, de întruchiparea eroului zilelor noastre, a figurilor tipice ale vremii; apoi probleme ale limbii literare, ale construcției și conflictului, ale individualității poetului liric, în sfârșit probleme ale unor întregi genuri literare, ca acela satiric, sau ale unor specii literare cum e comedia. Nu poate fi încheiată înșiruirea acestor teme ce preocupă pe scriitori și pe iubitorii de literatură, și care toate se cer tratate astfel încât la 23 August 1954 ele să alcătuiască un tablou al literaturii noastre, limpede, bine desenat, fără părți pierdute în umbră.

Pe de altă parte, scriitori din cei mai de seamă au cunoscut o dezvoltare deosebit de bogată, în ultimii ani. Experiența artistică cuprinsă în uriașa operă a lui Mihail Sadoveanu, cristalizată în drumul parcurs dela *Șoimii* la capodopera care este *Nicoară Potcoavă*, e de un interes extraordinar. Poetul A. Toma și-a continuat îndelunga și rodnică trudă literară. Drumul lui Camil Petrescu, dela dramaturgia sa puternică, originală, dar adesea individualistă și psihologistă, până la drama *Bălcescu*, sau dela romane ca *Patul lui Procust* la romanul *Un om între oameni*, merită o analiză atentă și adâncă și o reliefare a dezvoltării creatorului pe linia prozei realiste.

E nevoie de un comentariu atent și judicios al importantei opere a lui Zaharia Stancu, *Descult*, atât de iubită de publicul nostru și tradusă până azi în numeroase limbi străine.

Dezvoltarea poeziei lui Mihai Beniuc este de asemenea una din formele concrete pe care le-a luat la noi mișcarea literară spre realismul socialist. Tot astfel, drumul lui Eugen Jebeleanu dela *Inimi sub săbii* la *Bălcescu*, sau al lui Geo Bogza dela *Țări de piatră* la *Meridiane Sovietice*, unul, poet al stihurilor, cellalt, poet în proză, tipici amândoi pentru curentul adânc ce determină înfățișarea de azi a literaturii noastre, și care a antrenat în șuvoiul său și creația unui Radu Boureanu sau Cicerone Theodorescu. E nevoie de articole critice care să cuprindă dezvoltarea unor poeți ca Dan Deșliu, Maria Banuș, Veronica Porumbacu, Victor Tulbure, Mihu Dragomir, care mai toți au apărut în literatura noastră în ultimii zece ani.

De asemenea, opera atât de originală, de personală, a lui Alexandru Jar, centrată pe sentimente eroice și dramatismul cel mai ascuțit al vieții, apoi opera lui Eusebiu Camilar, discipol al lui Sadoveanu în privința limbii literare, în dezvoltarea ei dela mistica *Avizuha* la *Negura* și *Temelia*, unde se vede nașterea agriculturii socialiste. Saltul calitativ făcut de Marin Preda în două etape — dela *Întâlnirea din pământuri* la *Ana Roșculeț*, și de aici la *Desfășurarea*, ilustrează și el drumul unor scriitori din cei mai activi.

Cât de pasionantă ar fi urmărirea dezvoltării dramaturgilor noștri cei mai însemnați: Mihail Davidoglu, dela misticul și stufosul *Omul din Ceatal* până la piesele despre mineri și metalurgiști, jucate în ultimii ani, — Aurel Baranga, dela *Bal în Făgădău* la reușita comedie *Mielul turbat*, discutată recent la Uniunea Scriitorilor; și nu e mai puțin interesantă creația dramatică a unor scriitori ca Lucia Demetrius, Laurențiu Fulga, Maria Banuș.

Atâtea lucrări, ale unor scriitori foarte numeroși, fiecare cu felul său personal de a descrie viața, — și să nu uităm interesul pe care-l prezintă aici specificul național, în opera remarcabilă a unor scriitori ca Nagy Istvan, Asztalos Istvan, Horvath Imre și alții — dau o imagine complexă și colorată a vieții patriei noastre, îndeosebi în ultimii zece ani; din examinarea ei reies învățăminte prețioase pentru dezvoltarea ulterioară a literaturii noastre — și poate că și învățăminte de viață, pentru generațiile viitoare ale poporului nostru.

„Viața Românească“ poate cuprinde un anumit sector al acestei sarcini ce stă în fața scriitorilor, criticilor și istoricilor literari și va începe încă din numărul 10, să publice articole și studii pe această temă foarte largă: „Pe drumul realismului socialist“. Ea face apel la criticii literari și istoricii literaturii, în deosebi la scriitori ca acad. G. Călinescu, acad. Camil Petrescu, prof. I. Vitner, N. Ignat, Traian Șelmaru, N. Moraru, S. Fărcășan, Ovid S. Crohmălniceanu, Paul Georgescu, N. Tertulian, etc., să colaboreze cât mai activ la această muncă de apreciere, de analiză și de valorificare a unei perioade deosebit de interesante din dezvoltarea literaturii noastre. Și această muncă nu e decât o latură a vastei sarcini de a pune în lumină materialul stufos și învălmășit al literaturii noastre din ultimele decenii. Căci cei zece ani de luptă pentru realismul socialist în literatura noastră au fost precedați de un sfert de veac de luptă pentru impunerea și uneori pentru salvarea tradiției realiste în literatura noastră. Măsura în care opera lui Rebreanu reprezintă un bun cultural al poporului nostru, merită să fie discutată. Contribuția realistă, uneori numai parțială și imperfectă, dar viguroasă, a unor romancieri ca de pildă Cezar Petrescu, Ion Marin Sadoveanu și Camil Petrescu, a unor dramaturgi ca același Camil Petrescu și Mihail Sebastian, părțile realiste ale operei unor artiști ca Matei Caragiale sau Tudor Arghezi — iată numai câteva din problemele valorificării literaturii noastre dintre cele două războaie, una din cele mai bogate și mai interesante literaturi din această parte a Europei. Poate că înșeși scriitorii și istoricii literaturii și cu atât mai mult publicul, nu cunosc deplin bogăția, culoarea, valoarea artistică, socială și istorică a literaturii noastre din ultimii zece ani, și a celei din sfertul de veac dinainte de 23 August 1944. Credem că e datoria noastră de a încerca să aruncăm lumină asupra acestor două perioade ale literaturii noastre, și, în măsura mijloacelor sale, revista Uniunii Scriitorilor din R.P.R. va încerca, începând din numerele viitoare, și în mod continuu, să facă față acestei sarcini de cinste. Ea așteaptă și solicită colaborarea celor mai de seamă scriitori, critici și istorici literari, în slujba cauzei nobile a literaturii scrise despre și pentru poporul nostru.

O TEMĂ IMPORTANTĂ ÎN NUVELELE UNUI SRIITOR TÂNĂR

În paginile „Scrișului Bănățean” și de curând în „Viața Românească”, s’a impus treptat atenției cititorilor un nume nou de tânăr prozator, autor de nuvele și schițe construite cu multă îndemânare. Este vorba de Mircea Șerbănescu, a cărui recentă nuvelă „Biruința” apare și în volum la E.S.P.L.A. Creația sa de până acum, din almanahul timișorean și din „Viața Românească”, precum și puținele nuvele publicate mai demult în „Flacăra” („Cabina de Sabla”) etc, prezintă o caracteristică ce trebuie subliniată și promovată: Mircea Șerbănescu se îndreaptă cu precădere spre aspecte din viața muncitorilor industriali, cecace-l face să aducă în nuvelele și schițele sale probleme dintre cele mai importante ale vieții noastre sociale, aspecte capabile să genereze o literatură de valoare. Astfel, din scrierile sale, pe care le cunoaștem până în prezent, numai nuvela „Marvele” („Scrișul Bănățean”, nr. 4, 1951) abordează o temă din viața satelor: aducerea animalelor de muncă la grajdul comun al gospodăriei colective. Toate celelalte vorbesc despre problemele oamenilor din fabrici. Chiar și în schițele „Cravata roșie din flori de mac” („Scrișul Bănățean”, Nr. 2, 1950) și „Florile de liliac din parcul nostru” (Id., Nr. 1, 1953), schițe al căror personaj principal este copilul Tică — chiar și aici autorul aduce aspecte din viața unui copil de muncitor a cărui psihologie, comportare, sunt influențate direct de morala muncitorului de tip nou.

Subliniind această trăsătură a scrișului lui Mircea Șerbănescu, trebuie să relevăm faptul că nuvelele și schițele tânărului prozator timișorean arată odată mai mult că tematica vieții muncitorului din industrie, încă insuficient prezentă în literatura noastră, poate fi cu adâncime și cu forță artistică tratată în nuvele și schițe. A existat și mai există încă între scriitori, mai ales printre cei mai tineri, părerea greșită că, dată fiind complexitatea și amploarea problemelor care se pun muncitorului din industrie, dată fiind importanța acestui sector în dezvoltarea către socialism a țării noastre — schița, nuvela de întindere mai mică sau sceneta într’un singur act n’ar fi capabile să oglindească viața muncitorului industrial, să zugrăvească chipuri de stahanoviști, etc. Dacă am face o mică operație aritmetică, pentru a vedea ce tematică abordează schițele apărute până acum, am vedea că cele mai multe se îndreaptă către lumea și problemele satului sau că se ocupă de demascarea birocratismului.

Evident că nu e rău, ba chiar e bine să avem reprezentate aceste teme în literatură, — cât mai bogat — dar nu e bine, ba chiar e rău, ca acest lucru să se producă din cauza unei înțelegeri greșite a capacității diferitelor specii literare de a oglinzi artistic, *adânc*, viața, din cauza subaprecierii unui sector atât de important al vieții statului nostru în drum spre socialism.

Astfel încât scrierile lui Mircea Șerbănescu pot fi date ca exemplu aceloră tinerii scriitorii care încă mai socot că fiecare temă are specia sa literară proprie, sau care subapreciază importanța problemelor care se pun oamenilor din industrie.

Trebuie să relevăm totodată și faptul că, abordând aspecte din viața de azi a muncitorilor din industrie, Mircea Șerbănescu se dovedește un bun cunoscător al vieții acestui sector, un spirit pătrunzător și un observator atent al sufletului oamenilor pe care-și propune să-i zugrăvească. Adăugând la toate acestea talentul, care nu numai că nu-i lipsește, dar se dovedește dela lucrare la lucrare că e un talent viguros, promițător de realizări tot mai valoroase, putem afirma cu bucurie că literatura noastră numără încă o forță scriitoricească tânără, capabilă să depună eforturi și să obțină succese în oglindirea artistică a drumului actual al poporului nostru. Tocmai aceste lucruri îl fac pe cititor să privească dezvoltarea ulterioară a lui Mircea Șerbănescu plin de încrederea că acest tânăr mânător de condei va putea rezolva în chip fericit și cât mai repede unele probleme care îi sunt încă nelămurite sau insuficient de clare și frânează încă scrisul său, stirbind din forța realistă a navelor și schițelor sale.

În N-rul 3 al „Scrișului Bănățean“, apărut acum aproape trei ani, Mircea Șerbănescu semna nuvela „Casă nouă“, povestea unei fete dela sat, care, venită la oraș din cauza lipșurilor și mizeriei, se angajează la cantina unui șantier de construcții, apoi devine zidărită și începe să privească plină de optimism viața, așteptând ziua când se va putea muta și ea într'una din casele pe care le construiește pentru muncitori. Chipurile de muncitori care apar aici sunt dintre acele pe care autorul le va mai relua în navelle și schițele sale, ulterior, pentru a le da realizări din ce în ce mai complexe. Astfel, un destin întrucâtva asemănător, în problematica lui generală, cu al Ancăi, eroina principală din „Casă nouă“, are Florica din „Cea mai frumoasă zi“ („Scrișul Bănățean“, Nr. 5, 1950). Este tot o fată dela

sat, fostă slugă la diferiți stăpâni, muncitoare la o fabrică de ghiată și apoi la una de chibrituri. Florica va vedea împlinindu-i-se visul pe care Anca abea îndrăznește să-l aibă: acela de a-și avea un cuib al ei, curat, îngrijit, mobilat cu gust, în care să-și aștepte cu drag logodnicul sau soțul. Drumul Ancăi și al Floricăi sugerează cu claritate, prin episoadele prinse cu îndemânare de autor, că partidul nostru sprijină pe oamenii muncii și-i conduce către o viață fericită, către o bunăstare materială mereu crescândă. Cele două fete, care trăiseră în condiții inumane, ajung să aibă un nivel de trai omenesc și în continuă creștere. Actualitatea acestei preocupări a autorului este evidentă; faptul că a sesizat și a reliefat în navelle sale tendința firească a oamenilor de a trăi mai bine, de a se putea bucura mai din plin de tot ce le oferă o viață liberă, — precum și că acesta este scopul politicii partidului, — dovedesc că autorul știe să se orienteze bine în problemele vieții.

Acelaș lucru îl încearcă și în „Biruina“, nuvela sa recentă și cu o problematică mult mai largă; din păcate însă, acest aspect — ridicarea nivelului de trai — este realizat la un nivel inferior celorlalte navelle anterioare. Paginile în care este redată viața de familie a lui Pârva, sau mersul la teatru al lui Veselinov aveau, pare-se, scopul să pună cititorului în față imaginea traiului îndestulat pe care-l au muncitorii frunțași, felul cum ei își pot satisface, datorită venitului muncii lor, cerințele materiale și spirituale. Numai că, de data aceasta, paginile respective sunt simple intercalări, nelegate de restul acțiunii și ca atare îi apare cititorului „ața albă“ cu care ele sunt cusute în mod nepotrivit în pânza acțiunii. Autorul oprește cursul principal al faptelor, în momente alese la întâmplare și ne poartă acasă la Pârva, pe care-l scoate la plimbare cu soția și copiii, pentru a admira natura. Evident că muncitorii se și plimbă, ba chiar cu familia lor, dar felul în care autorul introduce aceste două episoade între celelalte, face să apară — nu că între viața din uzină și cea de acasă a lui Pârva există o continuitate, o îmbinare, ci că familia reprezintă pentru el un domeniu

izolat, rupt de restul vieții sale. Astfel, în loc să ne sugereze viața bogată pe care o duce un muncitor cu o conștiință înaintată, multilateralitatea planurilor pe care ea se desfășoară, — autorul n'a isbutit să ne arate decât că eroul său duce un fel de „viață dublă”: una a sa, la fabrică, alta cu întroaga sa familie. Adăugăm că paginile închinat „celeilalte” vieți — de după ora ieșirii din fabrică — sunt pentru autor prilejul unor visuri de viitor destul de artificial introduse în textul lucrării sale. Se pare că monopolul visului îl deține pentru Pârva, viața de acasă, după cum pentru alt personaj al nuvelei, — Ostoia dela Sfatul Popular, — îl deține viața dela birou.

Autorul utilizează aici în mod cu totul schematic, un fel vechi al unor scriitori de a înțelege *viziunea viitorului*, ca trăsătură a realismului socialist. În numeroase nuvele apărute acum doi, trei ani, unele personajii erau puse să se oprească netamnesam în cursul acțiunii, adesea în momente dintre cele mai dramatice — și să facă o visătorie ieftină: cum va arăta uzina peste câțiva ani, cum vor arăta ogoarele, satele, țara, peste câțiva ani, etc. Un tânăr autor a mers atât de departe, încât într-o nuvelă a sa, personajul era pus să se gândească la astfel de lucruri într'un moment care reclama cu totul altă comportare: eroul era atacat de doi chiaburi, unul îi ținea cuțitul în piept, altul securea la tâmplă, cerându-i să-și trădeze tovarășii, să treacă de partea chiaburilor. Ce făcea în acest timp eroul președinte de comitet provizoriu, din nuvelă? Se gândea și cum să scape din situație, dar mai ales „visa” la viitor: cum va arăta satul, câmpul peste câțiva ani, când se vor face niște lucrări de irigare, etc. — adică „asigura”, în concepția autorului, trăsătura romantic-revoluționară a realismului socialist în nuvela respectivă. Cam în acest fel, desigur nu cu stridența de mai sus, procedează Pârva și Ostoia din „Biruința” lui Mircea Șerbănescu, primul visând cu precădere despre viitorul copiilor săi, celălalt despre viitorul atelierului mecanic orășenesc.

Evident că n'avem nici dreptul, nici intenția de a-i răpi lui Pârva sau lui

Ostoia dreptul să viseze, — cu condiția ca acest vis să nu fie „lipit” în mod artificial, ci să reprezinte manifestarea firească și concretă a tendinței generale de dezvoltare a faptelor, pe care o vedește nuvela. Dar Ostoia visează la viitorul atelierului, despre a cărei creștere povestește nuvela „Biruința”, în momentul când nu prea avea un temei s'o facă — adică atunci când atelierul mergea prost și nu se vedeau deloc semnele vreunei îmbunătățiri posibile. În aceste împrejurări, visul activistului dela sfat apare ca un fel de scuză a inerției lui. Pe de altă parte, visele lui Pârva sunt reale, dar plasate de autor în interiorul unor episoade care n'au nimic comun cu acțiunea principală, al cărui erou principal este Pârva însuși. Visul pare în acest caz pentru personajul un refugiu în viața sa și nu o împlinire, o lărgire a vieții sale. În ambele cazuri, suntem în fața unor plasări nepotrivite ale momentului când cele două personajii „visează”. Consecința artistică a acestei nepotriviri este că peste pasagiile respective, relative la Pârva, cititorul e tentat să sară pur și simplu, nesimțindu-le nevoia și rostul, iar Ostoia apare discreditat: chipul lui stăruiește mult timp în mintea cititorului, ca al unui om cam rupt de problemele reale, un fel nou de gură cască, din aceia care se prăpădesc de dorul a ceea ce va fi, dar nu se preocupă de ceea ce este, și ca atare sunt incapabili de o activitate bună, plină de realizări.

Revenind la nuvela „Casă nouă”, trebuie să spunem că apar aici și alte personajii pe care autorul le reia și în alte scrieri, pe trepte diferite ale dezvoltării lor. Astfel, problema lui Țepeneag, elementul anarhic dar cu multe posibilități de a deveni un tânăr organizat, fruntaș în muncă, cu o conștiință înaintată, re apare în „Biruința”, în personajul Sava Cucuruz și chiar în Marinescu. Țepeneag căzuse în patima beției, de care-l lecuiește bătrânul meșter Mitache, cu care prilej acesta pășește el însuși pe o cale nouă, aceea a încrederii în forțele tinere, care se ridică. Plin de toate păcatele, Țepeneag dovedește totuși că în el există un fond sănătos care poate fi salvat. Ceea ce se și întâmplă, atunci când bătrânul meșter îi arată încredere.

În Sava Cucuruz, acest tânăr plin de vervă, cunoscător bun al meseriei, putem bănuî pe un Țepeneag ajuns la o maturitate de gândire, eliberat de înapoierile care-i măcinau și-i iroseau tinerețea. Ceeace era consecvență în patimă la Țepeneag, se transformă în pasiunea muncii la Sava, în dorința de a se depăși mereu pe sine însuși. Autorul pune față în față în nuvela „Biruința“, pe Sava cu alt tânăr, Marinescu, deasemenea bun meșteșugar, dar la care se manifestă încă ușurătățile și greșelile lui Țepeneag. Astfel, de exemplu, Marinescu e vorbăreț ca un pierde-vară, ca unul care vorbește ca să nu tacă, spunând vrute și nevrute, mai multe rele decât bune, pe când limbuția lui Sava isvorăște din dorința de a comunica mereu cu oamenii, din necesitatea de a-i simți mereu alături, de a învăța dela ei și de a le transmite concluziile sale. Tocmai deaceea, în nuvelă Sava rămâne permanent un element pozitiv, către care Pârva se îndreaptă totdeauna cu încredere, pe câtă vreme Marinescu poate fi bănuît chiar de complicitate la sabotaj, atunci când inginerul dușman Grozdea făptuiește asemenea fapte. Autorul subliniază el însuși, în finalul nuvelei, pericolul ca un tânăr ca Marinescu să fie obiectul preocupării dușmanului, pentru a-l atrage de partea sa. *„Uite un om pe care aș fi putut să-l folosesc foarte bine“,* gândește Grozdea. Păcat că autorul nu s'a oprit aici. Pentru a arăta că „lupta de clasă nu s'a sfârșit“ și a justifica afirmațiile ulterioare ale lui Veselinov că *„dușmanul nu e doborât definitiv“,* că *„el se mai svârcolește,“* etc — autorul îl pune pe Grozdea să gândească în continuare despre Marinescu: *„Un chiabur care a avut moară în Gorj, și care s'a îngropat pe-aici, pe unde nu-l cunoaște nimeni... știe și singur ce are de făcut“.* Activitatea anterioară a lui Marinescu nu arată însă prin nimic că el ar avea vreun gând dușmănos. Mai degrabă el nu a parcurs întreg procesul lui Sava Cucuruz și, ca atare, pe anumite trepte ale acestui proces poate să cadă — conștient sau inconștient, temporar sau definitiv — în mreaja dușmanului. Se manifestă, în acest final al nuvelei „Biruința“, una din slăbiciunile de care și alți autori, mai ales tineri, dau dovadă uneori: pentru a arăta că lupta nu s'a

sfârșit, că împotriviri mai există chiar după ce principalul, sau principalii eroi negativi au fost făcuți inofensivi, ei iau un personagiu, până atunci șters, al scrierii lor și-l investesc ad-hoc ca purtător al peceteii de dușman de clasă. Iar când nu au la îndemână un asemenea personagiu, ei introduc unul, pur și simplu, pentru a putea justifica fraza că lupta continuă (adesea se spune chiar: cu mai multă îndârjire), că dușmanul nu e cu totul răpus. Acest lucru îl fac, de exemplu, Ștefan Andrei în „Noul oraș“ sau Dumitru Mircea în „Pâine albă“. De acest lucru n'a scăpat, cum se vede, nici Mircea Șerbănescu, în a cărui nuvelă, în mod practic, lupta cu dușmanul pare să înceteze, din momentul arestării inginerului Grozdea, a contabilului (fost ofițer) Nicolau și a complicei lor Minodora, zisă și Alice.

Mircea Șerbănescu are deci de observat pe viitor, în creația sa, ca personagiile să fie prezentate în mod consecvent, ca fiecare acțiune, fiecare gest, să fie conforme cu perspectiva generală asupra personagiilor, cu ideea lor de bază.

Din acest punct de vedere, personagiul Mesecian, directorul atelierului orașenesc din nuvela „Biruința“, poate fi luat ca exemplu pentru creația prozatorului timișorean. Fost muncitor, destoinic și activ, Mesecian a meritat la un moment dat să fie numit director al unei întreprinderi de stat, al atelierului care avea să asigure buna funcționare a morilor sătești din raion. Cum se comportă însă în această nouă funcție, el, care a suferit enorm în trecut, căruia doi copii i-au murit din cauza lipsurilor și a condițiilor neomeneste de trai din timpul burheziei?

În mod just a arătat autorul atitudinea lui Mesecian după ce e numit director, în concordanță cu întreaga sa comportare. Mereu jignit, umilit, el dorește cu aprindere altă viață, iar când o obține, când i se deschid noi perspective, el nu se străduiește să fie mereu mai la nivelul noilor cerințe, ci în el biruie elementul lumpenproletar care-l caracterizase o vreme. El pierde simțul proporțiilor, devine un gură-cască, se rupe de masse și capătă o idee cu totul falsă despre sine; se crede neprețuit, atotcunoscător, se crede

centrul lumii și nu vede că e dus de nas de dușmanul care-i speculează la maximum naivitatea și lipsa de nivel ideologic. În aceste condiții, bunele lui intenții sunt cu ușurință întoarse pe dos, pentru că nu se dezvoltă pe o cale justă. Mesecian vrea să-și apere familia, care suferise — dar în loc să facă acest lucru în mod just, principial, adică legându-o mereu mai strâns de viața nouă, care numai ea ajută oamenilor și-i susține, — el procedează conform îngâmării sale și cere ca fata sa, Florica, să părăsească locul unde munea, pretinzându-i același lucru și soției. Aceasta rezistă presiunilor soțului; fata însă, ruptă de singura forță care-o putea salva — viața nouă a patriei — alunecă în mrejele lui Grozdea și se pierde, victimă directă a orbirii tatălui ei. Mesecian vrea cu bună intenție să asigure un trai ridicat oamenilor, dar el procedează conform noiei sale linii, care-l duce la prăbușire. El începe nu cu ceea ce era firesc să înceapă: cu întărirea și dezvoltarea atelierului pe care-l conduce și care are o importanță mare atât în creșterea câștigului muncitorilor din atelier, cât și în ridicarea nivelului de trai general al populației (asigurarea pâinii) — în loc să facă aceasta, Mesecian începe prin a-și amenaja biroul departe de atelier, în oraș, imagine grăitoare a însăși ruperii sale de masă, a aristocratizării sale, a pierderii simțului de clasă. De aici până la dorința de a frecventa „lumea bună“ a lui Grozdea și de a fi iubit de frumoasa Alice, e un singur pas, pe care îngâmfatul director îl și parcurge cu ușurință.

Autorul arată că în mijlocul acestei lumi, Mesecian nu se simte bine, că nu-și vede rostul între „foștii“ procurori, ofițeri, avocați, între care Grozdea însă se simte la el acasă. Faptul că el nu simte lumea aceasta ca fiind a lui, ne dovedește că, în fundul sufletului său, Mesecian a rămas cinstit, că el comite greșeli grave, dar că el poate fi trezit la un moment dat și întors pe o cale justă. Lucru care se și petrece, dar cu prețul unor mari depresiuni sufletești pentru el: fostul muncitor se întoarce în producție, pentru a conduce un camion — el care s'a dovedit incapabil de încrederea de a conduce o

întreprindere — și-i moare fata, necinstită de Grozdea — al treilea copil pe care tot burghezia i-l ucide. Că Mesecian mai are de luptat pentru a parcurge procesul de limpezire, este clar în finalul nuvelei, unde autorul subliniază că eroul încă nu-și dă seama pe deplin de răspunderile sale în toate cele întâmplate, de faptul că el însuși a deschis drum nenorocirilor care l-au lovit, ci se mai crede încă victimă — fie numai și a dușmanului de clasă. Destinul lui Mesecian este un puternic îndemn la vigilență pentru oamenii muncii și dovedește cât de dăunătoare este atitudinea de gură-cască, îngâmfarea. Dușmanul le folosește la maximum pentru a lovi în bună starea poporului.

Autorul ar fi putut întări aici cu mult folos pentru nuvelă și pentru cititor, prezentarea consecințelor pe care le are în raion orbirea lui Mesecian, sugerând de exemplu proasta funcționare a morilor, din cauză că atelierul condus de îngâmfatul director nu isbutea să se ridice la nivelul cerut de necesități, să facă față reparațiilor curente. În felul acesta, însuși obiectivul pentru care se bat Nicolau, Grozdea și Alice ar fi apărut mai clar cititorului, i-ar fi arătat pe aceștia mai odioși decât sunt în realitate. Așa cum se prezintă în nuvela „Biruința“, ei par în bună măsură a urmări sabotajul de dragul sabotajului, sau acționează în virtutea unei porniri instinctive de a se pune deacurmezișul.

După cum același obiectiv era necesar să apară cu mai multă claritate ca scop al muncii colectivului din atelierul mecanic în frunte de Pârva, și chiar lui Ostoia, să determine eforturile lor de a pune cât mai repede lucrurile la punct pentru a intra în activitate cu toată capacitatea de producție a atelierului. Evident că, dacă acest lucru ar fi apărut mai clar, dacă de exemplu din partea morilor veneau cererile către atelier și colectivului de muncitori i se puneau probleme arzătoare de rezolvat urgent, — în acest caz, conflictul însuși ar fi câștigat în intensitate și eroismul muncitorilor ar fi apărut cititorilor în mod reliefat. Ar fi reieșit atunci cu acuitate că lupta se duce pentru ridicarea nivelului de trai al populației, că orbirea

lui Mesecian, dușmănia lui Grozdea și a celorlalți lovesc direct în bunăstarea oamenilor muncii. Așa cum e în nuvelă, acest lucru e doar sugerat prin câteva replici ici și colo, care-l lasă pe cititor mai mult să bănuiască decât să vadă proporțiile consecințelor pe care le au inactivitatea lui Mesecian și activitatea distructivă a clicii Grozdea-Nicolau-Alice.

Se observă așa dar, în nuvela „Biruința” o creștere a posibilităților autorului de a reda viața, a adâncirii în punerea problemelor și în redarea oamenilor. Lucrul acesta se vedește și în redarea dușmanului, a elementului înapoiat, reacționar, precum și în zugrăvirea elementului înaintat, purtător al noului. Toate personagiile analizate până aici — și Anca și Țepeneag din „Casă nouă”, Florica din „Cea mai frumoasă zi”, Rusalin din „Marvele” și o serie de personaje din „Biruința”, — sunt personaje în transformare, sau care vor parcurge acest proces al delat terminarea nuvelei, cum e cazul lui Mesecian, despre care nu ne rămâne nicio îndoială că se va redresa, în urma ajutorului pe care i-l va da colectivul și a unui serios examen autocritic, pe care fondul sufletească cinstit al fostului director ni-l arată posibil.

Este cazul să discutăm mai pe larg felul cum realizează Mircea Șerbănescu chipul omului înaintat, al aceluia care în nuvelă nu parcurge un proces de transformare ci, la începutul acțiunii el e un om cu o conștiință înaintată, un om al socialismului, care determină sau influențează celelalte procese, soarta oamenilor despre care povestește autorul. Pentru aceasta, ne vom opri la Dumitraș, din „Casă nouă” și mai ales la Pârva din „Biruința”, primul fiind de fapt abea schița celuiilalt, promisiunea pe care o făcea cu patru ani în urmă un tânăr scriitor, de a reda în scrierile sale un chip de muncitor înaintat. Discutând aceste personaje, avem de fapt în față și o reprezentare concretă a drumului străbătut de autor în trei ani de activitate literară.

Imprejurările în care îi apare cititorului Dumitraș din nuvela „Casă nouă” ar putea fi de natură să contureze un caracter. Dumitraș nu e însă un astfel de personaj,

cu toate eforturile autorului de a-l „apăra” și de a-l arăta ca pe un om cât mai pozitiv. Un exemplu e elocvent pentru felul cum autorul caută cu tot dinadinsul, prin simple artificii, — care nu izbutesc să contureze oameni — să-l redea pe Dumitraș ca un veritabil „secretar de partid”. Una din ramurile conflictului acestei nuvele îl are în centru pe Mitache, meșter bătrân, care are părerea lui, învechite, cu privire la creșterea cadrelor. În două discuții, la interval de trei săptămâni, Dumitraș îi lămurește problema creșterii cadrelor și necesității unei noi metode de muncă. În a doua discuție, împotrivirea firească a lui Mitache, om bătrân, la înviri cu care nu era obișnuit, trezește în Dumitraș o reacție pe care autorul o socotește foarte nimerită: violența. *„În acest timp, scrie autorul, în inima lui Dumitraș creștea o mânie. Prea era încăpățânat bătrânul ăsta și prea se purta totdeauna blând cu el !”* Iată deci că Dumitraș schimbă foaia: el se ridică în picioare și-i spune cu violență bătrânului vorbe grele (păcat că o face cam lozincard, așa cum îi stă bine numai unui secretar schematic!), pentruca tot el să-l avertizeze pe Mitache că se poartă rău, când acesta se arată uluit, descumpănit de ieșirea secretarului. *„Nu-mi place cum vorbești, decretează Dumitraș. Un tovarăș bun nu poate arunca asemenea cuvinte !”*... De fapt, cel care n'ar fi trebuit să arunce asemenea cuvinte e tocmai Dumitraș, pe care însă autorul îl absolvă cu mărînimie, fiindcă unui secretar de partid i se „tolerează” toate, la el apare ca metodă de lămurire ceea ce la un tovarăș de rând se cheamă nepricepere de-a se purta cu oamenii.

Autorul merge mai departe pe această pantă și arată că, în această împrejurare, cel care ar fi trebuit să se stăpânească, să netezească asperitățile, era neapărat Mitache. *„Discuția alunecase pe o pantă furtunoasă, dar Mitache nu-și dădu seama”*. Cel care era firesc să-și dea seama era tocmai Dumitraș. Scena arată deci foarte limpede că vinovat de furtuna izbucnită, autorul îl scoate pe Mitache, deși secretarul fusese cel care-o iscase. Imprejurarea ni se pare concludentă pentru felul cum concep uneori unii autori pe secretarul de partid

și în general eroii pozitivi, atribuindu-le din afară, cu nemiluita, calități (uneori chiar forțând adevărul, ca mai sus) și în orice caz tratându-i cu unități de măsură diferite față de cele utilizate la celelalte personaje ale lucrării. Astfel de împrejurări mai sunt în nuvela „Casă nouă”. Dacă la acestea mai adăugăm și faptul că Dumitraș nu poate vorbi decât în formule seci și solemne („*acolo sunt oameni care depășesc normele, aplică metode noi, numai să grăbească construcția lumii pe care o visăm cu toții și care...* etc, etc); că lui i se dă mereu dreptate, chiar când n'are de fapt — atunci suntem în fața unui șir de șabloane, comune la mulți scriitori, mai ales tineri, utilizate în conturarea eroului pozitiv.

Trebuie să arătăm, prin contrast, că alte personaje ale nuvelei sunt zugrăvite cu mult mai multă îndemânare, dovedind tocmai talentul pe care încă în 1950 arăta că-l are Mircea Șerbănescu. De exemplu, la numai două pagini de scena amintită, dintre Dumitraș și Mitache, avem o altă scenă, de astădată între oameni care nu sunt secretari, adică între Mitache și Țepeneag. Intrând în cârciumă unde spera să-și găsească o iluzorie alinare necazurilor de tot felul, între care și frământările cauzate de cearta cu Dumitraș, Mitache dă acolo peste Țepeneag, care-i face semne de prietenie și-i permite să-l trateze cu familiaritate, ca pe unul din aceeași categorie cu el, de vreme ce intră în cârciumă. „*Ascultă, mă, mucosule, pe mine să nu mă iei așa!*” i-o reteză scurt bătrânul, restabilind și prin izbucnire, și prin cuvintele întrebuințate, și prin promptitudinea ripostei, distanța între un meșter și un element ca Țepeneag — la această dată încă stăpânit de toate metehnele.

Readus pe pământ din sferile închipuirii în care plutise o clipă când crezuse că-i cazul să se bată pe umeri cu bătrânul, Țepeneag devine pe loc ce era: un bețiv și un descompus. Vorbele lui, atitudinea, amestecul ideilor în care una reapare cu stăruință: că e strivit de durere și amar, (când de fapt la mijloc nu e decât patima beției) — toate trădează și starea în care se află, dar și caracterul lui. Șirul de lamentări, („*Azi mă doare mai al dracu'*

ca oricând” sau „*stai jos puțin și ascultă-mă, poate dumneata o să mă înțelegi*”, etc), faptul că-și povestește cu mare amănunțime „cazul”, pe care bănuim că l-a mai spus tuturor mușterilor pe care i-a putut pescui prin local, felul cum exagerează și se crede urgisitul pământului, acestea ajută la întregirea imaginii omului.

Cititorului îi e limpede că Mitache nu e atent decât cu o ureche la tot ce-i descântă Țepeneag, pe când cealaltă îi e aplecată asupra propriilor frământări, care i se par infinit mai importante decât pretinsa dramă a tânărului neînțeles. Fără îndoială, dacă acesta n'ar fi pornit el întâi cu spovedania, ar fi făcut același lucru Mitache, cu cecace-l durea pe el. Tocmai de aceea, bătrânul nu e foarte interesat, ba chiar e iritat, lucru care reiese cu putere din reacția violentă pe care o are când cârciumarul se adresează dulceag cu „tovarășelule”. „*Mă, nu poci cuvintele că te trăznesc!* — sare bătrânul. *S'aude? Ce, nu ți-e rușine?*”

În continuare, Mitache are prilejul să măsoare distanța între el și Țepeneag, să-și dea seama de superioritatea sa asupra acestuia și e bucurors că el nu s'a dat în spectacol, că deci are prilejul să-și arate priceperea la oameni. Toate acestea reies din soluțiile pe care i le indică tânărului din comportarea pe care i-o recomandă și în care nu ne e greu să recunoaștem că meșterul dă de fapt răspuns și propriilor sale nedumeriri și căutări. În mod firesc, scena ni-l arată pe Mitache câștigând prestigiu în proprii săi ochi, — și în ochii cititorului care e convins de începutul de cotitură pe care-l parcurge bătrânul, precum și de schimbarea pe care el o va determina în soarta lui Țepeneag.

Iată cum o scenă, construită cu multă îndemânare și sensibilitate, în care oamenii sunt zugrăviți omenește, cu atitudini și reacții firești, specifice fiecăruia, o asemenea scenă relevă foarte bine caractere, e capabilă să ne redea oameni vii, complecși. Lucru care nu l-am putut spune despre felul cum e redat Dumitraș. Se poate spune însă cu toată hotărârea chiar și după o singură scenă ca aceasta, că încă la această nuvelă de debut Mircea Șerbănescu vădea talent în zugrăvirea oamenilor care parcurgeau procese de

transformare, dar că avea greutăți serioase în zăgrăvirea eroilor celor mai înaintați.

Fără a pretinde că prozatorul timișorean a câștigat tot ce avea de câștigat în ce privește experiența aceasta, trebuie să spunem că Pârva din „Biruința” este realizat la nivel cu mult superior lui Dumitraș, precum și lui Stoian din schița cu acelaș nume (Almanahul „Scrișul Bănățean” Nr. 6-7, 1952).

Înțelegând cu totul greșit problema vieții complexe a eroilor, autorul și-a risipit personagiul într'o serie de sterile frământări, a căror cauză rămâne neclară cititorului. Lovit puternic de psihologism, chipul lui Stoian reprezintă o pată întunecată a scrișului lui Mircea Șerbănescu. În redarea personagiului Pârva însă, Mircea Șerbănescu a utilizat cele mai bune resurse ale scrișului său de până acum și, — cu toate că redarea lui nu-i lipsită de slăbiciuni, din care unele au și fost pomenite — putem afirma că personagiul Pârva este o realizare de merit a nuvelisticii noastre. Lucrul trebuie subliniat cu atât mai mult, cu cât este o sarcină de onoare a scriitorilor noștri de a oglindi în scrierile lor chipuri de muncitori înaintați. Eroul nuvelei „Biruința” este unul din aceștia.

Obiectivul pe care Pârva urmărește să-l atingă, este cel care stătea în fața personagiilor pozitive ale nuvelei: întărirea și dezvoltarea atelierului mecanic orășenesc, în așa fel încât — se spune în câteva locuri — el să asigure buna funcționare a morilor din împrejurimi. Suntem astfel situați într'un punct important al complexelor și multilateralelor legături care asigură alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. Autorul a adâncit perspectiva asupra satului, lucru pe care putea și era necesar să-l facă, așa cum am subliniat și mai sus, nu prin introducerea vreunor capitole a căror acțiune să se petreacă la sat, în vreo gospodărie colectivă, — ci prin reliefaarea acelor probleme pe care colectivul atelierului e conștient că trebuie să le rezolve pentru a-și îndeplini misiunea care-i revine în cadrul ajutorului reciproc și al alianței de interese întresat și oraș. Ceeace pune însă autorul în primul rând în fața

colectivului de muncitori, e mai puțin satisfacerea nevoilor cărora e dator să le facă față atelierul mecanic, și mai mult necesitatea lărgirii lui la proporțiile unei uzini. Nu apare însă destul de limpede în nuvelă pentru ce e nevoie de această lărgire, căci, în decursul acțiunii oamenii nu au de făcut față unor sarcini specifice atelierului — respectiv nu vedem, de exemplu, că vin mai multe cereri de reparații decât poate face atelierul — ci unora asemănătoare oricărei alte uzini din țară. Aceasta lasă într'o măsură un fel de ceață asupra preocupărilor și scopurilor pe care le urmăresc oamenii. Scopul și sarcinile atelierului se desvăluie indirect, și anume mai ales din spusele dușmanilor, care încearcă să-l frâneze sau să-l desființeze, tocmai pentru a lovi în interesele alianței. În bunul trai al populației.

Cu această rezervă pe care trebuie s'o facem dela început asupra clarității obiectivului pentru atingerea căruia luptă personagiile pozitive ale nuvelei, „Biruința”, trebuie să spunem că autorul s'a orientat just axând acțiunea nuvelei pe procesul de întărire și dezvoltare a atelierului de reparații, deci pe un element concret al problemei generale și foarte cuprinzătoare care este asigurarea unui trai mereu mai bun oamenilor muncii. Urmărirea unui proces asigură nuvelei o anumită unitate în ce privește acțiunea, conflictul se desemnează cu deosebită claritate, tocmai prin poziția personagiilor față de obiectivul care trebuie atins la sfârșitul procesului respectiv. Unele personaje vor sprijini procesul, vor contribui la rezolvarea lui cât mai rapidă și în cât mai bune condiții — altele vor încerca să-l întârzie, sau chiar să-l împiedice.

Problema pe care o urmărește autorul prin grupul de muncitori trimiși dela o fabrică bine organizată pentru a contribui la ridicarea unei unități care are mare nevoie de ajutor, a mai fost tratată în literatura noastră, de exemplu în romanul lui I. Călugăru, „Oțel și Pâine”. Prin însuși faptul că oameni ca Pârva, Lăiță Cebzan, Sava Cucuruz, Magyary, etc., sunt trimiși să asigure transformarea unor oameni, întărirea unei întreprinderi, ei capătă un explicabil prestigiu în fața

cititorilor care-i socotesc din capul locului drept oameni înaintați. Echipa venită la atelierul mecanic va trebui deci, ca în cursul acțiunii să fie prezentată de autor în astfel de împrejurări, rezolvând asemenea fapte, încât să justifice așteptările cititorului. Fără să neglijeze restul echipei, Mircea Șerbănescu și-a concentrat atenția în special asupra lui Pârva, pe care-l vom urmări dealungul nuvelei descoperind și lichidând cauzele care mențineau atelierul într-o stare înapoiată.

Autorul a construit nuvela în așa fel, încât perspectiva asupra faptelor este aceea a lui Pârva, dând prin acest cititorului posibilitatea să ia contact cu realitățile oglindite prin ceea ce vede un om cu conștiință înaintată, un om al socialismului: nemulțumirile și satisfacțiile cititorului vor fi dela început cele ale unui personaj care vede clar și știe să meargă adânc, în miezul faptelor. Chiar dela primele pagini, începem să ne dăm seama de lăncezeala care domnește la atelier și în birouri, din felul cum Pârva e lăsat să aștepte în biroul lui Mesecian, din felul cum funcționarii vorbesc despre nepăsătorul director, din convorbirea lui cu acesta, precum și din prima întâlnire cu oamenii atelierului. Tot aici, din gândurile personajului cu privire la stările de lucruri pe care le întâlnește, începem să-l vedem pe Pârva ca pe un om energic, hotărât să-și ducă munca până la capăt și înțelegem că stările rele vor fi curmate. Căpătăm astfel încredere și dragoste față de vrednicul muncitor și-l urmărim cu interes.

Mircea Șerbănescu a ales cu iscusință episoadele pentru a sugera și reliefa din capul locului intensitatea ciocnirii care va avea loc în nuvelă. În trei momente consecutive, el ni-l arată pe Pârva întâlnindu-se cu principalele verigi care puteau să aibă un rol în frânarea sau desvoltarea atelierului — respectiv în împiedecarea sau rezolvarea sarcinei care-i stătea lui în față: cu conducerea administrativă, reprezentată prin Mesecian, cu Ostioia dela Sfatul Popular, cu colectivul de muncitori și cu conducătorul lor tehnic, inginerul Grozdea.

În mod firesc, Pârva caută să afle de unde pornește ceea ce e rău ca să poată

alege apoi direcția loviturii. Rând pe rând, el se convinge că Sfatul, puterea de Stat, îl va ajuta și că nici până acum nu s'a dat înlături să sprijine atelierul; el își dă seama că deși muncitorii din atelier au unele nemulțumiri și sunt cuprinși și ei de delăsarea generală, totuși nu ei sunt cauza stagnării. Se vede asta din primul moment chiar, când ei pornesc cu entuziasm la treabă, bucuși că pot să-și pună în valoare capacitățile de muncă. Pârva înțelege că Mesecian are o mare răspundere în tot ce s'a întâmplat. Rămâne să se mai întâlnească și cu Grozdea, față de care Pârva simte dușmănie încă înainte de a-l cunoaște, și pe bună dreptate! Muncitorul își dă seama că un bun conducător tehnic ar fi putut să rezolve de mult problemele atelierului, care nu erau deosebit de grele. El așteaptă astfel să dea ochi cu Grozdea, aproape pentru a-l demasca. Cititorul așteaptă deci cu înfrigurare confruntarea.

Această înfrigurare crește din clipa în care-l cunoaștem și pe inginer, pe care-l vedem înconjurat de cele mai dubioase elemente și ținându-l pe director în mreaja sa, alimentându-i vanitatea pentru a-și asigura murdarele-i scopuri. Scena din casa lui Grozdea, mieroasa gudurare a acestuia pe lângă Mesecian, apoi beția care se începe, și izbucnirea de ură a inginerului când se îmbată, pregătesc pe cititor pentru confruntarea de a doua zi dintre cei doi oameni care se conturează de pe acum ca principali reprezentanți ai celor două lumi aflate în conflict: Pârva și Grozdea.

Mai mult decât atât, înțelegem că inginerul e și el neliștit de această înfruntare care nu poate întârzia, și regretă faptul de a-și fi dat în petec la beție. Prefăcându-se a uita injuriile scăpate inconștient și trecându-le pe seama beției, el merge mai departe cu gudurarea pe lângă director, față de care încearcă să discrediteze echipa de muncitori venită, pentru a și-l face pe Mesecian un aliat și a-și consolida poziția, serios amenințată.

Grozdea se dovedește deci un dușman perfid și periculos, căruia un om slab înarmat ca Mesecian nu i-a putut rezista nici câteva zile.

Tocmai fiind prezentate astfel stările de lucruri, îi apare cititorului cât de grea este sarcina lui Pârva. Această sarcină devine și mai grea, din moment ce întrevăderea Pârva-Grozdea, începută ca o ciocnire, se transformă în bună înțelegere. Dându-și seama că are în față un adversar puternic, Grozdea renunță la orice ifose, părăsește intenția de a-l pune la respect pe muncitor și caută să-și facă din el un binevoitor. Pârva cade în cursă; el îl absolvă pe Grozdea de suspiciuni și toată atenția sa se îndreaptă asupra lui Mesecian, care acum e complet derutat de schimbarea tacticii inginerului său.

Această bruscă schimbare de greutate a centrului luptei, e de natură să sporească dramatismul conflictului și să arate cât de rafinate sunt procedeele dușmanului. Dacă pe Grozdea cititorul îl urăște din ce în ce mai mult, dacă pentru Mesecian simte un dispreț amestecat cu compătimire, — în schimb pe Pârva începe să-l privească plin de grijă și criticându-l cu ascutime pentru felul cum s'a lăsat înșelat de inginer.

Iată cum, încă din primele pagini ale lucrării, autorul cucerește interesul cititorului, printr-o isbită prezentare a forțelor în luptă și a conflictului de o mare ascutime. Treptat, acțiunea desvăluie felul cum Pârva începe să înțeleagă lucrurile, să rupă vâlul cu care Grozdea isbutise să-l înfășure. În jurul lui Grozdea, ițele se strâng tot mai mult, pe măsură ce atelierul înaintează și colectivul se întărește. O serie întreagă de fapte se adună, marcând tocmai această înaintare: încheierea vieții de organizație de partid, al cărei secretar e ales în mod firesc, Pârva; criticarea ascuțită a lui Mesecian; mutarea birourilor alături de atelier, ale cărui clădiri și secții cresc pe zi ce trece, etc. Pe măsură ce lucrurile se îndreaptă, pe aceeași măsură Grozdea devine nervos, își pierde capul și face greșeli, scăpând din mână firele, pe care până atunci le ținea foarte strâns. Avem în această schimbare a raportului de forțe, o plastică imagine a ofensivei socialismului care mătură și nimicește din calea sa resturi ale trecutei orânduirii, cum sunt Grozdea, Nicolau și Alice. Păcat că autorul n'a stăruit mai

atent asupra unor momente deosebit de importante pentru soarta eroilor săi. Mircea Șerbănescu nu are încă o experiență suficientă în redarea dramatismului unor situații, peste care n'ar trebui să treacă cu atâta ușurință.

Astfel, de exemplu, la un moment dat, grupul Grozdea-Nicolau-Alice înțeleg că nu mai pot frâna construcțiile noi care merg într'un ritm rapid — și atunci ei recurg la o cale care nu poate să nu aducă, măcar unuia din ei, sfârșitul: ei stabilesc un alt sistem de salarizare, care lovește direct în muncitori, sperând să-i facă pe aceștia să părăsească atelierul.

E o măsură extremă, despre lipsa de durată a căreia ei nu pot să nu fie conștienți. Nu se poate să nu le fie clar că muncitorii în frunte cu Pârva — chiar dacă unii ar fi plecat eventual din atelier pentru o vreme — vor reacționa și vor lupta pentru reintroducerea salarizării în acord, singura justă în această împrejurare. Și dacă Grozdea-Nicolau iau această măsură, deși își dădeau seama de ineficacitatea ei, o fac numai pentru a câștiga timp, sperând că prietenii lor de peste hotare vor isbui să-i salveze, fie și deslănțuind războiul. Situația e deci încordată, autorul putea realiza pagini de mare intensitate zugrăvind-o, prin ecourile ei în conștiința personajilor sale. Totuși, în nuvelă lucrurile se petrec ușor, neted, lănced. Unii muncitori mai comentează câte ceva, alții tac, abea dacă un glas răzleț, repede înăbușit, încearcă să schițeze o luare de atitudine. Autorul pare a nu-și da seama de gravitatea momentului și trece nepăsător pe lângă el, spre nemulțumirea cititorului, căruia nici măcar nu-i e clar cum s'a rezolvat situația. Neinsistând asupra acestui moment, autorul nu poate justifica suficient nici fuga lui Nicolau din birou. Contabilul pare să se fi speriat de propria umbră, căci nimic nu-i amenința liniștea, de vreme ce muncitorii par a primi cu resemnare sau nepăsare măsura abuzivă a administrației. La fel de puțin motivată, la fel de repede expediată apare înlocuirea lui Mesecian prin Veselinov la conducerea atelierului, iar mai spre sfârșitul nuvelei, felul în care se trădează Grozdea e de-a dreptul prostesc: trimis la Minister pentru

a obține o aprobare, el se întoarce, mințind că n'a putut-o obține și prezentând o hârtie falsificată de el. E greu de crezut că Grozdea nu-și putea închipui că atelierul va reveni cu insistențe sau cerând explicații, mai ales că cererea colectivului de a introduce o anumită inovație foarte utilă, era în mod vădit necesară și justă.

Nuvela scade astfel în intensitate prin această lipsă de grijă în motivarea adâncă a faptelor personajilor.

Se vedește aici o lipsă mai generală a scrisului lui Mircea Șerbănescu și anume faptul că el pare a-și pierde suflul în urma câte unui efort mai mare. Intregi momente dramatice sunt astfel ratate, prin lipsa de adâncime a prezentării. Lucrul se vedea încă din nuvela „Casa nouă”, din „Cea mai frumoasă zi” ca și din „Marvele”. În prima, de exemplu, momente foarte importante erau pur și simplu sărite de autor și înlocuite prin relatări ca: „Trei săptămâni au trecut în felul acesta”. Cele trei săptămâni erau de fapt cele mai importante pentru soarta personajilor, pentru că în interiorul acestor săptămâni se petrec procese care schimbă soarta personajilor, le îndreaptă pe un nou drum: meșterul Mitache își schimbă atitudinea față de Anca, o primește în echipa sa, menținând-o însă la munci în care nu se putea califica, aceasta în schimb „fură” din ochi meseria, etc. Iată fapte marcând momente esențiale în rezolvarea conflictului, peste care însă autorul trece în șapte cuvinte. În „Biruința”, situația e ceva mai bună, faptele respective sunt menționate, însă atât de în treacăt, încât nu schimbă rezultatul general și anume nemulțumirea cititorului față de felul cum autorul neglijează ceea ce ar trebui să reliefeze cu multă putere.

Situații similare întâlnim și în „Marvele”, — unde procese sufletești foarte dramatice, sau împrejurări și schimbări esențiale pentru soarta personajilor, sunt redată astfel: „*Mărgărit... se sfătuia îndelung cu Rusalin, care era acum secretarul organizației de partid din gospodărie*”. Dar când și cum s'a produs înlocuirea fostului secretar, un gură-cască, prin Rusalin, cum a primit acesta, ce sarcini noi i se puneau organizației — despre

toate acestea nu aflăm. Autorul consideră ca fiind un fapt obișnuit, neesențial, înlocuirea unui secretar de organizație într'un sat în care chiaburii isbutesc să paralizeze un timp înființarea gospodăriei colective.

Aceste deficiențe de construcție provin, fără îndoială, dintr'un mod greșit de a privi viața, de a acorda însemnătate sau de a trece mai ușor cu vederea asupra unora sau altora din faptele alese spre tratare — și nu pot fi rezolvate decât printr'o atentă observare și adâncită înțelegere a dezvoltării vieții în țara noastră.

Este clar că din cauza acestor slăbiciuni de compoziție, înseși chipurile eroilor centrali, chipurile de muncitori ca Dumitraș („Casă nouă”), Mărgărit, organizatorul de partid („Marvele”) — apar palide, fiind lipsite de posibilitatea de a acționa în acele împrejurări în care cititorul e convins că ei au avut un rol esențial, și care ar fi pus clar în lumină trăsăturile caracterului lor. Dumitraș e prezentat schematic, iar Mărgărit apare în bună măsură ca un ascet, duhovnic (tocmai pentru că el intervine în acțiune mai ales dând sfaturi și mai puțin acționând). Cât despre Pârva, care e prezentat în acțiune mai mult decât ceilalți, dar la care tocmai episoade esențiale sunt prezentate simplist, autorul a simțit nevoia să-l urmărească și în alte situații și atunci a ales acele pașnice și incoloro momente în sânul familiei unde, alături de visătoarea de slabă calitate, eroul nu mai prezintă nimic interesant.

Aceste slăbiciuni în construirea personajilor și faptelor scad fără îndoială din forța mesagiului pe care autorul a intenționat să-l transmită. Cu toate acestea, cititorul își poate face o idee în general justă despre calitățile și caracterul acestui muncitor înaintat, mai ales din acele situații și episoade în care este prezentat Pârva față cu alți oameni înaintați din nuvela sa.

Plin de grijă față de tovarășii săi, el se îndreaptă cu dragoste și cu tact față de Veselinov, de exemplu. Între Veselinov și Pârva putea să se nască o anumită situație încordată, datorită faptului că Pârva vine în atelier să ocupe o demnitate și un post care s'ar fi convenit, pentru

unele motive, primului: Veselinov era vechi în atelier, avea și el o bună pregătire tehnică, etc. El se putea crede, prin urmare oarecum pus în umbră prin venirea echipei de muncitori, ceea ce-i putea aduce nemulțumiri care să-l depărteze chiar de ceilalți membri ai colectivului. Numai priceperea lui Pârva de a-l mobiliza pe Veselinov și pe ceilalți, risipește chiar dela început orice nori de neînțelegere între muncitorii vechi ai atelierului și noii veniți. În mod firesc, datorită spiritului său de inițiativă, privirii sale cuprinzătoare, adâncimii înțelegerii sale, Pârva își câștigă prestigiu și dragoste din partea tuturor muncitorilor, pe care isbutește din bun început să-i închege într'un colectiv unit și puternic. Este motivul pentru care uneltirile lui Grozdea nu pot prinde decât cu mare greutate și parțial. Fapte ca acestea îl indică în mod necesar pe Pârva ca secretar al organizației de Partid din atelier.

În cursul acțiunii, Veselinov se dezvoltă sub îndrumarea directă a lui Pârva care știe să-i pună în lumină calitățile. Episoadele care marchează această dezvoltare ni-l arată pe Pârva și ca pe un bun conducător alături de faptul că e un bun cunoscător al oamenilor, și totodată un tehnician model.

Forța lui Pârva a reieșit, după cum am văzut, și din raporturile cu grupul dușmanului de clasă, chiar dacă cu unii din ei Pârva vine mai puțin în legătură — Nicolau — iar cu alții deloc — Alice. Totuși, și destinele acestora sunt influențate de acțiunile muncitorului. Superioritatea comportării acestuia în toate domeniile, față de comportarea altor personaje, autorul a ținut s'o facă vizibilă și pe altă cale: prin prezentarea vieții de familie. În familia lui Mesecian domnește descompunerea, care a atins pe fostul director al atelierului: fata duce o viață ascunsă, îndreptată direct către pierzanie, iar soția e violentă și nervoasă; el însuși e retras față de ele. În general, sub o formă sau alta, dintr'un motiv sau altul, familia lui Mesecian este nefericită. La fel, dar într'un mod încă mai grav, se prezintă situația și cu lumea lui Grozdea — Nicolau-Alice. Logodnică a lui Nicolau, Alice are

legături fătice și cu Grozdea și, probabil, cu alții; ea e vândută pur și simplu (cu voia ei, desigur, și cu aprobarea logodnicului ei) lui Mesecian, pentru a-i adormi eventualele scipiri de vigilență.

Fundamental opusă acestora, familia lui Pârva apare legată de o puternică dragoste și prețuire reciprocă. Dacă autorul isbutea să lege organic în cadrul acțiunii episoadele respective, fără îndoială că ele ar fi contribuit intens la sporirea valorii artistice și ca atare educative a personajului. Chiar așa însă, este vizibilă pentru cititor deosebirea pe care o sesizează autorul între drumul de viitor al familiei lui Pârva și al celei a lui Mesecian. Pe când copiii lui Pârva au dreptul și îndrăzneala să se gândească plini de încredere la destinul lor, să dorească să devină ingineri, etc., — în același timp, fata lui Mesecian moare, el însuși e lipsit de orice căldură pe care i-ar da-o o familie înțelegătoare și iubitoare. Desechilibrul lui moral și drama lui, sunt sporite încă de lipsa vieții de familie.

Putem conchide deci, pe baza acestora, că figura lui Pârva, caracterul lui, cele mai multe din evenimentele vieții lui, așa cum reies din nuvela „Biruinta“ sunt elemente valoroase în conturarea chipului muncitorului înaintat și vădesc posibilitățile reale ale autorului de a contura în viitor astfel de chipuri mereu mai isbutite. El poate — și e necesar să folosească cu mai mult folos în scrierile sale mijloacele și posibilitățile pe care i le oferă limba, pentru a caracteriza personagiile. Trebuie spus că, excepție făcând anumite cuvinte spuse de unele personaje aflate în anumite stări (Țepeneag, în perioada când e în prada beției, Mesecian când e îngâmfat), autorul nu se preocupă să caracterizeze și să diferențieze personagiile și prin felul cum vorbesc. Este limpede că în realitate un Mesecian se manifestă și prin vorbire altfel decât Veselinov sau Pârva, după cum este neîndoios că un Grozdea nu vorbește exact în același fel ca pionierul, fiul lui Pârva. Și fiindcă am ajuns la acest capitol trebuie să amintim că, dacă Mircea Șerbănescu a caracterizat cu justețe reacțiile copilului, felul lui de a se purta, în personajul Tică din „Cravata roșie cu flori de mac“

și în „Florile din parcul nostru“, trebuie spus că limbajul utilizat de acest copil aparține mai mult unui om matur decât unui „pui de om“, care n'a împlinit încă zece ani. Capitolul limbii literare a personagiilor, față de a căror vorbire Mircea Șerbănescu manifestă încă o atitudine egală, atribuindu-le doar un limbaj rece, sec, corect, — neținând suficient seama de mediul, pregătirea, atitudinea lor, — este un capitol care trebuie să-i rețină mai mult atenția în viitor.

Reiese din toate cele spuse până acum că Mircea Șerbănescu este un tânăr prozator, care mai are mult de câștigat în ce

privește oglindirea veridică a vieții, — dar în același timp că el a și obținut însemnate succese pe acest drum, pe care nuvela „Biruința“ este, în multe privințe, o biruință a autorului.

Scriitorul abordează cu curaj, mai ales teme din viața oamenilor din industrie și dovedește o bună cunoaștere — deși încă incompletă — a psihologiei și atitudinii acestor oameni față de problemele vieții noi din țara noastră. Chipul lui Pârva este, din acest punct de vedere, o realizare de merit, care se încadrează între bunele realizări ale nuvelisticii noastre și care vestesc posibilitatea unor noi succese încă mai importante ale autorului.

Este ceea ce așteaptă cu încredere cititorii dela Mircea Șerbănescu.

PENTRU EXPRESIVITATEA CHIPURILOR LITERARE

Dintre multiplele probleme care se pun cu ascutime scriitorilor noștri în lumina raportului de activitate al Comitetului Central al P. C. (b) al U. R. S. S. la Congresul al XIX-lea, voim să ne oprim în acest articol numai asupra uneia: necesitatea de a lupta împotriva unei oglindiri palide, cenușii a realității.

În expunerea sa, tovarășul G. M. Malencov arăta că marile succese obținute nu trebuie să ducă niciodată la nesocotirea lipsurilor existente încă. Dimpotrivă, aceste succese obligă să se scoată la iveală cu curaj și fermitate, toate piedicile ce stau în calea dezvoltării literaturii realist-socialiste, pentru a putea porni neîntârziat la înlăturarea lor.

În ceea ce privește țara noastră, este evident că, dacă ne putem mândri și în domeniul literaturii ca și în celelalte domenii, cu victorii însemnate, ea nu izbuțește încă să creeze tipuri artistice la înălțimea eroilor din realitate. Viața din patria noastră — această viață de o nesfârșită bogăție și complexitate, tumultuoasă și eroică, plină de dramatism — apare adesea zugrăvită „în culori șterse și monotone”.

Cititorul nou din patria noastră respinge cu hotărâre „ceea ce e palid, lipsit de idei, fals”.

S’au întipărit adânc în inima oamenilor muncii, emoționându-i și mobilizându-i în luptă, eroi ca Mitrea Cocor sau Lazăr dela Rusca, Remeș („Minerii din Maramureș”), Ilie Barbu („Desfășurarea”), Nicoară Potcoavă, Bălcescu sau Buznea

(„Pentru fericirea poporului”). Toți aceștia, precum și atâția alți eroi din lucrările lirice, epice sau dramatice ale scriitorilor noștri de frunte — sunt oameni vii, puternic conturați, care prin trăsăturile lor concrete desvăluie esența forței sociale respective, sunt adevărate tipuri literare, imagini artistice puternice și convingătoare.

Se mai scriu însă și astăzi lucrări cenușii, monotone, care năpădesc redacțiile revistelor și editurilor, lucrări pe care redacțiile le resping în marea lor majoritate, dar dintre care unele isbutesc totuși să se strecoare prin filtrul insuficient al unei critici neprincipiale și ajung astfel să vadă lumina tiparului.

Semnificativ este faptul că tocmai eroii cei mai înaintați, — comuniștii — și în deosebi activiștii din posturi de răspundere — sunt adeseori figuri relativ palide, șterse. Lipsite de acea bogăție și complexitate sufletească, de acea personalitate puternică de o incontestabilă superioritate morală, ce caracterizează pe comuniști în realitate, personagiile acestea sunt neconvingătoare. Scriitorul respectiv simte, știe că prezența lor în desfășurarea acțiunii este necesară; așa este în viață, așa trebuie să apară și în opera literară. Dar aceste personaje rămân adesea simple prezențe abstracte, în cadrul unei scheme prestabilite, nu prezențe vii în carte, integrate organic în desfășurarea subiectului, legate de soarta celorlalte personaje. De aceea astfel de chipuri ale co-

muniștilor se și aseamănă între ele ca două picături de apă. Sunt la fel de șterse și de incolore.

Înzestrați în principiu cu cele mai înalte însușiri, eroii din astfel de cărți — în practică, în acțiunea concretă a cărții — nu se dovedesc capabili decât să țină diferite discursuri cu formule luate de-a dreptul din articole de gazetă și să se cufunde pe neașteptate în inevitabilul vis despre viitor, nejustificat de faptele și atitudinile anterioare. Ei rămân în mod efectiv în afara desfășurării acțiunii, în loc să constituie factorul hotărîtor al acestei acțiuni. Așa se întâmplă chiar și cu unii eroi din opere valoroase, cum ar fi Sofronie din „Iarbă rea“ de Aurel Băraș, Munteanu din „Cetatea de Foc“ a lui Mihail Davidoglu, Voicu și Maxim din „Orașul Nou“ de Ștefan Andrei, etc. Scriitorii pun pe acești eroi să intervină brusc într'un moment hotărîtor al acțiunii, cum însă până atunci aceste personaje rămăseseră în afara acțiunii, cum nimic nu justifică intervenția lor hotărîtoare, ne aflăm de fapt în fața unui procedeu artificial, care reeditează într'o formă modernă vechiul expedient, „deus ex machina“.

Oglindirea palidă, cenușie, întunecă mesagiul de idei al operei, face ca el să nu pătrundă de loc, să pătrundă numai în măsură redusă, dacă nu chiar diformat — până la conștiința cititorilor. Într'adevăr, citind unele dintre creațiile scriitorilor noștri, ai adeseori impresia că nu afli ceva nou și interesant, esențial, ci că reîntâlnești lucruri de mult cunoscute, spuse și răs-spuse. Plictisit de caracterul monoton și cenușiu al unor atari pagini, te oprești obosit și te întrebi cu nedumerire: „Unde am mai citit eu asta?“

Și într'adevăr, chiar dacă nu *absolut* acelaș lucru, dar ceva foarte asemănător ai citit: fie la alți scriitori, fie chiar în altă lucrare a aceluiaș scriitor. Căci există, din păcate, în literatura noastră, acest fenomen supărător al monotoniei, al mergerii pe unul și acelaș drum bătătorit, al reluării aceluiaș șabloane. Șablonul este într'un anumit sens, forma cea mai crasă a schematismului, consecință ultimă a alunecării pe panta unei oglindiri cenușii, palide.

Există în literatura noastră cărți valo-

roase care conțin un conflict interesant și complex, antrenând în chip firesc destine omenesti; sunt conflicte originale, unice în felul lor, nerepetabile, a căror sursă, în ultimă analiză, este bogăția, varietatea infinită, noutatea conflictelor și contradicțiilor din viață. Uneori însă, scriitorii noștri părăsesc această cale verificată de întreaga tradiție îndelungată a artei realiste și de aceea a artei realiste socialiste; în acest mod, cărțile pe care ei le scriu încetează de a mai fi interesante, originale.

Sunt cazuri când un anumit conflict este transportat mecanic dintr'o carte într'alta, construindu-se subiecte similare, numai cu minimele modificări de rigoare, dată fiind schimbarea decorului, a mediului.

Cititorul nu află astfel nimic nou, nimic din ceea ce este esențial respectivului domeniu al realității, nimic din ceea ce i-ar îmbogăți efectiv cunoașterea vieții. El întâlnește aceleași probleme omenesti, acelaș conflict și acelaș subiect în liniile lui mari, aceiași oameni sau, mai curând, aceleași manechine mișcându-se la fel, dar într'un alt decor.

Dacă lucrări despre sectoare deosebite ajung astfel să semene unele cu altele, cu atât mai mari sunt asemănările între acelea care vorbesc despre acelaș sector de activitate.

Așa, de pildă, multe dintre cărțile care înfățișeau până acum viața satului erau croite după următorul șablon „patentat“: în familia unui țăran muncitor există neînțelegeri. Bărbatul vrea sau afirmă că vrea să intre în colectivă; soția nu vrea, sau soțul pretinde numai că soția nu vrea să intre în colectivă. Toate greutățile se datoresc zvonurilor chiaburești. Intervine secretarul de partid, sau un alt comunist, pentru a-l lămuri pe șovăelnic. Intervine miliția pentru a aresta pe chiaburii care sunt puși numaidecât de autor să dea foc la ceva și să ucidă pe cineva. Și totul se încheie cu bine: șovăelnicii se dumiresc și intră în colectivă.

Eroii sunt deasemenea asemănători între ei, marionete confecționate după șablon, nu oameni vii, precis individualizați, care să exprime esența forței sociale respective.

Foarte răspândit este „magazionerul necinstit”, înlocuit la rigoare cu „administratorul de cantină necinstit”. Personagiile acestea își poartă cuminiți firmulița indicatoare a „specialității” lor și-și joacă imper-turbabil rolul dinainte știut de public.

Semnificativ, prin frecvența cu care apare în scrisul multor prozatori, este și alt personaj: bătrânul sfătos și cu vederi, înaintate. Il întâlnim în numeroase schițe, în nuvele, în romane ca „Temelia” de E. Camilai, „Trandafir dela Moldova” de I. Istrati, etc., adesea uzurpând — prin bună-voința autorului — locul de element motor în desfășurarea întregii acțiuni.

Palide și neconvingătoare sunt și unele figuri de dușmani de clasă. Alături de personaje ca Kesze („Brazdă peste haturi”), Ghiocioaia („Desfășurarea”), care fiecare în felul său, exprimă cu putere esența forței sociale respective, — mai întâlnim în literatura noastră și persoane negative șterse, netipice. Mai întâlnim încă chipuri de sabotori în industrie relativ nepericuloși, care acționează cu metode simpliste și mereu aceleași („La cea mai înaltă tensiune” de Nagy Istvan), chiaburi care nu fac altceva decât răspândesc zvonuri, dau foc la o arie sau ucid, ca și cum la atât s'ar reduce mijloacele la care recurge dușmanul în încercările sale de a se opune construirii socialismului, ca și cum ar exista un tip standard de dușman de clasă. Atare personaje confectionate din birou și nu pe baza unei profunde cunoașteri a vieții, nu sunt tipice pentru forța socială respectivă, operele respective nu dau o imagine veridică a realității. Este fără îndoială o gravă greșală să răstorni raportul real de forțe, să prezinți dușmanul mai puternic decât forțele socialiste care dețin ofensiva, să-l conturezi mai bine decât pe eroii pozitivi, reprezentanții acestor forțe. Este însă o greșală la fel de gravă și aceea de a prezenta figuri de dușmani șterși, stereotipi, și în fond relativ nepericuloși. Atari imagini palide, șterse, șablonarde, duc la demobilizarea oamenilor muncii, la slăbirea spiritului de vigilență.

Șablonul ia uneori forma auto-repetării.

Tendința de a se repeta pe sine însuși, apare, de pildă, în scrisul lui Victor

Tulbure. Prea adesea — îndeosebi în poeziile lui mai vechi — întâlnim, fie că sunt cerute sau nu de conținutul de idei, steagurile care flutură în vânt, holdele de aur și alte imagini sărbătorești, care prin unilateralitatea lor, dau o imagine falsă despre realitatea vieții noastre plină de dramatism și arată înclinarea poetului de a rezolva problemele pe linia minimei rezistențe, înlocuind viața adevărată printr'un șablon idilizant.

N. Tăutu a isbutit să redea dramatismul vieții, înfățișând eroismul soldatului de tip nou din armata noastră populară, care apără, cu prețul vieții lui, viața nouă ce crește în patria sa, bunurile și cuceririle întregului popor. Totuși, unele poezii se aseamănă între ele, au aproape acelaș punct de plecare, aceeași desfășurare și acelaș final. Pentru a caracteriza situațiile și personagiile, poetul recurge adesea la aceleași comparații, la aceleași formule, la aceleași cuvinte.

În „Contemporanul”, Mihai Dragomir a publicat poezia „Intră tractoristu'n glii”. În volumul său de versuri apărut anterior, există o poezie intitulată „Mitrăliera”. Imprejurările, locul, personagiile, sunt altele. Într-o parte este vorba de un tractorist care ară ogoarele, în cealaltă de niște copii care se joacă. Și totuși, șablonul își face apariția: nu poți să-l treci cu vederea. Deși aparent atât de deosebite, cele două poezii pornesc dela aceeași idee poetică și o rezolvă prin acelaș procedeu. Pentru a arăta că viața noastră pașnică trebuie și va fi apărată, scriitorul nu găsește altceva decât să repete, cu mici modificări, unul și același procedeu: copiii descoperă în câmp o mitralieră, vestigiul al bătăliei din războiul trecut, tractoristul descoperă tot în câmp un palos străvechi din vremea luptelor dela Călugăreni.

Tendința de a se repeta pe sine însuși — cu toată originalitatea căutată din unele poezii ale talentatului poet A. E. Bacon-schi a fost mai demult remarcată și combătută. Aceleași situații, aceleași atitudini, aceleași imagini, aceleași cuvinte chiar se repetă la nesfârșit. Multe din poeziile lui Bacon-schi cuprind următoarea formulă compusă în mod inevitabil din câteva elemente: peisagiul cu „atmosferă”, poetul

la fereastră privind lumea și filosofând la persoana întâia — despre scurgerea timpului, etc.

Adeseori, în cadrul întâlnirilor cu cititorii, când se discutau lucrări cenușii, palide, unii dintre aceștia ridicau obiecții: „Nu știu cum, dar nu prea îmi spune mare lucru cartea asta. Totul e șters, neinteresant. Mereu aceeași și aceeași poveste. Nu afli nimic nou. Nu sunt oameni vii, nu e viața adevărată. E plictisitor“. Atunci, autorul însuși sau un critic „specialist“, lua cuvântul și, dela înălțimea cunoștințelor sale teoretice, lămurirea „părintește pe cel care formulase obiecția: „Vezi, tovarășe, aici nu ai dreptate. Cum vrei să fie altfel povestea, dacă așa e viața? Metoda realismului socialist este singura valabilă — urma criticul cu ton sentențios — și această metodă cere să oglindești realitatea veridică, istoricește concret în dezvoltarea ei revoluționară. Vrei să falsifice scriitorul viața? Orice carte scrisă după metoda realismului socialist trebuie deci să arate lupta de clasă și că în această luptă dușmanul e înfrânt.“ Autorul sau criticul care căuta să închidă gura cititorului din masă cu astfel de argumente, nu-și dădea seama desigur că dădea apă la moară dușmanilor. Și totuși, așa este. Căci argumentând astfel, el confirma indirect afirmația calomnioasă că realismul socialist duce la crearea unei literaturi monotone, șterse, cenușii. Adevărul este tocmai contrar: realismul socialist cere și face posibilă oglindirea veridică a vieții, în toată complexitatea și nesfârșita ei varietate, determină înflorirea originalității artistice, a tuturor talentelor adevărate ce răsar din rândurile oamenilor muncii.

Așa e viața? Cu lupta de clasă și cu perspectiva, istoricește necesară, a victoriei asupra dușmanilor? Da, așa este. Dar obiecția omului simplu din masa cititorilor era totuși întemeiată. El și nu criticul dela tribună avea dreptate. Căci viața e nesfârșit de complexă și de variată, nesfârșit de variate sunt formele concrete în care se desfășoară lupta de clasă. Iar metoda realismului socialist, singura

metodă valabilă, cere scriitorului să descopere aceste forme variate, să redea clocotul vieții în imagini puternice și originale, să descopere de fiecare dată ceva nou, ceva esențial pe lângă care cititorul a putut trece fără să-l observe, sau pe care înainte nu l-a înțeles destul de profund.

Care sunt cauzele care duc la acea oglindire palidă, cenușie, monotona, care ia pe alocuri forma crasă a șablonului?

Dece nu izbutesc uneori scriitorii noștri să redea viața în toată complexitatea, bogăția ei, desvăluind esența fenomenelor sociale prin imagini puternice, reliefate, convingătoare?

Cerința de a reda esențialul vieții, generalul, nu este cătuși de puțin în contradicție cu aceea de a reda viața în bogăția și complexitatea ei.

Specificul artei constă tocmai în aceea că ea redă generalul prin particular.

Neînțelegerea adâncă a acestei indestructibile legături între general și particular în artă este izvorul multora dintre piedicile care frânează mersul înainte al unora dintre scriitorii noștri pe drumul realismului socialist. Aci trebuie căutată una dintre rădăcinile profunde ale oglinirii palide, cenușii.

Din formulările unor poeți, prozatori sau critici la Plenara din Martie a Uniunii Scriitorilor și în alte împrejurări, rezultă că ei concep procesul de creație ca având două faze succesive distincte. Una, în care scriitorul face aceeași operație ca și omul de știință, trece dela cunoașterea sensorială la noțiuni și legi abstracte. Apoi, o a doua fază, în care scriitorul umple aceste scheme abstracte cu materialul viu al vieții, căutând un aspect concret individual care să ilustreze acea schemă abstractă obținută anterior.

Arta este o formă de cunoaștere a realității obiective. Ca atare, ea se supune legilor generale ale cunoașterii descoperite de știința marxist-leninistă. Există deci și în cunoașterea artistică un proces de generalizare, de ridicare dela particular la general. Totuși, această generalizare artistică își are specificul ei. „Spre deosebire

de savant — spune V. A. Razumnâi în articolul publicat în „Voprosâi Filosofii” Nr. 6/952 — *artistul generalizează anumite laturi ale realității fără a face abstracție de plenitudinea vieții, de individualitatea concretă a fenomenelor înseși și reproducându-le sub forma imaginii fenomenului individual*. Așadar, acea orientare spre individual-concret, spre acea plenitudine a vieții caracteristică artei — al cărei obiect este omul în complexitatea sa, — există chiar în cuprinsul generalizării, dându-i coloratura specific artistică. Aceasta nu înseamnă că trebuie să opunem ca două realități ireductibile, cunoașterea logică și cea artistică. Dimpotrivă, ele se subsumează aceluiași legi generale ale cunoașterii realității. Mai mult decât atât: dealungul întregului proces al creației artistice, gândirea logică își are locul ei bine definit, absolut indispensabil.

Dar separarea arbitrară, în cuprinsul unor faze deosebite, a procesului logic și a celui propriu zis artistic; ideea că întâi construim scheme abstracte logice, pe care abia apoi le umplem cu material concret, individualizându-le artistic — este nu numai nejustă ci și periculoasă. Căci, chiar dacă nu-și teoretizează astfel poziția, mulți scriitori acționează în practică pe baza recunoașterii tacite a unei atari separări artificiale atât între procesul logic și cel artistic cât și între general și particular. Acei scriitori care, trecând prin viață ca niște simpli turiști, se lasă purtați la voia întâmplării, spicuiind ici un fapt, colo altul care le-a atras atenția chiar dacă e nesemnificativ, ajung de fapt să subaprecieze importanța generalului, să neglijeze învățătura, munca de descoperire a esențialului din complexitatea fenomenelor vieții. Alții își confecționează în prealabil scheme abstracte pe care apoi le umple de bine de rău cu fapte concrete, culese într-o documentare tot turistică.

Neînțelegând că opera de artă isvorăște din personalitatea artistului în ansamblul ei, din întreaga atitudine față de lume și viață, din felul cum participă el la lupta poporului său, iar în momentul creării unei lucrări, din punerea la contribuție a tuturor facultăților sale — gândire logică,

capacitate creatoare artistică, etc. — scriitorii aceștia alcătuiesc lucrări greșite sau seci.

Spre deosebire și în opoziție cu arta antirealistă, arta realistă urmărește cunoașterea și transformarea realității. Artă realistă caută să desvăluie ceea ce este esențial în realitate, să-l desvăluie prin crearea unei imagini tipice, redând astfel generalul prin particular.

„Tipicul corespunde esenței fenomenului social istoric dat, arăta tovarășul G. M. Malencov. Tipicul reprezintă principala sferă de manifestare a spiritului de partid în artă realistă. Problema tipicului este întotdeauna o problemă politică.”

Dar artă înseamnă redarea generalului prin particular. Spiritul de partid trebuie să se manifeste deci în desvăluirea „esenței fenomenului social istoric dat”, prin imagini concret individuale, vii și expresive, capabile să exprime deplin esența forței sociale respective.

Nesocotirea generalului, duce în mod direct la naturalism, la imagini netipice care falsifică realitatea, la lucrări greșite ideologic ca „Timpul de aur” de Ben Corlaci, „Întâmplări de pe Călmățui” de Eusebiu Camilar, „Soarele răsare în deltă” de Vladimir Colin, „Răscoala iobagilor”, de Ion Mușat, etc.

Nesocotirea particularului duce în mod direct la schematism, la imagini neconvingătoare care nu îndeplinesc nici ele cerințele tipizării în artă.

Și aici, lucrurile nu trebuiesc înțelese mecanic, îngust. Raporturile sunt complexe. Nesesizarea clară a generalului, a esențialului face ca și redarea să fie cenușie, ștearsă. Pe de altă parte, neredarea vie a esențialului întuneacă perceperea lui și poate duce la compromiterea unei idei scumpe nouă. Așa dar, oglindirea palidă, cenușie, provine din faptul că scriitorul a separat ceea ce este inseparabil în artă, generalul de particular, nu a desvăluit destul de limpede esențialul întruchipat într-un fenomen viu, nu a creat o imagine cu adevărat tipică.

Intr-o scrisoare către M. Harkness, F. Engels definea astfel trăsăturile fundamentale ale artei realiste: „După părerea mea,

realismul presupune, în afară de veridicitatea amănuntelor, reproducerea de caractere tipice în împrejurări tipice."

Așadar nu există imagine realistă care să nu îndeplinească totodată condiția generalului și aceea a particularului, care să nu le întrunească într'un singur tot organic, viu, redând generalul prin particular.

Lucrul acesta l-au înțeles toți marii artiști realști. Prin practica creației lor, ei s'au opus naturalismului, care transformă pe artist într'un simplu instrument mecanic de înregistrare a amănuntelor, a faptelor concrete. Ei știu că a renunța la generalizarea, la selectarea esențialului, înseamnă a lipsi reproducerea artistică de ceea ce este mai important, de viața însăși. O reproducere mecanică a faptului brut falsifică realitatea, dă mai curând impresia unui lucru mort. „*Sarcina artei* — spune Balzac — *nu constă în a copia natura, ci în a o exprima... Altfel sculptorul și-ar îndeplini misiunea numai luând forma de gips a unei femei. Poftim: încearcă, ia o formă de gips după mâna iubitei și pune-o înaintea ta. Vei vedea un cadavru îngrozitor, fără urmă de asemănare, și vei fi nevoit să cauți un sculptor și un artist care, deși nu vor crea o copie exactă, vor imprima mișcare vie. Trebuie să prindem gândirea, sensul, înfățișarea obiectelor și ființelor.*"

În același sens, marele Gorki arăta că artistul adevărat „*trebuie să posede aptitudinea generalizării*". El definea literatura drept „*arta de a crea caractere și tipuri*". Pentru a creia asemenea „tipuri”, este neapărat nevoie să cunoști viața, dar nu e suficient să copiezi mecanic un anumit fenomen întâlnit în realitate. „*Poți să crezi asemenea portrete vii ale „tipurilor” de oameni numai dacă ai spirit de observație bine dezvoltat, știința de a găsi asemănări, de a vedea deschis; poți să le crezi numai cu condiția să înveți, să înveți, și iar să înveți. Eu nu mă consider un maestru capabil să creez tipuri de valoare artistică egală cu tipul și caracterul lui Oblomov, Rudin, Riazanov, etc. Totuși, pentru a scrie „Foma Gordeev”, a trebuit să văd zeci de fii de negustori nemulțumiți de viață și de munca părinților lor; ei simțeau că această viață monotona, „chinuitoare de săracă”, nu prea*

are sens." Din cele spuse de Gorki, rezultă cu claritate că procesul de generalizare, absolut necesar artistului, se realizează pe baza unei cunoașteri directe și aprofundate a vieții, nu în birou.

Rezultă totodată că generalizarea artistică nu se reduce la simpla stabilire a unei medii statistice. Observația, descoperirea asemănărilor și a deosebirilor dintre fenomene, învățătura, toate acestea trebuie să-l ducă pe artist la selectarea trăsăturilor celor mai caracteristice unei anumite categorii de fenomene, la descifrarea și întruchiparea concretă a esențialului. „*Faptul brut* — spune Gorki într'altă parte precizându-și gândul — *încă nu înseamnă tot adevărul, el nu este decât materia primă din care trebuie să făurim, să extragem adevărul autentic al artei... trebuie să știm să extragem înțelesul dintr'un fapt brut*".

Dacă reproducerea mecanică a faptului dă impresia lucrului mort, lipsind imaginea de ceea ce este esențial în realitate, tot impresia de lucru mort o dă și reproducerea generalului, fără să se acorde atenția cuvenită întruchipării sale concrete individuale.

Criticând piesa de teatru scrisă de Lassalle, Marx îi reproșa acestuia tocmai faptul că personagiile sale nu erau oameni vii, ci „*simpli exponenți ai spiritului vremii*", niște creații abstracte care nu au alt rost și altă substanță decât aceea de a fi purtători de cuvânt ai anumitor idei abstracte.

Ideia aceasta că, în artă, generalul lipsit de o vie întruchipare concretă își pierde orice valoare este exprimată cu putere de Fr. Engels, în scrisoarea către Mina Kautski. Analizând personagiile din lucrarea acesteia, Engels le condamnă pentru aceleași motive ca și Marx. El arată că aceste personaje nu trăiesc ca personalități vii, cu stare civilă precisă, ci personalitatea lor se dizolvă în principii abstracte.

Lipsa unei temeinice însușiri a învățăturii marxist-leniniste, lipsa unei participări destul de adânci la lupta poporului, — în fond deci insuficiența spiritului lor de partid — îi face pe unii scriitori să treacă pe lângă aspecte esențiale fără a le sesiza sau, chiar atunci când le sesizează să nu aibă curajul de a le înfățișa în opera lor din plin și până la capăt, cu maximum de

relief. Sunt nesiguri pe ei înșiși acești scriitori, pentru că nu se simt destul de bine înarmați ideologic și atunci se opresc la jumătatea drumului, recurg la soluții de compromis. Drumul bătut e mai ușor, mai sigur, mai puțin riscant, dar el duce la lucrări cenușii, la imagini palide.

Atari lucrări nu militează cu patos pentru țelurile clasei muncitoare, nu sunt arme puternice în lupta noastră.

E deci nevoie ca scriitorii să-și sporească spiritul de răspundere și, pe baza unei atitudini cu adevărat partinice, să-și rostească răspicat sentința asupra fenomenelor vieții prin imaginile puternic reliefate pe care le creiază, folosind exagerarea conștientă pentru a scoate în evidență esențialul fenomenelor social-istorice oglindite.

Dar pentru ca această imagine să fie convingătoare, trebuie ca scriitorii să-și dovedească spiritul de răspundere, atitudinea partinică și în acordarea unei atenții sporite mijloacelor de concretizare a generalului prin particular. Căci o schemă abstractă, chiar justă și chiar „umplută“ ulterior cu elemente care au menirea să concretizeze și să individualizeze, poate fi orice, dar nu artă. Și cum totuși pretinde a fi artă, cititorul o apreciază ca atare și o respinge. Rezultatul poate fi deci nu numai nul, ca pentru ceva neavenit, ci direct negativ, provocând efecte contrare celui scontat de autor.

În articolul „Despre mărunțișurile vieții în literatură“, criticul sovietic I. Pitlear atrage atenția asupra importanței pe care o au chiar și unele așa zise „amănunte“ în operele literare. Nu poate fi convingător din punct de vedere artistic chipul omului desprins în chip artificial din mediul material real, lipsit de trăsături concrete de viață.

Și la noi unii scriitori au disprețuit importanța unor atari „amănunte“, socotind că e sub demnitatea eroilor lor, oameni de „tip nou“, să se preocupe de probleme „meschine“ ca locuința, îmbrăcămintea, mâncarea, salariul, etc.

Dar chiar atunci când un poet a îndrăznit să vorbească despre așa ceva, s'a găsit câte un critic care să-l pună imediat la punct. Așa s'a întâmplat de pildă de curând

cu poezia „Taina“ de Cristian Sârbu. Nu este cazul să discutăm aici valoarea poemului. Dar este cert că ceea ce l-a supărat pe Dan Costa (Almanahul Literar, Nr. 2/952) și l-a îndemnat să asvârle cu nemiluita segețile „nemicitorului“ său sarcasm, este tocmai faptul că poetul a cutezat să introducă în lucrare amănunte „triviale“, cum ar fi: socotelile tatălui cu privire la greutatea suplimentare pe care le va aduce necesitatea de a hrăni încă o gură, grija de a da soției gravide o porție suplimentară, etc.

Deși relativ mai rar întâlnită, există în literatura noastră și situația contrară aceleia de care vorbea I. Pitlear. A. Mihale, de pildă, notează întotdeauna cu deosebită precizie tot felul de amănunte cu privire la condițiile materiale. Așa procedează în „Ogoare noi“, în „Judecata“, etc. În această din urmă lucrare, de pildă, ajunge la un moment dat să precizeze numărul bicelor din legăturile aduse de chiabur acasă. La ce folosește așa ceva? Mai cu seamă că, în situația dată, precizarea e ciudată, neverosimilă, deoarece cu puțin mai înainte ni se spusese că nici măcar chiaburul nu știe câte bice sunt acolo, le luase așa cu grămada, ca să-și „plaseze“ banii.

Excesul de precizări cu privire la condițiile vieții materiale sau cu privire la procesele tehnice vine să suplinească la unii scriitori, neadâncirea vieții sufletești a eroilor, a caracterului acestora. Și aceasta e rău, e o scădere însemnată, căci în centrul atenției scriitorilor trebuie să stea omul, cu întreaga complexitate a propriei lui vieți, și a relațiilor cu alți oameni. Pe acest drum se cuvin căutate și pot fi găsite mijloacele cele mai puternice pentru a crea eroi vii, bine conturați, caracteristici unei anumite categorii sociale și precis individualizați.

Înțelegerea justă a raporturilor între trăsăturile de clasă și cele individuale (temperamentale și caracterologice) constituie o problemă cheie pentru dezvoltarea literaturii noastre, pentru evitarea imaginilor palide, șterse. De aceea ea ar merita o amplă discuție la care să participe scriitori și oameni de știință.

Analizând problema raportului între trăsăturile de clasă și cele individuale (temperamentale, caracterologice), reînțâlnim sub o altă formă raportul dintre general și particular. Iar soluția socotim că trebuie căutată în același sens: recunoașterea indestructibilei legături între general și particular în opera de artă, ținerea în seamă a caracterului complex al acestei relații dialectice.

În articolul său, acad. G. Călinescu menționa faptul că noțiunea de caracter nu trebuie înțeleasă metafizic, ci ca niște „valori sociale, în raport strâns cu influența mediului”. Totuși, — așa cum remarcă just I. Mihăileanu, — în dezvoltarea ulterioară a ideilor sale, G. Călinescu alunecă într-o anumită măsură pe această pantă. Importanța „condițiilor spațiale și temporale” — cum le numește acad. Călinescu — este redusă de dânsul la minimum. Din articol pare să rezulte că poziția de clasă în cadrul unui moment istoric anumit, nu aduce decât mici modificări, relativ neglijabile. Esențiale, durabile, rămân caracterele cu tipologia lor quasi-eternă.

„Dar oricum, a cunoaște înseamnă a generaliza; având în vedere condițiile spațiale și temporale, caracterele există și un scriitor nu e adânc dacă nu face operă de clasificare morală, reprezentând generalul, notele esențiale unei categorii întregi”.

Intr'adevăr, „a cunoaște înseamnă a generaliza”. Dar care este acest „general”, care este acea „categorie întreagă” al cărei esențial trebuie desvăluit în primul rând? Tipologia „etern-umană”, sau clasa socială?

Ce-i drept, anumite trăsături morale sunt relativ persistente. Oameni irascibili și bănuitori, oameni ipocriți și interesați, oameni leneși, dispuși să viseze la planuri inutile și irealizabile, etc., au existat și vor mai exista. În această măsură putem vorbi despre niște Othello, Tartuffe, sau Manilovi ai vremurilor noastre. În acest sens au utilizat Lenin și Stalin tipurile artistice create de Gogol, Goncarov, Scedrin, Cehov, pentru a ilustra realități din epoci și condiții sociale cu totul altele decât acelea cărora aparțineau tipurile respective.

Dar aceasta constituie o operă de reconsi-

derare conștientă, care nu trece cătuși de puțin cu vederea deosebirile radicale intervenite.

Aceste deosebiri sunt întradevăr atât de mari, încât — fără a nega existența unor trăsături specifice naționale comune întregului popor și chiar existența unor trăsături general și permanent umane comune întregii omeniri de-alungul secolelor — nu este mai puțin adevărat că numai cu multe rezerve putem vorbi despre același tip în epoci diferite și la clase sociale deosebite. Tipul artistic oglindește în mod nemijlocit, așa cum ne arată tovarășul Malencov, „esența fenomenului social istoric dat”, *decî a unei anumite clase într'un anumit moment istoric*.

Generalul pe care trebuie să-l desvăluie scriitorul este deci această esență a unei anumite forțe sociale. Un scriitor nu e deci adânc — am spune noi, parafrazând cuvintele acad. Călinescu — dacă nu face operă de clasificare socială, adică dacă nu izbuteste să ne desvăluie cecace e esențial pentru o anumită categorie socială, (grup clasă, popor). Dar creând un personaj care întrunește trăsăturile esențiale ale categoriei sociale respective, el nu va realiza un adevărat tip literar, dacă aceste trăsături nu sunt întruchipate într'un erou viu, cu trăsături individuale, precise.

Raportul între trăsăturile caracteristice grupului social și cele individuale este complex. Pe de o parte, înlăuntrul aceluiași grup social apar diferențieri pe baza trăsăturilor individuale, pe de altă parte, aceleași trăsături morale capătă cu totul altă coloratură când apar la indivizi din clase sociale diferite.

Asupra primului aspect s'a insistat adeseori. Teoretic, cel puțin, scriitorii noștri știu că pot și trebuie să diferențieze pe membrii aceleași clase pe baza trăsăturilor de caracter ale fiecărui individ în parte. Practic însă, prea adesea, așa cum am văzut, dușmanii de clasă sunt încă aproape identici unul cu altul, iar eroii pozitivi par copii palide trase după aceleași matrițe. Să ne amintim de pildă de eroii pozitivi din lucrările mai vechi ale lui Al. Jar, care toți erau la fel de impulsivi, energici, svâcneau pumnii în sus cu

aceeași violență, făceau aceleași gesturi nervoase, indiferent de împrejurare.

Dar asupra celuilalt aspect al problemei nu s'a insistat încă suficient. Nici măcar teoretic, multora dintre scriitori nu le este destul de clar faptul că aceleași trăsături de caracter capătă cu totul altă semnificație la reprezentanții unor clase sociale deosebite, în momente istorice deosebite și că marea artă a scriitorului stă tocmai în caracterizarea poziției de clasă a eroului respectiv și prin evidențierea acestei semnificații deosebite.

Există în teoria și practica scriitoricească a multora un fel de listă, tacit acceptată, cuprinzând însușirile ce se pot „atribui” fiecărei categorii sociale. Așa, de pildă, pentru a ne întoarce la o observație făcută mai înainte, un erou pozitiv care să se preocupe de câștigul obținut prin munca sa, sau să-și dorească o locuință confortabilă și frumoasă; o femeie cu vederi înaintate, atașată luptei clasei muncitoare și care să fie preocupată de o îmbrăcăminte estetică frumoasă, elegantă — așa ceva ar însemna pentru unii scriitori o abatere de neconceput dela „lista” pomenită. Când atari însușiri apar în cărțile acestor scriitori la câte un personaj, putem fi siguri dela început că acesta va fi un dușman de clasă sau un element descompus. Atât de convinși sunt acești scriitori că atari trăsături sunt posibile numai la personaje negative, încât odată ce le-au atârnat aceste firmulițe indicatoare, ei se culcă liniștiți pe o ureche, socotind că poziția de clasă a fost precizată destul de clar și că nu mai e nevoie de niciun efort suplimentar din partea lor.

Scriitorii care procedează astfel, refuzând eroilor pozitivi dreptul la atari preocupări și rezervându-le în exclusivitate personajilor negative, se lasă influențați de concepția mic-burgheză, reacționară, care consideră socialismul ca o egalizare absolută a tuturor oamenilor, prin transformarea lor într-o masă cenușie, prin nivelarea cerințelor la standardul cel mai de jos pe bază de asceză și renunțare la orice veleități personale spre mai bine, spre frumos. Nu este câtuși de puțin adevărat că singura metodă de a-ți arăta eroismul în muncă, atașamentul față de clasa munci-

toare, este să-ți periclitezi sănătatea, ascunzându-ți boala, neîngrijindu-te și muncind în condiții care teucid și toate acestea fără să fie absolut necesar — așa cum procedează secretarul de partid Mladin din „Cumpăna Luminilor”. Nu este deloc obligatoriu ca un comunist să se ferească de a mărturisi iubitei dragostea sa, cum procedează același Mladin, sau să renunțe atât de simplu la dragostea sa pentru Valeria, cum face organizatorul de partid Melchior din „Pâine albă”. Nu este caracteristic pentru un comunist să se arunce în fața morții cu o frenezie care amintește de mistica sacrificiului în sine, cum procedează unii eroi din „Viforul”.

Printre o stare de pseudo-individualizare nu se ajunge la crearea de tipuri literare adevărate, ci la o falsificare naturalistă a realității.

Realitatea ne arată, că dimpotrivă, nimic nu-l împiedică, ci totul îl ajută pe un om nou să-și trăiască viața din plin, să se bucure de iubirea femeii care-i este dragă, să-și dovedească eroismul în muncă lucrând cu maximum de randament dar nu sacrificându-și neapărat și fără rost viața — ca și cum viața omului ar fi un bun demn de disprețuit — nimic nu-l împiedică să se preocupe de buna stare a familiei sale și a sa personal, etc.

Scriitorii care distribuie însușirile pe clase sociale după aceea listă tacit acceptată de care pomeneam mai sus, nu-și dau seama că prezența unei anumite însușiri nu constituie definitivă clasare a personajului într-o categorie sau alta, ci abia punctul de plecare al unei caracterizări ce urmează a se face prin acumularea datelor necesare. Faptul că o femeie, de pildă, e preocupată de ținuta ei, că-și îngrijește mâinile sau își alege cu gust îmbrăcămintea, nu spune încă nimic sau aproape nimic cu privire la poziția ei de clasă, cu privire la morala pe baza căreia ea acționează în acest chip. Totul depinde de felul cum aceste însușiri se împletesc cu altele, de locul pe care această preocupare îl ocupă între altele, de atitudinea generală față de viață a personajului respectiv. În raport cu această atitudine generală, determinată de poziția de clasă, se definesc diferitele însușiri.

Ceeace la un personagiu cu o anumită poziție de clasă este o calitate pe care o admirăm, poate fi la altul cu o altă poziție de clasă — o trăsătură negativă care ne inspiră ură și dispreț. Măestria scriitorilor stă tocmai în redarea faptelor, împrejurărilor concrete pe baza cărora noi să putem înțelege poziția de clasă a eroului, stă tocmai în desvăluirea semnificației pe care o au diferitele însușiri individuale în lumina atitudinii generale a personajului respectiv față de viață.

Cutezanța lui Cațavencu, de exemplu, este cutezanța șantagistului și a demagogului care, într'un regim bazat pe jaf, corupție, demagogie, își croește drum spre putere prin arme potrivite acestui regim. Cutezanța lui are deci o anumită semnificație, care decurge din poziția lui de clasă și se definește prin ea. Departe de a ne provoca admirația, fiecare faptă, fiecare gest al lui Cațavencu care indică caracterul specific al cutezanței lui, sunt astfel puse în lumină de către Caragiale încât ne provoacă sentimentul de repulsie. Și aceasta tocmai pentru că autorul izbuște ca, prin intermediul particularului, să reliefeze generalul, prin cutezanța de un anumit tip a lui Cațavencu, să redea o caracteristică a unei întregi clase sociale.

Cutezător este și Mihai Buznea din „Pentru fericirea poporului“. Cutezanța lui este însă aceea a omului crescut de partid, a omului care, bazat pe învățătura marxist-leninistă și pe politica partidului știe precis pentru ce scop înalt luptă, știe care este drumul ce duce la țintă, știe că această țintă va fi cu siguranță atinsă, oricât s'ar zbate dușmanii. Cutezanța sa, izvorită din încrederea neclintită în menirea istorică a clasei muncitoare, ne inspiră respect și admirație, ni se impune ca exemplu demn de urmat. În trăsătura aceasta care are un caracter specific, datorit poziției de clasă a eroului, ca și în ansamblul acestei atitudini, manifestată în împrejurări concrete, noi deslușim esența forței sociale pe care o reprezintă Mihai Buznea.

În redarea aceasta vie a generalului prin particular, fiecare situație, fiecare gest, fiecare amănunt chiar, își are prețul său dacă este semnificativ, dacă servește acestui scop.

În „Desfășurarea“, Marin Preda, prin câteva amănunte concrete arată drumul parcurs de personaj. Când a intrat prima dată în camera Organizației de partid, Ilie Barbu a rămas nehotărît în ușă și și învârtea stângaci pălăria, neștiind ce să facă cu ea. A intervenit Anghel, secretarul, i-a luat-o din mână și a asvârlit-o pe dulap, acolo unde erau și pălăriile celorlalți. A doua oară când vine la Organizație, Ilie Barbu își aruncă singur, cu un gest hotărît, pălăria pe dulap. Notațiile acestea, în aparență „de amănunt“, desvăluie în mod viu frământarea dela început a lui Barbu, trăsăturile ce-l caracterizează ca individ în acest moment, sfiala, modestia, energia încă nedescătușată, și relevă transformarea care s'a produs cu acest personagiu, aceste „amănunte“ sunt în același timp revelatoare pentru procesul parcurs de categoria socială respectivă, precum și transformarea ce s'a petrecut în Barbu când a fost pus în situația de a-și desfășura energia în lupta pentru fericirea pe care a întrezărit-o, prefacere care deasemenea este caracteristică pentru întreaga categorie respectivă.

Dar cel mai strălucit exemplu din literatura noastră îl constituie fără îndoială Mitrea Cocor, erou atât de viu și puternic individualizat, încât cititorii din lumea întreagă l-au îndrăgit ca pe-un prieten apropiat, cu care-ți place să te întâlnești mereu, să-i ascuți la nesfârșit vorbele de duh, pline de tâlc adânc. Și totuși, dragostea lui de viață, humorul lui sunt acelea ale țăranimii sărace, iar drumul lui Mitrea Cocor este totodată drumul istoric al acestei țăranimi, care de veacuri suferă și se revoltă, dar care numai sub conducerea clasei muncitoare găsește calea spre rezolvarea, pe cale revoluționară, a năzuințelor ei din totdeauna.

Unul dintre mijloacele puternice de care dispune scriitorul pentru a crea chipuri vii, este limbajul. Această problemă atât de importantă, nu a fost încă destul de discutată la noi.

În puținele încercări — timide și insuficiente — care s'au făcut până acum, nu atât de a desbate problema în mod teoretic,

cât de a încerca unele analize pe concret, — se observă adesea o tendință care poate deveni dăunătoare.

Străduindu-se să arate în ce chip autorul își caracterizează personagiile prin limbaj, criticii se mulțumesc de cele mai multe ori să indice cum, prin introducerea anumitor termeni din jargonul clasei respective, se sugerează poziția de clasă a eroului.

A cerceta atari aspecte ale limbajului eroilor este fără îndoială un lucru just și util. I. V. Stalin arată că, dat fiind că clasele nu sunt indiferente față de limbă, există jargoane de clasă. Aceste elemente de jargon ocupă însă un loc foarte mic: „abia dacă reprezintă unu la sută din întregul material al limbii“.

E drept că adesea prezența unui anumit termen specific jargonului respectiv poate fi suficient pentru a sugera apartenența eroului la un anumit grup social. Nu prin cantitate, ci prin potrivita selecționare și întrebuințare a locuțiunii specifice, izbutește scriitorul să dea cititorului indicațiile necesare.

Totuși, dacă scriitorul ar avea la dispoziție numai acest mijloc, i-ar fi extrem de greu, dacă nu chiar imposibil, să-și caracterizeze personagiile. Așa se și explică faptul că nedescoperind existența altor posibilități, unii scriitori (de exemplu Lucia Demetrius în „Vadul nou“, Ion Istrati în „Grâu înfrățit“), au recurs la soluția greșită a abuzului în folosirea regionalismelor și a unor elemente de jargon, iar alții au creiat figuri palide, pentru că și-au pus eroii să vorbească în limbaj incolor, șters, uniform (A. Mihale în „Ogoare noi“, Alexandru Jar în „Sfârșitul jălbelor“, etc.)

Există însă și alte mijloace de caracterizare lingvistică a personagiilor. Marii clasici ne-au dovedit aceasta în mod practic

Intr'adevăr, pentru a crea eroi vii, caracteristici pentru o întreagă categorie socială și totodată precis individualizați, scriitorul nu poate și nu trebuie să se limiteze la folosirea, acolo unde este necesară, a unei expresii de jargon. Prin însuși felul cum mânuiesc limba unică a întregului popor, eroii marilor autori realiști își desvăluie trăsăturile

lor individuale, așa cum acestea se diferențiază pe baza poziției lor de clasă.

Pe acest drum, pe drumul utilizării unor mijloace infinit mai bogate, mai complexe și mai subtile, de caracterizare prin limbă a personagiilor, se cuvine să pășească scriitorii noștri, lucru pe care de-altfel unii dintre ei l-au și făcut, cu deosebit succes, urmând pilda maestrului Sadoveanu și învățând dela clasici.

Problema felului cum scriitorii folosesc limba literară pentru a-și construi imaginile literare, trebuie să fie scoasă în evidență de către critici în cercetările lor, tocmai pentru a ajuta pe cititori în aprecierea justă a cărților și pe autori în aplicarea cu măiestrie din ce în ce sporită a mijloacelor oferite de limbă.

Să ne oprim asupra câtorva exemple:

În acest pasagiu realizat cu mare artă care este discursul lui Cațavencu, în actul III al „Scrisorii pierdute“, trăsăturile individuale și sociale ale acestuia nu ne sunt sugerate numai prin folosirea câte unui termen specific jargonului politic al claselor stăpânitoare, ci prin întregul fel de a vorbi al personajului. Frecvența întrebărilor retorice (rostitute cu ton când patetic, când „lătrător“), indică acea cutezanță obraznică a arivistului, tipic regimului politic de atunci. Baterea pe loc prin fraze enunțate cu pretenția de a desvălui mari adevăruri și cu premeditată așteptare a aplauzelor, indică golul sufleteș și înfatuarea, caracteristice atât personajului individual Cațavencu, dar și categoriei sociale respective. Faptul că în gura lui, nobilele idealuri ale revoluționarilor dela 48 devin vorbe umflate, îl caracterizează nu numai pe acest Cațavencu, ci întregul regim burghez-moșieresc, al cărui exponent tipic este. Impresia dominantă pe care ți-o lasă discursul lui Cațavencu este aceea a unei sfidătoare minciuni. Simți că omul acesta nu are nimic sfânt, nu crede în nimic din ceea ce rostește cu atâta emfază, simți că el nu urmărește decât să înșele buna credință a oamenilor, pentru a-și atinge propriul scop egoist. Este aci una dintre caracteristicile de bază ale individului Cațavencu, dar și a întregii sale clase, a întregului regim de coaliție burghez-moșieresc, regim a cărui sinistă farsă, jucată pe spinarea

poporului, a înfierat-o cu atâta vehemență I. L. Caragiale.

Deosebit de grăitor pentru problema în discuție ni se pare tipul de boer polonez creat de M. Sadoveanu în romanul „Nicoară Potcoavă”. „Domnia Sa Roman Barbă Roșă” nu are decât un rol episodic în cuprinsul romanului. Totuși, el ne rămâne adânc întipărit în minte tocmai pentru că este precis individualizat și totodată caracteristic categoriei sociale respective. Roman Barbă Roșă este un hapsân, un om lacom și neîndurător, un tâlhar. Dar nu un tâlhar obișnuit, ci un hoț care consideră jaful ca un drept al său inalienabil și se știe apărat de privilegiile castei sale: „*Pan Roman Barbă Roșă mai la o parte într'un jîlt, aștepta fără sfială județul, având încredințarea că altele sunt hotărârile ce se dau împotriva mișeiilor, și altele cele care privesc obrazurile subțiri ale acestui târg de margine, în care fusese osândit de soartă a-și petrece și el viața*”. Roman este un om fălos, căruia nici cu prăjina nu-i poți ajunge la nas. Dar îngâmfarea lui are acel caracter specific șleahicilor polonezi. Roman este înșfârșit un om „demon” — e vorba însă la el de acel simulacru de demnitate caracteristică feudalului preocupat numai de păstrarea cu orice preț a formelor exterioare, dar care nu se sfiește să-și realizeze interesele săvârșind în fond cele mai nedemne fapte.

Toate aceste trăsături rezultă nu numai din ceea ce face nobilul Roman Barbă Roșă, dar și din ceea ce spune și cum spune. Vorbind el însuși despre acest personaj, reproducându-i cuvintele rostite în gând sau cu glas tare, scriitorul izbutește prin mijloacele complexe ale unei măiestrite utilizări a limbii, să-l caracterizeze cu neobișnuită vigoare, definindu-l și ca individ și ca reprezentant al unei anumite clase. Și aceasta, fără a recurge la locuțiuni specifice jargonului acestei clase — lucru de altfel greu de realizat, dat fiind că e vorba de un nobil polonez zugrăvit într'un roman scris în limba română. Pentru a ne da seama de aceste caracteristici, esuficient să-l auzim pe el, vinovatul, exprimându-și așa gândurile cu acea indignare neobrăzată caracteristică „Obrazelor subțiri”: „*Dar ce ziceți domniile voastre de un păzitor*

al legii care pune pecetea pe un asemenea zapis? Acel și nu noi să fie adus la judecată și osândit să plătească el, nu noi”.

Despre posibilitatea și importanța unei profunde caracterizări prin limbaj, vorbea cu insistență M. Gorki. Arătându-și prețuirea față de crearea unor eroi ca Hlestacov, Repetilov, etc, el spunea: „...*fiecare din acești eroi este creat prin intermediul unui număr destul de redus de cuvinte și fiecare din ei dă o imagine despre clasa lor, despre epoca lor. Aforismele acestor personaje au intrat în limba noastră de toate zilele, pentru că în fiecare aforism este exprimată cu precizie o maximă, ceva indiscutabil și tipic*”.

Fără a utiliza cu măiestrie nesfârșitele posibilități ale limbii unice a întregului popor, fără a utiliza atât în comentarii cât și în reproducerea vorbirii personajilor, un limbaj clar și plin de sevă, expresiv, nu se pot crea tipuri bine conturate. Ceea ce spune Gorki cu referire specială la teatru, rămâne valabil pentru orice gen literar: „...*pentru ca personagiile piesei să capete pe scenă, prin interpretare, o valoare artistică și să fie convingătoare din punct de vedere social, este necesar ca limbajul fiecărui personaj să fie absolut original și extrem de expresiv*”.

În lupta noastră pentru o literatură realist-socialistă, în lupta noastră împotriva unei ogîndiri palide, cenușii a vieții, să nu uităm, pe lângă celelalte probleme importante dintre care unele au fost amintite în articolul de față — și această condiție esențială.

Succesele dobândite până acum de scriitorii noștri sunt însemnate. Ele au fost confirmate prin lărga popularitate pe care operele lor cele mai reușite au obținut-o în rândurile oamenilor muncii.

Insuflețiți de dorința de a-și îndeplini cât mai deplin sarcinile lor, scriitorii noștri știu că nu trebuie să se mulțumească niciodată cu victoriile cucerite, oricât de frumoase ar fi ele, că pot și trebuie să dea mai mult, mereu mai mult.

Lămurirea cât mai precisă a diferitelor aspecte ale problemei importante referitoare la legătura indestructibilă dintre

general și particular în creația artistică constituie un punct de sprijin temeinic în făurirea unor adevărate tipuri literare, care să desvăluie esența fenomenului social istoric dat prin chipuri vii, puternic conturate.

Dar clarificarea teoretică a problemei nu poate fi decât o premiză. Ce-i drept, o premiză necesară, dat fiind caracterul conștient al creației realist-socialiste, bazată pe învățătura marxist-leninistă, dar totuși numai o premiză. Pentru a contribui efectiv la progresul literaturii noastre, scriitorii trebuie să fie adânc pătrunși de spirit partinic în întreaga lor muncă,

să treacă, — așa cum cer concluziile discuției din Martie a scriitorilor — „dela legătura adesea superficială cu realitatea la o adâncă și activă participare în focul luptei“.

Numai pe baza unei atari vii și profunde cunoașteri a vieții, se poate crea o literatură care să nu rămână în urma vieții, ci să servească din plin mersul ei înainte, o literatură cu un bogat conținut de idei, exprimat într-o înaltă formă artistică, o literatură care să corespundă exigenței mereu sporite a poporului muncilor, îndepărtând tot ce e palid și cenușiu, lipsit de idei și de viață, fals.

SIMȚIRI RECI — IMAGINI BANALE

Că în literatura noastră există — alături de bune și frumoase realizări — și lucrări mediocre și șterse, acesta este un lucru care a mai fost discutat. Ni se pare că astfel de lucrări sunt în principal de două categorii, după cauzele care le dau naștere. Din prima fac parte lucrările literare lipsite de un sentiment puternic, de idei importante. Fără a fi în mod hotărât ratate, aceste lucrări nu corespund totuși cerinței principale a artei pe care Belinschi o definea prin: „capacitatea de a zgudui pe cititor pentru o lungă perioadă”. În aceste lucrări nu se simte patosul și dramatismul intens care însoțește veacul nostru, nu răzbate suflul celei mai încordate, mai furtunoase și mai frumoase epoci cunoscute în istorie, nu se văd marile pasiuni sociale și umane, întreaga adâncime complexă a sufletului omenesc. Dacă e vorba de poezie, croul liric al acestor lucrări este monoton, șters, neinteresant, lipsit de preocupări înalte, nu are orizont întins, se teme îngrozitor de generalizări, într’un cuvânt este expresia cenușie și plictisitoare a mediei statistice. Astfel de poezii nici nu stârnesc râsul, prin ridicolul lor, nici nu emoționează, ele îl lasă pe cititor indiferent și rece. Principala caracteristică a acestor lucrări este faptul că ele nu sunt nici atât de rele încât să nu poată fi publicate, nici atât de bune încât să emoționeze și să convingă. Impotriva acestor lucrări trebuie deschis focul necruțător al criticii. Ele trebuiesc înlăturate din publicații pe calea creerii unor opere de nivel artistic ridicat. În orice caz

pericolul unor asemenea lucrări trebuie tratat cu toată seriozitatea.

Dar în afară de aceste lucrări nici prea bune, nici prea rele, mai există și o altă categorie care cuprinde lucrările hotărât rele, neartistice, făcute de mântuială. Acestea sunt atât de proaste încât publicarea lor nu are nicio justificare. Ele nu numai că îl lasă pe cititor profund indiferent, dar — de multe ori — prin ridicolul și banalitatea lor, stârnesc râsul sau indignarea cititorilor. Și mai grav este faptul că în majoritatea cazurilor, aceste lucrări apar în publicațiile de mare tiraj cum ar fi „Cultura poporului”, „Viața Militară” colecțiile „Albina”, „Ogoare noi”, revista „Albina”, publicații care se adresează unor mase largi de cititori. În mod condamnat admit unii redactori și scriitori publicarea unor asemenea lucrări în reviste care, pe nedrept stau mai puțin în atenția criticii noastre literare.

Dar nici publicații ca „Viața Românească” nici „Contemporanul” sau „Flacăra”, nu sunt fără prihană în această privință.

Astfel ajung a se lăfăi în mare tiraj lucrări slabe, scrise de mântuială, plictisitoare, aparținând fie unor condeie tinere care își maltratează talentul, fie unor autori în general puțin semnificativi sau cu totul lipsiți de talent. O serie de autori profită de indiferența criticii, de nivelul scăzut al cerințelor din unele redacții, pentru a strecura lucrări fără nici o valoare artistică; aceste lucrări fiind neartistice, prezintă o serioasă primejdie: ele dau o

imagini falsă, denaturată a vieții noastre, zugrăvesc viața în culori șterse, monotone. Iată, de pildă, poezia Gicăi Iuteș „Să rămână'n urmă anul”. („Cultura poporului”) care minimalizează și tratează la un nivel artistic scăzut o temă atât de interesantă și de bogată, — tema luptei omului cu timpul. După un zglobiu „Hei”, menit să-i atragă cititorului atenția în mod brusc asupra poeziei în discuție, facem cunoștință cu eroul pe care versurile autoarei urmează să-l cânte, anume „maistrul meu Hurduc”. Dela început, poeta își exprimă amărăciunea, regretul profund că cititorul nu-l cunoaște pe maistrul Hurduc: „dacă l-ai cunoaște”, etc.

Autorul consimte să ne dea câteva informații, așteptate cu nerăbdare de cititori. Pe rând, așteptările cititorului sunt — ca să zicem așa — satisfăcute: „Zdravăn el” ne comunică entuziastă autoarea despre eroul său. Eroul ar trebui să devină numai-decât foarte simpatic cititorului după această caracterizare, întru nimic mai prejos de cea care urmează: „Vorba-i? Mămulică mamă! „tunet este parcă”, „Nouă poști” — se subliniază în continuare — s'a dus vestea despre brigada sa. După cum se vede, „maistrul” este un erou așa cum se cere, un erou de zile mari: zdravăn, cu voce tunătoare. — nouă poște s'a dus vestea — încât pe bună dreptate spune autorul că până și „un comandant de oști” l-ar „invidia (?)”. Caracterizarea continuă în aceeași manieră:

*Aprig e în bătălie
Și ne'nfrânt ca steiul.
Nu-i vreo șarje să nu-i știe
Frica.*

„Maistrul” cu vocea tunătoare vorbește rar, și atunci numai în imagini:

*la atac matulineț
și luați vremii vamă!*

Platitudinea, inexpressivitatea acestei poezii care vrea să-și mascheze lipsa de conținut prin interjecții, nu-i nevoie să fie demonstrate în continuare.

Poezii de mântuială sunt și „Echipa fetelor” și „Ulița colectivștilor”, semnate de Petre Solomon în „Cultura Poporului”

Nr. 5—6. „Echipa fetelor” este o alcătuire de versuri inutile — corect versificate de altfel — și orânduite fără nici o logică fără miez:

*Măi băiete, măi băiete
Ce-o fi colo pe tarla,
Numai fete, numai fete
Să tot stai privind așa.*

și poezia continuă în același ritm săltăreț prin care autorul își exprimă entuziasmul pentru fete care „harnice-s”, „focoase” (?), „frumoase”, „rumene”, „dau zor” și, bineînțeles, „nu stau o clipă”:

Cealaltă poezie, „Ulița colectivștilor”, e de aceeași factură, cu deosebirea că autorul a înlocuit hilariantul vers „măi băiete, măi băiete” cu altul: „nu e mare, nu-i făloasă”.

O alcătuire de versuri la fel de nepoetică este „Plotonierul” de Ion Zăgan („Viața militară”), în care ni se înfățișează un agitator înzestrat cu daruri miraculoase („și pentru orice rană, leacuri are”) așa încât:

*Ostașii îl iubesc ca pe un frate
Și vorba lui e limpede ca roua.
Așa e plotonierul Neagu State
Din unitatea douăzeci și nouă.*

În poezia lui Ion Petrache „Taina comunistului” („Viața militară”. Nr. 5), după ce se înfățișează în proporții grandioase virtuțile eroilor care singuri trec „prin vâltori ca'n basmele cu smei” pentru dâșii fur-tuna fiind trecătoare „cum sunt vara norii călători”, este firesc ca poetul să caute explicația acestei forțe neobișnuite: „care-i taina ăstor comuniști?” Cititorul se așteaptă la o demonstrație pe măsura metafor-elor din partea întâia. Rezolvarea „tainei” este însă facilă, banală. Taina este:

*Să iubești viața cu tărie
Pe dușmani în pulberi să-i prefaci.
etc.*

În mod simplist, stereotip, tratează I. C. Poiană problema dragostei în poezia „La arie” („Cultura poporului” Nr. 7) Decorul idilei este un câmp imens peste care soarele „toarnă” — bineînțeles — „văpăi”, iar „batozele treeră în goană” (?). Pe acest decor se profilează figura unui mecanic care face propuneri amoroase

„în șagă” — (dacă ar fi serioase, le pome-nești că mersul producției ar putea fi, doamne-ferește, stingherit) unei „codane”. Spiritual, mecanicul apreciază „mormanul de grâu” ca fiind „bun pentru nuntă, iesmândri colaci”. Neavând simțul umorului, fata se supără: „O fi, de ți-e’n gânduri, zorește s’o faci”. Se naște numaidecât un „conflict” dramatic: mecanicul e „înmărmurit”, „nu-și vine’n fire” lucrurile se precipită, dar în cele din urmă munca rezolvă toate complicațiile.

*Prin aria largă, cu ceru’nveliș,
Brigăzi în întreceri se-avântă.
O soarbe cu ochii pe fată furiș
Ți-e drag cum muncește și cântă.*

El e împăcat, „uită necazul” și contemplând cu ochi pierduți obiectul amorului său, mecanicul vede cum:

*Pe graficul zilei, pornită săgeata
In iureș urcase...*

Aproape că-ți vine greu să spui ce e mai neartistic în această poezie: contrastul comic între seriozitatea solemnă cu care autorul relatează conflictul și inconsistența acestuia, banalitatea versului, ori, confuzia ridicolă între problemele de dragoste și cele de producție? Din păcate, așa înțeleg unii spiritul de partid, combativitatea.

Un exemplu de denaturare a spiritului de partid, prin însușirea proletcultistă a unor lozinci, este piesa „Mohora tractoristului” de Gh. Martiniuc („Cultura poporului”, Nr. 3). Rolul conducător al partidului se traduce în această piesă prin sentințele bombastice adresate de secretarul organizației de bază, președintelui întovăririi. „Știu (e vorba de greutăți, n.n.) dar ce-ai făcut ca să le’nfrunzi? Ce-ai făcut ca să îndrăveniți întovășirea? Uite, primăvara bate la ușă! V’ați pregătit?”; sau „tu trebuie să ai hăturile în mână”, sau; „mobilizează oamenii la lupta pentru biruirea greutăților”; sau „lasă succesele deoparte; ele nu trebuie să fie paravanul lipsurilor”. Conflictul piesei e bazat pe strecurarea unui dușman în rândurile întovăririi. În mod facil însă, acest

dușman, pe nume Orban, este dela început suspectat. Secretarul organizației de bază, Pânzaru, înzestrat cu virtuți supranaturale, în mod nemotivat bănuie totuși dela început („tu să-l ai mereu sub ochi”, etc). În acest cadru se petrece un idilic conflict de dragoste. Apare Măriuca, obiectul declarațiilor înfocate ale eroului („Mi-era tare dor de tine, Măriuco”) și care reacționează copilărește la propunerile de căsătorie ale acestuia: „Doamne, ce fericită sunt”, etc.

Când situația se complică, intervine decisiv secretarul organizației, care rezolvă complicațiile cu câte-o maximă: „lămurirea oamenilor trebuie să se facă temeinic”. În general, procesul de demascare a dușmanului strecurat străbate următoarele etape: 1) Secretarul de partid bănuiește: „Tu, să-l ai mereu sub ochi”, etc.; 2) dușmanul bănuiește că e bănuț: „Cu tractoristu’ ăsta am băgat-o pe mănecă”; 3) dușmanul e demascat definitiv, cu care prilej secretarul organizației ne rostește: „In sfârșit, am smuls lupului, pielea oii”.

Rezolvarea conflictului principal aduce după sine și rezolvarea conflictelor secundare. Astfel: 1) mijlocașul Ispas nu mai șovăie: „Mi-ajunge cât am orbecăit”; 2) iubirea eroului cu Măriuca duce la încheierea căsătoriei, pentru care situație este concludentă propoziția Măriucăi: „Imi vine să sburd de bucurie”. Piesa se termină triumfal, cu o nuntă binecuvântată de autoritatea așa-zisului secretar: „Ei, să fie cu noroc” ș.a.m.d. Este un model de lucrare plată, scrisă fără talent și care — prin aceasta — constituie o denaturare grosolană a realității noastre. Ea nu înfățișează oameni reali, mișcându-se în orbita unui conflict tipic, ci un grup de marionete lipsite de trăsături umane, caracterizate în sensul negativ al cuvântului, mânuite după clișee prestabilite.

Acelorași clișee este supusă și prelucrarea dramatică a nuvelei „Desfășurarea” de Marin Preda — prelucrare purtând subtitlul „In satul din vale”. Liana Maxy diformează și caricaturizează în mod vulgar o operă literară deosebit de valoroasă. Conflictul puternic al nuvelei este dela început ratat. Dela început, lucrurile se

prezintă într-o lumină trandafirie: Țurlea își dă seama numaidecât de adevărata situație (deși în nuvelă e cu totul altfel) rostind: „*Trebuie aplicată linia partidului*“, constată, fără niciun soi de dificultăți, că Ghiocioaia e chiabur; Anghel — secretarul organizației — strigă luminat: „*Asta e!*“ și piesa se încheie cu exclamația victorioasă a lui Ilie Barbu. „*Dar colectiva tot o facem! Orice-ar fi*“.

În privința aceasta și reviste ca „Viața Românească“, „Almanahul literar“, „Iașul nou“, „Scrișul bănațean“, nu dau adesea exemplul cel mai bun. În paginile revistei „Viața Românească“ și-au găsit locul uneori lucrări scrise de mântuială, a căror publicare constituie o serioasă slăbire a exigenței redacției. Un exemplu dintre cele mai recente este poezia Suzanei Delciu „Adolescenta“, care rimează o serie de banalități:

*Ce mare te-ai făcut! Nici n'am văzut
Că anti te-au săltat, adolescentă. (ș.a.m.d.)*

Revista „Contemporanul“ publică de asemenea unele lucrări făcute de mântuială, neartistice, îndeosebi la date festive sau comemorări. Așa este, de pildă, poezia Letiției Papu „Cântec de Mai“ — sinteză completă a clișeelelor genului festiv. Se înțelege că în poezie nu lipsesc: „*stindarde fremătând*“, „*al muncii șuvoi*“, „*a mării vâltoare*“, etc., după care urmează obișnuita strofă cu situația muncitorilor în țările capitaliste, cum întâmpină ei ziua de 1 Mai („*Voi frații mei robiți de departe*“, etc., etc.)

Din păcate însă, primejdia lucrului de mântuială, meșteșugăresc, apare și la unii scriitori frunțași care uitând — chiar și pentru o clipă — prestigiul binemeritat de care se bucură în rândurile masei de cititori, dau uneori lucrări slabe, neglijent scrise, îndeosebi destinate publicațiilor de mare tiraj. Astfel de lucrări nu-și ating scopul de a emoționa și educa pe cititor și nu pot sluji ca exemplu demn de imitat de către scriitorii începători. Masele de cititori, însă, nu pot accepta cu indiferență ca scriitori dragi, de mare prestigiu, să dea lucrări scrise neîngrijit, în grabă. Publicului nostru nu-i poate fi indiferent faptul că Mihai Beniuc — poet

apreciat și iubit de poporul nostru încă în anii de dinainte de 23 August 1944 — semnează în „Viața militară“ o lucrare intitulată „Oșteanului“, scrisă de mântuială neartistică.

„Maestrul, — spune scriitorul sovietic C. Fedin — trebuie să fie întotdeauna maestru! Nu se poate să scrii bine pentru o revistă lunară, iar pentru una săptămânală, prost“.

Este regretabil că poeta Nina Cassian semnează în „Cultura poporului“ o banală și prozaică alcătuire de strofe, intitulată „Marș de pace“.

*Și tu, și eu, și noi, și voi
Avem ceva de apărât
Ogorul, fabricile noi.*

și continuă în aceeași manieră facilă.

Este regretabil și faptul că Eugen Jebeleanu semnează în paginile revistei „Contemporanul“ o poezie slabă ca „Jurământ.“ Poezia este îndreptată împotriva atitudinii contemplative, resemnate față de primejdia războiului. Ea intenționează să militeze împotriva celor care spun cu seninătate:

*De-ar fi cumva, de-ar fi război,
Ei bine, vom vedea!*

Cititorul — cum e firesc — se așteaptă la o argumentare profundă, dar problema ridicată se rezolvă în mod facil printr-o banală înlocuire de termeni („vom lupta“ în loc de „vom vedea“)

*Dar tinerii din țara ta
Și tineretul dela noi
Spun: ca să nu fie război
Ei bine, vom lupta!*

Victor Tulbure semnează în „Cultura poporului“ Nr. 3/1953, poezia intitulată „Primăvara“. Neglijent și în maniera proletcultistă, poezia narează cum:

*Și-a ținut un secretar ședință
până 'n zori la sediul de partid*

după ce, îndeplinindu-și datoria,

*agronomii întocmire 'n cifre
planuri de cultură și'nșămânțări.*

Pe acest decor „politic“, se profilează un așa-zis amor de „tip nou“.

*Cât e ea de lungă, săptămâna,
Ii tot iese cu tractoru'n drum“.*

și așa mai departe.

A considera că sunt pe gustul marilor masse — căroră publicațiile amintite le sunt destinate — lucrări neartistice, făcute de mântuială, înseamnă a comite o gravă eroare. Această mentalitate înseamnă de fapt călcarea principiului răspunderii artistice, al conștiinței artistice. Este cu totul greșit a considera că în afară de creațiile „consacrate“, recunoscute ca atare și discutate de critica literară, creații care își au locul lor stabilit în volume — scriitorul își poate permite din când în când să dea lucrări neglijent scrise, de mântuială, nedestinate volumelor „definitive“, lucrări ferite de ochiul criticii și care au doar menirea de a se adresa unor oarecari masse de cititori. Acest mod de a proceda nu are nimic comun cu tradițiile artei adevărate. Eminescu, Creangă, Coșbuc au dat capodopere și când au colaborat la revistele cele mai puțin importante, și când au scris bucăți pentru manualele școlarilor, și la diverse aniversări care se cuveneau a fi celebrate.

„Lucrări literare“ cum sunt acelea despre care s'a vorbit în paginile de mai sus, zadarnic se scriu; ele nu reușesc să pătrundă și să exprime conținutul adânc al procesului de viață, nu emoționează, ci, dimpotrivă, lasă cititorului o impresie penibilă — și au un rol cu atât mai nefast cu cât se adresează îndeosebi unor largi masse de oameni ai muncii; ele nu numai că răpesc cititorilor un timp prețios, dar îi și pervertesc gustul artistic, dând drept bun și valoros ceea ce este prost și lipsit de valoare. Masse compacte de oameni, menținute de secole în ignoranță și analfabetism se scutură de incultură, se orientează avid spre cultură, citesc tot mai multe creații literare care trebuie să le emoționeze,

să le întregească orizontul intelectual și sufletesc, să le comunice cât mai mult despre oameni și viață. În special acestor masse largi de noi cititori se adresează mai ales publicațiile de mare tiraj („Cultura poporului“, „Viața militară“ etc.). Înțelegem ce rău imens aduc asemenea lucrări, din a căror pricină există primejdia ca mulți cititori să se înstrăineze de literatură adevărată.

Dacă asemenea lucrări anoste, plictisitoare, cenușii, care „lucesc fără de viață“, pustii de sentimente și de idei — ar lipsi, desigur că literatura noastră ar putea mai mult sluji educării masselor de cititori în spiritul idealului de viață care ne însufletește. În acest mod, am face un pas mai departe spre făurirea acelei literaturi „care umple locurile“, cum zicea Maiacovski, care, cucerind atenția și dragostea oamenilor, îi transformă și îi îndeamnă la acțiune.

Desigur, critica literară este în foarte bună parte răspunzătoare pentru apariția unor lucrări slabe, neartistice.

Critica literară are sarcina directă să se preocupe atent de integritatea artei. A nu permite strecurarea în literatură a unor lucrări slabe, a veghea cu exigență ridicată la valoarea socială și artistică a creațiilor literare — a devenit o lege de onoare pentru critica noastră științifică. Cu amărăciune trebuie să constatăm însă că această admirabilă sarcină nu se bucură de prea mare cinste în rândurile criticilor noștri. Printre unii critici există încă prejudecata că nu e de prestigiu lor a milita contra unor lucrări slabe, scrise de mântuială și care nu au dreptul să pătrundă în literatură și cu atât mai mult în publicațiile cu mare răspundere; de aceea, în general, acești critici preferă calea mai comodă de a-și „lega numele“ de operele valoroase, consacrate laolaltă, cu care speră să „supraviețuiască“.

Dar principala răspundere o poartă redacțiile și scriitorii înșiși. Se impune ca redacțiile să manifeste o exigență mai mare, cerințe mai severe față de lucrările literare menite publicării. Este necesar ca scriitorii înșiși să fie mai exigenți cu propria lor creație, să arate o mai adâncă demnitate

și conștiință artistică, să arate un interes egal pentru scrierile lor, indiferent de caracterul publicațiilor cărora le sunt destinate, să renunțe cu hotărîre la practica lucrului meșteșugăresc, la practica formulilor convenționale și a clișeeilor stereotipe și să aducă în literatură, în mod curajos,

cu sinceritate, fără rezerve, marile pasiuni care — vorba poetului — „bat sub frunte, ard în tîmple“; scriitorii n'au dreptul să uite o clipă ce așteaptă poporul dela ei, să nu uite o clipă că ei sunt — așa cum zicea Vlahuță — „magii ocrotiți de stele, mergătorii înainte“.

DIN MAREA ARTĂ A UNUI CLASIC

Despre valoroasa operă poetică a unuia dintre cei mai populari clasici ai noștri, reprezentantul criticii burghezo-moșierești Titu Maiorescu a evitat să vorbească și să discute pe larg. Când a aruncat în treacăt o apreciere asupra poeziei lui George Coșbuc, el a afirmat — cu rezerva și disprețul caracteristice clasei pe care o reprezenta — că opera acestui mare poet iubit de poporul nostru suferă de „diformități, lungimi și repetiții“, că este amenințată de „pericolul clișeului“; iar despre autorul ei, boierul dela „Junimea“ spunea: *„Se vede că-i lipsește varietatea cunoștințelor și aceea neobosită și nemiloasă cizelare care transfigurează pe cei pătrunși de sfințenia formei...”*

Și tot asemenea păreri — când nu au tăcut cu desăvârșire — au emis și criticaștrii burghezi post-maiorescieni pentru a caracteriza poezia lui George Coșbuc: câteva vorbe sau epitete aruncate în grabă, ca despre un fenomen nici prea interesant, nici prea important; așa a fost întâmpinată sau mai bine zis trecută cu vederea opera celui care a cântat cu dragoste viața țăranilor noștri, bucuriile și durerile lor.

Mișcarea muncitorească de la noi, pe atunci în plină creștere, a salutat însă cu bucurie și dragoste poezia profund populară a lui Coșbuc. În studiul său intitulat „Poetul țăranimii“, publicat în presa muncitorească, criticul C. Dobrogeanu-Gherea a apreciat la justa ei valoare poezia lui Coșbuc, desvăluind și afirmând marea măiestrie a poetului născădean.

Contrar atitudinii reci și disprețuitoare a criticilor burghezi, marea masă a cititorilor, poporul muncitor de la noi, a înțeles și a îndrăgit puternic, încă dela apariția lor, legende, baladele și cântecele lui Coșbuc. În scurt timp, poezia lui Coșbuc a devenit, alături de a lui Eminescu, o poezie iubită și apreciată de popor.

Tocmai acest fapt i-a făcut pe boierii dela „Junimea“ să-l trateze cu răceală pe poet și mai târziu i-a determinat pe alți critici reacționari să caute a-i micșora valoarea, numindu-l alarmați „instigator“, iar în cântecul său să vadă un „cântec de răscoală“ — fără să-și dea seama că tocmai faptul de a fi dat glas la un înalt nivel artistic unor „cântece de răscoală“ despre ura și dragostea oamenilor simpli, tocmai aceasta a adus nemurirea lui Coșbuc.

În articolele sale despre literatură, Lenin a arătat adesea că arta — și implicit literatura — trebuie să fie creată pentru popor, să exprime năzuințele și aspirațiile poporului:

„Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adânci ea trebuie să pătrundă în însuși grosul maselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor mase și iubită de ele”.

Dar, pentru a crea o operă despre popor și pentru popor, artistului îi este necesară fără îndoială o cunoaștere aprofundată și o înțelegere adâncă a firii și vieții poporului, a năzuințelor sale celor mai înaintate.

Există desigur multe posibilități care-i stau la îndemână artistului creator pentru cunoașterea poporului său; una dintre acestea este trăirea în mijlocul oamenilor simpli, participarea intensă și directă la durerile sau bucuriile vieții lor. Coșbuc a putut să zugrăvească mai viu și mai puternic viața plină de clocot și de frământare a satului ardelean, pentru că el crescuse și iubise alături de flăcăii și fetele din satul său. Trăind alături de oamenii din sat, gustând din amarul și veselia aceleiași vieți, George Coșbuc a putut să le cunoască firea, bogăția sufletească cu care erau înzestrați, clocotul viu al sufletului lor, care-i era foarte apropiat.

Ca și Eminescu, Coșbuc și-a iubit cu pasiune poporul, l-a înțeles și i-a apreciat calitățile minunate.

Răsărit din mijlocul țărănimii născu-dene, Coșbuc a rămas, cu sufletul și cu mintea, apropiat de oamenii simpli din satul său și atunci când a umblat pe la școli înalte. Cultura nu l-a depărtat de popor, ci dimpotrivă, ca și pe Eminescu, l-a ajutat să înțeleagă mai bine și să îndrăgească mai mult pe oamenii din mijlocul cărora se ridicase el însuși.

A vorbi despre măestria unui mare artist înseamnă de fapt a căuta să descoperi nu numai acele elemente, trăsături care alcătuiesc specificul și dau valoare deosebită operei sale, ci este neapărat necesară cercetarea și descoperirea izvoarelor pe care se întemeiază această măiestrie. Ca o adevărată operă realistă, poezia lui Coșbuc s'a inspirat din viață; ea a avut ca punct de plecare realitatea socială a satului românesc din vremea sa.

Cunoscând această realitate, atât direct cât și prin intermediul poeziei populare — care închide în ea un imens tezaur de gândire și simțire a poporului — George Coșbuc a zugrăvit în mod viu, în imagini tipice, viața satului românesc, surprinzând și alegând aspectele importante, semnificative din realitate.

El a înfățișat astfel, folosindu-se de admirabile mijloace artistice, aspecte specifice, tipice din viața oamenilor dela sat, momente de bucurie, de veselie pentru

locuitorii satului, momente din munca și suferințele țăranilor săraci, din luptele și năzuințele lor, reușind să surprindă adesea aspecte ale contradicțiilor de clasă din sânul țărănimii, episoade din viața copiilor, cântece despre natura frumoasă a patriei, etc.

Vom face în aceste rânduri câteva observații cu privire la marea măiestrie a lui Coșbuc în redarea sentimentului de dragoste al oamenilor simpli, pe care i-a cântat în atâtea poezii ale sale.

Și întorcându-ne, împreună cu poezia sa, în satul românesc din vremea sa, să vedem cum lira poetului — ca un instrument fermecat — a dat glas simțămintelor curate și nobile ale țărănimii exploatare, de pe a cărei poziție și pentru fericirea căreia Coșbuc a militat prin arta sa. Și căutând să înțelegem acest lucru, să învățăm din exemplul pe care ni-l oferă opera sa.

„Forța și însemnătatea artei realiste, — spunea tovarășul G. M. Malencov în Raportul la cel de al XIX-lea Congres al P.C.U.S. — constă în aceea că ea poate și trebuie să descopere și să scoată la iveală înaltele calități sufletești și trăsăturile pozitive tipice ale caracterului omului simplu, să creeze în culori vii chipul său artistic, demn de a fi exemplu și obiect de imitare pentru oameni“.

Coșbuc s'a dovedit a fi un mare maestru al artei realiste în prezentarea chipului și sentimentelor omului simplu dela țară.

Imaginea tipică la Coșbuc este rezultatul unei atente selecționări a aspectelor esențiale, importante, din realitate, ea este o concentrată oglindire a acestor aspecte, redând în mod concret specificul traiului dela țară.

Astfel, în poezia „Spinul“, în numai trei versuri, Coșbuc reușește să redea o scenă dintre doi îndrăgostiți, schițând cu o mare îndemânare cadrul în care se desfășoară această scenă:

*Stetea frumoasa pe-un răzor;
Voinicul lângă ea deval,
Să-i scoată spinul din picior.*

Coșbuc ne introduce direct în miezul întâmplării, fără o altă pregătire, fără o altă prezentare.

Cu ajutorul câtorva elemente, poetul transpune pe cititor în atmosfera vieții țărănești, în câteva cuvinte schițează peisagiul rural cu coloritul său specific: fata stă „pe-un răzor“, flăcăul vrea să-i scoată din picior un spin cu care se înțepase, pentru că fata mergea desculță, așa cum merg fetele la țară.

Eroii sunt figuri de țărani, pe care poetul îi prezintă cu caracteristicile lor, în două cuvinte, simplu, concis, ca în basmele populare; ea nu este o fată oarecare, ea este o fată frumoasă, calitate pe care o au mai toate fetele sărace din poezia sa. Aceasta constituie bogăția lor, care prețuiește în ochii flăcăilor mai mult decât orice altă avere a chiburoaicelor urâte, cum spune fata din poezia „Dușmancele“:

Dar dacă pui flăcăi odată

S'aleagă dâșii cum socot

O fată:

Bogata-și pupă boii'n bot,

Imbătrânind cu boi cu tot!

Flăcăul are la rândul său o calitate tot atât prețuită de fetele din sat: el este „voinicul“. Pentru a concretiza, a individualiza pe eroii săi, chiar fără să le dea numele, Coșbuc folosește adjectivele „frumoasă“ și „voinic“, cu care de fapt își identifică poporul eroii săi dragi.

Aceștia sunt de fapt mereu alții, dar mereu aceiași îndrăgostiți pe care-i vom întâlni în „Scara“, „Rea de plată“, „Mânioasa“, „Pe lângă boi“, și în multe alte din poeziile sale de dragoste.

Măestria sa de cântăreț al dragostei omului simplu a dovedit-o Coșbuc în zugrăvirea realistă a numeroaselor aspecte și nuanțe ale acestui sentiment. Popularele sale poezii de dragoste înfățișează — așa cum arătase Gherca — momente diferite și multiple din viața feciorului sau a fetei îndrăgostite, oglindesc sentimentul în toată intensitatea, și la diferite trepte, așa cum se prezintă el în viața omului. Cu iscusința unui pictor neîntrecut, Coșbuc nuanțează și dă culoare realistă fiecăruia dintre aceste momente și creiază rând

pe rând: imaginea primului fior prevestitor al dragostei din sufletul fetei simple din „La oglindă“, nuanța senină, ghidușă, a începutului de dragoste din poeziile „Rea de plată“, „Scara“, sau „Ispita“, necazul fetei care-i îndrăgostită de un flăcău „nepriceput“, sentimentul curat, plin de gingășie din „Gânduri“ sau din poezia „Subțirica din vecini“, frământarea chinuitoare pe care o provoacă neînțelegerile dintre îndrăgostiți, cu sau fără motiv, așa ca în „Mânioasa“, „Dragoste 'nvrăjbită“, „Pe lângă boi“, când sentimentul s'a înrădăcinat puternic în inima fetelor sau a flăcăilor îndrăgostiți. Poetul înfățișează apoi cea mai înaltă treaptă a sentimentului, când dragostea devine atotstăpânitoare, iar îndrăgostitul se frământă, se chinuie, atunci când este nevoit să se despartă de fata iubită („Recrutul“), când, în așteptarea iubitului, dorul devine mistuitor și greu ca o boală și care în cele din urmă provoacă moartea fetelor (ca Rodovica din poezia cu acelaș nume, ori fetele din „Ceas rău“, „Ideal“ sau „Draga mamei“).

Toate aceste nuanțe și aspecte ale dragostei prezentate în opera lui Coșbuc dovedesc din partea poetului o adâncă cunoaștere a complexității vieții, a realității sociale a satului, iar felul în care sunt prezentați eroii încercați de acest sentiment, dovedește arta realistă a poetului.

Sentimentul se proiectează pe un bogat fond real și social zugrăvit în imagini concrete. Eroii săi nu sunt deloc „idilici“, ei ne apar ca niște oameni vii, care se mișcă și trăiesc aidoma țaranului român. Începutul dragostei, gluma nevinovată dintre doi tineri care-și sunt dragi unul altuia, o întâlnim în poezia „Rea de plată“. Un flăcău văzând-o venind cu un sac de la moară pe fata care-i e dragă, se oferă să-i ajute. La jumătatea drumului, el îi cere plată „trei sărutări“, dar în urma unei tocmeli fata nu-i dă decât una.

Poetul alege o întâmplare simplă, obișnuită, dintre doi tineri dela țară. El schițează și localizează acțiunea aceasta simplă, dar grăitoare pentru demonstrarea ideii sale, pe un fond real: fata vine dela moară cu un sac pe uliță. Asta ne e sufi-

cient ca să definim cadrul, peisagiul, ocupația personajilor și chiar starea socială a personajilor. Ea vine dela moară cu un singur sac, pe care trebuiesă-l care'n spate singură, pentru că n'are altă posibilitate, căci e fată săracă.

Mai departe, parcă am asista la un joc. Ia o glumă pe care și-o fac unul altuia, cei doi tineri îndrăgostiți.

Fata eșind dela moară își pune sacul jos, nu fiindcă n'ar putea să-l ducă. Ghicim imediat că intenția ei este să-l facă pe flăcău să se apropie. Dar nici el nu i-a ieșit în drum așa, numai de dragul de a-i duce sacul. El vrăea s'o sărute și acum găsește prilejul s'o facă fără împotrivirea ei. La gluma lui, fata reacționează tot cu o glumă. Ea acceptă jocul, și serioasă ca și el, se face că nu pricepe despre ce e vorba. Când află care-i plata, ea se tocmește cu flăcăul:

*Stă'n drum și se socoate,
Și-mi spune câte, toate,
Că-s scump, că ea nu poate,
Că prea sunt multe trei!*

În câteva cuvinte poetul schițează starea sufletească a celor doi eroi din felul cum reacționează fiecare la gluma celuilalt. Dacă fetei nu i-ar fi fost drag flăcăul, n'ar fi stat atâta în cumpănă dacă trebuie să-i plătească sau nu. Dar ea parecă nu se'ndură să-l refuze de tot. Parcă o vedem cum stă serioasă în drum, cu ochii în pământ, prefăcându-se preocupată și căutând să convingă pe flăcău că prețul e prea mare. Vorbirea ei, redată în mod indirect, e gradată. Mai întâi ea constată:

Că-s scump,...

e uimirea dela început a omului care află de un preț mare.

Că ea nu poate...

Omul, raportând la posibilitățile lui prețul respectiv, constată cu regret că nu poate să plătească atât, apoi se miră încă odată de mărimea prețului care întrece parcă posibilitățile sale de a plăti.

Că prea sunt multe trei!

E și puțin speriată atunci când face constatarea. Și, însăfârșit, pentru că trebuia totuși să plătească:

Cu două se'nvoiește

dar e destul de șireată, — mai șireată decât flăcăul care, vrând s'o păcălească, nu i-a spus prețul dela început, — ca să nu-i dea decât un sărut.

*Cu al doilea să-mi rămâie
Datoare pe'nserat.*

Iar el se vaită ca de o nenorocire că n'a primit decât un singur sărut:

*Și iată-mă, săracul,
Să-i duc o poștie sacul
P'un singur sărutat!*

Poezia are un pronunțat caracter humoristic, care reiese în primul rând din seriozitatea cu care tinerii joacă amândoi gluma aceasta.

Comicul poeziei reiese apoi din raportul care există între dimensiunile reale ale întâmplării și dimensiunile exagerate, mărite la maximum, pe care i le acordă eroul. Tonul folosit de cel pățit e glumeț și binevoitor, intenționat colorat cu exagerări și exclamații, tocmai pentru ascontă efectul dorit: un râs plin de mulțumire, senin și duios, ca despre o faptă nevinovată pentru care nu te condamnă nimeni. E acelaș râs pe care-l provoacă întâmplarea hazlie dintre un alt flăcău și o fată, tot șireată, din poezia „Scara”.

În poezia „Subțirica din vecini”, poetul surprinde o altă nuanță a dragostei, mai pronunțată, mai serioasă decât în „Rea de plată”: este înfățișarea acelui moment din evoluția dragostei, când uneori chiar glumele pot fi motiv de supărare pentru unul dintre îndrăgostiți, când doar o umbră de supărare de pe fruntea iubitului îi provoacă fetei îngrijorarea. Cel care povestește este tot flăcăul — lucru foarte des întâlnit în poezia lui Coșbuc („Rea de plată”, „Scara”. etc); dar cea pe care o cunoaștem, despre care știm mai multe lucruri, pe care o vedem manifestându-se, este fata.

Pentru a reda imaginea grațioasă a fetei, poetul crează un fond pe care se

profilează mișcările ei pline de gingășie și grație:

*Ea mergea căpșuni s'adune,
Fragi s'adune —*

Pentru a reda și mai bine mișcarea suplă a fetei subțirele, poetul folosește o comparație izbutită, insistând asupra unui efect auditiv: fata se mișcă „ca șarpele prin foi“. Ea „vine încet“, are „mâini mici și moi“, ea „râde“ și „fuge“. Fata ne apare plină de grație și gingășie, ea se bucură ca un copil de gluma pe care i-o face iubitului:

*Bate'n palme: „Te știu eu,
Nu mai viu! De viu la tine,
Mă sâruiți și nu mai vreui!“*

Când flăcăul o chiamă să vină la dânsul, ea, prinsă de glumă, de joc, nu vine, îl necăjește. Asta îi face plăcere însă numai până în clipa când el, supărat, îi spune:

*„Ei, du-te dar!“
Capul mi-l proptesc pe coate,
Stau pe prag, pe gânduri iar.*

În fața unei atari situații, ea se sperie că l-a supărat, și deodată îi pierde veselia. Nu se mai comportă ca un copil ci, de data aceasta, ea încearcă să-l mângâie și să-l împace. Cu multă artă știe să redea Coșbuc gestul blând de mângâiere al fetei îndrăgostite, înfricoșată că l-a supărat pe cel drag:

*Stând așa, un braț ridică,
Blând ridică,
Părul meu, pe frunte dat.*

E interesantă, plină de farmec repetarea verbului și precizarea acțiunii fetei prin adverbul *blând*, care redă sentimentul ei puternic de dragoste față de flăcăul pe care-l necăjise cu câteva clipe mai înainte. Iar zâmbetul amestecat cu frică vine să întrească credința că fata asta sinceră, naivă, este biruită de dragoste.

Este de remarcant aci felul cum înfățișează Coșbuc imaginea fetei îndrăgostite, printr'o varietate de mișcări care desemnează fiecare câte o calitate a fetei. Ea se mișcă grațios ca într'un dans — ceea ce înseamnă exteriorizarea stării ei

sufletești. Versul însuși e ca o melodie care subliniază mișcarea îndrăgostitei. În această poezie, flăcăul este aproape un spectator. El admiră și soarbe din ochi pe cea care dansează parcă în fața lui, un dans senin de dragoste. Despre flăcău poetul spune doar că „ședea pe prag“, și el rămâne astfel și când îi spune ei „Multe bune și'n zadar“ și chiar când se supără pe dânsa. Aceasta, pentru a scoate și mai mult în relief temperamentul vioi, sglobiu al fetei, frumusețea ei.

Dar dragostea nu e totdeauna fericită și senină. Ea este adesea un prilej de frământare și suferință și un singur cuvânt, un gest sau o atitudine provoacă uneori un adevărat chin celui îndrăgostit. Un astfel de moment al dragostei a surprins Coșbuc în poezia „Mânioasă“.

Flăcăul din poezia „Mânioasă“ este sincer îndrăgostit de o fată, care însă s'a supărat pe dânsul. Nedumerit și mâhnit de atitudinea fetei, pe care nu și-o poate explica, flăcăul stă la sfat cu sine însuși și caută să-și lămurească nedumerirea, să justifice atitudinea fetei față de dânsul. Poetul a știut să redea în această poezie, folosindu-se de imagini artistice emoționante, tot sbuciumul îndrăgostitului care nu-și află liniștea atâta vreme cât este supărat cu iubita, cu atât mai mult cu cât el nu se simte vinovat.

Pentru a prezenta mai viu în mintea cititorului starea de turburare în care se află îndrăgostitul, poetul îl face pe eroul său să treacă brusc dela o stare la alta, dela nedumerire la regret și necaz, și de aici iar la nedumerire.

Mai întâi flăcăul cuprins de dor ar vrea să facă ceva ca să-și întâlnească iubita — sau măcar amintirea ei:

*Am să merg mai în spre seară
Prin dumbrăvi, ca mai demult,
În privighetori să-mi pară
Glasul Linei că-l ascult.*

Fiind supărați, singura cale de a o întâlni este aceasta — căutarea și rederea locurilor pe unde mergea cu iubita când erau împreună. Dar asta i se pare prea puțin, și flăcăul, adânc tulburat

de lipsa fetei, este nemulțumit de sine însuși, de faptul că nu știe precis ce vrea:

Mai știu eu ce-aș vrea s'ascult!

Căutând să-și amintească faptele și momentele prin care a trecut, cele care au dat naștere neînțelegerii cu fata iubită, flăcăul o face cu atâta intensitate, încât el trăiește din nou clipele trecute, oa și cum acestea s'ar petrece din nou în momentul povestirii; pentru aceasta poetul îl face pe eroul său să folosească la început imperfectul, pentru ca apoi să povestească la timpul prezent:

*Eu mergeam la plug în laz,
Și, când trec, Lina s'ascunde,*

și deodată versul se întrerupe brusc:

Parcă nici nu m'a văzut.

fapt care redă foarte bine mirarea flăcăului în fața acestei situații. Mai departe, nedumerirea lui crește și ea ajunge atât de puternică încât devine o obsesie; el repetă în neștire de trei ori aceeași propoziție:

*Ii vorbesc, și nu-mi răspunde,
Nu-mi răspunde!
Și-o întreb, și nu-mi răspunde!*

Și flăcăul rămâne mai departe mirat, nedumerit, plin de întrebări ca și la început. Cercetările nu i-au folosit la nimic, dimpotrivă, au făcut să-i crească mirarea. Dar dorul de fata iubită îl chinuie, constatarea la care ajunge, prin care de fapt nu a rezolvat nimic îl nemulțumește și mai mult și-l face să o ia dela început. În celelalte două strofe ale poeziei, în care regăsim aceeași construcție a versului ca și în prima, — nedumerirea flăcăului și necazul lui cresc în așa măsură, încât el însuși se miră de acest fapt:

*Să-mi pun capul pentr'o Lină,
Să mă fac un om pribag?
Ieși din neguri, lună plină,
Să mă vezi la Lina'n prag—*

Iar suferința lui este din ce în ce mai grea, mai apăsătoare, provocându-i aproape o durere fizică: i se pare că-i „ard hainele” pe el, și capul îi este greu „ca de lut”.

Flăcăul are o fire aprinsă, vioaie, care reacționează iute și la toate manifestările din afară care-l privesc direct. Supărarea cu iubita îl chinuie atât de rău încât i se pare că durează de o veșnicie, vorbește despre ea ca despre un lucru petrecut demult, deși, după cum singur mărturisește, faptul a avut loc la amiazi:

*Că'n amiazi venind pe vale,
Întâlnii pe Lina'n cale*

Amintindu-și cu regret de vremea când iubita ieșea în prag și-l aștepta (fapt care se petrecuse probabil cu o seară înainte) — flăcăului i se pare că aceasta s'a întâmplat cândva, de mult:

*Alte dăți suna zăvorul;
Lina pe furiș, ca dorul
Pășea'n degete pridvorul
Și la mine'n prag venea.*

Ca întreaga operă a lui Coșbuc, poezia aceasta transmite cititorului un bogat conținut emoțional. Ideea pe care a vrut să o demonstreze poetul — aceea a frumuseții spirituale a omului simplu dela țară, care știe să iubească puternic și sincer, cu toate fibrele sufletului său — este redată cu multă măiestrie într-o formă poetică proprie. Poetul a știut să creeze un complex de imagini artistice care să înfățișeze în chip unitar frumusețea sufletească a acestui om simplu.

Faptul însuși că poezia poartă titlul „Mânioasa”, — dar înfățișează chipul acestei fete mânioase prin prezentarea sbuciumului interior al flăcăului, — sbucium trecut prin mintea și inima lui, — dovedește marea capacitate a poetului de a folosi cele mai variate procedee de stil și de compoziție.

Pentru transmiterea sentimentului, Coșbuc a folosit cu multă îndrăzneală — fapt care-l întâlnim în întreaga sa operă și care caracterizează deasemeni măiestria sa poetică — ritmuri și rime dintre cele mai variate, creind astfel o versificație nouă și proprie lui. Cu ochiul atent al unui fin observator și cunoscător al vieții, Coșbuc a redat în poezia sa realitatea socială a satului nostru.

El și-a înfățișat eroii și sentimentele lor

în cadrul vieții lor sociale. Coșbuc nu a fost un cântăreț al „dragostei în sine“, ci a prezentat acest sentiment al oamenilor în cadrul societății respective. Astfel, chiar din poezia sa de dragoste, cititorul are prilejul să cunoască raporturi sociale existente în lumea satului. În unele dintre poeziile sale de dragoste, poetul ne înfățișează aspecte ale contradicțiilor dintre țăranii săraci și chiaburi.

Nina, fata din poezia „Ceas rău“, este o fată săracă care a fost înșelată de un flăcău bogat. Și fata e conștientă de acest fapt, care o doare mai mult chiar decât despărțirea:

*Las' să-i placă; de-i orbit
Las' să-i placă,
Dar, de-am fost fată săracă,
Pentru ce m'a amăgit?*

Flăcăul din poezia: „Numai una“ iubește mult pe o fată frumoasă dar săracă, cu care vrea să se însoare:

*Așa săracă cum e ea,
Aș vrea s'o știu nevasta mea.*

Dar din cauză că fata nu-i o chiburoaică cu avere, el are de îndurat reproșurile și ocările familiei sale, ale fraților care-l „vorbesc de rău“, ale tatălui care-i „supărat mereu“, ale mamei care stă mereu pe la icoane și-l „blestemă“ pentru că se însoară cu o fată săracă.

Pe flăcău nu-l sperie nici sărăcia, nici amenințările sau blestemele familiei. El urăște morala lor care supune pe om chinului de a suporta toată viața o femeie care nu-i e dragă sau e obligat să trăiască alături de ea, pentru simplul fapt că are avere:

*Dar cu pământul ce să faci?
Și ce folos de boi și vaci?
Nevasta dacă nu ți-o placi
Le dai în trăznet toate!*

Firea lui cinstită și sinceră respinge o asemenea fățarnicie și el e destul de hotărât, destul de stăpân pe sine însuși, pe soarta sa, ca să facă ce vrea:

*Să-mi cânte lumea câte vrea!
Mi-e dragă una și-i a mea:
Decât să mă desbar de ea
Mai bine-aprind tot satul!*

Coșbuc a reușit să redea printre alte calități sufletești ale oamenilor simpli, și sinceritatea și puterea lor de sacrificiu în dragoste. Eroii săi sunt fete și flăcăi dela țară care iubesc sincer, intens, și care sunt capabili să se sacrifice pentru dragostea lor asemeni Rodovicăi, sau fetei de împărat din basmul „Ideal“. Acest basm în versuri care i-a fost inspirat poetului din realitatea vieții satului, respiră de un cald suflu uman și este compus cu ajutorul unor elemente realiste care-i dau o mare frumusețe. Cu o îndemănare deosebită, Coșbuc a știut să împletească fantezia cu realitatea, așa încât deși este doar un basm, el apare totuși ca un episod dramatic al unei existențe umane, iar fata de împărat, prin frumusețea caracterului, prin credința și sbuciumul ei este un personaj viu, real, desprins din viața satului nostru. Talentul acesta deosebit de a împleti realul cu fantasticul îl aflăm în toate basmele și legendele lui Coșbuc, iar realitatea mediului rural, specificul traiului dela țară — cu obiceiuri, datine și tradiții — apare pretutindeni.

Astfel, în „Ideal“, fata de împărat, asemeni fetelor dela țară, merge seara la izvor să aducă apă cu „cofița“:

*Venise fata de'mpărat
Cu alte fete pe'nserat
S'aducă apă din izvor—*

ier tânărul fiu de crai — drumetș prin locurile acelea — a cerut fetelor, ca orice flăcău de rând: „Să bea din cana lor“.

Și tot ca o fată simplă dela țară, fata de'mpărat își destăinuie dorul și suferința celor mai tainici și mai apropiați prieteni: „vântului de seară“ și „norului“, cărora le încredințează solia ei:

*Tu vânt de seară, n'calea ta
Nu l-ai văzut venind cumva?
Și nici tu, nor, nu l-ai văzut
Prin multe lumi câte-ai trecut?
Să-i spui, te rog, de-l vei afla
Că-l plâng și că-l sărut!*

Spuneam că în cea mai mare parte a operii sale, Coșbuc a arătat raporturile sociale existente în sânul acestei categorii sociale neomogene care este țăranimea — și neajunsurile pe care le provoacă îndră-

gostiților aceste raporturi. Părinții flăcăului din poezia „Numai una” se opun căsătoriei fiului lor cu o fată frumoasă dar săracă — ei vor pentru băiatul lor una bogată. Fata din „Dușmancele” știe că o chiaburoaică vrea să-i fure iubitul și că speră să realizeze lucrul acesta cu sprijinul părinților lui, ceva mai înstăriți și ei, — și preferând, desigur o noră cu avere, uncea sărace, chiar cu multe calități. Și în „Ideal”, Coșbuc reflectă o situație oarecum asemănătoare. Credința nestrămutată a fetei, dragostea ei curată pentru mirele care întârzie să vină și să o ia în căsătorie, au ajuns repede la urechile tuturor din sat și a devenit prilej de vorbă și de discuții. Fidelitatea ei a ajuns cu timpul să fie batjocorită de unii oameni din sat, iar părinților, cărora nu le convenea această situație, fata a ajuns să le fie o povară, ne mai voind să se mărite cu altcineva. Și-atunci ei au izgonit-o din casa lor, pentru că fata n'a vrut să-i asculte și să le facă pe plac:

*Că pentru dânsul, că-l iubesc,
Părinții'n drum mă ocolesc
Și m'au gonit din casa lor;
Că toți ai mei azi nu mă vor!
Sânt singură, pe căi trăiesc,
Sânt singură și mor!*

Este înfățișarea emoționantă a unei situații dramatice, reale, care putea fi întâlnită la sate.

Cu multă dragoste se apropie Coșbuc de eroina basmului său și cu căldură o zugrăvește, desvăluind frumusețea ei sufletească, proprie omului simplu. El îi urmărește în mod evolutiv sentimentul, din momentul când fata se îndrăgostește și până când ea, asemeni Rodovicăi sau fetei din „Ceas rău”, mistuită de dor, moare.

Încă dela început, fata de împărat ne apare ca un om simplu și sincer, care nu știe și nici nu vrea să-și ascundă sentimentul de dragoste. Când flăcăul, după ce vrea apă din cofița ei îi spune un cuvânt:

*Ea se uita speriată'n vânt,
Și ca certat' apoi și-a pus
Privirile'n pământ.*

Cu câtă fină observație și înțelegere notează poetul fiecare tresărire, fiecare moment al luptei interioare, care se exteriorizează pe chipul fetei:

*Iar ea, tot nemișcată stând
Cu ochii'n jos, și tremurând
De lupta ei, târziu și greu
Rosti sfioasă: Când?*

Începând de aici poetul participă și mai intens, aproape direct la sbuciumul fetei. Fiorul liric al poeziei crește considerabil, iar relatarea întâmplărilor este făcută ca din partea celei care suferă. Nu este numai o simplă participare pornită din milă sau compătimire, ci este aproape o identificare cu starea de spirit a celei despre care povestește. Tonul povestitorului este tremurat și întretăiat de suspine, parcă întrerupt adesea, marcat de vorbele fetei, iar repetiția anumitor cuvinte joacă aici un rol deosebit în transmiterea emoției artistice:

*Și fata de'mpărat veni
Și-a doua zi, și-a treia zi,
Și'n toate zilele pe rând
Încete clipe numărând,
Tot aștepta doar' o veni
Flăcăul mai curând.*

În mod gradat, cu atenția unui adevărat psiholog, autorul urmărește starea sufletească a fetei îndrăgostite, chinuită de așteptare și de dor. Ea trece dela îngrijorare la plâns, dela presimțire la suferință și totuși, pe măsură ce timpul se scurge și așteptarea devine tot mai chinuitoare, credința ei, speranța în întoarcerea celui plecat devine tot mai puternică:

*Dar totuși, azi el va veni...
Nici azi nu vine... Unde-o fi?
Dar mâine va veni! Știu eu,
Că-mi spune inima! Și-al meu
Al meu de-acum în veci va fi;
Ce bun e Dumnezeu!*

Speranța ei este atât de mare încât scurgerea timpului îndelungat, părerea oamenilor nu o interesează, nu o clintesc din credința și așteptarea ei.

Iar pentru a reda tăria acestei credințe, poetul se folosește de un procedeu foarte

izbutit: el pune în contrast răbdarea și așteptarea fetei cu scurgerea vertiginoasă a timpului, — iar repetarea cuvântului „treceau” — atât afirmând (trecearea timpului oamenilor) cât și negând (ei nu-i trecea dorul) — întărește și mai mult imaginea, o face și mai plastică:

*Treceau drumeti pe lângă ea,
Șoptind, dar fata nu vedea.
Treceau și zilele sburând,
Treceau și luni, treceau pe rând,
Treceau și ani, ei nu-i trecea
Răbdarea așteptând.*

Și fata așteaptă până la adânci bătrânețe venirea iubitului, pentru că în ultima clipă a vieții, Sfânta Vineri să-i spună că iubitul și-a uitat de mult de ea, și că ea a așteptat în zadar.

Semnificația pe care a vrut să o dea poetul acestui basm în versuri, este aceea că omul aleargă zadarnic toată viața după un ideal pe care nu-l poate ajunge. Spre sfârșitul poeziei, pentru întărirea ideii acesteia pe care a vrut să o demonstreze, poetul a introdus câteva păreri despre viață și despre zădărnicia efortului omului, care nu poate schimba cu nimic viața care i-a fost destinată. Dar este una din puținele poezii în care Coșbuc afirmă asemenea concepții despre om, despre idealul său în viață. Desigur, aceasta nu ne face deloc să tragem concluzia că G. Coșbuc a fost un poet pesimist; valoarea acestei poezii nu constă în filosofia pesimistă pe care vrea s'o afirme, care nu este, de fapt, filosofia lui Coșbuc. Esența poeziei sale este, după cum știm, optimismul sănătos expus în „Lupta vieții” și în numeroase alte poezii. Dar ideea despre viața expusă în această poezie, este fără îndoială rezultatul clipelor de îndoială pe care poetul le-a avut din când în când datorită condițiilor grele în care a trăit în regimul burghezo-moșieresc. Ceeace dă o mare valoare acestei emoționante povești în versuri este prezentarea unei puternice drame omenеști, din conturarea căreia reiese limpede caracterul integru, sufletul curat și sincer, capabil de sentimente înalte și de sacrificii, al omului simplu din popor.

Cu o rară înțelegere și dragoste de om se apropie poetul de suferințele fetei

simple dela țară, care trebuie să-și ispășească dragostea „vinovată”.

Pe un fond sumbru, întunecat ca sufletul celei care trece printr'o mare zguduire, alături de dezechilibru, zugrăvește poetul bocetul îndurerat al „fetei morarului”. Suferința, desnădejdea celei care știe la ce se poate aștepta din partea oamenilor este atât de puternică, încât ea o cuprinde, o încinge ca o boală fizică și se manifestă ca o puternică ciocnire de sunete care-i obsedează auzul:

*Sub plopii rari apele sună,
Și plopii rari vâjâie'n vânt,
Scot hohote parcă să-mi spună
In răs, ce nemernică sânt!*

Pentru ea, „apele sună”, plopii „vâjâie'n vânt”, ca și cum ar mustra-o pentru păcatul ei. Pentru fata dela țară care îndrăgește natura și o face părtașă bucuriilor și durerilor sale, este cel mai firesc lucru să simtă în natură un prieten. De fapt, frica, spaima ei de societate, de oamenii care o vor batjocori și izgoni din rândul lor, reacțiunea acestora în fața greșelii ei — le presimte fata, le știe și i se pare că le vede mai întâi în manifestările naturii — ceea ce măsoară importanța și greutatea cu care ea își consideră vina.

Într'o asemenea situație, singura scăpare e moartea:

*Și vreau și eu nu știu ce vreau!
Ba lasă că știu eu ce vreau:
Aș vrea să fiu roată sub tine!*

Este înfățișarea în imagini puternice, întunecate, a unui fapt tipic din viața satului, iar „fata morarului” este aceeași fată simplă dela țară, la a cărei bucurie sau durere pe care i-o oferă sau la care o condamnă societatea în care trăiește am participat și în alte poezii de dragoste ale lui Coșbuc.

Versurile lui Coșbuc au îmbogățit poezia noastră cu o tematică nouă, cu aceea pe care în proză o adusesese un alt mare clasic al nostru: Ion Creangă.

A vorbi despre țărănime așa cum au vorbit Creangă și Coșbuc în vremea lor, a o prezenta în opera lor în imagini pu-

ternic realiste, bazate pe cunoaşterea directă a vieţii satului, înseamnă a aduce în discuţie o problemă nouă, pentru susţinerea căreia erau necesare o mare îndrăzneală şi o deosebită îndemânare. Dacă pe domnii dela „Junimea” îi distrau „ţărăniile” spuse de Creangă în poveştile şi amintirile sale, poeziile lui Coşbuc n’aveau, desigur, la început, un efect mai mare asupra acestora. Dar ceea ce l-a făcut totuşi pe Titu Maiorescu să vorbească măcar în treacăt de „marele talent al poetului Coşbuc”, a fost desigur frumuseţea deosebită şi noutatea formei poeziei coşbuciene, care îmbracă perfect ideea poetică.

Aducând o temă nouă în literatura noastră, poetului îi era necesară o formă nouă, expresivă, pentru redarea tematicii sale bogate şi variate.

Coşbuc a ştiut să găsească, să descopere cuvintele, comparaţiile, figurile stilistice cele mai potrivite pentru a înfăţişa frumuseţea şi intensitatea simţirii omului simplu. El şi-a creat astfel un stil poetic propriu. O caracteristică esenţială a stilului lui Coşbuc este varietatea şi limpezimea, care fac posibilă transmiterea directă şi imediată a ideilor şi sentimentelor, fapt care a contribuit la marea popularitate a operei sale. Căutând să explice caracteristica stilului lui Coşbuc, criticii burghezi s’au mulţumit să-l eticheteze cu cuvântul „simplitate”, fără să explice aşa cum trebuie această simplitate — lăsând mai departe să se înţeleagă: „simplism”, lipsă de adâncime. Felul de a se exprima al poetului este aidoma felului de a fi sincer şi deschis al omului din popor, al ţăranului nostru.

Astfel, povestitorul din pastelul „Vântul” se minunează şi se încruntă la vederea obrăzniciei vântului care sărută fetele pe

câmp ca un flăcău îndrăzneţ şi cu trecere la fete:

*El o sărut'acum pe salbă,
Şi fetele'mprejur se strâng!
Dar e prea mult! Am să mă plâng
La toţi vlădicii, să dau jalbă!
Auzi, să duci tu lume albă,
P'un câmp cu oameni, ca'ntr'un crâng!*

„Fata morarului” îşi exprimă durerea şi disperarea, simplu şi direct ca orice fată de ţăran. Ea nu caută să-şi reţină sau să-şi ascundă durerea, ea o spune cu glas tare, biruită de frică şi ruşine, adresându-se plopilor, lămpii. Ea vorbeşte cu roata morii:

*O, macină grâul mai bine
Şi'nvârte-te roată, mereu!
Că lumea se'nvârte cu mine,
Şi vreu şi eu nu ştiu ce vreu!*

Cauza pentru care poetul a izbutit să redea cu atâta forţă artistică şi veridicitate chipul oamenilor din popor, stă în cunoaşterea profundă a vieţii şi sentimentelor lor.

Astăzi, când realitatea devine din ce în ce mai frumoasă şi mai interesantă, când se desvoltă şi se îmbogăţeşte capacitatea de simţire a omului simplu al zilelor noastre, — care ştie şi să construiască dar şi să iubească, cel puţin cu tot atâta intensitate ca şi eroii din poezia lui Coşbuc, — poeţii noştri cântă în versurile lor şi dragostea nouă a omului nou. În îndeplinirea cu succes a acestei sarcini, versurile măestre ale lui Coşbuc constituie pentru poeţii noştri un viu exemplu de felul cum poate fi şi trebuie zugrăvit sufletul omului.

O PROBLEMĂ DE CREAȚIE ÎN OPERA LUI LEV NICOLAEVICI TOLSTOI

Lev Nicolaevici Tolstoi a scris majoritatea operelor sale încă pe vremea iobăgiei. Cele mai multe creații ale sale sunt tablouri monumentale ale vechii Rusii dinaintea revoluției din 1905, care rămasese și după 1861 în semi-iobăgie. Rusia exploatarea teribilă, deșănțată și câinoasă a moșierului. Au trecut de atunci, de pe vremea epocii pe care a reflectat-o atât de impresionant Tolstoi, zeci de ani, aproape un secol, baza economică a Rusiei iobage a fost zdrobită și lichidată, în locul ei popoarele sovietice au clădit o bază nouă, socialistă; astăzi, popoarele sovietice pășesc în zorii comunismului. Intunericul a fost împrăștiat de lumină, izba dărăpănată a țăranului Ciurșenoc („Dimineața unui moșier“), cu colțul icoanelor literalmente roșu de gândaci a fost dărâmată și ea de pe fața pământului și se păstrează numai ca fotografie scorjită de vreme; a murit Carenin, cel cu glas pițigăiat și obosit și plictisita de viață Corchiaghina, cea cu degetele uscate, acoperite de inele, care trăgea din țigări parfumate; s'a stins, copleșit de zâmbetul disprețuitor al masselor și rătăcitură, luxosul prinț Nehludov cu barbă neagră și creață. Toți acești reprezentanți ai veacului trecut nu mai trăiesc, dar operele în care s'a întipărit viața lor, n'au pierit. Nu numai că n'au pierit, dar, prin triumful Marii Revoluții Socialiste, prin revoluțiile culturale din democrațiile populare, prin creșterea forței și prestigiului lagărului

socialist și a poporului rus, ele se răspândește cu repeziciune în pătri tot mai largi, în lumea întreagă. Lenin, cu geniul său pătrunzător, a prevăzut acest adevăr încă pe când poporul rus asuda muncind cu spinarea încovoiată prin ogrăzile, pe câmpurile boierești și în atelierele îmbâcsite ale capitaliștilor. El a făcut încă de pe atunci o analiză extrem de profundă a operei lui Tolstoi. Lenin a arătat cu limpeziciunea și forța lui proprie, leniniană, că Tolstoi „a știut să redea cu extraordinară putere aspirațiile masselor largi asuprite de orânduirea contemporană, a știut să descrie situația lor, să exprime sentimentul spontan de protest și de indignare... a intrăchipat în operele sale, uimitor de plastic și ca artist, și ca gânditor, și ca propovăduitor — trăsăturile istorice specifice ale primei revoluții rusești, forța și slăbiciunile ei“. El a indicat astfel izvoarele din care se împrospătează vigoarea nestinsă a operei tolstoiene. Criticând tăios toate predicile smintite, tolstoianismul plângăreț, răsuflat și mistic, propovăduirea religiei, ideile năstrușnice ale „moșierului scrântit întru Hristos“, el a apreciat totodată pe genialul artist, care a dat nu numai noi asemuite tablouri ale vieții rusești, dar și opere de prim rang în literatura mondială. Aprecierea lui Lenin dă indicații precise scriitorilor de azi, moștenitorii celor mai bune tradiții ale culturii mondiale, pentru alcătuirea unui întreg program de lucru. Opera lui Lev Nicolaevici Tolstoi nu

trebuie numai citită de către scriitorii noștri, ci studiată cu pasiune științifică. Nemuritoare opera tolstoiană este un tezaur care necesită o cercetare multilaterală dela aspectul ei general, al ideilor de protest vehement împotriva exploataării până la cel al creației artistice, la structura frazei și la cuvânt. Tolstoi este un neîntrecut învățător pentru scriitorii noștri, prin intensitatea, prospețimea, sinceritatea sentimentului, prin pasiune, convingere, prin curajul de „a ajunge până la rădăcină” în desvăluirea răului, în ruperea măștilor, prin ura împotriva asupririi — ceea ce într'un cuvânt este însăși arzătoarea năzuință de a sluji poporul, de a spune adevărul. În acelaș timp, prin ceea ce decurge din această pasiune, și anume răbdătoarea și titanica muncă de studiere a vieții și documentelor de șlefuire a amănuntului, care, mulțumită talentului și culturii l-a dus la opere geniale.

Din această multitudine de aspecte sub care poate fi cercetată separat creația lui, noi vom alege numai unul singur: zugrăvirea comportării fizice a personajilor.

La una din întrebările fundamentale ale artei literare, ale prozei artistice — ce face personajul? — orice scriitor, autor de scurte schițe sau de voluminoase romane, a fost și va fi, într'un fel sau altul, silit să dea un răspuns. Exemple confirmând acest adevăr se pot scoate cu ușurință din operele oricărei literaturi. Să cităm deocamdată un caz mai izbitor și anume „Adolphe” de Benjamin Constant; dedicându-și, fără să se plictisească, aproape întreaga sa atenție zugrăvirii sentimentelor neascultătorului și răsfățatului trântor Adolphe, care printr'o legătură dubioasă, a făcut să se împurpureze obrazul burghez și desigur plin al tatălui său, autorul e nevoit să strecoare totuși câte ceva și despre acțiunile personajilor. Mult mai elocvent în acest sens este fără îndoială exemplul așa ziselor romane burgheze moderne, în care, cu toată descompunerea epicului, cu toată abundența comentariilor pretense filosofice și a somnolentelor și murdarelor introspecții, autorii se văd siliți să amin-

tească cel puțin câteva acțiuni ale personajilor.

Esențialul însă — rezultă chiar de aici — nu constă în prezența unor asemenea elemente frânte din acțiunea reală, care nici nu pot absenta ca atare, ci în primul rând în direcția în care sunt ele îndreptate. În ce sens se îndreaptă seria de acțiuni întreprinse, ce forță socială, cui servește și împotriva cui se desfășoară — aceasta este prima întrebare la care trebuie să dea un răspuns scriitorul. Este ea o verigă a lungului și trainicului lanț de acțiuni al clasei victorioase în atac, al clasei muncitoare, revoluționare — sau servește ea scopului de jaf și de război al imperialiștilor? Răspunzând acestei întrebări, scriitorul imprimă personajului trăsătura lui fundamentală, corespunzătoare esenței forței sociale respective pe care-o reprezintă acel personaj, îi dă caracterizarea de bază. A rămâne însă aici e totuși departe de a fi mulțumitor pentru orice artist. Cunoșcând orientarea generală a acțiunii personajului, abia de acum înainte el trebuie să elaboreze în amănunte linia ei concretă, practică, abia de acum înainte el trebuie să arate cum înțelege importanța ei, abia de aici se vede cum izbuteste el să facă din această acțiune un mijloc de definire a personajului.

Nu trebuie insistat mult asupra faptului că și această problemă a format obiectul unui studiu permanent al scriitorului, dealungul istoriei creației artistice, ajungându-se uneori la unele observații teoretice deosebit de interesante, cum s'a întâmplat cu Alexei Tolstoi. Făcând mărturisiri literare de o mare importanță pentru toți creatorii, dar mai ales pentru începătorii în ale scrisului, marele scriitor sovietic sublinia că „*În sfârșit am înțeles secretul construcției frazei artistice: forma ei e determinată de starea lăuntrică a povestitorului, după care urmează mișcarea, gestul (sublinierea noastră), și în sfârșit verbul, graiul, unde alegerea cuvintelor și așezarea lor este adecvată gestului*”. Asociind această mărturisire cu o alta, și anume cu faptul că în aniidebutului literar scriitorul încă nu putea să vadă personajul — facultatea pe care și-a dezvoltat-o puternic mai târziu, prin

educație — înțelegem de ce pentru Alexei Tolstoi un element primordial prin care-și definea personagiul într-o situație particulară era comportarea lui fizică, — pe care de altfel o nota cu mare precizie — și după care urmau celelalte: limbajul, descripția fizică, etc.

Nu trebuie să ne îndoim de faptul, că, în afară de Alexei Tolstoi, mulți alți scriitori au cunoscut importanța pe care o are redarea mișcării, a gestului personajului pentru zugrăvirea literară a vieții; sigur este însă că nu a existat autor care să fi dat acestui procedeu o forță mai subtilă și complexitatea pe care a capătat-o sub pana meșteră a lui Lev Nicolaevici Tolstoi.

Zugrăvind minuțios comportarea fizică a eroilor, reacțiile lor prin care-și desvăluie viața lor sufletească, redând individualizat felul în care activează ei pentru a-și atinge țelurile, L. N. Tolstoi nu a urmărit o simplă plasticizare a unor trăsături sufletești oarecare, ci desvăluirea profundă a esenței sociale a tipurilor, oglindirea în primul rând a trăsăturilor lor psihologice de clasă. Numai în acest fel, folosind acest procedeu pentru oglindirea esenței sociale a personajilor, a caracteristicilor lor de clasă, a reușit L. N. Tolstoi să creeze tipuri cu o mare forță de generalizare socială, să urce culmile artei realiste.

O primă observație pe care o face cititorul operei lui Tolstoi, este faptul că, oridecâte ori intră un personaj în scenă, — este vorba de cele principale — el urmărește și descrie cu precizie și b. găție de amănunte linia de acțiune a personajului; Nehliudov („Invierea”) este invitat la Corceaghin: „*Mai e lume? — întreabă Nehliudov, scofându-și paltonul*”. Curând aflăm cum urcă treptele: „*Nehliudov urcă scara, trecu prin sala măreață și largă pe care o cunoaștea atât de bine și intră în sufragerie*”. În fine, a ajuns în casă: „*Nehliudov făcu inconjurul mesei, strângând mâna tuturor după obiceiul mediului boeresc respectiv*... ș.a.m.d.

Iată-l pe Lucașca din „Cazacii” la vânătoare: „*Deodată Lucașca se sculă în picioare, scoase briceagul din teaca pumnalului și începu să meșteșugărească*

la vergeaua de pușcă. Lucașca isprăvi de strunjit vergeaua de pușcă și-și simțea ochii grei de somn (senzația lăuntrică) — se întoarse către tovarăși... aruncă o privire asupra munților... se mai uită odată la celălalt mal... întinse gâtul și începu să urmărească trunchiul, stăruiitor.

Fără pripă, însă repede, așeză suportul, rezemă pe el arma, trase încet cocoșul, și reținându-și suflarea, ochi cu mare băgare de seamă.

...Însă inima i se bătea în piept așa de tare, că mai stătu puțin și trase cu urechea”. (De subliniat că toate mișcările, atât cele interioare, organice cât și cele exterioare, sunt notate cu exactitate).

Descripția continuă, cuprinzând toate manifestările fizice caracteristice pe care le înregistrează personajul sau le observă autorul cu unul din cele cinci simțuri. Exemplele se pot înmulți, și confirmă interesul pe care-l purta Tolstoi acțiunilor omenești, chiar sub forma lor elementară. Ele alcătuiesc de fapt pivotul tuturor scenelor și nu e greu de observat că în general o scenă se încheie acolo unde motivul acțiunii și acțiunile își capătă într-un fel rezolvarea. Intr'o scenă din „Cazacii”, — fără conflicte puternice care să modifice substanțial linia acțiunilor fizice, — scriitorul urmărește felul în care eroul său, cazacul Lucașca, își pregătește arma, operație ilustrativă și importantă pentru o întreagă categorie a țăranilor cazaci care făceau un fel de pază grănicerească.

„*Lucașca intră în casă, — scrie Tolstoi. — Ei Lucașca, te-ai săturat de chef? — zise încetișor maică-sa. — Unde ai petrecut noaptea?*

— Am fost în staniță, răspunse Lucașca în silă, scofând carabina din învelitoare și inspectând-o.

Mama dădu din cap

După ce turnă praf de pușcă pe o policioară, el scose dintr'un săculeț câteva cartușe goale și le umplu, apoi le astupă meticulos cu câte un glonț înfășurat într'o cârpă. Încercă cu dinții dacă sunt bine astupate și le băgă în sac.

— Ascultă, mamă, ți-am spus să dregi traistele, le-ai dres? întrebă el.

— Cum nu, le-a dres muta aseară. Ești

gata de plecare? Nici n'am apucat să te văd cum trebuie.

— *Uite, numai să isprăvesc și trebuie să plec, — zise Lucașca împachetând praful de pușcă. Dar muta unde-i? A plecat de acasă?*

— *O fi spărgând lemne...*

— *Cheam-o, — zise Lucașca. — Dar eu am avut acolo niște grăsimi; ad'o încoace; trebuie să-mi ung baioneta.*

O astfel de scenă prin simplitatea ei, face să apară cu multă claritate, urmărirea atentă, minuțioasă, precisă, a principalelor acțiuni fizice ale personajului principal.

Exemplul acesta nu este izolat. Tolstoi nu ezită să descrie, cu finețea și pătrunderea caracteristică lui, o serie de acțiuni fizice, care exprimă emoțiile și sentimentele personajului. Actele zilnice, banale s'ar putea spune, sunt redată de pana măiastră a lui Tolstoi cu o exactitate atât de mare, încât ai impresia că se desfășoară sub ochii tăi. Iată de exemplu cum se pregătește Dolohov să bea o sticlă de rom, stând pe marginea exterioară a ferestrei: „*Dupăce așeazăsticla astfel încât s'o poată ajunge, Dolohov se urcă încet și cu băgare de seamă pe fereastră. Se sprijini cu amândouă mâinile de tocul ferestrei, își scoase picioarele în afară, se cumpăni și se așază bine pe ieșitura zidului; apoi își desprinsе mâinile de pe tocul ferestrei. Se mișcă spre dreapta și spre stânga și luă sticla („Război și Pace“). Observația precisă este prezentă oriunde. „Un băiat slăbuț, husar... — scrie Tolstoi — se urcă pe fereastră, se apleacă... — Liniște! strigă Dolohov, trăgându-l înapoi; ofițerul sări cu stângăcie, împiedicându-se în pînteni“. De data aceasta actul fizic nu mai este atât de simplu; nu este vorba de o săritură oarecare, ci de una făcută cu stângăcie, printrucă personajul e încă sub presiunea marelui; de aceea se și „împiedică în pînteni“.*

În scena întâlnirii dintre Ana și Dolly („Ana Karenina“), se întrevăd semne ale unei acțiuni fizice mai complexe; Ana trebuie să o împace pe Dolly cu Stiva Oblonschi, care o înșelase cu o guvernantă. Ciocnirea, operația în sine, este extrem de dificilă, dacă ținem seama de relațiile ipocrite care domneau între boieroaicele ruse ale epocii respective, relații desvă-

luite de Tolstoi. La început „*Dolly o privi rece*“ — Tolstoi notează expresia fizică: „*o privi*“. După câteva cuvinte, Dolly este gata să izbucnească în lacrimi; Tolstoi nu ne informează asupra acestui lucru, ci lasă să-l vedem, găsind și redând echivalentul lui fizic: „*De îndată ce Dolly rosti cuvintele acestea, i se împlânzi dintr'odată expresia feței*“. Apoi iarăși continuă replicile și de fiecare dată Tolstoi sesizează și redă stările sufletești tipice psihologiei boieroaicelor ruse ale timpului, prin nuanțe fizice, exterioare. „*Dolly o privi întrebătoare*“, apoi „*Dolly își privi atent cumnata în față*“, în fine începe să se liniștească, vrea să se lase convinsă, ceea ce Tolstoi o tâlmăcește conform procedurii său: „*Și Dolly se uită cu coada ochiului la cumnata ei, ascultându-i cuvintele*“. În sfârșit, a cedat, bucuria împăcării înviorătoare i-a umplut inima, despre care Tolstoi ne informează tot prin intermediul unei acțiuni fizice: „*Și acum, hai să te conduc în camera ta, zise Dolly ridicându-se. O îmbrățișă din mers. — Draga mea, îmi pare așa de bine că ai venit...*“ Ca într'un film asistăm la desfășurarea sentimentelor lui Dolly și vedem cum, datorită exteriorizării lor printr'o serie de acțiuni fizice precise, ele ajung la noi cu o forță înzecită.

Nu este greu de dovedit că acest procedeu, în fapt al corespondenței între starea sufletească și mișcările fizice ale personajului este atât de înrădăcinat în arta lui Tolstoi, încât el îl aplică și în zugrăvirea animalelor.

Mai întâi trebuie amintit că la Tolstoi totul în natură judecă, trăiește o viață lăuntrică întrucâtva asemănătoare omului. Povestind cum într'una din plimbările sale împreună cu Tolstoi au întâlnit întâmplător o mârțagă bătrână, jalnică, Turgheniev istorisește cu uimire reacția marelui Lev Nicolaevici: „*Tolstoi începu s'o mângâie și să-i spună ceea ce i se părea că animalul va simți. M'a captivat pur și simplu... Nu m'am putut opri să nu-i spun: „Ascultă Lev Nicolaevici, pe cuvânt, dumneata trebuie să fi fost cândva cal. Așa că fii bun și zugrăvește-mi starea sufletească a unui cal*“. Tolstoi n'a uitat această dorință când a scris „Holstomer“. De altfel, despre Frou-Frou, iapa lui Vronski

ni se spune că „*făcea parte dintre animalele care pare că nu vorbesc numai fiindcă construcția mecanică a gurii lor nu le îngăduie acest lucru. Vronski cel puțin, credea că iapa înțelegea tot ce simțea el, acum, privind-o*“. Vigoarea cu care se înțipărește Frou-Frou în mintea cititorului nu este determinată de faptul că Vronski îi atribuie viață sufletească, ci se datorește zugrăvirii extrem de precise și migăloase a acțiunilor fizice corespunzătoare. „*De îndată ce intră Vronski, iapa răsuflă adânc, își holbă ochiul tulburat, încât albul lui se împurpură și din partea opusă, se uită la noii veniți, scuturându-și botnița, și schimbându-și cu mușchii încordați, când un picior, când altul*“.

— *Nu vedeți ce nervoasă e? zise englezul*“, exprimând cecace cititorul reținuse din descrierea mișcărilor fizice ale iepei. Și în continuare, cu aceeași migală, Lev Nicolaevici descrie cele mai mici frământări ale iepei, făcându-le vizibile, concrete — am spune individualizând printr-o serie de acțiuni redată cu multă exactitate.

Zugrăvind cu migală acțiunile fizice ale personajilor, Tolstoi nu le prezintă de sine stătătoare, izolate, ci legate explicit de starea sufletească corespunzătoare, luminate dinăuntru. Se întâmplă însă, este drept, ca uneori, unele gesturi să nu fie explicate, — de exemplu gestul lui Dolly care o îmbrățișează pe Ana — dar aceasta numai pentru că împrejurările în care se petrec faptele sunt suficient de lămuritoare pentru cel care citește.

Folosirea acestui procedeu, al zugrăvirii celor mai mărunte acțiuni fizice și al redării în același timp a semnificației lor, face să se fixeze cu precizie stările sufletești, plasticizându-le. Cine poate uita pe logofătul Egor Mihailovici din „*Policușca*“, care se pregătește să asculte obișnuitul discurs al cucoanei: „*Mutându-și mâna dreaptă peste cea stângă și ținându-le pe amândouă pe burtă, el își înclină capul într-o parte, își supse buzele lui subțiri... (descrierea mișcărilor) — și tăcu privind în sus, plictisit*“ (starea sufletească). Dacă oricare dintre aceste două elemente ar fi lipsit, imaginea slăbea ca valoare. Prezentarea măruntelor mișcări fizice — dacă ar fi fost singură — ar fi trecut drept un scop

în sine, neinteresant, o zugrăvire nesemnificativă, în timp ce, dacă s'ar fi spus simplu: „Egor era plictisit“, cititorul ar fi aflat ce simte personajul, fără însă să-l mai vadă. Astfel, însă, prin îmbinarea notării acestor gesturi mărunte cu starea care le-a determinat, adevăratele gânduri și păreri, ale valetului față de stăpânitorii de moșii, — în esență un raport social bine definit — sunt redată cititorului extrem de plastic. Un exemplu analog îl găsim în zugrăvirea felului în care privește stăpânul pe valetul Matei din „*Ana Carenina*“.

Cât se poate de ilustrativ este în acest sens negustorul Reabinin, care cumpără pe un preț de nimic pădurea chefliului și veșnic mulțumitului de sine Stiva Oblonschi. Este vorba în paginile respective din „*Ana Carenina*“ — de un proces cu o adâncă semnificație socială; moșierimea trândavă, lasă în paragină pământurile, iar când se vede strâmtorată, fără multă chibzuială le vinde primului venit. Acest prim venit nu e totuși un om oarecare ci unul care, adunând prin negoț sume importante de bani, le plasează în pământ și în păduri, substituindu-se după cum remarcă Tolstoi într'un dialog, vechilor stăpânitori de pământ, moșierilor. El e înzestrat cu trăsături specifice ocupațiilor pe care le are, e impregnat de aviditatea lipsită de scrupule a capitalistului hrăpăreț, care se chivernisește, de brutalitate vicleană și cinism. În urmă cu câteva pagini, Tolstoi face portretul acestui om, fixând admirabil mișcărilor lui fizice, caracteristice esenței sociale a tipului. Intrând în casă, Reabinin „*își șterge fața de jur împrejurul obrazului cu o batistă, și după ce petrecu o parte a redingotei peste cealaltă, deși haina stătea și așa foarte bine, salută cu un zâmbet pe cei care intrară, întinzându-i mâna lui Stepan Arcadici, ca și cum ar fi vrut să înhațe ceva*“.

Curând vede niște păsări vâdate și întreabă: „*Care va să zică ce pasăre să fie asta? adăugă Reabinin, privind disprețuitor sitarii*“. Și pentru ca să explice resoriturile acestui dispreț, Tolstoi continuă imediat subliniind o trăsătură specifică categoriei sociale din care face parte eroul. Reabinin, „*dădu din cap în semn*

de dezaprobare, îndoindu-se că îndeletnicirea asta va face parale“.

„Când intră în birou, Reabinin se uită din obișnuință în toate părțile, căutând parcă icoana, dar după ce ogăsi, nu se închină“ — gest elocvent care-l deosebește pe negustor de țăranul epocii respective bunăoară. „Cercetă cu privirea dulapurile și rafturile cu cărți, zâmbi disprețuitor și, cu aceeași îndoială ca în cazul sitarilor, clătină dincap în semn de dezaprobare — ne mai admitând sub nici un motiv că afacerea asta va face parale.“

Când Levin îi spune că a luat pădurea de pomană, el, „se ridică în picioare și-l privește pe Levin de jos în sus, tăcut și zâmbind“. Și, în fine, atunci când își dă seama că poate pierde afacerea, își dă pe față intențiile cu care venise; nu numai limba, dar mai ales expresia feții și gestul surprins cu exactitate de pana lui Tolstoi conturează extrem de bine caracteristicile sociale ale tipului, trăsăturile lui de clasă. „Zâmbetul lui pieri într-o clipă, — scrie Tolstoi. O expresie aspră, prădalnică de pasăre răpitoare i se întipări pe față. Își deschise redingota cu degetele iuți și osoase, descoperindu-și cămașa purtată peste pantaloni, nasturii de alamă ai vestei și lănțisorul ceasului, și scoase repede un portofel gros și vechi.“

Prin numai câteva mișcări, Reabinin lasă să se vadă tot ceea ce este esențial, spaima lacomului care se teme de pierderea unei afaceri, aviditatea după avere, caracterul prădalnic, grăitor al negustorilor care în Rusia epocii respective, înlocuiau treptat pe vechii moșieri, foștii stăpânitori ai pădurilor și pământului.

Ar fi greșit însă dacă am crede că procedeul acesta, odată folosit, nu se desvoltă; sub pana lui Tolstoi, zugrăvirea alternativă a acțiunilor fizice și indicarea expresiei, sensului lor lăuntric, capătă o atare mlădiere, încât este folosită ca un fel de grai al gesturilor extrem de complex și cu o mare forță de plasticizare.

Viața sufletească poate fi redată foarte clar printr-o serie de acțiuni fizice bine gândite și concentrate; acest adevăr îl simte cititorul, parcurgând de exemplu textul în care se descrie „discuția“ ce are

loc între Ana și Vronski la bal. Este știut că momentele de tensiune sufletească puternică, se exprimă adeseori prin puține cuvinte sau chiar prin tăcere, toate simțăminte fiind exteriorizate de gesturi, de expresia corpului și a feții. Tolstoi știa foarte bine acest lucru; în zugrăvirea sentimentului atât de delicat care se înfiripă între Ana și Vronski la bal, Tolstoi folosește un limbaj mut, de o extraordinară finețe. „Ori de câte ori Vronski vorbea cu Ana, în ochii ei fulgera o lucire de bucurie și un zâmbet fericit îi arcuia buzele rumene. Iar el, de câte ori se adresa Anei, își pleca puțin capul (gestul fizic) vrând parcă să i se prostorne la picioare“. (determinarea lăuntrică — după care imediat urmează explicitarea lui largă). „Privirea lui avea o expresie de supunere și de spaimă. Nu vreau să vă jignesc, spunea parcă de fiecare dată privirea lui, vreau numai să mă salvez și nu știu cum“. În fine, ca într'un schimb de replici, se spune: „Când zâmbea Ana, zâmbetul i se transmitea și lui. Când cădea ea pe gânduri, devenea și el grav...“

Rândurile acestea — care sunt în legătură cu o observație mult prețuită de Tolstoi asupra puterii sentimentelor de a se transmite dela om la om, putere care ar sta la baza artei — redau într'un admirabil grai mut, dar cu exactitate și concret în acelaș timp, viu, ca într'un film, starea sufletească și a Anei și a lui Vronski. Tolstoi însă reușește să exprime cu procedeul lui obișnuit, al concretizării maxime, pe care el o urmărea de fapt prin zugrăvirea mișcărilor fizice, procesele cele mai intime ale vieții lăuntrice. El face pe cetitor nu numai să înțeleagă ce simte personajul, dar să-l vadă cu claritate cum se mișcă, să-i simtă răsuflarea arzătoare și obrajii palizi de spaimă. Printr'o serie de mișcări fizice descrise precis — mai ales în ceea ce privește pe Ana Karenina — el ne face să vedem realmente personajul ca pe un om viu, în carne și oase, ca pe scenă. El reușește acest lucru, tocmai prin faptul că redă viața interioară, trăsăturile caracteristice esenței sociale a personajilor, prin mișcărilor fizice corespunzătoare.

Extrem de semnificativ pentru procedeul

lui Tolstoi, pentru încrederea pe care o are în posibilitatea de a fi redată stările sufletești prin acțiuni sau expresii fizice adecuate, este acel dialog cifrat, un fel de joc „secretaire“ cum îi spune un personajiu, desfășurat între Levin și Kitty. („Ana Carenina“). Levin vrea să știe dacă refuzul fetii este definitiv sau este o simplă amânare, dar nu îndrăznește să i se adreseze oral, deschis, și merge pe o cale ocolită, ilustrativ pentru un boer timid, crescut în spiritul conveniențelor și al sentimentelor de delicateță făcându-și față de femeii. „*Iată, urmă Levin și scrise literele inițiale: c, m, r, c, n, a, i „n“, s, „n. a“? Aceste litere voiau să spună: „Când mi-ai răspuns: cu neputință (e vorba de căsătoria lor, n.n.) aceasta însemna „niciodată“ sau „numai atunci“? Nu era nici o posibilitate ca ea să poată înțelege această frază complicată, dar Levin o privea cu o căutătură care spunea că viața lui atârna de descifrarea acestor cuvinte.*“ În aceste momente grave, de mare încordare sufletească, Tolstoi socotește că privirile, expresia feței personajilor, chipul lor devine transparent, lăsând să se vadă limpede ce gândesc; este un moment de extremă plasticitate, de expresivitate a chipului omenesc pe care — nu întâmplător — el l-a înregistrat. Astfel încât, numai din priviri, prea puțin ajutați de inițialele cuvintelor care închid de fapt multe posibilități de propoziții, ei se înțeleg de minune.

Ca într-o prezentare vie, asistăm în scena curselor la furtunoasele stări ale Anei: „*Carenin observă lumea din jur și privirea i se opri la Ana. Aceasta avea fața palidă și severă. Nu vedea, pesemne, nimic și pe nimeni, afară de un singur om. Mâna ei strângea convulsiv evantaiul. Parcă nici nu răsufila. Când se produse un accident, împotriva voinței lui, Carenin încercă să nu o mai privească, dar continuă să nu-și ia ochii dela ea, observând chiar pe fața palidă dar triumfătoare a Anei că acela la care se uita ea nu căzuse...*“ „*Ana simți dintr-o parte privirile ochilor reci ai bărbatului ei... își întoarse o clipă capul, se uită întrebător la el, și posomorându-se ușor începu să privească din nou*“.

Când Vronski cade, Ana scoate o exclamație și pe chipul ei se petrece o schimbare care

jignește profund buna cuviință (din punctul de vedere al înaltului funcționar țarist Carenin, aici este vorba numai de bunăcuviință). „*Ana se zăpăci cu totul (sensul stării sufletești), începu să se sbată ca o pasăre prinsă în lanț, ba voind să se ridice și să plece undeva, ba adresându-se lui Bety: Hai să mergem. Hai*“.

Apoi aleargă, și, „*fără să răspundă soțului ei*“, privește spre locul accidentului; când Carenin „*i atinse mâna*“ ea „*se retrase cu desgust*“.

În fine, ajungând la culmea tensiunii „*se așeză repede și... nu-și putea stăpâni nici lacrimile și nici hohotele de plâns care-i ridicau pieptul*“.

Fidel metodei sale, Tolstoi dă la iveală întreaga mișcare lăuntrică a emoțiilor, printr-o serie de acțiuni fizice precise, astfel încât, fără să o auzim pe Ana vorbind, „*noi vedem ca într-o oglindă pe figura Anei, în mișcările mâinilor, capului și corpului ei, toată furtuna de simțăminte, toate trecerile acestora dela triumf la disperare, dela ironie la hohote de plâns*“ după cum spune criticul sovietic I. Mâscovskaia într-un interesant articol asupra artei lui Tolstoi. Este semnificativ de altfel, că toată scena, toate variațiile sufletești ale Anei, sunt văzute, și anume prin ochii lui Carenin.

Analiza exemplelor de până acum arată clar felul în care Tolstoi subordona modelarea acțiunilor fizice, exprimării unui conținut sufleteesc corespunzător, concordant. Dolly o îmbrățișează pe Ana pentru că este bucuroasă. Gestul ei amplifică starea sufletească, o plasticizează. Ana, își retrage mâna pentru că e desgustată de soțul ei, etc. Fiecare acțiune este în acest caz un rezonator, un amplificator, care vibrează armonic cu starea sufletească. Arta lui Tolstoi scoate la iveală, prin acțiuni fizice, sentimente cu totul nemărturisite, contrare aparențelor.

„*Ține seamă că omul rostește numai zece la sută din ceea ce-i trece prin minte. Nouăzeci la sută rămân ne rostite*“ — spunea Stanislavski actorilor (V. Taporocov: „Cu Stanislavski la repetiție“).

Acțiunea fizică urma să devină în concepția lui, și devenea, ca și la Tolstoi, — o cale pentru desvăluirea cât mai largă a sufletului omenesc, în

care, fără îndoială apar și sentimente pe care omul nu vrea să le mărturisească.

Extrem de interesantă din acest punct de vedere, este scena întrevederii pe care o are Carenin cu un avocat, în vremea pregătirii divorțului. Antipatia binecunoscută a scriitorului față de justiția, de avocații și de întregul aparat juridic țarist, manifestată în repetate rânduri, se concretizează de data aceasta prin zugrăvirea unui gest de mare forță satirică. Avocatul „arată un jeț, lângă biroul încărcat cu hârtii, iar el însuși ocupă fotoliul prezidențial. Cum se liniște însă, în atitudinea lui, o molie trece în sbor pe de asupra biroului. Cu o repeziciune neașteptată la el, avocatul desfăcu mâinile, prinse molia, și-și relua atitudinea dela început“. Mai departe, avocatul își manevrează cu dibăcie mâinile păroase, prinzând sau scăpând moliile, gest în care se reflectă nu atât neingrijirea în care se afla casa lui, cât mai ales un sentiment nemărturisit, disprețul cu care-și trata clienții, indiferența lui față de nenorocirile lor, oricine ar fi fost ei, fie chiar și oameni atât de importanți cum era Carenin. Gestul acesta trădează una din trăsăturile esenței lui sociale.

O culme însă a modelării acțiunilor fizice pentru exprimarea vieții lăuntrice, o atinge Tolstoi în scena petrecută între Levin și Veslovski, tânărul mereu vesel, cu pulpele puțin grase, care făcuse curte lui Kitty. De data aceasta, folosind alternativ cele două mijloace de caracterizare, limbajul eroilor și acțiunile lor fizice, descrise cu exactitate, Tolstoi izbutește să redea ca într'un tablou, parcă în relief, nu o emoție simplă, lineară, nici evoluția unui singur sentiment, ci ceva mult mai complex, și anume lupta dramatică între sentimente puternic contradictorii.

Enervat de curtea pe care Veslovski o făcea soției sale, gelos, Levin se hotărăște să-l dea afară. Actul nu este atât de simplu, ținând seama de raporturile obișnuite între oamenii clasei respective și de sfioșenia tăcută a lui Levin. Levin intră toluși la Veslovski: „Pe masă se afla o bucată din bățul pe care-l rupseseră împreună. Levin luă în mână bățul frânt și începu să-i rupă capătul așchiat (notația

fizică), neștiind cum să înceapă (indicația lăuntrică).

— *Voiam... începu și tăcu* (timiditatea cenzurează restul cuvintelor). *Dar, amintindu-și deodată de Kitty și de cele întâmplate, îi zise, privindu-l ținută în ochi: Am poruncit să se pună caii la trăsură pentru dumneata.*

— *Cum adică? începu mirat Veslovski. Unde să mă duc?*

— *La gară, răspunse Levin posomorât, rupând așchiile dela capătul bățului* (stăruind asupra monotoniei acțiunii fizice, Tolstoi exprimă momentul de ezitare).

— *Plecați, vi s'a întâmplat ceva?*

— *S'a întâmplat că aștept musafiri* (un pas înapoi, rușinea de a spune adevărul nedelicat), *zise Levin rupând cu degetele lui puternice din ce în ce mai repede, capetele așchiate ale bățului* (încordarea produsă tocmai de dezacordul între ceea ce spune și ceea ce vrea să spună grăbește acțiunea fizică). *Ba nu aștept nici un musafir și nici nu s'a întâmplat nimic, dar te rog să pleci. Poți să-ți explici cum vrei nepolitețea mea.*

Vasenka își îndreptă statura (se simte ofensat, jignit).

— *Vă rog să-mi explicați... zise el cu demnitate, înțelegând în cele din urmă despre ce este vorba.*

— *Nu pot să-ți explic, rosti Levin încet și rar* (încercarea de a se stăpâni, subliniată direct și de autor), *încercând să-și ascundă tremurul fălcilor. Dar mai bine nici să nu întreb.*

Intrucât capetele așchiate fuseseră rupte, Levin încleștă degetele de vârfurile groase ale bățului, pe care-l desfăcu în două (încordarea se cerco cheltuită până la capăt și în același timp falsa concentrare care se vede și mai departe), *prinzând cu grijă* (falsă preocupare și dorință de a se liniști) *bucata care era să-i scape*“.

Zugrăvind paralel cele două aspecte — verbal și fizic — Tolstoi ajunge să exprime pas cu pas lupta sentimentelor, așa cum se desfășoară ele într'un om viu, pe care-l vedem în fața ochilor.

Nu a scăpat însă nimeni din vedere, că o constantă a tuturor acestor acțiuni fizice, și a felului în care sunt zugrăvite, este marea lor precizie, individualizare.

Gesturile acestea sunt profund ilustrative pentru esența de clasă, pentru caracterul personajului, ele îl individualizează admirabil. Referindu-se la această problemă, Engels afirmă cu vigoare că „o persoană se caracterizează nu numai prin ceea ce face, ci și prin felul cum o face”. Nu numai actul în „general”, dar și modalitatea, forma, particularitățile execuției lui sunt interesante în cel mai înalt grad pentru arta realistă, spune Engels.

În această privință, Lev Nicolaevici Tolstoi duce „dicțiunea mișcărilor fizice” până la ultimele ei limite. Întrebându-se „ce fac?” personagiile sale, ce fac Ana, Levin, Bezuhov, Natașa — el nu a răspuns „în general” — iubesc cu pasiune, caută fericirea, trăesc cu intensitate anii adolescenței — ci a găsit pentru fiecare expresia sufletească precis individualizată prin comportarea specifică fiecăruia. Se știe că deseori personagiile lui Tolstoi zămbesc și schimbă priviri; aceasta este una din trăsăturile proprii ale lui Tolstoi, care urmărește cu o concentrată atenție cele mai mici variații ale expresiei fizice a personajilor. Dar, ar fi greșit să credem că acest mijloc este folosit tot atât de frecvent cu fiecare personaj. Ar fi greșit să credem că în general metoda caracterizării eroilor printr-o minuțioasă zugrăvire a comportării lor se aplică în același fel tuturor. Și într'un caz și în celălalt, scriitorul redă cu o mare grijă și bogăție gesturile acelor personaje care prin caracterul lor se manifestă mai puternic în afară, la care domină în primul rând viața tumultuoasă, elementară, a sentimentelor pe care uneori nu și le pot stăpâni. Nu rareori Tolstoi notează că „în toată ființa Anei parcă se revărsa un prisos de sentimente care înflorea fără voia ei” ... „așa încât se vede nevoită să-și stingă cu bună știință lumina din ochi, care se aprinsese împotriva voinței ei” (sublinierea caracterului spontan, al sentimentului nestăvilit ca revărsarea apelor). La acești eroi ca Ana, Natașa Rostova, Hadji-Murad, totul e palpabil și frumos, și viața lăuntrică se resfrânge adesea într'un gest fizic, în surâs, în timp ce Pierre Bezuhov, Levin sau Andrei — la care latura intelectuală este mai puternică —

sunt mai reținuți, mai stăpâniți, deseori reci și disprețuitori.

Desvăluind particularitățile Anei, Lev Nicolaevici nu ne face numai să o auzim, să aflăm ce gândește sau cât îi este de atrăgătoare expresia feții („cu ochii ei strălucitori, cenușii, care păreau însă negri din pricina genelor dese”), dar și felul în care păsește și strânge mâna într'un salut. „Doamna Carenina — scrie Tolstoi particularizând gesturile Anei — nu-și mai așteptă fratele, ci, de cum îl văzu, cobori din vagon cu pași fermi și ușori”. Fermitatea și ușurința, de fapt vioiciunea pașilor Anei, corespund în interpretarea scriitorului, care leagă și aici aspectele sufletești de cele fizice — cu sinceritatea plină de curaj a sentimentelor Anei, cu exuberanța, vitalitatea și în același timp cu tăria caracterului ei neîncovoiat de opiniile societății. Ana face „o mișcare care-l surprinse pe Vronski prin hotărâre și grație”, scrie Tolstoi, insistând atât asupra fermității Anei, — care nu șovăie să se despartă de Carenin în ciuda opoziției societății, să înfrunte acest opoziție, care de altfel o duce apoi în mod fatal la sinucidere, — și totodată asupra grației, un element nedespărțit de farmecul și strălucirea frumuseții ei.

Se știe că la început, și încă mult timp în elaborarea romanului, Ana era inferioară și soțului și amantului din punct de vedere moral. Și nu numai atât, Ana era „lipsită de frumusețe, cu o frunte mică, cu nas mic și aproape cărn și prea plină”. Dar, o astfel de înfățișare, nu permitea — după cât se pare — autorului să dea vigoare conflictului familiar și în definitiv, ar fi redus din forța demascatoare a cărții. Dacă înfățișarea Anei n'ar fi fost atât de încântătoare, și dacă partenerii ei i-ar fi fost superiori, atunci nenorocirile ei ar fi impresionat mai puțin și conflictul și-ar fi pierdut din ascuțime. Simțind această primejdie, Tolstoi a ridicat dela variantă la variantă „vălurile” care urîceau chipul Anei, desenând-o în cele din urmă, în toată puterea și lumina fatală a frumuseții ei. Și iată cum farmecul eroinei, element legat direct de conflictul romanului, este amintit până și cu ocazia gestului prin care Ana își îmbrățișează fratele. Mai departe

aflăm despre „gestul energic al doamnei Carenin, care-i scutură mâna puternic și cu îndrăzneală“, „că-și purta cu ușurință trupul plin“ etc... amănunte ale unei acțiuni fizice specifice, particularizate, prin care se desvăluie trăsături esențiale ale caracterului Anei, curajul, sinceritatea, vitalitatea ei.

Despre uriașa operă balzaciană se spune, printr-o potrivită caracterizare care include prețuire, respect și admirație, că „face concurență stării civile“. Cuvintele lui Gorchii, încetățenite în presa literară ca un adevăr de nezdruncinat, îl prezintă pe Tolstoi drept giganticul făuritor al unor personaje „pe care ți vine să le atingi cu mâna“ (exepresie tipic tolstoliană prin plasticizarea sentimentului). Caracterizările acestea își au rădăcini adânci în viziunea concretă asupra vieții pe care o aveau scriitorii.

Se știe că după terminarea romanului „Război și pace“, Lev Nicolaevici a intenționat să scrie un roman despre Petru cel Mare. După studiul îndelungat al documentelor, el a încercat de șaptesprezece ori să înceapă romanul, fără să reușească; datele biografice amintesc că în tot acest timp era frământat de lacunele lui în privința aspectului fizic și vestimentar al personajilor — oamenii de pe timpul lui Petru. În cele din urmă, printre factorii care l-au determinat să abandoneze romanul, a fost și lipsa acestor elemente vii, fizice.

Fără îndoială că imaginile lui Tolstoi încorporează senzații culese de toate cele cinci simțuri, dar cele precumpănitoare sunt cele vizuale. Actul, mișcarea concretă îl interesează în cel mai înalt grad. Personagiile înseși reacționează, își modifică adesea stările sufletești, observând mișcărilor, expresia fizică a celorlalte personaje. Când Stiva vine să-i ceară iertare soției sale, Dolly, aceasta este izbită de sănătatea lui fizică. Ea îi măsoară cu o privire repede, din cap până în picioare, trupul care radia proșteime și sănătate. „Da, el e fericit și mulțumit! Dar eu? Asta-i bunătatea lui... Eu urăsc bunătatea lui

își zise ea (urmează actul fizic): „Își strânse buzele“. Exemplele se pot înmulți cu ușurință.

Există în același timp în opera lui Tolstoi unele mărturii teoretice, extrem de instructive în privința concepției lui, și anume în studiul dedicat operei lui Shakespeare.

Fără a intra în analiza acestui studiu în care, după cum se știe, Tolstoi se declara împotriva operei shakespeareiene, trebuie să relevăm că aici marele scriitor dă câteva aprecieri care desvăluie părerea sa despre unele procedee în artă. „Shakespeare, el însuși actor inteligent — scrie Tolstoi — știe nu numai cu ajutorul cuvintelor, dar și prin exclamații, repetiții de cuvinte, gesturi, să exprime o stare de suflet și să arate lupta sentimentelor din sufletul personajilor. Astfel, în multe pasagii, personagiile lui Shakespeare, în mijlocul unui dialog, manifestă adesea prin gesturi apăsarea pe care o simt“.

Aprecierile lui Tolstoi merg pe linia procedeelelor folosite în propria lui creație, și reflectă tocmai interesul pe care-l are Tolstoi față de exprimarea stărilor sufletești prin acțiuni fizice corespunzătoare.

Aceasta explică dealtfel, într-o mare măsură, abundența elementului fizic în opera lui Tolstoi, care este, fără îndoială, unul dintre cei mai pătrunzători scriitori ai sufletului omenesc, manifestând desinteres față de descripția „pură“. Este știut că Levin, unul din personagiile care-l reprezintă pe autor, spune că misiunea literaturii nu stă în pictura vieții, ci în redarea expresiei ei. Tolstoi ajunge totuși, datorită redării plastice, concretizării vieții lăuntrice, la o imensă acumulare de elemente concrete.

Drumul pe care-l parcurge Tolstoi pentru a ajunge la zugrăvirea extrem de complexă, bogată și precisă a acțiunilor fizice, pornește astfel dela pătrunderea profundă și multilaterală în lumea interioară a personajului.

Tolstoi a cunoscut cu o extrem de mare minuțiozitate, a studiat îndelung, stăruitor viața și a avut astfel la dispoziție un extraordinar de bogat rezervor de observații asupra aspectelor vii, concrete ale vieții.

asupra mișcării fizice, gesturilor personagiilor. Dar pentru a-și zugrăvi personagiile, pentru a alege ceea ce le este semnificativ, i-a fost necesar să cunoască și a cunoscut tot atât de amănunțit viața interioară a personagiilor. Într'un cuvânt, Tolstoi a împlinit de minune acea condiție indispensabilă creației artistice: a cunoscut viața. Aceasta este învățătura fundamentală pe care o transmite Tolstoi scriitorilor. Opera lui ne face să vedem mai limpede că nu este posibilă zugrăvirea expresivă, vie a omului înaintat al patriei noastre, a comunistului, a stahanoviștilor, fără a-i înțelege, fără a simți tot ceea ce e nou, socialist, fără a avea idei și sentimente înaintate, socialiste. Cât de important este pentru scriitorii noștri de a-și iubi

eroii înaintați, așa cum iubea Tolstoi poporul, și de a urî cu ura lui nestinsă pe dușmanii poporului!

Cât de important este pentru scriitorii noștri să facă să înflorească în ei sentimentele celor care clădesc patria noastră socialistă, infinit superioară vechii societăți, să crească în ei sentimentele epocii noastre, ale omului socialist, să sădească în ei spiritul de partid, tocmai pentru a putea zugrăvi profund și multilateral omul nou, pentru a biciui în imagini tăioase pe dușman! Acest îndemn ni-l transmite întreaga istorie a luptei revoluționare a popoarelor. Ni-l transmite unul din vârfurile literaturii mondiale, marele Lev Nicolaevici Tolstoi.

RECENZII

TINEREȚEA POETULUI

Cu douăzeci de ani în urmă, ca un Făt-Frumos, după rătăcirii prin codri cu ștejari prăbușiți în cale și poduri mânate de șuvoaie, poetul Mihai Beniuc își afla dreapta menire:

Oamenii, în drumurile mele
Se sbăteau jucând în lanțuri grele.
Măiculiță, spada mea săracă,
Oare nu te-oi scoate eu din teacă?
Uite'n zare, oamenii așteaptă.
Cearcă să le-aduci o zi mai dreaptă!

Sufletul poetului clocotea cuprins de vișorul tristeții și al revoltei („Ahl domnii, domnii“...); era vremea „saniei fără clopoței“, cu care trecea „peste zăpada și noroiul veacului“, a saniei tinereții lui, („...ah, tu sanie/ Pe cărări de nea/ și pierzanie“), dar și vremea furtunilor spulberate de „caii mei nebuni“, „urmărind o stea“, și a „vulturului de foc“ în penetul căruia „tot colbul cerului se încurcă“, și care cu ciocul spintecă „pânza albastră/ și cerurile le deschid“

De-acolo urlu'n glas de tunet:
„Vedeți că cerul este vid?“
Iar când voi vrea mai mult să vreau
M'oi repezi nebun în soare
Și am s'aprind penetul meu
În flacăra-i strălucitoare.

În plină epocă de întunecime și robie capitalistă, poetul intrat „masiv și greu în vreme/Ca țăranul printre snopi de grâu“, cu „o strujă de vis... merinde“ și „un crâmpoi de crez prin îndoieli“, răspunde îndoielii care „bate icuri“:

Eu tot mândru: „Nu mă tem,
Nu mă tem eu de blestem,
Vreau să fiu și am să fiu,
Am să fiu ce vreau să fiu.

Trecând prin grele încercări, nedespărțit de poporul al cărui fiu este, dovedind aceeași neclintită încredere și acelaș nesecat avânt tinerec, în pragul vieții noi pe care a profețit-o poetul Beniuc rostea în fața poporului și fraților lui în artă:

Nimenea nu știe până mâne
Ce se mai alege și din noi—
Fost-am totuși eu și voi rămâne
Toboșarul timpurilor noi.

.....
Zâna mea deprinsă cu tristeți,
Pune peste jale nou altoi:
Bucurii să cânti ai să te'nveți,
Toboșar al timpurilor noi.

și mai târziu, urmărind acelaș „drum în sus“, de data asta întovărășit de milioane de oameni porniți spre „culmea'naltă“ a împlinirii năzuințelor de veacuri, acelaș poet e cuprins de bucuria tinereții și a primăverii:

La tâmple mi s'a strâns părul cărunț
Ca sarea din adâncul ocnei scoasă,
Dar tânăr sunt, același încă sunt,
Pe inima mea bruma nu se lasă,

Imi place strașnic, norule, să tuni
Din tine fulgere să sară,
Imi plac aceste proaspete furtuni,
Cu flori și cu miresme'n primăvară.

Fără să te oprești măcar în treacăt asupra acestor câtorva momente din drumul poeziei

lui Beniuc, nu poți vorbi de cele două poezii de curând apărute: „Toast în cinstea tinerilor dela Festival” și „Artă poetică”, în care poetul a rămas același, tânăr și îndrăzneț, mereu înprospătându-și cântecul la izvoarele vieții și poeziei poporului. Dacă în trecut arunca sămânța revoltei precum tatăl său grăul:

Vreau țarina prezentului s'o samăn
Cum tatăl meu țăranul holda;
Cum crește grăul mândru fără seamăn
Să crească'n urma mea revolta.

astăzi trăiește bucuria cântecului liber; poetul e slobod să cânte în România, „răcelile zăpezii” s'au topit pentru totdeauna.

Apariția poeziei închinată Festivalului și a noului manifest poetic este un prilej de bucurie și încredere. De bucurie, în fața mesajului pe care unul dintre cei mai mari poeți ai noștri îl adresează tinereții lumii, și de încredere în fața frumuseții acestor poezii luminate de un bogat conținut de viață.

„Toast în cinstea tinerilor dela Festival” este expresia acelei emoții puternice care picură lacrimi argintii peste auriul vinului din cupe, este cuvântul de bun sosit al poporului nostru, rostit în fața solilor păcii și prieteniei, „la masa noastră” încărcată de roadele muncii libere. Adânc populară prin ideile și sentimentele pe care le cuprinde, prin imagini, limbaj și ton, „Toastul...” este o foarte valoroasă poezie închinată Festivalului. Poetul e un cetățean al acestor pământuri, mândru de casa în care-și primește oaspeții, bucuros de primire și vesel în sărbătoare, purtând în suflet și în grai notele specificului nostru național. Ca într'un basm real el cheamă cu inima deschisă pe toți tinerii lumii:

Veniți de peste nouă mări,
De peste nouă țări veniți!
Veți fi primiți cu'mbrățișări,
Cu cântece veți fi primiți.

Cu ani în urmă, în căutarea Cosânzenii, Făt - Frumos își asvârlea „buzduganu'n zări”, înconjurat numai de pustiu. Privirea întoarsă atunci către oamenii ce „se sbăteau jucând în lanțuri grele”, se oprește astăzi asupra darurilor pe care oamenii liberi

ai patriei noastre le vor face oaspeților: „flori pe cele mai frumoase”, „fructe berechet”, „și inimi tinere, voioase”. Alăturarea florilor, fructelor și inimilor, creează imaginea țării noastre pașnice și înfloritoare. Această imagine se întregeste mai departe cu alte elemente simbolice, aduse toate, firesc, la locul lor. Poporul ospitalier întâmpină pe oaspeți „în praguri” și-i îmbie

Cu vin, cu pâine și cu faguri,
Cu tot ce — slavă muncii! — avem.

Poetul care în „Vulturul de foc” striga în „glas de tunet”: „Vedeți că cerul este vid?” — nu mulțumește astăzi niciunei ființe divine, pentru tot ce avem, ci muncii, puterea reală a vieții noi. Omul care cobora „din munți și bolovani”, în sânge cu „legendele lui Horia”, și în care clocoteau „ca viforul” „suferințele gloatei neștiutoare”, își exprimă acum, în fața oaspeților veniți din țări străine, mândria de om liber și de stăpân pe roadele sale:

Noi înșine vă dăm bucate,
Căci n'avem slugi și slujitori
Dar iată, și așa se poate.
Mai bine chiar, de mii de ori.

Ridicând paharul, închină „precum ni-i din strămoși învățul”: „Nicăând mai rău să nu ne fie!” și, încă odată: „Să piară tot amarul/Și răul tot din lumea toată”. Întâlnirea e un prilej ca oaspeții să afle multe despre noi. De aceea, după ospăț

...vom sta ca buni prieteni
Spunând și lucruri mari și fleacuri,
De dragoste, de munți, de cetini,
De câte-am pățimit prin veacuri.

Poetul, în doina căruia cereau „dreptate două mii de ani”, care cânta „făptura de vis a Ilenii” ce aștepta „în codrul acesta vrăjit”, în care „stejarii-s de două milenii”, începe povestea noastră, din întunecimea celor „două mii de ani întregi”, în care:

Ca robi am robotit, ca robii,
Sub fel și chip de strâmbe legi,
Pe plaiurile noastre proprii.

Pe vremea când melița războiului, fîd mândă, mânca lătrând și mușcând îndârjit,

*împresurând vrafuri albe de oase, poetul,
purtând în suflet jalea țării, vedea cum*

Un măr atârnă putred pe creangă.
Gura obuzelor țărână mușcă.
Cineva doarme cu capul pe pușcă
Și poate visează svon de taifangă...

și întreba:

Vântule, tu încotro te vei duce s'alini
Durerea rănilor și jarul frunților crețe?

*Astăzi, rostindu-și toastul, în suflet cu durerea
adâncă trăită atunci („Hei! fraților, la mi-
ne'n sânge/Istoria contemporană plânge“),
poetul aduce din nou, cu aceeași putere,
în fața tinerilor luptători pentru pace,
sguduitoarea imagine a războiului:*

Nu pomi lăsau să cadă mere
În poala fetei dela țară.
Ci'n poala țării bombardiere
Plouară moarte, foc și pară.

Pe miriști ogora obuzul,
Se prăbușeau păduri gemând,
Și rupt de gloanțe cucuruzul
Murea cu spicul în pământ.

*Înfățișarea locului pe care azi e zidită
„Casa Scânteii“ din care „în mii de tone iese
cartea/Cu noul vieții înțeleș“, atunci o
puteai cuprinde într'un singur vers: „Tranșec,
moarte și paragin“.*

Azi care mi-i poetul care
Ar îndrăzni'ntr'un vers ori două
Să'nchege'n grai valah cântare
De-acest colos de viață nouă?

*În fața acestor schimbări minunate,
poetul se oprește cu gândul la luna lui
August 44, când în*

...acel văleat vestit,
Gonind dușmanii dela spate
Veniră oști din Răsărit,
Veni și sfânta libertate.

*Acelor „viteji căzuți de plumbi“ le e în-
chinat, spre pomenire veșnică, primul toast.
Gândurile i se îndreaptă către frații celor
căzuți („Și unii poate foști tovarăși“),
prezenți „cu noi aice“, și cu tonul unui
bătrân cronicar închină ridicând cupa:*

Drept care, fraților, voi zice:
Hai să'nchinăm o cupă iarăși!

*Și ultima strofă, ca un ultim și ca-
prinzător cuvânt al Toastului, e închinată
celor de față:*

Și să trăiți voi cei de față,
Că dat îmi este să cinstesc
Atâta tânără viață
Pe plaiul nostru românesc!

*Măestria acestei poezii, mijloacele poetice
folosite, sunt proprii poeziei lui Beniuc,
și cunoscute din întreaga lui creație. Ideile
și sentimentele pe care le transmite, simplu
și direct, sunt ale întregului nostru popor,
și au fost dovedite prin fapte, chiar în zilele
Festivalului. Acest fond sufletesc e
întruchipat în graiul viu, îmbogățit cu
expresii populare ce poartă mirosna veche
a acestor pământuri.*

*Întreagă poezie e un tablou al vieții
noastre, pătruns de sentimentul mândriei,
al dragostei și prieteniei, însuflețit de bucuria
întâlnirii cu tinerii oaspeți.*

*Momentul războiului, încadrat între seni-
nătatea clipelor primirii și urarea finală de
bucurie și viață, e un tablou sguduitor
a ceea ce nu trebuie lăsat să se mai repete pe
pământ. Alăturarea chipului patriei în
poala căreia cădeau bombele cu „foc și pară“
de fata dela țară care în toamna liniștită
și bogată culegea tot în poală, mere; apoi
obuzul care „ogora“ — acest cuvânt cuprinzând
întreaga muncă a câmpului — și porumbul
care murea „rupt de gloanțe“, „cu spicul
în pământ“ nu în foșnirile vântului, sunt
imagini puternice, convingătoare și frumoase
în adâncimea și măestria lor poetică.*

*Și în această poezie, Mihai Beniuc trăiește
tinerețea fără bătrânețe, pe care o înviorează
mereu participarea pasionată la viață și la
lupta pentru pace și fericire. Cât privește
crezul artistic al poetului, nu întârzie să
apară și azi, într'o înfățișare nouă, adânc
impresionant prin sinceritate și frumusețe.
Ca inima unui Danco al zilelor noastre,
poezia poetului de pe Crișuri străluminează
pe căile grele ale luptei pentru o viață
nouă.*

*Intr'una din întâiele sale „arte poetice“,
adresându-se poezilor tineri, Beniuc destăinu-*

ia izvorul poeziei sale: „...câteodată mă co-
pleșește tristețea/Și-atuncea trebuie să
scriu“... „Cresc în mine durerile-valuri...
Suferințele gloatei neștiutoare/Clocotesc în
mine ca viforul“. *Poetul, cuprins de durerile
veacului și ale neamului său, vedea cum*

...Eminescu nu cuprinse tot
În stihurile lui dumnezești.
Durerea românească-i mult mai mare
Și n'o cuprinde toată niciun cântec.

și arăta, în plină epocă de decadență a poeziei
burgheze, „pe care coardă e de sunat“.
Decât „șopotul frunzei“ și „murmurul
izvoarelor“, s'auzeau „mai tare gemetele
surde/din pieptul mulțimilor“. Nu „cântece
duioase, de lună și dragoste“ ci „cuvinte...
de foc și de plumb, ca gloanțele din flinte“
cerea el poezilor, „să lase rană vie orice vers
al meu/în cititor,/să-i sângere de durerea
neamului, inima' mpietrită“:

...Să plesnească odată gogoșa prezen-
tului.

Ca să vedem ieșind din ea
Fluturile vieții noi,
Din zările de sânge și de scrum,
Ca o minune nouă să răsară,
Călare pe Destin,
Omul!

*Poetul nu și-a desmințit niciodată, nici
viziunea măreață, nici lecția de poezie pe
care o dădea poezilor tineri. Și, în lumina
idealului său estetic, încrezător în Omul
pe care-l slăvea, scria după eliberarea țării:*

Adio cântece vechi, adio ruine!
Pe linia dreaptă a razei solare
În zare.
Nou drum s'a deschis pentru mine.

Acestor pagini de artă poetică li se adau-
gă încă una, ca imaginea unui nou moment
în viața poetului. „Arta poetică“ e o minună-
tă sinteză a poeziei adevărate, scrisă pentru
bucuria și fericirea omului, și o sinteză a
crezurilor estetice ilustrate de întreaga operă
a poetului. Fiecare strofă a acestui manifest
poetic aduce, prin comparație, o imagine nouă
din viața omului, o nouă față a sentimente-
lor, alăturată unei imagini din natură ori
din munca și lupta poporului nostru pentru
făurirea unei vieți noi.

*Fiecare strofă e un indemn pentru pre-
luarea lucrurilor mici în aparență, dar
cuprinzătoare, de mari dimensiuni și semni-
ficații, din care răsare puterea poeziei, și
în același timp fiecare strofă e un tablou de
viață. Poezia este, prin măestria ei, o ilustrare,
și prin fiecare amănunt o exemplificare a idea-
lului estetic pentru care militează poetul. Fie
versul cât „un fir de iarbă“, „o poamă bulbu-
cată“, „un zbor de rândunică“, „o buburuză“,
„un strop de rouă“, ori „cât pufosul început
de barbă, chipul de copil în om schimbân-
du-l“,*

...Ori cât primul da, șoptit cu frică,
Străjuț de ochi duiosi de astre,

...Cât sărutul, cel dintâi pe buză,
Când porumbii'n ramuri se îngână,

...Ori cât clipa ce unește două
Inimi după o despărțire grea.

*Aceste imagini alăturate îmbogățesc, dau
o valoare nouă atât elementelor de natură cât
și treptelor de viață omenească. Întreaga
poezie e un amănunțit și bogat tablou viu,
urmărind creșterea omului dela „pufosul
început de barbă“ până la brațul bărbătesc
ce se ridică împotriva dușmanilor patriei:
dela vârsta inimilor tinere unite „dup'o
despărțire grea“, se deschid drumurile în
viață. Iată imaginea avântului tinerească
spre zările noi ale vieții:*

Fie doar cât umbra ce o lasă
Noru'n treacă pe un șes întins,
Cât popasul de lăstun pe casă
Când s'avântă'n largul necuprins.

*Apropiate de elementele din natură alese
pe măsura faptelor omenești, urmează alte
izvoare ale poeziei, alte exemple din munca
și lupta oamenilor:*

Fie doar cât două clipe calme
În pădure când pornește vânt,
Ori cât scuiță un plugar în palme
Când împlântă fierul în pământ.

*De o deosebită frumusețe este asemănarea
dintre: „plasarea primelor jaloane/Pentru-un
început de șantier“, și rotirile „de vultur
plane/Cercetând câmpia de sub cer“,
vulturul sugerând înălțimea și cuprinderea
minții omenești. Elemente noi din viața*

de azi întregesc tabloul, creind un tot armonios, expresie a unui bogat conținut de idei și a unei puternice emoții lirice. Imaginile de viață nouă sunt sprijinite de ideea luptei poporului în trecut și a momentului reculegerii pentru cei căzuți:

Fie cât sclipirea unei seceri
Din străbune vremi de răsvrătiri,
Cât durata unei reculegeri
Pentru voi viteji, eroi, martiri.

Ideia apărării cuceririlor poporului este cuprinsă într-o puternică imagine, care ne duce cu gândul la versurile aspre și străfulgerătoare pe care Beniuc le îndrepta asupra dușmanilor poporului asuprit:

Fie cât un fulger ce despică
Dintr'odată pieptul unui nor,
Cât un braț ce aprig se ridică
Spre dușmanii tăi, o, drag popor!

Ultimele două strofe întregesc pe deplin liniile acestui tablou, dând măsurile poeziei cerute de inima omului:

Și de-o fi din toate câte-o țară,
Fi-va versul binecuvântat
Și-o dura mai mult decât o dără
Când de sus o stea s'a scuturat.

Și de-o fi din toate câte-oleacă,
Inima-l primește bucuros,
Căci e dat ca omului să-i placă
Tot ce-i face traiul mai frumos.

„Arta poetică” este o lecție de înaltă măiestrie poetică, nu numai prin învățăturile pe care le cuprinde, ci și prin însăși realizarea ei. Indrăzneala și tinerețea poetului străbat și astăzi în cântece de mare măiestrie, ca și acum douăzeci de ani când își începăa primul său manifest:

Când voi izbi odată eu cu barda,
Această stâncă are să se crape
Și va fâșni din ea șuvoi de ape!
Băieți, aceasta este arta!

Ioan Horea

O SCHIȚĂ VALOROASĂ*)

La lectura schiței satirice „Cișmele și noroi” de Șt. Luca, te întrebi, firește, dacă în țară la noi se află un oraș în care să fi putut sau să poată exista o stare de lucruri atât de îngrozitoare.

Să-și imagineze cititorul un oraș cunoscut prin banalitatea sa, și, colac peste pupăză — aruncat într-o mare de noroi. Este orașul Glodeni. El n'a avut norocul să devină celebru prin vechi frumuseși arhitectonice, ca alte orașe, n'are nici străzi și bulevarde largi, în oraș nu există nici interesantul profesor de muzică, vegetarian și, ca o culme a banalității, autorul recunoaște trist, că dirigintele poștei este nervos ca orice alt diriginte de poștă.

Orașul are un aspect trist, mohorât, iar noroiul, prezent peste tot, i-a cucerit o rușinoasă celebritate. Din această cauză, o parte din oameni sunt abrutizați, bețivi („Se înjură mult, fără alegere”), viața se scurge în chip uniform, încât poate fi comparată cu apa ce curge din cișmele.

În vederea realizării ideii sale, autorul nu se oprește, în schiță, și la oamenii cinstiți, în pieptul cărora clocotește viața adevărată, și pe care — deși ne dăm bine seama că nu pot să nu formeze majoritatea populației îi vedem totuși că se lasă îngropați în noroi; autorul exagerează aici în mod conștient, tocmai pentru a marca mai clar proporțiile grave ale tragediei la care se poate ajunge, atunci când oamenii tolerează în fruntea lor elemente incompetente și interesate numai de propria lor situație.

La un moment dat, în Glodeni s'a ajuns la concluzia că noroiul din oraș trebuie făcut să dispară. Și ajutat de „merite” personale, și mai ales de relațiile solide create în îndelungata-i carieră funcționarească, Bălic, prometeul provincial dela Glodeni a fost hărăzit de soartă, și mai cu seamă de înțeleghătorii săi prieteni, să joace rolul de izbăvitor al semenilor săi. De-acum, Bălic începe punerea în aplicare a planurilor sale fantasmagorice, pe care de mult le plănuise, — ori le clocise, precum zice cu

*) Ștefan Luca, *Cișmele și Noroi* „Viața Românească” Nr. 6, 1953.

înțeles autorul, — planuri care au dus la supraînămolirea Glodenilor.

În linia mari, cam aceasta este prima parte a tabloului pe care l-a creat schița lui Ștefan Luca.

Pentru a lămurii problema veridicității schiței „Cișmele și noroi“, este nevoie de o analiză mai atentă a eroului sau principal, Bălic. Autorul l-a creionat cu multă originalitate. Lui Bălic nu i se potrivește denumirea de „birocrat“, în accepția obișnuită și care reiese mai ales din „schițele cu birocrați“ de circulație curentă. Multe din acestea transformă pe unul din cei mai periculoși dușmani ai realității noastre într'un om umil, transpirat la extrem, cu ochelari bombași pe un nas de preferință diform; acest fel de birocrat — mai degrabă un umil arhivar, — e un om tremurător, pierdut într'un maldăr de dosare, de cele mai multe ori mâncat (nu se știe din ce cauză), de mania birocratismului, ca de un tic nervos.

Bălic face parte dintre birocrații de „tip nou“ oglindiți în literatură. Făcând abstracție de atributele obișnuite și stereotipe ale birocratismului „inofensiv“, așa cum era prezentat în unele lucrări satirice ale literaturii noastre, autorul a sesizat în schița sa esența birocratismului ca fenomen, biciuindu-l, arzându-l cu focul roșu al satirei. Schița îndeplinește astfel prima și cea mai importantă dintre sarcini, îndemnul la vigilență.

Este interesant de remarcat faptul că Bălic Samson, acest om incapabil, îngâmfat și individualist, cu idei „noi“, care suferă de mania celebrității, demagog, fățarnic, tipicar, care-și sistematizează viața și încearcă să o sistematizeze și pe a altora, căutând să-i transforme după chipul și asemănarea propriei sale mărginiri și prostii, acest om poate fi întărit în realitate ca funcționar, diriginte de poștă, profesor ori altceva.

Bălic are un trecut dubios, petrecut prin diferite birouri. El a străbătut astfel un îndelungat și puternic proces de stereotipizare, automatizare care i-a convenit și i s'a potrivit de minune, fiind cel mai conform cu caracterul său. Procesul acesta este istoric, iar personalitatea eroului este un produs social, un produs al capitalismului. În

cadrul schiței, observăm cum trăsăturile eroului se împușinează, cum el își pierde treptat atributele sale umane, devenind o încarnare simplă a câtorva trăsături caricaturale. Autorul ne comunică la un moment dat că gurile rele din târg, mai cu seamă femeile, îi spun lui Bălic pe față, „vice-tatăl“, insinuând că la plăsmuirea copiilor săi Bălic a jucat rolul de secund. În fața unei asemenea situații, Bălic este inert, pasiv. O dramă care în chip obișnuit poate zgudu un om, pe el nu-l interesează. În tinerețe avea porniri sentimentale, putând culmina cu crearea unor versuri, despre care, dacă cineva afirma că sunt scrise cu „dragoste“ sau cu „inimă“, ar fi reușit să facă o glumă inteligentă. Spiritul „realist“ al lui Bălic l-a făcut să se depărteze de mângâierile muzelor, și să se apropie cu mult curaj de „proza“ vieții.

Bălic este lingușitor. El are în plus și o pornire instinctivă de a nega, pornire care culminează cu o încăpățănare protestască. „Sunt de acord, de acord. Aproape întru totul. Dar vedeți, aș vrea o mică lămurire așa, de amănunt, în general, pentru a lumina mai bine problema“.

Bălic privește realitatea pe dos, noțiunile i se inversează în cap, lipsa sa de logică devine ostentativă și are forța unei trăsături de caracter. El își susține cu tărie planurile absurde, supune totul propriei sale „logici“. Astfel, angajează șofer înainte de a fi cumpărat mașină. Procesul acesta de stereotipizare sucită, îl duce pe Bălic până acolo, încât începe să facă totul „sistematic“, să vorbească „sistematic“ și să gândească „sistematic“.

„Chiar și înfățișarea lui—spune autorul,— are ceva, așa, sistematic. Nu poți spune despre el: „uite un om cu nas lung“, deoarece nasul lui se oprește la limita peste care ar fi devenit caracteristic“.

S'ar putea aduce obiecții schiței, în sensul că, din moment ce eroul e prost, de ce să ne mai războim cu el — și apoi, nu se cade să rădem de un om nedreptățit de natură.

Dar nu prostia, ca trăsătură generală, abstractă, este periculoasă, ci tipul Bălic, care e un om de o prostie activă, agresivă, și care este un tip social. Bălic este odios și

ridicol nu numai prin prostia sa, ci în primul rând, datorită faptului că el este o frână în mersul înainte al societății.

Văzându-se vice-președinte al Sfatului, — Bălic începe să pună în practică „ingenioasele” sale planuri. Se închid cișmelele din oraș, se stabilește orariul pentru apă, se fac categorisirii după vârstă, se dau bonuri speciale pentru flotanți și pentru animalele de diferite vârste, specii și rase, în așa fel încât toată activitatea târgului se încurcă, totul se dezorganizează; se fac ședințe somnolente și interminabile, se iscă numeroase conflicte, se desfac legături de prietenie, se crează altele noi, și cu toate acestea noroiul nu scade, cum prevăd planurile lui Bălic ci „...noroi, profunzime 23 cm. crește 3 cm”.

Cu toate măsurile energice ale vice-președintelui, de a reglementa după propriu-i plan consumul apei, — „Ion Mândruț, zis Băzuc... consumă apă din sticle de o jumătate litru (din ele bea), umple direct la cișmea; publicul întâmpinat cu vociferări în plină stradă și fără perdea” — iar, „cetățenii tot neînțelegători”. Aceste însemnări ale lui Bălic care sunt edificatoare pentru eclipsa sa intelectuală, redau de fapt starea de spirit, reacția „pașnicilor” cetățeni ai târgului față de măsurile lui Bălic. Din momentul acestei revolte, povestea lui Bălic se rezolvă: el este destituit; în locul interdicției de a se consuma apă, se procedează simplu la facerea șanțurilor (filosofie pe care Bălic n'a putut-o înțelege niciodată), și astfel se curăță orașul de noroi, atmosfera se înviorează, și, însfârșit, autorul își vede visul cu ochii: poate traversa strada pentru a merge direct la frizeria de vis-a-vis, fără să mai ocolească pe la gară.

Faptul că schița prezintă pe prim plan elementele negative, ar putea duce la obiecția că ar avea un caracter negativist. Acest lucru nu este adevărat. Ștefan Luca prezintă faptele în desfășurarea lor dialectică.

Situația grea din Glodeni, elementele negative conștient exagerate și caricaturizate de autor, sunt înlăturate și nimicite până la urmă, chiar în acțiunea schiței, de forțele pozitive ale societății.

Dealtminteri, întreaga schiță e străbătută de ironia fină dar ascuțită a autorului, care discreditează în fața cititorului feno-

menele negative, sugerând că existența lor este temporară, sortită dispariției.

În aparență, autorul aprobă actele lui Bălic, ba mai mult, se face că-l sprijină; dar tocmai această poziție a autorului îl pune pe eroul său într'o postură și mai ridicolă, discreditându-l complect.

Bălic nu este un tip complex, în sensul obișnuit al cuvântului. După cum într'o caricatură întreaga expresivitate a unei figuri se concretizează, să zicem, într'un nas enorm ale cărui dimensiuni sunt exagerate în mod conștient de autor, tot așa și Bălic își capătă expresivitatea prin câteva trăsături care sunt îngroșate cu putere.

Prin contrastul între pretențiile lui de inovator, între spiritul său „inventativ” și mărginirea sa, Bălic constituie sursa principală a comicului din schița „Cișmele și noroi”. Cu toate că Bălic, ca tip, este o exagerare, iar faptele lui, luate ca atare, nu se pot întâmpla, totuși, fenomenul pe care-l reprezintă apare în dimensiuni naturale, atrăgând atenția cititorului asupra primejdiei acestui flagel. Birocratismul în schița „Cișmele și noroi” trăiește un înfiorător coșmar, dublat de faptul că autorul pufnește în râs pe ascuns, iar cititorii râd fâțiș și disprețuitor.

D. Carabăț

DRUMUL UNEI PROLETARE *)

Încă din prima zi a venirii ei la Praga, Anna — eroina romanului lui Ivan Olbracht — este speriată și zăpăcită de sgomotul și mulțimea din capitală. Țărâncuța cu păr bălai, sosită dela Pelhimov, satul ei liniștit și sărac „înțelese repede că Praga e ca o moară. O moară diavolească, în care totul e cuprins în vârtejuri nesăbuite care macină mereu, și în care totul zăngănește și urue din zori și până'n noapte. Parcă toate au un singur rost: numai și numai să te zăpăcească la cap”.

Praga a transformat-o pe Anna, din țărâncuța supusă și neștiutoare, în prole-

*) Ivan Olbracht, *Proletara*, E. S. P. L. A. 1952.

țara plină de curaj și hotărâre, cu conștiință de clasă și voință dâră.

Dar până a ajunge aici, în mintea și sufletul Annei se produce un proces de transformare.

Infricoșată de poveștile groaznice cu care D-na Rubeș îi împuiase capul ca s'o determine să stea mereu acasă, mulțumită de unele daruri pe care i le dădea stăpâna ei, înduioșată de bunătatea acesteia, care dăruia săracilor pantaloni rupși și verze stricate pentru ca posteritatea să-i păstreze o amintire pioasă, Anna muncește fără preget din zori și până'n noapte, supusă și ascultătoare. În afară de munca de rob pentru stăpâni, Anna nu mai cunoaște altceva. Și deseori, când cade frântă de oboseală pe patul tare și mic din cămăruța ei, ea se simte atât de singură și de părăsită, încât s'ar întoarce bucuroasă înapoi în satul ei, la căsuța cu răzoarele de levănțică...

Mania — slujnica dela etajul superior — fetișcana șugubeață cu cântecul mereu pe buze și cu sclipiri de râs în ochi, este cea care determină primul pas în evoluția Annei. Ea îi desvăluie și îi explică tainele familiei Rubeș, poziția acesteia în societatea afaceristă a Pragăi, lipsa de scrupule și setea de avere caracteristică burgheziei. Și tot ea îi spune că și servitoarele au drepturi pe care stăpânii lor trebuie să le respecte; că duminicile după masă și celelalte zile după terminarea lucrului ele sunt libere și că atunci nimeni nu le mai poruncește. Și când, îndemnată de Mania, Anna cere prima oară voie D-nei Rubeș să iasă la plimbare, i se pare că pretinde prea mult, că e necuviincioasă, neascultătoare.

Cu caractere puternic diferențiate apar aceste două personaje: Anna și Mania.

Mania, totdeauna veselă, energică, de o inteligență vie, înzestrată cu o accentuată putere de pătrundere a faptelor și plină de spontaneitate, se deosebește profund de melancolica și gânditoare Anna. Maniei nicio faptă nu i se pare prea îndrăzneală, pe când Anna gândește și cumpănește mult orice lucru înainte de a-l îndeplini.

Firea lor este viu oglindită de vorbirea lor — și acest fapt dovedește măestria artistică a autorului. Anna vorbește domol și cumpănit, iar Mania se exprimă vioi, are

mereu întrebări de pus și observații de făcut.

Însă marea cotitură în transformarea Annei o determină Tonik, tânărul muncitor metalurgist dela Uzinele Kolben. O cunoaște într-o seară la o ședință la Casa Poporului. Între ei se înfiripă o dragoste puternică. Tonik și Anna vorbesc despre viața lor și despre dragostea lor.

O vedem pe Anna foarte mulțumită și mândră de iubitei. I-e dragă fața lui aspră, cu ochii luminoși care atragă un magnet toate privirile muncitorilor ce-l ascultă la Casa Poporului, i-e drag brațul lui care-o strânge la piept. La început, Anna îl iubește numai pe Tonik, dar nu înțelege ideile, preocupările și gândurile comunistului Tonik, de unele din cuvintele lui rămâne mirată.

La ședințele dela Casa Poporului, Anna se simte bine printre muncitori, pentru că printre ei e și Tonik. Ea nu prea înțelege însă de ce vorbește Tonik despre drepturi, arme, revoluție; dar simte că e la fel cu el, din același aluat.

„Ce am eu comun cu voi, cei din familia Rubeș? exclamă Anna. Ce-mi pasă mie de răutățile voastre, de furiile, de durerile, de grijile, de copiii voștri? Eu nu sunt din sămânța voastră. Plec între ai mei. N'aveți decât să putreziți sau să vă mâncați între voi!”

Anna simte că se deosebește de acești burghezi, că e din altă lume, o lume nouă, sănătoasă și cinstită.

Dar ceea ce totuși nu înțelesese ea până atunci, îi apare limpede în acea sângeroasă zi de 9 Decembrie 1920. Isbucnise revoluția. Deși rănit, Tonik voia să meargă și acum, ca întotdeauna, în fruntea muncitorilor care străbăteau străzile Pragăi. Anna era stăpânită de teamă; iubitul ei, tatăl copilului ei, să nu fie ucis. Și fără a se gândi că dă dovadă de lașitate și egoism, voia să-l țină lângă ea, chiar cu riscul ca Tonik să fie socotit trădător de către tovarășii lui.

Dar pasivitatea Annei avea să primească o lovitură grea, chiar mai de vreme decât coloanele muncitorești care se formau pentru a merge la parlament. În piața Staromestska se întâlnise cu fosta domnișoară Rubeș, care devenise soția directorului Băncii Industriale din Praga. Din vârful buzelor date cu roșu, frumoasa doamnă îi spusese: „Să ai

grijă de bărbatul tău! Astăzi o să se tragă în voi!"

În acest moment așistăm la trezirea completă a conștiinței de clasă a Annei.

Cu ură și mândrie, Anna, fosta țărăncuță umilă din Pelhimov, răspunde clar și sacadat:

"Veți trage în noi? Bine! O să tragem și noi în voi!" și aleargă în întâmpinarea coloanelor de muncitori care veneau din toate străzile și se revărsau în piața Staromestska, pășind ca o singură ființă și cântând ca un singur glas imnul mișcării muncitorești cehe, de se cutremurau clădirile străvechi ale Pragăi și răsunau turnurile gotice ale primăriei.

Anna știe și înțelege clar că locul ei este aici, printre masele de muncitori exploatați; și nu în urma lui Tonik, ci printre tovarășii lui, alături de ei, în mijlocul proletariatului din care face parte și alături de care va lupta conștient;

De o deosebită frumusețe sunt aceste ultime pagini ale romanului, unde e înfățișată demonstrația dela parlament, când se declară greva generală. Forța mișcării muncitorești — care străbate ca un fir roșu întreg romanul — e desvăluită în aceste pagini în toată măreția ei.

Din carte nu lipsesc nici figurile odioase ale trădărilor cauzei muncitorești, cum este deputatul Jandek, care se amestecă într-o afacere rentabilă și dubioasă cu niște aparate de stins incendii, sau fostul muncitor strungar Haberman care, instalat comod în scaunul ministerial, uită de clasa muncitoare, îngroșând rândurile aristocrației muncitorești.

Transpusă pe plan mare, evoluția Annei reprezintă evoluția întregii mișcări muncitorești din Cehoslovacia, care în acea perioadă se afla încă sub influența și conducerea partidului social-democrat. Prin demagogie și vorbe goale, partidul social-democrat căuta să abată mișcarea din drum, să o imobilizeze, propovăduind calea pașnică a jalbelor, a delegațiilor și... așteptărilor zadarnice.

Pentru ridicarea conștiinței de clasă a maselor muncitorești, pentru despărțirea lor de social-democrații trădători, luptă comuniști ca Tonik Kronskey, soldatul Plecity și alții.

Ei iau parte la înființarea unui partid comunist, partid unit, capabil să lupte pentru drepturile muncitorilor și să-i conducă la atac împotriva orânduirii capitaliste.

Figura dușmanului de clasă, bine redată, îmbracă forme complexe. Lașitatea și șiretenia deputatului Nemec, șeful partidului social-democrat, sunt complementate de rafinamentul și fățărnicia doamnei Rubeș, membră a societății filantropice.

Dușmanul de clasă e înfățișat și în relațiile sale cu conștrații, membri ai aceleiași clase sociale, sau chiar ai aceleiași familii.

Soția își urăște soțul și îl fură, fiul dispare cu banii tatălui și-i risipește cu o prințesă rusă ca apoi să se omoare, fiica duce o viață scandalosă, așteptând cu nerăbdare să moștenească averea părinților, cumnații îi jefuesc pe ceilalți. Se fură reciproc, se urăsc și se distrug reciproc.

Dar în fața mult temutului lor inamic — proletariatul — toți reacționează la fel și fac front comun.

Toți vor să-l stăpânească și toți se tem de el, pentru că îl simt mare, puternic, unit, pentru că îi știu forța și își cunosc neputința.

Iar în rândurile lui se înregistrează din ce în ce mai mulți luptători. Un asemenea luptător neînfricat este și Anna. Astfel, urmărind destinul unui singur om, autorul a înfățișat totodată o etapă importantă din lupta clasei muncitoare cehoslovace, reușind să creeze o carte valoroasă care constituie un important mijloc de educare a cititorului de pretutindeni.

Pia Rădulescu

ȘCOLI ȘI DASCĂLI DE ALTĂDATĂ*)

În schițele și însemnările „din școala de ieri și de azi”, autorul își istorisește viața dealungul anilor, trecând prin școala burgheză ca elev, devenind apoi el însuși dascălul altor copii la fel de necăjiți, și însfârșit, privind entuziasmat la viața nouă de astăzi a copiilor de muncitori și țărani către care se îndreaptă grija deosebită a statului democrat-popular. Viața școlară e văzută

*) Ioachim Botez, *Schițe și însemnări din școala de ieri și de azi*, E.S.P.L.A., 1953.

astfel și comentată prin prisma a trei vârste diferite, în condiții diferite.

Copilăria din primele schițe apare strivită, destrămată de mizerie, de școala care urmărește îndobitocirea copiilor în loc să-i lumineze, de învățători abrutizați, lipsiți de orice sentiment omenesc față de vlăstarele tinere pe care au datoria să le îngrijească. Directorul lovește cu bățul mâinile înghețate ale școlarilor, care n'au copiat bine și repede afișul de teatru („Afișul”); unele școli își țineau cursurile în grajdurile boerilor; un dascăl transformă clasa în birou de avocatură („La gimnaziu”). Iată în ce condiții au învățat generații întregi. Nici-o rază de soare nu luminează această copilărie. De unde, în mod firesc, odată cu anii care se adaugă vârstei copilului, vine și începutul de revoltă. Când și când revolta se concretizează într-o atitudine de înfruntare directă. Rezultat al acestei revolte, al neaderenței și împotrivirii autorului față de organizarea cu totul defectuoasă și caracterul înapoiat al școlii burgheze, sunt schițele sale, portretele satirice ale atâtor dascăli, pedagogi, oameni ai școlii din trecut, care au inoculat atâta vreme copiilor otrava educației corespunzătoare regimului bazat pe exploatare. În această privință, literatura noastră posedă o bogată tradiție, începând de exemplu, cu scrisorile lui Ghica și continuând cu „Amintirile” lui Creangă, schițele lui Caragiale („Un pedagog de școală nouă”, „Lanțul slăbiciunilor”, etc.), cu scrieri ale lui Delavrancea („Domnul Vucea”), Sadoveanu („Insemnările lui Niculai Manea”), etc. „Tapirul”, „Pupăza”, „Păianjenul”, „Caracatița” din schițele lui Ioachim Botez sunt colegii și urmașii direcți și firești ai lui Marius Chicoș Rostogan; ei aplică și completează „metodele” lui pedagogice. Bățul lui Rostogan a evoluat, acum e baghetă metalică în patru colțuri, cu care „mangafaua”, profesor de muzică, bate doimile și pătrimile în capul tuns chilug al școlarului. „Lanțul slăbiciunilor”, mai discret pe vremea lui Caragiale, a devenit și el peșcheș dat de-a dreptul, pe față, domnului profesor, sau pretins ca un drept de acesta, când elevul întârzie, — cum făcea dascălul de istorie din schițele lui I. Botez.

„El, când intra în clasă, deschidea

catalogul ca pe un catastif de băcănie, îl răsfoia, privea încruntat peste geamurile ochelarilor, și striga cutărui școlar clătinând din cap:

— N'ai mai...! N'ai mai!

În propozițiune desvoltată, asta însemna: N'ai mai adus niciun burduf de brânză, nici-o găscă, nicio damigeană de țuică”. („Impușcat la Mizil”).

Prin aceste adevărate bariere în calea copilului spre cultură, organizate pe ministere, inspectorate și direcții, cu tot aparatul necesar, răzbeau totuși școlari înimoși, care rezistau bătăilor și înjuriilor, umilinței și mizeriei. Dacă lumea dascălilor din trecut descrisă de Ioachim Botez e întunecată, cea a elevilor e plină de optimism, chiar dacă mai sunt și aici fii de ciocoi, neputincioși la minte și firavi la făptură.

Optimismul și adesea duioșia cu care zugrăvește autorul lumea elevilor, se transformă în entuziasm atunci când ajunge la vremurile de azi, în care școala cunoaște o viață nouă; acolo unde erau „beizadele”, azi vede școli noi, luminoase, în care elevii, fii ai unui popor eliberat, învață să devină adevărați constructori ai socialismului. Macii roșii ai bucuriei și încrederii flutură pe basmalele purpurii dela gâtul pionierilor care învață azi în fostele palate. Sufletul scriitorului se umple de o bucurie luminoasă când privește aceste înfăptuiri, ca școlile dela Păltiniș, ale viitorilor meșteri ceferiști, sau Institutul de gospodărie comunală de pe bulevardul ce duce la lacul Tei.

Purtându-și povara grelelor amintiri de odinioară, a unei copilării apăsate și triste, autorul întinerește parcă odată cu tinerețea nestăvilită a patriei noastre. Confruntarea între ce a fost și ce este scoate mai bine în relief mersul înainte al poporului nostru liber, pe drumul unui învățământ cu adevărat democratic, științific și multilateral.

★

„— Să te păzești!... A spus că te bate!”
Sau:

„— Ești un obraznic!... Ești un calomniator!... Ești un câine care vîi să-ți vezi victimele mușcate!...” Sau:

„...binefăcătorul meu, trăgându-mă de mână într'un colț mai ferit, zise:

- Da' știi ce-am mai găsit?
- Ce?
- Uite!

Și domnul Guigirlui scoase dintre hârțoage un petec de jurnal tăiat cu foarfecele. Un articol al meu mai dedemult, o piatră de osândă la statul meu personal, un corp delict..."

Toate aceste necazuri mărturisite ale scriitorului, învederează că schițele și însemnările nu treceau neobservate, atunci când izbuteau să apară. Erau destui „belferi” — cum numește autorul cu amărăciune pe dascălii vechii școli — care se recunoșteau în „Tapirul”, în „Caracatița”, în „Pupăza”, în „Bursucul”. Oglinda nu era mincinoasă. Ea desvăluia violent adevărul, fixa imaginea cea adevărată. Unii au putut să-i arunce scriitorului în față ura lor, cum sunt cei din schițele „Caracatița” sau „Bursucul”. Alții au scrâșnit numai, au tăiat colțul de gazetă cu foarfecele, și l-au pus la dosar. Și în acest timp, autorul acestor portrete era aruncat dintr'un colț de țară în altul, după gustul și interesele cine știe cărui funcționar ministerial ori inspector. Căci trebuie să arătăm că cea mai mare parte a acestor schițe și însemnări — pe care E.S.P.L.A. le tipărește azi cu unele revizuri și îmbunătățiri aduse de autor — au apărut pentru prima dată în anii când atotputernici erau tocmai cei pe care-i acoperea de sarcasm Ioachim Botez. Ce aveau deosebit aceste mărunte însemnări de stârneau ura zeloșilor răspânditori de întineric ai burgheziei? Prin ce ajungeau ele să devină portretul unei întregi categorii de dascăli reduși, îngâmfați, cruzi? Este tocmai ce i s'a contestat de către istoricii literari burghezi: forța artistică. Situându-se pe linia tradiției realiștilor critici ai literaturii noastre, scriitorul a găsit și a subliniat acele trăsături ale personajilor sale, care le caracterizează cel mai expresiv trăsăturile dominante.

Tapirul e „un ins pântecos, trecut de patruzeci de ani, nu prea mare de stat, cu o căpățină ca o godină, tunsă mărunțel și rasă de mustăți, din care țâșnește un nas...” Aceste trăsături fizice în general obișnuite, capătă o anumită semnificație atunci când apare portretul moral. Avocat palavragiu, câștiga admirația gospodinelor,

prin însușirea tunătoare a unor vorbe fără șir. „Halal de muzicuța lui!” ziceau unii, mai slabi de inger. Bețiv, juca și făcea prinsori cu băieții de prăvălie. Nu-și plătea tramvaiul și se certa cu taxatorul. „Educator”, la intrarea în clasă controla pe elevi ca pe hoți, buzunărindu-i de oglinzi, pieptene. Toate aceste linii care conturează personajul, se întipăresc în mintea cititorului, în momentul când autorul le relevă cu putere în întâmplări expresive, uneori la prima vedere mai neînsemnate decât celelalte.

Întâlnind pe stradă un elev din cei mari, care se lipește de gard făcându-i loc pe trotuarul îngust, „Tapirul” sbiară înfuriat:

— Pe cine ai dirigit?

— Pe domnu director de internat.

— Așa?... Ia fă-te c'o iei înapoi... Așa!... Halt!... Acum cotește la dreapta, ia-o prin mijlocul străzii!... Marș!... Și să-i spui directorului cum trebuie să faci când te întâlnești pe trotuar cu doi profesori, încheie Tapiru, râzând cu hohote și cli-pind către mine din ochiul sleit.

În vremea asta, băiatul se depărta spre târg prin mijlocul uliței, se bălăcea prin terciul subțire ce-i trecea de ștaifurile scâlciate și urca pe pantalonii ca două jghiaburi umede.

Autorul a găsit o poreclă nimerită acestui personaj: Tapirul. Asemănarea nu e numai formală. Ea are un corespondent mai direct. Șiretenia prostească, răutatea disprețuitoare se pot bine citi în ochii animalului cu pielea groasă ce trăește în smârcuri. Evocarea tapirului aduce totodată și izul de noroi și de baltă cu miasme otrăvite. Astfel porecla nu mai e fantezie, ci descoperirea unei trăsături dominante a caracterului personajului. Scriitorul apelează adeseori la comparații cu diferite specii inferioare ale regnului animal. „Păianjenul”, trăiește neștiut în cancelaria sa. Plasa sa se întinde însă nevăzută, oriunde se ivește puțința unui câștig nemuncit: la bugetul școlii unde soția, pe care n'a văzut-o nimeni vreodată, e secretară, la cheltuielile pentru reparații, unde trec sume fictive; la materialul necesar școlii. Toate acestea însă vădesc un păianjen obișnuit, din care erau cu sutele în administrația burgheză coruptă. Păianjenul de față însă e mai mult decât

toți împreună. Un episod puternic ni-l desvăluie accentuând asupra trăsăturilor sale și relevând în primul rând pe cea dominantă. Intr'o dimineață friguroasă de Noembrie, Păianjenul, cu paltonul pe umeri, privește la Manea, o „gâgâlice de copil, numai în tunică cu mâneci scurte, roase la gură.” Cu mâna înghețată, „țepănă ca o mistrie”, băieșul repară cu varul adus de acasă, muchea zidului școlii, pe care e învinuit că ar fi stricat-o. Acum, când ne dăm seama pe ce căi își justifică acest director de școală banii pe care-i fură și în același timp asigură și realizarea lucrărilor care trebuiau făcute cu acești bani — păianjenul încetează de a mai fi un simplu falsificator al notelor de plată, un sgârcit și un bugetivor. El devine o insectă scârboasă, lipsită de orice trăsătură omenească. Sgârcenia lui trece de limitele sgârceniei, devine crimă. Toate actele lui necinstite de până acum capătă un nou conținut în această lumină, dovedesc un adânc dispreț față de oameni.

Alături de Păianjen e „Caracatița”, apoi „Pupăza”, „Lăcherda” și întregul șirag. Procedul acesta al zugrăvirii unor oameni cu „ajutorul” trăsăturilor specifice unor specii animale nu devine supărător, tocmai pentru că se bazează pe asemănări și comparații reale adânci. El duce însă la o oarecare îngustare a spațiului imaginativ la restrângerea lui. Cu toate acestea, specimene ca Tapirul, Păianjenul, Caracatița, Pupăza, rămân mai pregnanți în mintea cititorului, izbesc mai puternic prin noutatea comparației. La aceasta ajută și sugestivele ilustrații ale lui A. Rîkl și H. Leru. Minunat executate, ele completează schițele, le dau mai multă viață. Pe chipurile zugrăvite, în atitudinile lor, se citesc tocmai acele trăsături care le sunt caracteristice personajilor: prostia, șiretenia, îngâmfarea, răutatea, ura, invidia. Chiar „filozofii” din schițele „Fiozoful” și „Doi filozofi” nu trăesc atât de viu ca confrății lor de dascăle. Filozoful din prima schiță e tipul cunoscut de slugă a guvernanților englezi. El trece printr'o situație nouă: fostul comisar regal, ajuns nu se știe din ce pricină dascăl de psihologie și logică, își regăsește îndată raiul pierdut.

În alegeri el învârte cu nădejde ciomagul în favoarea guvernamentalilor, primește pos-

tul de polițai al orașului și totul reîntră în normal; omul s'a reîntors la uneltele sale! „Filozofia” aceasta nu e una nouă pentru el; doar argumentele sunt altele, încă neîntrebuițate de el. Schița rămâne totuși realizată mai puțin față de cele despre care a fost vorba.

Celălalt filozof, ciocoiul nevoit să belferească la un gimnaziu neînsemnat, exprimă cu adevărat atitudinea unei clase în descompunere. El fură gologanii din paltoanele celorlalți profesori, cotrobăește prin sertare în cancelarie; dar deși poartă monoclu și așează ifose, este însă un laș și un fricos. Intr'o zi se ceartă cu alt profesor, care-l insultă în fel și chip.

„Din roșu, omul cu monoclu a pălit ca seul când se slește. Placă cu catalogul spre ușă și zice doar atât:

— Ai noroc că sunt idealist!”

Lașitatea sa se completează cu nepăsarea și cu lipsa oricărei demnități, pe care încearcă să le suplinească printr'o îngâmfare disprețuitoare.

Acestui filozof „idealist”, autorul îi opune pe muncitorul șlefuitor în piatră, cu încrederea sa în viitor. Intenția e lăudabilă, dar apropierea e prea puțin semnificativă și destul de convențională, neconvingătoare.

Ceeace surprinde în scrierile lui I. Botez, e noutatea neașteptată a imaginilor cu care este presărat stilul său. Evitând abuzul de cuvinte regionale sau expresiile forțate, scriitorul arată o deosebită grijă în alegerea termenilor celor mai potriviți. Ritmul frazei e dinamic, dialogul viu și sugestiv. Chiar în primele pagini, povestind despre bunătățile pe care le primea unul din urmașii lui Sturza dela moșiile sale, autorul le enumeră astfel: „Păstrama cum e roua de fragedă, de carne de urs ori de căprioară ce se chiamă bujeniță, afumături de păstravi cu stelute ca beteala mireselor și hoișteni cu solzi ca piatra smaraldului, cocoși de munte și găinușe cu carnea ca laptele și cu mireasmă de mugure de brad”. Frăgezimea de rouă a cărnii dă totodată senzația de proaspăt, răcoros, parfumat, de lucru nou, greu de găsit.

Iată cum își amintește autorul de casa în care a dascălit pentru prima dată: „Mă gândeam la anii adolescenței mele dască-

lești, la odăița cu pomosteală și două ferestrețe cât două guri de jug, unde era clasa“.

A pomeni de jug, în legătură cu școala burgheză, nu e o întâmplare. Sunt multe obiecte mărunte care ar fi putut servi drept măsură comparativă pentru sugerarea mărimii ferestrelor acelei școli. Dar autorul a ales tocmai îngusta gură de jug, care amintește totodată și de amarul vieții poporului în regimul trecut. La fel, când descrie un târg, o casă dărăpănată ca o mămăligă prea vârtoasă, o frizeriță din oraș, slabă și uscată de mizerie, un inspector primit numai cu vorbe mieroase pentru a-i distrage atenția — mereu autorul găsește comparații expresive, pline de sevă. Atmosfera generală a povestirii e creiată și întărită prin astfel de imagini luate tocmai din domeniul la care se referă bucata respectivă.

Bogata galerie de tipuri ce se desprind din schițele lui I. Botez redau în bună măsură descompunerea școlii burgheze. Stăpânirea promova asemenea elemente ca „tapirul“, „păinejenul“, etc., fără nicio pregătire, pentru că atunci scopul școlii nu

era de a da învățătură copiilor de oameni săraci, ci de a scoate din ei elemente sociale ușor de manevrat. Pentru odraslele lor, burghezii și moșierii aveau pensioane anume, în țară ori în străinătate. Cu toate acestea, în școlile burgheze au fost și mulți dascăli cinstiți, care au încercat să-și îndeplinească menirea lor, atât cât se putea în locul și timpul respectiv. Așa se face că există mulți intelectuali ridicați din popor și care i-au rămas credincioși lui. De aceea e greu de crezut că singurul element pozitiv în învățământul de atunci — în afara povestitorului — a fost Alexandru Grăpeanu, care și acesta a murit de tânăr.

Autorul îngustează și limitează fără în-doială realitatea, văzând doar descompunerea și neîntrezărind nicio perspectivă cât de cât luminoasă.

Trebuie să arătăm deasemeni că, dacă școala veche este zugrăvită cu deosebită forță, — despre școala nouă autorul vorbește însă ca simplu spectator, și mai ales nu apar deloc oamenii noi, problemele lor.

Valoarea volumului constă deci în forța lui demascatoare, în realizarea tipurilor pe care autorul le-a satirizat cu vigoare.

G. Viniciu

CĂRȚI NOI

IULIE-AUGUST 1953

EDITURA PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ

V. I. LENIN, Despre mândria națională a
velicorușilor (12 pag. 0,20 lei)

V. I. LENIN, Opere, vol. 23 (412 pag.
7,50 lei)

V. I. LENIN, Trei izvoare și trei părți
constitutive ale marxismului (16 pag.
0,20 lei)

I. V. STALIN, Marxismul și problemele
lingvisticii (48 pag. 0,75 lei)

I. V. STALIN, Anarhism sau socialism?

★

G. M. MALENCOV, Cuvântare rostită la
ședința de închidere a celei de a 5-a
sesiuni a Sovietului Suprem al U.R.S.S..
(64 pag. 0,20 lei)

★

* * * Hotărîrea Consiliului de Miniștri al
R.P.R. și a C.C. al P.M.R. cu privire
la îngrijirea culturilor, pregătirea și
executarea la timp a strângerii recoltei,
desmiriștitului, treierii și colectării
lor pe anul 1953 (40 pag. 0,30 lei)

★

GH. GHEORGHIU-DEJ, Cuvântare rostită
la Congresul fruntașilor din gospodă-
riile agricole colective (64 pag. 0,20 lei)

GH. GHEORGHIU-DEJ, A 9-a aniversare
a eliberării patriei noastre (48 pag.
0,20 lei)

C. STOICA, Invățătura tov. Stalin despre
condițiile preliminare de trecere dela
socialism la comunism (56 pag. 0,60 lei)

D. BALALIA, Munca de partid în industria
petroliferă (96 pag. 1,00 lei)

GH. TĂNASE, Organizația de bază dela
uzinele „Matyas Rakosi“ luptă pentru
folosirea maximă a tehnicii (64 pag.
0,50 lei)

★

* * * Cu privire la situația internațională
actuală (16 pag. 0,20 lei)

* * * Statutul model al gospodăriilor agri-
cole (48 pag. 0,10 lei)

* * * Legătura strânsă cu masele, izvorul
forței Partidului (32 pag. 0,20 lei)

* * * Politica partidului, izvorul victoriilor
poporului muncitor (16 pag. 0,20 lei)

* * * Cincizeci de ani de existență a
Partidului Comunist al Uniunii Sovietice
(1903—1953) (46 pag. 0,20 lei)

E. BUGAEV, Experiența muncii politice
de mase la sate (64 pag. 0,50 lei)

JACQUES DUCLOS, Rânduri din închi-
soare (136 pag. — 1,90 lei)

HU TIAO-MU, Treizeci de ani de existență
a Partidului Comunist Chinez (112 pag.
1,95 lei)

E.S.P.L.A.

FR. SCHILLER, Intrigă și iubire (182
pag. 1,87 lei)

CH. DICKENS, Note din America (188
pag. 2,38 lei)

JACK LONDON, Pagini alese (196 pag.
2,65 lei)

ANATOLE FRANCE, În floarea vieții
(244 pag. 2,88 lei)

BEAUMARCHAIS, Teatru (244 pag.
2,88 lei)

MARTIN ANDERSEN NEXÖ, Nuvele
(376 pag. 7,10 lei)

- JAMES ALDRIDGE, Pagini alese (220 pag. 3,96 lei)
 AL. KIRIȚESCU, Gaițele (96 pag. 1,57 lei)
 V. EFTIMIU, Poveste haiducească (64 pag. 0,50 lei)
 A. G. VAIDA, Scânteii în beznă (292 pag. 5,30 lei)
 AUREL MARTIN, Grânele (nuvele) (126 pag. 3,04 lei)
 MIHAIL LEONARD, Brigada lui Ionuț (164 pag. 1,88 lei)
 * * * Din folclorul nostru (384 pag. 4,48 lei)
 PETER ABRAHAMS, În calea trăsnetului (238 pag. 4,88 lei)
 ANDRE STIL, Prima lovitură vol. II (272 pag. 4,88 lei)

CARTEA RUSĂ

- V. G. COROLENCO, Opere alese (nuvele) (436 pag. 11,83 lei)
 A. IACOBSON, Teatru (473 pag. 11,83 lei)
 LEONID LENCI, Schițe humoristice (344 pag. 5,97 lei)
 V. MATOV, În taigaua Narîmului (176 pag. 3,51 lei)
 M. ANGHELESCU și alții, Invățăm dela măestrîi teatrului sovietic (108 pag. 2,76 lei)
 * * * O armă a păcii (308 pag. 6,18 lei)
 A. V. COLȚOV, Poezii alese (244 pag. 8 lei)
 E. VOROBIOV, Înălțimi (316 pag. 7,09 lei)
 L. N. TOLSTOI, Moartea lui Ivan Ilici (82 pag. 0,91 lei)
 L. N. TOLSTOI, După bal (13 pag. 0,40 lei)
 L. N. TOLSTOI, Opere vol. I (Copilăria, Adolescența, Tinerețea) (337 pag. 15,52 lei)

EDITURA TINERETULUI

- * * * Pentru cel mai organizat loc de muncă (40 pag. 0,86 lei)
 VERONICA PORUMBACU, Ilie Pintilie (36 pag. 3 lei)

- ȘTEFAN IUREȘ, Urmașii lui Roaită (44 pag. 4,25 lei)
 N. ȘPANOV, Pentru viață (208 pag. 4,18 lei)
 N. CASSIAN, Tinerețe (40 pag. 2,15 lei)
 FL. MUGUR, Cântecul lui Philip Muller (56 pag. 3,20 lei)
 ST. HERMLIN, Rândul întâi (120 pag. 1,93 lei)
 M. CROPACIOVA, Prietenii mei comso-moliștii (160 pag. 3,25 lei)
 A. FERENCIUC, În familie (200 pag. 4,20 lei)

LITERATURĂ PENTRU COPII

- VI. MAIACOVSKI, Copiilor (88 pag. 13 lei)
 AL. VLAHUȚĂ, România pitorească (96 pag. 1,85 lei)
 * * * Poezii populare (132 pag. 2,30 lei)
 N. TIHONOV, Viteazul partizan (36 pag. 0,97 lei)
 B. VĂGODSKAIA, Flacăra mîniei (192 pag. 4,20 lei)
 I. CREANGĂ, Fata babei și fata moșului (32 pag. 3,50 lei)
 J. BART, Schițe marine (128 pag. 1,86 lei)
 L. N. TOLSTOI, Prizonierul din Caucaz (52 pag. 0,90 lei)
 A. GAIDAR, Ținuturi îndepărtate, ed. II (132 pag. 1,80 lei)

EDITURA C.C.S.

- VASILII GROSSMAN, Stepan Colciughin (vol. I, 430 pag. 3,34 lei; vol. II, 554 pag. 10,74 lei)
 VASELINA GHENOVSKA, Lumini (288 pag. 6,25 lei)
 N. VOLCOV, Cauza noastră (348 pag. 6,48 lei)
 BORIS ZUBAVIN, Lucrul cel mai prețios (84 pag. 1,03 lei)

C.F.75

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondenților noștri în cel mai scurt timp.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București
Tel. 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40

ADMINISTRAȚIA: Bulevardul Ana Ipătescu No. 15
Raionul I. V. Stalin
Telefon : 1.17.92

ABONAMENTE ANUALE : lei 60.

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL
DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille,
14. tel. 5.28.90 și în provincie direct la CENTRUL DE
DIFUZARE A PRESEI, din raionul d-voastră.